

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON
2011

ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2011

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON
2011

ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2011

Régészeti kutatások Magyarországon 2011
Archaeological Investigations in Hungary 2011

Budapest 2018

Az első borítón:

Hidvégdudó, Malom-szög. 9. századi, szarvasagancsból készített só-, vagy készségtartó.
(Fotó: Bánfalvy Ferenc, restaurátor osztályvezető, Herman Ottó Múzeum)

Front cover:

Hidvégdudó, Malom-szög. 9th century antler salt cellar or tinderbox.
(Photo: Rerenc Bánfalvy, head of conservation department, Herman Ottó Museum)

A hátsó borítón:

Füzér, vár. Felső vár ciszterna, feliratos kávaelem.

(Fotó: Gál Viktor)

Back cover:

Füzér, vár. Inscribed stone carving of the water tank at the upper castle.

(Photo: Viktor Gál)

Szerkesztők: Kisfaludi Júlia, Kvassay Judit és Kreiter Attila
Edited by Júlia Kisfaludi, Judit Kvassay and Attila Kreiter

Nyomdai előkészítés: Vári Ágnes

Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum
1088 Budapest, Múzeum krt. 14–16.

Felelős kiadó: Varga Benedek főigazgató

© Magyar Nemzeti Múzeum 2018

ISSN 2630-8983

Készült a Miniszterelnökség támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG

Előszó

A magyar régészet intézményesülése óta folyamatosan történik az új régészeti lelőhelyek megismertetése a szakmai körökkel. Ennek fóruma kezdetben – 1868–1956 között – az *Archaeológiai Értesítő* c. szakfolyóirat volt. 1956-tól kezdve önálló kiadványként, a Magyar Nemzeti Múzeum gondozásában, a múzeum *Régészeti Füzetek* sorozatában *Az év régészeti kutatásai* címmel jelentek meg a régészeti korszakok szerint csoportosított rövid ásatási jelentések. Az eredeti cél az volt, hogy az adott év minden régészeti kutatásáról a következő évben, a rövid szakmai beszámolókat összefogó kiadvány jelenjen meg. Emellett a sorozat önálló kötetben megjelenő kisebb feldolgozásokat is tartalmazott. A sorozatnak az 1997. év kutatásait közreadó kötete tartalmilag megújult, a kor követelményeinek megfelelően a rövid ismertetések kiegészültek egy-egy lelőhely részletesebb feldolgozásának közreadásával, magyar vagy idegen nyelven.

1998-tól a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által, a Magyar Nemzeti Múzeum közreműködésével kiadott sorozat új, A4 formátumban, *Régészeti kutatások Magyarországon* címmel jelent meg. A szerkesztők: Kisfaludi Júlia (1999–2010) és Marton Erzsébet (1999) voltak. A kötetek két részre tagozódtak: az első rész tartalmazta a két nyelven, magyarul és angolul közölt tanulmányokat, a második rész pedig a hagyományos rövid jelentéseket. A sorozat utolsó kötete a 2010. év feltárásait ismertette, és 2012-ben látott napvilágot. Az azóta eltelt időszakban az örökségvédelmi intézményrendszer átalakulásával a sorozat sorsa bizonytalanná vált, aminek következtében az új lelőhelyek leírásai összegyűjtésre kerültek ugyan, de elmaradt a jelentések nyomtatott formában történő közreadása.

2015 tavaszán a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal jogutódja, a Forster Központ munkatársai a kiadvány szerkesztőbizottsági tagjának, Wollák Katalinnak a kezdeményezésére belekezdtek a sorozat folytatásába. Felkéréseket küldtek szét a múzeumokhoz a 2011–2014. évi feltárási jelentések elkészítésére. A Nemzeti Kulturális Alaphoz benyújtott pályázat sikeres volt, aminek eredményeként már Reményi László, a Forster Központ Régészeti Örökségvédelmi Főosztályának vezetője, valamint Czene András elnöki tanácsadó vezetésével és koordinálásával készült el a megpályázott poszterkiállítás, ami *Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014* címmel a Magyar Nemzeti Múzeumban volt megtekinthető 2016. augusztus 26. és október 30. között (rendező: Füredi Ágnes). A kiállítással egy időben, azonos címmel megjelent a négy év részletes ásatási közléseit tartalmazó tanulmánykötet is, amelynek kiadását a kiállítás koordinátorai felügyelték. A kötetben megjelent tizenhét tanulmány az újkőkortól a kora újkorig terjedő időszak valamennyi régészeti korszakát érinti, és térben – a Nyírségtől a Mecsekig és a Kis-Alföldtől a Dél-alföldi régióig – is teljes keresztmetszetet ad az ország területéről. Minden tanulmányhoz készült részletes angol nyelvű rezümé.

2018-ban a Magyar Nemzeti Múzeum vette át a Régészeti Kutatások Magyarországon c. kiadvány szerkesztői feladatait. Ezen munkálatok első eredményét, a 2011. évi feltárások összefoglalóit ismerhetik meg a kedves olvasók a jelen digitális kiadványban.

Budapest, 2018. június 25.

A SZERKESZTŐK

A Régészeti kutatások Magyarországon című sorozat* eddig megjelent kötetei:

*A sorozat előzménye:

Az 1956. év régészeti kutatásai (Régészeti füzetek 9. Budapest 1957, Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum) –

Az 1997. év régészeti kutatásai (Régészeti füzetek I/51. Budapest 2001; Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum)

(https://library.hungaricana.hu/hu/collection/muze_orsz_nemz_regeszeti_fuzetek/)

1998 (2001; Kiadó: Kulturális Örökség Igazgatósága és a Magyar Nemzeti Múzeum)

1999 (2002; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2000 (2003; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2001 (2003; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2002 (2004; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2003 (2004; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2004 (2005; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2005 (2006; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2006 (2007; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2007 (2008; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2008 (2009; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2009 (2010; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2010 (2012; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2011–2014 Tanulmányok

2016; Kiadó: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ és Magyar Nemzeti Múzeum

2011 Rövid jelenések online (2018; Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum; elérhető: <http://archeodatabase.hnm.hu/hu/rkm>)

Előkészületben:

2012 Rövid jelentések online

2013 Rövid jelentések online

2014 Rövid jelentések online

Rövid jelentések

Short reports

**A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:
Keys to the periods appearing in the reports:**

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolithic</i>
U	Újkőkör	<i>Neolithic</i>
R	Rézskör	<i>Copper Age</i>
B	Bronzskör	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kör	<i>Scythian Period</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Ró	Római kör	<i>Roman Age</i>
Sza	Római kori barbár	<i>Sarmathian</i>
Hu	Hun kör	<i>Hun Period</i>
N	Népvándorláskör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German</i>
A	Avar kör	<i>Avar Age</i>
Ka	Karoling-kör	<i>Carolingian Age</i>
H	Honfoglaláskör	<i>Hungarian Conquest Period (10th C. A. D.)</i>
Kö	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Árpáadian Age</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Age</i>
Tö	Török kör	<i>Ottoman Period</i>
Kú	Kora újkor	<i>Early Modern Age</i>
Ú	Újkor	<i>Modern Age</i>
I	Ismeretlen kör	<i>Unknown Period</i>

1. Abasár határa (Heves megye) Pa, Ő

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, a Dobó István Vármúzeum 2010. augusztus 31. és 2011. április 30. között kutatási terv keretében terepbejárásokat végzett a Mátra D-i részén. Cél a 2004–2007 közötti időszakban azonosított régészeti lelőhelyek műszeres bemérése, további, elsősorban őskori lelőhelyek feltérképezése a Mátrában, a tervésítésre alkalmas lelőhelyek felmérése.

A hegységperem szélén, a völgyekkel tagolt hegységperemi lejtőkön, a Bene-patak jobb partján 250–300 m tengerszintfeletti magasságon 4 gyűjtési ponton pattintott köveket gyűjtöttünk. A kövek nagy része másodlagos pozícióban volt. A Sinai-hegy környezetében, az 1. gyűjtési pontnál 1 penge és szilánkok kerültek elő (*Abasár 1. lh., KÖH 77261*). A 2. gyűjtési pontnál a nagy méretű andezit sziklatömbök környékén, a füves, köves részen, 3×3 m-en lamella, szilánkok, kötőrétegek koncentrációkat (*Abasár 2. lh., KÖH 77263*). A sziklatömböktől nem messze a füves részen és a humuszosodott talajból további pattintott köveket gyűjtöttünk. A 3. gyűjtési pont a Jóvilági-részen, a szőlőműveléssel megmunkált területen található. Itt 1 törött szilánkvakaró és 2 szilánk került elő szórványként (*Abasár 3. lh., KÖH 77265*). A 4. gyűjtési pont, Péterma területén, a Kopasz-hegytől kb. 500 m-re van (*Abasár 4. lh., KÖH 77267*). A szőlőben 1 nyersanyagot, 3 töredéket és 2 szilánkot regisztráltunk.

A Bene-patak jobb partján, a Kopasz-hegy D-i és DNY-i részén 4 gyűjtési pontunk volt. Három gyűjtési ponton (2 őskor, 1 felső paleolit, *Pálosvörösmart 1., 3–4. lh., KÖH 77269, 77273, 77275*), szórványosan lehetett gyűjteni a pattintott köveket. A 4. gyűjtési ponton közepes intenzitású felső paleolit telepet dokumentáltunk (*Pálosvörösmart 2. lh., KÖH 77271*).

Munkatársak: Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila, Kecskeméti Daniella, Fodor László (Dobó István Vármúzeum).

Konzulens: Dr. Mester Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE Régészettudományi Intézet).

GUTAY MÓNIKA

2. Alsómocsolád, Pusztatemplom (KÖH 37069)

(Baranya megye) Kö

2011. március 28-án a falutól É-ra fekvő második és harmadik halastó gátjának DK-i meghosszabbításában, simított felszínen, 30–40 m sugarú körben sok újkori épülettörmelék között középkori téglatöredéket és egyértelműen templomra utaló embercsont-töredékeket találtunk. Középkori cserép a templomtól ÉNy és DK felé egyaránt közepes sűrűségben fordult elő. A lelőhely a középkori Mórival azonosítható.

Munkatársak: Máté Gábor, Patton Gábor.

K. NÉMETH ANDRÁS

3. Alsónemesapáti határa (Zala megye) R, Kö, Tő

A Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2011 folyamán régészeti megfigyelést végzett a 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáival párhuzamosan.

Bucsay-erdő (KÖH 39068): Május 31-én egy vörösré átgett objektum feltárását észleltük a 44+446 km-szelvényénél az út jobb, vagyis É-i oldalán, részben a bevágás rézsűjén, részben az útalap szélesítésére kijelölt területen. Ennek leletmentését másnap, június 1-jén kezdtük meg. A méhkas alakú gödör betöltésében nagy mennyiségű, erősen szerves anyag, áglyenyomat paticsdarabot, legalján fekete, faszenes, gazdag szerves anyag maradványos réteget tapasztaltunk. A gödörfenék K-i részén egy 60×30 cm-es területen az elszenesedett gabonaszemek vastag rétegben jelentkeztek. Ezt teljesen kiemeltük és elcsomagoltuk természettudományos vizsgálatra. A belőle napvilágot látott kerámiatöredékek a késő rézkorra datálhatók. Az őskori gödör bontása során, az É-i rész fölött egy újabb gödört észleltünk, mely középkori leleteket tartalmazott. A lelőhely DK-i szélét érinti a 76-os sz. főút vonala. A feltárt leletanyag is megegyezik a terepbejárás során talált leletek korával, az egyik objektumból őskorra, a másiktól középkorra keltezhető leletanyag került napvilágra.

Kastélyhely (KÖH 39051): A 76-os sz. út 14. szakaszán, a 44+570–44+630 km-szelvény között az út jobb oldala mellett, az útbővítés építési munkái a lelőhelyet érintették, melyet 2011. május 30-án észleltünk. Az érintett területen, a domboldalon és az útalapozásra előkészített területen 8 objektum feltárta rajzolódott ki, valamint további leletes felületek. A sötét-szürke, paticsos betöltésű foltokban kerámiatöredékeket és csontdarabkákat találtunk, melyek a késő középkor/török kor idejére datálhatók. A lelőhelyet 1996-ban régészeti terepbejárás során Horváth László András lokalizálta a határ DK-i sarkában, a 76-os sz. műút É-i oldalán, a Bucsay erdőtől NyDNY-ra húzódó É–D irányú dombháton. Itt török kori leleteket talált. A 76-os sz. főút rekonstrukciójához kapcsolódó földmunkák során végzett szakfelügyeletünk alkalmával világossá vált, hogy a régészeti lelőhely kiterjedése D-i irányba nagyobb az eddig ismerteknél, egészen a 76-os sz. főútig ér. A lelőhelyen szakfelügyelet keretében, a jogszabályi változások miatt, feltárást nem végezhetünk, erre a területileg illetékes múzeum jogosult.

Munkatársak: Földi Áron geodéta, Spolár Erika muzeológus asszisztens.

TOKAI ZITA MÁRIA

4. Apátfalva, Belez (KÖH 52750)

(Csongrád megye) Sza, Á, Ú, I

A lelőhely Makótól K-re, mintegy 9 km távolságra, a Makó – Csanádpalota közötti műút két oldalán, a tervezett M43 autópálya 44+200–44+600 km-szelvénye között található (M43-45. lh.).¹ A környezetéből markánsan kiemelkedő, ÉK–DNY-i irányú dombháton fekvő lelőhelyet K-ról a Belez nevű meder, míg Ny-i szélét egy szintén mélyebb fekvésű, vízjárta időszakos meder határolja, ami a 44. sz. lelőhelytől is részben elválasztja.

¹ A próbafeltárásról szóló jelentést lásd: RKM 2010, 164.

A lelőhely megelőző feltárását 2011. május 23.–augusztus 25. között végeztük el. Az ásátás során megkutatott 28 324 m²-ből 27 587 m² volt régészetiileg fedett, amelyen összesen 136 objektumot, 298 stratigráfiai egységet különítettünk el.

A területről a gépi munka során eltávolított humuszvastagság a domborzati viszonyokhoz igazodva eltérő képet mutatott. A partosabb hátaikon viszonylag vékony, 20–40 cm humusz eltávolítását követően már jelentkezett a sárgásbarna színű, löszös szerkezetű, bolygatatlan altalaj, amiben jól kirajzolódtak a többségében szürke színű objektumfoltok. Ny-i irányban, az egykori meder vonalában ugyanakkor vastag, sötétszürke színű, alsó részén erősen iszapos földet csak a talajvíz szivárgásáig termeltük le. Az itt található homogén betöltésben az egykori beásások foltjai alig különültek el a környezetüktől. Az azonban jól megfigyelhető volt, hogy a partosabb részről néhány Árpád-kori árok belefutott a mederbe, sőt egy esetben átment a vizes, mély fekvésű rész nyomvonalán. A medertől K-re fekvő 18. századi tanya egyes jelenségei szintén egészen a meder széléig lenyúltak.

A legkorábbi időszakot a római császárkorból származó telepjelenségek képviselték. A mindössze 3, különböző kialakítású és méretű gödör, a D-i szelvényfelben, szórtan helyezkedett el. Betöltésükből rendkívül kisszámú, jellegzetes szürke színű edénytöredék, valamint egy erősen korrodált vasfibula látott napvilágot. Ezenkívül néhány szarmata kerámiatöredéket, illetve egy császárkori bronzérmét az Árpád-kori árkokból is összegyűjtöttünk.

A jelenségek döntő többsége az Árpád-korból származott. A korszakhoz kapcsolható 140 stratigráfiai egység összesen 80 objektumot alkotott.

Tíz lekerekített sarkú, téglalap és négyzet alaprajzú, többségében sekély mélységű épületet tártunk fel. Néhány kivételtől eltekintve mindegyik épület tetőszerkezetét két ágasfa tartotta. A viszonylag kis alapterületű, 5–6 m²-es épületek eredetileg valószínűleg pásztorkunyhók lehettek, amelyet csak időszakosan használtak. Erre utal, hogy az épületekben kis méretű, különböző kialakítású, sok esetben csak éppen kitapasztott tüzelőhely, kemencekezdemény volt. Ezek között egyaránt előfordult a ház egyik sarkába bevált kemence, illetve az épület padlószintjén kialakított tüzelőhely. A kemencék száját, ill. platniját több esetben malomkötőredékekkel rakták ki. Az épületek közül említésre méltó a 101. sz. ház, amely D-i felének aljában apró gallyakból kialakított elválasztó fal nyomát dokumentáltuk.

A szelvény középső és K-i felében, az épületek közelségében 5 szabadban álló kemencét tártunk fel, amelyek közül a 31. sz. objektum egy 3 kemencéből álló kemencebokor volt. Mindegyik kemence vastag agyagtapasztása alatt találtunk kerámiaréteget, míg az 59. sz. kemence tapasztásából a kerámiatöredékek mellett nagyszámú fémsalak is előkerült.

Az Árpád-kori objektumok többségét a különböző funkciójú és méretű árok, árokrendszerek alkották. A kerek és szögletes alaprajzú területeket övező árok töréspontjaiban rendszerint kisebb-nagyobb gödörszerű kiszélesedéseket, illetve lemélyedéseket figyeltünk meg. Az egyértelműen karámként funkcionáló árok mellett, területet határoló, ill. egyszerű vízelvezető szerepet betöltő árok, árokszakaszok is előfordultak.

A többségében méhkas, illetve öblös kialakítású, kisebb-na-

gyobb méretű, gabonátárolásra szolgáló gödörök főként a lelőhely K-i felében, viszonylag szórtan helyezkedtek el, de kis számban a szelvény Ny-i részében is megtaláltuk őket. A gödörök egy másik típusát az árok találkozásában, ill. a töréspontokban kialakított tölcésesen szűkülő, vagy hengeres kialakítású leásások adták. Ezek elsődlegesen vízgyűjtésre, víztárolásra, illetve az állatok itatójaként funkcionáltak. A gödörök közül említésre méltó a 28. sz. szögletes alaprajzú tárológödör, amelynek aljából számos vaseszköz (eke, sarló, vaspántok, sarkantyú és egyéb ismeretlen rendeltetésű vastárgyak) látott napvilágot.

Az Árpád-kori objektumokból jellegzetes 11–12. századi leletanyag került elő: különböző kialakítású bográcsok mellett fenékbélyeges fazekak, tálak, ill. egy palack és egy nagyobb tárolóedény töredékei. A kerámialeletek mellett viszonylag jelentősebb mennyiségben kerültek elő fémtárgyak, valamint a fémmegmunkáláshoz kapcsolódó fémsalak. Ezek közül említésre méltó a 44. és 45. lelőhely közötti terület lőszermesztése során talált Árpád-kori sarkantyú, valamint 109. sz. árok betöltéséből származó kis méretű, bordázott S-végű karika. Az árkokból és az épületekből kikerült kőanyag is változatos képet mutatott, amelyek közül a leglátványosabb a 2. sz. árok Ny-i részében található gödörszerű lemélyedéséből előkerült ép malomkő volt.

A lelőhely Ny-i részén, közvetlenül a meder K-i oldalán 59 újkori jelenséget dokumentáltunk. Ezek többségét nem bontottuk ki, csak a térképen jelöltük foltjukat, valamint néhány kivételtől eltekintve fotót készítettünk róluk. A korszakból mindössze néhány cseréppipát, illetve egy 1781-es 1 krajcárost csomagoltunk el, ami elég jól bedatálta az egykori tanyahely korát.

A pontosan keltezhető jelenségek mellett a lelőhely egész területén előfordultak ismeretlen korú árok és gödörök. Ezek többsége valószínűleg szintén az Árpád-korba tartozhatott, de a szelvény Ny-i részében a 18. századi kelteztést sem zárhatjuk ki. Szintén ismeretlen korú az a csontvázas temetkezés, amelyet a 18. sz. árok vágott és csak a lábszárcsontok, valamint lábfejcsontok maradtak meg.

Munkatársak: Szilágyi Kata, Olgyay János és Gábor László technikusok.

VARGA SÁNDOR

5. Apátfalva, Nagyút-dűlő (KÖH 52748)

(Csongrád megye) Sza, A, Á

2010. november 3.–2011. október 7. között folytattunk próba-² és megelőző feltárást az M43 autópálya M43-43 jelű lelőhelyén, és a hozzá tartozó depó területén. Az eredetileg kitzűzött terület az Apátfalva–Királyhegyes közötti műúttól K-re kb. 500 m hosszan húzódott az autópálya 44. sz. lelőhelyéig. A 2010. november 3–26. és a 2011. április 18–30. között végzett próbafeltárások alapján kiderült, hogy a lelőhely K-i vége összeér

² A próbafeltárásról szóló jelentést lásd: RKM 2010, 164.

a 44. sz. lelőhellyel, míg a Ny-i oldalon átnyúlik a depó területe alá is. Ezen ismeretek alapján kezdtük meg a lelőhely megelőző feltárását 2011. május elején.

A lelőhely K-i felén egy Árpád-kori település szélét sikerült megtalálnunk. Ez egyértelműen a 44. és 45. sz. lelőhelyek alkotta Árpád-kori faluhoz tartozik. A 43. sz. lelőhelyen mintegy 5–6000 m²-en tártunk fel a korszakhoz tartozó karám- és kerítőárkokat, külső kemencéket, kemencebokrokat, tároló- és egyéb gödröket. Az Árpád-kori település Ny-i irányban nem folytatódott, sőt ott mintegy 10000 m² nagyságú üres terület volt a nyomvonalban.

Ezt követően indult az a több korszakú szarmata település (települések), amelyet összesen mintegy 45–50000 m² nagyságban tártunk fel. A római kori lelőhelynek két gócpontja figyelhető meg, mindkettő szorosan kapcsolódik a nyomvonalban végig meglévő, hol előbukkanó, hol eltűnő, nagy méretű kerítőárkokhoz vagy a Maros egyik fattyúágához. Ez az árok először É–D irányban haladt végig a szelvényen. A többszörösen megújított árok szélessége mintegy 20 m és ÉNy–DK irányban a szelvényben mintegy 120 m hosszan húzódik. Ettől Ny-ra néhány állattartó- és vízvezető árok látott napvilágot. Az igazi meglepetést azonban a mintegy 60–70 sírosra tehető szarmata temető előkerülése jelentette. A temetőt egy mintegy 5000 m²-t egybefogó árok kerítette, amelynek a bejárata K-en helyezkedett el. A sírok közül 5 sír körárok, a többi árok nélküli aknasír, mintegy 25–30%-a rabolt. A rablás a temető D-i felében koncentrálódik, az É-i részen számuk csökken. Ez valószínűleg összefüggésben van azzal, hogy észrevehetően É-i irányba haladva „fiatalodik” a temető halottjainak életkora. A temető É-i felébe a fiatalon elhunytakat temették, itt került elő az összes csecsemő- és gyermeksí is. A sírok aknasírok. Jelentős számban tudtunk megfigyelni koporsóra, halotti lepelle utaló maradványokat. Pár sírban a csontvázon égetésre utaló nyomok maradtak meg, amelyek esetleg a temetés közbeni/utáni halotti tor lenyomatai. Általános mellékletnek számít a fülbevaló és a fibula, illetve a kés. Előbbiek bronzból, utóbbi vasból készült. A napvilágra került leletek közül kiemelkednek az ezüst római pénzek, római fibulák, balta alakú csüngők, ill. egy bronztorques.

A temető teljes területe a nyomvonalba esett. Az utolsó É-i sírtól mintegy 10 m-re É-ra helyezkedik el az autópálya nyomvonala, míg a D-i oldalon a temetőárok jelenti a határt. Érdekes jelenség, hogy a sírok a temetőárok K-i oldalán sűrűsödnek, Ny felé haladva számuk csökken, ill. itt megjelennek telepobjektumok is, melyek valószínűleg a temető felhagyása után letelepült lakosság emlékei. Ezt bizonyítják a temetőárokra ásott szarmata objektumok, ill., hogy a temetőtől Ny-ra mintegy 2 m-re (!) előkerült a települést kerítő árok, amely É–D-i irányban halad a nyomvonalban, majd annak É-i szélétől mintegy 10 m-re Ny-i irányba fordul, és kb. 200 m hosszan lehetett követni – amíg a humuszolás ment – a nyomvonalban a mélyebb területekig. Ettől az ároktól Ny-ra és D-re a régészeti igen sűrűnek látszó késő szarmata település helyezkedett el. A települést egy, a korábban feltárt temetőtől elkülönítő, árok keríti. Ezen belül helyezkednek el a településobjektumok. Három, négyszögletes alaprajzú, félig földbe mélyített épületet és a hozzá tartozó objektumokat (külső kemencék, agyaggyerő-, tároló- és szem-

tesgödörök, vízvezető árkok stb.) sikerült feltárni. A település objektumaiban négy bedobott csontvázat figyeltünk meg. Más szarmata településektől eltérően ezek a csontvázak nem gyermekek, hanem antropológiai jegyeik alapján fiatal női egyének maradványai.

Ny-i irányban az autópálya nyomvonalában a szarmata telep sűrűsége ritkulni kezdett és gyakorlatilag a települést kerítő nagy árok mentén figyelhető meg betelepültség. Közöttük, a nyomvonal D-i felében került elő 7 avar sír. A hétből 6 ÉNy–DK tájolású, talán késő avar aknasír. Ezekről meszebb, mintegy 20 m-re K-re pedig egy K–Ny tájolású fülkesír látott napvilágot. A fülke a K-i, rövidebb oldalból indult az akna aljával vízszintesen. Benne egy középkori férfi csontváza helyezkedett el szerény mellékletekkel. Ezek alapján az avar időszakon belül pontosabb keltezés nem lehetséges.

Az autópálya nyomvonalán kívül feltártuk augusztusban a felhajtó területét is. Itt a különböző szarmata településjelenségek mellett egy kora avar temető 3 K–Ny tájolású fülkesírját sikerült feltárni. A 3 fülkesír egyike rablott volt, míg a másik kettő épen került elő. Az eddigi szarmata objektumok a település határának tekintett ároktól D-re helyezkedtek el. Ez az árok a depó területe alatt is folytatódott, az Apátfalva–Királyhegyes út Ny-i oldalán. A meglepetést az okozta, hogy ettől az ároktól É-ra, nem a körbezárt területen, hanem ott, ahol a terepbejárások és a próbafeltárás sem jelzett érintettséget, egy intenzív szarmata település látott napvilágot. Az árok és a depó széle által határolt mintegy 10000 m² nagyságú területen közel 200, a szarmata korszakra keltezhető településjelenség került elő. A házak a megfigyelések szerint utcát alkottak és mindegyikük hasonló sátozott szerkezettel, kb. 16 m² alapterülettel épült. A depó alatt a lelőhely tovább folytatódik Ny-i irányban.

A közel 1 év alatt 70000 m²-n 671 régészeti jelenséget tártunk fel.

A lelőhely nem régészeti, hanem modern hadtörténeli jelentősége, hogy a nyomvonalban több helyen megtaláltuk a II. világháború utolsó évében lezajlott háborús események maradványait: több kézigranátot, géppuskalőszerket, egy aknavető gránátot, egy 50 kg-os bombát is.

PALUCH TIBOR

6. Apátfalva, Nagyút-dűlő (KÖH 52749) (Csongrád megye) Á

A Makó–Csanádpalota között épülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán 2010. október 26.–november 2. között próba-, majd 2011. május 18.–július 20. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal M43-44 jelű lelőhelyén. A 2005-ben végzett régészeti terepbejárásakor őskori, szarmata, Árpád-kori és újkori jellegű kerámiatöredékeket találtak itt. A várakozások ellenére a területen most csak Árpád-kori beásások nyomait figyeltük meg.

A feltárással érintett, lehumuszolt terület elérte az 18401 m²-t. A 40–90 cm között váltakozó humusztakaró alatt, állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 158 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 97 objektumszámot rendeltünk. Ezek közül 4 épületnek, 1 füstölőnek, 1 db 3

kemencéből álló kemencebokornak, 5 szabadtéri kemencének, 57 ároknak és árokrezletnek, 55 gödörnek és 6 cölöphelynek bizonyult. Korszakot meghatározó leletanyag szinte az összes objektumból előkerült.

A lelőhelyen 4, közel négyzet alakú, félig földbe mélyített épület került elő. Mind a négyet bevájt kemencével látták el, melyeknek a sütőfelületét egy kivételével, kerámiával rakták ki. Ebben az esetben a kemence sütőfelületét csak agyaggal kikapasztották, kiégették, majd a szájníylását téglával erősítették meg. Két házban nem találtuk cölöphely nyomát, a másik kettő esetében a ház rövidebbik oldalában, annak is a középső tengelyében 1-1 cölöphely került elő. Tapasztás vagy lesározás nyomát csak kisebb felületeken észleltük. Az 5 feltárt szabadtéri kemencét kerámiával tapasztották ki, egy esetben két rétegben is. Ezt a kemencét egy árokba ásták bele. Szájníylásukat szinte kivétel nélkül téglával erősítették meg. Boltozatuk a szántás következtében megsemmisült.

Az objektumok jelentős részét az árokok alkották: 57 árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Legnagyobb részük kerítőárok, karám és vízvezető árok. A területen feltárt 55 kisebb-nagyobb hulladékártoló és vízűlepítő gödör alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül 10 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, 8 meredekfalú és 2 ún. méhkas alakú.

A lelőhely D-i végében 1 nagy méretű füstölő került elő. Hossza közel 14 m, ebből csak a kürtő 6,8 m hosszú. A kürtőt két oldalról ásták ki, Ny-i oldala lapított, míg a K-i kerek átmetsetű. A kürtőből kerámia (cserepbogrács), téglá, állatsont került elő. Elbontása során átiszapoltuk a földet, amelyben magvakat figyeltünk meg. Valószínűleg hosszú ideig használhatták a füstölőt, erre utal a tüzelőtér hamusgödöréből előkerült nagy mennyiségű hamu és a kürtő falának vastag átégése is.

Az objektumokból nagy mennyiségű (közel 400 db) Árpád-kori téglá, kerámia (cserepbogrács, fezők, palack), állatsont került elő.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

7. Aranyosapáti határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

U, B, LT, Sza, Á, Kö, Kk, Ú

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Alsó-Nyáras-dűlő 3. lh. (KÖH 78351): A Nagy-Rét nevű egykori medret Ny-ról övező gát D-i harmadától Ny-ra egy almáskert, majd ettől D-re egy szántó föld követi egymást a vásárosnaményi útig. Itt terül el az ÉK–DNy irányú, 250×300 m kiterjedésű, neolitikus, császárkori, Árpád-kori és késő középkori – újkori cserepekkel mutatkozó lelőhely K-i fele, melyet egy kifestésű vezeték határol K felé. A lelőhely Ny-i fele a műúttal Ny-ról párhuzamos vasúti sín vonalát 70–80 m-rel lépi át.

Alsó-Nyáras-dűlő 4. lh. (KÖH 78353): Innen DNy-felé, a második almáskertnél és az ezzel szemben, a távvezeték D-i oldalán fekvő meggyültetvénynél, egy nagyjából É–D irányú,

120×290 m kiterjedésű neolitikus(?), késő bronzkori, Árpád-kori kerámiával és obszidiántöredékekkel mutatkozó lelőhelyet észleltünk.

Nagy-Rét 1. lh. (KÖH 78335): Aranyosapáti D-i határában, a Nagy-Rét nevű, egykori Tisza-medernél, a holtág középső részének K-i határára egy nagyjából É–D irányú domb húzódik, melyet növénytakaró fed, de ennek ellenére egy néhány cseréppel mutatkozó, nagyjából 100×240 m kiterjedésű középkori lelőhelyt találtunk rajta. A domb lábát É-ról és Ny-ról a mélyedés, K-ról a Tisza határolja. Megjegyzendő azonban, hogy ez a terület legmagasabb és legdúsabb fűvű része, azaz lehetséges, hogy a lelőhely erre is folytatódik.

Nagy-Rét 2. lh. (KÖH 78349): A holtág É-i vége ívesen visszakanyarodik a jelenlegi folyó felé, és ennek középső szakaszától közvetlenül D-re, egy belefutó árok egy D-ebbi holtág és a gátórház telke által határolt területen újabb, kelta és Árpád-kori cserepekkel, obszidiántöredékekkel jelentkező, 160×250 m kiterjedésű, ÉNy–DK tengelyű felszíni településnyomot azonosítottunk.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

8. Árpás, Megág-dűlő, Apáca-domb (KÖH 68687)

(Győr-Moson-Sopron megye) V, Ró, Á

2011-ben az ELTE, a Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg és a Xántus János Múzeum az „Archäologische und palynologische Untersuchungen zum Kulturwandel am Beginn des 1. Jahrtausends n. Chr. in der deserta Boiorum (Pannonien)“ c. kutatási program keretében végzett kutatásokat a lelőhelyen és környékén. A korábbi (Czajlik Zoltán) és újabb (Felix Teichner) légi fotókról és terepbejárásokból (Takács Károly) ismert lelőhelyen geofizikai felméréseket, majd szeptemberben ásatást végeztünk.

Négy kutatószelvényt nyitottunk, mintegy 290 m² területet. A szelvényeket a környezetéből magasan kiemelkedő domb gerincén nyitottuk, kettőt a tábla D-i, kettőt a tábla É-i részén.

Az ásatás során 18 régészeti objektumot dokumentáltunk (48 SE-számmal). Több kora vaskori gödör mellett előkerült egy nagy méretű, földbe mélyített, cölöpszerkezettel ellátott épületmaradvány (gödörház/műhely), amelyből nagy mennyiségű kora vaskori kerámiaanyag mellett számos megmunkált vagy megmunkálásra előkészített agancstárgy is előkerült. Néhány objektum az Árpád-korra keltezhető. Római tárgyak csak szórványosan kerültek elő (pl. bronzkulcs másodlagos helyzetben, Árpád-kori gödörben).

Az ásatáson részt vettek a heidelbergi, a mainzi és a bochumi egyetem hallgatói.

BORHY LÁSZLÓ – FELIX TEICHNER – BÍRÓ SZILVIA
– MOLNÁR ATTILA

**9. Badacsonytomaj, Pap-rét
(MRT 1. k. 2/3. lh., KÖH 7099)
(Veszprém megye) B, Ró, Ka, Á**

A lelőhelyen 2010. október 4.–november 26. között végzett próbafeltárást a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ. Ennek során egy középső bronzkori település, római kori villa és egy Árpád-kori település nyomai kerültek napvilágra.³ A 2011. évi próbakutatást a beruházás

zépső bronzkorra keltezhető jelenség ezektől a tárológödörktől távolabb, a feltárási középső és K-i felén elszórtan helyezkedett el. Telepjelenségek mellett 3 hamvasztásos sirt is feltártunk, melyeket a szőlőművelés erősen megbolygatott. A feltárási terület középső részén, a főépület Ny-i szárnyának területén kora középső (9. századi) jelenségek kerültek elő. Ehhez a korszakhoz köthető több sütő- és füstölökemence, valamint 1 kút és 2 nagy méretű verem is. Két kemencét hosszabb ideig

Badacsonytomaj, Pap-rét. A feltárási összesítő alaprajza

részeként végeztük. Fő célja annak felderítése volt, hogy a tervezett beépítésekkel érintett felületeken található-e olyan régészeti korú épített elemek, melyek a beruházás áttervezését teszik szükségessé.⁴

A 2011. évi feltárási É-i és középső részén újabb középső bronzkori (dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája) telepjelenségeket tudunk dokumentálni. A bronzkori településhez kapcsolódó méhkas alakú verem K–Ny irányú sorban egymás mellett helyezkedtek el. Két veremben is nagyobb mennyiségű vízcicsigavázat találtunk – ezek funkciója ismeretlen. Több kö-

használhattak, ezeken a megújítást, ill. átépítést tudunk dokumentálni. A nagy méretű verem betöltésében egy bazaltkővel kirakott szintet tudunk megfigyelni – ez alapján jégveremként funkcionálhattak. A 9. századi jelenségek mellett a feltárási ezen részén római kori gödröket, és 1 Árpád-korra keltezhető sütőkemencét tártunk fel. Árpád-korra keltezhető az a félig földbe mélyített épület is, amelyik a főépület K-i szárnya alatti területről került elő. A feltárási középső részén került elő 1 római kori bazaltból épített, kiégetett aljú sír, valamint 1 újkorra keltezhető gazdasági épületet, melyet szintén feltártunk.

A feltárási terület D-i sávjában egy újabb Árpád-kori félig földbe mélyített ház került elő, DK-i sarkában bazaltból épített kemencével. A ház mellett 1 római kora keltezhető, cölöpszervezetes épületet találtunk. További római kori jelenségek láttak napvilágot a D-i épületszárny Ny-i felén.

Négy kisebb kutatószondával tisztáztuk a 2010-ben megtalált római kori épületek kiterjedését is. (Az illusztrációt lásd *fent!*) Két, egymásra merőleges szondával a Ny-i épület (1. kő-

³ A próbafeltárást geofizikai (arheomágneses) felmérés előzte meg. Ennek eredményi alapján határoztuk meg 10 kutatóárkot összesen 5000 m² nagyságban. A próbafeltárásról szóló jelentést lásd: RKM 2010, 168–169.

⁴ A 2011. évi próbafeltárási területe a tervezett épületek (szálloda, étterem, borpincék stb.) alapterülete, közel 9300 m²-nyi területen.

Badacsonytomaj, Pap-rét. 1. római kőépület

Badacsonytomaj, Pap-rét. 2. római kőépület

épület) D-i falát, és a K-i sarokrízalitját vizsgáltuk. A D-i fal középső részén megtaláltuk az épület bejáratát, amely kétszárnyú lehetett. A K-i saroktorony mérete megegyezik a 2010-ben feltárt Ny-i toronyéval, azonban az alapfalai jobb megtartásúak. Az alapozás fölött 2-3 sor bazaltkőből rakott fal emelkedik ki a járószintből. A falat ezen a szinten habarccsal vízszintesre húzták. Az épület további részeit égettetlen agyagtégglából vagy vályogtégglából építhették. Erre az utal, hogy az épület környékén nagyon kevés volt a falakhoz köthető omladék. A két torony tetejét *tegula* és *imbrex* fedte. Erre a toronyok mellett talált nagy mennyiség *tegula*- és *imbrex*törredék utal. Ezek közül több kiegészíthető darab is volt. Az épület méretei így kiszkeresztelők. Hossza: 13,90 m, szélessége az É-i oldalon: 9,07 m, szélessége a D-i oldalon 16,0 m. *(Az illusztrációt lásd a 12. oldalon!)* Két további szondával tisztáztuk a K-i épület kiterjedését is (2. kőépület). Az egyik, a 2010/X kutatóárokra merőleges,

Badacsonytomaj, Pap-rét. Római bronzkörző

közel K–Ny irányú szondával megtaláltuk a villa K-i és Ny-i falát. Mindkét fal építési stílusa megegyezik a 2010-ben talált falakéval, azaz szárazon rakott bazaltfal. A falak mellett talált omladék alapján a falaknak nemcsak az alapozása és a lábazata, hanem a felmenő része is bazaltból épült. Egy másik, közel négyzet alakú kutatószelvényrel az épület belső osztófalának és a villa Ny-i falának találkozását vizsgáltuk meg. *(Az illusztrációt lásd a 12. oldalon!)* Az épület D-i helyiségében

egy újabb bronzolvasztó kemencét tártunk fel. A gödörben egy bronzból készült körző került elő. *(Az illusztrációt lásd alább!)* A 2010-ben feltárt bronzolvasztó kemence és a helyiségben talált bronztárgyak, olvasztási maradványok alapján feltételezhető, hogy ez az épület egy bronzműves műhely lehetett. A kutatószondák alapján meg tudtuk határozni az épület kiterjedését. Az épület hossza: 21,2 m, szélessége 13,2 m.

A próbafeltárási szakaszt 2011. július 1-jén befejeztük. Eredményei alapján kijelenthető, hogy a lelőhelyen 4 régészeti korszak jelenségei vannak jelen. A középső bronzkori dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája települési jelenségeit és sírjait tártuk fel. A római korban, a 4. század első felében létesült villagazdaság 2 kőépületének részleteit tisztáztuk, de a korábbi földmunkák alapján feltételezünk egy harmadik épületet is, a feltárt épületektől D-re. A villát nagy valószínűséggel a 4. sz. végén a lakói elhagyták.

A 9. században létrejött településnek egy műhelykörzetét tártuk fel, annak kemencéivel, és a hozzá kapcsolódó kúttal, vermekkel. Lakóépület nem került elő.

Az Árpád-korból származik, a 2010-ben feltárt 2 épületen és 1 kőalapozású kemencén kívül, 1 sütőkemence és 2, 2011-ben feltárt félig földbe mélyített ház a feltárási középső és D-i részéről.

Munkatársak: Redő Ferenc, Szvath Márton régészek; Bek Tamás, Faiszt Szabina, Binder Hajnalka régésztechnikusok. Geodéziai felmérés: Földi Áron és Kovács Zoltán

EKE ISTVÁN

10. Baja, Homokváros (KÖH 78201)

(Bács-Kiskun megye) B

2011. július 21-én helyszíni egyeztetésen vettem részt a “Baja I.-Homok” bányatelken tervezett homokbánya leendő próbafeltárási munkálataihoz kapcsolódóan. Közvetlen a bányatelek szomszédságában, egy munkagép területrendezést végzett, egy frissen elbányászott homokdomb aljában. A bolygatott domb bejárása során több kézzel formált bronzkori kerámia töredéke került elő, illetve a domb oldalában helyenként meg lehetett figyelni a korabeli kultúrreget, azonban konkrét objektum nyomát nem észleltük az eső áztatta partoldalban. A munkát végző egyénnek jeleztem, hogy a területen a további munkavégzést szüneteltesse, illetőleg kiderült, hogy a Bajai Kommunális és Szolgáltató Nonprofit Kft. végez itt tereprende-zést, a szomszédos lakópark bővítéséhez szükséges telkeket előkészítve. A további munkavégzés előtt feltétlenül indokolt a dombon található bronzkori településnyomok lehatárolása, illetőleg megelőző feltárása.

Sz. WILHELM GÁBOR

11. Balassagyarmat, Kincsem-pusztá (KÖH 78937)

(Nógrád megye) Kö?, Kú?

A Szlovák–magyar gázvezeték Nógrád megyei szakaszának régészeti terepbejárására 2011. október 25–28. között, valamint november 29-én került sor. A teljes nyomvonal hosszát bejár-

tuk, azonban régészeti megfigyelést csupán a nyomvonal egyes szakaszain tudtunk végezni. Két korábban ismert régészeti lelőhelyet újra azonosítottunk, valamint 13 új lelőhelyet regisztráltunk. Régészeti érdekű területként 9 helyszínt jelöltünk meg.

Balassagyarmattól D-re mintegy 3 km-re, a Balassagyarmatot Csesztvével összekötő műút K-i oldalán, a műútból 250 m-re K-re, a Kincsem-pusztá elnevezésű településrésztől közvetlenül ÉK-re található a lelőhely. Részben szántott, részben kukoricával fedett volt, közepes látási viszonyokat nyújtott. Korongolt (középkori?, kora újkori?) kerámiát, valamint kevés paticsot gyűjtöttünk.

Munkatárs: Zandler Krisztián.

GUBA SZILVIA

12. Balatonendréd határa (Somogy megye) U, B, LT, Ú?, I

A Balatonendréd–Lulla összekötő, 65137 jelű út építését megelőzően az alábbi feltárásokra került sor a település határában.

Magyar Tenger Tsz. 2. (KÖH 81091): Az egykori Magyar Tenger Tsz. gazdasági épületeitől K-re került elő szakfelügyelet közben a lelőhely. A humuszos réteget megbolygatták, ekkor került elő a 2 urna maradványa. Az SMMI dolgozói 2011. szeptember 29–30-án leletmentést végeztek. Az urnamezős kultúrához tartozó urnasírok darabjai csaknem a felszínen voltak, a gép szétszedte az urnákat, a hamvak egy részét is kiszedte. A K-ebbre lévő sírtól nem messze egy bronzborotva volt, valószínűleg a sírhoz tartozott. Az urna alsó részének töredékei maradtak meg csak *in situ*, benne a hamvak maradványával. A sírből egy bronztű került elő. A Ny-abra lévő sírből csak az urna gömbölyded alja maradt meg a helyén, igaz, törött állapotban. A sírből bronztöredékek kerültek elő. A sírok közelében egyéb objektumra utaló jelenséget nem találtunk.

Munkatársak: Honti Szilvia régész, Nyári Zsolt ásatási technikus.

SIPOS CARMEN

Tekeres-dűlő Kelet (KÖH 47006, összekötő út 8. lh.):

A lelőhely a településtől ÉK-re fekszik, egy kisebb domb oldalában, egy É–D-i irányú vízfolyás mély völgyének Ny-i lejtőjén. A lelőhely a lejtő legmagasabb pontjától egészen a vízfolyásig tart. A mélyebb részeken a sárga agyagos altalaj több helyen vöröses hordalékkal keveredik. Az altalaj foltokban nagy mennyiségű víz által koptatott löszkonkréciót (löszbabát) tartalmazott. A 2010-ben megkezdett feltárást⁵ az MNM NÖK munkatársai az SMMI megbízásából, 2011. augusztus 15–31. között fejezték be.

A 2011-es ásatási szezonban a *késő bronzkor (urnamezős kultúra)* időszakából 4 nagy méretű, többszátú, szabálytalan alakú gödör került elő. Ezekből nagymennyiségű állatsont és jellegtelen, durva soványítású, vastag falú házikerámia töredék került elő.

A gödröktől K-re 2, egymással párhuzamos, É–D-i irányú árkot tártunk fel. A K-ebbre lévő 2 rövid, K–Ny-i irányú árok metszette. Ugyanez az árok egy nagy méretű hamus foltot keresztezett, amelyből tavaly a humuszolás során római kori pénzérme került elő. A hamus folt alatt egy nagy méretű kerek kemence és a hozzá tartozó munkagödör került elő. A leletanyag alapján *kelta korin*ak határozott meg. A kemence tüzelőfelülete erősen átégett vörös agyagból és kerámatöredékekből állt. A terület DNy-i sarkában egy további nagy méretű, kerek kelta kemence került elő. Ennek tüzelőfelülete is vastagon ki volt égve, de kerámiát nem tartalmazott. A munkagödör kemencétől K-re egy nagy méretű folt rajzolódott ki. Ennek bontása során 4, 4×2 illetve 3×2 m-es, döngölt szürke földpadlós, 2 cölöphelyes (ágasfás szelemenés tetőszerkezetű) kelta veremház került elő. A házakból nagymennyiségű szürke, grafitos, korongolt, duzzadt, vagy kihajló peremű edénytöredék mellett, egy emberalakos, tojásfüzérel díszített *terra sigillata* töredék, sertécsontok (sok agyartöredék) és 3 vastárgy (1 ép, nyéltüskés lándzsahegy, 1 ép, egyélű, aszimmetrikus pengéjű tör, 1 sárkányfejes törmarkolat) került elő. A terület ÉK-i sarkában egy újabb kör alakú kemence és munkagödör került elő. A kemence vörösre égett agyag tüzelőfelülete alatt a teljes felülete kerámiával volt kirakva. A kemencéhez tartozó munkagödörből egy vastárgy (egyélű nyéltüskés, szimmetrikus pengéjű tör), és egy állatalakos tojásfüzérel díszített *terra sigillata* töredék került elő. A munkagödör alján több rétegben a kemencéből kikerült hamuréteg volt. A munkagödör alját jelentő 10–13 cm vastag sárga agyag tapasztás alól egy korábbi gödör került elő. Ebben szintén szürke színű korongolt kelta kerámiát találtunk. A kelta objektumok között 9 kis méretű kerek vagy ovális alakú, sekély késő bronzkori gödör került elő. Funkciójukra biztos adatot nem találtunk, mindegyik homogén betöltésű volt és tekintélyes mennyiségű kerámatöredéket tartalmazott. Valószínű, hogy egyszeri alkalommal használt hulladékgyűjtő lehettek.

Tekeres-dűlő Nyugat (KÖH 47007, összekötő út 9. lh.):

A lelőhely a településtől ÉK-re fekszik, egy kisebb domb oldalában, egy É–D-i irányú vízfolyás mély völgyének Ny-i lejtőjén. 2010. augusztus 18. és december 6. között szondázó ásatást végeztünk, amit 2011. augusztus 24–25-én, az SMMI megbízásából befejeztünk be.

A szondázás során, a hatástanulmányban megjelölt lelőhelyterületen csak szórvány réz- vagy bronzkori kerámiát és egy sötétsárga radiolarit magkövet találtunk. A DK-i irányban nyitott újabb szondaárkokban került elő 3 telepjelenség. A sekély, szabálytalan kör alakú gödör feltárása során nagy mennyiségű késő bronzkori telepkerámia (behúzott, turbántekercses peremű, kis méretű tálak, hosszúkás fogóbütyökkel ellátott fazekak, kónikus testű, *anza lunátás* fülű kis bögrék) került elő. A gödör mellett egy lelet nélküli, keskeny, V metszetű árok részletét tártuk fel. A kör alakú kemence belsejében nagy mennyiségű meszet, állatsontokat és újkori kerámatöredékeket találtunk.

Munkatársak: Voicsek Vanda, Sipos Carmen; Bányász Diána, Domján Anita, Pelikán Márk.

FÜKÖH DÁNIEL

⁵ RKM 2010, 172.

Vaklápa, Öreghegy (KÖH 19433, összekötő út 7. lh.):

A lelőhely Balatonendréd ÉK-i oldalán található az Öreg-hegy nevű, ÉNy–DK-i irányú dombhát, DNy-i, Balatonendréd felé eső oldalának ÉNy-i peremén, enyhén lejtve D–DK-i irányba. A lelőhely az elmúlt évtizedekben folyamatosan mezőgazdasági művelés alatt állt. 2011. augusztus 15–31. között az MNM NÖK munkatársai, az SMMI megbízásából, folytatták⁶ a lelőhely feltárását a K-i és Ny-i bővítés területén. A feltárás során a tavalyi tapasztalatokkal egybevágva megállapítottuk, hogy a lelőhely jóval nagyobb kiterjedésű, mint amekkorának az útépitéshez kapcsolódó hatástanulmány jelezte. A lelőhely egyértelműen terjed tovább kisebb intenzitással D-i, és nagy intenzitással É-i irányba. A lelőhelytől É-ra elhelyezkedő mezőgazdasági területeken még rossz megfigyelési körülmények között is nagymennyiségű őskori anyag volt érzékelhető, valamint feltételezhető, hogy az általunk részben feltárt urnatemető tovább terjed É-i irányba.

A lelőhely teljes területén neolit (lengyeli kultúra) és késő bronzkori (urnamezős kultúra) telepjelenségek kerültek elő, valamint a lelőhely Ny-i bővítésében egy késő bronzkori urnatemető 88 sírját tártuk fel. A telepobjektumok K-i irányba folyamatosan csökkentek, majd megszűntek, míg Ny-i irányban csökkenő számban egészen a domb pereméig kerültek elő a telephez tartozó jelenségek. A lelőhely Ny-i oldalán, az Öreg-hegy platója hirtelen meredeken lejtetni kezd a patak irányába. Az itt megfigyelt régészeti jelenségek ezen a meredek oldalfalon azonnal eltűnnek, a megfigyelt árkok hirtelen megszakadnak. Ezt a jelenséget feltételezhetően a domb eróziója okozta. Erre a jelenségre utalhat az a tény is, hogy a domb részben a nyomvonalba eső Ny-i oldalán kb. 100 m hosszúságban egy nagy méretű suvadás volt megfigyelhető, továbbá alátámaszthatja a megfigyelést az a tény, hogy a lelőhely Ny-i oldalán, a domb peremének közelében a löszös altalajon nem, vagy csak egy nagyon vékony rétegben volt megfigyelhető a humusztakaró.

A telepobjektumok többsége a *neolit (lengyeli) telephez* köthető, melyek közül a legjellemzőbb formák a nagy méretű, alaktalan gödrök, amelyekből nagy mennyiségben került elő neolit házi kerámia és pirosra festett edénytöredékek, kőszközök (penge, magkő, pattinték), állatsont (igen jellemzőek a nagy méretű szarvak), valamint egy vagy több égett, paticsos omladék réteg volt megfigyelhető. A nagy méretű neolit gödrök csaknem mindegyikében tártuk fel egy vagy több zsugorított, csontvázas temetkezést. Zsugorított neolit sírok nem csak a telepobjektumokba ásva kerültek elő a lelőhelyen, hanem elszórva a telepobjektumok között, kis mélységben a humuszbába ásva, vagy a humuszréteg és az altalaj határáig beásva, illetve egészen a löszös altalajba mélyesztve. Az előkerült neolit sírok egymástól nagy távolságra, a területen rendezetlenül elszórva helyezkedtek el, mindössze egy esetben figyeltünk meg egy 3 sírből álló sírcsoportot, melyek egy sorban, egymás mellett,

azonos mélységben helyezkedtek el. A csontvázas, zsugorított sírok közül kiemelkedik a csótalpas tál és vékonyfalú festett csésze melléklettel rendelkező temetkezés. A neolit jelenségek közül kiemelhető továbbá az a kerek objektum, melynek két oldalán egy-egy zsugorított temetkezés volt megfigyelhető, közepén pedig egy nagy méretű tűzrakó hely helyezkedett el.

A *késő bronzkori telephez (urnamezős kultúra)* az objektumok mindössze 10–15%-a volt köthető, azonban ezek mind betöltésükben, mind a belőlük származó régészeti anyag mennyiségében és minőségében erősen eltértek a neolit telep objektumaitól. A bronzkori telephez néhány gödör és két nagy méretű árok sorolható. Több esetben megfigyelhettük a neolit és a késő bronzkori telep objektumai közötti szuperpozíciót.

A feltárás leglátványosabb részét a lelőhely Ny-i bővítésben előhelyezkedő *késő bronzkori (urnamezős kultúra) urnatemető* képezi. A temető nagy területen helyezkedett el, már a 2010. évi feltárás során is figyeltünk meg urnatemetkezésre utaló nyomot a lelőhely központi területének ÉNy-i oldalán, azonban mindkét megfigyelt esetben az urnákat a mezőgazdasági művelés erősen bolygatta. Az urnatemető központja a lelőhely Ny-i bővítésének középső sávjában, a dülűt közvetlen közelében, attól kissé D-re helyezkedett el. A temető ÉÉK–DDNy-i irányban oválisán megnyúlt központjától K-i, É-i és Ny-i irányba is kerültek elő több 10 m távolságra újabb urnák, D-i irányban azonban nem terjedt ki ilyen mértékben a temető. A temető széle három irányba jól meghatározható, K és D felé feltárással tisztáztuk a temető határait, míg Ny-i irányba az Öreg-hegyi plató meredek oldala szab határt a kiterjedésének, egyedül a nyomvonalától É-ra terjedő területre terjedhet tovább az urnatemető. Az urnatemető központi magjában jól megfigyelhetően egy csoportba helyezkedtek el a gazdagabb, sok kisebb edény-melléklettel rendelkező temetkezések, míg ettől a központi csoporttól távolabb fekvő urnák egyre kisebbek és dísztelenebbek voltak, melléklet pedig nem, vagy alig volt megfigyelhető lettük.

A lelőhely központi részén, valamint a Ny-i bővítésben több helyen tártunk fel kis méretű, sekély, egyenes vagy megközelítően egyenes árkokat, melyek vágták az őskori objektumokat. Közélebbi keltezésük leletanyag hiányában nem lehetséges, felmerülhet az újkori keltezés is.

Munkatársak: Fűköh Dániel régész, Bányász Diana, Birkás Péter, Bodródi Miklós, Bösz Attila, Domján Anita, Jevtuhov Boglárka, Kóra Mária Katalin, Kulin Kitti, Linzembold Csongor, Nagy Balázs, Nagy Norbert, Pungor Krisztián, Szabó Zoltán, Tóth Bálint, Vadas Livia, Zöldvölgyi Janka, Zsubori István régész technikusok.

PETKES ZSOLT

13. Ballószög, Daruhegytől DK-re (KÖH 77345) (Bács-Kiskun megye) H?

A lelőhely Ballószög D-i közigazgatási határától kb. 150 m-re É-ra, a Daruhegynek is nevezett, és magassági ponttal is ellátott kiemelkedéstől, és az azon álló Oláh Gy. tanyájától kb. 500 m-re DK-re, a földúttól kb. 15 m-re D-re helyezkedik el, egy kisebb homokháton. A 0105/008 hrsz.-ú erdőterületet 2010

⁶ RKM 2010, 171. Magyar Tenger TSZ lelőhelynéven.

őszén termelték ki és szántották meg kb. 60 cm mélységben. A telepítés 2011 kora tavaszán történt, és ekkor bukkantak a munkások a szántásban fekvő csontokra, amelyeket egy rakásba hordtak össze. Az előkerült csontokról az erdőgazdaság dolgozói bejelentést tettek a rendőrségen, amely 2011. április 8-án helyszíni szemlét tartott, melynek során a helyszínen fényképfelvételeket készítettek és elszállították a csontokat. A kecskeméti Katona József Múzeum Régészeti osztályát 2011. április 11-én keresték meg és adták át a csontokat. 2011. április 14-én a területre utaztunk, de akkor pontos adatok hiányában nem találtuk meg a helyszínt. Április 20-án Czirkó Ottó kerületvezető erdész kalauzolt el a helyszínre, ahol az alábbiakat tapasztaltuk:

A felszínen még kb. 5–6 kisebb embercsont volt, közöttük több kisebb vastárgy (nyílhegyek), valamint egy bronzkarika feküdt. A tárgyak elhelyezkedéséről fényképfelvételeket és vázlatrajzot készítettünk, majd elcsomagoltuk. Fémkereső műszerrel átvizsgáltam a területet és még néhány egyéb vastöredéket találtam. Miután a felszínen és a műszer által átnézett területen újabb fémtárgyak nem kerültek elő, a kutatást befejeztük. Az előkerült leletek alapján valószínűleg egy honfoglalás kori férfisírt bolygattak meg.

A sír helyének átvizsgálására és a még mélyebben fekvő leletek összegyűjtésére a helyszínen egy kisebb hitelesítő ásatás lenne indokolt.

Munkatárs: Vida Ágnes adattáros.

SZÉKELY GYÖRGY

14. Baranyajenő, Gábor-kereszt (KÖH 78065)

(Baranya megye) Ő

A helyiek szerint a falu K-i szélén fekvő Káposztáskert nevű dűlőben köveket, téglamaradványokat szoktak találni, ettől DK-re, a 66-os sz. út D-i oldalán, a Gödrei-árok É-i felén fekvő Kenderföldön pedig tégladarabok kerültek elő, egyszer állítólag harangot is találtak itt. 1714-ben Jenő elpusztult templomát említik, tehát a falu határában kereshető egy középkori egyház hely. 2011. április 11-én a Káposztáskert Ny-i felén, száraz szántóföldön semmiféle leletet nem találtunk, a dűlő DK-i részében, az út menti fészülettől É-ra kevés, jellegtelen őskori cserepet figyeltünk meg. Az úttól D-re, a Kenderföld K-i felében sűrű búza volt, Ny-i részét nem jártuk be.

Munkatárs: Patton Gábor.

K. NÉMETH ANDRÁS

Barbacs, Lanzsai-dűlő I.

(KÖH 70377)

(Győr-Moson-Sopron megye)

A lelőhelyen 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

15. Barcs–Somogytarnóca határa

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, Á, I

Az Istvándi gázvezetők és a MOL Babócsa gázüzem között létesítendő gázvezeték építése előtt 2010 őszén és 2011 tavaszán a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága terepbejárásokat, majd a nyár folyamán feltárásokat végzett.

Aszalói-dűlő (KÖH 19624): 2011. június 1–22. között 6 m szélességben tártuk fel a lelőhelyet. Az objektumok sűrűn, egymáshoz közel helyezkedtek el, maga a lelőhely le volt kopva, az objektumok viszonylag sekélyek voltak. Összesen 69 objektum – gödrök, árkok, cölöplyukak – került elő, nagy részük őskori volt. A legkorábbiak a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája időszakába tartoznak. A lengyeli kultúra 2 gödréből származó leletanyagból – vörös festésű töredékek mellett – egy oltárhoz vagy idолhoz tartozó láb töredékét lehet kiemelni. Két rézkori objektumot találtunk: 1-1 gödör a tüzdelt barázdadíszes kerámia kultúrájához, ill. a bolerázi csoporthoz tartozott. A kisapostagi kultúra és az urnamezős kultúra 4-4 gödre mellett 1 kelta és 2 római gödör is előkerült. Öt Árpád-kori objektum tartozott a lelőhely későbbi korszakaihoz. Az utóbbiak betöltéséből a szokásos fazékperemeken kívül agyaggolyókat is találtunk.

Sertésteleptől ÉNy-ra (KÖH 19628): A sertésteleptől É-ra, a Gyöngyös-pataktól Ny-ra lévő lelőhelyet 2011. június 1–6. között 6 m szélességben kutattunk. A terület szántott, mezőgazdasági művelés alatt állt, erősen lepusztult, az objektumok viszonylag sekélyek voltak. Összesen 26 objektumot tártunk fel, ezek többsége gödör volt, ezek mellett árkok, ill. cölöplyukak kerültek elő. Tizenkét objektumnak nem volt leletanyaga, a többi – 1 kelta gödör kivételével – a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája és a lengyeli kultúra időszakába tartozott.

Munkatársak: Molnár István régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Nyári Zsolt technikusok.

SIPOS CARMEN

16. Battonya határa

(Békés megye) Ő, U, B, V, Szk, LT, Sza, A?, Á, Ú, Kú, I

2011 folyamán régészeti megfigyelés mellett kiviteleztek a MOL Nyrt. Dombegyház-DNy-8 és DNy-9 kútbekötő vezeték fektetését. Az ennek során előkerült lelőhelyeken az Ásatárs Kft. végezte el a leletmentést vagy a megelőző feltárást.

Kovács házi fasor (KÖH 60034): A lelőhely Battonyától ÉNy-ra, a mezőkovácsházi műúttól Ny-ra, a műúttól kb. 500 m-re lévő, a Hármashatár irányába húzódó fasortól K-re helyezkedik el egy kb. 300×130 m-es felületen. Június 15–22. között 907 m² humuszosítása után a sárgásbarna agyagos altalajon (90–110 cm mélyen) 44 objektum (55 stratigráfiai egység) folytja rajzolódott ki, melyek elsősorban a nyomvonal középső és K-i részén csoportosultak. Közülük 11 geológiai jelenség, 2 árok, 2 cölöphely, 3 sír, 3 épület és 34 gödör volt. A régészeti objektumok korát tekintve 40 szarmata, egy 18–19. századi és 3 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. A szarmata településobjektumok közül a különböző méretű és formájú gödrök fordultak elő a legmagasabb számban. A nagyobb méretű, méhkas alakú, mély gödrök a szelvény középső és K-i szakaszán csoportosultak, a kisebbek egyesével vagy csoportokban helyezkedtek el. A szarmata gödrök mellett

2 szögletes alaprajzú, félig földbe mélyített házat is feltártunk. Az egyik ház aljába a későbbiekben 2 méhkas alakú gödröt is beástak. A szelvény Ny-i szélén 3 szarmata temetkezés is előkerült. A sírok közül 2 DNy–ÉK és 1 K–Ny tájolású volt. Két sírba gyermeket, egybe nőt temettek el. A sírok mindegyike bolygatott volt, csak az egyikben találtunk a koponya mellé helyezett, a túlvilági útra szánt edénymellékletet. A szarmata kori objektumok leletanyagának zömét a korongon készített és a kézzel formált edénytöredékek alkották, melyek között római import *terra sigillata* töredékek is akadtak. A sírok közelében egy 18–19. századi, hosszúkás téglalap alakú műhelyt is feltártunk, melynek teljes felületét patics és salakréteg fedte.

Rockó-tanya (KÖH 78507): A lelőhely Battonyától ÉNy-ra, a Cigányka nevű határrész Ny-i felében, a Cigányka-érbe D-ről érkező Battonyai-Nagy-csatorna Ny-i partján helyezkedik el. A kivitelezési munkák során, a kiásott gázárók É-i és D-i falában mintegy 97 m hosszán régészeti objektumok betöltését figyeltük meg. A gázárók É-i oldalán 2,5 m szélességben, a D-i oldalán a párhuzamosan futó élővezetékek miatt csak 50–70 cm szélességben volt lehetőségünk feltárást végezni. Október 28. és november 5. között a lehumusztolt 282 m²-en két szakaszon helyezkedtek el a településmaradványok. A K-i szakasz 26 m, a Ny-i szakasz 61 m hosszúságú volt. A két terület között mintegy 15 m hosszú sávot nem tártuk fel, mert régészeti objektumokat ezen a szakaszon nem láttunk a kiásott gázárók falában. A gázárók D-i oldalán csak a K-i szakaszon végeztünk rábontást. A kötött, sárgásbarna agyagos altalajon (70–90 cm mélyen) 15 objektum (18 stratigrafiai egység) folytja rajzolódott ki. Közülük 12 gödör, 2 valószínűleg épület, 2 árok, 1 árokszerű gödör és 1 kürtös kemence volt. A régészeti objektumok korát tekintve 13 újkőkori és 5 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt.

A régészeti jelenségek egyenesen sűrűségben helyezkedtek el a nyomvonal mindkét szakaszán. A Ny-i területen a településmaradványok nagy része gödöralj volt, melyekből 1–2 kézzel formált, valószínűleg újkőkori oldaltöredék került elő. A K-i területen egy ÉNy–DK-i irányú árkot és egy nagy méretű újkőkori objektumot, talán épületet találtunk. Ez utóbbi jelenség Ny-i felébe ástott mélyedésének falához egy kürtös kemencét vájtak. A kemence kerekded alakú előtérgödrének csak kis részletét tudtuk feltárni. A nagy méretű objektumnak ugyan csak egy részlete esett a feltárási területre. Az említett gödörből több zsáknyi újkőkori (Körös-kultúra) edénytöredék, kevés állatsont, áglyenyomatos tapasztásdarabok és különböző méretű, ujjbenyomással díszített felületű agyagnehezékek kerültek elő. A kürtő keményre kiégett falában hosszanti irányba futó, 6–7 cm-enként elhelyezkedő áglyenyomatokat dokumentáltunk.

Sánka-halom (KÖH 63470): A nagy kiterjedésű lelőhely Battonyától ÉK-re, a Battonyáról a Mezőkovácsháza és Magyar-dombegyháza közötti út felé tartó, É–D-i irányú kővezetett út K-i oldalán, a régi, K–Ny-i irányú, széles folyómedernek (a Cigányka-érnek) a D-i magaspártján helyezkedik el. A Cigányka-ér D-i oldalán partos vonulat húzódik, amely a Sánka-halommal együtt képez egy nagyobb kiterjedésű régészeti lelőhelyet. Az itt eddig előforduló edénytöredékek őskori, népvándorlás kori (szarmata) és Árpád-kori lelőhelyet jelölnek, de az eddigi terepbejárások nem tették lehetővé, hogy egyér-

telmű pontossággal meg lehessen jelölni a lelőhely határozott kiterjedését. Június 21–27. és július 6–8. között a lehumusztolt 2048 m²-en egy ÉK–DNy-i irányú szelvényben kutattunk a lelőhely ÉNy-i részén. A lelőhely 320 m-es szakaszát volt lehetőségünk feltárni.

Az októberben megkezdődött kivitelezési munkák során újabb régészeti objektumokat érintettek. A feltárást közel 180 m hosszúságban folytattuk, 872 m²-en. A sárgásbarna agyagos altalajon (70–80 cm mélyen, a nyomvonal É-i részén 120 cm mélyen) 146 objektum (154 stratigrafiai egység) folytja rajzolódott ki, egyenesen sűrűségben. A szarmata és az őskori településobjektumok a nyomvonal középső részén fekvő enyhe magaslaton, a kútkörzet környezetében és az eredeti nyomvonalszakasz NyDNy-i szélén és a lelőhely Ny-i végén jelentkeztek magasabb számban. A jelenségek közül 117 gödör, 11 árok, 9 oszlophely, 7 ház, 3 sír, 3 árokszerű gödör, 3 kút és 1 körárok részlet volt. Korukat tekintve 11 őskori, 57 szarmata, 1 feltételezhetően avar, 1 Árpád-kori és 84 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt.

Az őskori objektumok egy részét kisebb méretű, kerek vagy ovális alakú, egyenesen szűkülő falú, sekélyebb gödrök, másik részét kerek alakú oszlophelyek alkották. Ez utóbbiak két csoportban helyezkedtek el, azonban a nyomvonal szabta szűk keretek miatt a felszín fölé épített épületek rekonstruálására nem volt lehetőségünk. Betöltésükből kevés és jellegtelen kézzel formált edénytöredék került felszínre, melyek korát nem lehetett pontosabban meghatározni.

A *szarmata* objektumok az egész nyomvonal területén, általában kisebb csoportokban helyezkedtek el. A legjellegzetesebb emlékeik a kerek alakú, méhkas alakú vagy egyenesen bővülő falú, mély gödrök. Az egyik gödör betöltésében a bontás során egy kemence bedobált, széttört sütőfelület töredékeit figyeltük meg. Két gödörben egy-egy teljes kutyavázat, egy lépcsős lejárátú gödör alján pedig egy majdnem egész, kézzel formált, vállán bevagdálással díszített fazekat bontottunk ki. Az élelmentároló vermek mellett néhány nagyobb méretű, aljukon beásásokkal tarkított bányagödröt és 2 hengeres falú, kb. 2 m átmérőjű kutat is feltártunk. Hét félig földbe mélyített, téglalap alaprajzú, É–D-i tájolású épületet is megfigyeltünk, melyek alján megtaláltuk a keményre letaposott padlót, azonban a járósíntbe mélyedő cölöphelyek nyomait nem. A szarmata településobjektumokból kézzel formált vagy korongon készített edénytöredékek (hombár, duzzadt peremű tál, felső füles edény), megmunkált kötőedékek (örlő-, fenőkövek) és állatsontok kerültek felszínre. Az egyik gödörben engobbal bevont római import kerámia, ill. másik 2 gödörben 1–1 üvegyöngy is volt. Néhány objektumban orsókarika, ill. 1 vaskés töredéke is napvilágra került.

A nyomvonal NyDNy-i szélén húzódó, ÉNy–DK-i irányú magaslat Ny-i lejtőjén 3 D–É-i és DK–ÉNy-i tájolású szarmata temetkezést, 2 akna- és 1 zárt körárokos sírt is feltártunk. Mindhárom sír rablott volt, azonban a halottak mellé helyezett viseleti (gyöngyök, övesat) és használati tárgyak (pl. vaskés) a sírokban maradtak. Két sírnál meg tudtuk figyelni a rablógödrök folytait is. Két sírba helyeztek a lábvégekhez edénymellékletet.

Egyetlen gödörből került elő egy kézzel formált, kerámiaüzalékkal soványított, a szarmata edényektől eltérő oldaltöredék, mely valószínűleg az avarok hagyatéka.

Az egyetlen *Árpád-kori* objektum egy hengeres falú kút volt, melyből cserépbogrács- és fazéktöredék került elő. Az *Árpád-kori* megtelepedésre utalt az a III. Béla kori tálpénz is, melyet a nyomvonal felszínén találtunk.

Legmagasabb számban a korhatározó leletanyaggal nem rendelkező objektumok, többnyire gödrök voltak. Nagyon alacsony számban találtunk árkokat, melyek egytagú, vízelvezető csatornák lehettek.

Tompa-puszta, Belák-tanya (KÖH 72267): A Száraz-ér medre és a mezőhegyesi határvonal között, az egykori, ma már megszűnt Belák-tanya helyétől ÉNy-ra, egy mélyedésnek a Ny-i, DNy-i partján helyezkedik el. A kb. 150×500 m kiterjedésű lelőhely felszínén a terepbejárásakor bronzkori és szarmata edénytöredékeket találtak. Június 17-én a lelőhely D-i részén 342 m²-t humuszoltak le. A 6 m széles és 87 m hosszú nyomvonalon, a sárgásbarna agyagos altalajon (70–90 cm mélyen) 15 objektum (15 stratigráfiai egység) feltárta rajzolódott ki. A régészeti jelenségek a K-i szelvényezettől kb. 10 m-re K-re egyenletes sűrűségben helyezkedtek el az egész nyomvonalon. A nyomvonal Ny-i végének 10 m hosszú szakasza régészetileg negatív volt. A régészeti jelenségek közül 5 oszlophely és 10 gödör volt. Az egykori településobjektumok nagy részét a kisebb-nagyobb méretű, kerek és ovális alakú gödrök, kisebbik részét a kerek alakú oszlophelyek alkották, melyekből korhatározó leletanyag nem került elő.

Tompa-puszta, Pogyina-tanya (KÖH 60035): A lelőhely Tompa-pusztának a Száraz-értől Ny-ra eső részének közepén, az egykori Pogyina-tanya helyétől ÉNy-ra, kb. 200 m-re, egy kb. 40×60 m sugarú felületen helyezkedik el. Június 4–7. között a lelőhely középső részén 345 m²-t humuszoltak le. A 4 m széles és eredetileg 87 m hosszú nyomvonalon, a sárgásbarna agyagos altalajon (100–110 cm mélyen) 11 objektum (11 stratigráfiai egység) feltárta rajzolódott ki. A régészeti jelenségek elszórtan jelentkeztek az egész nyomvonal felületén, amelyet Ny-i irányba 15 m-rel hosszabbítottak meg. A településobjektumok közül 9 kisebb-nagyobb méretű, kerek vagy ovális alakú gödör, egy kerek alakú oszlophely és egy árok volt. Korukat tekintve 4 bronzkori, a többi korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. A gödrök között, a lelőhely Ny-i részén egy ÉNy–DK-i irányú, enyhén ívelt aljú, keskeny vízelvezető árok futott. Az objektumok betöltéséből kevés leletanyag, állatcsontok és kézzel formált, vastag falú edénytöredékek kerültek elő. A gépi nyeséskor vastag falú, vízszintes bütöfküles edénytöredék került felszínre.

Tompa-puszta VIII. (KÖH 28948): A Száraz-ér Ny-i partján található, egy szinte négyszög alakú teraszos kiemelkedésen és attól Ny-i irányban. Június 4–21. között 2240 m² lehumuszolása után a 4 m széles gázvezeték nyomvonalában 560 m hosszan kutattunk. A sárga agyagos altalajon 40–110 cm mélyen 143 objektum (175 stratigráfiai egység) feltárta rajzolódott ki, egyenletes sűrűségben, az egész nyomvonal területén. A bronzkori, a szarmata és az *Árpád-kori* településobjektumok a Száraz-ér magaspartján, míg a temetkezések az említett értől Ny-ra, egy alig látható kiemelkedés környékén sűrűsödtek.

A jelenségek közül 83 gödör, 25 árok, 20 sír, 18 oszlophely, 7 ház, 6 árokszerű gödör, 6 kemence, 4 előtérögödör, 2 körárok, 1 füstölögödör, 1 kürtő, 1 hamus gödör és 1 csontváz volt. Korukat tekintve 3 őskori, 10 bronzkori, 1 vaskori, 16 szkíta, 7 kelta, 2 kelta vagy szarmata, 64 szarmata, 18 *Árpád-kori* és 54 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt.

A lelőhely középső részén, egy közel 10 m széles egykori medret is megfigyeltünk, mely a szarmaták ide településekor már kiszáradhatott, mivel annak alján is objektumfoltok jelentkeztek. A bronzkori, szkíta, kelta, szarmata és *Árpád-kori* településobjektumok nagy részét a kerek vagy ovális alakú, egyenesen bővülő, vagy rézsús falú gödrök és vermek alkották. Az egyik szarmata gödörben két kutavázat, egy másik gödör betöltésében egy fiatal felnőtt bedobott vázát bontottuk ki. Nagyméretű anyagnyerő gödröket és vízelvezető árkokat is feltártunk, melyek az előkerült leletanyagok alapján minden említett korszakban használatosak voltak. A félíg földbe mélyített épületek közül 1 bronzkori, 1 kelta, 4 szarmata és 1 ismeretlen korú volt. A 4 m széles nyomvonal miatt egy ház sem tudunk teljesen feltárni, azonban több esetben is meg tudtuk figyelni a tetőszerkezetet tartó cölöpök helyeit, illetve a házak többségében megtaláltuk a keményre letaposott padlót is. A szarmata és az *Árpád-kori* szabadtéri kemencék nagyjából egy helyen, a Száraz-ér magaspartjának közelében helyezkedtek el és több esetben is megfigyeltük, hogy az *Árpád-korban* ún. kemencebokrokot alakítottak ki. A sütőfelületek alá, a szarmata és az *Árpád-korban* is edénytöredékeket helyeztek a jobb hőmegtartás érdekében. Egyetlen szarmata kori füstölőt – füstölögödört és kürtőt – tártunk fel, melynek a tüzelőgödre a 2009. évi feltárás szelvényébe esett.

A lelőhely Ny-i szakaszán, egy kisebb kiemelkedésen szkíta és szarmata kori temetkezéseket figyeltünk meg. A szkíta sírgödrök négyszögletes, vagy ovális alakúak voltak. A négyszögletes sírok közül kettő sarkaiban az egykori sírpítményt tartó cölöphelyek nyomait is megtaláltuk. A sírokba a nyújtott vagy zsugorított testhelyzetű elhunytak – melyeket vagy a bal vagy a jobb oldalukra, illetve egy esetben hasra fektetettek – mellé 1–6 edényt helyeztek vagy a sír lábfelőli végébe vagy azokkal körberakva az elhunytat. Három temetkezésből őrlőkötőredékek is előkerültek. A vázak mellett az egykori viseleti (borostyán-, üveggyöngyök, bronz, ezüst hajspirálok, vas karperecek) és használati eszközöket (vaskések, orsógombok, vasfokos) bontottuk ki. A csontvázak sírok között egy hamvasztásos urnás temetkezés is napvilágra került, melyben a hamvak között egy vaskarperec feküdt. A sírok tájolása nem volt egységes (D–É, Ny–K, DNy–ÉK), azonban a temetkezések vagy sírsorokban, vagy kisebb csoportokban helyezkedtek el. Az urnás-hamvasztásos sír közelében egy ÉK–DNy-i tengelyű, részleges lótemetkezést (koponya, hosszúcsontok) is feltártunk, melynek a betöltéséből szkíta edénytöredék került felszínre.

A szarmata sírok a nyomvonal legnyugatibb részén feküdtek, melyek közül kettőt egy-egy körárok kerített. A megközelítőleg D–É-i tájolású, bolygatott sírok közül annak a férfinak a temetkezését érdemes kiemelni, akit ezüst és bronz övveretekkel díszített övvel, ezüst cipőcsatokkal és két edénymelléklettel temettek el.

Tompa-puszta X. (KÖH 78509): A lelőhely Battonyától ÉK-re, a Battonyáról a Mezőkovácsháza és Magyardombegyháza közötti út felé tartó, É–D-i irányú kövezett út Ny-i oldalán helyezkedik el, a Száraz-ér K-i magaspártján. Összeségében 110 m hosszan folyt régészeti feltárás a vezeték nyomvonalán. Egyes szakaszokon 4 m szélességben, máshol a gázáróktól É-ra eső területen volt módunk feltárást végezni 2,5 m széles sávban. Október 27. és november 2. között 302 m²-en kutattunk, a sárga agyagos altalajon (55–75 cm mélyen) 11 objektum (19 stratigráfiai egység) feltja rajzolódott ki. A jelenségek közül 10 gödör, 8 geológiai jelenség és 1 árok volt. A régészeti objektumok korát tekintve 4 szarmata, 1 kora újkori és 6 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. A régészeti jelenségek változó sűrűségben helyezkedtek el, nagy részük gödöralj volt, melyekből kevés leletanyag (kézzel formált és korongolt edénytöredékek) került felszínre. Az egyetlen nagy méretű, méhkas alakú, mély gödör a Száraz-ér közvetlen K-i magaspártján helyezkedett el.

Tompa-puszta XI. (KÖH 78511): A lelőhely Battonyától ÉNy-ra, a mezőkovácsházi műttől Ny-ra helyezkedik el. A kivitelezési munkák során, a régészeti megfigyeléskor a Száraz-értől K-re, egy alig kiemelkedő magaslaton fekvő szakaszon az árokásó gépek egy nagyobb méretű régészeti objektumot érintettek. A megelőző feltárást október 29. és november 5. között 258 m²-en végeztük. A kötött, sárga agyagos altalajon (90–100 cm mélyen) 18 objektum (18 stratigráfiai egység) feltja rajzolódott ki, melyek kisebb-nagyobb méretű gödrök voltak. Közülük 4 újkőkori, 14 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. Egyenletes sűrűségben helyezkedtek el a nyomvonalon; nagy részük közül csak az altalajba mélyedő gödöralj maradt meg. A lelőhely legmarkánsabb objektuma az a nagy méretű gödör volt, melyet az árokásó gépek megromlaltak. A gödörből több zsáknyi újkőkori (Körös kultúra) edénytöredék került felszínre, valamint egy szögletes alakú oltártöredék, átlatsontok, ujjbenyomással díszített felületű agyagnehezékek és megmunkált kötőredékek.

Munkatársak: Barta Gábor, Berta Adrián, Gémesi Tamás, Litauszki Zoltán, Móricz Róbert technikusok.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI

17. Bábonymegyer, Darudelelő-dűlő (KÖH 80629)

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, A?

2011. október 17-én régészeti szakfelügyeletet végeztünk a községben, a Kis-Koppány-patak völgye, római kori út területén, ahol telekommunikációs kábelt húztak ki a Szent István utca közepétől a Béke utcáig. A kiásott árokban régészeti leletanyagot, ill. objektumot nem lehetett megfigyelni, csak modern kori építési törmeléket. A lelőhely nagyobb része a műút É-i oldalán található, míg a kisebbik része a műút D-i oldalára, ill. a Kis-Koppány-patakon is átnyúlik. Ezen a részen találtunk egy felszántott földterületet, egy magas domb aljában, de a patak árterétől picit távolabb. Bejárva több kerámiát és egy vastárgyat gyűjtöttünk. Úgy vélem, hogy a KÖH 19801-es

sz. lelőhely nem terjed ki ebben az irányban, a leletek, amiket találtunk, egy új, eddig ismeretlen lelőhelyről származnak. A lelőhely kiterjedése nagyjából 400×90 m.

Először csak a lelőhely D-i, alacsonyabban fekvő részén találtunk pár kerámiát, majd É felé továbbhaladva elég ritkán lehetett találni leleteket. Összeségében elmondható, hogy inkább a terület pár m-rel magasabban fekvő részén találtunk több kerámiát. Az alábbi korszakok telepnyomait fedeztük fel: neolitikum, lengyeli kultúra, középső rézkor, urnamezős kultúra, mészbetetes?, badeni kultúra, kelta, római, avar?.

Munkatárs: Deák Ferenc régészhallgató.

VARGA MÁTÉ

18. Beremend, Csípőtelek (KÖH 20105) (Baranya megye) Á, Kk

A tehenészeti telep rekonstrukciójához kapcsolódó szakfelügyelet során a lelőhely É-i részén 2011 májusában feltártunk 3 egymásba ástott, nagy mennyiségű középkori (előzetes értékelés alapján 13–14. századi) edénytöredéket tartalmazó gödröt. A telepjelenségek a tehenészeti telep építések részben bolygatott lelőhely középkori rétegéhez tartoznak.

A leletanyag a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságának Régészeti osztályára került.

KOVALICZKY GERGELY

19. Berettyóújfalu, Nagy-Bócs-dűlő (KÖH 35204) (Hajdú-Bihar megye) U, B, Sza, A

A Bihari Regionális Hulladéklerakó bővítése (II. ütem) területén 23 440 m² nagyságú felszínén végzett megelőző feltárást a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága. A 2011-es ásatás felszíne csatlakozik a 2004–2005-ös felszín K-i széléhez; itt került kijelölésre egy szabályos téglalap alakú terület, az új depónia (lerakó bővítés) helye. Így a 2004–2005-ös feltárásokkal, valamint a 2006-os bekötő út építésével kapcsolatos leletmentéssel együtt eddig összesen 93 126 m² nagyságú terület feltárására került sor. A feltárás során 493 db objektumot találtunk és 821 db stratigráfiai azonosítót adtunk ki, amelyek számozása követi a korábbi évek feltárásait. A felszín fedettsége heterogén volt: az ÉNy-i sarok nagyon intenzív, a D-i közepesen intenzív, a K-i és középső részek gyérnek bizonyultak. A felszínen összesen 4 korszak jelenségei kerültek napvilágra, melyek megoszlottak a szelvény területén: a feltárt objektumok túlnyomó többségét adó római császárkori jelenségek főként az É–ÉNy-i részre; a középső neolitikus objektumok pedig főként a mélyebben fekvő D-i részre összpontosultak. Ez a megfigyelés, főként a neolitikum esetében, jól illeszkedik a 2005-ben tapasztaltakhoz, mely szerint a neolit település lakói kifejezetten a vízhez közeli területeket kedvelték.

A középső neolit településnek elsősorban nagy méretű agyagkitermelő, másodlagosan hulladékgödörnek használt gödrei kerültek feltárásra. Ezek közül 2 kisebb, amorf gödörben, az aljukra fektetve, 3 DK–ÉNy-i tájolású, bal oldalukra erősen zsugorított gyermekvázakat tartalmazó, melléklet nél-

küli sír került elő. Feltárássra került még 4 másik, DK–ÉNy-i tájolású, különálló sírgödörbe elhelyezett felnőtt(?) egyén sírja, melyek közül kettő mellékletet is tartalmazott (örlőkő, ill. vörös színű pohár). Valamennyi neolitikus temetkezés a feltárt terület D-i részén, a neolitikus települési objektumok által elfoglalt területen került elő.

A 2011-ben feltárt terület D-i részére koncentrált néhány *kora bronzkori (Makó-kultúra)* objektum, melyek a 2004–2005-ös feltáráson megfigyelt laza szerkezetű településstruktúra folytatásaként írhatók le. A kora bronzkori jelenségek ezúttal is kis méretű, kerek gödrök voltak. Külön említést is érdemel egy kerek, szűk (alig 1 m átmérőjű), azonban mély gödör, amely igen gazdag, több rétegben kibontott kerámia- és állatcsontdepóniát tartalmazott. Feltűnt, hogy az egyes leletszintekből, a kerámiatöredékek között több ép, ill. kissé töredékes kis méretű bögre került felszínre.

A *római császárkori* telepet elsősorban négyzet alaprajzú, félig földbe mélyített házak, valamint a hozzájuk tartozó – főként kerek tároló és hulladékgyűjtőből, kerek kutakból és egy-két nagyobb, másodlagosan hulladéktárolásra használt agyaggyerő gödörből álló – gazdasági egységek jelentik. A településhez tartozó temetkezések – összesen 14 db sír – a telep D-i periferiáján két csoportban kerültek feltárássra. A sírok többsége bolygatott (rabolt) volt. Mindössze egy gyereksír, a vascsattal és egyélű vaskéssel eltemetett férfi, valamint egy gazdag női temetkezés nem volt bolygatva. A császárkori temetkezések DDNy–ÉÉK, vagy DNy–ÉK-i tájolásúak voltak. Hat esetben a temetkezések szuperpozícióban voltak a nagy szelvényt ÉK–DNy-i irányban átszelő árokrendszer egyes részeivel. Ezen esetekben az árkok metszették a temetkezések sírgödreit.

A terület É-i harmadában feltárássra került egy ÉK–DNy-i irányban lefutó, többszörös (több, egymás melletti csatornából álló) árokrendszer is. Az árokrendszerben helyenként mély, zsomszerűen kiszélesedő, kerekded lemélyülések is kibontásra kerültek. Az árokrendszer keletkezését elsősorban a különböző ágakból előkerült kevés hullámvonaldiszes, kavicsos soványítású kerámia töredék mellett a szarmata temetkezésekkel való szuperpozíció teszi lehetővé, illetve az a megfigyelés, mely szerint ez a rendszer irányát tekintve jól illeszkedik a 2004–2005-ös kampány során feltárt *avar korinak* meghatározott árokrendszerhez. A feltárt terület ÉNy-i sarkában összesen 4 db ÉNy–DK-i tájolású, háton fekvő nyújtott helyzetű avar temetkezés került elő szétszórva; 3 a többszörös árokrendszer Ny-i (a telep felé és a 2005-ben feltárt avar temető felé eső) oldalán, 1 azon kívül. Valamennyi vaskéssel, 2 esetben vascsattal és 3 esetben edénymelléklettel került eltemetésre. A sírban talált állatcsontot egy esetben tudjuk étel-, vagy húsmellékletként értelmezni. Egyetlen temetkezés mutatott rablásra utaló nyomokat az övtájékon.

Munkatársak: Hága Tamara Katalin, Mester Péter régészek; Paár Ferenc régészhallgató; Tóth Enikő, Boda Péter, Ortutay Róbert, Tóth Mihályné technikusok. Geodézia: Archeodata 1998 Bt.

DANI JÁNOS

20. Berettyóújfalú határa (Hajdú-Bihar megye) U, R, Sza, Á, Kk

2011 folyamán több, a település közigazgatási területére eső lelőhelyen végeztünk megelőző feltárást.

Berettyószentmárton, Morotva (Morotva-liget KÖH 41574): Június 15. és augusztus 15. között került sor a lelőhely megelőző régészeti feltárássára. A lelőhely a Berettyó folyó egykori magaspártján, Berettyószentmárton városrészben helyezkedik el. A tervezett építkezés előtt közel 1700 m² területen több mint 100 régészeti jelenséget tártunk fel. A legkorábbi leletek az újkőkori *Körös-kultúrából* származnak. Egy nagy méretű agyaggyerő gödörből több zsáknyi kerámia, agyaghehezék és állatcsont került elő. A gödör betöltésében egy emberi temetkezést is találtunk. A feltárt objektumok nagy része újkőkori volt, gödrökből, kutakból, árkokból és cölöplyukakból került elő ilyen jellegű leletanyag. A késő rézkori *badeni kultúra* emlékegye került elő egy másik nagy méretű agyaggyerő gödörből. Az *Árpád-kori* település négy veremházát is feltártuk. Az É–D, ÉK–DNy hossz tengelyű házak 20–50 cm mélyen az altalajba ásott gödrei 7–11 m² alapterületűek voltak. Kemencéjüket az ÉK-i, vagy DK-i sarokban vájták az agyagba, platnijuk 3–4 cm vastagon égett át. Kerámiadarabok, vagy más anyag nem volt a kemencék platnijában. Ülőgödör három házban volt, cölöplyukat egyikben sem találtunk. A *késő középkori* település több kútját, méhkas alakú terménytároló gödrét és néhány vízelvezető árkát is feltártuk. A feltárt területen húzódtott egy II. világháborús lövészárk is, amelyből német gyártmányú ténnyűvel került elő.

Beru-4 lelőhely (KÖH 59818): Augusztus 31. és szeptember 7. között 12 régészeti objektumot tártunk fel a római császárkori *szarmata* időszakából. A lelőhely legjelentősebb régészeti eredménye egy veremház feltárássra volt. Az altalajba kb. 20 cm mélyen beásott kb. 400×320 cm alapterületű gödör közepén találtunk egy cölöplyukat. Úgy tűnik, hogy a cölöplyukba helyezett oszlop tartotta a ház tetőszerkezetét, ami mind a négy oldalán a talajra támaszkodhatott. A lelőhely többi feltárt jelenségének zöme cölöplyuk volt, amelyek a háztól Ny-ra helyezkedtek el. A cölöplyukakból sajnos nem került elő a kormeghatározást lehetővé tevő lelet, de valószínű, hogy a házhoz tartozó melléképületek, karámok cölöpjeinek maradványai.

Karas-dűlő (KÖH 77681): Szeptember 7–16. között 29 régészeti objektumot tártunk fel a római császárkori *szarmata* időszakából. A feltárt jelenségek zöme különböző méretű méhkas alakú gödör volt, amelyek átmérője 70 és 200 cm között mozgott. Mindegyikből jól keltezhető Kr. u. 2–3. századi kerámia került elő. Egy 130 cm mély téglalap alakú gödörből származnak a lelőhely fémleletei, egy vaskés és egy bronzfibula töredéke. A lelőhely legnyugatibb feltárt jelensége egy újabb ház lehetett, de sajnos ¾ része a nem feltárható területen folytatódott.

Nagy-Andaháza, Köles-éri csatorna (KÖH 77683): Szeptember 19–23. között 15 régészeti objektumot tártunk fel, az újkőkorból és a római császárkori *szarmata* időszakából. Az újkőkori jelenségek között volt egy nagy méretű, szabálytalan alakú agyaggyerő gödör, amelyben egy kis méretű edény alsó részét találtuk meg. A lelőhely jelenségeinek nagy része K–Ny, vagy É–D irányú árkok voltak, amelyek a kinyitott felületen keresztbe húzódtak, így végpontjait nem tudtuk

feltárni. Valószínű, hogy a csatorna helyén már az újkőkorban természetes vízfolyás volt és az árkok ide vezettek. Az árkok alig tartalmaztak leletet, de az egyikből újkőkori, egy másikból szarmata kori cserép került elő. A szarmata kori feltárt jelenségek között volt 2 méhkas alakú gödör.

Munkatársak: Balogh Csaba, Faragóné Csutak Tünde, Faur Zoltán, Fehér Csaba, Janka Edvárd, Koroknai Zsolt.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

21. Berzence határa (Somogy megye) Ő, Ró, Kö, Kk, Kú, Tő

A "Településrégészeti és környezettörténeti kutatások a Dél-Dunántúlon (14–17. század)" című OTKA pályázat keretében Berzence területén a Vadaskert-dűlőben, valamint a Cigányaimező, Kapitány-szállás nevű határrészekben és a Kanizsnyica-, Nagy és Kis Gerendai-dűlőkben 2011. március 21–25. között terepbejárást végeztünk. Ennek során 37 új lelőhelyet regisztráltunk, így a település területén ismert lelőhelyek száma 101-re emelkedett. Az új lelőhelyek közül 17 az elhagyott Dráva mederben megmaradt Zsdála-pataktól É-ra eső sávban helyezkedik el, nagy részük őskori, római, illetve középkori, kis területen, viszonylag kevés kerámiával jelentkező lelőhely (6 őskori, 1 római kori, 6 római kori és késő középkori, 3 késő középkori). Az alacsonyabb térszíni területeken 9 lelőhelyen vasművességet jelző kohósalak, vasbuca, fűvőcsodarabok is előkerültek.

A Dráva egykori árterébe eső területet 8–10 m magasságú magaspart választja el a faluhatar É-i részétől, mely már a Bel-ső-Somogyi-dombvidék tájegység része. Itt, a faluhoz közelebb eső Cigányai-mezőn és Vadaskerti-dűlőben 18 középkori és 1 őskori lelőhelyet találtunk, köztük egy nagy területű, 15–17. századi település nyomait. A falu belterületén, a Kinizsi utca és a Lipéki-árok által határolt területen áll az egykori berzencei vár dombja, oldalában beásások és földomlás nyoma, ahol téglafal, ill. facölöpök negatív lenyomatai láthatók. A Kinizsi utca 2. sz. ház telkén a 16–17. századra datálható, török talpas tál és fehér bosnyák pecsételt kerámia töredéke is előkerült.

Munkatársak: Kovács Gyöngyi, Miklós Gergely, Rózsás Márton, Sternád Vilmos.

ZATYKÓ CSILLA

22. Beszterec, Református templom (Kossuth utca 40.) (KÖH 47584)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

2011. november 9-én a község polgármestere emberi lábszár-csontokat hozott be a Jósa András Múzeumba. Elmondása szerint ezeket a címben jelzett helyen találták földmunkák közben néhány nappal azelőtt. A csontok régészeti korúnak tűntek, ezért másnap a helyszínre ment Körösfői Zsolt régész és Mester Andrea gyűjteménykezelő. Egy családi ház kertjében a korábban kiásott gödörre rábontva egy medencétől felfelé bolygatatlan, Ny–K tájolású vázat bontottak ki csekély mélységben. Mellékletei: két darab S végű karikaékszer és egy öntött, sodrást utánozó gyűrű. A sír közelében egy másik sírfolt részle-

tét is megfigyelték, ennek kibontására azonban nem volt lehetőség. Korábban előkerült sírokról nem tudtak beszámolni az ott lakók, ennek ellenére a területen, egy domb oldalában egy ismeretlen kiterjedésű kora Árpád-kori (esetleg a 10. századba is nyúló?) temetővel kell számolnunk.

KÖRÖSFŐI ZSOLT – JAKAB ATTILA

23. Békés határa (Békés megye) U, B, Sza, Á, Kk

A 2006-ban, Paul R. Duffy (University of Toronto, Kanada) által életre hívott nemzetközi Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology (BAKOTA) régészeti program második fázisa az idei évben indult el a Békéstől Ny-ra, a Holt-Fekete-Köröstől É-ra fekvő Koldus-zugban, a Jégvermi-kert, Lipcei-tanya lelőhelyen a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ és a University of Toronto együttműködésében. A 2011. március és április hónapokban folytatott intenzív terepbejárások és szisztematikus felszíni gyűjtések céljai a következők voltak: 1) a topográfiai terepbejárások során feltérképezett bronzkori lelőhelyek kiterjedésére, belső szerkezetére vonatkozó adatok gyűjtése; 2) a 2004-ben azonosított, középső bronzkori urnatemetőre utaló felszíni nyomok vizsgálata; 3) azok időbeni és térbeli viszonyainak megállapítása. 2011 őszén folytattuk a lelőhelyek felszíni leleteinek eloszlásvizsgálatát, ill. a tavasszal vizsgált területeken – és kiemelten a feltételezett temető zónájában – geofizikai felmérésekre került sor, melyek eredményei alapján megkezdődhetnek a hitelesítő, a feltételezett temető kiterjedésének, illetve a bolygatottság mértékének megállapítását célzó feltárások is.

Jégvermi-kert, Lipcei-tanya (MRT 10. k. 1/103. lh., KÖH 2780): A március és április hónapokban folytatott intenzív terepbejárás és szisztematikus felszíni gyűjtés eredményeit figyelembe véve idén októberben vette kezdetét a lelőhely szélesebb körű vizsgálata, mely során különböző jellegű geofizikai felméréseket, fémkereső műszerrel történő vizsgálatot és régészeti feltárást végeztünk. Az őszi kutatási idény elsődleges célja a bronzkori temető jelenlétének igazolása, bolygatottsága mértékének megállapítása, ill. a további kutatások során alkalmazandó vizsgálati módszerek meghatározása, azok metodikájának pontosítása volt.

A feltárás keretében 2,58 ha nagyságú területen történt magnetométeres felmérés, valamint egy hektárt meg nem haladó nagyságú részekben földradarral (GPR), ill. fémkereső műszerrel végzett kutatás. A lelőhelyen feltételezett bronzkori temető hitelesítése, valamint kiterjedésének körvonalazása érdekében több kutatószelvényt nyitottunk, melyek együttes területe megközelítőleg 70 m².

A feltárt objektumok döntő többsége bronzkorinak bizonyult, melyek mellett egy, feltehetően a kora középkor időszákára keltezhető objektum, ill. néhány modern kori jelenség is előkerült.

A kutatás során előkerült 6 temetkezés három különböző rítust képviselt (urnasíros, szórt hamvasztásos, csontváz), melyek közül az urnasíros változat fordult elő a legnagyobb számban. A hamvasztásos sírokból előkerült edények tipológiai

és stílus elemeik alapján a középső bronzkor időszakára datálhatók. Az egyetlen zsugorított csontvázas temetkezés melléklet nélküli volt; a sír betöltéséből bronzkori töredékek kerültek elő. A temetkezések mellett kisebb árkok és gödrök köthetők még a bronzkor időszakához.

Koldus-zug I., II. (MRT 10. k. 1/107. és 108. lh., KÖH 2780, 2784): A Békés 107. és 108. lelőhelyek területén 10×10 m-es, míg a feltételezett temető térségében – az adatok megfelelő térbeli felbontásának biztosítása érdekében – 5×5 m-es gyűjtési egységeket alkalmaztunk; a szisztematikus felszíni gyűjtések összességében 3 hektárt fedtek le. A középső bronzkori kerámialeletek mellett kisebb számban a Körös-kultúra időszakához, a szarmata periódushoz, az Árpád-korhoz és a késő középkorhoz köthető edénytöredékeket is találtunk a területen. A terepbejárások – a régészeti topográfia eredményeivel szemben – a Békés 103, 107 és Békés 108 lelőhelyek összetartozását bizonyították.

A vizsgált terület Ny-i peremén, égett embercsontok és kerámiatöredékek térben egymástól jól elkülönülő csoportjai alapján feltételezett urnasírok kiemelkedő jelentőséggel bírnak, mivel – két sarkadi, zsugorított rítusú temetkezésen kívül – a Koldus-zugi az első temetőre utaló adat a Körös-vidék bronzkorának első feléből. A lelőhelyrészről korábban előkerült, ill. az idei évben felgyűjtött bronzkori kerámiaanyag gyulavarsándi és szőreg-perjamosi stílusjegyeket egyaránt hordoz magán.

Munkatársak: Alács Attila, Bácsmegi Gábor, Bene Zsuzsanna, Herendi Orsolya, Sóskuti Kornél, Bóka Gergely, Bárdos Nándor, Szabados György, Molnár Zsolt, Császi Dávid, Pál Róbert, Frank Tamás (MNM NÖK), Apostolos Sarris, Nicos Papadopoulos (Institute for Mediterranean Studies), Danielle J. Riebe (University of Illinois at Chicago), Roderick B. Salisbury (University of Leicester)

PAUL R. DUFFY – GYUCHA ATTILA – PARDITKA GYÖRGYI

24. Békéscsaba, Veszei híd, sarok (MRT 10. k. 2/308. lh., KÖH 3204) (Békés megye) R, Sa

A Békéscsaba 0296/2 hrsz.-ú telken létesítendő multifunkcionális kiállítási csarnoképület és parkolók építése által érintett Békéscsaba 308. régészeti lelőhelyen a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóság munkatársai 4376 m² összefelületen próba- és megelőző feltárást végeztek 2011. április 12. és május 4. között. A lelőhely Békéscsaba és Gyula között helyezkedik el, a repülőtér mellett.

A feltárt területet két részre oszthatjuk, az egyik az É-i, ahol nagyon sűrűn, nagyobb, egymásba érő késő szarmata kori objektumok (árkok, vermek és omladékok) kerültek elő. Itt jellemző volt az objektumok betöltésére a sötétszürke szín, ami erősen paticosos. A másik a terület DNY-i része, ahol ritkán, nagyon kis méretű, sekély objektumok kerültek elő, pár darab rézkori kerámiával. Itt a föld színe sárgásszürke, agyagos volt, néhol nehezen lehetett csak kivenni az objektumok körvonalait. A terület DK-i részén 3 nagyobb, szintén késő szarmata kori objektumot találtunk. A D-i részen, középen, egyáltalán nem kerültek elő objektumok. A terület É-i és DK-i részéről

rengeteg szarmata kerámiát csomagolhattunk el, egy sötétszürke kancsót egészben találtunk. A két omladék közül a nagyobbikból – kerámián és nagy darab tapaszásokon kívül – római díszített üvegtöredék és több vastárgy, továbbá egy marha koponyája is előkerült. A kisebbik omladék tetején egy korongolt korsó aljából kialakított orsókarikát találtunk. A terület DK-i részén lévő egyik nagy szarmata objektumból egy érdekes faragott csonttárgy is napvilágot látott.

VÁRI ANITA

25. Békéscsaba-Mezőmgyer, Botond utca 1. (KÖH 78681) (Békés megye) I

2011. június 27-én a város szennyvíztisztításával kapcsolatos munkák és megfigyelés során egy sír került elő a 11 780 hrsz.-ú ingatlanon. A lelőhely korábban nem volt ismert. A sírra a csatornázási munkákat végző munkások bukkantak a ház előtt, az úttest és a járda közötti szakaszon. A gép a koponyát kimozdította, a csontváz lábai az úttest alá nyúltak, azokat nem tudtuk teljesen kibontani. Melléklet nem volt a váz mellett, a sír korát nem tudtuk meghatározni.

A geodéziai felmérést az MNM NÖK Szegedi Iroda, geodéziai csoportja végezte el.

MEDGYESI PÁL

26. Biharkeresztes, Vadászház (KÖH 75221) (Hajdú-Bihar megye) U, Á, I

2011. május 23–25. között került sor a lelőhely megelőző régészeti kutatására. A tervezett erősáramú vezeték nyomvonalán 16 régészeti objektumot tártunk fel két korszakból. Újkőkori leletek kerültek elő egy agyagnyerő gödörből és egy árokból. A 2 m széles feltárt területbe esett egy K–Ny tájolású Árpád-kori veremház ÉK-i sarka. A házrészlet járószintjén cölöplyuk nem volt megfigyelhető, kemencéje is a feltáratlan területen lehet. Több É–D irányú trapéz keresztmetszetű árok esett a kinyitott területre, de ezekből leletanyag nem került elő. A feltárt cölöplyukak és néhány kerek gödör betöltésében sem találtunk kormeghatározó leletet.

Munkatársak: Faragóné Csutak Tünde, Fehér Csaba, Janka Edvárd.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

27. Bodonhely, Ér-tói-rét (KÖH 77361) (Győr-Moson-Sopron megye) V, LT, Ró, Á, Kú, I

Az ELTE, a Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg és a Xántus János Múzeum az „Archäologische und palynologische Untersuchungen zum Kulturwandel am Beginn des 1. Jahrtausends n. Chr. in der deserta Boiorum (Pannonien)“ c. kutatási program keretében végzett kutatásokat a lelőhelyen és környékén. Légi fotózást, majd geofizikai méréseket követően 2011. augusztus 1. és szeptember 1. között 5 kutatószelvényt nyitottunk, mintegy 280 m² felületen. Az 1–4. szelvényt a lelőhely É-i felében,

egy környezetéből magasan kiemelkedő domb tetején, míg az 5. szelvényt ezektől mintegy 300 m-re D-re, a lelőhely D-i felén jelöltük ki.

Az ásatás során 19 objektumot dokumentáltunk (49 SE-számmal). Néhány Árpád-kori árok és gödör mellett feltártunk számos Hallstatt-kori tárolóvermet, valamint egy nagy méretű, téglalap alakú, tengelyében 2 cölöplyukkal ellátott gödörházat ugyanezen időszakból. Részben a Hallstatt-kori ház betöltésére építettek a kelta időszakban egy téglalap alakú, döngölt agyagpadlóval ellátott gödörházat, tengelyében cölöplyukkal (az objektumnak nagyjából a fele esett a szelvénybe). A fenti objektumok mellett, azokkal egyező tájolásban újabb kelta gödörház került elő (mintegy 2/3-a esett a szelvénybe), tengelyében cölöplyukokkal, betöltésében a nagy mennyiségű kerámia és állatsont mellett 5 db bronzöntésre szolgáló öntőtégellyel. Feltártunk még 2 csontvázas sírt is, egyik melléklet nélküli, míg a másikat egy térdfibula és egy vaskés a római korra datálta. Az 5. szelvényben 3 kora vaskori gödör mellett egy nagy méretű, földbe mélyített objektum a kora újkor időszakára datálható, utóbbi funkcióját nem sikerült interpretálni, valószínűleg valamilyen mezőgazdasági tevékenységhez köthető építmény maradványa (itató?, istálló?).

Az ásatáson részt vettek a heidelbergi, a frankfurti, a mainzi és a bochumi egyetem hallgatói.

BORHY LÁSZLÓ – FELIX TEICHNER
– BIRÓ SZILVIA – MOLNÁR ATTILA

28. Bodorfa, Vegyes Bolt (Szabadság u.) (MRT 3. k. 8/1. lh., KÖH 7587) (Veszprém megye) Tő, I

Bodorfa egyutcás zsákfalú a Kígyós-patak árterében. A település története Árpád-kori előzményekre megy vissza. A Nemes-hany, Káptalanfa, Bodorfa területét érintő csatornázási munkák harmadik ütemében elvégzett beruházás a falu egyetlen utcáján halad végig. Az írott források szerint a központi részen állt egykor a temetővel körülvett templom, amelyet a 19. század végén bontottak le. Pontos helye nem ismert.

A csatornaárok a Szabadság u. 61. és 55. sz. házak előtti szakaszon szelte át a lelőhelyet. Mind a gerincevezetékben, mind a két házhoz vezető bekötésben találtunk sírokat. A templomot a beruházás nem érintette. Összesen 15 objektumot tártunk fel, közülük 11 volt sír, 2 árok és 2 cölöplyuk. A 2 árok valószínűleg a dombot övező árok két szakasza lehetett. Leletanyagot sem az árkokban, sem a cölöplyukokban nem találtunk. A sírok Ny–K-i tájolású, középkori, csontvázas, koporsós temetkezések voltak. A megismert temetőrész a török alatt elpusztult falu életének végét jelzi. Az Árpád-kori temetőnek nem bukkantunk nyomára. A sírokat a beruházás adta lehetőségeknek megfelelően tártuk fel.

CSIRKE ORSOLYA

29. Boldogkőváralja, vár (KÖH 15906) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

A boldogkőváraljai vár (Hrsz.: 1118/1) felújítási munkáihoz kapcsolódóan az önkormányzat megelőző régészeti feltárást és régészeti megfigyelést rendelt meg a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóságtól, amely a feltárásba bevonta a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ Műemléki Kutatási Osztályát.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Örökségvédelmi Irodája az egykori külső vár ÉNy-i részén írt elő feltárást, a korábbi kutatások ezt a területet ugyanis nem érintették, és a 17. századi leírások szerint ezen a helyen állt a külső vár egykori kapuja. A folyó beruházás egyik eleme a kapu, és a hozzá kapcsolódó palánk rekonstrukív újjáépítése, az ásatás célja ezért a kapu feltárása, és a korábban már megismert palánkhöz való viszonyának tisztázása volt. Mivel a 2002-ben előkerült egykori palánkhöz tartozó jelenségek egy része vissza lett temetve, a régészeti megfigyelést azok ismételt feltárására irányult. A kutatás 2011. július 4–13. között folyt.

Az ásatási szelvényeket a várhoz vezető útra merőlegesen, a mai várhegy Ny-i széle és a meredeken emelkedő sziklafal között tűztük ki. A kutatott terület két szélét a felszínen a feltárás előtt is látszó, sziklába vésett objektumokhoz igazítottuk. Az ebben a sávban látszó cölöplyukok, és a közel 3 m magasságban lévő ferde vonalú bevésés korábban itt álló, a sziklának támasztott építményre utaltak.

A vár külső kapujának maradványai az ásatási terület É-i részén kerültek elő. A széles, habarcsba rakott kőalpozás U alakban épült neki a megfaragott, meredek sziklafalnak, amely valószínűleg a szabálytalan, négyzet alaprajzú építmény K-i falát képezte. Az É-i fal részben a sziklából meghagyott, benyúló nyelvre, ill. közvetlenül a vízszintesen kivésett sziklafelszínre lett ráépítve. A D-i falból a DNY-i indításán kívül nem maradt sok, de a fal folytatásában megfigyelt kiugró sziklanyelv, és a szabályos bevésés arra utaltak, hogy a mára teljesen elpusztult D-i fal hasonló kialakítású lehetett.

Az É-i falrész szélein feltárt, a fal magjába mélyített szimmetrikus helyzetű lyukak az egykori kapuszárnyak mozgó alkatrészeinek helyeként értelmezhetők. A két lyuk között természetesen kialakult vízfolyás sekély árka látszott – hasonló megfigyelhető a vár álló kaputornyának középtengelyében is – amely ugyancsak az egykori bejárat tengelyét jelezheti. A kapu tehát az É-i oldalon nyílt, de nem a mai, elővár területére felvezető út tengelyében, hanem attól több m-rel K-re. A négyzetes bejárat építményéhez K felől egy kis méretű, a sziklába vájt helyiség csatlakozott, amelynek ÉK-i sarkában részben szintén a sziklába mélyített fűtőberendezés nyomai voltak. Az említett ferde bevésés ennek vonalában fél nyereggető, vagy a palánkra vezető lépcső lenyomataként értelmezhető.

Sikerült megfigyelnünk az egykori palánk alapárkának és a kő kapuépítménynek a viszonyát is. A palánk ezek alapján É-i irányból meredeken lejtve közvetlenül kapcsolódott a kapu ÉK-i sarkához, és D-en, a DNY-i sarok mellett folytatódott tovább. Egyértelműen látszott, hogy a palánk alapárkát a kapu felépítése előtt vésték ki a sziklából, a kaput ezt követően, részben a már elkészült árokba építették bele. Lehet, hogy az

időbeli különbség csupán a munkanemek – a palánk ács, a fal kőművesmunka – egymást követő sorrendjét tükrözi, de az is elképzelhető, hogy az általunk feltárt kapu nem azonos az inventáriumokban említett épülettel. A palánk itt 1682-ben ugyanis olyan rossz állapotú volt, hogy az összeíró véleménye szerint hamarosan újjá kell építeni. Lehetséges, hogy a palánk megújítása együtt járt a kapu újjáépítésével. A válasz nem dönthető el, mert a terület különféle közművekkel olyannyira bolygatott volt, hogy a legalsó rétegek kivételével, amelyek leletanyagot nem tartalmaztak, a feltárás során csak legújabb kori feltöltést távolítottunk el.

A modern feltöltés kevés 16–17. századi leletanyagot tartalmazott, köztük számos pénzt, és kis fémlemezeket.

A palánk É-i, és ÉK-i szakaszainak tisztítása után az új és a korábbi ásatási területet egyben, korszerű módszerekkel (nagy pontosságú geodéziai GPS), Szökrön Péter mérte fel.

KOPPÁNY ANDRÁS – JANKOVICS NORBERT

30. Bonyhád, Ficzkó szántók

(KÖH 43924)

(Tolna megye) B

A biogázüzem építésének első üteme során a területen 252 régészeti objektum, főként a mészbetétes edények népe temetőjéhez tartozó sírok kerültek elő. A már korábban elkészült I. tározó külső, K-i oldalán, 2011. június 16–30. között 60×40 m-es felületen, 30 cm mélységben humuszolták le a majdani II. tározó területét. A felső rétegből előkerült néhány szórvány bronzkori cserép, de zárt objektum, régészeti korú beásásra utaló elszíneződés sehol nem volt látható. A szórványos kerámia-töredékek a magasabban fekvő Ny-i oldal lekopásából származhatnak – a sírok hiánya arra utal, hogy ebbe az irányba a bronzkori temető nem folytatódott.

SZABÓ GÉZA

31. Bonyhád, I. sz. iskola

(KÖH 19990)

(Tolna megye) Kö, I

2011. május 23-án Hambrus Zsolt, az EON Dél-dunántúli Gázhálózati Zrt. munkatársa bejelentést tett a Wosinsky Mór Megyei Múzeumba arról, hogy Bonyhádon, a Szent Imre utca 1. sz. ház udvarán, gázvezeték áthelyezése miatt kezdett földmunka során, embercsontokat talált a kivitelező. A másnap délelőtt elvégzett helyszíni szemle alkalmával kiderült, hogy a közműfeltárással két(?) ismeretlen korú csontvázas sírt bolygattak meg.

Mivel az udvar szomszédságában található az az iskola, aminek építésekor, 1994-ben, Szabó Géza középkori sírokat tárt fel, így a leletek tükrében kijelenthetjük, hogy a temető erre a területre is kiterjed.

CZÓVEK ATTILA

32. Bódvarákó, Anyagnyerő 1. lelőhely

(KÖH 90179)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Szk

2011 áprilisában a Bódva-völgyi árvízvédelmi munkálatokat megelőzően végeztünk feltárást Bódvarákó határában, a Bódvától mintegy 100–200 m-re. A lelőhely egy enyhén kiemelkedő domb D-i oldalán található. A feltárás során 9 régészeti jelentőséget, köztük egy földbe mélyített épületet, munkagödört, és egyéb hulladék-gödöröket dokumentáltunk.

A feltárás legjelentősebb objektuma az enyhén földbe mélyített megközelítőleg négyzet alakú épület, közepén és négy sarkában egy-egy oszlophellyel, ami a tetőszerkezetet tartó oszlopokra utal. Az épületen belül több kis méretű cölöplyukat bontottunk ki, mely alapján valamilyen belső berendezési tárgy pl. szövőszék használta feltételezhető. Ennek helyét többször változtatták, ezért sűrűn behálózza az épületet. Tűzhely nyomát nem találtuk, de a feltárt teleprészlet egészen sem. A leletanyag többségét a kerámia teszi ki, melyek nagy részét rossz kiegészítő, barna és fekete színű, durva apró kavicsszemcsével soványított töredék jellemzi. Formát tekintve megtalálhatók a behúzott egyenes peremű tálak, virágcserep, hordó formájú fazekak. Némelyik példány bütyök- vagy bordadísszel ellátott. Egyetlen korongolt töredék került elő, egy perem fölé felhúzott, egyfűlű, kettős kónikus bögre. A leletanyagban egy orsógomb valamint több vörös kő is van. A másik kiemelendő jelenség egy vélhetően munkagödörként értelmezhető objektum, melynek két oldalán egy-egy cölöplyukat figyeltünk meg. Ebből az előbbieken részletezett kerámiaanyag mellett agancsdarab, illetve vörös és fehér kődarabok kerültek elő. Ez utóbbit megfigyeléseinek alapján a kerámiasoványítására használták a telepen.

Az előkerült kerámiaanyag alapján a feltárt teleprészlet a szkíta kori lakosság hagyatéka. Ezt bizonyítja a korongolt, perem fölé felhúzott egyfűlű kettős kónikus bögre, és a többi edénytípus is (virágcserep, hordó formájú fazekak, behúzott peremű tálak). A település É-i, D-i és K-i szélét a feltárás során lehatároltuk. Ny-i irányba a kialakítandó gát lehumuszolt felszínén jelentkező foltok alapján a lelőhely még folytatódik.

Munkatársak: Sáfrány Andrásné rajzoló, Nagy Zoltán régésztechnikus, Hórász Lajos, Hajdú István, Pálfi Tibor, Szabó István, Szabó László ásatási technikusok.

HAJDÚ MELINDA

33. Budapest, I. Budavári palota, 8. sz. támfal

(KÖH 39588)

Kk, Kú

A Savoyai-terasz és a löportár között a K felé néző modern vár-, ill. támfalon, több ponton kihasadás és kiromlás mutatkozott, s ezért a mögötte lévő területen statikai, talajmechanikai kutatószonda kialakítása vált szükségessé. A szonda helyét a teraszra a „D” épület É-i homlokzatának vonalában jelölték ki, a támfalra merőlegesen húzott (azaz K–Ny irányú) mintegy 1,50×6 m-es kutatóárok formájában. A burkolatbontást és a földmunkát folyamatos régészeti megfigyelésünk mellett végezték. A helyszínen korábban régészeti kutatás nem folyt, attól azonban kissé D-ebbre a palota Gerevich-féle ásatásai során

egy sziklába mélyülő középkori pincét részlegesen feltártak. A feltárás eredményéről – az objektum kiásott részének alaprajzi elhelyezkedésén kívül – egyéb adat (mélység, szintpontok, rétegződés stb.) nem maradt fenn.

A 2011. augusztus 1–3. között zajló földmunka végig markológép segítségével folyt, leszámítva egy, a támfal belső oldalának részleges letakarítását szolgáló rövid kézi munkát. A burkolat felbontása után világossá vált, hogy a kutatóárok sávja közművek által nagy mértékben bolygatott, sőt maga a bolygatások által vágott alapfeltöltés is alapvetően 19–20. századi anyagot, épülettörmeléket (köztük faragott köveket) tartalmaz. A kutatóárokban elért maximális 4–4,20 m mélységnek csak a legalsó, kb. 3,80 m alatti részében észleltünk homogénnek tűnő, középkori jellegű épülettörmeléket (pl. téglalozat összetapadt tömbjeit), ebből azonban semmiféle egyéb, keltező értékű leletanyag nem került ki. A teljes szakfelügyelet során mindössze egyetlen középkori eredetű, kemény mészkő faragvány, egy lilium töredéke bukkant elő, azonban ez is a felső, modern törmelékkel feltöltésből.

A folyamatos omlásveszély, és az időről időre ténylegesen bekövetkező omlás miatt sem a metszetfalak, sem az árokalj nyesésére, letisztítására, ill. felmérésére nem volt mód. A dokumentálás csak fotózással, valamint a felszínről történő szintezéssel és alaprajzi felméréssel történhetett meg.

A mélyítés során különböző jellegű és korú falazatok tűntek elő. Mindenekelőtt a K-i oldalon magának a támfalnak a szerkezete vált ismertté. A modern mellvéd (sz.: 60 cm), illetve az azt kísérő, egészen újonnan kialakított mészkőlapos járda (M: 154,40 Af. körül) alatt a mellvédhez hasonló (vegyes kő-tégla) szerkezetű, padkásan kiszélesedő (sz.: 55 cm, M: 154,10 Af. körül) falazat mutatkozott egészen 1,40–1,50 m mélységig (M: 152,60–152,70 Af). Mindezek a falazatok nyilvánvalóan a palota háború utáni, Gerő-féle helyreállításának a termékei. Alatta viszont – ugyancsak lépcsősen kiszélesedve – homogén, újkori téglalából rakott fal jelentkezett, amely minden valószínűség szerint a Hauszmann-kori teraszhoz tartozhatott. A fal kb. 2,80–3,20 m mélységig volt követhető, ahol – úgy tűnik – a márgás altalaj(?) bukkant elő; letakarítására azonban az említett ok miatt nem kerülhetett sor. A fal teljes szélessége alul elérheti a kb. 2–2,20 m-t.

A fallal nagyjából párhuzamosan (a mellvéd belső síkjától mintegy 5,80–5,90 m-re), az árok túlsó, Ny-i végében a kis-kockakő burkolat alatt (M: 154,20 körül Af.) mindössze 40–50 cm mélységben (M: 153,70/153,75 Af) a sziklaaltalaj pereme tűnt elő. A perem K-i oldala végig roncsolt volt, ami valószínűleg az itt húzódó csatorna árkának köszönhető. A roncsolt, függőleges sziklafelület D-i részén azonban itt-ott habarcsnyomatok és – a felső részen – habarcsba rakott kőtömbök látszottak, amelyek nyilvánvalóan egy, hajdan itt állt fal maradványai lehetnek.

Az árok betöltésének bontása során, az előbbi sziklaperemtől mintegy 1,20–1,40 m távolságra K-re, a felszíntől mintegy 1,80 m körüli mélységben egy É–D-i irányú falazat maradványát, csonkját észleltük a D-i metszetfalban. A további mélyítés során kitűnt, hogy a 30–50 cm vastag fal K-i oldala falsíkot alkot, míg a Ny-i oldala roncsolt. (Utóbbit az említett csatornaárok okozhatta.) Úgy tűnt továbbá, mintha a falazat kősorai

D-re lejtene, azaz a tömb már elmozdult helyzetben lenne.

A most említett falcsont elfogadhatónak látszik közép- vagy török korinak, anyagát, ill. a Ny-i, roncsolt sziklafalhoz való viszonyát, esetleges összetartozását azonban a kettő közé vágott csatornaárok és az egyéb körülmények folytán nem lehetett vizsgálni. Valószínű azonban, hogy az É–D-i falcsont és a roncsolt sziklafal a Gerevichék által D-ebbre feltárt sziklapincéhez tartozik.

Az mindenesetre bizonyossá vált, hogy az É–D-i faltömb már régóta lehetett az adott pozícióban, tehát nem a csatornaárok ásásakor mozdították el eredeti helyéről. Felette/mellette, K felé egy rá merőleges falazat jelentkezett, amelyről először úgy tűnt, hogy valamilyen újkori akna maradványa. A munka utolsó fázisában, már a kutatóárok temetésekor azonban kiderült, hogy ez a fal az árok D-i oldalán egykor teljes hosszban végighúzódhatott, s az előbbi faltömbre/faltömbhöz másodlagosan épült. A vegyes, kő-tégla anyagú falnak az árok felé eső része egyenetlen, alapozás jellegű felületet mutatott, falsíkját D-re sejtethetjük. A nyilvánvalóan újkori fal eredeti szerepét – úgy véljük – egy, a Hauszmann-féle palotaépítkezések kezdete előtt felvett alaprajz alapján lehet tisztázni: a K-i terasz korábbi, D-i támfalának egy szakaszáról lehet szó. Ez a fal egészen a Ny-i oldalon előbukkant sziklafalig húzódhatott, s csak a csatornaárok vághatta el attól. Így a sziklafal D-i részén mutatkozó, említett habarcs- és falmaradványok valószínűleg ebből származhattak.

MAGYAR KÁROLY

34. Budapest, I. Dísz tér 1. – Donáti u. 4. (KÖH 39684)

B, Á, Kö, Kk, Ú, Kú, Tö

2011. augusztus 1. és szeptember 21. között a Színház utca – Dísz tér – Király lépcső – Csónak utca – Donáti utca vonalon távhővezeték fektetése előtti megelőző feltárást végeztünk.

Dísz tér 1. szakasz: A teret K–Ny irányban félig átszelő, mintegy 70 m hosszú távhővezeték árkában dolgoztunk. A Dísz tér 1. előtti járdaszakaszon, az árok K-i sarkában, feltehetően újkori utcakövezést, ettől Ny-abbra a töröktől való visszafoglalás, ill. az ez utáni tereprendezés során keletkezett betöltést találtunk, benne sok vastárggyal. A tér közepén egy, már az altalajba mélyedő objektumot, feltehetően pincét észleltünk, amit nem lehetett teljesen feltárni. Betöltése a kiásás határáig visszafoglalás kori törmelék volt.

Színház utca – Csónak utca 1–3. szakasz: A Színház utca É-i, a Dísz térre kivezető szakaszán a közműárok mélyítése során erős újkori és modern bolygatást tapasztaltunk. Eredeti réteg, objektum csak kevés helyen, és csak részlegesen maradt meg. Két bronzkori és egy 14. századi gödör részlete, egy középkori útréteg csak a metszetfalban érzékelhető maradványa és néhány kisebb szakaszon az őshumusz maradt meg. A Dísz térnek a Hunyadi János úttól a Király lépcső felé vezető szakaszán erős újkori feltöltés alatt egy É–D irányú újkori falszakasz, valamint a 2001-ben a Csónak u. 1–3. sz. telkek feltárása során már megismert, két kövezett, török út újabb részlete került elő. A Király lépcső D-i oldalán futó árok végig újkori feltöltést tartalmazott, régészeti jelenség nem került elő.

Az Ybl-villa felé É–D irányban befutó, járda alatti részén Ny–K irányú, újkori téglacsatorna húzódott. A Csónak utca D-i szakaszán, az Ybl-villa mellett húzódó részen a villa építésével egykorú, modern visszatöltés volt csak. A feltöltés alatt újkori téglakna, köcsatorna, valamint egy É–D irányú téglakő vegyes újkori fal került elő. A villa utáni részen, az újkori házak indulásáig a szikla eredetileg igen magasan jelentkezett, ezt egy beton támfal építése során megbolygatták, és a közmű fektetési szintjénél mélyebbre kiásták. Ezen a szakaszon szintén csak modern visszatöltést találtunk.

Csónak utca 5.–Donáti utca 4. szakasz: A Csónak utca 5–11. sz. házak előtt felbontott úttest alatt négy korábbi útréteget sikerült feltárni. Mind a négy újkorinak (18–19. század) bizonyult. A kövezések kisebbre és nagyobbra tört kőből és téglából álltak, két réteg vékony habarccsal alábélelést kapott. Az út alatt Árpád-kori szemétdöbröt, 14. századi sekély pincét, török kori tüzelődöbröt és gabonatóró vermet (elszenesedett magokkal) találtunk. Az utca kanyarodásánál egy 15. századi, szépen kövezett út- vagy udvarszint került elő. Ugyanezen a helyen bontottunk ki egy a 18. században épített nagy méretű csatornát. A téglával falazott, kőlapokkal borított csatornában ma is folyik a Várhegyről a rétegvíz. A Csónak utca 13–15. sz. házak előtti szakasz és a Hunyadi János út átvágása régészeti negatívum bizonyult, a márgás altalaj közvetlenül az aszfalt alatt húzódott. A Donáti utca 2–4. sz. házak előtt több helyen a márgás altalaj és a mészkőszikla bukkant elő. Foltokban egy újkori (18. század) útréteget is kibontottunk. A szakasznak a házba való bekötés előtti részén egy az altalajba ásott, nagy méretű, késő középkori pincét tártunk fel. A pince betöltésébe szintén a középkorban szemétdöbröt ástak.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA – BENDA JUDIT – TÓTH ANIKÓ

35. Budapest, I. Dísz tér 2.

(KÖH 32379)

Tő

2011. július 12-én csatorna bekötővezeték létesítését kezdték meg előzetes bejelentés nélkül. Az árok K-i oldalán É–D irányú, újkori téglakőből álló két téglasorig mutatkozó, tégláiv mutatkozott, K felé pedig élére állított téglakőből boltozat. Fotót, rajzot, geodéziai felmérést készítettünk a területről. Elmondás alapján kiderült, hogy már februárban a „Budavári Sokadalom” udvarán bontottak, szintén bejelentés nélkül; feltételezhető, hogy ekkor megtalálták az épület kb. 80 cm vastag Ny-i zárófalát, K felé mögötte töltött földben dolgoztak. Itt egy pinceüreget találtak, mely K–Ny irányú volt, É felé egy tégláives átjáróval a következő épület felé. Szóbeli tájékoztatás szerint mintegy 2,5 m hosszan volt követhető a zárófal. Az egészről mi semmilyen információt nem kaptunk, de az elmondottak alapján elképzelhető, hogy a most előkerült téglaboltozás ehhez a zárófalhoz csatlakozhatott; pont a „Budavári Sokadalom” Dísz tér felőli bejáratának D-i oldalán történt most a csatornaátvágás. Az árok Ny-i oldalán a metszetfalból kipergett földben kevés török kori, 16–17. századi kerámiaanyagot találtunk.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA

36. Budapest, I. Fő utca 30–32., volt Kapucinus kolostor (KÖH 39576)

Ő, Ró, Kú

2011. október 11–20. között megelőző feltárást végeztünk a Szent Erzsébet kapucinus templom és kolostor É-i kerengő-részében, a sekrestyét és a kerengőt összekötő lépcső építését megelőzően.

Az ásás során előkerültek a 18. században épített kolostor korábbi építészeti periódusai. Az udvartól É-ra futó, a barokk korszakban épült főfal, amelyet a 19. században kerengőfalnak alakítottak át, egy középkori fal felhasználásával készült. A hasított márgából rakott, kavicsos mészhabarccsal szilárdított kőfal a 16. században épült. Hasonló jellegű falakat és pincéket tártunk fel a Víziváros más telkein is (Pala utca 9., Jégverem utca 5., Kapucinus utca 4.). Az ásás során kevés kerámiával datált római kori és őskori rétegek is előkerültek. A kolostor ezen részének építéskor az eredeti középkori és török kori földrétegeket megbolygatták, leleteket csak a másodlagosan visszatöltött földben találtunk.

BENDA JUDIT

37. Budapest, I. Víziváros déli része

(KÖH 39706)

Á, Kk

2011. április 6–22. között építkezést megelőző mentő ásást végeztünk a Budapest, I. Szabó Ilonka utca 9. telken. A szomszéd területen (Szabó Ilonka utca 7.) Kovács Eszter 1997-ben késő középkori feltöltési rétegbe ásott török kori temető részletét tárta fel.⁷ A temető sírjai az idén feltárt telken azért nem kerültek elő, mert az eredeti terepszint itt nagymértékű emelkedést mutatott. A Várhegy hegylába – vagyis az altalaj, az agyagos márga – az utca szintjéig felért, csak a terület D-i sávjában volt eredeti rétegződés megtalálható. Az említett sávban egy késő középkori verempince kis részletét találtuk meg, melynek sarkába egy cölöplyukat mélyítették. Közvetlenül mellette egy 13. századi deszkabélelésű élelemtároló vagy gabonatóró verem került feltárássra. A verem aljára agyagot kentek, hogy a talajvíztől védjék a benne tárolt anyagokat. Betöltéséből 13. század közepén készült kerámia és sok állatsont került elő. A terület többi része a nagymértékű bolygatottság miatt (kimarkolt alapfalak, meredek hegyoldal 1927-évből történt feltöltése hátsó kertnek) régészeti értékelhető objektumokat, rétegeket nem tartalmazott.

BENDA JUDIT

⁷ Kovács Eszter: Toldy Ferenc utca 8-10. – Szabó Ilonka utca 7. Régészeti Füzetek, Ser. I. No. 51.

38. Budapest, II. Gercse utca 13–15.**(KÖH 80063)****B**

2011. november 4-én és 7-én régészeti megfigyelést végeztem a 54098/3 hrsz.-ú telken családi ház építéséhez kapcsolódóan. A sávalapokat 60, ill. 80 cm mélységig ásták ki. A terület É-i felén leletek nélküli sárga agyagos réteget figyeltem meg a humusz alatt. A középső és a D-i sávban pedig őskori (késő bronzkori) kultúrréteg mutatkozott közvetlenül a felső humusz alatt. A metszetalban 2 beásás nyomát lehetett megfigyelni, az egyikből faszén, patics és kerámialeletek kerültek elő, továbbá a kultúrrétegből objektum nélkül jelentkeztek az őskori edénytöredékek.

KISS VIRÁG

39. Budapest, II. Margit körút 19–21.**(KÖH 73651)****Ő, Á, Tő, Kú**

A 2010-es próbafeltárás⁸ után 2011-ben megelőző feltárást végeztünk a 13374, 13375 hrsz.-ú ingatlanokon. A tornateremtől D-re található udvaron több régészeti korszak maradványai kerültek elő. Az őskort néhány kerámiatöredék képviselte. Az Árpád-korból, a 13. századból egy kemence és egy kút került napvilágra. 2010–2011-ben összesen 92 sírt tártunk fel, zömmel a D-i udvaron. A hódoltság korából származik 12 DNy–ÉK-i tájolású sír. A többi 80 sír Ny–K-i tájolású volt és már a 18. század elején épült templom melletti temetőhöz tartozott. Az udvar K-i felében egy É–D-i irányú csatorna került napvilágra. D-en az országúti ferences templom felé eső kerítésfal tövében a csatornát egy pince elvágta. A pince betöltése hódoltság kori leletanyagot tartalmazott. A tornaterem területén részleges feltárást végeztünk két szelvényben. A K-i szelvényben megtaláltuk az É–D-i irányú csatorna folytatását, továbbá egy hódoltság kori sírt is feltártunk. Egy további sír már behúzódtott a metszetalba. A Ny-i szelvényben több hódoltság kori sír is jelentkezett, ezek feltárására már időhiány miatt nem került sor.

Munkatársak: Szilágyi Gábor régész, Németh Katalin rajzoló, Viemann Zsolt geodéta.

BENCZE ZOLTÁN

40. Budapest, III. Aquincum municipium falakkal körülvett területe (Szentendrei út 133. és 135.)**(KÖH 31505)****Ró**

A kutatási terület az aquincumi polgárváros DK-i szegélyéhez tartozik, közvetlenül a D-i városfal belső oldalán. A BTM Aquincumi Múzeum a területre szén pályázathoz kapcsolódóan római ház modelljét kívánja felépíteni, illetve rendezni az egykori lőtér területét (Pannonia Provincia Program). A 2010. évi feltárási területekhez kapcsolódóan⁹ 2011-ben az alábbi terület részekén dolgoztunk.

„G”–„F” utcák csatlakozása

Az aquincumi polgárváros eddig ismert harmadik legjelentősebb útja az ún. „G” utca: 2011-ben a K–Ny irányú, közel 5,5 m széles, eredetileg kőlapokkal burkolt, kissé ívelt felületű útvonalat tisztáztuk, amelynek mindkét szélén kis méretű, kőből épített csatorna vezette el a szennyvizet. Megfigyeléseink szerint az utca D-i oldalán pillérekkel tagolt fal képezte a csatorna D-i falát, azaz itt porticus alól nyílhattak az utcát szegélyező épületek. Az ideai kutatás új eredménye, hogy az út egyértelműen tovább halad Ny felé, a porticusfal és a csatorna is megszakítás nélkül folytatódik.

Az út átvágásakor kiderült, hogy mindössze 2 sóderes és törmelékeny útréteggel lehet számolni, közöttük kevés földfelhordással. A legelső réteg kavicsozását apróra tört, azonos anyagú és – valószínűleg – formájú kerámiadarabokkal egészítették ki, amelyet talán egy közeli fazekasműhely hulladékaként használtak itt fel. Az útrétegek alatt a sötétebb barna kompakt szűztalaj mutatkozott, majd a sárga altalaj. Az igen ritkán megújított, vékony útrétegződésű szerkezet arra utalhat, hogy az út relatíve későn készülhetett el, ami egyébként illeszkedik a polgárváros D-i részéről már korábban körvonalazódott képhez: a korábbi kutatások adatai alapján ugyanis a település D-i részén hiányoznak az É-i részre jellemző korai jelenségek, rétegek, ill. sokkal kevesebb építési periódus különíthető el. Ez arra utal, hogy a település D felé fokozatosan épülhetett ki, a város korai időszakában (1. század vége–2. század eleje) itt megtelepedés valószínűleg még nem volt. A fentiek miatt az úthálózat továbbtűzésére is feltehetően csak később került sor, így magyarázható a „G” utca rövid idejű használata. Megfigyeléseink szerint a legkésőbbi útréteg a 3. század közepén még biztosan működött, keltező leletanyag hiányában azonban a korábbi útréteg datálása egyelőre bizonytalan.

Az út – és a környező területek – utóéletére jellemző, hogy az út D-i oldalán futó csatorna betöltése és a legkésőbbi megvizsgálható útréteg felett egy kutya komplett csontváza került elő, ami a terület használaton kívüli, elhanyagolt jellegére utal, kora bizonytalan (3. század közepe után?).

A „G” utcához É felől csatlakozó „F” utca helyreállítását, romkert részétől D-re fekvő szakaszát is az ideai ásatási szezonban tudtuk megtisztítani. Az utat burkoló egykori kőlapok szinte nyom nélkül eltűntek, a legkésőbbi útfelület felett, ill. az út tengelyében futó csatorna betöltéséből el-, ill. kibontott újkori, modern tárgyakkal teli salakos rétegek arra utaltak, hogy ez az útszakasz – amely egykor a romkert határain kívül esett – esetleg még az 1970-es években is a felszínen volt. A korábbi kutatások alapján tudjuk, hogy az út ezen szakaszát K felől egyrészt a Birkózó mozaikos fürdő apszisa mögötti kisebb helyiségek, ill. D felé egy bizonytalan hovatartozású és rendeltetésű, téglalap alakú, kétpilléres helyiség határolta. Ezek Ny-i zárófalai elő is kerültek az út tisztítása során. Ugyanitt egy további, még a római korban az út szintje alá visszabontott É–D irányú fal is mutatkozott, ez egy korábbi épület-zárófal lehetett, amelyet a polgárvárosban több ponton megfigyelt 2. század végi–3. század eleji K-i irányú „úteltolásnak”, vagy újratűzésnek eshetett áldozatul. Az utca Ny-i oldalán É felé figyeltünk meg kisebb K–Ny irányú falcsonkokat (csatorna?), ill. padlószintrézletet, ezek hovatartozása kérdéses, D felé kevert, bolygatott képet

⁸ RKM 2010, 189., tévesen 73641 sz. KÖH azonosítóval.

⁹ RKM 2010, 189–192.

mutatott az útszéli terület. Az út alatt, annak tengelyében a fent említett, kőfalas, kövezett aljú csatorna futott, fedlapjai egyúttal az útfelület burkolókövei is voltak. A csatorna – amely eredetileg a D-i városfalat követő fögyűjtőbe szállíthatta a szennyvizet – betöltése a „G” utcáig tartó szakaszán végig salakos volt, eredeti réteg nem volt vizsgálható. Ezt az utcát is átvágtuk, és úgy találtuk, hogy a felső – tradicionálisan a 3. századra keltezett – útfelület alatt egy bizonytalan kavicsozástól eltekintve további útrétegek nem voltak, agyagfoltos, barna, planírozás jellegű rétegeket és egy beásást regisztráltunk, azaz a területet ugyan a római kor korábbi időszakában is használták, de nem út céljára. A tehát szintén későn kiépített út D felé, a „G” utcával történő csatlakozási pontjánál hirtelen megszakad, csatornáját egyértelműen elvágta a magasabb rendű – és későbbi(?) – „G” utca vonala. Az út D felé nem volt követhető – valószínűleg még a rómaiak szüntették meg – a korábbi rajzokon kivehető épületek is csak eddig a pontig szegélyezték az utcát. Sajnos azonban mind a „G”, mind pedig az „F” utca csatornarészletei oly mértékben sérültek ezen a ponton, hogy egyéb következtetés levonására nem alkalmasak. Valószínűnek látszik, hogy az É-abbról induló „F” utca már korábban létezett, majd később a D felé kitűzött „G” út és az ehhez kiharcellázott terület miatt az „F” utcát lezárták, zsákutca lett belőle, csatornája pedig talán a „G” utca – igaz kisebb kapacitású – É-i csatornájába ömölhetett.

„Festőház” Északi része

A tavaly kutatott Festőház Északi részének kutatására idén nyílt mód, amikor az ún. Északi lődomb elhordásakor összefüggő területrész alakult ki a „G” utca és a Festőház között. Már a domb elhordásakor kiderült, hogy az a Festőház építőköveit és freskóanyagát tartalmazta, azaz a lőtér építésekor a ház maradványait elpusztították.

A domb helyén nyitott K–Ny-i irányú felületen – a várokozásoknak megfelelően – a Festőház É-i folytatását találtuk, egészen a „G” utcáig. A munka során kiderült, hogy a Festőház nem egy önálló épület, hanem egy hosszúház egyik traktusa volt, amely É felé egy hosszú, középfolyosóval nyílt az utca felé. A folyosó vonala egybeesik a Festőház „*faucis*ával”, azaz tehát egy egységet alkotott. A folyosó két oldalán további szobák voltak, a falakon magasan, *in situ* sikerült a festett vakolatot dokumentálni és a falakról leválasztva konzerválni. A folyosó É-i és D-i végén a habarcsos alapú, eredetileg deszkával burkolt (?) küszöbököt is megtaláltuk. Az É-i traktus agyagpadlós *porticussal* nyílt a „G” utcára.

Az É-i részt legalább háromszor átépítették, erre előzetesen a freskóanyag, néhány érem és *terra sigillata* töredék alapján következtethetünk. A legkorábbi időszakot (2. század első fele?) már egy terrazzopadlós, gazdagon díszített belső terű szoba és a folyosó korábbi periódusa képviselte, ill. az épület Ny-i szélén egy ÉK–DNy irányú, kőfalas csatorna, amelynek végpontja és pontos funkciója egyelőre ismeretlen (csak kis szakaszt sikerült megfogni). Egy későbbi periódusban az épületrészt átalakították, a K-i szobasor beosztásán változtattak, ill. ezen a szakaszon megszüntették a középfolyosót, nagyobb előtérre szélesítve azt (2–3. század fordulója?). A nagy tér áthidalására faoszlopokat használtak, ezek perselyköveit sikerült feltárnunk.

Az épület legkésőbbi periódusában (3. század közepe) a Ny-i helyiség sor egyik szobáját padlófűtéssel és *terrazzopadlóval* látták el, ill. a bejárati előteret nagyobb kőlapokkal burkolták. Ugyanebben az időszakban kerülhetett sor az épület K-i szélén egy É–D irányú, a „G” utca csatornájába torkolló, kerámia-csővekből összeállított kis csatorna elkészítésére. A csatornát átvezették az épület homlokzati falán.

Az épületrész funkciójáról egyelőre annyi tudható, hogy a folyosó/előter két oldalán nyíló gazdagon díszített szobák lakóhelyiségek lehetnek. Ezek a szobák közvetlenül a porticus mögött helyezkedtek el, sőt, maga a főbejárat is rögtön a folyosóról/előterből nyílt. Tabernák, műhelyhelyiségek nyomait itt nem dokumentáltuk. A leletanyagból előkerült szakállas férfifejet ábrázoló architektónikus töredék is az épület gazdag díszítésére utal. A leletanyag nagy részét a szokásos római kori házi kerámia adja, ezen felül egy *stylus* (*porticus*ból) illetve egy Venust ábrázoló kis méretű terrakotta körplasztika említhető még (Ny-i helyiség sor, *praefurnium*). Ez utóbbi talán egy larariumhoz tartozott.

Az épületrész – a Festőház traktusához hasonlóan – a 3. század közepéig állhatott fenn, ezt követően nincs nyom megújításra, a terület további használatára.

Az idei ásatási eredmények alátámasztották tehát azt a korábbi elképzelést, miszerint a Festőház nem egy önálló épület volt, hanem egy a „G” utcától a városfalat belülről kísérő fögyűjtőcsatornáig tartó telken megépült hosszúház része lehetett. A házon – legalábbis annak 2. periódusában – a porticusos főbejáratról a Festőházig középfolyosó vonult végig, két oldalán gazdag freskódíszítéssel ellátott szobákkal. A ház hátsó traktusa már gazdasági jellegű – és részben talán nyitott – lehetett, erre utal a pince, csatornák és az itt feltárt kemence maradványa is.

A Festőház önálló épületként esetleg a 2. században létezhetett, ekkor illeszthették hozzá – különböző időpontokban – É és D felől a porticusokat, később azonban, amikor ezen városfal-közel terület sűrűbb beépítésre is sor került (2–3. század fordulója?) az egész konstrukciót integrálták egy hosszúházban.

A ház lakóépület lehetett, egyéb funkcióra egyelőre nincs adatunk.

A „Festőház” K-i és Ny-i szomszédsága

A Festőház közvetlen K-i és Ny-i szomszédságában is nyitottunk szelvényeket a telek lehatárolása céljából. K felé a házzal közvetlenül szomszédos épület falai, néhány helyisége, köztük egy fűtött, *terrazzopadlós* szoba, *praefurnium* nyílással, illetve faküszöb lenyomata is előkerült. Az épület ezen részletei a legkésőbbi építési periódust tükrözik, azok a mai felszín alatt 10–15 cm-rel jelentkeztek. A ház tetőomladékát is dokumentáltuk, amely viszont gyakorlatilag a jelenlegi felszínen mutatkozott, a tegulák közül 3. század közepi bronzérem került elő, amely egyben a legkésőbbi építési periódusról, ill. az épület pusztulásáról is információval szolgált. Ez alátámasztani látszik azt a korábban a polgárvárosban több ponton is megfigyelt jelenséget, miszerint az épületek legkésőbbi vizsgálható fázisa a 3. század közepére tehető, annál későbbi leletanyag, jelenség csak szórványosan jelentkezik. Az épület K-i fele kívül esett a tervezési területen, így ott kutatni nem tudtunk, Ny-i záródását pedig – és egyben viszonyát a Festőházhoz – a lő-

tér 60 évvel ezelőtti kialakítása során teljesen elpusztították. Az épület legkésőbbi járósíntjei alatt É felé kisebb, keveset használt sütőkemence maradványa és elplanírozott hamuzó-gödre mutatkozott, majd ezen horizont alatt masszív planírozási rétegek következtek. Ezek változó vastagságú, agyagtégladarábos, faszenes, hamus rétegek voltak, köztük egy – talán áradás nyomán itt maradt – homokréteggel, amelyből Hadrianus(?) érem került elő. A planírozási rétegekből nagy mennyiségű kerámianyag, állatsont, illetve fém tárgy jött elő. Összetartozó kerámiatöredékek kerültek elő az egymás alatt és felett mutató planírozási rétegekből, ami egyidejű planírozásra enged következtetni. A tereprendezésre utaló rétegek egy K – a Duna felé – húzódó nagyobb mélyedést, vagy lejtőt töltöttek fel/ki, amely talán természetes eredetű lehetett. A mélyedést feltöltő legalsó rétegből előkerült margumi *terra sigillata* töredék alapján a tereprendezés legkésőbb a 2. század közepén indulhatott. Korábban, a mélyedés (vagy lejtő) Ny-i, szélvédett oldalába a fel- vagy betöltés kezdeti szakaszában egy rövid ideig használt kis sütőkemencét vágtak, majd ezt is felszámolva továbbtöltötték a mélyedést. Ugyanitt talán a kemencénél még korábbi – egyelőre bizonytalan rendeltetésű – íves, széles falalapszakasz és É felé egy ÉNy–DK irányú falrészlet is mutatkozott, az utóbbi esetleg egy csatornához tartozott. Az épületet Ny felől egy közel É–D irányú, a sárga altalajt is vágó, kőfalas csatorna kísérte, ennek időbeli viszonya az épülethez, ill. bármelyik periódushoz nagyon bizonytalan, mivel ezt is erősen roncsolta a lőtér építése. Pontos korabeli felmérések hiányában az sem világos továbbá, hogy ez a Nagy Tibor által jelzett, a Festőházat K felől határoló csatorna-e, vagy – ahogy a jelenlegi felmérések alapján kikövetkeztethető – egy másik, attól K-ebbre található konstrukció.

A Festőház telkétől Ny-ra fekvő területén – az egykori Ny-i lödomb alatt – 3 további szondát nyitottunk, amelyek közül a D-iben régészeti rétegek, objektumok nem mutatkoztak. Magából a dombból nagy mennyiségű freskótöredék került elő, ami igazolta azt a feltevésünket, hogy a Festőház pusztulását a lőtér és a dombok építése okozta, azaz a ház anyagát betöltötték a dombba.

É felé, körülbelül a Festőház É-i *porticus*ával egy vonalban épületfalak, talán egy padlószint-részlet és egy sütőkemence részlete mutatkozott. A maradványok a Festőházzal Ny felé szomszédos épülethez tartozhattak, Ny-i záródásuk azonban ismét kívül esett a tervezési területen, K felé pedig a lőtér tette tönkre a falakat. Az épület periodizációja nem ismert, mélyebb kutatásokra itt nem volt mód.

A Festőházzal szomszédos területeken egykor állt épületek összefüggő alaprajzait és viszonyukat a Festőházhoz sajnos nem sikerült megállapítani, de a különböző periódusokhoz köthető sütőkemencék jelenléte arra utal, hogy az épületek hátsó, gazdasági traktusainak részeit sikerült feltárni.

2011. május 25. és június 17. között régészeti megfigyelést végeztünk az ELMŰ Óbuda Alállomásának megszüntetésével és az Aquincumi Múzeum előterében lévő 10 kV-os kábelek kitermelésével kapcsolatban a Szentendrei út 135. sz. területen. A munkálatok az aquincumi polgárváros ún. Tüztöltőszékházának É-i, és az *insula* Ny-i oldalán húzódó É–D-i út Ny-i oldalát (a Szentendrei út menti járdát) érintették. A feltárás során

kiderült, hogy az eddig még nem kutatott területeken a legalsó kábelek a felszíntől számított 1–1,5 m, néhol 2 m mélységben húzódnak, s ezen a szinten római kori jelenség sem a felszínen, sem metszetben nem mutatkozik. A kábelek alatti homokágy viszont már egy sötét szürkésbarna, tömött, ugyan a korábbi kábelfektetéseknek köszönhetően modern téglá- és paladarábokkal kevert, de római kori leleteket tartalmazó rétegen fekszik. Június 14-én a rétegviszonyok tisztázása érdekében egy 90×260 cm-es szondát húztunk az ún. Tüztöltőszékház VI–VII. sz. helyiségével körülbelül egyvonalban. A szondában egy kőfalazású kemencét(?) és attól K-re egy másik, köves, az eddigi ismeretek alapján nem meghatározható jelenséget dokumentáltunk. A kemence viszonya a Tüztöltőszékházzal nem ismert, 2007-ben viszont, az ELMŰ épülettől K-re folyó kábelfektetések során szintén előkerült egy kemence. A feltárából római kori kerámia, állatsont és téglatöredékek származnak, a kemencét és a vele egy szinten húzódó objektumokat érintetlenül, geotextillel lefedve visszatemettük.

LÁNG ORSOLYA

41. Budapest, III. Barátpatak utca 6/a (KÖH 79969)

U, B, LT, Ró, Á

2011. szeptember 5–13. között feltárást végeztünk a 63656 hrsz.-ú telken, Szerényi Béla tulajdonos megbízásából. A területen egy mintegy 140 m²-es alapterületű családi ház építését tervezték. Már az ásás első napján több régészeti korszak emlékegyéből került elő, így a KÖH-el egyeztetve a próbafeltárást megelőző feltárásként kiterjesztettük a teljes területre. A négy-szögletes alapozási gödör K-i felében több régészeti korszak objektumai kerültek elő. Régészeti korú rétegek már közvetlenül az alig 0,2 m vastag, modern kerti rétegek alatt megjelentek. E felső réteg alatt a terület K-i részén mintegy 0,2 m vastag, kevert szürkés, paticszemcsés, kavicsos *humusz*réteget találtunk. Ez alatt 0,35 m vastag, sötétbarna humuszos réteg következett, alatta pedig 0,2 m vastag szürkésbarna, humuszos réteg húzódtott a sárga, agyagos altalaj fölött.

Újkőkori (*zselizi*) leletanyagot találtunk egy sekély, szabálytalan beásásban, de elképzelhető, hogy több kisebb cölöplyuk és beásás is ebből a korszakból származik.

Egy nagy, ovális, mély beásásból nagy mennyiségű *kora bronzkori* kerámia, valamint állatsont, agancsdarab, egy patintott kőhegy és kő csontcsiszoló eszköz került elő.

Egy nagy, ovális, részben hamus, paticsos betöltésű, kissé méhkas metszetű gödörben *korai kelta* (*LaTène B?*) leletanyagot találtunk.

A felső humuszos rétegből és egy, csak részben a szelvénybe eső gödörből *római kori* leletanyag is előkerült.

A munkaterület Ny-i részén egy több mint 3 m mély, nagyon kevert, intenzíven paticsos, humuszos betöltésű, ismeretlen funkciójú beásást találtunk, amelynek szintje közvetlenül a modern feltöltés alatt indult, amelyet azonban egy K–Ny-i irányú szondát leszámítva csak az alapozási szintig kutathattunk. Betöltése római kori és *Árpád-kori* kerámiát is tartalmazott. Az objektumnak csak egy része esett a szelvénybe.

A fentiek alapján legalább öt régészeti korszak emlékeivel számolhatunk a területen, ami a terület jó természetföldrajzi adottságaival: a Barát-patak és a Duna-part közelségével magyarázható.

LASSÁNYI GÁBOR

42. Budapest, III. Csúcs-hegy, Harsány lejtő (KÖH 49984)

R, B, V, LT, Ró, Á, Kö, I

2011. szeptember 6. és november 8. között végeztünk próba- és megelőző feltárásokat az ismert lelőhelyen. Az ideai munkák hét telek építési helyére terjedtek ki, összesen nettó 1494,1 m²-t tártunk fel.

A 20646/28 hrsz.-ú telken nettó 192,3 m²-t tártunk fel próbafeltárás keretében, ez a kitűzött építési hely 47,6%-a. A tervezett építési hely É-i, K-i oldala mentén, valamint É–D-i középtengelyében nyitottunk egymással összefüggő kutatási felületeket. A terület K-i és D-i részén nem kerültek elő régészeti jelenségek, É-on, és főként Ny-on azonban nagyobb objektumsűrűség mutatkozott. A régészeti objektumok jelentkezési szintje a feltárt területen 144,62–143,92 mBf között alakult. Egy kiterjedt, *korai kelta* munkagödörrel, és a vele összefüggésben kialakított, több mint 2 m mély tárlóvermet, kisebb *középkori* árkokat, egy *középkori* kemencebokrot, két *késő bronzkori* gödörobjektumot (*urnamezős*), valamint egy *középső rézkori* gödört (*protoboleráz időszak*) tártunk fel. Egy további kisebb gödörobjektum kora nem volt pontosan meghatározható.

A 20646/30 hrsz.-ú telken nettó 301,4 m²-en végeztük el a megelőző feltárást. A kitűzött építési hely ÉNy-i és DNy-i oldalán vált szükségessé kisebb területbővítés az érintett régészeti objektumok teljes feltárása céljából. A telek ÉNy-i határán ezzel egyben egy recens (idei) bolygatásra is fény derült, mely régészeti objektumot is érintett. Az objektumok 144,21–143,60 mBf közötti szinten jelentkeztek, ami a jelenlegi terepfelzín-től mintegy max. 50–60, de helyenként csak 30 cm-re van. A területet a *kora vaskori* (*Hallstatt*) gödör- és lakóobjektumok jellemezték, vermek és cölöplyukak is előkerültek a korszakból, de még az itt feltárt *középkori* kemence munkagödöréből is jelentős mennyiségű vaskori kerámia került elő.

A 20646/36 hrsz.-ú telken nettó 248,3 m²-t tártunk fel. A régészeti objektumok a 142,12–143,56 mBf közötti szinten jelentkeztek. Az őskort ezen a feltárási területen egyetlen, a teljes építési helyen keresztülhúzódó kora vaskori árok képviselte, melynek kapcsolódó szakaszát már 2006-ban feltártuk az ideai munkaterülettől É-ra. Az objektum betöltéséből a kerámiákon és jól kiégett paticsokon túl igen nagyszámú gúla alakú agyag-nehezék került elő. A *római kori* falusias település 5 újabb, részben egymást vágó, téglalap alakú lakóobjektuma vált feltárástóvá, tájolásuk többnyire É–D, de nem teljesen egyező, igen sűrűn helyezkednek el. A korábbi megfigyelésekhez hasonlóan a házakhoz tartozó cölöplyukak és tűzhelyek azonosítása nem volt kivihető, rendeltetésük ennek ellenére kevésbé kétséges. Az 1–2. századi leletanyagban zömében a kelta hagyományú kerámia uralkodik, kevés az import vagy helyi római áru. A telepobjektumokkal területi fedésben, de tőlük függetlenül itt is azonosíthatunk néhány, a korábban feltárt rendszerbe illesz-

kedő római szőlőültető gödört. Az *Árpád-kori* falunak szintén intenzív részletét tárhattuk fel, 2 egymásra ázott gödörházon kívül 5 önálló külső kemence került napvilágra. Korszakon belüli szuperpozíciókat, valamint többszörös kemence-megújításokat itt is megfigyeltünk. Egy részlegesen feltárt hatodik kemence korszakos besorolása bizonytalan maradt. Kemencéken és házakon kívül egy kisebb határoló árok szakaszát, valamint tárlóvermeket érintett a feltárás a középkori településből.

A 20646/47 hrsz.-ú telken nettó 396,8 m²-t kutattunk. A régészeti jelenségek jelentkezési szintje 135,98–138,22 mBf magasságon alakult. A feltárt objektumok zöme összefüggően értelmezhető, és közel egykorúnak tekinthető. A terület DK-i részét egyetlen hatalmas (8×16 m) gödörkomplexum foglalta el, mely olykor a 2 m-t is megközelítő mélységű, szabálytalan oldalú, tagolt, változatos aljú. Ezt É–ÉNy-ról egy ívelődő, sekély árok övezi, majd ettől É-ra további szabálytalan, egymást vágó, de már jóval sekélyebb gödörök laza halmaza foglalja el. Az árok betöltésébe, ill. az egyik gödörobjektum betöltésének a tetejébe utólag 1-1 kisebb kemencét alakítottak ki, a két kemence mérete és jellege eltérő, egyértelmű keltezés adó lelet viszont egyikből sem került elő. Maguk a beásások, gödörkomplexumok az igen szórványos leletanyag alapján *római koriak*, ezt az őskori és római töredékekből álló kerámiaanyag mellett néhány téglatöredék és egy *terra sigillata* töredék is megerősítette. Az objektumok betöltése igen kevert és változatos, huzamosabb használatra, de természetes betöltődésre sem utal. A mélyebb gödörök mindegyikével egy világosbarna, homokos-iszapos, hordalékszerű talajt értek el, melynek agyagtartalma a környéken tapasztalt más talajokhoz képest csekélynek tűnik. Ez a réteg minden változás nélkül a gödörök alja alatt egy m-t is meghaladó vastagságig folytatódik, minden bizonnyal egy, a jelenlegi domborzatban is érzékelhető jelentősebb mélyedést töltött ki erózió folytán. A talaj római kori kitermelésének, bányászásának célja jelenleg még kevésbé érthető, további eredményeket a felvett földminták elemzésétől remélünk.

A 20646/57 hrsz.-ú telken a javasolt próbafeltárást az építési hely eddig feltáratlan 97,7 m²-es részének teljes lehumuszolásával és áttisztításával végeztük el. Régészeti jelenség a területen nem mutatkozott, a DK-i metszetben az egyik szántásnyomból kevés patics kíséretében egy nagyobb, jellegtelen fazéktöredéket bonthattunk ki, ami egy a közelben, korábban megsemmisült régészeti objektumból származik.

A 20655/104 hrsz.-ú telken nettó 204,1 m²-t tártunk fel, a régészeti objektumok a 171,31–168,27 mBf közötti lejtős felszínen jelentkeztek. A szomszédos, 2006-ban végzett feltáráshoz hasonlóan, itt is nagyobb, enyhén szabálytalan, részben természetes erők által is formált árokszakaszokat találtunk. Két nagyobb, egymáshoz kapcsolódó szakasz csomópontja csak félig esett a feltárási területre, így is megállapítható volt, hogy egy korábbi, mélyebb ÉÉNy–DDK-i irányú árokhoz kapcsolódik egy sekélyebb, NyDNy–KÉK irányú árok. Egy harmadik, kisebb, V keresztmetszetű árkot is meghatároztunk. Leletanyag a feltárás során alig került elő, néhány szórványos állatcsont volt az árkok betöltésében, így a jelenségek kora is bizonytalan.

A 20655/108 hrsz.-ú telken összesen 53,5 m²-t tártunk fel. A régészeti jelenségeket egy nagyobb felületű tereprendezés után megbolygatták, felső 30 cm-es részüket a fedőréteggel

együtt elbontották, így az objektumok már a jelenlegi felszín megtisztításával észlelhetővé váltak a 162,20–162,34 mBf szinten. Ez a korábbi, szomszédos feltárás 162,45–162,65 mBf közötti jelentkezési szintjével vetendő össze. A bolygatás a szomszédos 20655/107 hrsz.-ú telek jelentékeny részét is érintette. Összesen két régészeti objektumot tártunk itt fel, egy kisebb *középkori*, méhkas alakú vermen kívül egy 2,5 m átmérőjű kerek gödörben *rézkori* kettős temetkezést találtunk. A két váz közül az egyik bolygatatlan, oldalán, zsugorított pózban fekvő, a másik eltérő tájolású váz kissé bolygatott, a koponya nem anatómiai helyén került elő. A 3 edénymellékletet egy csoportban, a zsugorított pozíciójú halott fejének közelében helyezték el.

Munkatársak: Virág Zsuzsanna, Szilas Gábor, Tóth Anikó.

HAVAS ZOLTÁN

43. Budapest, III. Nánási út 3. (KÖH 76489)

Ró

2010-ben egy Valentinianus-kori kiserőd részleges feltárása került sor a 23 779/5 hrsz.-ú telken. A tulajdonos azzal a feltétellel kezdte meg az építkezést, hogy a feltárt részt szakszerűen visszatemeti, és a leendő geotermikus fűtésű társasházat lemezalapra helyezi. A szakszerű visszatakarás megtörtént. Az idei évben került sor a geotermikus fűrésokra, régészeti szakfelügyelet mellett. A mintegy 150 m mélyre hatoló fűrés 14 ponton történt meg, egyenként 10 cm-es átmérővel. Bár korábban jeleztem a tulajdonos felé, hogy a fűrésokat örökségvédelmi szempontból a telek É-i oldalán lenne praktikus elvégezni, mind a 14 fűrés D-en, a kiserőd még kutatatlan területén végezték 2011. október 18–21. között. A lyukakban, átmérőjük kicsinye miatt, semmit sem lehetett látni, de elhelyezkedésük alapján kijelenthető, hogy közülük több is a központi torony tetőomladékát és padlóját furta át. Még a fűrésokat és a megfigyelést megelőzően ásták ki az ilyenkor szükséges zagylepítő gödröket (egyenként 8×1 m alapterületű, 2 m mély árkok), amelyek kialakítására értelemszerűen ugyancsak a telek D-i oldalán került sor. Ezek közül a középső a központi toronyban semmisített meg több köbméternyi régészeti információt, és további jelentékeny mennyiséget a padlószint alatti régészeti korú rétegekben. A K-i ülepítőt a toronyon kívül, de még mindig az erőd területén, a Ny-it az erődfalon túl alakították ki.

BUDAI-BALOGH TIBOR

44. Budapest, III. Raktár utca 54. (KÖH 79973)

Ró

A telek (Hrsz: 18726/11) É-i felében egy társasház építését megelőzően végeztünk megelőző feltárást, mert a terület az aquincumi katonaváros lakóépületekkel beépített részén található. A közelben lévő késő római *cella trichora* miatt temetkezések előfordulására is számítani lehetett. 2007-ben a telek D-i, DNY-i felén, a Hunor utca 21. sz. alatt Kirchhof Anita egy római kori lakóépület részletét tárta fel.

2011. június 7. és július 5. között a sávalapozások vonalában kutattunk (kb. 60 m²). A 60 és 80 cm széles árkokat a felszíntől kezdve kézi erővel mélyítettük le. Az ásatás D-i részén feltehetőleg, a Hunor u. 21. sz. alatt feltárt római kori épület É-i zárófalaként értelmezhető, K–Ny irányú fal húzódott. A telket K-ról és Ny-ról határoló épületek melletti alapozási sávban ugyan már nem került elő (ezen épületek alapozásának készítésekor semmisült meg), de még így is mintegy 11 m hosszan sikerült feltárni azt a 60–70 cm széles, sárgásfehér mészkövekből készült falat, amelyhez D-i irányban három, É–D irányú osztófal csatlakozott. A zárófal és az osztófalak szerkezete között volt egy kis különbség: a zárófal alján egy 40 cm magas, a falsíkból mintegy 10 cm-t kiugró zokli húzódott. A fal körülbelül 110 cm-es magasságig őrződött meg, a köveit utolsó két sorának kivételével szárazon, kötőanyag nélkül rakták. A vele összeépített, 50–60 cm széles osztófalak sekélyebb szinten húzódtak mint a zárófal, a zoklik alá pedig, még 10–20 cm vastagságban sárga agyagot terítettek. A falakhoz tartozó járószint nem került elő, feltehetőleg a zárófal felső, habarcszott részénél indulhatott, de az újkori bolygatás elpusztította. Ugyanakkor az alapozások olyan római kori leletanyagot tartalmazó rétegeket vágtak, amelyek vagy egy korábban itt állott épülethez tartoztak, vagy tereprendezés során kerültek ide. A zárófaltól É-ra az újkori rétegek alatt, egy inkább homorú, K–Ny irányú, erősen köves réteg helyezkedett el, körülbelül 6–7 m szélességben. Belőle római és újkori (felső részéből) leletek is kerültek elő. Ez a köves sáv egy sötét színű, kizárólag római kori leletanyagot tartalmazó rétegben helyezkedett el. Alatta a sárga színű altalajon sötétbarna, leleteket nem tartalmazó agyagréteg húzódott. A terület É-i felének közepén kialakított liftakna helyén, a szelvény ÉK-i sarkában egy melléklet nélküli, feltehetőleg római kori, ÉÉNy–DDK irányú gyermekcsontváz került elő. A Raktár utcával párhuzamosan húzott K–Ny irányú árok K-i végében pedig egy római kori szarkofág feküdt. Az ÉK–DNY irányú sírláda háztetőt formázó fedlapja egy újkori alapozás miatt ketté volt törve és egy darabja hiányzott. A 2,2×1 m méretű alsó rész kb. a harmadáig egy olyan áttört *terrazzopadló*ba volt sülyesztve, amely nem teljesen, hanem csak a K-i és a Ny-i oldalán vette körül a sírt. Nem érintkezett vele közvetlenül, hanem 10–30 cm „hézag” volt a két jelenség között. Részben a rendkívül jó minőségű *terrazzon*, részben a *terrazzo* és a szarkofág között, annak ÉNy-i sarkánál, minimum 3 csontváz hevert teljesen összekeveredve. Mivel maga a szarkofág üres volt, ezért a csontokat feltehetőleg a sírládából szórták ki. Mivel az ásatási terület D-i felén feltárt zárófal és a szarkofág közötti árkokban nem került elő olyan régészeti jelenség, amely arra utal, hogy a fenti két objektum valaha is összetartozott (bár ez sincs kizárva) elképzelhető, hogy itt egy kis méretű temetőkaplna (innen körülbelül 130 m-re található az ún. *cella trichora*) padlójáról van szó. Elképzelhető, hogy a *terrazzopadló* áttörésének célja a nyilvánvalóan másodlagosan felhasznált szarkofág biztos rögzítése volt, mivel az teljes hosszában ketté volt törve. A sírláda egyik oldalán egy noricum-pannoniai keretelésű mezőt faragtak ki két, a síkból előreugró panel közé, ezen azonban felirat volt. A szarkofágot egy daru segítségével emeltük ki és szállítottuk be a múzeumba.

Az elsődleges vizsgálatok alapján a feltárt római kori épület a 2–3. századból, míg a szarkofág a 4. századból származik.

ANDERKÓ KRISZTIÁN

**45. Budapest, XI. Római auxiliáris vicus
(Albertfalva, Savoya-park bevásárlóközpont,
Hunyadi János út 23.)
(KÖH 32557)**

R

A fenti címen először 2006-ban végeztünk megelőző feltárást, mintegy 6500 m²-en, egy tervezett épület („Forum”) helyén. Az akkori feltárás során római kori és késő rézkori településobjektumok kerültek elő. A megelőző feltárást követően a beruházásnak csak egy része valósult meg. 2011 tavaszán a megvaltozott beépítési koncepciót követően újabb megelőző feltárást kellett végeznünk egy korábban feltáratlan keskeny sávban, cölöpalapozások helyén. Ez a munkaterület szervesen illeszkedett az említett feltárási területhez, annak D-i szegélyét érintette.

Összesen 9, egyenként 2×2 m kiterjedésű cölöp-alapödröt kutattunk, melynek során kevés késő rézkori kerámiatöredéket találtunk objektum-összefüggés nélkül. A szórványosan előkerült, késő rézkori kerámiaanyag a közeli Kitérő úton feltárt badeni telephez tartozhatott.

BESZÉDES JÓZSEF

**46. Budapest, XVII. Rákoscaba, Tarcsai út
(KÖH 15139)**

B, N

2011 folyamán terepbejárásokat végeztem a Rákos–Hatvan vasút korszerűsítésével érintett, a projektben 5. sz. régészeti lelőhelyen. A nyilvántartási adatok szerint a bronzkori és népvándorlás kori lelőhely a vasúttól D-re a Rákos-pataktól É-ra található. É-i határát a vasút, D-i határát a mai csatornameder jelenti.

A lelőhely Ny-i széle a vasúton áthaladó utcával azonos, mely utcának a vasúttól D-re Czeglédy Mihály, a vasúttól É-ra Tarcsai út a neve. Úgy vélem, hogy a lelőhely nyilvántartásban rögzített neve (Tárca u.) elírás eredménye lehet, az minden valószínűség szerint helyesen Tarcsai út.

Álláspontom szerint ugyancsak korrekcióra szorul a lelőhely kiterjedése és a KÖH által megadott helye is. A megkapott poligon ugyanis a vasút és a Rákos patak mai medre között jelzi a lelőhelyet. Ez a terület azonban a szabályozás előtt teljes egészében a Rákos folyó medre volt, amit egyértelműen igazol a II. Katonai felmérés, a domborzat és a rendelkezésünkre álló ortofotó is. Nehéz elképzelni azt, hogy az egykori folyómederben régészeti lelőhely legyen, és ott ásatás is történjen. Úgy vélem, hogy a lelőhely pontos területe nem a jelzett helyen van, hanem a vasúttól É-ra, a Rétvége-dűlőben található markáns dombháton. Ott, ahol egyébként Budapest rendezési tervében egy régészeti lelőhely szerepel. Ennek körvonala ugyancsak a Tarcsai utcai porták kertvégére támaszkodik.

A lelőhely pontos helyének meghatározásához a fentiekén túl hivatkozunk arra a tényre, hogy az M0 autópálya előkészítése során keletkezett régészeti iratokban egyértelműen a vasút

É-i oldalára teszik a lelőhelyet, melyen szintén bronzkori településmaradványokat találtak a BTM ásatásán.

A lelőhelyet is magában foglaló dombhát felszíne szántó, jelenleg nincs a lelőhely épségét veszélyeztető tényező.

SZALONTAI CSABA

**47. Budapest, XXI. Északi Szigetcsúcs
(Szennyvíztisztító telep)
(KÖH 50549)**

B

2011. április 11. és december 12. között végeztünk megelőző régészeti feltárást és régészeti megfigyelést Csepelen a Nagy Duna sortól a Vas Gereben utcáig. A csatornázás (Col4 Lot1) során 6,5 km hosszan, 3 m szélességben és általánosan 3–4 m mélységben fektették le új nyomvonalon a csatornaelemeket. Nyílt árkos szakaszokkal dolgoztak döntően, a Szabadkikötő területén sajtolásos technikával haladtak, itt csak az indító és fogadóaknában volt lehetőségünk megfigyeléseket végezni.

A nyomvonal a Nagy Duna sornál a HÉV töltése mellett indult, és vele párhuzamosan haladt a Szabadkikötőig. A Szabadkikötő területén É–D irányban haladt tovább a Petróleum utcáig, majd a Csögyár utcában. A Budafoki útnál Ny-i irányban haladt tovább, a Központi úton először D-i, majd DNy-i irányba folytatódott a munka a Salak utca végéig.

Az egész terület egyetlen régészeti lelőhelye a Csatornázási Művek bejáratánál volt, ahol 10 bronzkori objektum került elő, hálónéhezékekkel, kerámiatöredékekkel. Ez a lelőhely a Horváth M. Attila által 2008-ban feltárt kora bronzkori lelőhely folytatása lehetett.¹⁰ A területtől a Szabadkikötőig sóderes feltöltést dokumentáltunk. Annak ellenére, hogy a Szabadkikötő területéről több régészeti lelőhely is ismert, a 10 aknában és a rövid nyílt árkos szakaszban régészeti lelet vagy objektum nem került elő. Magyarázható ez azzal, hogy a nyomvonal a Dunától messzebb volt kijelölve, a régészeti lelőhelyek pedig inkább a Duna közelségében találhatóak. A kereskedelmi medencék közelében megfigyelhető volt egy újkori planírozási réteg, ahol látszott a medencék építése előtti egykori humuszréteg is. A Szabadkikötőtől D-re a Csögyár utcában, majd a Csepel Művek területén végig vastag, homokos réteg került elő. Érdekes, hogy humuszréteggel csak egy-egy területen találkoztunk, az útburkolat alatt közvetlenül a sárga homokos altalaj következik. Valószínűleg a Csepel Művek építésekor egy nagy méretű tereprendezés következhetett be. A Salak utcában 4–5 m vastagságban újkori vörös illetve fekete salak volt.

TEREI GYÖRGY

¹⁰ RKM 2008, 170–171.

48. Budapest, XXII. Növény utcai csomópont (KÖH 33364)

U, R, V, A, Kö?, I

A Budapesti Történeti Múzeum 2010-ben megelőző feltárást folytatott az M0 autótűt Növény utca csomópontjában, amelynek során a Nagytétényi út – Pusztaszabolcsi vasútvonal – Elmű Rt. Rózsakert transzformátor állomása – Fővárosi Vízművek telep-helye – Növényutca – Budapest – Martonvásár – Székes-fehértár vasútvonal – Fővárosi Csatornázási Művek telepe által határolt területen (Növény utca „A” terület) jelentős kiterjedésű újkőkori települést kutattunk.¹¹ Bizonyos részterületek akkor nem voltak kutathatók, ezeken végeztünk 2011-ben régészeti megfigyelést a kivitelezéssel párhuzamosan.

2011. március 1–3. között kutattuk az M0 autópálya Növény utcai csomópont „A” felületén az ideiglenes töltés DNy felé fokozatosan elkeskenyedő, összességében 600 m²-es területét. Ennek ÉK-i részében 40–50 cm vastagságú, a jelenlegi rézsűtalp felé fokozatosan 20–30 cm-re elvékonyodó humuszréteg alatt mindössze két újkori beásást észleltünk. Tőlük kissé D-ebbre egy kis méretű *újkőkori* gödröt találtunk, majd a terület DNy-i végében, kevésbé homokos, kötöttebb altalajba ásva, koncentrárolva, további 6, a *középső neolitikum* időszakába tartozó gödör került elő. A szabálytalan, sekélyebb beásások mellett két objektum kerek, lefelé enyhén szélesedő oldalú, egyenes aljú méhkas alakú gödör volt. Az egyik, kissé ovális, egyenes aljú gödör betöltésében, bedobott kagylóhalom tetején, középen, egy lefelé fordított *zselizi* díszítésű edény (palack?) alsó részét találtuk meg. (Az előkerült régészeti jelenségek számozása a lelőhely 2010. évi kutatásához igazodva történt.) A régészeti megfigyelés eredményei szerint, az M0 autópálya Növény utcai csomópontjában 2010-ben feltárt *középső neolitikus* település egészen a 6-os sz. út vonaláig kiterjedt, kivéve a Növény utca és a vasútvonal kereszteződésétől Ny-ra eső háromszöget.

2011. március utolsó és április első hetében végeztük az esővíz elvezető csatorna nyomvonalán a régészeti megfigyelést, a jelenségek feltárását, a földmunkákkal párhuzamosan. A csatornanyomvonal D-i szakasza régészeti szempontból negatívan bizonyult. Ez a terület kapcsolódik a Növény utca és a 6-os sz. úttal párhuzamos vasúti töltés által határolt sarokrészben 2010 őszén már megkutatott területhez, ahol mindössze újkori beásásokat találtunk. A törésponttal ÉNy-i irányba forduló, Növény utca K-i oldalát követő szakasz D-i részében sikerült regisztrálnunk a 2010-ben már megfigyelt kb. 12 m széles természetes lemélyedés újabb részletét, amelynek betöltésében másodlagos, erodált újkőkori kerámiatöredékeket találtunk. Ettől É-ra, 98,90, ill. 100,07 m B.f. magasságnál, összesen öt *középső neolitikus* gödör is előkerült. Az objektumoktól É-ra a sárga altalaj fokozatos emelkedését figyeltünk meg, amelynek felső rétegét a korábbi földmunkák során (töltés alatti alapozás), jól láthatóan, 100,20 m B.f. szinten vízszintesen elnyestek. Ezen a szakaszon, a csatornanyomvonal K-i sávját még a jelenlegi utat kísérő árok rézsűjének beásásával is megbolygatták.

A súlyosan sérült területen a neolitikus telep jelenségeit mindössze egyetlen, mélyebbre leásott, vélhetően méhkas alakú gödör alsó része képviselte. Az újabb törésponttal Ny felé forduló csatornaszakasz K-i felében szintén követni lehetett az útalapozáskor történt bolygatást. A Ny-i szakaszon, a Növény utca rézsűje alatt azonban egy újkőkori gödör maradványait még dokumentálni tudtuk. (Az előkerült régészeti jelenségek számozása a lelőhely 2010. évi kutatásához igazodva történt.)

2011. május 25. és június 7. között az aluljáró Növény utcának a 6-os. sz. úttól ÉNy-ra eső szakaszán, az ún. „E rámpa” kialakítását megelőző földmunkáknál végeztünk megfigyelést. Az átvizsgált 827 m²-en 36 régészeti objektumot tártunk fel és dokumentáltunk. (Számozásuk a 2010. évi ásatás rendszeréhez igazodva történt.) Az „E rámpa” területén földmunkákkal, közműlétesítésekkel, valamint a D-i részen a résfal kialakítása során többször is megbolygatták a lelőhelyet. Az eredeti terepszintet csak a rámpa D-i szakaszán tudtuk megfogni, ahol az egykori Növény utca szintjét a vasúti töltés irányában feltöltötték. Ezen a részen megtaláltuk a korábbi kutatások során már megfigyelt, nagyjából Ny–K irányban húzódó, kb. 12–15 m széles, agyagos altalajú (mélysége: 98,70 m B. f.) fekete mocsaras talajjal kitöltött természetes mélyedést, amely vélhetően a területen elhelyezkedő *középső neolitikus* település (*DVK fiatalabb, kottafejes és zselizi-időszak*) kiterjedésének D-i határát jelentette. A *középső neolitikus* település jelentősen pusztult maradványai ettől É-ra, az egykori környezetből kiemelkedő, kőzetlisztes agyagos altalajú alacsony kiemelkedés maradványán kerültek elő (magasság: 100,30 m B. f.). A jelenségek a természetes mélyedés É-i pereméig jelentkeztek, sőt annak É-i szélébe beásva egy, valószínűsíthetően a *zselizi-időszak*hoz tartozó kutat találtunk (jelentkezése: 99,68 m B. f., mélysége: 96,50 m B. f.). Az alacsony kiemelkedésen, a Növény utca egykori alapozása alatt az eredeti terepszint elpusztult; itt a települési jelenségeknek csak töredékét tudtuk megtalálni. Ennek ellenére néhány oszlophely utal az oszlopos szerkezetű épületek jelenlétére ezen a területen is. Az alakatlan gödörobjektumok mellett szabályos, mélyebbre leásott vermek alsó részét, és egy kemence maradványát is feltártuk. A terület Ny-i részén egy ÉNy–DK irányú (újkori?) árok részletét bontottuk ki, amely több, a *középső neolitikus* településhez tartozó jelenséget (egy további kemencét, gödöregyüttest, valamint egy emberi maradványokat is tartalmazó gödröt) vágott át. A D-i oldalon megfigyelt természetes lemélyedés területén egy *középső rézkori* gödröt és egy vélhetően a *kora vaskorra*(?) keltezhető, csak részlegesen feltárható gödröt is találtunk, amelyek eddig nem ismert korszakokban történt megtelepedéseket képviselnek a területen.

2011. augusztus 18–23. között a 6-os sz. főút hídjának Duna felőli bal pályája területén kutattunk, mintegy 400 m²-en. Az aluljáró építéséhez szükséges résfal által közrefogott területen megtaláltuk a 2010. évi megelőző feltárást során feltárt, *avar kor*nak meghatározott árokrendszer további részletét (M0 Növény utcai csomópont „B” terület: ásatásvezető: Szilas Gábor). A résfaltól Ny-ra, a földkitermelés Ny-i falában egy *középső neolitikus* gödör részletét tártuk fel. Az aluljáró K-i oldalán, a résfalon kívül, egyidejűleg csatornaárok kiásására is sor került, amelynek területén néhány ismeretlen korú objektum (árok?) részletét sikerült megfigyelnünk. Ezek összefüggését

¹¹ RKM 2010, 198–199

az avar kori árokrendszerrel megállapítani nem lehetett, mivel az érintkező részt a résfal kialakításakor igen jelentősen megbolygatták. Nagyjából a 6-os út középvonalában egy középső neolitikus gödör maradványait sikerült részlegesen megmentenünk, az építkezést ideiglenesen lezáró ún. szádfal lehelyezésével jelentősen megbolygott állapotban. Betöltése nagy mennyiségben tartalmazott kagylóhéjakat, alatta gyenge tüzelésnyomokat tudtunk megfigyelni. Megállapíthattuk, hogy a 6-os sz. út É-i oldalán előkerült középső neolitikus település DK felé, a Duna irányába tovább terjed, mint azt korábban feltételeztük. Kis intenzitású nyomait az avar kori település feltárásakor a 6-os sz. út D-i oldalán is sikerült megfigyelni.

2011. szeptember 13–20. között a Növény utcai csomópont „A” területén, a telekhatároló kerítés elbontása után, a lehumuszolt mintegy 260 m²-nyi területen, összesen 33 régészeti objektumot dokumentáltunk, amelyek többségükben kapcsolódtak a 2010-ben feltárt jelenségekhez. A gázvezeték két oldalán egymásba ázott gödrök komplexumát tártuk fel a DVK legfiatalabb, *zselizi-időszak*ából, amelyek mindkét irányban a védősáv alá húzódtak, így teljes kibontásukra csak a vezeték kiváltását követően kerülhet sor. A 27. szelvény Ny-i végében feltárt gödrök viszonylag sok leletet tartalmaztak. A Ny–K irányú 35. szelvény D-i sávjában, Ny felé egyre ritkuló újkőkori települési jelenségeket tapasztaltunk. A K-i részben még néhány kevés kerámiatöredéket tartalmazó kisebb gödört és oszlophelyet tártunk fel ebből a korszakból, míg a szelvény középső szakaszán már csak az egymással párhuzamosan ÉK–DNy-i irányban futó, vélhetően a *középkorra* keltezhető árkok folytatását találtuk meg. A szelvény Ny-i vége üres volt, jelezve az újkőkori területhasználat Ny-i szélét ebben a sávban.

2011. október 27. és november 14. között a Növény utca ÉNy-i szakaszán a lelőhely még megmaradt jelenségeinek kutatását a burkolat felszedését követő földmunkáknál folytatott szakfelügyelet során végeztük el. Teljes feltárást a korábban már vizsgált esővízelvezető csatorna (Rocla) beásásáig végezhetünk, a csatorna és a szintén már átvizsgált E rámpa közötti háromszög alakú területet szondázó jelleggel vizsgálhattuk. Az átkutatott 1300 m²-en több mint 70 régészeti jelenséget tudtunk feltárni és dokumentálni. (A jelenségek számozása a 2010. évi ásatáshoz igazodva történt.) A terület É-i és D-i szakaszán az erőteljesebb bolygatás miatt csak néhány objektumot találtunk. A terület középső részén viszont több gödör alsó részét, valamint egy nagy kiterjedésű gödörkomplexum részletét is meg tudtuk figyelni. Egy ÉNy–DK irányú oszlopsor egy újabb oszlopos szerkezetű épület Ny-i oldalát jelezte. Előkerült az épülethez tartozó középső tartóoszlopok egy része is. A keltezhető régészeti jelenségek mindegyike a középső neolitikumba, a DVK fiatalabb szakaszába, a *zselizi időszak*ba sorolható. A szakfelügyelet során előkerült a 2010-ben megfigyelt (*középkori?*) árkok folytatása is.

2011. november 15–16-án közel 170 m²-nyi terület K-i sávjában összesen 23 régészeti objektumot dokumentáltunk, amelyek többségükben kapcsolódtak a 2010-ben, ill. a 2011. szeptemberben feltárt jelenségekhez. (Számozásuk a 2010. évi ásatáshoz igazodva történt.) Korábban már előkerült gödörobjektumok folytatása mellett, rendszert alkotó oszlophelyeket is találtunk, amelyek vélhetően egy újabb ÉNy–DK tájolású

oszlopszerkezetes épülethez tartoztak. A keltezhető objektumok mindegyike a középső neolitikumhoz, a *zselizi-időszak*hoz köthető.

A védősáv Ny-i zónájában korábban több közmű (gázelosztó, elektromos, illetve távközlési kábel) létesítésekor súlyosan károsították a lelőhelyet, ott csak töredékes régészeti jelenségeket tudtunk megállapítani.

M. VIRÁG ZSUSZANNA

49. Budapest, XXIII. Soroksár, Péteri-major (KÖH 15737)

H? Á?

2011. május 4-én a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztályára bejelentés érkezett, hogy Péteri-major használaton kívüli (ám a környék lakossága által rendszeresen bolygatott) homokbányájában, egy gödörben, emberi lábszárcsontok látszanak ki a földből. Május 5-én a helyszínen megállapítottuk, hogy valóban régészeti korú sírról van szó: Ny–K tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű csontvázat bontottunk ki, melynek egyetlen melléklete a bal kéz ujjai között-alatt előkerült vasár(?) töredéke volt. Pontos datálása a későbbi C¹⁴ vizsgálat eredménye alapján lehetséges, de jellege, tájolása, valamint a környéken található 10–11. századi temetők alapján feltételelesen a honfoglaláskorra – kora Árpád-korra valószínűsíthető. A sír környékén további temetkezések lehetnek, melyek pillanatnyilag közvetlenül nem veszélyeztetettek.

TÓTH ANIKÓ

50. Buggy, Felsővány

(KÖH 77349)

(Pest megye) Sza, A, H, Á, I

A korábban teljesen ismeretlen, a mezőgazdasági munkálatok miatt bolygatott és veszélyeztetett lelőhely első leleteit fémkeresőt használó civilek találták meg, és ők értesítették 2011 februárjában a Pest Megyei Múzeumok munkatársait. A leadott leletek között mintegy 50 db, 10. századra keltezhető aranyozott ezüst övveret, ruhaveret, ruhadísz szerepelt. A bejelentés után, még februárban helyszíni szemlét tartottunk. A kissé kiemelkedő dombháton talált szórványos embercsontok megerősítették a feltételezést, hogy egy honfoglalás kori temetőt bolygatott meg a mezőgazdasági művelés. A domb aljában szarmata kori és kora Árpád-kori kerámiatöredékeket találtunk.

A művelés alatt álló, március – április folyamán is tárcsázott, majd bevetett területen a hitelesítő, leletmentő feltárás április 5–8. között valósulhatott meg. Az elvégzett munka hatékonyságához jelentősen hozzájárult a bejelentők, valamint néhány civil és szakmai résztvevő önzetlen, önkéntes segítsége.

A dombtetőn, a leletek felszíni sűrűsödésének helyszínén, egy 40 m hosszú, ÉNy–DK irányú kutatóárkot húztunk, valamint két végén, egy-egy derékszögben csatlakozó, rövidebb, 15, ill. 20 m hosszú kutatóárkot. Sírfoltokat a hosszú kutatóárok ÉNy-i végében regisztráltunk, és itt egy kisebb szelvényt alakítottunk ki.

Az ásatás eredményeként három 10. századi sír került elő figyelemre méltó leletanyaggal. Az egyik sír melléklet nélkülinek

bizonyult, de egy másikban a halott harcossal együtt temették el nyiltartó tegezét és lószerszámzatát, vas kengyelpárral, valamint csont oldaltaggal ellátott zablával. A legkiemelkedőbb leletanyag a harmadik sírból került elő: az eltemetett férfi előkelő rangjára aranyozott ezüstveretes díszöve és tarsolyának fedőlemeze utalt. A sírban ezeken kívül lócsontokat, lószerszámzat és íjászfelszerelés maradványait tártuk fel. A klasszikus honfoglalás kori motívumkincsel díszített lemez kompozíciója egyedi, kidolgozása magas művészi és technikai színvonalat képvisel.¹²

2011. augusztus 22-től négyhetes tervásatás keretében megpróbáltuk lehatárolni a temetőt. Mintegy 1000 m²-en volt lehetőségünk régészeti kutatást végezni. A tavasszal feltárt 3 sír mellett további 19, a honfoglalás korára keltezhető sírt azonosítottunk, és tártunk fel. Tájolásuk Ny–K-i volt, sok esetben koporsós temetkezés nyomait is meg lehetett figyelni. A vázak, és a vastárgyak igen rossz megtartásúak voltak. A sírok részben É–D-i sorokat alkottak, a tavasszal megtalált sírok az eddig feltárt temető rész központjában helyezkedtek el. Leletanyag csak néhány sírban volt: a 20. sírban a lábak (és a koporsó) fölé helyezett lószerszámot (csikózábla, nemesfémmel díszített kengyelpár, hevedercsat), valamint fémdíszes hüvelyű kiskést találtunk; további néhány sírban nyitott ezüst karikaékszereket; vas (börkiszűrő) árat, bronz huzalkarperec-párt, és egyszerű pántgyűrűket.

A feltárás és a felszínen gyűjtött leletek tanúsága szerint a domb gerincén, a temető D-i oldalán több gazdag férfi és női sír is elpusztulhatott a talajerózió és a mezőgazdasági művelés következtében. A megtalált sírok döntő többsége is a humuszhatáron mozgott, a jelek szerint csak a mélyebbre ásott sírok menekültek meg a pusztulástól. A 15. objektum nagy méretű, újkori beásásnak bizonyult, ennek É-i oldalánál is bolygatott csontokra, és egy négyzetes, aranyozott ezüst női ruhaveretre bukkantunk – nem kizárt, hogy ez a gödör még további sírokat is érintett.

Egy DK–ÉNy tájolású, rossz megtartású váz esetében csak a hosszúcsontok töredékei maradtak meg. A sír ÉNy-i végében kerámia talptöredéket és egy üveg ivókürt maradványait találtuk meg. A sír valószínűleg avar kori volt. Még egy hasonló tájolású sír került elő az ásatás során, ennek melléklete nem volt.

Nyolc szarmata kori sírt is találtunk, ezek nagy része bolygatott, rablott volt. Két sír esetében a váz teljesen hiányzott, csak üvegpaszta és karneol poliédeses gyöngyök kerültek elő ezekből, ill. egyikben bronzkulcsocska (vagy kulcs alakú amulet). A feltárt terület ÉÉK-i harmadában néhány körárkos temetkezést is feltártunk. Az itt talált, mély sírok szintén rablottak voltak, a csontok nagy része hiányzott. Egyik sírban vaskés, és vörös anyagú, korongolt tálka került elő. Három bolygatatlan szarmata kori sírt azonosítottunk: egy női sírban bronz- és vaskarperecet találtunk, egy férfi és egy kisgyermek szorosan egymás mellé ásott sírjában vas-, ill. ezüstfibulára, üvegyöngyre, valamint szürke fazékra bukkantunk.

Az ásatási terület sarkainál kutatóárkokat húztunk, ezekben szórványosan további objektumok feltárait dokumentáltuk. Több ismeretlen korú, szinte teljesen leletmentes gödört és árkot is dokumentáltunk, ezek egy része a korábbi sírokat is bolygatta. A feltárás során összesen 54 objektumot dokumentáltunk.

Munkatársak: Batizi Zoltán, Farkas Zoltán, Patay Róbert, Rác Miklós régészek; Jakucs János, Kóka István, Kovács Dömötör, Sima Gábor, Szászvári Linda ásatási technikusok; Érdi Benedek geodéta; Berta Norbert, Bodri Máté, Fehér Péter, Giedl Dániel, Hegyi Borbála, Király Edit, Kurucz Máté, László Anett, Mellár Balázs, Mihácsi-Pálfi Anett, Szatmári Júlia, Szücs Melinda, Vámos Dávid, Varga Zsuzsa régészhallgatók; Greman István, Gudmon Sándor, Kosztolányi Gyula, Rác Bernát, Rác Nándor, Tóth György, Kozma Tibor, Gundel Ágnes, Kelemen Szabaszian, Meleg József, Szabó Lőrinc.

FÜREDI ÁGNES – RÁC TIBOR ÁKOS

51. Bükkábrány, Bányaterület, VII. lelőhely, Vasúti-dűlő II.

(KÖH: 55321)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza

A lelőhelyt 2006-ban, a Mátrai Erőmű Zrt. bányaműveléséhez kapcsolódó terepbejárásokon azonosították a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai.¹³ Ezt követően 2011. június 16. és 2011. november 30. között, közel 3 hektáron, egy AVK és egy szarmata település került feltárrásra. Az ásatási felszín folyamatos bővítésével közel 500 régészeti objektumot tártunk fel.

Az objektumok túlnyomó része a nagy kiterjedésű, AVK korú településhez tartozott. Ezen belül egy igen komplex telepstruktúrát sikerült feltérképezni: az ÉNy–DK-i tájolású agyagkitermelő gödrök között, azoktól DK-re eltolva helyezkedtek el a cölöphelyek által jelzett házak, amelyekből DK-re kerültek elő a zsugorított csontvázas, melléklet nélküli temetkezések. Mindezt É, ÉNy-i irányból szegényes leletanyagú, nagy méretű és szabálytalan alakú szemetesgödrök határolják.¹⁴

KALLI ANDRÁS – SIMON LÁSZLÓ – TUTKOVICS ESZTER

52. Bükkábrány határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, Sza, Á

A Mátrai Erőmű Zrt. bükkábrányi bányája fejlesztési üteméhez igazodva 2011-ben örökségvédelmi hatástanulmány készítése során Bükkábrány, Csincse és Vatta közigazgatási határában 391,3 ha nagyságú területen végeztünk terepbejárást. E területet érintő régebbi bejárásokkal együtt összesen közel 162 ha kiterjedésű területen dokumentáltunk régészeti lelőhelyeket. A rendkívül intenzív régészeti érintettségre a térség földrajzi

12 A tarsolylemez fotóját lásd.: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, hátsó borító.

13 RKM 2006, 185.

14 A részletes tanulmány: Kalli András – Tutkovics Eszter: Középső neolitikus és szarmata település Bükkábrány határában. (Előzetes jelentés a Bükkábrány, Bánya VII. [Vasúti-dűlő] lelőhely 2011-ben végzett régészeti feltáráiról) In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 18–29.

viszonyai adnak magyarázatot: a Bükk-hegységben eredő Csinccse-patak markáns magaspartjain szinte mindenhol és minden időszakból megtalálhatóak az emberi megtelepedés nyomai.

2011 áprilisában, augusztusában és októberében, összesen 9 munkanapon a Miskolci Egyetemmel együttműködve végeztük a terepbejárásokat. Az őszi kontrollbejáráson a Mátrai Erőmű Zrt. 10 munkatársa is részt vett. Összesen 9 új régészeti lelőhelyet figyeltünk meg, számozásuk a 2006. évben készült örökségvédelmi hatástanulmány eredményeihez illeszkedik.

Csörsz árok (Határszeg, Kőkúti-dűlő, Vatta-Csinccse határút, Bükkábrány, Bánya, XIII. lelőhely; KÖH 15932): Bükkábrány és Csinccse között 1962-ben 5 km hosszan megfigyelt Csörsz-árok nyomvonalából mintegy 2,3 km hosszú szakasz esik a jelenlegi munkaterületre, érintve a XI. és XII. lelőhelyet is. A római császárkori (*szarmata*) sáncot ma enyhe dombvonal jelzi, melyet gyér fásor kísér. A munkaterület D-i részén a Csörsz-árok helynév is feltűnik, melyet már Pesty Frigyes is említett 1864-ben megjelent munkájában.

A terepbejárásokon részt vettek a Miskolci Egyetem hallgatói P. Fischl Klára vezetésével, további Kalli András, Tutkovics Eszter, valamint a Herman Ottó Múzeum ásatási technikusai és a Mátrai Erőmű Zrt. munkatársai.

Határszeg (Bükkábrány, Bánya, XI. lelőhely; KÖH 75435): A kijelölt terület DNy-i sarka, a jobbára már Bükkábrányhoz tartozó Határszeg területe gazos, gyepel fedett terület vadkeles napraforgóval. A terület a jelenleg művelt bányagödörtől közvetlenül D-re, DK-re található. A rétegvizet a bányakutakon keresztül a Határszeg területén húzott árkokba (csorgákba) szivattyúzza. A terület a Csinccsétől Ny-ra található. Átlag 350–450 m széles mélyebben fekvő, artéri rész után itt is a Csinccse-patak régi medrének magaspartja húzódik. A magaspart lábánál egy nagyjából É–D-i irányú árok zárja a magaspart teljes területét behálózó csorgarendszert. A terepbejárás során végigjártuk a csorgák melletti földkupacokat és megvizsgáltuk az árkok falát is. A terület Ny-i részén levő földkupacok erősen fedettek voltak növényzettel, míg a K-i részen a magaspart szélén és alatta levő árokrészek mellett valószínűleg friss árokmélyítés, vagy tisztítás következtében a földhányások jól vizsgálhatóak voltak. A megfigyelésekből, mérésekből és a leletekből arra lehet következtetni, hogy a VIII. lelőhelyhez hasonlóan a magaspart teljes vizsgálható hossza, kb. 100/600 m széles és 1060 m hosszú lelőhelyként határozható meg. A leletek *újkőkori (AVK)* és római császárkori (*szarmata*) település és *rézkori* temető (*tiszapolgári kultúra*) jelenlétére utalnak. A lelőhelyen árhalad a Csörsz-árok is.

Határ-szeg (Bükkábrány, Bánya, XII. lelőhely; KÖH 78451): Bár a magaspart alatt húzódó É–D irányú csorga partfalában tavasszal rétegszerűen *szarmata* cserepeket találtunk, a dús vegetáció miatt tavasszal nem sikerült érdemleges információkat gyűjteni. A lelőhely megismételt terepbejárásán közvetlenül a Csinccse-patak partján húzódó 160–180 m széles, és mintegy 800 m hosszan húzódó, leletekkel fedett *Árpád-kori, római császárkori* és *újkőkori* lelőhelyet sikerült lokalizálni. A lelőhelyet középen keresztülszeli a Csörsz-árok.

PUSZTAI TAMÁS – SIMON LÁSZLÓ

53. Cíkó-Eszterpuszta, Felső-öregtemplom-dűlő (KÖH 51438)

(Tolna megye) Kk

2011. június 11-én felmértük az eszterpusztai templom alaprajzát. A templomtól ÉK-re kb. 30 m-re, a domb D felé benyúló, homokbányaként használt falának közepén átvágott késő középkori sütökemencét vettünk észre és tártunk fel.

Munkatárs: Rácz Miklós (MNM NÖK).

K. NÉMETH ANDRÁS

Csanádpalota, Földvár (KÖH 86463)

(Csongrád megye)

A lelőhelyen 2011–2013 között, az M43 autópálya építését megelőzően végzett feltárásokat és a tudományos kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

Csanádpalota, Országhatár, Sulyok-tanya és Kuzslic-dűlő

(KÖH 52785, 52787 és 78525)

(Csongrád megye)

Az M43 autópálya 56., 57. és 61. lh.-n 2010–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

54. Csengersima – Nagygéc határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, N, Á, Kö, Ú

2011. március 7–11. között terepbejárást végeztünk Komlódtótfalu és Nagygéc község határában, a települések történetének megírásához szükséges régészeti topográfia készítésének céljából, a HURO /0801/024 Patrimonium 2007–2013. pályázathoz kapcsolódóan.

Ákacos, Garand hidak köze (KÖH 84209): A Garand-csatornától közvetlenül Ny-ra, annak hidjai közti részen regisztráltuk. É-ről és Ny-ról egy-egy dűlőút határolja. Iránya É–D, kiterjedése 100×190 m. Bronzkori cserepeket és kerámiasalakat gyűjtöttünk felszínéről.

Ákacos ÉK-i rész (KÖH 84211): A Komlódtótfalu–Nagy-géc dűlőút nagygéci vége és a Garand-csatorna kanyarulata által bezárt szögben található. Iránya K–Ny, kiterjedése 150×210 m. Késő bronzkori, és Árpád-kori kerámia jelezte, de előkerült egy orsógomb fele is.

Ákacostól DNy-ra (KÖH 84203): A Komlódtótfalu – Nagygéc dűlőúttól D-re kb. 200 m-re indul, K-i határa egy a dűlőútra merőleges fásor, tőle Ny-ra 150 m-re fut a Garand-felső-csatorna. Iránya É–D, kiterjedése 125×250 m. Császárkori és Árpád-kori edénytöredékek jellemezték.

Egyház-tag (KÖH 84221): Az Egyház-tag D-i részén a Garand-felső-csatorna É-i partján terül el, K-i határa egy É–D irányú fásor. Iránya K–Ny, kiterjedése 130×370 m. Bronzkori és Árpád-kori kerámiával mutatkozott.

Fenti-kert, Régi temetőtől DNy-ra (KÖH 84215): A Fenti-kert DK-i részén, a régi Komlódtótfalu–Nagy-géc műúttól É-ra,

a régi temető és a zsidó temető közti részen azonosítottuk. É-ről és K-ről dűlőutak határolják. Kiterjedése 180×180 m; császárkori és Árpád-kori edénytöredékeket és fenőkövet gyűjtöttünk felszínéről.

Fenti-kert, Új temetőtől ÉNy-ra (KÖH 84217): A Fenti-kert K-i szélén, az új és a régi temető közötti sávban fekszik. Iránya É–D, kiterjedése 180×250 m. Bronzkori és Árpád-kori kerámiát találtunk rajta.

Forduló (KÖH 84223): A 49-es sz. főút és a Lenin Tsz közötti területen húzódik, D-i határa a Nagygéci-csatorna. Nagyjából a közepét egy mesterséges árok szeli ketté. Iránya ÉNy–DK, kiterjedése 350×900 m. Császárkori, népvándorlás kori, Árpád-kori, középkori és újkori régészeti leleteket gyűjtöttünk felszínén, köztük bepecsételt tál töredékét is.

Géci-rét (KÖH 84225): A Garand-felső-csatornától K-re húzódó ÉK–DNy irányú dombháton fekszik, az országhatártól kb. 300 m-re É-ra indul. Iránya ÉNy–DK, kiterjedése 100×200 m. Bronzkori és Árpád-kori cserepek jellemezték.

Kert-alja (KÖH 84219): Az Urak temetőjétől D-re, a Kert-alja nevű rész É-i felében, a lakóházak kertjeitől közvetlen K-re húzódik. Kis részben átlóg a Csúcs-lovarda D-i kerítéséig. Iránya ÉK–DNy, kiterjedése 200×480 m. Késő bronzkori és császárkori anyag gyűjthető a felszínén.

Komlódi-dűlő (KÖH 84201): A Garand-felső-csatornától közvetlenül K-re regisztráltuk. D-i részén halad keresztül a Komlódtótfalu–Nagygéc dűlőút, szélétől K-re 90 m-re egy É–D irányú fasor és árok halad. Iránya ÉNy–DK, kiterjedése 150×330 m. Császárkori és Árpád-kori cserepekkel, őrlőkötőredékkel jelentkezett.

Luby-tag, Simai-tói-csatornától Ny-ra (KÖH 84213): A Luby-tag K-i felében, a régi Komlódtótfalu–Nagygéc műút és a Simai-tói-csatorna által bezárt szögben találtuk meg. Iránya ÉÉK–DDNy, kiterjedése 150×350 m. Árpád-kori cserepek jelölték ki.

Szomjas-kert (KÖH 84205): A Szomjas-kert ÉNy-i felében, egy É–D irányú fasor és árok, valamint a Komlódtótfalu – Nagygéc régi műút és egy fasor által határolt területen találtuk. Iránya K–Ny, kiterjedése 210×410 m. Császárkori és Árpád-kori kerámiával mutatkozott, de találtunk egy kőeszközt is.

Szomjas-kert, Tótfalusi utca (KÖH 84207): Ez a lelőhely az egykori és a jelenlegi település tulajdonképpen magja. Ny-i felét a régi Komlódtótfalu – Nagygéc műút, az Erge és egy fasor fogja közre, középen a Tótfalusi utca szeli ketté. K-i fele az út mentén és a református templom mögötti kertekben található. Centrumában áll a középkori eredetű templom, melyben korábban Németh Péter ásatást, Juan Cabello pedig falkutatást végzett. Iránya ÉNy–DK, kiterjedése 300×590 m. Mind az ásatáson, mind a terepbejáráson késő bronzkori, császárkori, Árpád-kori, középkori és újkori leletanyag került elő. Külön említendő a nagy mennyiségű vassalak, kerámiasalak és a fenőkötőredékek.

Munkatársak: Körösfői Zsolt, Tompa György régészek, Bocz Péter régésztechnikus (JAM); Fábrián László etnográfus (Csengeri Múzeum), Figus Dániel, Szabó Zoltán.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

Cserdi, Horgas-dűlő

(KÖH 73051)

(Baranya megye)

A lelőhelyen 2011–2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

55. Csincse határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza, Á

A Mátrai Erőmű Zrt. bükkábrányi bányája fejlesztési üteméhez igazodva 2011-ben örökségvédelmi hatástanulmány készítése során Bükkábrány, Csincse és Vatta közigazgatási határában 391,3 ha nagyságú területen végeztünk terepbejárást. E területet érintő régebbi bejárásokkal együtt összesen közel 162 ha kiterjedésű területen dokumentáltunk régészeti lelőhelyeket. A rendkívül intenzív régészeti érintettségre a térség földrajzi viszonyai adnak magyarázatot: a Bükk-hegységben eredő Csincse-patak markáns magaspartjain szinte mindenhol és minden időszakból megtalálhatóak az emberi megtelepedés nyomai.

2011 áprilisában, augusztusában és októberében, összesen 9 munkanapon a Miskolci Egyetemmel együttműködve végeztük a terepbejárásokat. Az őszi kontrollbejáráson a Mátrai Erőmű Zrt. 10 munkatársa is részt vett. Összesen 9 új régészeti lelőhelyet figyeltünk meg, számozásuk a 2006. évben készült örökségvédelmi hatástanulmány eredményeihez illeszkedik.

Csörsz árka-dűlő, Tagosok-dűlő (Bükkábrány, Bánya, XV. lelőhely; KÖH 78533): A tavaszi terepbejáráson vegetációs fedettség miatt nem bejárható felületen augusztus elején nagy kiterjedésű településmaradványokat találtunk a Vatta-Csincse határút és a vasút között. A neolitikumból jól ismert edénytöredékek mellett paticsdarabokkal és obszián pengetőredékekkel reprezentált *újkőkori* telepnyomok mellett itt ennél intenzívebbek a *római császárkori* telepjelenségek, döntően a gyorskorongon készített szürke és téglapiros edények töredékei. A lelőhely Árpád-kori kerámiában feltűnnek a bogrács-töredékek is.

Csörsz árka-dűlő, Tagosok-dűlő (Bükkábrány, Bánya, XVI. lelőhely; KÖH 78531) A Csincse-patak bal partján húzódó, nagyjából É–D hossz tengelyű felületen a munkaterületen túlnyúlóan nagyjából egyenletes leletszóródás a vasútig terjedő *újkőkori*, római császárkori (*szarmata*) és Árpád-kori település maradványok jelenlétére utal. A XV. lelőhellyel való összefüggése elképzelhető, de jelenleg nem adható. Az említett korszakokból származó edénytöredékek mellett paticsdarabokból és őrlőkötőredékekből áll a régészeti leletanyag.

A terepbejárásokon részt vettek a Miskolci Egyetem hallgatói P. Fischl Klára vezetésével, további Kalli András, Tutkovics Eszter, valamint a Herman Ottó Múzeum ásatási technikusai és a Mátrai Erőmű Zrt. munkatársai.

PUSZTAI TAMÁS – SIMON LÁSZLÓ

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Csincsére vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Csincsére vonatkozó része az Emőd–Csincse közigazgatási határtól a Csincse–

Mezőkeresztes közigazgatási határig tartó vasút nyomvonal-szakaszát érinti, melynek hossza 3400 m. A terepbejárásokat 2011. november 17-én végeztük.

Dobrik-dűlő 1 (KÖH 90771): Csincse belterületétől D-re, a Csincse-pataktól 380 m-re ÉK-re található. A lelőhelyet sarjadó vetésben azonosítottuk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 50 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A területen csekély mennyiségű *császárkori* kerámiát gyűjtöttünk.

Dobrik-dűlő 2 (KÖH 90773): Csincse belterületétől D-re, a Csincse-pataktól 85 m-re ÉK-re található. A lelőhelyet sarjadó vetésben azonosítottuk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 20 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A területen csekély mennyiségű *császárkori* kerámiát gyűjtöttünk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Gyárfási József, Hajdú István, Hajdú Melinda, Nagy S. József, Páll Gergely.

MISKOLCZI MELINDA

56. Csorna határa

(Győr-Moson-Sopron megye) U, Ró, Kö

Az M85-ös út Csorna elkerülő szakasza I. üteme keretében a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága az alábbi, a város határában található lelőhelyeken végzett próba-feltárásokat 2011. március 21. és április 15. között:

Árpási elágazás (KÖH 71947): A főút É-i, majd a D-i oldalán is kutatóárkokat húztunk. A talajvíz elég magasan jelentkezett, de összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a humuszréteg alatt 10–40 cm vastag, sárga agyagos réteg jelentkezett, amely altalajként is értelmezhető. Ez alatt azonban egy újabb szürkés, szubhumuszos öntésréteg jelentkezett, amely alatt volt az eredeti altalaj. Hasonló öntésréteget, amely az őskori és a középkori jelenségeket választja el egymástól, már Tomka Péterék is megfigyeltek az 1990-es években a területen.

A 85-ös úttól É-ra eső területen sem a felső, sem az alsó altalajban nem észleltünk objektumot, kivéve két bizonytalan cölöplyukat. Leletanyag azonban nem került elő, így a lelőhely ezen része negatív.

A 85-ös úttól D-re eső területen, az alsó sárga altalajban jelentkeztek az objektumok, azonban ezek egytől-egyig a jelenlegi talajvízszint alatt vannak, bontásuk tehát nem volt lehetséges. A humuszolás során előkerülő leletanyag azonban alátámasztja a *neolitikus* lelőhely ezirányú kiterjedését. A kijelölt depó alatti kutatóárkokban is jelentkeztek objektumok, illetve a térkép alapján kijelölt lelőhely szélén is. Összesen 51 jelenséget dokumentáltunk. Az egyes jelenségekről foltfotókat készítettünk, majd geodéziai beméréssel rögzítettük a pontos helyüket. Technikai okokból a lelőhely K–DK-i kiterjedésének megvizsgálására nem volt lehetőségünk.

Kisméhtöltés (KÖH 1654): A lelőhely geológiai viszonyai hasonlóak a fenti esetben tapasztaltakhoz. Itt azonban a felső sárga agyagos rétegben jelentkeztek a várt *római* jelenségek. Gödrök, árkok foltjai kerültek elő, azonban itt is az igen magasan jelentkező talajvízszint nem tette lehetővé az objektumok kibontását. A kb. 200 m-re K-re futó gázvezeték nyomvonalában, 1998-ban, Szőnyi Eszterék egy egykori patakmedret és annak a D-i oldalán objektumokat azonosítottak. A patakme-

dret mi is megfigyeltük, azonban a régészeti jelenségek mindkét partján jelentkeztek. É-i irányban, a kijelölt depóterület D-i vége alatt is kerültek elő jelenségek, azonban a fenti római korinak feltételezett objektumoktól távolabb. Ezek valószínűleg a szakirodalomban a *Csorna, Gázfogadó állomás (KÖH 68667)* lelőhelyként ismert, középkori településhez tartozhatnak. Összesen 41 régészeti jelenséget dokumentáltunk. Az egyes jelenségekről foltfotókat készítettünk, majd geodéziai beméréssel rögzítettük a pontos helyüket.

Munkatárs: Bartha Sándor.

BÍRÓ SZILVIA

Csorna, Ló-rét

(KÖH 67327)

(Győr-Moson-Sopron megye)

A lelőhelyen az M85 gyorsforgalmi út Enese–Csorna közötti szakaszán, 2011–2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

57. Dalmand, Felsőpered (Gölösi-dűlő)

(KÖH 23024)

(Tolna megye) Kö

Az egykori Iovia romjainak DK-i részén Tóth Endrével és Bertók Gáborral 2000-ben kevés középkori cserepet és embercsontot találtunk, amelyek alapján a római romterületen kialakult középkori egyházas helyre gyanakodtunk. 2011. május 23-án alacsony kukoricában, a patakhoz legközelebb eső távvezeték-oszloptól K-re, a dombtetőtől a patakpartig középkori cserepeteket találtunk, az oszloptól kb. 100 m-re DK felé több 10 m hosszan embercsontokat is megfigyeltünk. A templom törmelékének foltját a római építőanyag rendkívüli intenzitása miatt nem lehetett lehatárolni. A templomhelytől néhány 10 m-re, Ny-ra húzódik Szakcs és Dalmand határa.

Munkatárs: Czövek Attila (WMMM).

K. NÉMETH ANDRÁS

58. Debrecen, Középkori mezőváros

(Arany János utca 37. – Széchenyi utca 32.)

(KÖH 35196)

(Hajdú-Bihar megye) Kö, Kú

2011. március 2-án kezdődött a lelőhely megelőző régészeti kutatása, amelyet a tervezett beruházás földmunkáitól függően több ütemben végeztünk el. A több mint 3000 m²-es területen közel 100 régészeti jelenséget tártunk fel. Az előkerült leletek a középkorból, kora újkorból és újkorból származtak. A régészeti objektumok a Széchenyi utca felé eső részen sűrűsödtek, innen kerültek elő a legkorábbi, középkori leletek is. A feltárt jelenségek nagy része kút volt, néhányban faszerkezetet is megfigyeltünk. A faszerkezetes kutak között volt kör alakú dongás és négyzetes alaprajzú is. A Széchenyi utcával párhuzamosan tártunk fel egy trapéz keresztmetszetű árkot, amely a várost körülvevő árok felé vezethette a vizet. Újkori téglalapítású házak megmaradt alapjait, és hasonló korú téglából kirakott kutakat is tártunk fel.

Az Arany János utca felé eső részen kevesebb jelenséget tártunk fel, itt a fiatalabb leletek voltak jellemzőek. Itt talált meg a szomszédos területen 2010-ben feltárt¹⁵ kora újkori árok folytatását. Az Arany János utcával párhuzamosan futó árokkal csapolhatták le az 1600-as évek elején még mocsaras területet. 1638-ban nyitották meg a Kádas utcát (ma Arany János utca) a lecsapolt és feltöltött területen. Úgy tűnik a városnak ez a része a korábbi időszakokban nem volt alkalmas megtelepedésre. Ezen a részen főleg újkori terménytároló gödröket, faszervezetes és téglából kirakott kutakat tártunk fel.

Munkatársak: Faragóné Csutak Tünde, Fehér Csaba, Janka Edvárd.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

59. Debrecen, Mikepércsi úti sportpálya (Epreskert utca) (KÖH 77293)

(Hajdú-Bihar megye) U, R, B, Sza, A

A 2011. július 22-én a beruházással érintett területen végzett terepszemlén egyeztetéseket követően a közművekkel és kiegészítő épületekkel megnövelt, 27063 m²-ben határoztuk meg a kutatandó területet. Ebből végül 26 180 m²-t tártunk fel. A kézi földmunkát augusztus 5-én kezdtük meg. A terület D-i részét talajvíz borította, mely a DK-i sarokban elérte a 30 cm-es magasságot is. Folyamatos (többszörös) szivattyúzás mellett dolgoztunk, a feltárást végül december 1-jén fejeztük be. Összesen 1320 objektumot tártunk fel, melyekhez 3585 stratigráfiai egyiséget rendeltünk. A rendkívül intenzív lelőhelyen nem egy esetben 2–3 korszak objektumai is metsző pozícióban kerültek elő.

A mélyen fekvő, mocsaras terület három korszakban is mutat megtelepedési nyomokat, tehát biztonsággal kijelenthető, hogy mind a neolitikumban, mind a bronzkorban, mind pedig a késő avar megtelepedés idején sokkal szárazabb lehetett a klíma, a talajvízszint is ennek megfelelően sokkal alacsonyabban jelentkezhetett, ugyanis a (jelenleg?) mélyen fekvő területen intenzív neolit és bronzkori településnyomokat figyelhetünk meg, az avar korból pedig nem egy épület alapjait is sikerült feltárnunk. A feltárt terület DK-i (jelen időszakban hónapokig víz alatt álló) részén a római császárkorból csak kutakat dokumentáltunk, ez utalhat arra, hogy a Kr. u. 2–4. században vízesebb volt ez a rész, hiszen a szarmata település lakóházai és egyéb épületei a magasabban fekvő területre húzódtak, míg ide csak vízért jártak.

A neolitikumból hatalmas agyaggyerő gödröket tártunk fel, melyek szélén nem egy zsugorított temetkezést találtunk. Mindez arra utal, hogy lakóházaik is ezen a területen lehettek, azonban a nehéz talajviszonyok között épületeket, lakóházakat egyértelműen nem sikerült megfognunk. A területről előkerült néhány cölöphely is, amelyeket jelenleg, a feldolgozás előtti fázisban sem épülethez sem korszakhoz nem tudunk még kötni.

A rézkor végétől–bronzkor elejétől csak néhány objektumot tártunk fel, ezek többnyire közepes méretű gödrök voltak.

A késő bronzkorból hatalmas méretű, leletgazdag gödröket tártunk fel, belőlük jellegzetes, fekete fényezett, bordázott kerámiákat emeltünk ki, nagy mennyiségben. A feltárt kutak közül kettő is biztosan erre a korszakra keltezhető.

A római császárkorból település- és temetőrészletet is dokumentálhattunk. A magasabban fekvő É, ÉNy-i részen kerültek elő a szarmata település viszonylag leletgazdag objektumai. Lakóházakat, épületeket, cölöpkön álló gazdasági épülete(ke)t(?), kemencét tartalmazó, nagy méretű méhkas alakú műhelygödröket(?), kerek és méhkas alakú tárológödröket tártunk fel. A telep mellett egy 21 sírból álló temetőrészletet is feltártunk. A sírok nagy része bolygatott volt, a bennük eltemetett halottak gazdagságára, társadalmi rangjára így csak a hátrahagyott tárgyakból tudunk következtetni. Két sírból ezüsttükör került elő, az egyik halott hölgy ruhájának alját pedig 10 sorban (aranyfóliás) gyöngyökkel díszítették. A temető minden bizonnyal megfeleltethető a telep egyes fázisainak. A telepobjektumok azonban nem egy esetben 20–30 cm távolságra kerültek elő a síroktól, így egyidejű használatuk kizárható.

Az avar korszak telepobjektumai – kis alapterületű épületei, tárológödre – a lelőhely DK-i részén kerültek elő, a talajvízes területen. Feltártunk két temetkezést is, melyek ehhez a korszakhoz tartoznak. A két női sír a teleprészlettől tisztaságban helyezkedett el, azonos, ÉNy–DK-i tájolásuk, szegényes mellékletük tipikusnak mondható.

Érdekes feladat lesz majd a lelőhely feldolgozásakor az árok, árokrendszerek értelmezése. Több, helyenként 7–8 csatornából álló árokrendszert tártunk fel. Egy részük minden bizonnyal a császárkori, egy részük az avar kori településhez kapcsolható, és van közöttük modern, „szovjet” árok is. Az árok egy része a szarmata települést övezi/szabdálja, egy részük a temető sírjainál későbbi, ám szintén császárkori. Az avar árok inkább vízvezető funkciót láthattak el, ugyanis nem egy esetben „kútban végződtek”, azaz egy mélyebb, feltehetően vízgyűjtő funkciót ellátó objektumba torkolltak. Feltártunk olyan árkokat is, amelyek egyértelműen kerítő funkciót láttak el, egy-egy avar épület „gazdasági udvarát” határolták, szabályos derékszögben fordulva. Az árok meglehetősen leletszegények, keltezésüket néhány kerámiatöredék, sütőharang-perem és stratigráfiájuk teszi lehetővé.

Munkatársak: Bacskai István, Bajkai Rozália, Balogh Csaba, Bocsi Zsófia, Cseke Zsófia, Csécei Noémi, F. Csutak Tünde, Fehér Csaba, Ferencz Szabolcs, Füzesi András, Goda Edina, Hullám Dénes, Izer Zsófia, Juhász László, Koroknai Zolt, Laczi Orsolya, Lönhardt Denisa, Menyhért Mónika, Paár Ferenc, Papp Enikő, Papp Terézia, Pikó Éva, Pozsgai Helga, Szabó Nóra, Vincze Árpád (Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága)

2011. október 28-án az Epreskert utca D-i folytatásán, az egykori orosz laktanya területén, útépítési munkák szakfelügyelete során kerámiatöredékek kerültek elő, majd a felső törmelékes, bolygatott talajréteg eltávolítása után több objektum folyt rajzolódott ki 130 cm-es mélységben. Mivel a földmunkák még további 100 m-t érintettek D-i irányban, ezért megállapodás született a tervezett út további szakaszának feltárásáról.

2011. november 15–21. között végeztük el kutatást a szerződésben meghatározott területen.

15 RKM 2010, 118. 211–212.

A régészeti munkák során 25 különböző méretű gödör és 3 árok került elő. A kiásott objektumokból kevés régészeti lelet (főleg állatsont) vált ismertté. A 3 gödörből ismert, alig fél tucat kerámiatöredék alapján a lelőhely késő szarmata/kora népvándorlás kori lehet. A betöltésük alapján valószínűsíthető, hogy a gödörök egy része szintén ehhez a korszakhoz köthető. Előkerült továbbá még két ún. „piskóta” alakú gödör, melyek formájukat tekintve az őskori telepekről ismert hasonló alakú objektumokkal mutatnak közeli kapcsolatot. Az objektumok jellegéből és elhelyezkedéséből adódóan feltételezhető, hogy egy település részét képezhették, mely az Epreskert utca ezen szakaszára közel merőlegesen húzódnak K-i és Ny-i irányban egyaránt.

Munkatársak: Hullám Dénes régész, Goda Edina, Lönhardt Denisa, Cseke Zsófia és Csécsi Noémi technikusok (Déri Múzeum).

SZELEKOVSKY MÁRTA

60. Debrecen-Nagymacs, Béke Tsz.

(KÖH 37394)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

2011. október 4–5-én végeztük el a lelőhely megelőző régészeti kutatását. A Debrecen-Nagymacs és Debrecen-Kismacs közötti szennyvízvezeték nyomvonalába eső lelőhelyen 12 régészeti jelenséget tártunk fel a 2 m széles nyomvonalban. A legkorábbi leletek a római császárkorból kerültek elő. Két szarmata kori veremház részletét tártuk fel. Hossztengelyük K–Ny irányú volt, az egyik kemencéje is beleesett a nyomvonalba. A kemence platnijában nagy mennyiségű kerámiát találtunk. A többi feltárt jelenség leletanyag nélküli teknős aljú, vagy trapéz keresztmetszetű árok volt.

Munkatárs: Fehér Csaba.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

61. Debrecen, Rózsa-dűlő

(KÖH 58424)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

2011. október 5–7. között végeztük a lelőhely megelőző régészeti kutatását. A Debrecen-Nagymacs és Debrecen-Kismacs közötti szennyvízvezeték nyomvonalába eső lelőhelyen 25 régészeti jelenséget tártunk fel. A lelőhelyre jellemző volt a nagyon kevés kormeghatározó lelet. A szarmata időszakra jellemző méhkas alakú gödörök mellett, a feltárt objektumok nagy része sekély gödör volt. Nem volt lelet a lelőhely É–D irányú teknős aljú árkaiban és a cölöplyukakban sem.

Munkatárs: Fehér Csaba.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

62. Decs, Ete

(KÖH 20014)

(Tolna megye) Kk

A mezőváros területén az 1996 óta folyó komplex régészeti kutatási program keretében 2010–2011 folyamán is folytattuk a megfigyeléseket.

2010. január 17-én terepbejárást folytattam a mezőváros területén, az évek óta nem szántott részén. A település feltárt temploma helyén mélyszántást végeztek, a szokásos, késő középkorra jellemző kerámiatöredékeket lehetett látni, valamint téglatörmelék.

Június 6-án, majd 29-én a szántás közben végzett rongálást állapítottuk meg B. Kohári Gabriella régészeti felügyelővel (KÖH) együtt. Az É–D irányú, a két tulajdonos birtoka közötti árokban a mélyítés következtében a szántás alatt már minden bizonnyal egykori épületek maradványait lehetett megfigyelni.

November 25-én további megfigyeléseket végeztem a vízrajzi viszonyok alakulása tekintetében az őszi időjárási viszonyokat figyelembe véve. Továbbra is megfigyelhető a mezőváros dombját egykor körülvevő víz, patak nyoma.

2011-ben augusztus végén és októberben végeztem terepbejárást. A középső és a K-i területen a kukorica utáni szokásos, terepbejárási megfigyelésekre nem volt igazán alkalmas a terület.

Terepbejárásaim fő megfigyelési eredménye, hogy a mezőváros területe további pusztulást mutat a folyamatos szántóföldi művelés miatt. A domb a szántás következtében egyre inkább lepusztul, a szántás mélyülése miatt minden bizonnyal újabb régészeti rétegekbe mélyed, rongálva azokat.

VIZI MÁRTA

63. Demecser határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B, Á

2011. január 18–19-én régészeti terepbejárást végeztünk Demecser határában. A vizsgálat a Dombrád 22 kV-os összekötő vezeték létesítése Kék–Dombrád vonal közötti építkezés területén és környezetében történt. A 2900 m hosszú terület két hosszabb É–D futású, valamint két K–Ny tájolású szakaszból állt. Az első É–D irányú szakasz a Kossuth Tsz-től K-re, kb. 560 m-re, a Nagyhalász–Pátrohai csatorna É-i oldalánál kezdődik. É-i irányban halad kb. 720 m-t egy K–Ny futású dűlőútig, majd a dűlőút nyomvonalát követi K-i irányban kb. 100 m-t. A két szakaszon 2 új régészeti lelőhelyet regisztráltunk. A területről általánosságban elmondható, hogy egy mélyen fekvő, vizenyős, egykori lápos vidék, melyet ÉNy–DK futású kisebb-nagyobb homokhátaq tagolnak. Felszínükön a kisebb parcellák a belvíz miatt műveletlenek, gazzal benőttek.

A 100 m hosszú 2. szakaszt, egy 1450 m hosszú É–D irányú szakasz követi, mely É-on egy K–Ny irányú csatornánál fordul el K-nek. Itt további két lelőhelyet dokumentáltunk.

Beke-tó-sziget, Kossuth Tsz-től K-re (KÖH 77689): A Beke-tó-sziget Ny-i részén a Nagyhalász–Pátrohai csatornától É-ra, a mocsárból kiemelkedő homokháton újkőkori cserepeket gyűjtöttünk. A K–Ny tengelyű lelőhely kiterjedése 350×200 m.

Lázi É, Kossuth Tsz-től ÉK-re (KÖH 47218): Az előző lelőhelytől kb. 150 m-re É-ra jelentkező ÉNy–DK tengelyű, ovális lelőhely. A Beke-tó-sziget Ny-i oldalánál kezdődik és átnyúlik a Vári-dűlő területére is. Kiterjedése 850×250 m. A felületét borító őszi vetésben őskori (bronzkori) leleteket gyűjtöttünk.

Beke-tó-szigettől-Ény-ra (KÖH 77691): Az előző lelőhelytől kb. 150 m-re ÉK-re, a Beke-tó-sziget ÉNy-i oldalánál húzódó kisebb homokhátaqon jelentkező ÉNy–DK tengelyű ovális

lelőhely. Kiterjedése 350×80 m. A dombot borító kukoricásban Árpád-kori leleteket gyűjtöttünk.

Vár alatt, Ülő-dűlő (KÖH 47213): Az előző lelőhelytől kb. 150–200 m-re ÉNy-ra, a Nagy-tó és az Ülő-dűlő között elhelyezkedő homokháton jelentkező, É–D tengelyű lelőhely. Kiterjedése 950×350 m. A Ny-i oldalát borító repcésben Árpád-kori leleteket gyűjtöttünk.

A negyedik, 860 m hosszú szakasz az előbbi csatorna É-i oldalán halad K-i irányban egy ÉNy–DK irányú csatornáig. Ez a szakasz a rossz időjárási és terepi körülmények miatt kutathatatlanak minősült. A környéken talált régészeti lelőhelyek alapján, valamint, hogy e szakaszon található a környék egyik legnagyobb magaslata (96 m) ezért e szakaszon sem zárhatjuk ki további régészeti lelőhely előkerülését.

Munkatársak: Kiss László rajzoló, Mester Andrea gyűjtésménykezelő, Bocz Péter régésztechnikus (Jósa András Múzeum).

SCHOLTZ RÓBERT

64. Dencsháza, Bártya-dűlő (KÖH 90743)

(Baranya megye) Ró

Egy helyi lakos római kori fémtárgyakat szolgáltatott be a területéről. A 4. századra keltezhető bronzérmék, 2 hagymafejes, egy *auccissa*, és egy lemezfibula alapján római kori temető található a dűlőben.

KOVALICZKY GERGELY

65. Derekegyház határa (Csongrád megye) Sza, Á, Kú

2011. június 2. és augusztus 25. között a szentesi Koszta József Múzeum próba- és megelőző feltárást végzett a tervezett kerékpárút nyomvonalának 0+866,29 és 3+354,25 km-szelvénye között, 3,5 m szélességben. A terület általános talajösszetételéről, rétegzettségéről egy, a nyomvonalban lemélyített talajkutató szelvény segítségével győződünk meg.

Keleti-sor (KÖH 17747): A próbafeltárást során megállapítottuk, hogy a 18. lelőhely teljes nyomvonalba eső felülete erősen bolygatott. A korábbi bolygatással kevert humuszos betöltésből gyéren szarmata kerámia került elő. Bebizonyosodott, hogy a korábbi vezetékfektetési munkálatokkal szarmata település emlékeit ásták szét, ill. bolygatták meg.

Paptelek, Hajdú-tanya (KÖH 17749) és Lászlótelek, Csikó-tanya (KÖH 17752) lelőhelyek: Az egymás közvetlen közelében lévő lelőhelyeken egyszerre kezdtük meg a munkát. Bebizonyosodott, hogy a 20. és a 23. lelőhelyek nem választhatók szét, a nyomvonalba eső területen az objektumok egybe értek.

A 20. lelőhelyen főként szarmata és Árpád-kori település-maradványok (gabonás vermek, kutak, karámot körítő és vízlevezető árkok, ház), összesen 24 objektum került napvilágra. A viszonylag nagy méretű beásások stratigráfiai helyzetéből látható, hogy a vizsgált helyszínen mindkét időszakban, több periódusban megtelepültek az emberek. Az Árpád-kori ház az un. „nyeles típusba” tartozott, azaz vízszintes kéményes megoldással füsttlenítették.

A 23. lelőhely többretegű Árpád-kori falu maradványát (házak, kutak, vermek, kemencék) és szarmata temető részletét, valamint kora újkori – valószínűleg – magányos település hagyatékát tartalmazta, összesen 50 jelenséget bontottunk ki. Figyelemre méltóak voltak az Árpád-kori oszlophelyek. Mivel a szarmata és az Árpád-kori humusz is megtaláltuk a területen, néhány jelenséget csaknem az egykori járószintről indulva figyelhettünk meg. Így kiderült, hogy a földbe mélyített házak mellett, ill. a felszíni épületek számára lépcsősen alakították ki az oszlogödröket. A szarmata temetőnek a sírjait vagy korabeli rablások, vagy az Árpád-kori település objektumai bolygatták meg. Ennek ellenére egy teljes szarmata fegyverzet, egy másiktól római pénzmelléklet is előkerült.

Munkatársak: Cselédes Szilvia és Szabó Krisztina régészek, Orosz Ferenc technikus, valamint az SZTE Régészeti Tanszék hallgatói.

BÉRES MÁRIA

Dombóvár-Újdombóvár, Fehérhídi-dűlő (Gunaras agyagbánya)

(KÖH 22962)

(Tolna megye)

A 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

66. Dombóvár-Mászlonypuszta, Szilfa-dűlő (KÖH 78021)

(Tolna megye) Ő

2011. május 23-án a középkori, templommal is rendelkező Mászlony falu helyét kerestük. Mászlonypusztától D-re, a Perékaci-árok K-i felén, a puszta széle és a tőle D-re kb. 500 m-re fekvő facsoport (tanyahely) között egy Ny felé enyhén benyúló földnyelven kevés jellegtelen őskori cserépet gyűjtöttünk a száraz szántásban.

Munkatárs: Czövek Attila (WMMM).

K. NÉMETH ANDRÁS

67. Dombóvár határa (Tolna megye) Ő, B, Kö, Kú

A Dombóvár térségi szennyvízelvezetés és tisztítás kiépítése közcélú vízi létesítményeinek kivitelezése során, 2011. szeptember 2. és december 8. között az alábbi lelőhelyeken végeztünk régészeti szakfelügyeletet és megelőző régészeti feltárást.

Fatelitő (II. utca) (KÖH: 22964): 100 m hosszban, 0,6 m széles közműárkot ástak. Egyetlen zárt régészeti objektumot figyeltünk meg. A gödör mészköves betöltésében leletanyag alig volt, a beásás a törmelék alapján kora újkori lehetett.

Gunaras, IX. utca, 65195/1. (KÖH 72139): A 27. sz. ház előtti részen futó gerincvezetéknel egy késő bronzkori gödröt bolygattak meg. A 120 cm széles, 190 cm-re lemélyedő, méhkas alakú gödör betöltése felül világosbarna humusz volt, amely jól elkülönült a sárga löszös altalajban. A beásás alsó, 15–20 cm vastag részén fekete, égett, kormos, hamus talajt figyeltünk meg, amely helyenként egészen vörösre égett. Ebben, és csak

ebben a legelső égett rétegben az urnamezős kultúra idejére keltezhető edénytöredékek kerültek elő. Érdekes módon az öszzetört állapotú, de egymáshoz tartozó töredékeket mintha egymásra rakták volna. A felső kevert rétegekben két bronzszámból sodort karperecet is találtunk.

VII. (Temesvári) utca (KÖH 72503): A Vajda- és a VIII. utca kereszteződésének közelében egy középkori kemencét bolygattak meg. A kemence betöltésében a palást felső részének bezuhant darabjain kívül csak egyetlen korongolt középkori, bekarcolt vonalakkal díszített fazékhoz tartozó peremtöredék volt. Maga a kemence a járda szintjétől alig 60 cm-re volt. A kemence palástja pedig közvetlenül a gyepréteg alá, a mai felszíntől számított mintegy 15 cm-ig nyúlt fel. A kemence palástján viszonylag vékony, csak 2–3 cm vastag, s az alján is csak 3 cm vastag átégett agygréteg volt.

Szőlőhegy, Sarok -dűlő I. (72519): A Mező Imre utcában a kivitelezéssel párhuzamosan összesen 200 m hosszú, 1 m szélességű felületet vizsgáltunk át. A felszínen már szórványosan kerültek elő őskori cserepek, de a feltárás során csak kettő régészeti korú objektumot érintett a gerincevezeték nyomvonala. A beásásokban néhány égett paticsdarab és rendkívül kevés, jellegtelen őskori kerámia volt.

Tüskepuszta, Vörössugár út (KÖH 22987): A 6., 18., 33., 35., 43. illetve az 50. sz. házak előtti földmunkák során a tüskei apátság mellett lévő középkori településhez tartozó kemencéket és gödröket figyeltünk meg.

SZABÓ GÉZA

68. Dombrád, Nétola, homokbánya (KÖH 81953)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) LT?

A kisvárdai Rétközi Múzeumot 2010 őszén felkereste egy dombrádi lakos, aki a település határában homokhordás közben cserepeket talált. Ezért 2011. január 13-án helyszíni szemlét tartottunk Dombrád határában. A helyszínen a megtaláló megmutatta a cserepeket, s a múzeumnak ajándékozta azokat. A cserepeket összeragasztva egy kézzel formált, vöröses színű, két széles és díszített szalagfüllel ellátott, vízszintesen kihajló peremű, nagy méretű, közel $\frac{3}{4}$ részt ép tárolóedényt sikerült restaurálni. Az egyik szalagfül tetején egy ovális, plasztikus emberfej helyezkedett el. A kora kérdéses, valószínűleg kelta(?). A lelőhely egy része illegális – mára jórészt felhagyott – homokbánya. Itt kerültek elő a cserepek. A dombhát egyéb részein találtunk néhány jellegtelen kézzel formált edénytöredéket.

JAKAB ATTILA

69. Drégelypalánk, Belterület (Nógrád megye) Pa, U, B, Á, Kk, Ku, Tö

A község belterületén zajló csatornázási munkálatokkal összefüggésben több helyen régészeti megfigyelésre és megelőző feltárássra került sor. Ezek eredményeképpen több korszak emlékeit dokumentáltunk. Nagyobb kiterjedésű megelőző feltárássokra került sor a *Szentháromság-szobornál, a Szondi kiállítóhely udvarán (KÖH 78663, Drégelypalánk-Palánkvár)*, a

Templomkertben (KÖH 78665, Kora újkori temető), ill. a *Fő és a Petőfi utcák találkozásánál (KÖH 78667, Kora újkori temető)*.

Felső paleolitikum: A Szondi kiállítóhely udvarán nyitott szelvényünkben a középkori, kora újkori gödrök és a palánk alapozási árkának betöltésében több pattintott kőszköz-töredéket (tompított hátú penge, pengevakaró, ívelt élű egyszerű kaparó) és gyártási hulladékot találtunk másodlagos helyzetben, jelezve, hogy ezen Ipoly-terasz is lakott volt a jégkorszak végén.

Újkőkor és bronzkor: A Szentháromság-szobor és a Fő utca találkozásánál bronzkori gödröt tártunk fel. A szobortól a r. k. templom felé vezető út mentén nyitott szelvényekben őskori kultúrrétegeket értünk el, amelyekből kisszámú újkőkori edénytöredék került elő. További újkőkori cserepeket találtunk a Fő utca 9. sz. előtti területen, sárgásbarna agyagból, objektumhoz nem köthetően.

Árpád-kor és késő középkor: Az előkerült Árpád-kori jelenségek a falu legmagasabb pontja körül koncentráálódtak. Egy jó megtartású ház került elő a Fő utca 10–12. sz. ház előtt, az útburkolat alatt, ennek kövel körberakott kemencéje volt. Számos másodlagos helyzetű Árpád-kori edénytöredék fordult elő a Szondi kiállítóhely területén lévő szelvényekben. Nagyobb mennyiségű csigavonalas és fogaskerékmintás díszítésű kerámiát gyűjtöttünk a Fő és a Petőfi utcák találkozásánál és a Kálváriánál.

A mai r. k. templom körüli, parkos, beépítetlen területen az előzetes várákosítások szerint középkori templomra és temetőre számítottunk. Az itt nyitott 3 szelvényben azonban csak egy falusias település nyomai kerültek elő. A legkorábbi leletek a késő Árpád-kor idejére tehetőek. Ebből az időszakból egy nagyobb tárolóverem és rosszabb megtartású ház maradványai említhetők meg. Felettük helyezkedtek el a késő középkori objektumok. Ezek leginkább gödrök voltak, ill. egy földfelszíni épület nagyon töredékes megtartású padlója. Az utóbbi mindössze 20–25 cm-rel volt a mai felszín alatt. Semmilyen kora újkori lelet nem került elő a területen.

Intenzív 15–16. századi településnyomokat figyeltünk meg a Szondi kiállítóhely udvarán. Itt a kora újkori erődítés árka egyértelműen bolygatott egy korábbi objektumot. Az utóbbi betöltésében szokatlanul sok kerámiatöredék került elő, vastaggyakkal, vassalakkal és viszonylag kevés állatcsonttal. A nagy méretű objektum minden bizonnyal eredetileg egy pince lehetett, amelyet ipari hulladékkal töltöttek fel.

Kora újkor: A Fő utca teljes hosszát érintő csatornafektetésnek köszönhetően első alkalommal sikerült hitelesen megfigyelni és régészetileg is azonosítani Drégelypalánk írott forrásokból is ismert török palánkvarát. Az 1570-es évekre felépült várnak legalább hármas erődítési öve lehetett. A legkülső védelmi vonalhoz egy kőépítmény köthető, melynek maradványai az útburkolat alatt kerültek elő, a Fő u. 78. sz. ház előtt. Ez lehetett a vár kaputornya. A következő erődítés nyomain a Szentháromság-szobortól D-re kerültek elő. Itt egy hagyományosabb palánkfal maradványait figyeltük meg, melyhez kettős árok is tartozott. A belső vár erődítésére – szintén palánk – a Szondi kiállítóhely udvarán bukkantunk. Itt egy sövényfonatú palánkfalat és egy nagy méretű árkot dokumentálhattunk.

A vár életére utaló gazdasági objektumok és épületnyomok elsősorban a két belső védelmi vonal közé eső területen kerültek elő, a Fő utca 37. és 12. sz. között. A belső palánkvonalon belül kutatások nem folytak. A kora újkori objektumok többsége nagy méretű gödör volt, de a Szentháromság-szobor közelében egy cölöpös szerkezetű, paticsfalú ház nyomai is előkerültek. Felszíni leletgyűjtés során kora újkori kályhacsempe- és fazéktöredékeket találtunk a Templomkert D-i harmadában, leginkább a Szondi kiállítóhelyet É-ről határoló veteményes területén.

Úgy tűnik, hogy a mai templom környéke a kora újkorban nem volt beépítve, s ez az üres sáv választotta el a palánkvárat a kora újkori temetőtől. Az 1600 körülre keltezhető temető kb. 20 sírja pusztult el a csatornaárok ásásakor a Petőfi és a Fő utca találkozásánál, de még a Fő utca burkolata alatt. A temető legnyugatabbi sírjai a Kálváriától (Templomkert K-i széle) indultak és kb. 120–150 m hosszan folytatódtek K-i irányban. Az építkezések nagy valószínűséggel a temető D-i harmadát bolygatták, épületnyomok nem kerültek elő. Ha volt is templom – az írott adatok szerint kellett lenni – az vagy az előkerült síroktól É-abra helyezkedett el, vagy ez a temető már nem a templom körül létesült. A temetkezések viszonylag gazdagok voltak. A feltárt síroknál pártát, féldrágaköves hajtűket, ruha-kapcsokat stb. figyeltünk meg.

Munkatársak: Vargha Mária, Szalai Emese, Nagy László Attila, Nagy Szabolcs Balázs, Bognár Katalin Boglárka, Herbst Anna, Király Attila, Kovács Bianka, Náday Zsófia régészhallgatók (ELTE BTK).

MORDOVIN MAXIM – ZANDLER KRISZTIÁN

70. Drégelypalánk határa (Nógrád megye) Pa

Babat-pusztá 1. (KÖH 80645): Az 1950-es évek óta ismert lelőhely Hont és Drégelypalánk között, a két település közti K–Ny-i irányú 2-es sz. műút D-i oldalán, az É–D-i irányú Csitári-patak völgyének K-i oldalán húzódó dombosor egyik tagján, a Hont-Csitár lelőhelytől 1 km-re D-re, tovább a földúton található.

2011 júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan végeztünk gyűjtést a felső őskőkori lelőhelyen, mely már évek óta nincs művelés alatt. A rajta keresztül húzódó löszös földútból még mindig mosódnak ki pattintott kőeszközök és gyártási hulladékok. A 10 db, zömében hidrokvarcit leletből érdemes említeni egy mindkét élén retusált pengét.

Topóka-dűlő (KÖH 80651): A lelőhely Drégelypalánk Ny-i szélén, attól közvetlenül D-re, az Ipolyt K–Ny-i irányban kísérő terasz D-i lejtőjén, a 2-es sz. műúttól 800 m-re D-re található szántón, az egykori Szondi-kápolnához vezető fákkal övezett É–D-i irányú földút K-i oldalán található, a dombgerinc D-i lejtőjén, a kápolna alatt. A lelőhely relatív magassága a völgytalphoz képest 80 m. 2011 májusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan terepbejárás során találtuk a felső őskőkori, gravetti kultúrába tartozó lelőhelyet, melynek D-i része művelés (napraforgó) alatt állt. Viszonylag sok, fehér patinával borított pattintott követ

gyűjtöttünk. A leletek közül érdemes kiemelni egy radiolaritból készült tompított hátú pengét és egy hidrokvarcit pengevakarót.

Munkatársak: Király, Attila, Szalai Emese és Mordovin Maxim.

ZANDLER KRISZTIÁN

71. Dunaalmás, Almásfüzitő – Dunaalmás vasútvonal (KÖH 45176) (Komárom-Esztergom megye) Ő

A lelőhely a községtől Ny-ra található, a Komárom–Esztergom vasútvonal mellett, az Almásfüzitő és Dunaalmás közötti műútól É-ra, további része átnyúlik az úttól D-re eső területekre is. Az Almásfüzitő és Süttő vasútállomások között végzett optikai kábelfektetés érintette a lelőhelyet, ahol a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága a kivitelezéssel egy időben végezte el a nyomvonalban előkerült objektum feltárását.

A vezetékárok ásása során egy ÉNy–DK-i irányú árkot bontottunk ki, amely 20–30 cm-rel mélyedt a bolygatatlan sárga színű homokos altalajba. Benne csak néhány, közelebről meghatározhatatlan őskori edénytöredék volt, illetve néhány állatcsont. A közeli hányórészeken további szórványos edénytöredékeket találtunk, más objektumot azonban nem. A leletanyag a tatai Kuny Domokos Megyei Múzeumba került.

LÁSZLÓ JÁNOS

72. Dunaföldvár, Duna-part (Tolna megye) Kk, Kú

2011. szeptember 19-én bejelentés érkezett, mely szerint helyi lakos a Duna alacsony vízállásánál két hajóroncs előbukkanására hívta fel a Wosinsky Mór Múzeum figyelmét. Szeptember 20-án reggel a helyszínen átadta azt a bordadarabot, melyet elvitt, nehogy ellopja valaki. A Zöld-zátónynál található roncsot állítása szerint évekkel ezelőtt jelentette a múzeumnak, akik ki is szálltak a helyszínre. Mint újkori vízimalom került a múzeum figyelmébe a roncs.

Mindkét lelőhelyet megvizsgáltuk, rajtuk kívül egy cölöp-építményt is dokumentáltunk. A két hajóból famaradványokat vettünk dendrokronológiai keltezéshez.

A terület kéziratos térképei¹⁶ alapján megállapítható, hogy a Kendergyári-lejáró (Felső Rév) valószínűleg folyamatosan fontos szerepet töltött be a hajózásban, illetve a malmok művelésében. A mélyút és a Zöld-zátóny hajózásban betöltött szerepét feltételezni lehet. A sziget alatti szakasz a jó megközelíthetősége miatt alkalmas kikötőhely lehetett. Meglepő módon egyik térkép sem ábrázol kimondottan kikötőt Dunaföldvár területén. A zátóny hajózási akadályként egyrészt hajótörések helyszíne, másrészt sodródó roncsok gyűjtőhelye.

Kendergyári lejáró (KÖH 78261): Az egykori kendergyári D-i oldalán egy dűlőt vezet a Duna partjára. Az út végében

16 A Kalocsai főegyházmegyei levéltár Duna-térképe, 1763; Helytartótanács térképtára, 1775, 1798, 1820; Duna-térkép 1806, 1817, 1833.

lejáró és egy kis csónakkikötő található. A fövényen roncsolt hajómaradványok láthatók. A legnagyobb, még egyben lévő darab két palánkdeszka és az azokat összekötő borda töredéke. Ettől 6 m-re egy az előzővel párhuzamos borda található. Ez a két borda jelölheti a roncs irányát. A hajó aljából tehát még lehetnek ép részletek. Az említett famaradványok térségében egy gerendát, valamivel É-abra egy másik bordadarabot és talán egy eltemetődött deszkadarab élet láttuk. A térségben két korai/újkorai mázas kerámiatöredéket (egy zöld mázas, szűrős kiöntőjű palack nyak- és peremtöredékét, valamint egy világos mázon sötét vonalakkal és festéssel díszített tál kis peremtöredékét), továbbá egy kovácsoltvas hajószöveget találtunk.

A deszkákhoz szögelt borda 13×6 cm keresztmetszetű. Az épőbb deszka 31 cm széles, 3–4 cm vastag. Minden maradvány tölgyből van. A deszkákat kizárólag faszegek rögzítik a bordához. A szegek 40, illetve 50 cm távolságra helyezkednek el. Egy deszkához egyetlen szeg tartozik. A hajórészlet a jármű aljának egy darabja. A faszervezet szerény méretei alapján egy kisebb, lapos fenekű hajóhoz tartozhatott.

A lelőhely bejelentője átadott egy tölgy bordatöredéket, amelyet egy hete a lejárónál gyűjtött. A töredék egyik vége ép, a másik hiányzik. Hossza 120 cm, keresztmetszete 10×6,5 cm. Felszínén 4 faszög található 50, 21, 20 cm távolságra. Az ép végétől 28 cm-re egy 15 cm hosszú, 4 cm mély csapot vágtak az oldalába. A letörött végénél egy hasonló csap részlete kezdődik, ugyanazon az oldalon. A borda ép végénél egy nagy (kb. 20–22 cm hosszú) kovácsoltvas szeg van beütve merőlegesen a faszögek irányára. A vasszeg feje a hornyok felőli oldalon van. Valószínűleg a bordához illesztett toldalékot rögzítette. A szög hajlatai alapján ez a toldalék kb. 10 cm vastag lehetett, vagyis éppen akkora, mint egy hajóborda. Feltételezhető, hogy a töredék egy fenékborda, amelynek végéhez oldalbordát szögeltek. A hornyok funkciója ismeretlen. Méretei és a faszögelés miatt ez a borda a terepen talált hajóhoz tartozhatott.

A faszögek használata a solti Duna-ágban talált török kori roncsokhoz hasonlítható, így feltételezésünk szerint ez a hajó is kora újkorai lehet. Iszkábaszöveget nem találtunk!

A lelet az elemek és az emberek pusztításának rendkívüli mértékben ki van szolgáltatva, veszélyeztetett.

Duna-meder a mélyút végénél (KÖH 78263): Ott, ahol a 6-os sz. útról a Sportpálya mellett leágazó, a löszplatóba bemélyedő út eléri a Duna partját egy kavicsos lejáró található. A lejáró a mederben ellaposodik. Itt cölöpök sora látszik. Az épőbb cölöpök négyzetes, kb. 20×20 cm keresztmetszetűek. A Dunával párhuzamos sor mögött, a part felé további cölöpök is látszanak. Az egész konstrukció egy kb. 20×20 m-es szögletes alakzatot rajzol ki. Feltételezésünk szerint ez valamilyen kikötő lehetett. A cölöpök valószínűleg fenyőből vannak. Elhelyezkedése és anyaga alapján inkább az újkorba helyezhető az építmény – talán a malmokhoz történő be- és kirakodásnál használták.

Zöld-zátony (KÖH 78265) egy keskeny sziget, amelyet keresztgát köt a parthoz. Korábban Duna-ág határolta. A sziget alsó végénél egy sekély kavicszátony húzódik, nagyjából a szigettel párhuzamosan a meder közepe felé eső oldalon. Ezen a zátonyon található a lelőhely. A hajó alja (fenékdesszák) és fenékbordái takarás nélkül, illetve minimálisan soder-

lepel alatt vannak. A hajó iránya merőleges a folyásirányra. A deszkák fűrészelése a sodor felőli végén V alakú orrot rajzol ki. Korábban (fotók szerint) a hajó épőbb volt, ma azonban kb. a deszkák fele nincs meg!

A roncs ma 8 m hosszú, 3 m széles (eredetileg 6–7 m széles lehetett, a hosszúság csak a látható hosszú jelöli!). A fenékdesszák tölgyből vannak, szélességük 30, ill. 40 cm, vastagságuk 7–8 cm. A fenékdesszákra keresztbe fektetett fenékbordákból kevés van a helyén, azonban a faszögek helyei jól látszanak a deszkákon. Minden egyes deszkát 2 db faszög rögzített a bordához (ez a szögelési sűrűség szokatlan az eddigi anyagban). A bordákat kb. 50–60 cm távolságokban fektették le. Vasszöveget, vagy akár csak a nyomát sehol sem láttunk. A hajó sodrás felőli („felső”) szélén a hajóoldal is megmarad kb. 20 cm magasságban. Legnagyobb meglepetésünkre – és úgy vélem ez a legjelentősebb felfedezés a roncsra a hajóépítéssel történetéhez kapcsolódóan – az az elem, ahol a hajóoldal alja és a hajófenék külső széle találkozik, egyetlen fából van kifaragva (ún. monoxyl technika). Ez a technika a La Tène korban jelent meg Európában, a római hódítás alatt kifejezetten elterjedt a folyami dereglyéknél (ún. Zwammerdam-típus). Szórványosan a 15. századig dokumentált a technika, utána azonban eltűnik.

A szemlét 2011. október 6-án megismételtem, ekkor kedvezőbb körülmények között lehetett fotózni. A második szemlén a hajófenék külső oldalán moha tömitést és kovácsoltvas iszkáákat találtunk. Az iszkáák elnyúlt, ovális lapja, a masszív kiképzés a sorozaton belül korábbi – valószínűleg középkori – keltezését sugall.

Szemlénket követően az egyik begyűjtött famaradványt sikerült dendrokronológiai módszerrel keltezni. Az elemzés megállapította, hogy az utolsó évgűrű 1304-ből származik, tehát a hajót legkorábban 1316-ban építhették. Mivel ez a minta a monoxyl oldalelem felső széléből származik, nem valószínű, hogy jelentős mennyiségű évgűrűt lefaragtak. A hajó helyét a 14. század első felében kereshetjük, ezzel jelenleg ez Magyarország legkorábbi ilyen jellegű lelőhelye!

Munkatársak: Varga Gábor régész; Bódi Zoltán, Puskás Norbert búvárok.

TÓTH JÁNOS ATTILA

73. Dunaföldvár, Kálvária-hegy (KÖH 20029) (Tolna megye) B

A Kálvária-hegy DNY-i részének partfal-stabilizációs és csapadékvíz elvezetési munkáit 2011. február 15. és augusztus 31. között régészeti szakfelügyelet keretében 82 alkalommal ellenőriztük. A földmunkák során többnyire csak a korábban lemosott vagy a lecsúszott, lefaragott földrétegekkel szétszóródott tell kora- és középső bronzkori kerámiatöredékei, paticsos házomladékai kerültek elő. Érintetlen régészeti rétegeket, zárt objektumokat a kiviteli munkák nem érintettek. Csak a stációk mellett felvezető új lépcső helyének humuszolásokor került elő a legfelső bronzkori rétegek tetején egy vatyka urna alakú edény fél töredéke.

SZABÓ GÉZA

74. Dunaszekcső, Gál-hegy**(KÖH 73261)****(Baranya megye) Ró**

A korábban feltételezett római örutorony meglétét a 2011-ben végzett feltárásunkkor a kutatóárokokkal hitelesíteni nem tudtuk. A meszes habarcs, a kövek, a tegulák, az omladékréteg és a vízelvezetőárkok egy római épületre utalnak, mely az előkerült pénzek alapján (Caracallától Valeria Galeriáig) a 3. században állt itt és a 4. század elején teljesen elplanirozták. A lelőhely datálását az előkerült tárgyi leletek (sigillata-utánszatok, házi kerámia, térdfibula, üvegek stb.) megerősítik. A vízelvezetőárkoknak csak a legalsó része maradt meg, a feltételezhető falalapokból pedig semmi, ill. a ház pusztulását jelző esetleges égésnyomok sem jelentkeztek. Mindez arra utal, hogy a Gál-hegy platója a római kori felszínnel együtt az évszázadok során nagymértékben erodálódott. Az omladékréteg az előkerült verem betöltésében is látszott, így a verem korábbi, mint az építmény lebontása, valószínűleg a római építménnyel egykorú.

GÁBOR OLIVÉR

75. Dunaszentgyörgy, Proletár-dűlő**(6-os út 119 kmsz)****(KÖH 57709)****(Tolna megye) U, R, B, V, LT, Ró**

A Paks–Fadd új gázvezeték létesítését megelőzően a főút Ny-i oldalán 2011. március 20. és május 15. között a Proletár-dűlőben a kijelölt nyomvonalszakaszon 2 m szélességben (a megfigyelt régészeti objektumoknál a szükséges mértékű rábontásokkal) összesen 114 objektumot (gödört, házat, sirt stb.) bontottunk ki. Közöttük az újkőkorból vonaldíszes telep gödrei és árkai, valamint lengyeli temető sírjai kerültek elő. A rézkorból egyetlen késő badeni sírt, míg a kora vaskorból egy településhez tartozó házak, gödrök sorát figyeltük meg. A kelta telepen szokatlan jelenség volt a házak hossz tengelyében elhelyezett oszlophelyek mellett a belső térben megfigyelt talpgerendák lenyomata. A korábban a 6-os sz. főút bővítésekor a 119. km-szelvényben megfigyelt 2–3. századi teleprészlet objektumai és a késő római örutoronyhoz tartozó árkok folytatása jó lehetőséget adott a régi és az újabb feltárt területek illesztésére is.

SZABÓ GÉZA

76. Dunaújváros, Szalki-sziget**(KÖH 24542)****(Fejér megye) Ró?, Kö?**

A Dunaújvárosi Ipari Búvárok vezetőjétől értesítés érkezett, hogy a Duna alacsony vízállása mellett romok látszanak a Szalki-sziget feletti zátony csúcsánál a Duna medrében, a part közelében.

A 2011. november 22-i szemle során a sziget felett kialakított párhuzammű É-i végénél egy kis öblöt találtunk. A sodor felőli oldalán az örvénylő vízből kő- és tégladarabok bukkantak felszínre. A területet hajóról szonárral, a sekély vízben pedig száraz búvárruhában gyalogolva felderítettük.

A szemle során megállapítottuk, hogy a víz alatti romterület

alapvetően 5 törmelék-kúpból áll. Az É-i (sodor felőli) oldalon 3 halom, D-ebbre 2 másik halom látható. A „halmok” kőből és téglatöredékekből állnak, térségükben további omladékok látszanak a víz alatt, különösen a K-i (tehát sodrás felőli) oldalon. A téglák között néhány egyértelműen római kori darabot azonosítottunk. A halmok mellett néhány sötét színű (tölgy)-gerenda is hever. A törmelék-halmoktól Ny-ra két hosszúság, „szivar alakú” kiemelkedés található. A parthoz közelebbi kb. 7–7,5×28 m a romokhoz közelebbi ca. 8×32 m. Mindkettő kb. 0,5 m-rel emelkedik a mederfenék átlagos szintje fölé. Tetejük lapos, oldaluk meredeken lejt. A kiemelkedéseket részben sóder borítja, de anyagukban kövek, tégladarabok sötét faelemek is vannak. A téglanyagban sikerült római kori tegula-töredéket azonosítanunk. Mindkét kiemelkedésben találtunk a hossz tengelyre merőlegesen elhelyezkedő tölgyfagerendákat. A gerendák egyértelműen faragottak. Az egyik végében egy kb. 15 cm átmérőjű lyuk is látható. Több gerendának is egyenes vége van, felszínük egyenletesen eldolgozott. A parthoz közelebbi kiemelkedés K-i oldalán a gerendák végére merőlegesen egy deszka, avagy palló felső éle rajzolódik ki. A megfigyelések alapján a szivar alakú kiemelkedések eredetileg kő-fa szerkezetű építmények lehettek, kb. 7 m-es szélességgel, 30 m-es hosszúsággal. Keresztirányban gerendák merevítették, szélüket deszkák/pallók tartották. A szerkezetet kő és téglatörmelék töltötte ki. Megjelenésüket tekintve a két kiemelkedés pillérre, vagy rakpartra emlékeztet. Az omladékhalmokhoz való viszonyuk alapján valószínűsíthető, hogy a romterülethez kapcsolódtak. Feltételezhetően eredetileg is vízben álltak. Funkciójuk lehetett a bevezető híd tartása, az egykori épület kikötőjeként való funkcionálás.

Kerámiát, vagy más keltező értékű leletanyagot a szemlén nem találtunk. A területre lokalizálják a Szent Panteleron kolostort. A szigetre feltételezett római erődítés nincs egyértelmű bizonyítékokkal alátámasztva (a középkorban jól ismert a római építőanyag újra felhasználása). A két „pillérben” másodlagosan felhasznált római kori épületanyag arra utal, hogy a két kiemelkedés inkább a középkori kolostorhoz kapcsolódott.

Szemlénk bizonyította, hogy a 20. század eleji robbantás, majd a későbbi kotrások nagy pusztítást végeztek, mégis napjainkig megmaradt a lelőhely egy része, illetve ahhoz kapcsolódóan korábban nem dokumentált, jó állapotú részlete is (a „pillérek”). A lelőhelyet a víz és a zajló jég veszélyezteti.

TÓTH JÁNOS ATTILA

77. Dusnok, Borsóhát, volt TSz major**(KÖH 50435)****(Bács-Kiskun megye) U, R, B, V, Sza, A, Á**

Dusnok településtől D-re, a Borsóhát nevű határrészen öntözőrendszer építésének munkálatait terveztek, amely több mint 400 m hosszan az ismert lelőhely területén húzódott. A 2011. április 21-én megkezdett megfigyelés során régészeti jelenségek kerültek elő az 1 m széles nyomvonalon, így a munkálatokat leállítottuk.

Maga e lelőhely igen nagy kiterjedésű, a felszínen intenzív nyomokkal jelentkezett, ami a korábban markánsan kiemelkedő dombhát folyamatos pusztulására utal.

A megelőző régészeti feltárást 2011. május 2–6. között végeztük el. A 411 m²-nyi felületen 102 objektum került elő a keskeny nyomvonalban, közülük 7 sír, a többi különböző korú településobjektum.

A munkálatokat a nyomvonal É-i felétől kezdtük el szisztematikusan D-i irányba haladva. A teljes felületen szórta bizonytalan kiterjedésű neolitikus jelenségek kerültek elő, kerámiákat, kőeszközöket tartalmazva. Mellettük pár rézkori gödör látott napvilágot. A terület É-i felén a bronzkori halomsíros kultúra településének objektumai húzódtak, több esetben felülregegzve az idősebb neolitikus településnyomokat. Pár gödörben viszonylag nagyobb mennyiségű kerámiaanyag került elő, és az egyik árokban egy jellegzetes kis bronzkarika. A terület középső részén pár vaskori objektum is színesítette a korszakokat. A nyomvonal D-i részén egy Árpád-kori településrészletet találtunk, majd a végében egy avar település nyomai kerültek elő. Főként különféle gödörök és árkok estek a keskeny nyomvonalba, közepes mennyiségű leletanyagot tartalmazva. A felszínen a szelvény mentén egy III. Béla rézpénzt találtunk.

A terület É-i részén egy zsugorított csontváz bolygatott maradványa került elő, egy alsó lábszár, mely valószínűleg az újkőkorra datálható. A terület középső részén egy K–Ny-i tájolású háton fekvő, nyújtott helyzetű női temetkezés volt, a jobb karján nyitott bronz karpereccel, ami a halomsíros kultúra jellegzetes lelete. A D-i részen egy szarmata temető 5 sírja került elő, melyek közül 4 erősen rablott volt, az ötödikben egy oldalára zsugorított férfi került elő, a mellkasán egyedi formájú bronzfibulával, lábánál kézzel formált fazékkal. Az erős bolygatás ellenére a többi sírból is kerültek elő leletanyagok, pár koporsókapocs, fibula, csat és gyöngy.

A korábbi építkezések a szarmata temető nagy részét megsemmisíthették, és jelentős károkat okoztak az avar és az Árpád-kori településen is.

A lelőhely környékén végzett felszíni bejárás alapján a területen nyilvántartott 3 lelőhely (KÖH 27613; 56847; 50435) teljesen egybeér, így összevonásuk indokolt. A területen végzett mezőgazdasági művelés erősen koptatja a korabeli dombhátat, valószínűleg pár évtizeden belül a lelőhelyek nagy részét meg is fogja semmisíteni.

A leletanyag a Viski Károly Múzeumba (Kalocsa) kerül.

Munkatárs: Sultis László ásatási technikus.

Sz. WILHELM GÁBOR

78. Ebergőc, Templom-domb, r. k. templom (KÖH 44922)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Kö, Kú

2011. október 12-én régészeti felügyeletet láttunk el, amikor a templom körüli drénárkot 50 cm szélességben és 80 cm mélységben kiásták. Az alábbiakat figyeltük meg. A templom hajója, szentélye, és D-i sekrestyéje felmenő középkori falakkal rendelkezik. Ezek kutatása a templom külső helyreállítása során nem történt meg. A templom tornya, a hajófalak és a szentély melletti támpillérek és az É-i sekrestye később, de egy periódusban épült, feltehetőleg egy 18. századi barokk átépítés, bővítés során. Ennek a bővítésnek a habarcsanyaga sárgás, erősen elüt a középkori falak habarcsától. A szentély K-i oldalán

a drénárokban egy homokkőből faragott szárkő vagy párkány töredéke került elő. Ezt a Soproni Múzeum kőtárába szállítottuk. Az árok ásása során több helyütt is szórvány antropológiai anyag került elő, de sírfoltot nem találtunk. A hajó É-i fala mellett középtájon római és középkori szórvány kerámia került elő a fal alá benyúló sötétszürke beásásból, amely a templom építésével hozható kapcsolatba.

A templom körül középkori temető feltételezhető.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

GABRIELI GABRIELLA

79. Edelény, Ürgés 1.

(KÖH 88269)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B

Az Edelény térségében tervezett záportározó megvalósításához kapcsolódóan 2011 márciusában végeztünk terepbejárást. Az országosan védett Ludmilla-dűlő szomszédságában, attól kb. 250 m-re, a közút DK-i oldalán, a patak felé lejtő dombháton neolitikus és bronzkori település nyomait azonosítottuk.

A terepbejárás Hajdú István és Hajdú Melinda vettek részt.

MISKOLCZI MELINDA

80. Eger, Széchenyi utca 3., érseki palota

(KÖH 44652)

(Heves megye) Á, Tő, Kú

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, Dobó István Vármúzeuma és a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma 2011. június 24. és július 8. között beruházáshoz kapcsolódó megelőző feltárást és próbafeltárást végzett az érseki palota díszudvarán (hrs.: 4573).

A palota középső szárnyának homlokzata előtt a tervezett mélyfúrások által leginkább érintett területen részben gépi munkával 5 kutatóárkot húztunk.

A 2011/1 árkot az épületre merőlegesen 17,60 m hosszan, 1,40–2,10 m szélességben jelöltük ki. Az épülethez becsatlakozó végén alakítottunk ki szondát, amellyel a palota falalapozását és az alatta húzódó rétegeket vizsgáltuk meg. Az 1 m széles, 1,90 m mélyített szondában a beton járólappal közvetlenül megtaláltuk a palota homlokzati falszakaszának téglalapozási szintjét, alatta sötétbarna, kevert valamint sárga szemcsés kevert réteg volt; ebből a betöltésből nagyobb mennyiségű 18. századi kerámiatöredéket és állatsontot gyűjtöttünk. A szondában 1,5 m-től egységes, sötétbarna-feketés, leletmentes réteg volt.

A 2011/1 árok DNy-i harmadában 60–70 cm mélyen szabályos, kővekből kirakott járófelület bontakozott ki, felszínéről és a közvetlenül felette húzódó betöltésből 18–19. századi kerámiát, kevés állatsontot és vastárgyakat gyűjtöttünk be. Ugyanezt a járófelületet megtaláltuk a többi árokban is, hozzávetőlegesen ugyanebben a mélységben. A kőfelület jellege, ill. a közvetlenül ehhez a jelenséghez kapcsolható leletanyag alapján kijelenthető, hogy az biztosan 1690 utáni, valószínűleg a 18. század első felében–közepén keletkezett, és a kiépülő palota kerti térburkolata lehetett. K–Ny-i irányban átvágtuk

ezt a felületet: alapozási árkot nem találtunk, az alatta levő betöltésből közepes mennyiségű 17. századi kerámia került elő.

A 2011/2 árok az előzőtől D-re, szintén az épületre merőlegesen húzódott, 18,20 m hosszán, 1,40 m szélességben, mélysége 0,95–1,70 m között váltakozott. DNy-i végében találtuk meg a fentebb már említett barokk kori külső járószintet, ettől K-re 1,40 m mélyen gazdag török kori–kora újkori leletanyagot (bosnyák sütőtál, pipák, érmek, vastárgyak, nagy mennyiségű kerámia, ólom astragalus) tartalmazó betöltés húzódott, amelynek É-i szélét találtuk meg. Ez az objektum feltehetően egy itt húzódó 17. századi ház részlete. Az árok ÉK-i oldalán 1,40–1,50 m mélységben 4 viszonylag szabályos kötömb bontakozott ki egymáshoz közel azonos távolságban. Ezek talán „fachwerk” szerkezetű épület talpkövei. Az ároknak ezen a szakaszán 1,50 m mélységben a kövek körül mindenütt sárga agyag, erősen letaposott felület bontakozott ki, amely–a felszínbe mélyedő cölöp- és karólyukak alapján is–az egykori épület belső járószintje lehetett. Erről a felületről és a közvetlenül felette húzódó, részben égett, faszenes betöltésből további nagy mennyiségű, a korszakra datálható kerámiatöredék került elő. A leletek és jelenségek előzetes vizsgálata alapján az épület a 17. század második felében–végén pusztulhatott el. Valószínűsítjük, hogy egy nagyjából K–Ny tájolású, hosszanti elrendezésű lakóépületről lehet szó.

A 2011/3 és 2011/4 árok a 2011/1–2 árkok között, azokra merőlegesen, egymástól 1,5 m-re húzódott. A 2011/3 árok 9,70 m hosszú, 1,60 m széles volt, mélysége 0,5–2,20 m között váltakozott. A 2011/3–4 árkokat elválasztó tanúfalakat egy 1 m-es szakaszon egybebontottuk. Itt is előkerült a fentebb már említett 18. századi járószint. Közvetlenül ez alatt, 1 m-es mélységben a 2011/3-as árokban egy 1,60–1,80 m széles, ferdén húzódó (ÉNy–DK irányú) nagy méretű kövekből kirakott kőfelületre bukkantunk, amely közvetlenül az alatta húzódó riolittufa–szinten ült. Ezt az itt kialakított szonda É-i metszetében figyeltük meg. Szintviszonyai alapján biztosan nem a barokk korra keltezhető, a környezetéből előkerült leletek alapján valószínűleg török kori, 16–17. századi. Kialakítását tekintve (enyhén domborodó, két oldala felé lejt) talán külső járófelület lehetett. Biztosan nem falalapozás, az árok metszetében és a felület feletti betöltésben nem találtunk visszabontásra utaló kötörmelékét, kőszírt vagy falkiszedés helyét. A felület kőanyaga eltér a palotán belül megfigyelt középkori kövek anyagától. (Bozóki Lajos művészettörténész szóbeli közlése.)

Az árok D-i végében 1 m-es szélességben alakítottunk ki szondát. Ezt 2,55–2,60 m mélységig bontottuk kézi erővel. A szonda alján 2,30–2,50 m között sötétbarna, intakt réteget lokalizáltunk, amelyből Árpád-kori cseréptöredékek és állatcsontok kerültek elő. A kerámiát elsődlegesen a 10–13. századra kelteztük, egy részük biztosan 10–11. századi. Az Árpád-kori szint felett szórványosan a 13–14. századra keltezett kerámiatöredékek is előkerültek.

A 2011/4 árkot 9,90 m hosszán, 1,60 m szélességben, 0,55–2,20 m mélységben tártuk fel. A már említett 18. századi kőburkolaton kívül egy téglával körberakott közművezeték került elő. Az árok D-i végében nyitott szondában is előkerült a fentebb már említett sötétbarna réteg, amelyből szintén Árpád-kori – elsősorban korai – cseréptöredékeket gyűjtöttünk.

A mélyfúrásokkal érintett területen a 2011/1 ároktól É-ra, vele párhuzamosan húztuk meg a 2011/5 árkot. Hossza 10 m, szélessége 1 m, mélysége 1,50–1,90 m között váltakozott. Közvetlenül az árok DNy-i végénél 16–17. századi leletanyagot tartalmazó, részben égett folt bontakozott ki; az árok túlsó oldalán (ÉK-i rész) hasonló korú leleteket tartalmazó „beásást” (?) vagy betöltődést találtunk. Az előbbiről kiderült, hogy az egy–leletei alapján 16–17. századi – pusztulási réteg. A kettő között az árok középtáján 1,10–1,20 m mélységben egy pontosan K–Ny-i tájolású objektumot bontottunk ki, amelynek két szélén szenült famaradványokat, középtáján pedig erősen korrodált vasabroncsot tisztítottunk le. A szenült, égett jelenség a fentebb említett pusztulási réteghez, nem az objektum szerkezetéhez tartozó gerenda – vagy más fa maradványához tartozott. Ennek környékén megtaláltuk az objektum korabeli beásásának nyomát, egy további broncsot pedig közvetlenül a D-i metszettel közvetlen közelében figyeltünk meg. Eredeti funkcióját tekintve minden bizonnyal vasabroncsokkal és hengerekkel körbepántolt fa vízvezeték lehetett. Az itt megfigyelt betöltésben kora újkori–újkori jellegű kerámiát és állatcsontokat találtunk. Elsődleges vizsgálatuk alapján a kérdéses „csatornát” legkorábban a 17. század végén vagy a 18. század első felében helyezték a földbe.

Az épületen belül két helyen (I/11 és I/12 helység) nyitottunk egy-egy szondát a korábbi építészettörténeti megfigyelések pontosítására. Mindkét helyiségben átlagosan 0,70–1,20 m-ig mélyítettünk. A I/11 helyiség DNy-i sarkában kialakított szondában (1,10×1,50 m) a betonpadló alatt barna, kevert betöltésben (0,50–0,70 m mélyen) 17–18. századi vegyes leletanyagot találtunk (kerámia, kályhaszem stb.). Ezek közül egyes darabok nagymértékben hasonlítanak azokhoz a töredékekhez, amelyek a 2011/2 árokban megfigyelt kora újkori ház betöltéséből kerültek elő. Az I/12 helyiség szondájában (DK-i sarok, 1,80×0,85 m) különösebb leletanyag (kivéve barokk kerámia) nem került elő; ellenben a szonda D-i végében, íves, a korábbinak tartott fallal kötésben levő falmaradványt(?) figyeltünk meg; melynek Ny-i vége a mai ajtókeret alatt levő téglasorig tart. Ebben a felületben másodlagosan elhelyezett barokk kori faragott ablakkeret-töredéket, valamint egy CAE bélyeggel ellátott téglát is találtunk. A szondának ezen a részén réteget nem tudtunk megfigyelni, az szinte teljesen egységes, nagyobb köveket és tégladarabokat is tartalmazó kevert betöltés volt. A felszíntől számítva 0,50–0,70 m mélységben már a helység alatt húzódó pince boltozatába ütköztünk.

Összességében elmondható, hogy a megkutató területen barokk kori, (0,60–0,70 m), 16–17. századi (1,40–1,50 m) és Árpád-kori jelenségek (2,50–2,70 m) kerültek elő. Nem tárt fel késő középkori beépítésre utaló nyom, kőépület, fal, falkiszedés stb. helye, sőt a 14–15. századra datálható lelet sem, néhány szórvány kerámiatöredéket leszámítva. A 2,50–2,70 m mélyen napvilágot látott réteg és Árpád-kori leletek jelenleg maximum telepnyomként értékelhetők; nem találtunk ugyanis a korszakra keltezhető objektumot sem.

Konzulensek: Buzás Gergely és Fodor László régészek.

Munkatársak: Langó Péter, Reich Szabina régészek; Bozóki Lajos, Kovács Klára művészettörténészek; Zsidai Zsuzsanna történész, Bíró Gyöngyvér, Bognár Katalin, Gulyás Ben-

ce, Martinschich Balázs, László Emese, Szántó Viktória, Zay Orsolya régészhallgatók; Libnár Balázs, Telekes Gergő, Vámos Erik. A terepi geodéziai munkát a Geoservice Kft. munkatársai végezték.

A leletanyag elsődleges feldolgozása és a dokumentáció összeállítására a visegrádi Mátyás Király Múzeumban zajlik Gróh Zsuzsanna, Szőke Éva restaurátorok, valamint Boruzs Katalin és Kocsis Edit régészek közreműködésével. A leletek konserválás és feldolgozás után kerülnek a Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeumába, Egerbe.

KOVÁTS ISTVÁN – MERVA SZABINA

81. Egervár, Vár (KÖH 39298) (Zala megye) Á, Kk, Kú, Ű

2010. december 08–23. és 2011. február 28.–március 17. között végeztük el a várkastély hasznosításához kapcsolódó beruházás miatt szükségessé vált megelőző feltárást, összesen 106 m²-nyi területen. A területen jelenlegi kutatást megelőzően régészeti feltárást 1960 nyarán Nagy Emese végzett. A 20. század derekán végzett munkálatok az épület építéstörténetével kapcsolatban nem nyújtottak minden kérdésre választ, ezért a jelenlegi kutatás célja a középkori járósíntek meghatározása és az alapfalak kutatása. A munkálatok megkezdése előtt a beruházó engedély és szakfelügyelet nélkül földmunkával járó tevékenységet végzett a helyiség D-i, feltárássra kijelölt részén.

A kápolna K-i fala előtti területen húztunk egy 120 cm széles, É–D-i irányítású kutatóárkot, illetve a helyiség D-i végében, annak teljes szélességében szelvényt nyitottunk. A bontási munkálatok elején kiderült, hogy az 1960–1965 között zajló épületrekonstrukció folyamán a kápolna alapozását betonnal erősítették meg. Az alap kialakítása során a falak mentén 120 cm szélességben kitermelték a földet, ezáltal elpusztították a régészeti korú rétegeket és építészeti elemeket. A kápolna D-i részében emiatt a bolygatatlan felületre szűkítettük le a kutatást. Az É–D-i árok esetében a bolygatás határa az árok középvonaláig, illetve az árok É-i, 120 cm-es szakaszán annak teljes szélességére kiterjedt. Ezen a területen a bolygatatlan rétegek kutatásához az árok szélessége miatt szükség volt a bolygatott terület betöltésének eltávolítására is. A beton alatt közvetlenül két K–Ny-i irányítású fal jelentkezett. A D-i oldalon lévő fal építése az újkorra tehető, az alapja magasan helyezkedik el. Az É-ra eső fal kialakítása, alapozása, elhelyezkedése alapján folytatása a Nagy Emese által megtalált É-i szárny D-i falának, így korban a 16. századra datálható. A 2 kiásott falszakasz korát alátámasztja, hogy a 17. századi lőrészekkel rendelkező falba soha nem kötötték be őket. Az első fal fiatalabb, a második fal idősebb a ma is álló falnál. Az árok felső rétegeiben újkori agyagba rakott téglafal omladékát és átégett, vörös színű réteget találtunk, ez arra utalhat, hogy a kápolna Ny-i fala később a barokk korban épülhetett, a K-i zárófal előterében korábban más épületek helyezkedhettek el. A mélyítés során 2 középkori járósíntet találtunk, továbbá sikerült 3, az alapozáshoz használt cölöp, valamint egy gerenda helyét megfigyelni. A összefüggő omladékos és járósíntekkel rendelkező rétegsor alatt, a D-i szelvényrésznél hiátus mutatkozott a kultúrréteg-

ben. A bontás folyamán homogén fekete tözeges talajt találtunk, mely alatt leletet nem tartalmazó barnászörös átégett és szürke agyagos felület helyezkedett el. A forrásokból tudható, hogy a vár területét a 13–14. század után 100–150 évig nem használták, elképzelhető, hogy a tözeges réteg ebben az időszakban keletkezett, és így az alatta lévő réteg a késő Árpád-korra vagy Károly Róbert uralkodásának idejére tehető. A kutatóárok középső és É-i részén ugyanebből a rétegből került elő a korszakra datálható kerámia, ugyanakkor fiatalabb leletanyaggal keverten fordult elő. A 16. századi építkezések folyamán a korábbi korszak rétegeit részben megbolygatták, vagy pedig azokból nem került elő lelet, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy ebben a mélységben helyezkedett el a 13–14. században használt szint.

Az ÉNy-i raktárban 120 cm széles É–D-i és K–Ny-i irányítású (kereszt alakú) árkot jelöltünk ki. A fal mentén kb. 130 cm széles sávban a beton alap és annak készítésekor ásott árok értelmetlenné tette a kutatást, ezért a helyiség középső részén mélyítettük csak le a szelvényt. A bontásnál a törmelék alatt barokk téglapládlót, késő középkori és kora újkori járósíntet tudunk elkülöníteni. A metszetfalak dokumentálásakor jól megfigyelhetőek voltak a vár történetében többször előfordult tüzesetek és építési időszakok nyomai. A bontás során egy középkori, kora újkori rétegekbe hatoló agyagba rakott újkori fal/pillér maradványát is megtaláltuk. A késő középkori, kora újkori rétegek alatt egy természetes tözeges sáv alól került elő a 13. századi vár paliszádfalához tartozó 5 cölöphely. A paliszádfal építéséhez ásott árok metszetén jól látható volt, hogy az építményt fennállása során egyszer megújították.

Az ÉNy-i bástyában is egy 130 cm széles É–D-i irányítású árkot jelöltünk ki. Az árkot 80 cm-es mélységig teljes területén kibontottuk, majd a rendelkezésre álló idő szűkössége miatt csak az É-i 160 cm×130 cm-es nagyságú részt mélyítettük le a tözegig. A metszetfalban látható rétegződésben itt is megfigyelhetőek voltak a hamus faszenes és törmelékes habarcsos rétegek. Ebben a helyiségben csak egy 17. századi járósíntet tudunk elkülöníteni. A szelvény É-i részében sikerült lejutni az É-i fal alapozásáig. (A feltárást során ez volt az egyetlen olyan helyiség, ahol nem tették lehetővé a beton alapozással az eredeti alap kutatását.) A bástya építésekor – az É-i szárnytól eltérően – a téglafalat ráépítették a cölöpökre és nem alakítottak ki boltíveket. (A fal alatt elhelyezkedő cölöpöket a magas talajvízszint miatt nem lehetett kibontani.) Az eltérő építési technika arra utal, hogy a bástya nem az É-i szárnyal egy időszakra épült, hanem később. A fal előterében 3 cölöp és egy gerenda maradványait találtuk meg. A gerendát és az egyik cölöp egy kisebb darabját dendrokronológiai vizsgálat céljából kiemeltük.

Az udvaron a Ny-i szárny udvar felé eső oldalán is kialakítottunk egy 120 cm széles É–D-i irányítású árkot, melyet az É-i szárny D-i falának vonalában K-i, Ny-i és D-i irányban egyaránt kiszélesítettünk. A D-i fal alapozó boltíve alatt egy cölöp maradványait találtuk meg. A fal Ny-i szárnyhoz való viszonyát a beton alapozás miatt nem lehetett vizsgálni, a D-i fal Ny-i 1 m-es szakaszát a beton alap készítésekor elbontották, a vakolattól megszabadított falon semmilyen nyoma nem volt a bekötésének, feltételezhető, hogy a 16. századi Ny-i szárnya barokk átépítések idején köpenyfalazatot kapott. A D-i fal

félig megmaradt boltíves alapozása alól a tőzegtől Árpád-kori kerámia került elő. A metszettel dokumentálásakor látható volt, hogy a D-i fal feletti réteg a 20. századi építkezéskor visszatöltött törmelékből és hulladékból állt, alatta a D-i faltól É-ra lévő szelvényrészéből is sikerült a tőzeges talajból Árpád-kori kerámiát gyűjteni. A szelvény D-i bővítés e során megtaláltuk a barokk téglapadló maradványait is. Az É-i szárny É-i falának alapozását is sikerült a D-i oldalról kibontani, a fal építési technikája megegyezik D-i párjával. Az É-i fal alapozása a magasabban elhelyezkedő alapú és eltérő technikával épített barokk fal mögött folytatódott. Az ÉK-i támpillér tövében is kialakításra került egy 120 cm széles É-D-i irányítású szelvény. A szelvény D-i részén É-i irányból részlegesen kibontottuk az É-i szárny É-i falát. A rendelkezésre álló idő rövidege miatt nem tudtunk az alapozásig lehatolni, de a felszínre került részletekből jól látszott, hogy a kápolnában tapasztaltaknak megfelelő módszerrel alakították ki a fal felmenő részeit. A szelvényben elhelyezkedő rétegek É-i irányban „lejtettek”, vélhetően a fal előterében húzódó várakok szélét találtuk meg. A metszetalban több rétegben habarcsos törmelékes rétegek helyezkedtek el. A felsőbb részen barokk járósínt sikerült megfigyelni. A szelvény K-i oldalán szintén egy újkori téglafalat találtunk, mely egy derítő fala lehetett. A szelvény alján egy magányos cölöp maradványa került elő, funkcióját a megkutatott terület kis mérete miatt nem lehetett pontosan meghatározni.

A várkapu előtt is nyitottunk 2 É-D-i irányítású 120 cm széles szelvényt. A 2 szelvény egy vonalban helyezkedett el, közöttük 1,5 m széles sáv maradt érintetlenül. A munkálatok során fokozatosan bontakozott ki a kapubástya, a szelvényt ennek megfelelően fokozatosan bővítettük. A bástya teljes kibontására idő hiányában nem került sor. A homlokkal síkját sikerült teljesen kibontani, ezen a részen a fal 20 cm-rel a jelenlegi járósínt alatt helyezkedett el, a két oldalfalból a mai szintől mért 70 cm-nyi mélységig a téglák nagy részét a bástya bontásakor kitermelték. Az építmény középső és K-re eső részét nem bontottuk ki, így nem sikerült megtalálni a bejárat pontos helyét, csak azt sikerült megállapítani, hogy az É-i szárnyhoz hasonlóan a beton alap építéskor a bástya Ny-i zárófalához kapcsolódó részét elbontották. A munkálatok során sikerült meghatározni a bástya alapozásának mélységét. A bástya óolász jellegű, ÉNy-i sarkában egy másodlagosan felhasznált 16. századi idomtéglat találtunk. A feltárás során előkerült kapubástya szerves részét alkotja várnak és abból a korszakból való, melyet az élményturisztikai fejlesztés keretében a nagyközönség számára bemutatni szándékoznak, ezért szükséges volna a mai járósínt – a közlekedést nem akadályozó módon – ezt az épített örökségi elemet is bemutatni.

A DNy-i raktár és bástya esetében 120 cm széles É-D-i illetve K-Ny-i irányítású kutatóárokot jelöltünk ki. A bontási munkálatok elején kiderült, hogy az épület 20. századi rekonstrukciója folyamán az alap építéskor mindkét helyiségből teljesen kitermelték a földet, kutatható, bolygatatlan terület nem maradt.

A kapualj kutatásakor annak középvonalában egy K-Ny-i irányítású 120 cm széles szelvényt nyitottunk, a bontás során kiderült, hogy a beton alap létesítéskor itt is elpusztították a kutatható területeket.

Az előkerült leletek zömét kerámiák alkotják, koruk a 13. századtól a 18–19. századig terjed, nagy részük edénytöredék, de néhány kályhaszem- és kályhacsemperészlet is előkerült. Fémről készült leletek kisebb számban bukkantak elő, zömmel vaskapcsokat találtunk, de előkerült egy oldalpálcás zablá és egy bronz övveret is. A feltárt állatcsontanyag mennyisége elenyésző. A leletek feldolgozása során megtörténik a járósíntek, rétegek korának pontos meghatározása. A pontos adatok ismeretében lehetőség nyílik arra, hogy a fennmaradt építészeti elemek felhasználásával hitelesen bemutatásra kerülhessen a középkori járósínt. A leletek a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban kerülnek elhelyezésre.

VÁNDOR LÁSZLÓ

82. Emőd határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, N, Kk, Ú, I

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Emödre vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Emödre vonatkozó része a Nyékládháza–Emőd közigazgatási határtól az Emőd–Csincse közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 1760 m. A terepbejárásokat 2011. november 11-én, 16-án és 17-én végeztük.

Adorján 1 (KÖH 90747): Az Adorján tanyától kb. 380 m-re DNy-ra elhelyezkedő lelőhelyet frissen szántott területen azonosítottuk, itt néhány középső neolitikus kerámiát és paticsot gyűjtöttünk. É-D-i irányú kiterjedése kb. 30 m, K-i és Ny-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Adorján 2 (KÖH 90751): Az Adorján tanyától kb. 740 m-re DNy-a elhelyezkedő lelőhelyet frissen szántott területen azonosítottuk, itt néhány őskori kerámiát és paticsot gyűjtöttünk. É-D-i irányú kiterjedése kb. 45 m, K-i és Ny-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Adorján 3 (KÖH 90753): A Hejőkeresztúrra vezető út és a vasút találkozásának közelében, az egykori Búza-tanya környezetében elhelyezkedő lelőhelyet frissen szántott területen azonosítottuk, itt néhány ismeretlen korú paticsot gyűjtöttünk. É-D-i irányú kiterjedése kb. 80 m, K-i és Ny-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Adorján 4 (KÖH 90757): Emőd belterületétől É-ra, a Kulcsárvölgyi-pataktól 300 m-re É-ra elhelyezkedő lelőhelyet frissen szántott területen azonosítottuk, itt néhány ismeretlen korú paticsot gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 20 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Bagolyvári dűlő V. (KÖH 72395): A lelőhely a Hatvan–Miskolc vasútvonal nyomvonalán található. Emőd belterületétől DNy-ra, az Emőd, Bagolyvár (KÖH 72389) néven ismert lelőhelytől 280 m-re DK-re található. A frissen szántott területen neolitikus kerámiát gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 200 m, DNy-i és ÉK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Bagolyvártól északra (KÖH 90765): A lelőhely a Hatvan–Miskolc vasútvonal nyomvonalán található. Emőd belterületétől DNy-ra, az Emőd, Bagolyvár (KÖH 72389) néven ismert lelőhelytől 310 m-re ÉK-re található. A környezetéből kissé kiemelkedő lelőhelyet sarjadó vetésben azonosítottuk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 420 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A lelőhelyen recens anyag mellett csekély mennyiségű népvándorlás kori kerámiát találtunk.

Bagolyvártól keletre (KÖH 90767): A lelőhely a Hatvan–Miskolc vasútvonal nyomvonalán található. Emőd belterületétől DNy-ra, az Emőd, Bagolyvár (KÖH 72389) néven ismert lelőhelytől 125 m-re K-e található. A környezetéből kissé kiemelkedő lelőhelyet frissen szántott területen azonosítottuk. É–D-i irányú kiterjedése kb. 10 m, Ny-i és K-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A friss szántásban középső neolitikus kerámiát találtunk.

Hegyalja 1 (KÖH 90759): A Nyékládháza–Emőd közigazgatási határtól kb. 330 m-re D felé, a vasút nyomvonalától 100–200 m-re K-re elhelyezkedő lelőhelyet szántott területen, a sarjadó növényzetben azonosítottuk. É–D-i irányú kiterjedése kb. 520 m, K-i és Ny-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A területen újkori kerámiát és paticsot gyűjtöttünk.

Hegyalja 2 (KÖH 90761): Az Adorján tanyától kb. 360 m-re ÉNy-ra elhelyezkedő lelőhelyet szántott területen, a sarjadó növényzetben azonosítottuk. Területe egy, a környezetéből enyhén kiemelkedő dombon található, itt középső neolitikus kerámiát gyűjtöttünk. É–D-i irányú kiterjedése kb. 70 m, K-i és Ny-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. Egy vízmosás választja el a Hegyalja 1. elnevezésű lelőhelytől.

Kis-forrás (KÖH 90763): A lelőhely a Hatvan–Miskolc vasútvonal nyomvonalán található. Emőd belterületétől DNy-ra, a környezetéből kissé kiemelkedő lelőhelyet frissen szántott területen azonosítottuk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 450 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A lelőhelyen 14. századi kerámiát gyűjtöttünk.

Nagyhalom I. (KÖH 16986): A lelőhely a Hatvan–Miskolc vasútvonal nyomvonalán található. Az Emőd–Csincse közigazgatási határtól kb. 760 m-re ÉK-re elhelyezkedő, korábban azonosított lelőhelyen friss szántásban végeztük a terepbejárást. A területen igen sok neolitikus kerámiát, valamint kőszekőzt gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 500 m, jelen terepbejárás a Nagyhalom I. K–DK- részét érintette.

Nagyhalom III. (KÖH 72387): A lelőhely a Hatvan–Miskolc vasútvonal nyomvonalán található. Az Emőd–Csincse közigazgatási határtól kb. 1700 m-re ÉK-re elhelyezkedő, korábban azonosított lelőhelyen, friss szántásban végeztük a terepbejárást. A területen neolitikus kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 820 m.

Munkatársak: Hajdú István, Hajdú Melinda, Kővári Ivett, Nagy S. József, Páll Gergely, Tóth Krisztián.

MISKOLCZI MELINDA

83. Encs, Fügöd határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, Sza

Alsó-fügödi legelő (Két víz köze, KÖH 78835): A lelőhely Encsnek a Fügöd elnevezésű belterületi részétől DK-re, egy nagyjából Ny–K irányú, enyhe kiemelkedésen helyezkedik el. Egykor a Bársonyos-patak K-i partján terült el, a szabályozáskor azonban egy mesterséges patakmeder-szakasszal a lelőhelyet ÉK–DNy-i irányban kettévágták. A lelőhelyet Galkó József fedezte fel 2011-ben. Helyszíni szemlénk során 100–150×50–60 m-es területen középső neolitikus (késő tiszadobi vagy kora bükki), késő bronzkori és császárkori leleteket gyűjtött.

Bibic (KÖH 78837): A lelőhely Fügödtől DNy-ra, a Fügöd és Hernádszentandrás között haladó műttől K-re, a Bársonyos-patak Ny-i partján fekvő, ÉK–DNy-i irányú, enyhe kiemelkedésen helyezkedik el. Galkó József fedezte fel 2011-ben. Helyszíni szemlénk során 60–70×30–40 m-es területen középső neolitikus (AVK 2), késő rézkori (badeni kultúra), bronzkori és császárkori leleteket gyűjtött.

CSENGERI PIROSKA – GALKÓ JÓZSEF

84. Enese, Pippani-dűlő (KÖH: 51434)

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, Á

Az M85 gyorsforgalmi út Enese elkerülő szakaszának építése kapcsán, 2008–2009-ben a KÖSZ munkatársai tárták fel a lelőhely középső részét.¹⁷ 2009. július 24. és 2010. szeptember 30. között, ugyanők végezték a nyomvonal humuszolását kísérő régészeti szakfelügyeletet, aminek során a lelőhely bővülését figyelték meg K-i és Ny-i irányban egyaránt. A dokumentált jelenségek feltárását 2011-ben, a győri Xántus János Múzeum régészei végezték el. A már korábban lehumuszolt területet géppel újra kellett nyesni a munkák folytatásakor.

Összesen 71 objektumot tártunk fel itt a 2011. augusztus 8–15. közötti időszakban, 1794 m² területen. Ezek mind telepjelenségek (gödör, árok, cölöplyuk), amelyek a késő neolitikumból, a kora rézkorból és az Árpád-korból származtak. A feltárt objektumok közül kiemelkedett egy gödör, amelyben egymásra helyezett edényeket és tál-maradványt találtunk (kora rézkor).

Munkatársak: Gera Ágnes, Szalai Gábor, Szöllösi Géza.

PESTI KRISZTINA

85. Enying-Balatonbozsok, Gárdonyi Géza u.

É-i vége (KÖH 78841)

(Fejér megye) Á

Bak István enyingi lakos bejelentése alapján 2011. október 27-én Enyigre utaztam. A bejelentő elmondta, hogy Árpád-kori pénzek kíséretében, egy textildarabban egy vésett fejű gyűrűt találtak. A gyűrűt az MNM-nek ajándékozta, a pénzeket a

¹⁷ RKM 2008, 188.; RKM 2009, 204.

társa nem kívánta átadni a múzeumnak. Bak István megmutatta a lelet előkerülési helyét Enying-Balatonbozsokon, ahol helyszínrajzot készítettem, illetve terepbejárást végeztem. A felszínről Árpád-kori cserepeket (fogaskerékmintás, csigavonalas, cserépbogrács töredéket), téglát, köveket és embercsontokat gyűjtöttem, amelyek arra utalnak, hogy itt egy kisebb falu, illetve annak temploma és temetője található. A leleteket és a gyűrűt az MNM-be szállítottam.

SIMONYI ERIKA

86. Értény határa (Tolna megye) Ő, Ró

Csicsavölgyi oldal (KÖH 23517): Torma István 1962-ben Érténytől Ny-ra, a Bedegkérre vezető dűlőút É-i oldalán, a Bűdöskúti-völgy mindkét oldalán középkori cserepeket talált. Ezt a lelőhelyet nem sikerült azonosítanom az esőtől lemosott szántóföldön, de a dűlőúttól D-re, a patak Ny-i felén a domb tetejéig felhúzódo őskori telepet találtam.

Ila-kúti-dűlő II. (KÖH 66864): A középkori Méhes falu – amelynek temploma is volt – a dűlőnevek alapján Érténytől DK-re, a Borzásigei-árok Ny-i oldalán feketett. 2011. május 9-én a kb. 2 km hosszú patak mindkét oldalát bejártam, de csak egyetlen, nem középkori lelőhelyet találtam. A patak alsó folyásának Ny-i felén, a Borzásigei-árok, a tőle Ny-ra folyó Kánya-ér, ill. D-ről a Koppány által határolt domb K-i oldalán kb. 300 m hosszán, közepes sűrűségben őskori és római kerámiát gyűjtöttem. A lelőhely D-i részén 4-5, egymástól elkülönülő kisebb római kőépület egyenként 5–10×5–10 m nagyságú, törmelékes foltját figyeltem meg.

K. NÉMETH ANDRÁS

87. Felsőpetény határa (Nógrád megye) Ő, LT?, N? Ú?

A Szlovák–magyar gázvezeték Nógrád megyei szakaszának régészeti terepbejáráására 2011. október 25–28. között, valamint november 29-én került sor. A teljes nyomvonal hosszát bejártuk, azonban régészeti megfigyelést csupán a nyomvonal egyes szakaszain tudtunk végezni. Két, korábban ismert régészeti lelőhelyet újra azonosítottunk, valamint 13 új lelőhelyet regisztráltunk. Régészeti érdekű területként 9 helyszínt jelöltünk meg.

Fazekas-dűlő (KÖH 78927): A községtől 1,5 km-re ÉNy-ra, Bánk községtől D-re, a Bánk–Romhány elágazástól D-re 2 km-re, a Lókos-pataktól D-re, egy ÉÉNy–DDK irányú dombhát tetején található a lelőhely. A terület részben szántott, részben lucernával fedett, közepes látási viszonyokat nyújtott. Kevés paticsot és korongolt (népvándorlás kori, kelta?) kerámiát gyűjtöttünk. A terület növényzeti fedettsége miatt a lelőhely pontos kora és kiterjedése terepbejárási módszerrel nem állapítható meg.

Széles-földek (KÖH 78925): A lelőhely a településtől Ny-ra, attól 1,1 km-re, a Pusztaszántói-patak és Lókos-patak között húzódo ÉÉNy–DDK irányú dombhát K-i végén, a dombtetőn, a Nőtincs és Felsőpetény települések közötti műúttól É-ra, attól 550 m távolságra található. Területén kevés paticsot és koron-

golt (újkori?) kerámiát, valamint egy hidrokvarcit-töredéket gyűjtöttünk. A terület mezőgazdasági művelés alatt áll, szántott, jó látási viszonyokat nyújtott. A kevés leletet egy 200 m-es sugarú körben gyűjtöttük.

Munkatárs: Zandler Krisztián.

GUBA SZILVIA

88. Felsővadász, Semjék-dűlő (KÖH 46788)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, Ge

A 2004 óta ismert lelőhely a Felsővadászlól Kupa felé vezető úton, a volt tsz teleptől D-re, az út Ny-i és K-i oldalán, a Vadász-patak Ny-i partján helyezkedik el. Az itt tervezett optikai kábel összeköttetés nyomvonalán 2011. május 5–19. között végeztünk próbafeltárást. A munka során 7, egyenként 1,5 m széles szelvényt nyitottunk, melyek együttes hossza 179,2 m volt. Az 1–2. szelvényben nem kerültek elő régészeti jelenségek, míg a 3–7. szelvényben 41 jelenséget találtunk.

Az objektumok közül a középső neolitikumhoz köthető 2 nagy méretű agyagkitermelő gödör részlete és az egyikbe ástott, melléklet nélküli, zsugorított vázas temetkezés. A neolitikus jelenségeket 140–180 cm közötti mélységben tudtuk megfigyelni. A leletek közül kiemelkedik egy nagy méretű, egyik felén bordás aljú, összefolyóval rendelkező, kiöntős tál darabja, melyhez mindössze néhány hasonlót ismerünk az AVK és csoportjai lelőhelyeiről (pl. Miskolc, Fűtőház; Rakamaz, Tímár; Tiszadob, Poklos). A településrészlet a tiszadobi csoporthoz és/vagy a kora bükki kultúrához kapcsolható.

Az ásatás során egy gödörből késő rézkori, badeni kerámia-töredékek is előkerültek, a legtöbb jelenség azonban a késő bronzkor idejére keltezhető. Közöttük említést érdemel egy boltozatos kemence maradványa, több hulladék-gödör, egy nagy kiterjedésű objektum részlete állatszobrocskával, ill. egy égett járószint-részlet, melyen 25 nagy méretű, csonka kúpos, felső részén átfűrt agyaghehezék feküdt. A bronzkori jelenségek 60–170 cm mélységben jelentkeztek.

A feltáráson egy méhkas alakú, császárkori germán gödör részletét is megtaláltuk.

A régészeti jelenségek előfordulása és a domborzati viszonyok alapján meghatározhattuk a lelőhely É–D irányú kiterjedését (330 m), Ny–K-i kiterjedése azonban továbbra is bizonytalan.

Munkatársak: Homola G. Krisztina, Sáfrány Andrásné, Hajdú Melinda, Gyárfási József, Nagy Zoltán, Páll Gergely, Balogh Róbert, Hórász Lajos.

CSENGERI PIROSKA

89. Felsőzsolca határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Szk, Sza, N, Á, Ú, I

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság munkatársai 2011 februárjától folyamatos régészeti megfigyelést, leletmentést és megelőző feltárást végeztek a Sajó-, a Bódva- és a Hernád-völgyi árvízi fejlesztések munkálatai során.

2011 februárjában az M30 gyorsforgalmi út leosztójával szemben, a 3-as sz. fűt K-i oldalán kijelölt anyagnyerőhely

területén 3 új régészeti lelőhelyet azonosított Makoldi Miklós és Miskolczi Melinda a teljesen lehumusztolt felszínen (*Felsőzsolca, Árvízvédelem, anyaggyerőhely 1., 2. és 3. KÖH 76497, 76499 és 76501¹⁸*). Az 1–2. lelőhelyek a bronzkorra és a népvándorláskorra keltezhetőek, a 3. lelőhelyen Árpád-kori kerámiaanyagot is gyűjtöttünk.

2011 március–áprilisában Koós Judit, Lovász Emese és Simon László vezetésével az alábbi lelőhelyek feltárását végezték:

Csepnyik, Dél (KÖH 76495): A Sajó K-i partján végzett árvízvédelmi beruházások kapcsán a vasútállomástól ÉNy-ra 2011. március 10–15. között régészeti megfigyelést, majd leletmenő ásatást végeztünk. A feltárás során bronzkori település részletei kerültek elő az egykori szőlő és gyümölcsös helyén kialakított L alakú új töltés nyomvonalán. A megfigyelt és feltárt objektumok nagyobb része hulladékártoló gödör, ezeken kívül egy oszloplyuk, egy nagyobb földnyerő hely, és egy téglalap alapú földbemélyített padlójú ház került elő, ÉK-i sarkában kövekből épített tűzhellyel, a ház sarkaiban és oldalfalainak közepén oszloplyukakkal. Az objektumokból előkerült csekély leletanyag (behúzott peremű táltöredékek, seprős díszű oldal-töredékek, nagyobb méretű fazekak oldal-, és peremtöredékei, kónikus testű hombár töredékei, néhány finom fekete díszkerámia, valamint idöltöredék, tűzikutya, patics és állatsontok) alapján a bronzkor korai szakaszára keltezhetjük a településrészletet.

Csepnyik, Észak (KÖH 16566): 2011. március 29-től két héten át végeztünk feltárást a 6. sz. gátszakaszon. A humusztolás nyomán 63 objektum folytja bontakozott ki, melyek egy része sekély mélységű, leletanyag nélküli gödör, illetve egy árok volt. Kibontottunk egy 4 cölöpös házat, egyik sarkában mészkövekből rakott kis kemencével, melynek tapasztásából peremen belüli hullámköteggel díszített kerámia került elő. Az L-alakú feltárási terület túlsó szélén egy nagy valószínűséggel szkíta telep maradványai bontakoztak ki: amorf, többszörös gödrökkel tagolt objektumok, melyekből jellegzetes bronz nyílcsúcs, orsógomb, és felhúzott fülű bögre származik, nagyobb mennyiségű kerámia-töredék mellett. Téglalap alakú, égett falú gödrök, és egy kőpakolásos tűzhellyel ellátott, nagyobb méretű ház tartozott még az utóbbi régészeti korszakhoz.

OVIT 1. lh. (KÖH 90191): Felsőzsolcától É-ra, a Kis-Sajó egyik kanyarulatától K-re, egy kiemelkedésen, az itt található áramfejlesztő teleptől ÉNy-ra terül el. Átlagos tengerszint feletti magassága 115 m. Az ásatás során 50 régészeti objektumot azonosítottunk. Ezek két, egymástól markánsan elváló korszakba tartoznak: döntő többségük az Árpád-kor korai szakaszához kapcsolható, míg kisebb részben egy mindeddig nem ismert újkori temető Ny-i részletét tártuk fel. Ez utóbbihoz összesen 10 sír tartozik. A kora Árpád-kori objektumok döntő többsége tárológödör. Előkerült továbbá 3 szabadon álló kemence, valamint 6 félig földbe mélyített lakóépület maradványa is. Az egyik Árpád-kori veremház környezetében egy széles, az ásatási terület K-i szélé alá befutó, derékszögben kanyarodó

árok került elő. Pontos kora, leletanyag hiányában nem állapítható meg, azonban stratigráfiai helyzete alapján későbbi a kora Árpád-kori lakóháznál. Az ásatási terület D-i részén lévő Árpád-kori lakóházak között egy cölöpszerkezetes épület szabályosan rendeződő oszlophelyei kerültek felszínre.

OVIT 3. lh. (KÖH 90299): A településtől É-ra, a Kis-Sajó egyik kanyarulatában, a folyó bal oldali árterén, egy enyhe kiemelkedőn, mintegy 110 m-es tengerszint feletti magasságban található. A humusztolást követően 28 objektum folytja rajzolódott ki. A foltdokumentáció készítését követően a lelőhelyet további bolygatás nélkül visszatemették.

A tervezett gát nyomvonalában 2011. március–áprilisban végeztünk feltárást: 11 objektumot bontottunk ki, melyek közül gödrök, kemencék, oszlophelyek és egy kút jelezték az egykori település(ek) meglétét.

A területet elsőként a római császárkorban lakták, erre utal az egyik kemencéből és a hozzá tartozó munkagödörből előkerült nagymennyiségű kerámia-töredék. Vélhetően ehhez a korszakhoz tartozott a tervezett anyaggyerő helyén, humusztolás során előkerült sír is, amely DK–ÉNy-i tájolású, nyújtott temetkezés volt, bal alsó lábszára felett egy vaskéssel.

A legtöbb, jellegzetes Árpád-kori (11–12. század) cseréptöredék az 1. sz. objektumból látott napvilágot, melyből nagy mennyiségű állatsontot is kibontottunk. Előkerült a település kútja is, betöltésében hullámvonalas díszítésű fazekak és egyéb töredékek mellett egy szerszámkövet, valamint állatsontokat találtunk.

A régészeti megfigyelést Hajdú Melinda, Miskolczi Melinda, Gál Viktor, Hajdú István, Nagy S. József, Nagy Zoltán, Pálfi Tibor, Páll Gergely, Szabó István végezte, a leletmentésen részt vettek a Herman Ottó Múzeum munkatársai: Szörényi Gábor régész, valamint Balikó Béla, Bogdán Péter, Homola Krisztina, Marozsán Zsolt, Szabó István, Szabó László.

KOÓS JUDIT – LOVÁSZ EMESE – SIMON LÁSZLÓ

90. Felsőzsolca határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő?, N?, Á

2011 folyamán terepbejárásokat végeztem a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Csepnyik (MNy-1 lh., KÖH 76495): A vasúti nyomvonal 1858–1861 hm-szelvénye között kis kiterjedésű, ős-, vagy népvándorlás kori lelőhely nyomait találtuk meg. A jelzett területen egy bolygatott régészeti lelőhely nyomait fedeztük fel. Felsőzsolca Ny-i szélén a Sajóval párhuzamosan új árvízvédelmi töltés épült. A töltés a faluból Alsózsolcára vezető országúttól kb. 200 m-re éri el a vasutat. A töltés védett oldalán végigfut egy mély vízelvezető árok, mely ettől a ponttól kezdve a vasúttal párhuzamosan halad a Sajó felé. A V metszetű árok oldalában és aljában több régészeti objektum folytja látszódott, és körülöttük elvéve régészeti korú edénytöredékek is voltak. Az árok mindkét oldaláról – árvízvédelmi okok miatt – elszállították a kitermelt földet, így azt nem lehetett megvizsgálni. Azt, hogy egy régészeti lelőhelyet vágtak át a csatorna ásásakor, erősíti az is, hogy a település rendezési tervében ezen a részen egy régészeti lelőhelyet jelölnek, mely azonban nem szerepel sem a múzeumi, sem pedig a KÖH nyilvántartásban. A katonai fel-

18 A lelőhely Miskolc közigazgatási területére esik ugyan, de a nyilvántartásban Felsőzsolca településnév alatt szerepel.

méréseken és a topográfiai térkép szintvonalain egyértelműen látszik, hogy ezen a területen a Sajó egy nagy kanyart írt le, melyet a szabályozás során kiegyenesítettek. A meder fizikailag is elválasztja a két lelőhely markánsan kiemelkedő dombját. Az 1. katonai felmérésből következik az is, hogy a most felfedezett lelőhely valószínűleg egy települést alkotott a vasúttól ma D-re lokalizált 16565 számon nyilvántartott régészeti lelőhellyel, azzal ugyanis egykor egy dombhoz tartozott, csak a vasút építése vágta ketté a dombhátat. Ez örökségvédelmi szempontból azt jelenti, hogy a vasút építésekor annak két oldalára kerülő régészeti lelőhelyet jelentős roncsolást érte. A vizesárokotól É-ra eső terület gyümölcsös, szőlő, mai állapotában erősen benőtt, elgazosodott, alapos bejárásra jórészt alkalmatlan. Végezetül megállapítottuk, hogy a vasút tervezett fejlesztése nem veszélyezteti a régészeti lelőhely épségét, a fejlesztés ugyanis a vasút jelenlegi határain belül marad.

Kartács-dűlő (MNy-2. lh., KÖH 16565, 15855): A nyomvonal 1861–1863 hm-szelvénye között nagy kiterjedésű, már nyilvántartott Árpád-kori település felszíni nyomait azonosítottuk. A lelőhely a vasúttól D-re található, a Felsőzsolca vasúti állomástól Ny-ra, mintegy 300 m-re. A lelőhely a szabályozás előtti Sajó által körülvevett szigetszerű dombháton helyezkedik el. A katonai felméréseken jól látszik, hogy a szigetnek a K-i oldalon egy igen keskeny földnyelv biztosította a megközelíthetőségét. Ugyancsak az 1. felmérésből és a domborzati elemekből következik az is, hogy a most felfedezett lelőhely valószínűleg egy települést alkotott a vasúttól ma É-ra eső, és ebben az örökségvédelmi hatástanulmányban 1. számon bemutatott régészeti lelőhellyel, azzal ugyanis egykor egy dombhoz tartozott, csak a vasút építése vágta ketté a dombhátat. A lelőhely a vasúttól D-re fekszik. A vasúti töltés mentén egy több m mély, és kb. 20–25 m széles árok húzódik, amely akkor keletkezett, amikor a 19. századi vasúti töltéshez anyagot bányászták a helyszínről. Emiatt a lelőhely ép része ma már messze található a beruházási területtől. Ugyanakkor az is igen valószínű, hogy a dombhát kettévágásakor és a helyi építési anyag bányászata közben a lelőhely jelentősen roncsolódott. A vasút tervezett fejlesztése nem veszélyezteti a lelőhely épségét, a fejlesztés ugyanis a vasút jelenlegi határain belül marad.

SZALONTAI CSABA

91. Fertőd, Sportpálya (Esterházy-kastély előtti) (KÖH 46339)

(Győr-Moson-Sopron megye) V, I

2011. október 5. és november 21. között régészeti szakfelügyeletet láttunk el a Fertőd, 8518 jelű Fertőendréd–Sopron összekötő út Esterházy-kastély előtti szakasza, gázvezeték kiváltás és villamos hálózat kiépítése földmunkái során. A munkaterület korábbi régészeti tevékenységek alapján a kora vaskorra tehető régészeti lelőhelyen található. Ebből a korszakból a gázvezeték árkaiban egy nagy méretű gödör részletét tártuk fel, ahonnan kerámiatöredékeket és állatsontot gyűjtöttünk. A kastély kapuja előtti szakaszon 19. századi téglából boltozott csatorna maradványa került elő. A villanyvezeték nyomvonalán – ahol egyébként a terepbejárások alapján a jelenségek várhatóak voltak – kérésünkre a megrendelő szondákat nyitott, hogy el-

dönthessük, szükség van-e megelőző feltárára. A szondákban régészeti jelenséget nem tapasztaltunk. A kivitelezés során ezen a szakaszon egy kavicsba ázott, állatsontokkal teli gödröt tártunk fel, korát nem lehetett meghatározni. Kerámiatöredékek csak a humuszból, bolygatott területről kerültek elő.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

GABRIELI GABRIELLA

92. Fényeslitke, Nagy-lapos-dűlő (KÖH 59512)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R, B, Á

A Záhony térség belső közúti infrastruktúrájának fejlesztéséhez kapcsolódóan az MNM NÖK 2011. április 7–19. között folytatta a lelőhely 2010-ben megkezdett feltárást.¹⁹ A lelőhely Fényeslitkétől K-re, egy a környező vízenyos területből kissé kiemelkedő ÉNy–DK-i dombháton található. A feltárt terület mindösszesen 9088 m² nagyságú volt, amely a lelőhely középső részét érintette. 2010–2011-ben összesen 100 rézkori (badeni kultúra), bronzkori és Árpád-kori objektum került elő.

Az őskori jelenségek a domb tetejére és az attól D-re eső területre összpontosultak. Szinte az összes objektum egy telephez tartozott, csak egyetlen, urnás-hamvasztásos temetkezést sikerült rögzítenünk. A rézkori objektumokból egy földbe mélyített ház emelkedik ki, melyből nagyobb mennyiségű kerámia került elő.

Az Árpád-kori telep objektumai szintén a dombon kezdődtek, s a lelőhely É-i része felé folytatódtak. Főleg külső kemenéket tártunk fel, párban vasmegmunkálásra utaló alapanyagot és salakot rögzítettünk. Egy füstölőt is feltártunk. Kevés épület került elő, ezek többsége az ásatás ÉK-i felében, többségük a feltárási határon túlra nyúlik. Valószínűleg a telep központja is K-ebbre található, ennek tisztázása egy későbbi ásatás feladata. Az objektumokból gyorskorongolt, jól profilált, kannelúras díszű kerámiák kerültek elő.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után az MNM-ben kerül végleges elhelyezésre.

A feltárási munkatársai: Kriveczky Béla régész; Frank Tamás, Kiss András, Krizsnóvszky Máté, Ligeti Gábor, Pál Róbert és Reszler József Péter technikusok.

KISS CSABA KÁLMÁN

93. Fonyód, Várhegy (KÖH 54136)

(Somogy megye) Kö

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságát 2009-ben értesítette a fonyódi önkormányzat, hogy a Várhegyen új kilátót terveznek. Az előzetes megbeszélések során megtudtuk, hogy az építmény alapozásakor földmunkákat fognak végezni, ami előtt fel kell tárnunk az érintett területet. Mivel a tervekben

¹⁹ RKM 2010, 227.

szerepelt egy akadálymentesített sétány építése, valamint víz- és elektromos vezeték felvitele a sáncon keresztül, több szakaszban régészeti megfigyelést végeztünk.

A vár egy szabálytalan ovális alakú központi platóból, ezt körbevevő árokból és 1–2 m magas sáncból áll. A plató 45×25 m-es, a vár a sánccal együtt 90×70 m nagyságú. A munkákat 2009-ben a Várhegyen lévő kilátó építésével kezdték meg. A beavatkozás csak kisebb, nagyjából 25 m²-es területet érintett. Régészeti objektumot nem találtunk, az újkori beásások teljesen tönkretették a területet.

A munka 2011 márciusában folytatódott, ekkor a vízvezetéket és a szennyvízvezetéket vitték fel a területre. A vezeték keskeny árkat megfigyeltük, időnként kézzel ráástunk, próbáltuk a sánc így kapott metszetét dokumentálni, a kidobott földet átvizsgáltuk, kerámiát kerestünk. Szabályos feltárássra nem volt módunk, de úgy gondoltuk, a keskeny árokban kirajzolódó metszet is sok információt adhat az épület szerkezetéről.

Az árok átmetszésekor kisebb meglepetésünkre azt találtuk, hogy az alig töltődött fel, csak kevés humusz van rajta. Korábban sem lehetett sokkal mélyebb, viszonylag keveset is áshattak, inkább a külső sánctól építették és a domb lejtését használták ki. Esetleg a plató felőli oldalon faraghatták meredekebbre a falát. A sánc átmetszésekor a felső 30–60 cm humusz alatt sárgásbarna köves feltöltést találtunk. Az alsó rétegek erősebben voltak kövesek. Ezek a sánc alját erősítő kövek nincsenek habarccsal összefogva, vagy alaposabban megfaragva, összevissza álltak. A sánc D-i, külső részénél, ahol a kiásott közműárrok igen mélyek és a sánc magassága csökkent, az árok alján egy fekete, humuszos réteg jelentkezett, ami akár az egykori felszín nyoma is lehet. Alatta néhol világosbarna réteg – talán az altalaj – látszott. (Ezek felett van a sárga köves réteg, ami a sánc közepénél vastag, azon túljutva viszont egyre keskenyebb. Ez is jelzi, hogy ez a réteg a sánchoz kapcsolódik). A sánctól D-re, azt elhagyva vastagodó, kevert humuszréteg jelzi a természetes lekopást. Tehát – legalábbis a vár ezen részén – úgy tűnik, egy lejtős hegyoldalon, azt kisebb mértékben alakítva építették a sánctól, feltehetően igen gyorsan, a humuszra köveket és földet hordva.

Munkatársak: Sipos Carmen, Nyári Zsolt, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Varga Máté.

MOLNÁR ISTVÁN

94. Fülöpszállás, Budai-tanyától ÉK-re (KÖH 77301)

(Bács-Kiskun megye) A

2011. február 14-én bejelentést kaptunk az izsáki Rendőrőrsről, hogy néhány nappal korábban, a fülöpszállási határban a vadászok borzot keresve embercsontokat bolygattak meg. Február 15-én kimentünk Izsákra, ahol Hajagos Zsolttól megkaptuk az előkerült tárgyakat: egy öntött bronz nagyszíjvéget, valamint egy vaskést. Az előkerült csontokat a fülöpszállási ravatalozóba vitték. Hajagos Zsolt kivezetett bennünket a helyszínre. A kurjantópusztai határrészben, a Budai-tanya mögötti területen megtaláltuk a vadászok által ásott gödröket és az egyik gödörben az átvizsgálás során néhány ujjperc még található volt. Átnéztük a kidobott földet és megpróbáltuk a gödör falát

is megnyesni, de az éjszakai fagy miatt ez nem volt lehetséges. Aznap még elmentünk a polgármesteri hivatalba, hogy kiderítsük, kinek a tulajdonában van az érintett terület, majd a ravatalozóban átvettük a begyűjtött csontokat.

Március 23-án, miután a fagyok megszűntek, Székely György fémkeresővel vizsgálta át a kidobott földet és a kiásott gödröt. Talált egy öntött bronz kisszíjvéget, egy kengyelnek a töredékét, valamint több nem azonosítható vastöredéket.

Ezek után azt tudtuk rögzíteni, hogy a borzkeresés során egy késő avar sirt bolygattak meg, és az érintett területen valószínűleg egy avar temető található.

Munkatársak: Székely György és Mészáros Mónika régész, Guttyán Attiláné régésztechnikus és Vida Ágnes adattáros.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

95. Füzesgyarmat, Belterület (MRT 6. k. 5/57. lh., KÖH 4281) (Békés megye) Á, Kk, Ú

Füzesgyarmat belterületén, a Baross és a Klapka utca között, a 4212 j. országos közút csomópontjának kiépítése és új összekötő út építése érinti az 57. sz. régészeti lelőhelyet. 2011. március 28. és május 6. között a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai régészeti megfigyelést és 1341 m²-en megelőző feltárást végeztek a beruházás területén, ahol 46 objektum került elő.

A humuszréteg eltávolítását egy ütemben végeztük, a már látszó objektumfoltok egyidejű bontásával. A telepobjektumok legnagyobb része késő középkori és újkori, de találtunk 4 Árpád-korit is. A területen előkerült Árpád-kori kerámia többségét bekarcolt hullámvonalalköteggel, a késő középkori, vékony falú kancsókat, korsókat, fazekakat, tagolt peremmel díszítették.

VÁRI ANITA

96. Füzér, vár (KÖH 16582) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, LT, Sza, Á, Kk, Kú

Alsó vár: 2011. május–júniusban végeztük el a füzéri várhoz tartozó, írott forrásokban „Párkány” néven említett alsó vár régészeti kutatását. Az alsó vár a füzéri vár alatt mintegy 60 m-rel lejjebb elhelyezkedő kiszélesedő platón, a várhegy ÉK-i oldalában terült el. D-i végét egy 5 m széles és 4 m mély szárazárrok határolja, míg É-i végét a felső várhoz vezető sziklalépcső aljában találhatjuk.

A 2011. év kutatása során a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodó Zrt., a Füzérért Alapítvány és Füzér Község Önkormányzatának támogatása mellett megkutatottuk az alsó vár teljes, 108 m hosszú külső várfalának vonalát. Ennek során, építészeti szempontoknak is megfelelően, a várfal külső oldalán vizsgáltuk a várfal alapozásának mélységét, ezáltal a falak teherbíró képességét is. Feltártuk a falak külső síkja mentén húzódó rétegsorokat, megállapítottuk, hogy a legalsó rétegekben neolitik (Kr. e. 6–4 évezred), bronzkori (Kr. e. 3–2. évezred), kelta kori (Kr. e. 2–3. század) és valószínűleg római császárkori (Kr. u. 1–4.

század) leletanyag került elő. E felett szórványosan Árpád-kori (13. század) és középkori (15–17. század) leletanyagot tartalmazó pusztulási és lemosódási rétegek helyezkednek el.

A külső várfal kutatását a Simon Zoltán által már részleteiben feltárt DK-i sarkon elhelyezkedő, nagy méretű támpillértől kezdtük, és haladtunk É-i irányba. A korábbi feltárások során már részben kibontott 4,6 m széles, és K-i irányba 1,6 m kiugrású falvastagításról jelen évi kutatás megállapította, hogy egy ennél nagyobb (K-i irányba 2,2 m kiugrású) méretű a külső várfalhoz utólagosan hozzáépített sarokmegegerősítéssel van dolgunk. A roncsolt falkoronák letisztítása után jól látható volt a nagyobb kövekből rakott várfal és a kisebb kövekből emelt pillér falazatának elválása. A faltömb É-i oldala függőleges, alján 20–25 cm széles alapozási kiugrást figyeltünk meg. A korábbi években feltártuk a faltömb K-i és D-i oldalát is. A K-i oldal rézsűsen ereszkedő falsíkja egy vonalban megtörik, és innen nem függőlegesen, hanem egy további enyhébb rézsűvel ereszkedik alá.

A várfal alapozási szintje jóval a sarokpillér alapozási kiugrása felett helyezkedik el. A várfalat ezen a szakaszon a természetes sziklára alapozták. Megfigyelhettük, hogy a sarok megerősítésének minden oldala szépen rakott, függőlegesen vagy rézsűsen kiképzett falfelületet mutat. Ez a szituáció csak úgy jöhetett létre, hogy a külső várfal DK-i sarkánál, annak alapozásának teljes mélysége mellől eltávolítják a földréteget, és így kezdik meg a sarokpillér építését. Vagy a szárazárok kialakításakor ez a sarok nagyrészt szabadon állhatott, és így utólagos, de természetzerű volt a megerősítése.

A külső várfal az említett saroktól mérve 108 m hosszú. Vonalában három törés figyelhető meg (+40 m, +72 m, +96 m-eknél), melynek kialakítása során figyelembe vették a meglévő domborzati viszonyok sajátosságait is. Maga a külső várfal a saroktól mért kb. 30 m hosszán alapozásának szintjéig lepusztult, külső oldalon felmenő síkkal egyáltalán nem rendelkezik (ezt rétegmegfigyelések is alátámasztják), belső oldalán a felmenő falsík magasabban áll, a falmag teteje kifelé rézsűsen pusztult le. A további középső és É-i szakaszokon már jobban azonosítható a várfal felmenő külső síkja is. Az alapozás szintje, követve a terep adottságait, enyhe emelkedést mutat É-i irányba haladva. A külső várfal tömegében a +61,9 m-nél szerkezeti váltás figyelhető meg. Ezen a ponton a fal külső síkja mintegy 25 cm-rel kiugrik az eddigi falsík vonalából, azaz a fal vastagsága az eddigi átlag 100–110 cm-ről, 125–135 cm-re, helyenként 150 cm-re növekszik meg. A falszövetben építési váltásra, átépítésre utaló nyomokat nem tapasztaltunk, sem a külső, sem, a belső oldalon nyitott kutatószondában. A falvastagítás, szerkezeti váltás oka egyelőre ismeretlen, talán a Várhegy itt már meredekebben ereszkedő sziklafelszínével hozható összefüggésbe.

A vár belső területén, közvetlenül a szárazárok É-i szélé mentén Árpád-kori cölöpárkot és kemencét tártunk fel. Ezen objektumok alapján megállapíthattuk, hogy a középkor folyamán épített kőfalak előtt, a felső vár építésével egy időben (13. század első harmada) már használták, sőt egy egyszerű cölöp- vagy palánkszerkezettel erődítették is a vizsgált területet. Ettől É-ra, a vár belseje felé eső területen emelkedtek a 17. századi írott források alapján adatolható darabont (katona) ház, istállók,

raktárak, pincék. Ezek agyagos vagy habarcsos padlóját, illetve szárazon rakott kőfalainak vagy boronafalainak alapozását, és ez által alaprajzi elrendezését az ásás során sikerült tisztoznunk. A feltárás során a D-i kaputól mintegy 40 m-es távolsáig 4 helyiséget azonosítottunk.

Az Árpád-kor további nyomait a vár középső területén is megtaláltuk. Ezeken, a területeken egy-egy elpusztult, feltételezhetően leégett Árpád-kori épület kerámiával keltezhető faszenes rétegét találtuk meg. Ehhez a pusztulási rétegekhez egy világos színű agyagos járósínt is csatlakozott a feltételezett épület kiterjedését azonban a sűrű növényzet miatt nem tudtuk lokalizálni.

A vár Ny-i, a felső vár irányába emelkedő területének szondázó jellegű kutatása során azonosítottuk egy középkori megtelepedés szintjét, egy hozzá tartozó tűzhellyel, valamint egy, a kelta korszakhoz kapcsolódó, már a természetes szikla alkotta mélyedésben létrehozott tűzhelyet is. Ezek alapján a vár Ny-i, magasabban elhelyezkedő területein is számolhatunk őskori vagy középkori megtelepedéssel.

A várfal külső síkja alapozásának kutatása során igen meglepő és tudományos szempontból kiemelkedő értékű leleteket találtunk. Az alapozás aljából előkerültek a felső vár eddig alig ismert első kápolnájának a korai periódusához tartozó faragott köelemei (faloszlopai). A 14 nagy méretű torzó a kápolnaboltzat rendszerének megismeréséhez, valamint annak kiszervezéséhez adhat fontos támpontot. A felső vár első kápolnáját az 1430-as években emelheték, és 1490–1508 között építhették át. A köelemek ez utóbbi időt követően kerülhettek a várfal alapozásába.

Ugyanakkor az írásos források adatai alapján az alsó vár falai az 1530-as években épülhettek, amire talán már tudatosan készülhettek a század első évtizedei óta, a nagy méretű kőfaragványok majd 2 évtizeden keresztül való tárolásával, majd felhasználásával. A várfal É-i részének belső területén egy pusztulási, faszenes, salakos réteget találtunk, mellyel a várfal építését követően tölthették fel a területet. E réteget a várfal D-i szakaszán nem találtuk meg. Ebben a feltöltési rétegben, szintén az említett korai kápolna átépítésekor elbontott egyik felső vári ablak középső osztójának darabját találtuk meg.

Az ásás során előkerült leletanyagból két edény kiegészítésére nyílt lehetőség. Mindkettő 16. századi, egyikük fehér anyagú, kihajló, legömbölyítetett peremű fazék, valamint, egy vörös anyagú korsó. Ezek a leletek a várfal belső oldalához kapcsolható feltöltési rétegeből kerültek elő, azaz egyértelmű bizonyítékai a várfal 16. századi építésének. Ugyanakkor az alsó vár területéről kerültek elő 15. századi pénzérmék, melyek az Árpád-kori és késő középkori erődítés kontinuitásának bizonyítékául szolgálnak. Így részben bizonyítható, hogy az Árpád-korban az alsó vár területe folyamatosan használatban lehetett.

Felső vár: A miskolci Herman Ottó Múzeum Régészeti Osztályának munkatársai 2011. október 19. és november 4. között folytatták a felső vár ciszternájának 2005-ben megkezdett kutatását.

A megelőző években a ciszterna tisztítása során az omladékos betöltésben elhelyezkedő, igen rossz állapotban lévő faragott, átlag 1,7–1,8 m belső átmérőjű vízgyűjtő gyűrű-

elemeit szisztematikusan, folyamatos dokumentálás mellett elbontottuk, valamint hasonló módon jártunk el a 3,6 m átmérőjű sziklagödörben lévő agyagos, vízzáró réteggel is. Ennek a balesetmegelőzési szempontokat figyelembe vevő eljárásnak az eredményeként került elő a ciszterna korai fázisához tartozó, mintegy 2,5–3 m átmérőjű, 14. századi vízgyűjtő visszabontott maradványa is.

A kutatást a korábbi években elért mintegy 5 m-es mélységből folytattuk. A továbbra is lazán elhelyezkedő, így balesetveszélyes burkolókövek elbontását követően, mintegy 6 m-es mélységben, egy biztonságos felszínt sikerült kialakítani a ciszterna sziklagödörén belül. A belső és 2010-ben felfedezett időben korábbi, külső gyűrű között egy olyan, igen masszív, valószínűleg a nyomás hatására átalakult, köves döngölt feltöltést találtunk, mely már biztonságosan képes volt megtartani a továbbra 180 cm belső átmérőjű ciszterna faragott kövekből rakott gyűrűt.

A késeinek tartott belső, kisebb átmérőjű ciszterna egyre inkább iszapos, helyenként agyagos, szürke színű köves, téglatörmelékkel betöltéséből több faragott köelem kisebb-nagyobb torzója került felszínre. Ezek az ajtó-, ill. ablakkeretekhez tartozó szárkötöredékek a vár pusztulását követően kerülhettek a ciszterna belsejébe. A 7 megtalált faragott köelem közül 4 egyszerű élszedéssel ellátott szárkő töredéke, 1 kimagozatos reneszánsz szárkő lábazati töredéke, valamint 2 nagyobb méretű, nem profilált szárkő töredéke, ami talán a vizes-pince ajtajából származhat.

Mintegy 8 m-es mélységből előkerült a ciszterna egykori kávjának első, mintegy 2–3 mázsásra becsült faragott köve, majd sorban, az írott források alapján 7–8 darabra becsült többi kávaelem is. A 40 cm vastag, átlag 80–90 cm széles és 100 cm magas, külső-belső oldalukon ívesen faragott kávaelemek a ciszterna betöltésében egymáson feküdve helyezkedtek el. A kávaelemek felső síkjában minden esetben megtaláltuk az összeillesztésükre szolgáló vaskapcsok fészkeit, egy-két esetben még maga a kapocs is a helyén volt.

Országosan is egyedülálló leletként, az egyik faragott köelemen felirat tudósít minket a vízgyűjtő megrendelőjének személyéről, és az építés pontos idejéről is. Az egyszerűségében is szép, reneszánsz keretdíszrel ellátott köelem feliratából megtudhatjuk, hogy a ciszternát Komáromi György, Füzér erődjének *provisora* építette 1622-ben. A felirat latin nyelvű szövege: [MEMO]RIA GE[ORGI]I KOMARO[MI] PROVISO[R] [AR] CIS FYZER FIERI FECIT ANNO 1622. *(Az illusztrációt lásd a hátsó borítón!)*

A ciszterna alját mintegy 11,5 m-es mélységben értük el. Az utolsó faragott elemből álló gyűrű alá mintegy fél m-rel mélyülő sziklafeneket csigalépcsőszerűen faragták meg. Ennek a sziklafeneknek az átmérője alkalmazkodik a kögyűrű belső átmérőjéhez, ill. az utolsó sor gyűrűt nagyobb kövekkel ékelték alá. Az utolsó, azaz 6–11 m között meghagyott gyűrűk száma 12, a köelemek átlagos magassága 30–40 cm között váltakozik. Egy gyűrűben 6 vagy 7 elem foglal helyet. Mivel az utolsó gyűrű alatt, annak belső átmérőjéhez igazodva mélyítették le a sziklafeneket, megállapíthattuk, hogy a korábbi, azaz 14. századi ciszterna fenéke ezt a mélységet már nem érte el.

Aránylag kevés tárgyi lelet került elő (kerámia, fém tárgyak, mázas padlótegla-töredékek, kevés állatsont), de többek között sikerült épségben kiemelni az egykori felvonószerkezet egy 350 cm hosszú, a ciszternába függőlegesen behuhant keresztgerendáját, több 200 cm hosszú, épen megmaradt gerendát, a tekerőszerkezet egyes elemeit, és a ciszternában használt (egyik?) vödörnek több fenékeszkáját is.

Szinte már csodásnak tekinthető körülmények között került elő a nagyköves pusztulási réteg alól, a ciszterna aljáról, kb. 11 m-es mélységből egy teljesen ép, zöld mázas, habán jellegű fűles kancsó is, melyet talán röviddel a pusztulást megelőzően, az 1600-as évek 50-es, vagy 60-as éveiben ejthettek bele a füzéri vár ciszternájába. A ciszterna kutatását befejeztük, és mintegy 6 m-es mélységben a vízgyűjtőt deszkapallókkal befedtük.

GÁL VIKTOR

97. Gadács, Magyaródpusztá (KÖH 78391)

(Somogy megye) Kö

2011. május 11-én, a középkori Marosd helyét keresve, helyi adatközlőink hívták fel a figyelmünket egy faluhelyre Gadács ÉK-i határrészében. A Magyaródpusztai-árok felső folyása mentén, a kettéágazó patak Ny-i ágának Ny-i oldalán, a vízzel párhuzamosan, ÉNy–DK irányban, kb. 400 m hosszan találtunk középkori leleteket.

Munkatársak: Czövek Attila (WMMM), Takács Melinda régészhallgató (ELTE).

K. NÉMETH ANDRÁS

98. Gávavencsellő határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, B?

A Tiszabercel és Gávavencsellő között létesítendő vízvezeték nyomvonalának helyszíni szemléje során, 2011. március 9-én, az alábbi új lelőhelyeket dokumentáltuk.

Cimba-part I. (KÖH 78125): A Csözsilip-csatorna É-i partján – csaknem szemben a Kerítői-Nagy-legelő É-i rész elnevezésű lelőhellyel – egy csaknem 20 m szélesen szántott É–D-i irányú szántóban egy intenzív őskori (bronzkori?) lelőhelyet regisztráltunk. A szántás két oldala műveletlen terület, tehát elképzelhető, hogy a lelőhely némileg nagyobb annál, mint amit mi regisztrálni tudtunk.

Cimba-part II. (KÖH 78127): Az előző lelőhelytől Ny-ra – egy természetes mélyedés által elválasztva –, egy É–D-i irányú szántásban, szórványosan őskori kerámiát tudtunk gyűjteni egy É–D-i irányú dombháton.

Cimba-parttól Ny-ra (KÖH 78129): Egy É–D-i irányú dombhát tetején – mely vastagon borítva szerves trágyával (talán egy egykori karám maradványaként) – szórványosan őskori kerámiákat tudtunk gyűjteni. Az említett ok miatt elképzelhető, hogy a lelőhely némileg nagyobb annál, mint amit mi regisztráltunk.

Kerítői-Nagy-legelő É-i rész (KÖH 78131): Ahol a nyomvonal egy híd és egy földút mellett húzódik, a Csözsilip-csatorna D-i oldalán, egy kis mértékben kiemelkedő, legelőként használt dombháton, a vakondtúrásokban közepes mennyiségű kézzel

formált őskori kerámia látott napvilágot A lelőhely pontos kiterjedése az említett okok miatt nem állapítható meg pontosan.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, valamint Gosztonyi Tibor, az ibrányi helytörténeti gyűjtemény vezetője.

JAKAB ATTILA

99. Gemzse határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, U, Kö, Kk

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranysapáti eröműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Durják-Alja-dűlő (KÖH 78361): A Gemzsét és Szabolcsbákát összekötő műúton átkelve a Durják-Alja-dűlő és Pusztaszőlőhegy-dűlő által határolt nyomvonalszakaszt vizsgáltuk át. Itt került elő a lelőhely kevés őskori és késő középkori cseréppel. Kiterjedése É–D irányú, kb. 100×150 m méretű.

Égetett-erdő keleti rész (KÖH 78359): Az Égetett-erdő határész K-i részén találtuk a lelőhelyet. DNy-ról egy zárt almáskert határolja, így elképzelhető, hogy ebbe az irányba tovább folytatódik. Gyér neolitik és középkori cserépanyag, valamint egy fenőkötőredék jellemzi. ÉNy–DK irányú, kiterjedése 150×250 m.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régész; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

100. Gödöllő, Szíl-háti-dűlő (Ottó Ferenc utca 2 – 4.) (MRT 11. k. 10/33. lh., KÖH 26005) (Pest megye) Sza, Á

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága áruháza építéséhez kapcsolódó mentő feltárást végzett a 6270/23 hrsz.-ú ingatlanon 2011. november–december hónapban. 2009–2010-ben megtörtént a próba- és megelőző feltárás.²⁰

2011. november elején elkezdtük a régészeti szakfelügyeletet, a parkoló s bevezető utak területén végzett földmunkáknál. A humuszolás során előkerült a korábbi próbafeltárás során dokumentált, de teljesen fel nem tárt objektumok egy része, továbbá új régészeti jelenségeket is regisztráltunk. A szakfelügyelet keretén belül kinyestük és dokumentáltuk a régészeti objektumokat. Ám mennyiségük szükségessé tette a mentő feltárást.

A szakfelügyelet során körbejelölt objektumfoltokat kibontottunk. A feltárás keretén belül átvizsgáltunk 3800 m²-t, kibontottunk 73 régészeti objektumot, ebből 8 már a próbafeltárás során előkerült, de akkor csak a föltjét rögzítettük. Sajnos van 27 olyan objektum is, melyet a próbafeltárás során dokumentáltunk, de most a humuszolásakor már mélyebbre szedtek a gépek s megsemmisültek. A feltárt objektumok többsége kerek gödör, általában öblösödő, mély tárolóvermek, ill. szemétgödörök. Az egyik gödör tetejére emberi csontvázat temettek. Vannak

nagyobb, alakatlan, agyagnyerő gödörkomplexumok és egy közepén cölöplyukkal rendelkező, sátozott építmény (műhely, vagy lakóház) is. Valamennyi szarmata kori. Nagyon sok kerámia, piros festett és szürke, korongolt edény, kézzel formált töredék került elő. Meglepően sok a római importként idekerülő *terra sigillata* edénytöredék, koruk a 2. század vége–3. század közepe. Orsógombok, fenőkövek is előkerültek a gödörökből. Kiemelkedő lelet két bronzfibula (térdfibula és aláhajtott lábú fibula), szarmata gyöngyök és egy germán jellegű, ívelt hátú csontfésű.

A derékszögben futó árokrendszerből is kevés szarmata kerámia került elő, bár a hasonló árkok, az előző évi ásítás során Árpád-korinak bizonyultak. Idén csak szórvány Árpád-kori kerámiát találtunk, objektumokat nem tudunk e periódushoz kapcsolni.

Munkatársak: Érdi Benedek geodéta, Mali Antal restaurátor.

OTTOMÁNYI KATALIN

101. Gödre-Gödreszentmárton, Várdomb (Kloster) (KÖH 54671) (Baranya megye) Kö

2011. április 11-én Gödreszentmártontól D-re, két patak összefolyása felett fekvő széles platón, 40–50 m átmérőjű területen rengeteg téglát, követ és kevés embercsontot figyeltünk meg a száraz szántóföldön. A templomhelytől DNy-ra, kb. 10 m-re újabb, kisebb törmelékcsoporthoz jelentkezett. Bár a helynév kolostorra utal, a források Szentmártonban csak plébánia-templomot ismernek, amely 1542-ben alesperesi székhely is volt. A jelentős intenzitású faluhely a templomtól DDNy-ra, a patakkel párhuzamosan kb. 400 m hosszan húzódik.

Munkatárs: Patton Gábor.

K. NÉMETH ANDRÁS

102. Gölle határa (Somogy megye) Ő, Á, Kö

Alsó-Inámi-dűlő (KÖH 78415): 2011. április 18-án Inámpusztától közvetlenül D-re, a Ny–K irányú patak É-i felén húzódó dombháton szórványosan őskori és Árpád-kori cserepeket találtunk a poros felszínen.

Cserepes-dűlő (KÖH 78419): Április 18-án a Göllétől K-re eső második patak, az Inámi-mellékág K-i felén, a DNy–ÉK irányú távvezetékoszlop alatt, poros vetésben néhány őskori kerámiát találtunk.

Dűlt-templom-dűlő (KÖH 78417): A középkori Gölle templomának romját egy 1770-es években készült térkép még feltüntette. Április 18-án Göllétől É-ra, az egykori Uzdpusztától D-re, a Gölle-patak Nyi felén, a dombtető K-i szélén, száraz szántásban néhány nagyobb követ és kevés apró téglatöredéket találtunk, körülötte egy-két kisebb embercsonttal. A templomhely É-i szélénél kezdődő búzatáblán a faluhely kiterjedését nem tisztázhattuk.

Török-templom (KÖH 78421): Göllétől K-re számos régészeti adat és helynév is igazolja a középkori Csőke templomának létét. Május 23-án a cserepespusztai kövesúttal párhuzamos patak Ny-i felén, a Gölléről Alsóhetényre vezető dűlőúttól

²⁰ RKM 2010. 233.

kb. 1 km-re É-ra, a dombvonulat legmagasabb kiemelkedésén, a sűrű búza ellenére a traktornyomokban sikerült megtalálni a templom helyét (mészkövek, téglatöredék). A faluhelyet nem sikerült azonosítani.

Munkatárs: Czövek Attila (WMMM).

K. NÉMETH ANDRÁS

103. Gyöngyös határa (Heves megye) Ő, Pa

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, a Dobó István Vármúzeum 2010. augusztus 31. és 2011. április 30. között, kutatási terv keretében terepbejárásokat végzett a Mátra D-i részén. Cél a 2004–2007 közötti időszakban azonosított régészeti lelőhelyek műszeres bemérése, további–elsősorban ősköri–lelőhelyek feltérképezése a Mátrában, a tervásatásra alkalmas lelőhelyek felmérése.

A Tarján- és a Gyöngyös-patak által közrefogott pleisztocén terasz tetején, 170 m tengerszintfeletti magasságon, 250×150 m-es, felső paleolit telepet regisztráltunk, de 20×20 m-en lehetett leginkább gyűjteni a pattintott kőanyagot (*Toka-dűlő I. lh., KÖH 77151*). A Gyöngyöspüspöki lakótelep eddig megépült házai 200 m-re É-ra vannak a lelőhelytől, melyet építkezés veszélyeztet.

Borhy-Tagon, a 3-as sz. főúttól É-ra, a szőlőműveléssel megmunkált pliocén-egyedidőszaki hegylábi felszínén, 235–240 m tengerszintfeletti magasságon, kb. 20×20 m-en 9 gyűjtési pontot dokumentáltunk (*Borhy-Tag 2–10. lelőhelyek, KÖH 77243, 77245, 77247, 77249, 77251, 77253, 77255, 77257, 77259*). Az előkerült leletgyűttesek pattintott kövek voltak. Közülük 4 gyűjtési pont (3 ősköri, 1 felső paleolit, Borhy-Tag 8–10. lelőhelyek) szórványos, 4 gyűjtési pont (2 ősköri–felső paleolit, Borhy-Tag 4–5. lelőhelyek, 2 felső paleolit, Borhy-Tag 3. és 7. lelőhelyek) közepes intenzitású, 1 gyűjtési pont (felső paleolit, Borhy-Tag 6. lh.) nagy leletkoncentrációjú volt.

Munkatársak: Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila, Kecskeméti Daniella, Fodor László (Dobó István Vármúzeum).

Konzulens: Dr. Mester Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE Régészettudományi Intézet).

GUTAY MÓNKA

104. Győr határa (Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, Kú, Ú

A 82-es sz. főút tervezett győri bevezető szakasza az M1 autópálya lehajtójától (a 69+750 km szelvénytől) indul, és a meglévő útszakasztól Ny-ra, a veszprémi vasút DNy-i oldalán halad majd. A Pándzsa-eret és a pápai vasutat keresztezve köt bele a 821 j. útba. A 3,9 km hosszúságú nyomvonal túlnyomórészt mezőgazdasági művelés alatt álló területeket érint. A szemlélt viszonylag kedvező észlelési körülmények között, szántott, tárcsázott, illetve gyér vetéssel borított felületeken végeztem. A nyomvonal mintegy 1 km-es szakaszon – a pápai vasút két oldalán – érint művelésen kívüli gyepes, ligetes területeket. Ezen a részen a szomszédos, művelés alatt álló parcellákat vizsgáltam át.

A Pándzsától D-re, néhány száz m-en keresztül a nyomvonal korábban művelt, de jelenleg parlagon álló területen, majd egy nagyobb ligetes-bozótos mélyedésen keresztül vezet. Ettől a mélyedéstől közvetlenül K-re, a pápai vasút irányába egy enyhén kiemelkedő dombhát húzódik ÉNy–DK-i irányban. A kiemelkedés területén 1964-ben Gabler Dénes a 16–18. század közé keltezhető kerámiatöredékeket talált:²¹ *Borsó-dűlő II. (KÖH: 44535)*. Bejárásom során a dombhát felszínén – tárcsázott, erősen gyomos tarlóban – zömmel ősköri (bronzkori), kisebb részben kora újköri – újköri kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A leletanyag nem nagy számban jelentkezett, de az észlelési körülmények sem voltak igazán kedvezőek. A telepnyom mintegy 600 m hosszan követhető volt, lényegében kiterjed a hosszúkás dombhát teljes területére. Miután a kiemelkedés a veszprémi vasút K-i oldalán is folytatódik, egészen a Pándzsa kanyarulatáig, feltételezhető, hogy a lelőhely kiterjed arra, a jelenleg beépített területre is. A dombhát a D-i részén kissé kiemelkedik és egy kisebb, de markáns dombocskában végződik. A dombocska felszínén és Ny-i lejtőjén is került elő ősköri kerámiatöredék. Megjegyzendő, hogy a tervezett útnyomvonal a dombocska oldalában vezet végig, így érinteni fogja a lelőhely D-i csücskét.

Ettől a helytől a nyomvonal már folyamatosan művelés alatt álló területeken halad. Az iménti lelőhelytől DK-re, mintegy 400 m-re, egy újabb, nagyobb kiterjedésű homokdombot keresztesz a tervezett nyomsáv. A homokdomb D-i oldalán, 140×100 m nagyságú területen, elsősorban római kori és kora újköri – újköri kerámiatöredékeket gyűjtöttem: *Malomszéki-dűlő II. (KÖH 84545)*.

Továbbhaladva DK felé először ritka őszi vetéssel fedett, majd egy keresztező dűlőút után frissen szántott területre jutottam. A keresztező dűlőút környékén a felszín ismét markánsan kiemelkedik, a kiemelkedés felszínébe a földút mélyen belevág. A domb legmagasabb részén, elsősorban a dűlőúttól É-ra, elsősorban kora újköri – újköri cseréptöredékek jelentek. A terület már ismert és nyilvántartott régészeti lelőhely, Losonczy Máté 2010-ben hasonló korú felszíni leletanyagot gyűjtött itt: *Malomszéki-dűlő (KÖH: 75399)*.

Az iménti lelőhelytől kezdve a vizsgált nyomsáv túlnyomóan frissen szántott területeken, és mintegy 500 m-en keresztül magasabb dombháton halad. Ezt követően mélyebben fekvő – helyenként belvízzel borított – területekre ér. Az előbb említett dombvonulat ezen a szakaszon, a nyomvonal közelében, attól mintegy 100–150 m-nyire húzódik, ÉNy–DK-i irányban. Ahol a nyomvonal egy újabb dűlőutat keresztesz a közeli – tőle Ny-ra lévő –, közigazgatásilag már Győrújbarát területére eső dombhát felszínén, kisebb foltban ősköri (bronzkori) kerámiatöredékeket gyűjtöttem: *Csóka-telek II. (KÖH 76267)*. A leletanyag nem nagy számban jelentkezett. A tervezett nyomvonal nem érinti a lelőhelyet.

Az új nyomsáv a város közigazgatási határánál kapcsolódik a meglévő nyomvonalhoz és amellett jut el az M1 autópálya lehajtójáig. A nyomvonalnak ezen a DK-i szakaszán régészeti

21 XJM RA 923-71, 924-71.

leletanyag nem jelentkezett. Az itt elhelyezkedő hétvégi kertek egy része kerítéssel védett, a kerítetlen telkek területén recens szórvány hulladékon kívül más nem került elő.

TAKÁCS KÁROLY

105. Győr-Gyirmót, Csordanyom (Gerle utca) (KÖH 21445)

(Győr-Moson-Sopron megye) V

2011. október 14–21. között elvégeztük az új utca nyitását célzó beruházáshoz kapcsolódó megelőző régészeti feltárást. A beruházási területen húzódik a „Csordanyom” nevű nyilvántartott lelőhely. A feltárással kijelölt nyomvonalban 24 régészeti jelenséget figyeltünk meg és dokumentáltunk, melyek az előkerült jellegzetes kerámiatöredékek alapján a kora vaskor időszakára keltezhetőek. Többségük agyagkitermelő, ill. hulladékgyűjtőként funkcionálhatott, ám jelentkezett egy mélyebb, kútként azonosítható objektum is, valamint 3, nagy valószínűséggel összefüggésben álló oszlophely, utóbbiak egy vonalban helyezkedtek el a feltárási terület DK-i szélénél. A 2. sz. gödör betöltését több, nagyobb méretű, urna alakú edény díszített felületű töredékei töltötték ki, melyek szinte szabályosan egymásra lapolva helyezkedtek el benne. Rajtuk kívül még egy feltűnően magasan jelentkezett, fiatalon elhunyt ember gyenge megtartású, erősen hiányos, az előzetes mezőgazdasági művelés és a gépi földmunka következtében bolygatott csontvázat találtuk meg, melléklete – valószínűleg a körülményekből adódóan sem – volt.

A szórtan, ill. kisebb csoportokban elhelyezkedő objektumok egy laza szerkezetű megtelepedési helyre utalnak, mely nagy valószínűséggel É-i és D-i irányban is továbbterjed.

POLGÁR PÉTER

106. Győr-Győrsziget, új Mosoni-Duna-híd (Jedlik híd)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kú, Ú

A hídhoz kapcsolódó utak, csomópontok és közművek kivitelezési munkálatai során 2010. március 2. és 2011. december 12. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat, majd a jogutód Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársaival régészeti szakfelügyeletet láttunk el. Az új Mosoni-Duna-híd (Jedlik híd) a korábbi Vásárhelyi P. gyaloghíd helyén a Mosoni-Duna ÉK-i, bal oldalán fekvő Révfalu városrészt és a folyó DNy-i, jobb oldalán fekvő Győrsziget városrészt köti össze.

Győrszigetben a földmunkák a Stromfeld Aurél, a Szarvas, a Kiss Ernő, a Radnóti Miklós, a Híd, a Töltésszer, az Erkel Ferenc továbbá a Kossuth Lajos utcákban, valamint a Ráth Mátyás és a Petőfi téren folytak. A korábban ismert, 3 érintett lelőhely közül a Semmelweis u. 10. néven nyilvántartott falmaradványok, és a Kiss Ernő u. D-i házsora alatt jelentkező római sírok további kiterjedését nem tapasztaltuk. A közműárkokat azonban többnyire a modern korban erősen bolygatott talajban nyitották.

Simor János püspök tere (Győrsziget, Plébániatemplom; KÖH 70885) lelőhelyről korábban római és középkori kerámiatöredékeket ismertünk. A megfigyelés során, a téren lévő római katolikus plébániatemplom K-i (Erkel F. u.) és D-i oldalánál (Semmelweis u.) 2010. augusztus és szeptember folyamán embercsontok kerültek elő erősen bolygatottan, néhány kora újkori kerámiával, bronzkereszttel, és vastárggyal. Rábontottunk a jelentkező embercsontokra, a vázak eredeti elhelyezkedése nem volt megállapítható, az előkerült maradványok legalább 25 egyenhez tartozhattak. A templom körüli temető beépített, bolygatott nyomairól van szó, amely minden irányban folytatható. Legkésőbb 1712-től, a plébániatemplom felszentelésétől temetkeztek ide 1844-ig, de várható korábbi temetkezések előkerülése is.

A Töltésszer, Feszítőoszlop (KÖH 78847) újonnan bejelentett lelőhelyen 2010. október 19-én a Kecszyárral szemközti, feszítő villanyoszlop helyén 220 cm mélységben egy sírt tártunk fel. A K–Ny tájolású, hátán fekvő, nyújtott csontvázas temetkezés beásása nem mutatkozott, de a csontok jelentkezési szintjétől kb. 1 m-rel magasabban egy törmeléken, néhány kerámiatöredék alapján újkori, planirozási réteget találtunk, a sír eredeti mélysége 1 m körüli lehetett. A váz felsőtestén 12 db bronzgomb maradványait találtuk, amelyek alapján kora újkori lehet. A beépítettség miatt nem dönthető el a Töltésszer utcai sírről, hogy magányos temetkezésről van-e szó; valamint a lelőhely kiterjedése is ismeretlen.

2011. március 28-án Győrszigetben, a *Radnóti utca, tömbbátörés (KÖH 78849)* helyén végzett talajcsere közben élére állított nagykerérodzó metapodiumokból álló szerkezetet tudtunk megfigyelni két helyen, amely 18–19. századi házalapokhoz csatlakozhatott. Bontásuk során kevés mázas kerámia és vastöredék került elő. Mészárszékhez vagy csontfeldolgozó műhelyhez tartozhatott.

A III. ütem, Révfalu területén folyó földmunkák a Kálóczy tér–Egyetem tér körforgalmú csomópontjától, a Szövetség, ill. Víztorony utcáig tartó szakaszt érintették a Hédervári úton. A Hédervári út páratlan, Ny-i oldalán álló 20. század eleji épületeket (pl. Holler-ház) elbontották. Ezek helyén újkori törmelékben haladtak, mázas kerámia, néhány 18. századi, valamint ismeretlen korú téglák kerültek elő. Ezen a területen a megfigyelés során nem tapasztaltunk régészeti érintettséget.

Munkatársak: Bek Tamás, Bötsch Enikő, Csuti Tamás, Halász Ferenc, Skriba Pál régésztechnikusok, Lakatosné S. Erika, Hatos János, Ritly Jenő muzeológus asszisztensek.

MELIS ESZTER

107. Győr-Ménfőcsanak, Csanak-hegy, Szamár-domb (Népfőiskola utca) (KÖH 77285)

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró

2011. szeptember 7–23. között régészeti szakfelügyeletet láttunk el a 25785/15 hrsz.-ú telken tervezett utcai gázvezetékhez kapcsolódó földmunkák mellett, valamint az előző, víz- és szennyvízelvezetés földmunkáinál megfigyelt régészeti jelenségeket tártuk fel és dokumentáltuk 1191 m² nagyságú területen. A gázközmű árkanak gépi kiásása közben további régészeti

jelenségeket észleltünk, így a lelőhely előzetesen valószínűsített K-i határa kb. 60 m-rel lejjebb lehet a domb oldalában. Összesen 41 régészeti jelenséget figyeltünk meg és rögzítettünk.

Noha leletanyag hiányában nem mindegyik jelenség volt egyértelműen meghatározható, a lelőhely egyértelműen egy kora bronzkori településre utal, mely a kedvező földrajzi adottságot kihasználva telepedett meg a szóban forgó dombon, gyakorlatilag a domboldaltól a dombtetőig birtokba véve azt. Ugyanakkor a település most feltárt részletét alapvetően két objektum határozta meg: egy a leletanyag alapján jól meghatározható kultúrára (kisapostagi kultúra) jellemző széles és mély árok a domboldal magasabb részében, ill. a dombtetőn feltárt hasonlóképp nagy méretű, valószínűsíthetően félig földbe ássott négyszögletes épület. Mindkettőből rendkívül gazdag leletanyag, főleg kerámiatöredék és állatsont, de feltűnően nagyszámú örlő- és fenőkö került elő, sőt, az épület betöltése több finoman megmunkált csonteszközt (kalapács, véső, ár stb.) is tartalmazott. A mennyiségében ugyancsak nem elhanyagolható kagylóhéj szintén a kultúra jellemzője. A kísérő jelenségek pedig agyagkitermelő és/vagy hulladékgyűjtők voltak, több-kevesebb leletanyaggal.

A későbbi kutatások szempontjából lehet érdekes, hogy egy keskeny, a dombra felfutó sekélyebb árokban két római kori tegulatöredék is jelentkezett. A lelőhely nagy valószínűséggel a Szamár-domb elnevezésű magaslatnak legalábbis a K-i és DK-i részére mindenképpen kiterjedhet, a domboldal alsó részétől egészen a tetőig.

POLGÁR PÉTER

108. Győr-Ménfőcsanak, Széles-földek (KÖH 34305)

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, B, V, LT, Ró, N

2011. március 28. és szeptember 30. között a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ II. sz. Szobathelyi régiója munkatársai folytatták a lelőhely megelőző feltárását. A tárgyévben 136 494 m²-t, összességében 277 165 m²-t kutatunk át. A tárgyévben újabb 6084 jelenséget, összesen 11 505 jelenséget (STR) figyeltünk meg. Ezekből – mivel újkorinak bizonyultak – 540-et nem tártunk fel, és nem is dokumentáltunk.

A hatalmas felületről természetesen nagy mennyiségű leletanyag került a II. sz. régió szobathelyi bázisára. Ezek közül kiemelésre érdemesek: 292 db M30-as láda kerámia, 303 db M30-as láda állatsont, 4503 db (felszínről, humuszos közben és meddőről származó) fém és 1,328 m³ faanyag a kutakból.

A feltárási terület egészén a régészeti földmunkák előtt és a rétegelő humuszos közben továbbra is Sándor Lajos végzett fémkereső műszeres kutatást. A leleteket GPS-koordinátáik rögzítése mellett szedtük fel: egy koszideri (3 db tüskés-koronagos csüngő) és egy korai urnamezős bronzkincs (tűk, karperecek, csüngők, tör), urnamezős és szkíta kori bronz nyílhegyek, urnamezős kori bronzkés, számos bronz sarlótöredék, kelta és római kori bronz-, ezüst- és vasfibulák (összesen 900 db), kelta, római és középkori pénzermék (kb. 1200 db), római kori éremkincs (23 db érem), római kori vas pikkelypáncél-lemezek, bronztükrök töredékei, kelta, római és középkori vaseszközök.

További 1050 fémtárgyat jelenségből (árkok, gödrök, há-

zak, sírok) bontottunk ki. Különleges leletcsoportot képvisel a nagyszámú grafitrög, amelyek egy része a kelta időszakhoz kapcsolható.²²

A szárazabb időjárásnak köszönhetően, de az eleve magas talajvízszint ellenére több olyan kutat tártunk fel, amelyben megőrződött a faszerkezet. Ezek közül egy kelta és 6 római kori (kettő faszerkezetét hordók képezték).²³

A *dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája* időszakából – zselizi, kottafejes és Keszthely-csoport – mindössze néhány újabb hulladékgyűjtőt tártunk fel és kisszámú szórvány anyagot találtunk. Az egyetlen csontvázas sír melléklete mindössze egy vésőbaltával volt.

A *rézkorból* a lengyeli, a Balaton-Lasinja-kultúra és a ludanicei csoport szórványos emlékei mellett a vízfolyás D-i oldalán mindössze egy, a badeni kultúrához sorolható gödör jelzi a késő rézkor időszakát.

A *bronzkor* települési jelenségei közül kiemelésre érdemesek a halomsíros és az urnamezős kultúra gödrei. A korszakból kisszámú, ámde annál nagyobb jelentőségű temetkezések származnak. A középső bronzkorból (BA1) 9 hamvasztásos sír a feltárási terület ÉNy-i részén, a hajdani dögtér területén és attól D-re került elő. A középső bronzkor következő fázisából (BA2) 8 csontvázas sír származik a vízfolyás másik, ÉK-i oldaláról. Különös jelenség (*pythos*, áldozat vagy egyszerre mindkettő?) az a halomsíros kultúra emlékményéhez (BB1) tartozó gödör a vízfolyástól D-re, amelyben több, szinte ép edény, örlőkövek és állatsontok mellett egy zsugorított pózban elhelyezett gyermek maradványait tártuk fel.²⁴

Az *urnamezős kultúrához* sorolható 11 hamvasztásos, urnás sír két csoportban (9+2) a vízfolyás két oldalán volt.

A *kora vaskori Hallstatt-kultúra* települési jelenségeinek többsége „ház”, azaz négyszögletes, földbe mélyített, oszlop-szerkezetes építmény. Ebben a szezonban kb. harmincat tártunk fel, köztük tojásdad alaprajzúakat is. Két fő csoportban, a vízfolyás két teraszán helyezkedtek el, s ezeken belül kisebb csoportokban, néha szinte utcába rendeződtek. A feltárástól Ny-ra (Gyirmót felé) elterülő Eperföldeken Egry Ildikó a korábbi években több épületüket kutatta. A kultúra szórvány fémanyagából egy bronz csónakfibulát érdemes kiemelni.

A *középső vaskori szkíta időszakból* – a fémkeresőzésnek köszönhetően a humuszból – kb. 30 db szkíta bronz nyílhegyet emeltünk ki. Utóbbiak szóródása a szkítáknak a Hallstatt-kultúrájú település elleni támadásának lehetőségét veti fel.

A *késő vaskori kelták* települési jelenségei is két települési gócot alkottak, hasonlóképpen a vízfolyás K-i és Ny-i teraszán. A hajdani telkeket árkok határolják, amelyek sejtyszerűen támaszkodnak a vízfolyásra, azt követik. Az árkokat többször megújították – közben megváltoztatták az általuk kerített terület méretét, tájolását –, és az árkokban összegyűjtött vizet a

22 Vizsgálatukat Dr. Kreiter Attila végezte.

23 Dendrokronológiai feldolgozásukat Dr. Grynaeus András végezte.

24 Melis Eszter: Középső bronzkori, csontvázas rítusú temetkezés Győr-Ménfőcsanak, Széles-földekről. In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 51–75.

vízfolyásba vezették. A telkeken felszíni, felmenő falú, oszlopszervezetes (3,5×5 m) lakóépületek, földbe mélyített gazdasági épületek álltak. A földbe mélyített, általában 2,5–3,5×3–4,5 m-es, a rövidebb oldalukon egy-egy oszlophelyes gazdasági építmények közül érdekesebbek a következők. Az OBJ 162 (4,8×6,3 m) nagyobb mennyiségű vassalak és öntőtégely (talajtani mintázása is megtörtént); az OBJ 354-ben szövöszékhez tartozó agyagnehezékek; az OBJ 403-ban feldarabolt ezüst pénztöredékek voltak. Dokumentáltunk azonban külső kemenccéket is. Legalább fél tucat kútjuk ismeretes, az egyik faszerkezetes volt.

A település a koraitól a késő kelta időszakig létezett, sőt, megérte a római kori foglalást és lakóinak kulturális öröksége beépült a hódítók emlékégyébe.

Fémkeresős munkatársunknak köszönhetően Münsingeni típusú ruhakapcsoló tüvel és vas övlánccal (a végén antropomorfa ábrázolással) lett gazdagabb emlékégyék. A meddőről származik az ún. „Fußzier-Fibel” (Mansfeld I típus, Dürrenberg I D3), amely rendkívül ritka nálunk.²⁵ Rituális áldozatot sejtet egy kelta hólyagos karperec töredéke, amelyet a vízfolyás Ny-i szélén, szintén műszerrel találtunk meg. Ugyanilyen okból – a vízfolyás ugyanezen oldalán – a humusz alájárva leásva temették el egy valószínűleg áldozati szertartás maradványait. Ezt egy fémműves áldozataként interpretáljuk egy nagy méretű, tölcsérszerű agyag fűtatócső miatt, amit az edények mellett helyeztek el. Az összes jelenség kb. 35%-a ennek az időszaknak az emléke.

A római kor települési jelenségei közül figyelemre méltó két kőalapozású, többosztatú lakóépület. Az egyiket a vízfolyástól K-re, a 120 kV-os vezeték szomszédságában Egry Ildikó 10. felületén (01500/3 hrsz.) tártuk fel. Csak a XJM-től megkapott geodéziai összesítő felmérés térképéről ismerjük, hiszen a teljes feltárási dokumentációval a múzeum sem rendelkezik. Eszerint ÉNy–DK-i tájolású és többhelyiséges volt. Az épület a visszatemetetlen felületen az évek során szinte nyomtalanul elpusztult, sajnos már csak maradványait tudtuk újradokumentálni. A másik kőalapozású lakóépület a vízfolyás Ny-i oldalán állt (01500/7 hrsz.). Szintén ÉNy–DK-i tájolású, ÉNy-i, rövidebb oldalán volt a bejárata, háromhelyiséges, mérete 13×7,5 m. Részben még falalapozásait is kiszedték (egy avar kori kerámiával keltezett árok vágta), padlószintjét is elpusztította a szántás. A ház közeléből fémkeresősünk egy ólom tárgyat (votiv) emelt ki. Feltételezett gazdálkodási egységéhez D felé kiterjedően, és az alábbi sorrendben fa oszlopszervezetes horreumként értelmezhető építmény, fabéléses kutak és edényégető kemence, valamint gödrök tartozhattak. Az egész – feltételezett – gazdasági egységet egy árokrendszer kerítette. A kőalapozású épületek esetében nem zárható ki, hogy felmenő faluk faszerkezetes volt.

Egy harmadik, de fa oszlopszervezetes épület (8,5×20,5 m) a vízfolyástól K-re, de a több helyiséges kőalapozású lakóépületen túl, a beruházási terület DK-i legszélén állt (01498/3 hrsz., Egry Ildikó a 15. sz. felület kinyitásával részben feltárta.)

Tájolása szintén ÉNy–DK-i volt. Járószintjét elszántották, mára már elpusztult. A közelében több kutat bontottunk ki.

További kb. 120 földbe mélyített, általában a rövid oldalukon egy-egy oszlopra támaszkodó tetőszerkezettel rendelkező építményt (2,5–3×3–4 m) tártunk fel. Mindössze néhányban volt tüzelőszerkezet. Lehetséges funkciójuk terménytárolás és/vagy istálló. A tényleges funkció eldöntését talajminta-velelelésen alapuló komplex természettudományos vizsgálatoktól (pl. fitolit, foszfát, archeobotanika) reméljük. Ezek közül a leletanyaga miatt érdekesebb építmény az OBJ 374/STR 9317, csontfurulya és egy bronz lószerszámot díszítő *phalera* is származik belőle. Lelehelőnkön ritkaságnak számít egy többretegű tűzhely maradványa, valamint két külső kemence.

A gödrök közül érdekesebbek az anatómiai rendben lévő ló vázát tartalmazó, ill. egy méhkas alakú, amelyben a kiemelkedően gazdag leletanyagból mesterjegyes *terra sigillata* tál is előkerült. Kútjaik közül a STR 6616 számúban egy ép korszak volt. A római lelehelőkomplexumot egy többes árokrendszer kerítette.

Egy magányos késő római kori sír vastárggyal a feltárási ÉNy-i szélé közelében, a vízfolyás mellett, annak É-i partján volt. Voltak árokba „eltemetettek” is. Egy áldozatot (vagy több áldozattételt ugyanazon a helyen?) sejtet, több mint 30 ólom *votiv* felbukkanása – ezek egy részét a fémkeresős műszer találta – a vízfolyástól K-re. A felületre nyitott szondában azonban semmilyen beásás vagy más jelenség nem mutatkozott.

Összegzésként megállapítható, hogy az összes jelenség kb. 35–40%-a ennek az időszaknak az emléke.

A népvándorláskor települési jelenségeit továbbra is és leginkább avar kori gödrök jelezték. A 01500/8 hrsz.-ú terület DK-i részén a hosszúkás, „sürgödröserű” gödrök sűrűbben fordultak elő. Ezek a jellegzetes gödrök a 20 kV-os vezeték vonalában lévő „dombháton” hármásával-négyesével csoportosultak. A STR 10744 gödörből előkerült szürke kerámia – Tomka Péter konzulens véleménye szerint – a 7. századra datálható. Valamilyen módon használatban voltak a római korból megőrkölt telekosztó/vízvezető árok. Ezt a tényt kerámiájuk hüen jelzi, pl. a STR 6456 és 10408 számúból. Utóbbi az OBJ 406 római kori háromosztatú épületet bolygatta meg.

A fémkeresős műszeres kutatás során a vízfolyás K-i teraszán egy *langobard* ezüst-, ún. ujjas fibula („Siebenknopf-Fibel”) került elő, de a 7 gombból egy hiányzott. A meddőről pajzsok vas alkatrészeit emeltük ki.

Feltárási közben, 2011-ben, Rákóczi Gábor öt alkalommal készített légifelveleleket.

A KÖH és az Ásatási Bizottság szeptember 9-én tartott együttes ellenőrzést a feltáráson.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében kerül végleges elhelyezésre.

A kerámia, állatsont, embercsont, talajminta, kövek stb. leletanyag tisztítását és restaurálását az Archeolore Kft. munkatársai helyben (kerámia- és agyagtárgyak, kő), ill. Budapesten (fém, üveg) végezték.

Munkatársak: Melis Eszter, Horváth Ciprián és Szvath Márton régészek; Lakatosné Süvegyártó Erika, Hatos János, Molnár Szabolcs, Ritley Jenő, Tóth Zoltán Ferenc, Wolf Ernő technikusok; Binder Hajnalka, Bötsch Enikő, Csuti Tamás, Faiszt Sza-

25 Dr. Horváth László (1945–2015) végezte el az összes fibula meghatározását.

bina, Halász Ferenc, Nagy Mónika, Skriba Pál és Vágusz Anina régésztechnikusok; Groma Kata, Jáky András, Szalay Enikő és Deminger Csilla (ELTE BTK) régészhallgatók.

A geodéziai szolgáltatást a régió geodéziai csoportjának munkatársai (Áncsán Zoltán, Földi Áron és Kovács Zoltán) végezték Eke István geodéta-térinformatikus-régész irányításával.

Az embertani leletek feldolgozását Dr. Tóth Gábor, az állatsontanyag feldolgozását Nagy Gábor végezte. A már folyamatban lévő előzetes feldolgozásba és a tervezett publikációk készítéséhez további specialistákat (pl. malakológia, halcsont, halpikkely, pollen, archeobotanika, dendrokronológia, csont- és kőszeközök, *terra sigillata*, numizmatika) vontunk be: Dr. Biró Katalin, Dr. Alfred Galik (Bécs), Dr. Bartosiewicz László, Dr. Torbágyi Melinda, Dr. Redő Ferenc.

Konzulensek: Dr. Tomka Péter, Dr. Horváth László.

ILON GÁBOR

Győrújbarát, Csóka-telek II.

(KÖH 76267)

(Győr-Moson-Sopron megye) B

A részletes leírást lásd: Győr határa.

109. Gyula határa

(Békés megye) Ő, B, Szk, V, Sza, A, Á, Kk, I

A Gyula külterület 0261 hrsz.-ú telek erdősítését tervezik. A pontos régészeti adatgyűjtéshez és információszerzés érdekében az erdő kialakítására kijelölt, mintegy 25,9 Ha területen 2011 januárjában terepbejárást végeztünk. A kivételesen kedvező, csapadékmentes időszak lehetővé tette, hogy az erdősítés teljes területén megvizsgáljuk a régészeti lelőhelyeket. A vizsgált terület legnagyobb részén már alacsonyan kisarjadt az ősszel elvetett gabona, de ez lényegesen nem befolyásolta a látási viszonyokat. Egy kisebb, egyébként is igen alacsony fekvésű, rétként hasznosított földrészlettől eltekintve a teljes terület bejárható volt. A terepbejáráson műholdas támogatású PDA készüléket használtunk, a terepen gyűjtött leletanyag előkerülési helyét pontosan bemérve és dokumentálva. Az előzetes és a helyszíni adatgyűjtés alapján megállapítható, hogy a tervezett erdősítésre kijelölt telek 4 régészeti lelőhely területét érinti. Megerősítettük és részben módosítottuk a korábban már ismert régészeti lelőhelyek kiterjedéséről szóló adatokat. A *Sándor-hegy, Faiskola I.* (Gyula 397. lh., KÖH 446) lelőhely kiterjedése nagyobb. A *Sándor-hegy, Faiskola II.* (Gyula 398. lh., KÖH 448) lelőhely kiterjedése pedig pontosabb lett a mostani terepbejárás eredményeképp. A *Sándor-hegy, Faiskola III.* (Gyula 399. lh., KÖH 449) és a *Sándor-hegy, Faiskola IV.* (Gyula 400. lh., KÖH 450) lelőhelyek kiterjedése nem változott. A korábban ismertekhez képest más korszakhoz tartozó leletanyagot egyik lelőhelyen sem találtunk.

SZATMÁRI IMRE

110. Gyulaháza határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, B, Ró, Á

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Béke Tsz-től DDNy-ra, Csik-gát-dűlő, 10. lh. (KÖH 78365): A Berti-kertben talált lelőhelytől mintegy 600 m-re, hosszan elnyúló, ÉÉK–DDNy irányú, intenzív lelőhely. A gyulaházi Béke Tsz-től DK-re, kb. 600 m-re kezdődött, s jó másfél km hosszan húzódott tovább, a Gyulaháza község D-i vége és a Csik-gát-dűlő által bezárt területen. A lelőhely legintenzívebb része a házak közelében fekvő, kisebb vizes terület környéke. A lelőhelyen késő bronzkorra (Gáva-műveltség) és császárkorra datálható kerámiatöredékeket, kova- és obszidiánpengéket gyűjtöttünk.

Csik-gát-dűlő Ny-i rész, 11. lh. (KÖH 78367): A nagyfeszültségű vezeték nyomvonalán találtuk a lelőhelyet, melyen őskori, késő bronzkori (Gáva-műveltség), császárkori és Árpád-kori cserepeket, valamint obszidián- és őrlőkötőredéket találtunk. Kiterjedése 260×260 m.

Engel-Soli-dűlő (Berti-kert, KÖH 78363): A dűlő Ny-i részén regisztráltuk a lelőhelyet. Mint egy helyi lakostól megtudtuk, ezt a határrészt Berti-kertnek is nevezik. Az őskori, császárkori és Árpád-kori(?) kerámiával fedett felszíni telepnyom ÉNy–DK irányú, kiterjedése 250×350 m.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

111. Gyulaj határa

(Tolna megye) Ró, Kö

Garasházi-erdészház (KÖH 23785): 2000-ben, egy erdészeti dolgozó segítségével a Hosszúvölgyből D felé folyó patakocska és a közelben eredő Köves-patak összefolyása feletti fiatal erdőben kevés ős- és több középkori cserepet találtam, kb. 15×20 m-es területen pedig a talajlazítóval megbolygatott templom helyét is azonosítottam rengeteg tégl- és habarcs-törmelék formájában. 2011. május 23-án a 2–3 m-es fák között, sűrű aljnövényzetben ismét rögzítettem a templom helyét.

Gátfenéki-dűlő (KÖH 23552): A Kurdról Gyulajra vezető út és a Gyulaji-patak között, a patak Ny-i oldalán, 2007-ben, középkori cserepeket találtam a patakkel párhuzamos keskeny szántásban, de a domb magasabb részét a fedettség miatt nem tudtam bejárni (Rác-rakási-dűlő név alatt). A lelőhely a középkori Mindszentfalva helyét jelölheti. 2011. március 23-án a dombtető ismét fedett volt. A patakkel párhuzamos szántott sáv legmagasabb részén, a lelőhely É-i határán középkori cserepek mellett néhány mészhabarcsdarabot is találtunk.

Nagy-pusztai-dűlő (KÖH 77987): A középkori lelőhelytől DNy felé, vele kissé átfedésben római lelőhelyet azonosítottunk a keskeny, szántott sávban, a Kurd és Gyulaj közti határig. Néhány 10 m hosszan szórványosan római téglákat is találtunk, amely talán épületet jelez a vetés alatt.

Óbiródi-halastó (KÖH 23762): 1800 körül, az óbiródi erdészlaktól K-re még álltak a biródi templom romjai. Papp István tamási esperes idejében, a 20. század első felében a falak

Gyulakeszi, Csobánc-hegy (Csobánc vár)

már nem látszottak, a templom tégláit elhordták. Közeliében, az óbiródi halastó K-i sarkánál, a biródi erdészház felé vezető út partjában Torma István 1963-ban egy középkori ház profilját figyelte meg. Március 23-án a kb. 2,5–3 m magaspartban én is átvágott középkori objektumot azonosítottam, belőle egy középkori cserépet és paticsokat gyűjtöttem. Több átvágott objektum a partban nem jelentkezett. A part fölött meredek mélyút indul a dombtetőre, amely talán kapcsolatban áll a keresett középkori falu- és templomhellyel.

Munkatárs: Czövek Attila (WMMM).

K. NÉMETH ANDRÁS

112. Gyulakeszi, Csobánc-hegy (Csobánc vár) (MRT 1. 14/3 lh., KÖH 7998) (Veszprém megye) Kú

A 2011. július 2–13. között végzett szondázó tervásatás a Csobánc Váraért Alapítvány szorgalmazása és finanszírozása által több éve tartó műemléki állagmaggóvás-helyreállítás és kutatás részét képezte. A munka során kb. 6×7 m alapterületen kitisztítottuk az öregtorony belsejében a még meglévő törmelékét. Így az öregtorony belső részét mindenütt a korábban elért szintig (373,28 m) tisztítottuk ki.

Az öregtorony Ny-i előterében egy 10 m hosszú és 5 m széles szelvényt nyitottunk. Ebben feltártunk egy a toronyhoz kapcsolódó, eddig ismeretlen és törmelékkel fedett, 16–17. századi, téglapadlós, kőfalú helyiséget. A helyiség szabálytalan alaprajzú, (minden oldala eltérő hosszúságú), K-i falát az öreg-

torony Ny-i fala alkotja, DK-i sarkában cserépkályha-alapozás kőből falazott maradványa maradt meg. A helyiségtől DNy-ra egy lépcsőfeljáró kezdetét is kibontottuk. *(Az illusztrációt lásd fent!)*

A feltárás során mintegy 45 faragott kő került elő.

A feltárt területet geodéziai felmértük és beszinteztük.

RAINER PÁL

113. Hajdúböszörmény, Bocskai Tsz sertéstelep (KÖH 58981) (Hajdú-Bihar megye) U, Sza

A lelőhely a város DNy-i határában, a Hajdúböszörményt Balmazújvárossal összekötő műút D-i oldalán található. A lelőhely régészeti szakfelügyelet során vált ismertté, amikor a létesítendő terménytároló területén a gépi földmunkákkal néhány sötét objektum feltárását észlelték. A feltárást 2011. július 18. és augusztus 5. között végeztük.

Az 1218 m²-nyi területen egy szellősen elrendezett római császárkori szarmata települést és néhány őskori (neolitikus) települési objektumot tártunk fel. A lelőhely meglehetősen leletszegény volt, a hasonló korú települések leletmennyiségétől messze elmaradt. A nagy méretű neolitikus kút és gödör a feltárt terület magasabban fekvő K-i részén helyezkedett el, valószínűleg a többi objektum is ebben az irányban keresendő, a mai műút alatt, ill. annak az É-i oldalán.

A szarmata település objektumai zömét szintén a dombháton találtuk, egy nagyon látványos, a szelvény hosszanti átló-

ján végigfutó S alakú árok védte őket a mélyebben fekvő vize-nyösebb területtől. A falunak tehát csak a vízelvezető árokkal védett NyÉNy-i szélét sikerült megfogni. Ezt egyrészt az bizonyítja, hogy a feltárt területtől ÉNy-ra levő terménytároló támfalának megerősítéséhez létesített oszlopgödörökben már nem találtunk régészeti objektumokat. Másrészt az ásatási szelvénybe két kút és az említett árok kivételével csak gödör estek bele, lakóépület, vagy kemence nem. Összesen 10 gödör tartalmazott szürke vagy vörös színű korongolt, illetve kézzel formált edénytöredéket, állatsontot. További 7 gödörnek nem volt korhatározó értékű lelete, de nagy valószínűséggel ehhez a faluhoz tartoztak. Az elenyésző mennyiségű kerámia- és állatsontlelet mellett előkerült még néhány malomkötőredék, fenőkő, szilikátsalak és egy vékony bronzlemezke. A falut felhagyása előtt kiüríthették, talán evvel magyarázható a kevés lelet, ill. az a 3 gödör, amelyekben a települési szemét mellett egy-egy állat (valószínűleg két kutya és egy disznó) ép váza feküdt.

Munkatársak: Juhász László és Szabó Nóra ásatási technikusok.

BOCSI ZSÓFIA

114. Hajdúnánás, Béke Tsz (Vidi-földek) (KÖH 52994)

(Hajdú-Bihar megye) U, Sza

A hajdúnánási Béke Mezőgazdasági Szövetkezet sertéstelepének bővítése során került sor a megelőző feltárára 2011. április 11–21. között. A lehumusztolt és bedrénezett tározómedence 1714 m²-es területén 1364 m² nagyságú felület bizonyult régészeti szempontból érintettnek. Tizenhét objektum került napvilágra, melyek bontása során 20 stratigráfiai szám került kiosztásra. A lelőhelyen alapvetően római császárkori (szarmata) település 9 kerek gödre mellett a középső neolitikum végére keltezhető 5 amorf agyaggyerő gödör is feltárára került, melyek közül kettőt elfedett a területen talált 3 db, erősen szerves, fekete betöltésű, modern (20. századi szeméttel keltezhető) beásás.

Az egyik középső neolitikus gödörből előkerült egy kis méretű, zsákalakú függeszthető edényke, melyen a tiszadobi csoport jellegzetes díszítése látható és melyet – tartalma alapján – vörös okkerfesték tárolására használtak. Az edényke legjobb párhuzama, szintén okker tárolására utaló vörös belsővel, Jéke, Istenhegy lelőhelyről ismert (a kisvárdai Rétközi Múzeum régészeti kiállításán látható).

Munkatársak: Boda Péter, Faur Zoltán, Tóth Mihályné technikusok.

DANI JÁNOS – BOCSI ZSÓFIA

115. Hajós határa

(Bács-kiskun megye) U, R, B, LT, Sza, A, Á, Kk

Hajós területe az Alföld és a dunai allúvium határán, Magyarország egyik legspeciálisabb területén található. A község egyrészt az igen jó vízellátású dunai allúvium – a Kalocsai-Sárköz – K-i peremén, másrészt az azt határoló, folyómedrek által alamosított, 10–15 m-rel az allúvium síkja fölé magasodó, lösszel fedett futóhomok rétegek alkotta, száraz magaspárt területén húzódik. Hajós területére is teljességgel igaz Borovszky Samu-

nak a szomszédos Császártöltésre tett megállapítása, mely szerint: „A község határának nagyobbik része a Kiskunság jellegével bír, kisebbik része pedig agyagos, tőzeges lévén, a Sárközzel rokon. A kiskunsági részen 10–15 méteres szintkülönbségek is vannak.”

A község határának terepbejárására 2010–2011-ben került sor. A terepbejárás során a klasszikus (belső adattári és terepen végzett munkából álló) módszert alkalmaztuk. Először a terepi munkát végeztük el, majd ezután került sor az adattári kutatásra, és a korábban már ismert lelőhelyek azonosítására. Ennek eredményeként, néhány kivételtől eltekintve, az összes korábban ismert lelőhely azonosításra és legtöbbször újbóli bejárásra került. A terepbejárás során gyakorlatilag az összes szántóföldi művelés alatt álló területet megvizsgáltuk, illetve figyelemmel kísértük az egyéb szántással járó (szőlő és gyümölcsös telepítés) munkákat is.

A terepbejárás során 103 új régészeti lelőhely került azonosításra. A terepen végzett munka GPS és 1:10 000-es térkép segítségével folyt. A lelőhelyek kiterjedését rögzítettük a térképen, melynek digitális változata is elkészült. A leletanyagot a helyszínen nem válogattuk, csak csomagoltuk. Ezzel párhuzamosan, kísérőjegyzék és terepbejárási napló is készült. A leleteket a múzeumba szállítás után megmostuk, meghatároztuk. A lelőhelykataszter elkészítése során az újból bejárt, de már korábbról ismert lelőhelyeket azonosítottuk, az új kataszterben a megfelelő lelőhelyhez hozzárendeltük. A bizonytalan helyű, illetve újból be nem járt lelőhelyek a kataszter végére kerültek.

A régészeti topográfia összeállítása során a területre vonatkozó publikációk mellett, felhasználtuk a terület egykori morfológiáját rögzítő, 17–18. századi térképeket is. A középkori települések azonosításához a jelenleg is használatos földrajzi neveket, illetve a császártöltési és hajósi lakosok emlékezetében élő mondákat, történeteket elemeztük.

A leletanyag elsődleges feldolgozása után kijelenthetjük, hogy a terület a korai neolitikumtól a középkorig szinte folyamatosan lakott volt. A terepbejárás során mintegy 14–15 kultúra nyomaint gyűjtöttük össze. A neolitikumban jelen volt a területen a Körös-kultúra, továbbá kisebb számú lelőhelyen előkerültek a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája és esetlegesen a lengyeli kultúra nyomain. A rézkori lelőhelyek a tiszapolgári, a bodrogkeresztúri és a badeni kultúra népességéhez köthetők. A településnyomok száma a bronzkor időszakában jelentősen megemelkedik, meghaladva minden korábbi és későbbi kultúrára jellemző mennyiséget. A korszak lelőhelyein a Makó-, a nagyrévi, a Vátya-, a halomsíros és esetlegesen az urnamezős és/vagy a Gáva-kultúra leletanyagát dokumentáltuk. A nagy mennyiségű bronzkori lelőhelyhez képest szinte elenyésző számban került elő vaskori, pontosabban kelta leletanyag. A szarmata időszakban jelentős számú kisebb-nagyobb település létesült a Sárköz, a magaspárt valamint a Hátság területén is. A szarmata korhoz képest mintegy felére esik az avarokhoz köthető lelőhelyek száma. A kora középkor (Árpád-kor) idejéből jelentős számú kisebb-nagyobb település és 3 templomos hely nyomaint találtuk meg, míg a késő középkorra jelentősen visszaesett a településnyomok száma, a kis méretű tanyahegyek mellett nagyobb falvak egykori területét dokumentáltuk. A jelentős számú településesség közül is kiemelkednek egyes

badeni telepek és a középkori falvak. Sikertült újra, és részben újonnan azonosítani a középkori Hajós, Morcs/Keresztúr, Csákányfő, Kall településeket, valamint Morcs/Keresztúr, Csákányfő és nagy valószínűséggel Kall falu templomát.

A terepbejárás anyagának elsődleges feldolgozása elkészült. Az összegyűjtött leletanyag, a korábban előkerült leletek és történeti adatok felhasználásával elkészült a település összefoglaló régészeti topográfiája.²⁶

KNIPL ISTVÁN

116. Halmajugra határa (Heves megye) Pa, U

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, a Dobó István Vármúzeum 2010. augusztus 31. és 2011. április 30. között kutatási terv keretében terepbejárásokat végzett a Mátra D-i részén. Cél a 2004–2007 közötti időszakban azonosított régészeti lelőhelyek műszeres bemérése, további elsősorban őskőkori lelőhelyek feltérképezése a Mátrában, a tervésatra alkalmas lelőhelyek felmérése.

Karácsondi-part-dűlő 1. (KÖH 78203): A pattintott kőanyag szóródása kb. 100×50 m, gyér intenzitású.

Karácsondi-part-dűlő 2. (KÖH 78205): A pattintott kőanyag szóródása kb. 400×250 m, közepes intenzitású.

Malom-úti dűlő (Karácsondi-határra járó-dűlő 3.) (KÖH 77205): 2011. április 16-án, a Visonta területén végzett terepbejárás alkalmával a lelőhelyen lehumusztolt területet figyeltünk meg, ahol régészeti objektumok (gödrök, cölöplyukak) foltjait mutatkoztak. A felszínen újkőkori, jellegtelen, elsősorban szerves anyaggal soványított, kívül barna, belül fekete színű kerámiákat és pattintott kőveket (túlnyomó részük Mátra vidéki kovakőzetből volt) lehetett gyűjteni. A lelőhely kiterjedése a korábban megfigyeltnél jóval nagyobb.

Szoller-dűlő 2. (KÖH 78207): Az Ugrai-patak jobb partján, Karácsond határán, a pleisztocén teraszon, 2 gyűjtési pontunk volt. Az 1. gyűjtési ponton, egy homokbánya falából sárga színű okkerdarabokat gyűjtöttünk.

Szoller-dűlő 1. (KÖH 77241): A 2. gyűjtési ponton szórványosan pattintott kővek (őskor, felső paleolit) voltak.

Munkatársak: Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila, Kecskeméti Daniella, Fodor László (Dobó István Vármúzeum).

Konzulens: Dr. Mester Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE Régészettudományi Intézet).

GUTAY MÓNIKA

117. Harka, Kereszt-földek

(KÖH 59349)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő

2011. március 25-én régészeti szakfelügyeletet láttunk el az Alpési lakóparkban, ahol a 800/75 hrsz.-ú telken sávalapot ástak az épülő lakóháznak. A lehumusztolt, a valóságban inkább csak elegyengetett felszínen több jellegtelen őskori kerámiát is találtunk. Az enyhén lejtős telek az út mellett fekszik, aminek túloldalán árok és vizenyős terület van. A 40 cm széles és 80–90 cm mély alapárkokban szinte azonnal jelentkezett a talajvíz, ill. a rétegződés is az enyhe emelkedésnek felelt meg. Az úthoz közelebbi ÉK-i részen csak a sötét, tözeges réteg látszott, a DNy-i alapárkokban már az árok feléig a sárga, nagy kavicsokkal és görgetegekkel teli sóder is előbukkant. Az árok metszetében csak egyetlen bizonytalan beásás nyoma látszott, a ház DNy-i sarkánál. Itt a kidobott kavics között egy darab őskori kerámiát is találtunk. Az árok másik metszetfalán, ill. a többi alapárkokban a fentiekén túl egyéb régészeti jelenséget nem tapasztaltunk.

Munkatárs: Balassa Krisztina régésztechnikus.

GABRIELI GABRIELLA

118. Hagyfalú, Fekete-Éri-dűlő

(KÖH 77311)

(Vas megye) Ő, LT, Ró, Á

A 86-os sz. főút és a Répceszentgyörgyre vezető út ÉNy-i oldalán, egy erőteljesen kimagasodó dombon és annak lábáig nagy kiterjedésű lelőhelyről, őszi vetésen gyűjtöttünk őskori, kelta – római és középkori (Árpád-kor) emlékanyagot. A dombon villamos felsővezeték vezet át, amelynek oszlopa hajdan nyilván megbolygatta a lelőhelyet. A domb teteje már erősen erodálódott, szinte az altalajt szántják. Kiterjedése kb. 250×250 m. Munkatársak: Ilon Gábor régész, Radics András régésztechnikus.

NAGY MARCELLA

119. Hegyhátsál, Ritási-dűlő

(KÖH 64132)

(Vas megye) Ró

A 76-os és a 86-os sz. főút tervezéséhez szükséges hatástanulmány készítését megelőző terepbejárást végeztünk 2011. július 27-én. A Németsfalusi-rét D-i része, a Cser-domb, a Márfai-legelő-melléken, a Cser-hegyen és a Cser-hegy alján – beépítettség vagy növényi fedettség miatt – eredménytelen volt a terepbejárás.

A Hegyaljai-patak K-i partján római házikerámia-töredéket találtunk. Minden bizonnyal a Hegyaljai-patak Ny-i partján (Nádasd, Kemence/Maczfa-dűlő II, KÖH 43681) 1987. október 18-án végzett terepbejárás során előkerült római kemencéhez tartozó lelőhely kiterjedése lehet.

Az érintett területek vegetációs fedettsége miatt később új terepbejárás szükséges.

Munkatársak: Derdák Ferenc geodéta, Horváth Dorina és Kőszegi Ádám régésztechnikusok.

MLADONICZKI RÉKA

26 Knipl István: Hajós régészeti topográfiája. *Cumania* 26 (2013)7–46.; Knipl István: A Duna-Tisza közti Hátság és a Kalocsai Sárköz Hajós és Császár-töltés közszégek közötti határterületének geoarcheológiai elemzése. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Földtani és Őslénytani Tanszék, 2014.

**120. Hejőpapi, Bodza
(KÖH 78459)****Borsod-Abaúj-Zemplén megye Ő, Sza**

Örökségvédelmi hatástanulmány készítése során vizsgáltuk Hejőpapi É-i határát. A 068/29–35. hrsz.-ú területeken egy nem túl intenzív régészeti lelőhelyet azonosítottunk. A jellegtelenségi és a császárkori szarmata kerámiatöredékeket a Hejő árteréből kiemelkedő kisebb magaspart K-i lábánál találtuk.

A terepbejáráson Nagy S. József vett részt.

MISKOLCZI MELINDA

**121. Hejőpapi, Gyulaj
(KÖH 78445)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza**

A Hejőpapi területén tervezett 2. sz. öntözővezeték kialakítása során, régészeti megfigyelés keretén belül új lelőhelyet azonosítottunk. A településtől D-re, a Gyulaj nevet viselő területen a megelőző feltárás keretén belül neolitikus és császárkori (szarmata) gödröket bontottunk ki. A területen egy 2–3. századi gyermek sír is előkerült. A rablott temetkezés egy fibulát és néhány üvegyöngyöt tartalmazott. A feltárt gödrök leletanyaga közül egy *terra sigillata* töredék emelkedik ki.

MISKOLCZI MELINDA

**122. Hernádnémeti, Bársonyos
(KÖH 80297)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) N**

2011-ben terepbejárást végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett, a projektben 3. sz. lelőhelyen. A nyomvonal 1929–1932 km-szelvénye között nagy kiterjedésű népvándorlás kori település felszíni nyomait azonosítottuk.

A Hernádba Böcs mellett ömlő Bársonyos-patak eredeti, szabályozás előtt kanyargós medre, és annak ásott csatornája éppen a vasút alatt egyesül. A két meder közti enyhén kiemelkedő dombon helyezkedik el a lelőhely, de az ásott csatorna Ny-i oldalán is találtunk 1–2 felszíni leletet.

A lelőhely a vasút É-i oldalán terül el, és az 50 m-es vonalon belül található annak D-i széle. Azonban a vasúti töltés É-i és D-i oldala mentén 2–3 m mély, 15–20 m széles árok húzódik, amely részben építési anyag bányászása közben keletkezett, részben pedig a patak medréhez tartozik. Ez az árok térben elválasztja a lelőhelyet a vasúttól. A lelőhely eredeti területe minden bizonnyal soha nem érte le a vasút vonalát. Erre a következtetésre juthatunk akkor, ha megfigyeljük, hogy a lelőhely dombját jelentő szintvonal szinte teljesen körbefut, azaz az eredeti partvonal és ebből következően a lelőhely széle majdnem teljesen épnek mondható.

P. FISCHL KLÁRA – SZALONTAI CSABA

**123. Hetes, Alsó-Kistói-dűlő 2. lelőhely
(KÖH 78715)****(Somogy megye) Ő**

Lakossági bejelentés érkezett a község határában talált régészeti lelőhelyekről. 2011. május 17-én terepbejárást végeztünk

a bejelentővel közösen. A korábban regisztrált Alsó-Kistói-dűlő 1. (KÖH 26573) és Gárdonyi-dűlő (KÖH 56296) lelőhely bejárása mellett egy új lelőhelyet sikerült behatárolni:

Az Alsó-Kistói-dűlő 2. lelőhely a Jutáról Hetesre vezető műúttól D-re, az Alsó-Kistói-dűlő és a Gárdonyi-dűlő határán terül el. Az őskori kerámiatöredékek elsősorban kerültek elő, inkább az É-i és a D-i rész volt az intenzívebb.

Munkatárs: Cserép Tamás.

NÉMETH PÉTER GERGELY

**124. Hidasnémeti, Kiserdő
(KÖH 78561)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, R**

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság munkatársai 2011. július 5–8. között Miskolczi Melinda régész vezetésével próbafeltárást, majd július 8. és augusztus 15. között megelőző feltárást végeztek a Széchenyi és Iskola utcák közötti szennyvízvezeték fektetése kapcsán.

A lelőhely kiterjedését csak megközelítőleg tudtuk behatárolni (a teljes nyomvonal hosszúsága: 250 m, a régészeti jelenségekkel fedett szakaszok szélessége: 2,5 m volt). Az ásás során összesen 38 objektumot tártunk fel, melyekből a leletanyag előzetes feldolgozása alapján 26 egyértelműen a középső újkőkor (késő tiszadobi, kora bükki), 6 a késő rézkori badeni kultúra időszakába, egy gödör pedig a rézkori bolygatás következményeként mindkét időszak leleteit tartalmazta. Őt jelenség meghatározása egyelőre bizonytalan, de nagy valószínűséggel őskori.

A legtöbb újkőkori objektum funkcióját tekintve tároló- és hulladék-gödör. Nagyméretű, házépítéshez szükséges anyagnyerő gödröket is dokumentáltunk, melyeket később szintén hulladék-gödörként hasznosítottak. Szinte a teljes nyomvonalon megfigyelhető egy 50–40 cm mélységben szórvány kerámiával jelzett újkőkori kultúrszint, mely az objektumok felett koncentráltan jelentkezett. Feltártunk egy megközelítőleg ÉNy–DK irányú paticskoncentrációt, mely egy ház omladéka lehetett. Ezt is és a telepen feltárt egyik sírt is nagymértékben károsította a szántás. A nagy mennyiségű patics felszedését és a terület nyesését követően az omladék alatt cölöpszerkezetes házra utaló oszlophelyeket figyeltünk meg.

Két temetkezést is feltártunk. Az egyik az újkőkori kultúrszint alatt feküdt, sírfoltja nem volt. Igen rossz megtartású, feltehetően K–Ny tájolású, jobb oldalára fektetett, melléklet nélküli (újkőkori?) sír, amelynek csontjai szinte szilánkokra hullottak szét. A 3. kutatóárok végében található agyaggyerő gödörbe két csontvázat, egy felnőttet és egy gyermeket helyeztek (*Az illusztrációt lásd a 67. oldalon!*). A sír beásásának nyoma itt sem látszott. A vázak tájolása DK–ÉNy irányú, mindkettő baloldalra fektetett, a gyermek lábait enyhén felhúzták. A felnőtt átöleli a gyermeket, ami talán az egyidejű elhalálásra utalhat. Felszedés közben a felnőtt kézcsonthaját, ujjpercein és a gyermek koponyáján vörös színű okkerfesték nyomaikat figyeltük meg. Az anyagnyerő bontásakor a gyermek feje fölött 3–4 cm-rel egy kerek, lapos mészkögyöngy került elő. A sírhoz tartozása bizonytalan. A temetkezést egy rézkori gödör bolygatta, ezért a felnőtt alsó végtagjait mélyebben szétszórva

Hidasnémeti, Kiserdő. Kettős zsugorított csontvázak temetkezése

ebből a beásásból gyűjtöttük össze. A csontvázak antropológiai vizsgálat alatt állnak, ezért korukra, haláluk körülményeire vonatkozó pontosabb adatokat csak a vizsgálatok elvégzését követően adhatunk.

Az objektumokból előkerült leletanyag mennyisége igen jelentős. A legnagyobb számban kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A középső neolitikum időszakában a házi kerámiára a pelyvás soványítású, sárgásbarnára, barnára égetett, vastag falú darabok jellemzőek, melyeket sokszor mély hullámos vonalakkal díszítettek. Több gödörből került elő kiöntöcsöves töredék. Szinte minden újkőkori gödörben megtalálhatóak a perem alatti lyuk-soros példányok, néhány esetben lelógó bütyökkel kombinálva.

A finomkerámiát gondosan kidolgozták, az edények fala egészen vékony, fényes felületű. A leletanyagban tipikusak az ún. bomba formájú edények. A díszítésnél a sűrű vonalkázás figyelhető meg, melyek U, V formát mutató ún. „kapumotívumok”. Az edény peremét, de sokszor az alját is cickakk, vagy egyenes vonalú bekarcolással zárták le. Gyakori a tüzdelt díszítés is. Néhány töredéken festés nyoma is megfigyelhető. Az inkrusztáció mellett találtunk olyan töredéket is, melynél a külső és belső felületet egyaránt vörösre festették, majd fényezték.

A lelőhelyen számottevő a kőeszközkészlet is. Nyersanyaguk előzetes megfigyelések alapján obszidián, hidro- és limnokvarcit. A legtöbb gyártási hulladék, szilánk és magkő, de nagyon szép kőpengéket is találtunk. A településről nagyobb méretű őrlőkőalap és több őrlőkőtöredék is előkerült.

A badeni objektumok (tároló- és hulladékgödörök) száma elenyésző az újkőkorihoz képest, mégis gazdag leletanyag jellemzi ezt az időszakot is. A házi kerámia készítéséhez már inkább homokot használtak. Több ép edény került ki a gödörökből, melyek közül fontos megemlíteni a kis csuprokat, mericéket. Gyakori motívum a korszakra jellemző kannelúra, hálóminta és pontsoros díszítés. A fakerekes szekerek késő rézkori megjelenésére utal az ásatás során előkerült díszített kocsikerék. Pattintott és csiszolt kőeszközök a rézkori gödörökben is jelen vannak. Az obszidiánból készült pengék, magkövek mellett gyakoriak a csiszolt csonteszközök (árok, tűk) is.

A feltárással sikerült biztosan meghatározni a lelőhely É-i határát (Széchenyi u.), D-i széle feltehetően a Vasút utca (esetleg az utca másik oldalán, a házak, kertek) alatt is folytatódik, míg K-i irányban a kerékpárúttal párhuzamosan kialakított park fedheti a települést.

A Kassai u. túloldalán 2006-ban egy másik újkőkori és középkori lelőhelyet regisztrált Pusztai Tamás,²⁷ elképzelhető, hogy a két lelőhely összetartozik. A település Ny-i irányban is biztosan folytatódik, a helybeli lakosok elmondása alapján kertjeikben gyakran találnak kerámiatöredékeket.

Munkatársak: Miskolczi Melinda régész; Hajdú Melinda régészhallgató (ELTE Régészettudományi Intézete); Sáfrány Andrásné, Nagy S. József rajzoló, Nagy Zoltán régésztechnikus (Herman Ottó Múzeum).

KOÓS JUDIT

125. Hidvégardó, Malom-szög

(KÖH 90221)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) N, Ú

A Sajó–Bódva-völgyére vonatkozó, 2011 év elején kihirdetett vészhelyzet és az ehhez kapcsolódó árvízmentesítések során „azonnali feltárásokat” végeztünk Hidvégardó határában 2011. április 13-án és 27–28-án.

A legészakabbi Bódva menti árvízvédelmi töltés, a bódvalenkei szükségtározó gátnyomvonalának építése során néhány faszenes, sötét foltra bukkantunk, bennük szórványos régészeti leletanyaggal. A korábban ismeretlen lelőhelyet a nyomvonal humuszolása során azonosítottuk. A terület lapos, árvízzel veszélyeztetett, egyetlen kiemelkedés sem látszik rajta. Bár ma a folyó bal partjára esik, a légi fotókon látható egykori mederkanyarulatok szerint a történeti korokban ez a rész a Bódva É-i partját alkotta.

A közel 200 m hosszan elnyúló, ritkás lelőhelyen áprilisban leletmentést végeztünk. Az objektumok zöme kormos, faszenes betöltésű gödör volt. Az esetek többségében ovális alakú gödröket a 9. században létesítették. Faszenes, kormos betöltésük révén egy nagyobb égésre, tűzvészre gyanakodhatunk, mely talán az egész telep felhagyásához vezetett. A gödrök mellett két kemencét is találtunk, az egyik nagy méretű, négyszögletes, míg a másik kerek alaprajzú volt. Mindkettő gyengén átégett volt, cseréptapasztást egyik alján sem tapasztaltunk. A kerek kemencéhez egy munkagödör is csatlakozott. A négyszögletes forma feltehetőleg nem sütés-főzéshez szolgált, inkább valamilyen ismeretlen, talán ipari jellegű feladata lehetett.

A gödörökből előkerülő nagyszámú, a 9. századra keltezhető kerámia hullámvonalköteggel, valamint sűrűn bekarcolt vonalköteggel díszített volt; előbukkantak egy díszített csonttárgy apróra tört töredékei is. (Az azóta elvégzett restaurálás során egy teljesen kiegészíthető, szarvasagancs elágazásából készített só-, vagy készsége tartót sikerült belőle rekonstruálni. *(Az illusztrációt lásd a borítón!)* A gödrök betöltésében több helyen találtunk ércdarabokat, melyek csekély vastartalma miatt feltehetően gyeppvasércek voltak. Ezeket a történeti korokban a lápos vidékeken, a felső talajrétegekben gyűjtögettek és kevés vastartalmát kohósítással nyerték ki. Mivel a lelőhely környezetében a Bódva ma is mély fekvésű rétterületek között folyik, így bizonyára nem tévedünk, ha a gyeppvasércet helyben talált nyersanyagunk tartjuk. A 9. századi lelőhelyen több újkori beásást is azonosítottunk, melyek 19. századi eredetű tanyaszerű épületekhez tartoztak. Ezen épületek nyomainak az ásatáson kívül is megtaláltuk.

A terület földrajzi elnevezése alapján elképzelhető, hogy ez a Bódva mellett álló tanya egykoron malomként funkcionált.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

126. Homrogd, Észak

(KÖH 80775)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) N, Kú?, Ú?

A lelőhely Homrogdtól É-ra, a Vadász-patak K-i partján fekvő domb lábánál található. A Kupa és Homrogd közötti optikai kábel-összeköttetés kiépítése során 2011. október 27-én végzett régészeti megfigyelés alkalmával került elő, feltárását 28-án

27 HOM Rég. Ad.: 4111-06

végeztük. A kiásott árok szakaszban egy késő bronzkori gödör jelentkezett 115 cm mélységben. Paticsomladékos betöltési rétege révén mutatkozott meg az egyébként teljesen egynemű, fekete öntéstalajban. Valószínű, hogy a régészeti jelenségek jóval mélyebben, a metszetekben mutatkozó vastag, fekete öntéstalaj alatt helyezkednek el. Ennek tulajdonítható, hogy a friss szántás ellenére semmilyen felszíni nyomot nem fedeztünk fel a környéken. A gödörben talált néhány népvándorlás kori töredék alapján feltételezhető, hogy több korszakú lelőhelyről van szó.

A vezeték árkanak falában újkori épületmaradvány(ok) metaszétét is dokumentálhattuk. Az omladék sárga, nagy méretű homokkővel kezdődött, melyek felett kisebb, fehér, meszes kővekből álló törmelékeny réteg, a felett pedig vörös, paticsos omladék réteg helyezkedett el. Az előkerült téglá- és üvegtörmelék, valamint edénycserepek újkoriak voltak. Az I. katonai felmérés Homrogdot ábrázoló térképszelvényén a kupai elágazásnál láthatunk két É–D irányú, az egykori út két oldalán, egymással párhuzamosan álló épületet. Elképzelhető, hogy ezek egyikének maradványairól van szó.

CSENGERI PIROSKA

127. Hont belterület (Nógrád megye) Pa, U, B ?, Á, Ú, I

2011 májusa és júliusa folyamán csatornázási munkák megfigyelését végeztük, ami több lelőhelyet érintett.

Felvégi kápolna (Dózsa György utca, KÖH 78671): Az Ipoly utca és Dózsa György utca kereszteződésének É-i oldalán egy Szűz Mária-szobor található, amely a helyi hagyomány szerint egy régi kápolna helyére épült. A helyi hagyományt alátámasztja a szűkebb terület elnevezése is – Felvégi kápolna. Az elnevezés alapján feltételezte Nováki Gyula, hogy a kora Árpád-kori vár egyik temploma lehetett ezen a területen. Az 1972-ben végzett ásások azonban nem mutatták ki semmiféle épület nyomát. Most a két utca burkolata és a Szűz Mária-szobortól Ny-ra fekvő telek csatornabekötésének helyén, az útburkolat alól emberi csontok kerültek elő, kisebb mennyiségben a telken lévő bekötés területén is. Azonban ezek mind bolygatott helyzetű, bármiféle keltező leletet nélkülöző maradványok voltak. A helyi lakosok elmondása szerint a Szűz Mária-szobor környékén a második világháborúban szovjet katonákat temettek el, akiket később exhumáltak. Azonban az előkerült váztöredékek kizárólag az útburkolat és a telek területéről származnak, így kizárhatjuk, hogy esetleg a földben maradt második világháborús maradványok lennének.

Iskola (Pázmány utca; KÖH 40824): A lelőhely sokáig tévesen Iskola néven szerepelt a szakirodalomban. Az 1950-es években általános iskolások pattintott kőeszközöket gyűjtöttek az iskola kertjéből. Az ásás ideje alatt megtudtuk, hogy ebben az időszakban a római katolikus templomtól Ny-ra, a Rákóczi és Dankó utcák sarkán lévő plébánia kertjét hívták iskolakertnek, mely nem azonos az 1990-es években az Ipoly és Dózsa György utcák sarkán (Felvégi kápolna) álló iskolának használt-

házzal²⁸ és nem is az utóbbi években iskolaként funkcionáló, az Ipoly és Pázmány utcák sarkán található épülettel. Mindezek ellenére a Pázmány utcában 2011. május 2. és május 11. között nyitott árkaikban is találtunk felső paleolitikus megtelepedést bizonyító pattintott kőeszköztöredékeket és eszközkészítés során keletkezett gyártási hulladékot részben *in situ*, részben az 1990-es évek közepén folytatott közművesítés által bolygatva, a jelenlegi felszíntől mérve 70 cm mélységben. Összesen 3, egyenként 1×10 m-es kutatóárkot nyitottunk az utca vonalával párhuzamosan az Ipoly két alacsony fekvő teraszán. Az utca K-i oldalán nyitott 1. árkaiban 3 db ugyanazon magkőről leválasztott és egymással összeilleszthető kovaszilánkot és pengét, jó minőségű hidrokvarcitpengét és egy kvarcitkavics ütőkövet találtunk. Az utca Ny-i oldalán a felső teraszperem lejtőjén nyitott 2. árka területén közműárok bolygatott volt, másodlagos helyzetben egy hidrokvarcitpenge proximális töredéke és egy kvarcitkavics ütőkő került elő innen. Az 1. ároktól közvetlenül D-re nyitottuk meg a 3. árkot, melyben az alsó terasz peremét sikerült rögzítenünk. Leletanyag innen már nem került elő. Feltételezhetően egy felső paleolitikus (Gravetti kultúra?) műhelytelep peremét lokalizáltuk a Pázmány utcában.

Ispánsági vár (Szög, Hunyadi utca; KÖH 78679): A jelenleg Sziget néven ismert falurészben a csatornaépítéshez kapcsolódóan 2011. május 2. és július 31. között több szakaszban megelőző feltárást végeztünk. A területre először Patay Pál lokalizálta a honti ispánsági várat, majd 1972-ben Nováki Gyula és Miklós Zsuzsa meg is találták a vár sáncrészeit és a váron belüli néhány objektumot.²⁹

A vár feltételezett területén összesen 5 szelvényt nyitottunk. Ezek közül egyetlen egy volt pozitív, a többi területen csak azt tudtuk megállapítani, hogy a vár belsejében a kultúrretek teljesen elpusztultak egyrészt az erózió, másrészt a homokbányászat, közművesítések és újkori építkezések következtében. A magasabban megmaradó részekben több újkori objektumot figyeltünk meg, ezek a 19–20. századra keltezhetőek. A betöltésükből az újkori hulladék mellől számottevő mennyiségű kora Árpád-kori kerámia is előkerült, ami az itt egykoron létezett, elpusztult középkori jelenségekre utal.

Az ispánsági vár feltehetően utolsó maradványát ott találtuk meg, ahol a Hunyadi utca átvágja az egykori Ny-i sánc vonalát. A mélyen bevágódó utca D-i oldalában a kazettás szerkezetű, rendkívül keskeny sánc viszonylag jó megtartású alsó két gendaszorát figyelhetjük meg. Az erődítésről a korábbi kutatások alapján már ismert volt, hogy nincs analógiája a korabelinek tekinthető ispánsági várak között. A jelen kutatások ezt csak megerősítették, néhány apróbb vonással kiegészítve az 1970-es évek megfigyeléseit. Megállapíthatjuk, hogy a sánc kétféle méretű, de egy sorban elhelyezkedő kazettákból épült; ezek felváltva helyezkedtek el. A sáncból vett faminták dendrokronoló-

28 T. Dobosi Viola – Simán Katalin: Upper palaeolithic in the region of Hont village. In: Mester Zs. – Ringer Á. (eds.): *À la recherche de l'homme préhistorique*. ERAUL 95. (2000) 321-337.

29 Nováki Gyula – Sándorfi György – Miklós Zsuzsa: A Börzsöny hegység őskori és középkori várai. Budapest, 1979, 29-40.

giai vizsgálatát Grynaeus András végezte el, de jelenleg pontos keltezés még nem áll rendelkezésre.

A sánc közvetlen közelében a kultúrreteg lepusztult, így a keltező leletek csak a sánc pusztulási rétegéből kerültek elő. Maga a sánc kerámialeleteket nem tartalmazott. A pusztulási omladék ugyanolyan jellegű edénytöredékeket tartalmazott, mint amilyenek másodlagos helyzetből kerültek elő a vár É-i részén, ill. a korábbi kutatások során. Mindezek alapján a sánc már a 11–12. század folyamán elpusztulhatott.

Az ispánsági vár sánca alatt, már bolygatatlanak tűnő löszös betöltésben egy összetört újkőkori edény került elő.

Templomdomb (KÖH 40996): 2011 tavaszán hitelesítést végeztünk egy 1955-ben, Gábori Miklós által megásott felső paleolit lelőhelyen, amelyet epipaleolitikusnak határozott meg. Az ásatási dokumentáció nem maradt meg, ismereteink az 1956-os publikációból szereztük.³⁰ Az akkori leletanyag a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum gyűjteményébe került.

A lelőhely a 2-es út teraszából a település fölé kiugró felszíngszerű lapos dombtetőn található, a római katolikus templomtól DK-re, a temető DK-i sarkánál. A domb K-i oldalában húzódó mélyutat, ahonnan az első leletek előkerültek, már évtizedek óta nem használják, benötte a gaz és az akác. Gábori Miklós szelvényeinek pontos helyét nem tudtuk beazonosítani. A cikéhez mellékelte fotó alapján 3–4 m-re húzódott szelvényeinek É-i széle a temető drótkerítésétől. 2011. május 12–19. között, feltételezett helyüktől ÉÉNy-i irányban kb. 2 m-re a kerítéstől jelöltük ki a 2 egyenként 1×3 m-es árkunkat. Az 1. árok É–D irányú, míg a tőle néhány m-re Ny-ra húzott árkunk K–Ny tájolású volt. Mindkét szelvényünkben ugyanaz a rétegsor mutatkozott, ami némileg eltért a Gábori által leírt rétegsortól.

0–10 cm: recens szürke talaj kövekkel

10–25 cm recens sárga agyag kötőmelékkel

25–50 cm: őskori humusz

50–70 cm: sárga homok vörös vaskiválásokkal

70–140 cm: vörös homok még több vaskiválással.

Őskori (bronzkori?) kerámiatöredékek az őskori humusz és a sárga homok határáról kerültek elő. A felső paleolit műhelytelep gyártási hulladékait a vöröses homokban 90–105 cm mélységben találtuk meg. A pattintott kövek vízszintes helyzetben feküdtek. Nyersanyaguk radiolarit, szarukő és helyi kovaféle. Valószínűleg a Gábori által feltárt telep ÉNy-i szélét vagy egy másik települési folt DK-i peremét találtuk meg. Mivel az általunk feltárt leletanyag tipológiailag kevés és jellegtelen, elégtelen a kulturális besorolás alátámasztásához, vagy cáfolásához. Emiatt természettudományos vizsgálatokhoz is tettünk el mintákat.

Talajtani elemzésre, malakológiai és OSL vizsgálatokra több mintát tettünk el, mind a sárga, mind pedig a vörös, jégkor végi homokból.

Munkatársak: Vargha Mária, Nagy Szabolcs Balázs, Nádai Zsófia, Kovács Bianka, Szalai Emese, Herbst Anna, Király Attila régészhallgatók (ELTE BTK).

MORDOVIN MAXIM – ZANDLER KRISZTIÁN

128. Hont határa (Nógrád megye) Pa

Csitár (KÖH 80389): Az 1950-es évek óta ismert lelőhelyet, ahol a Gábori házaspár az 1960-as években hitelesítő ásatást folytatott, 2002 augusztusában azonosítottuk újra Markó Andrással és Péntek Attilával. Akkor kevés leletet tudtunk gyűjteni a növényzeti fedettség miatt. Egy kvarcporfir szilánkvakarót érdemes kiemelni közülük. 2011 májusában és júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan több alkalommal végeztünk gyűjtést a korai felső paleolitikumi, Szeleta-kultúrához tartozó lelőhelyen, melyet a tavasz folyamán átboronáltak, így több leletet, köztük egy szépen megmunkált, ivelt élű kaparót, egy nummuliteszes kovakavicsból készült bifaciális eszközt és néhány szépen kidolgozott vakarót találtunk. Maga a lelőhely Hont és Drégelypalánk között, a két település közti K–Ny-i irányú, 2-es sz. műút D-i oldalán, az É–D-i irányú Csitári-patak völgyének K-i oldalán húzódó dombsor É-ről számított második tagján, a Szondi alagút fölött található.

Ipoly-völgy I. (KÖH 40808): T. Dobosi Viola és Simán Katalin 1995-ben találta meg a lelőhelyet, mely a Pest megyéhez tartozó Bernecebaráti és a Nógrád megyéhez tartozó Parassapuszta között, Nógrád megye területén található. Megközelíthető az országhatár mentén húzódó 2-es sz. főútról egy ÉÉNy–DDK-i irányú földúton, mely a hegygerince vezet fel. A gerincet Ny-ról a Szuha-patak völgye határolja. A felső őskőkori, gravetti kultúrába sorolható leletek már az erdősávból kiérve, a földút enyhe kanyarulatától gyűjthetőek 200–300 m hosszúságban. A földúttól Ny-ra lévő, elhanyagolt szántásban is akadtak leletek. A domb relatív magassága a völgytalphoz képest 40 m.

2011 májusában és júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan több alkalommal végeztünk gyűjtést a lelőhelyen, mely már évek óta nincs művelés alatt. A lelőhelyen keresztül húzódó vörös agyagos földútból még mindig mosódnak ki a gravetti kultúra pattintott kőeszközei és gyártási hulladékai. A viszonylag sok hidrokvarcit szilánk és penge mellett érdemes megemlíteni egy kárpáti radiolaritból készült hajógerinc vakarót.

Parassa III, Orgonás (KÖH 26746): Az 1950-es évek óta ismert lelőhely a parassapuszta határátkelőtől D-re, a 2-es sz. út D-i oldalán emelkedő Nagy-hegy ÉNy-i teraszán található, a Szurdok-völgy K-i oldalán. A 2-es sz. útról a kék kereszt jelű turistaúton megközelíthető. 2011 májusában és júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan több alkalommal végeztünk gyűjtést a felső őskőkori, gravetti kultúrába sorolható lelőhelyen, mely már évek óta nincs művelés alatt. A lelőhelyen keresztül húzódó földútból még mindig mosódnak ki pattintott kőeszközök és gyártási hulladékok. A felhasznált nyersanyag főleg hidrokvarcit, de előfordul északi tűzkő és jáspis is. Érdemes megemlíteni egy szilánkot, melynek nyersanyaga a Bükk K-i oldaláról származó üveges kvarcporfir.

Munkatárs: Király Attila.

ZANDLER KRISZTIÁN

³⁰ Gábori Miklós: Az epipaleolitikum lelőhelye Honton. ArchÉrt. 83. (1956) p. 125–138.

**129. Hosszúhetény, Dömös oldal (Csókakő utca 3.)
(KÖH 78771)**

(Baranya megye) B

2011. november 2-án a tulajdonos értesítette a múzeumot, hogy földmunka közben cserepeket találtak. Másnap helyszíni szemlét tartottam.

A terület a település főutcájától É-ra, a Bakonya nevű K–Ny irányú hegy D-i lábánál található. A helyiek a területet Dömös oldalként ismerik. A hegy D-i lejtője meglehetősen meredek, a hegylábban pincesor húzódik, a lankás rész szőlőművelés alatt áll. A hegy előtti lapos rész füvel borított rét. A hegy Ny-i végében É–D irányú patak folyik keresztül a településen.

A pince előtt 0,9–1,00 m mély vízvezetékárkot ástak 12,50 m hosszan, É–D irányban, az árok D-i része kissé Ny-ra kanyarodik. Az árok átvágott két régészeti objektumot: egymás mellett két lapos gödröt. Mindkét gödör oldalát néhány cm vastag mészréteg fedi, betöltésük kevert meszes humuszos föld. Az objektumok a mai felszíntől 0,50 m mélységben jelentkeztek. Az árok pince előtti szakaszán a betöltésből relatíve nagyszámú bronzkori kerámia került elő, itt objektumot nem lehetett azonosítani. A pince K-i helyiségében feltörték a betonpadlózatot, alatta felszínegyengetést végeztek. Itt szintén került elő néhány bronzkori kerámiadarab. A tulajdonos elmondása szerint a pincétől É-ra és Ny-ra elterülő szőlő területén földmunka közben nem találtak leleteket, de a környékről korábban már kerültek elő leletek.

A hegy DNy-i lábánál elterülő bronzkori telep valószínűleg benyúlik a lakott településrészre is, a patak és a meredek hegyoldal közötti terület megtelepedésre ideális lehetett.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

**130. Hőgyész, Bozótos
(KÖH 90995)**

(Tolna megye) B

A Wosinsky Mór Múzeum régészeti gyűjteménye 2011 kora tavaszán egy különös formájú késő bronzkori régészeti lelettel gazdagodott. Újdonsága miatt azonban sokáig még megnevezni sem volt egyszerű a tárgyat, ezért később – formájára és használati módjára utalva – áldozati állványnak neveztük el.

A tárgy Regölytől D-re, a Kapos túlsó oldalán lévő szántók és az erdős dombláb találkozásánál egy vízmosásból került elő. Ezen a területen Regöly és Szárazd között a Kapos jelenti a faluhatárt. A folyópart menti keskeny szántó és a dombok lába között futó földes úton túl azonban az erdős hegyoldal közigazgatásilag már Hőgyészhez tartozik, így a lelőhely pontos megnevezése Bozótos, ami igen sokatmondó lehet a korábbi, közelebről ismeretlen lelőhelyű kincsleletek értékelésekor. Most a közigazgatási határok helyett fontosabbnak tartjuk a történeti-földrajzi körülmények miatt a Kapos menti leletekkel való szoros összefüggés és a múzeumba kerülés tényleges helye folytán Regöly nevét hangsúlyozni.

Az áldozati állványt több, különböző módon készített bronzalkatrészből szerelték össze. Alapja a hosszú, öntött, majd kalapálással tovább alakított túszerű szár volt, amelynek végére lefelé fordított esészeszerű, 4 lyukkal áttört elemet és egy díszes, mákgubóhoz hasonló öntött gömböt illesztettek. A lyukakkal

áttört lemezöntvény széléről 6 egyenletesen elosztott, 9 kalapálással formált láncszemből álló csüngősor lógott, végükön 1-1 fűzfalevél alakú csüngővel. Az egyik legfelső láncszembe egy plusz karikával egy lemeztestű, hegyes, horgos végű akasztókampót illesztettek. A bronztárgy teljes hossza: 85,8 cm, előkerülésekor a gömbös fejen és környékén több helyen jelentős mennyiségű vasrozsdá borította.

A tárgy feldolgozásában részt vesz Fekete Mária, a lelet restaurálása T. Bruder Katalin önzetlen segítségének köszönhető.

SZABÓ GÉZA

**131. Hőgyész, Teveli-szántók
(KÖH 77999)**

(Tolna megye) Kö

Helybeli adatközlő segítségével 2011. április 13-án a község D-i szélétől mintegy 2,5 km-re, a Donát-patak Ny-i felén, a Teveli-szántók D-i sarkában, az erdő és a szántóföld találkozásánál, az erdő szélén, kb. 15 m hosszan több, csaknem ép középkori téglatorédeket, körülötte néhány m²-es területen pedig meszes habarcs-torédeket figyeltem meg. A törmelékes hely K-i szélé a szántóföldre is áthúzódik. A templomtól K-re kb. 30–35 m hosszan, néhány m szélességben embercsontok hevertek a szántásban, egyikén patinanyomot figyeltem meg. A faluhely a templomtól KDK-re helyezkedik el, a lelőhely a dűlőnevek alapján Csefővel azonos.

K. NÉMETH ANDRÁS

**132. Igal, Pille-réti-dűlő
(KÖH 59363)**

(Somogy megye) Kö

A Rozbéli-vízfolyás Ny-i oldalán, a 2008-as terepbejárásomon talált római lelőhelytől D-re, 2011. március 15-én, kb. 1 km-re bejártam a Németh Péter Gergely és Honti Szilvia által ugyanabban az évben azonosított középkori faluhelyet. A poros szántás patakparti részén hatalmas szürke foltként jelentkezett az intenzív lelőhely. Templomra utaló markáns nyomot nem találtam, ellenben a domb magasabb részén, közel a dombtetőn futó dűlőúthoz, viszonylag nagy területen sok apró, pelyvás téglatorédeket találtam, kötőanyag és embercsont nélkül. Németh Péter Gergely és Honti Szilvia értesülése szerint a templom a faluhelytől D-re feküdt, de ezt a rész én sem jártam be.

K. NÉMETH ANDRÁS

**Iharos, Temető
(KÖH 73253)**

(Somogy megye)

A lelőhelyen 2011–2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

**133. Ikervár, Szőlő-Málai-dűlő
(KÖH 76607)
(Vas megye) Á, Kú**

Az Ikervár határában létesülő szélerőműpark földmunkáinak szakfelügyelete során a meteorológiai állomáshoz vezető, MM megjelölésű út É-i végének humuszolásakor régészeti jelenségeket észleltünk. Valószínűnek látszott, hogy É-on, az állomás területén és Ny-on, az út további szélesítése során újabb objektumok kerülnek majd elő. A lelőhely Ikervár belterületétől Ny-ra, egy több km hosszan elnyúló, É–D irányú, markáns dombhát K-i lejtőjén helyezkedik el.

Az objektumok bontása és dokumentálása két ütemben történt. 2011. január 12–17. között az MM úton és a meteorológiai állomás területén, február 7-én pedig az MM út Ny-i oldalán történő kiszélesítésnél dolgoztunk. Összesen 1138 m²-nyi területen 11 objektum jelentkezett, egy kb. 80 m hosszú nyomvonalszakaszon. A kora újkori jelenségek elsősorban É-on, az Árpád-koriak D-en sűrűsödtek. A két területet egy 30 m hosszú, mélyebb fekvésű rész választotta el, ahol objektum nem került elő.

A 11 objektumból hétben találtunk leletanyagot. Ezek közül 3 kora újkori, a fennmaradó 4 Árpád-kori volt. Paticsos-faszenes betöltésük alapján az utóbbiak közé tartozhatott még a leletanyag nélküli 5. sz. gödör és a 6–7. sz. cölöplyuk is.

Az Árpád-kori objektumok kivétel nélkül igen sekélynek (10–35 cm) bizonyultak. A szántóföldi művelés mára erősen lepusztította az eredeti felszínt, így a település szerkezete már csak korlátozottan rekonstruálható.

Az objektumok közül kiemelkedik a terület D-i részén talált, félig földbe mélyített Árpád-kori épület. A ház DNy-i sarkában egy részben bevájt (D-i és Ny-i rész), részben téglából és agyagból épített (É-i fal) négyszögletes, nagy méretű kemence került elő.

Az Árpád-kori kerámiaanyagot a kézi korongon formált fazéktöredékek jellemezték. A jellemző díszítés a bekarcolt csigavonal, amit a nyakrész közelében ferde bevagdálásokkal vagy 1–3 hullámvonallal kombináltak.

A lelőhely Ny-i, É-i és K-i irányban túlnyúlt a nyomvonal és a feltárás területén, míg D felé, az út lehumusztolt nyomvonal alapján, nem folytatódik.

Munkatársak: Horváth András, Horváth Dorina, Vámos Péter technikusok.

HORNOK PÉTER

**134. Istvándi, Csontai-dűlő
(KÖH 76525)
(Somogy megye) R**

2010 őszén és 2011 tavaszán terepbejárás során azonosítottuk be az Istvánditól ÉNy-ra eső lelőhelyet, amelyet az Istvándi gázvezeték és a MOL Babócsa gázüzem között létesítendő gázvezeték építése előtt, 2011. május 31-én a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága tárt fel 6 m szélességben. A terület szántott, mezőgazdasági művelés alatt állt, erősen lepusztult, mindössze egy közepes méretű, sekély gödör került elő. Feltehetően a lelőhely szélén ment végig a nyomvonal. A gödör a tüzdelt barázdaszes kerámia kultúrája időszakára keltezhető.

Munkatársak: Molnár István régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Nyári Zsolt technikus.

SIPOS CARMEN

**135. Jármí határa
(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, Á, Kö**

2011. február 16–17-én, 22-én, március 2–4-én, és 18-án a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást végeztek Őr, Jármí, Nyírmegyes, Nyírcsaholy, Kocsord, Györtelek, Ökörítőfülpös és Porcsalma községek határában az M49 gyorsforgalmi út „A” nyomvonalvariánsa mentén.

Forduló 2. (M49-34 lh., KÖH 80221): A határrendszen, a térképen feltüntetett fenyőerdőtől ÉNy-ra, kb. 150 m-re lokalizált lelőhely. Felszínéről néhány középkori kerámiadarabot gyűjtöttünk. Iránya ÉK–DNy, kiterjedése 85×110 m.

Mócsi-tag 2. (M49-33 lh., KÖH 80219): A határrendszen találtunk egy közepes intenzitású, ÉNy–DK irányú, 315×540 m kiterjedésű lelőhelyet, melyről neolitik és Árpád-kori, valamint középkori kerámiatöredékeket és egy obszidiánpattintéket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Körösfői Zsolt régész, Bocz Péter régésztechnikus, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Szmolár Edit segédrestaurátor, Kiss László és Vízler Csaba rajzolók (Jósa András Múzeum).

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN – TOMPA GYÖRGY

**136. Juta határa
(Somogy megye) Ő, U, R, B, Á, Kö**

Helyi lakos bejelentést tett a község határában talált régészeti lelőhelyekről. 2011. május 5–17. között terepbejárásokat végeztünk a bejelentővel közösen.

Alsó-major 1. lh. (KÖH 78731): A Jutáról Hetesre vezető műúttól D-re, a Jutai-vízfolyás K-i oldalán található a lelőhely, D-i része átnyúlik a Gombosi-erdő területére. Kevés őskori edénytöredéket, sok Árpád-kori és középkori kerámiatöredéket gyűjtöttünk, valamint egy bronztárgyat és kevés vasolvadékat is.

Alsó-major 2. lh. (KÖH 78757): Az előző lelőhelytől É-ra található, D-i és É-i része nem járható be. Kevés őskori kerámiatöredéket (neolitik és kisapostagi kultúra) találtunk.

Alsó-major 3. lh. (KÖH 78759): Az előző lelőhelyektől É-ra található, nagy kiterjedésű, de nem intenzív, kevés őskori kerámiatöredéket gyűjtöttünk.

Alsó-major 4. lh. (KÖH 78761): Az 1–2. lelőhelyektől É-ra, a 3. lelőhelytől K-re található a nagy kiterjedésű, intenzív őskori telep.

Fekete-dűlő 2. lh. (KÖH 56302): Az ideji bejárás során az őskori lelőhely kiterjedését D-i irányban kissé kibővítettük, a többi irányban azonos a korábban felvett mérésekkel.

Rózsa-dűlő 1. lh. (KÖH 26585): A Jutáról Hetesre vezető műúttól É-ra, a Dózsa György u. legvégénél, a Jutai-vízfolyás K-i oldalán található a lelőhely. A 2011. évi bejárás a korábban ismert lelőhelyet jelentősen kibővítette. Nagyon sok kerámiatöredéket (késő bronzkor, urnamezős kultúra és egyéb őskor), valamint nehezéket, örlőkötőredéket is gyűjtöttünk.

Rózsa-dűlő 2. lh. (KÖH 78729): Az előző lelőhelytől É-ra, kisebb, kevésbé intenzív lelőhelyet jártunk be. Területén rézkori (badeni kultúra) és bronzkori kerámiatöredéket találtunk.

Szarvasmarhatelep (KÖH 26583): Bejártuk a Juta és Kaposvár közti műúttól D-re fekvő, már ismert lelőhelyet. Az erdős területbe ágyazva kisebb ipartelep található, ettől Ny-ra, szántásban sok őskori kerámiatöredéket gyűjtöttünk. Ez alapján a lelőhely D-i irányban nagyobb kiterjedésű, mint azt a korábban felvett mérés mutatta.

Munkatárs: Cserép Tamás.

NÉMETH PÉTER GERGELY

137. Kospula, Felsőheténypuszta (KÖH 61990)

(Tolna megye) Kö

A középkori Hetény templomának helyét 2008-ban, a Kospula – Nak közötti út, a rá merőleges felsőhetényi bekötőút és az ÉK–DNy irányú patak által alkotott, háromszög alakú szántóföld DDK-i részén véltem megtalálni, ahol a domb alsó részén nagyobb mészköveket, ill. apró téglamorzsálatot találtam. 2011. április 18-án az említett helytől NyÉNy-ra, közvetlenül a köves úttal párhuzamosan húzódó erdősáv mellett, a plató D-i szélén kb. 30 m hosszan mészkő, téglá- és habarcs-töredékeket találtam, köztük peremes téglák töredékeit is.

K. NÉMETH ANDRÁS

138. Kaposvár, Transzformátorállomás (KÖH 80625)

(Somogy megye) U?, R?

2011 szeptemberében régészeti megfigyelést végeztünk a Kaposvár-Kisgát nevű városrészén keresztül fektetett gázvezeték földmunkáinál. A Kisgát K-i részén lévő transzformátorállomás mellett két őskori (feltehetően neolitikum vagy rézkori) objektum nyomát találtuk meg a vezeték árkában. Az objektumokból kerámiát gyűjtöttünk és fotót készítettünk, sajnos nem voltak rendesen kibonthatóak. A lelőhely pontos kiterjedését nem tudtuk megállapítani, az embermagas kukoricában nem lehetett bejárást végezni, K-ről pedig beépített terület, a transzformátorállomás határolja, így pontos méretei nem ismertek, feltehetően K-re és talán É-ra is folytatódik – a domborzati viszonyok is ezt támasztják alá.

Munkatársak: Sipos Carmen, Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

139. Kaposvár-Kaposfüred határa (Somogy megye) Ó, U, R, B, LT, Ró, A, Á, Kö

Kaposfüred határának ÉNy-i, Magyarereshez közeli részén végeztünk terepbejárást 2011. április 14-én és 22-én. Itt egy hosszabb szakaszon foltokban voltak ismert lelőhelyek. Felszántott földön, jó észlelési viszonyok mellett jártuk be az út és a patak közti területet. Összességében megállapítható, hogy a bejárt terület jó része lelőhellyel fedett. Két kisebb területtől eltekintve a dombtető végig lelőhely. Nagy méretű badeni lelőhely húzódik végig itt, amelyet bronzkori (kisapostagi és Somogyvár-Vinkovci) lelőhelyrészek rétegeznek felül.

A badeni lelőhely sok helyen a vízig húzódik. A római, kelta, avar és Árpád-kori lelőhelyrészek a patakhoz közel fekszenek.

Gombás-erdő (KÖH 43547): Megállapítottuk, hogy eredeti kiffire emlékeztető alakjával szemben az út melletti sávban is végig követhető a lelőhely. Nagyobb mennyiségű badeni és bronzkori (kisapostagi és Somogyvár-Vinkovci) kerámia és egy kovapattinték mellett római töredékek is voltak. Korábban itt Árpád-kori és avar lelőhely is volt. Ezt mi nem találtunk, ennek az oka lehet, hogy a patakhoz közeli sáv nem volt bejárható – a többi lelőhelynél is megfigyelhető, hogy ezek a korszakok a pataknál sűrűsödnek.

Hetes-tábla (KÖH 77303): 2010-ben egy kisebb bejárható sávban badeni telepet találtunk. Most, hogy a környék bejárható volt, jelentősen megnőtt a lelőhely területe. Őskori, főleg badeni, DVK és talán bronzkori leleteket találtunk. A kezdete után kevéssel kezd sűrűsödni, majdnem az erdősáv vonaláig sűrű. A korábban ehhez közel talált Gombás-erdő 2. (KÖH 43548) lelőhelyet is eléri, bekebelezi. Csak egy kis, nem bejárható terület volt közte. Egy kis szünet után újra nagyszámú cserepet találtunk. Az út másik oldalán is folytatódik a lelőhely. Főleg badeni kerámiát, közte egy edénylábát, esetleg kanálvéget találtunk. A patakhoz közel római és középkori kerámiát gyűjtöttünk.

Egresi út (KÖH 43549): A jó észlelési viszonyok mellett jelentősen megnövekedett a lelőhely területe. É-on összeérhet a Gombás-erdő 2. (KÖH 43548) lelőhellyel, de K felé elég jól elhatárolható volt. Közepes mennyiségű kelta, avar, Árpád-kori és őskori kerámiát találtunk.

Egresi út 2. (KÖH 77305): A lelőhely területe szintén jelentősen növekedett Ny-ra, a patakig. Egybeér a Büdös-kuti halastavak (KÖH 43550) lelőhellyel. Badeni, neolitikum/rézkori és egy kelta kerámiát találtunk.

MOLNÁR ISTVÁN

140. Karos, Tobolyka (KÖH 15963)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Á

2011. július 11-től két héten át tartó feltárást végeztünk a „Tobolyka régészeti park és kiállító-fogadó épület” helyszínén. A terület ismert régészeti lelőhely, ahol az 1990-es években már felszínre kerültek egy Árpád-kori település maradványai. A létesítendő kör alakú épület alapjának humuszolásokor 30 objektum foltja bontakozott ki: gödröket, agyagból tapasztott és kőből rakott kemencéket, ill. kemencebokrokat, valamint két, ugyancsak kemencével ellátott házat tártunk fel. A leletanyag nagy részét kerámiatöredékek alkották, melyek alapján az egykori, nagy kiterjedésű település használatának idejét a 11–13. század közé tehetjük. Jelentős mennyiségű állatcsont, kevés fémtöredék, és az egyik házból előkerült őrlőkőpár származik még az objektumokból. Az épülethez vezető közműárokból két bronzkori gödör foltját is megfigyeltük.

LOVÁSZ EMESE

141. Karácsond határa
(Heves megye) Ő, Pa

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, a Dobó István Vármúzeum 2010. augusztus 31. és 2011. április 30. között, kutatási terv keretében terepbejárásokat végzett a Mátra D-i részén. Cél a 2004–2007 közötti időszakban azonosított régészeti lelőhelyek műszeres bemérése, további elsősorban őskorbeli lelőhelyek feltérképezése a Mátrában, a tervésatásra alkalmas lelőhelyek felmérése.

Az Ugrai-patak jobb partján, a mezőgazdaságilag megmunkált pleisztocén teraszon, 160–170 m tengerszintfeletti magasságon 9 gyűjtési pontunk volt. Az 1. gyűjtési ponton (*Karácsondi-homokbánya 1. lh., KÖH 77185*) egy homokbánya falából viszonylag nagy mennyiségű fosszilis csontot gyűjtöttünk. A fosszilis csontok több nagytestű növényevő állattól (valószínűleg mamuttól származó fosszilis csont is van köztük) származhatnak. A 2–5. gyűjtési pontokon (*2. lelőhely, KÖH 77187; 3. lelőhely, KÖH 77189; 4. lelőhely, KÖH 77191; 5. lelőhely, KÖH 77193*) kb. 20×20 m-en pattintott köveket regisztráltunk. A gyűjtési pontokon szóróványosan és közepes intenzitással gyűjthető az őskori és a felső paleolit jellegű pattintott kövek.

A 6. gyűjtési ponton másodlagos helyzetű pattintott köveket regisztráltunk (*Taródi-hegy 6. lh., KÖH 77195*). Valószínűleg a 8. gyűjtési ponthoz tartozhatnak. A 7. gyűjtési ponton közepes intenzitású (*Taródi-hegy 7. lh., KÖH 77197*), a 8. gyűjtési

142. Kazsok, Fehérházi út, Fehéregyház
(KÖH 53401)

(Somogy megye) Kő

2011. április 18-án Kazsoktól DK-re, a Hársasberki-patak K-i ágának K-i felén, az egykori Fehérházi-tanya helyétől kissé ÉK-re, a patakkal párhuzamos dombvonulat legmagasabb kiemelkedésén, kb. 40×40 m-es területen, ritkán látható nagy sűrűségben vörös színű téglatöredékeket és több kilós mészköveket figyeltem meg, a törmelék között egy vörös mészkövből készült keresztelömedence peremtöredékét is megtaláltam. A templomhely D-i részén több embercsont is feküdt. A falu helyét nem volt időm pontosan lehatárolni.

K. NÉMETH ANDRÁS

143. Kállósemjén, Máté-tag
(KÖH 51407)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, R, B, A

Az M3 autópálya Nyíregyháza – Vásárosnamény közötti szakaszának építéséhez kapcsolódóan a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat/Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2010–2011-ben, a nyíregyházi Józsa András Múzeum 2005-ös terepbejárásából ismert régészeti lelőhelyek (Máté-tag Kelet és Máté-tag Nyugat, M3-193 és 194 lh., KÖH 51407 és 51408) próba- és megelőző feltárását végez-

Kállósemjén, Máté-tag. Szablyamellékletek az avar temetőből

ponton nagy leletkoncentrációjú felső-paleolit jellegű telepet regisztráltunk. A 8. gyűjtési ponton 200×100 m-en gyűjtöttük a pattintott köveket (*Taródi-hegy 8. lh., KÖH 77199*). A telep É-i részén őskori pattintott kőeszközöket, ettől 50 m-re őskori kerámiákat találtunk

Munkatársak: Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila, Kecskeméti Daniella, Fodor László (Dobó István Vármúzeum).

Konzulens: Dr. Mester Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE Régészettudományi Intézet).

GUTAY MÓNKA

te el. A terepbejárások során lokalizált két különálló lelőhely a kutatások nyomán egy nagy lelőhelynek bizonyult, így ezek Máté-tag néven a KÖH 51407 azonosító számon összevonásra kerültek. A KÉK–NyDNY-i irányban hosszan elnyúló lelőhely Kállósemjén település belterületétől ÉNy-ra helyezkedik el, Ny-i szélét vízenyős terület határolja. A lelőhely K-i részén a feltárások Berecz Barbara, a Ny-i részén Lukács József vezetésével zajlottak. Mindösszesen 29 280 m² felületet kutattunk, amelyen összesen 285 objektum került elő. A lelőhely középső részét egy kb. 15–20 éves nyárfaerdő fedte. Az erdő telepítése, majd a feltárást megelőző kivágása során a telepobjektumok nagy része és a sekélyebb sírok egy része is sérült.

A lelőhelyen újkőkori, késő rézkori (badeni kultúra), kora bronzkori és késő avar települések nyomait, egy avar temetőt, valamint egy magányos avar sírt találtunk.

A középső neolitikum idejére keltezhető 13 gödör a feltárt terület K-i szélén, elsősorban jelentkezett. Egyik betöltésében egy teljesen ép, festett karéjos peremű edényt találtunk.

A badeni kultúra 10 gödre szintén szórványosan jelentkezett, a feltárt terület középső részén. Itt már a humuszolás során is sok őskori kerámiatöredéket és pattintott kőeszközt gyűjtöttünk a felszínen. A jellegtelen, sekély gödrök mellett említésre érdemesek a több rétegben összetört edények töredékeit tartalmazó gödrök. Az egyetlen, erre a korszakra keltezhető ház közepén 2, szájával lefelé fordított urna került elő.

Lelőhelyünkön legkisebb számban a kora bronzkor képviseltette magát, összesen 4 gödröt tártunk fel ebből a korszakból. Mind a Ny-i, mind a K-i részen kerültek elő erre a korszakra keltezhető gödrök. A bronzkori jelenségek betöltése felső rétegében általában egy paticsból és kerámiatöredékekből álló omladék volt megfigyelhető.

A lelőhely K-i részén, meglehetősen szórta, egy késő avar településrészlet objektumai bontakoztak ki. Előkerült 10, kis mélyföldmélyített, cölöpszerkezetes, kőemencés épület és 7 verem. Utóbbiak egy része az épületekhez kapcsolódott. A települést K-i irányból egy ÉK–DNy- irányban futó árok zárja le, amely azonban nagyon kevés leletanyagot tartalmazott, így keltezése is kérdéses. A lelőhely Ny-i szélén 21, kissé földbe mélyített, cölöpszerkezetes ház, 36 gödör, 4 árok részlet, 1 kút, 2 szabadtéri tűzhely, és 1 kültéri kemence került elő. Az épületek nagy része leégett, egy esetben a beszakadt tetőt is meg lehetett fogni. Kiemelkedőnek tekinthetjük azt a házat, amelynek padlójáról egy ép őrlőök került elő. A telepanyag szegényes, fazéktöredékekből, csontszerszökökből áll, előzetes véleményünk szerint időben a temető kronológiájához kapcsolódhat. Kissé szokatlan megoldás az avar korban, hogy a temetőt közrefogja a telep.

A lelőhely középső részén avar temetőt tártunk fel. A körülárkolt temető 8, szabálytalan sírsorból épült fel, 150 sírfoltot sikerült megfogni, amelyek közül 130-ban találtunk csontvázat. Egy sír hamvasztásos volt. A többi esetben vagy jelképes sírról, vagy szórt hamvas sírről, vagy teljesen kirabolt sírről beszélhetünk. Rablás tényét 4 sír esetben sikerült megfigyelni. Kettős temetkezés 2 esetben került elő, sajnálatos módon az egyik a rabolt sírok közé tartozott. További egy esetben női temetkezés hastájékán egy csecsemő csontváza került elő. (Nem volt tisztázható, hogy a csecsemő megszületett-e már). Általánosnak nem nevezhető, de több esetben is előkerült Szentmihály lova a sírokból. Egyéb, az avaroknál szokásos temetkezési szokások közül a padkás sírkiképzés fordult elő egy esetben. Ugyanakkor általánosnak tekinthető a koporsó használata. A temető nagybik hányadát a jellegtelen avar sírok adják vaskéssel, vascsatl, állatcsontok által jelzett ételmelléklettel. Nagyobb tömeget képvisel a fülbevalók és a gyűrűk aránya. A temető korábbi, a közép avar kor végére datálható horizontját a préselt, szalagfonatos mintával díszített – több esetben aranyozott –, ezüst övgarnitúrák jelentik. A felső határt a klasszikus griffes-indás öntött övgarnitúrák sírok jelentik. Ezen felső határt képező, a 8. század közepéről származó temetkezések jellegzetes példá-

ja az a sír, amelyben az egyik kisszívűg egyik oldalán S-alakú indamotívum, míg másik oldalán, egymás alatt két, ellentétes irányba néző emberfej található. Két sírből került elő kengyelpár. Az egyik, hurkos fülű kengyellel eltemetett vitéz medencéje mellé helyezték a fatokos, csontmarkolatú, keresztvas nélküli szabályját. Egy másik sírban szintén a medence mellett került elő a kitűnő állapotban megmaradt szablya. (Az illusztrációt lásd a 74. oldalon) Említést érdemel továbbá egy különösen jó állapotban fennmaradt boglárpár is.

Közvetlenül a K-i településrészt kerítő árok mellett került elő egy ÉK–DNy-i tájolású, magányos avar sír. A halott mellé csupán egy vaskést helyeztek mellékletként. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör 4 sarkában Szentmihály lovára utaló cölöphelyeket találtunk.

A lelőhelyen ezzel a megye legkeletebbi avarnak tekinthető lelőhelye került elő. A temető értékét tovább növeli, hogy az teljesen feltártnak minősíthető.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárások munkatársai: Kiss Csaba régész, Magyar Csaba régészhallgató, Bernáth László, Cservenákné Kasza Edit, Kovács Zoltán, Reszler József Péter és Szász Csaba technikusok, Németh Andrea asszisztens; Szabóné Kovács Eleonóra projekt-koordinációs asszisztens.

BERECZ BARBARA – LUKÁCS JÓZSEF

144. Kállósemjén, Mogyorós-dűlő (KÖH 77339)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R, B, I

Az M3 autópálya Nyíregyháza – Vásárosnamény közötti szakaszának tervezése során több alkalommal – 1993, 2005, 2006 – is történt régészeti terepbejárás. Az ezek, és az adattári, irodalmi adatok alapján elkészült régészeti hatástanulmány a 46 km hosszú nyomvonal mintegy 10 km-nyi szakaszán nem tudott semmiféle értékelhető információval szolgálni. Ezen fedett területek kutatására a nyomvonalon belül, a 235–279. km-szelvény között, a beruházó megbízásából 328 szondát nyitottak a KÖSZ/MNM NÖK munkatársai. A munkálatok többszöri megszakítással 2010. szeptember 15. és 2011. október 11. között zajlottak. A kijelölt szondák nagy része humusszal alig fedett sárga – sárgásbarna homokrétégben lett kialakítva. Geomorfológiai jellemzője az olykor igen magas homokhátakkal szabdaltnak, amelyet csak erdőművelésre, gyümölcssteleptetésre lehet felhasználni. Néhány helyen sötétbarna humuszt, illetve elvéve agyagos öntéstalaj volt a meghatározó. Ezeket lápos területeken, réteken, illetve azok szélein figyeltük meg. A szondázások során két új régészeti lelőhely került napvilágra, Kállósemjén és Magy határában.

A Mogyorós-dűlőben lokalizált új régészeti lelőhelyen, a 240+000–240+300 km-szelvényben meghúzott szondákban, 10543 m² területen figyeltük meg egy késő bronzkori telep objektumait. A megelőző feltárást a jogszabályi változások folytán már az illetékes múzeum végezte el.

Munkatársak: Kiss Csaba, Cséki Andrea régészek, Szász Csaba, Farkas Gábor, Sike Barnabás technikusok.

LUKÁCS JÓZSEF

2011. május 25. és június 29. között a megelőző régészeti feltárást a nyíregyházi Jósa András Múzeum végezte az M3 autópálya M3-291 jelű lelőhelyén. Az ásati terület két, É–D futású homokhát közti „völgyben” helyezkedik el. A lelőhelyen egy rézkori és egy késő bronzkori település nyomaira bukkanunk. Összesen 181 objektumot tártunk fel. Az objektumok a völgy alján és Ny-i felében sűrűsödtek. A homokos altalajban a késő bronzkori objektumok jól látható sötét folttal, míg a rézkori objektumok rosszul dokumentálható, gyakran csak a felszíni leletek alapján azonosítható kevert foltokkal jelentkeztek. A rézkori településhez 37 objektum – 1 ház, 35 gödör, 1 árok – tartozott. A késő bronzkorra 88 objektumot kelteztünk: 3 házat, 80 gödröt, 1 gödörbokrot, 1 kutat és 3 árkot.

A leletek túlnyomó többsége a jellegzetes kézzel formált, ritkán díszített kerámiából, valamint a konyhai hulladékból – állatsont és kőanyagból – tevődik össze. A területen, a többszöri műszeres leletfelderítés ellenére, fémtárgyakat nem találtunk.

Ötvenkettő gödör korát nem tudtuk meghatározni, mivel ezek vagy nem tartalmaztak leleteket, vagy keltezésre alkalmatlan csont-, kődarabok kerültek elő belőlük. Feltártunk még 1 újkori gödröt és 3 természetes jelenséget.

A leletek a nyíregyházi Jósa András Múzeumba kerültek.

Munkatársak: Toldi Zoltán régész, Kiss László ásati technikus, Bacskai István fémdetektoros vizsgálat.

SCHOLTZ RÓBERT

145. Kállósemjén–Péterhalom, Halom Kelet (KÖH 82145)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Á, Kő

2011. április 11–12. és 15-én régészeti terepbejárást végeztünk Kállósemjén és a közigazgatásilag hozzá tartozó kisebb települések – Németháza, Péterhalom és Újfaluret – területén, a településrendezési terv módosításához kapcsolódóan.

A Németházára vezető dűlőt K-i oldalán, a település K-i határában fekszik a lelőhely. A téglalap alakú terület É-i részét szántó, D-i negyedét legelő, és egy porta, a hozzá tartozó melléképületekkel foglalta el. A terület legelő része a növénytakaró miatt régészeti kutatásra alkalmatlan volt. A lakóháztól induló, É–D fekvésű homokdombon őskori (bronzkori), Árpád-kori, és középkori régészeti leleteket gyűjtöttünk. A lelőhely az É–D futású homokdomb középső és D-i felén jelentkezett. Ny-ról a németházi út, K-ről egy mélyebben fekvő mozsaras rész, D-ről a legelő, É-ről pedig a buszforduló határolja. Kiterjedése kb. 350×180 m.

Munkatársak: Cseppentő Zoltán, Kiss László, és Vízler Csaba rajzoló, Svédáné Karácsony Judit adatbevivő (Jósa András Múzeum).

SCHOLTZ RÓBERT

146. Kállósemjén határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Ő, B, V, Szk?, LT?, Sza, Á, Kö, Ú

2011. április 11–12. és 15-én régészeti terepbejárást végeztünk Kállósemjén és a közigazgatásilag hozzá tartozó kisebb

települések – Németháza, Péterhalom és Újfaluret – területén, a településrendezési terv módosításához kapcsolódóan.

Kajla-kút-dűlő Észak (KÖH 82143): A nagy kiterjedésű terület a nagyközség DDNy határában található. É-ről egy jelenleg is működő üzem, K-ről a Péterhalomra vivő betonút, D-ről egy K–Ny irányú dűlőt határolja. A területen több É–D futású homokdomb található. A dombok közti mélyebben fekvő területeket víz borította. A terület szinte egésze egy nagy lelőhelyet alkot. A szántásban bronzkori, vaskori (szkíta/kelta?), császárkori, Árpád-kori és újkori cserepeket gyűjtöttünk. Az igen intenzív lelőhelyen a leletek a Ny-i homokháton sűrűsödtek. Az üzem belsejét nem tudtuk megkutatni, de a leletek szóródása alapján úgy tűnik, hogy az ott tovább folytatódik É-i irányban.

Nagy Lapos Dél (KÖH 82139): A település É-i határában a Nagy-Lapos dűlő D-i részének közepén, egy hosszú, É-nak futó homokháton, egy nagy, több korszakhoz tartozó gazdag leletanyagot szolgáltató, igen intenzív lelőhelyet találtunk. Az É–D tengelyű, hosszan elnyúló lelőhelyen őskori, bronzkori, vaskori, Árpád-kori és középkori leleteket gyűjtöttünk. Kiterjedése kb. 400×100 m.

Széki dűlő Nyugat (KÖH 82135): A Széki-dűlő Ny-i részében, a Szakolyi út K-i oldalán É–D irányban húzódik. D-ről a település házai, K-ről művelt földek, É-on egy K–Ny irányú dűlőt határolja. A terület közepén egy É–D irányú homokháton és annak Ny-i lankáján késő bronzkori, vaskori (szkíta?) és középkori cserepeket gyűjtöttünk. A lelőhely az Új Élet Tsz É-i határával egy vonalban kezdődik, s merőlegesen nyúlik K-i irányba a Szakolyi betonúttal. Kiterjedése kb. 350×200 m.

Új Élet Tsz-től ÉNy-ra (KÖH 82137): K–Ny tengelyű, téglalap alakú terület az Új Élet Tsz É-i oldalán, a Szakolyi út Ny-i oldalán. Felszínét több É–D futású homokhát tagolja. Az úttesttől számított második homokháton egy igen intenzív, nagy kiterjedésű lelőhelyet találtunk. A szántásban, valamint a kukoricatárlón igen sok késő bronzkori, vaskori (szkíta?) és középkori cserepet gyűjtöttünk. A lelőhely É–D tengelyű, végig követi a homokhát vonalát. Kiterjedése kb. 500×300 m.

Vízműtől É-ra (KÖH 82141): A település ÉNy-i határában a Vízműtől É-ra található terület. Ny-i szélénél egy új régészeti lelőhelyet találtunk, mely egy É–D futású magaslat D-i csücskétől indul és É-i irányban követi annak vonalát. Az őszi vetésben csak néhány őskori cserepet tudtunk gyűjteni. Kiterjedése kb. 350×110 m.

Munkatársak: Cseppentő Zoltán, Kiss László, és Vízler Csaba rajzoló, Svédáné Karácsony Judit adatbevivő (Jósa András Múzeum).

SCHOLTZ RÓBERT

147. Kántorjánosi, Hetei-tag (KÖH 34810)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építéséhez kapcsolódóan 2011. március 24. és április 13. között az MNM NÖK elvégezte a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai 1993-as és 2005-ös terepbejárásaiból ismert, M3-34. régészeti lelőhely feltárást. A lelőhely Kántorjánosi határa ÉNy-i részén található, a 49153 jelű országos mellékút

mentén. A lelőhelyen három homokdomb húzódik keresztül. A Ny-i végében található homokdomb oldalában egy régen használt, megközelítőleg 30 m átmérőjű, 5–6 m mélységű homokbánya található. A területről a kutatás megkezdése előtt irtották ki a gyümölcsfákat. A felszint bejárva kerámia nem került elő. Az előzetes hatástanulmányok alapján késő bronzkori, valamint Árpád-kori telep volt várható.

A terület É-i középső részén 2 régészeti jelenséget dokumentáltak. Mindkét objektum különálló, földbe mélyített kültéri Árpád-kori szabadtéri kemence. Az egyik jelenségben egy szájjal lefelé fordított, nyers színű, teljesen ép áldozati fazék került elő. Az objektum alján elkülöníthető az oldalfalba bevált kemence, az előtte lévő hamusgödör, valamint egy bejárati rész. A kemence fedett volt, a bejárati résznél oszlophelyek voltak megfigyelhetőek. A hamusgödör alja 3–4 cm vastagságban átgett. A másik kemence lejárati részénél négy lépcsőfok is megfigyelhető volt. A kemence betöltésének felső rétegében, 60 cm-es relatív mélységben ló maradványait dokumentáltak.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után az MNM-ben kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Majerik Vera régész; Erdei Krisztina és Farkas Gábor technikusok.

NICKLAS LARSSON

148. Kárász, Fekete-Petrőc-dűlő (KÖH 24741)

(Baranya megye) Kö

Kárász Ny-i határrészében, a Szalatnakra vezető út D-i oldalán a hagyomány szerint régen falu állt. A petrőci templom helyét 1960-ban Reuter Camillo találta meg földrajzi nevek segítségével. A lelőhelyet Patton Gábor és Máté Gábor korábban beazonosították, terepbejárásomon is ők kalauzoltak. 2011. március 28-án a Szalatnaki-patak DNy-i felén fekvő legelőn, a vízzel párhuzamos domb DK-i végén néhány nagyobb követ figyeltünk meg, átellenes, ÉNy-i végén pedig vakondtúrásból néhány pelyvás soványítású téglatoredéket és egy-két középkori cserepet gyűjtöttünk. A templom valószínűleg ezzel az objektummal azonosítható, de a másik, köves folt is bizonyára középkori épület helyét jelzi.

Munkatársak: Máté Gábor, Patton Gábor.

K. NÉMETH ANDRÁS

149. Kecskemét, Horváth-tanya I – II. (Mercedes vasúti kiágazás)

(KÖH 76651, 76655)

(Bács-Kiskun megye) Sza, A, H, Á, Kú

A DAIMLER AG Kecskemét D-i határában építette meg új gyárát, ami új iparvágány építésével járt. Ennek nyíltvonalú kiágazása Kecskemét állomástól 6,5 km-re, a Városföldi elágazástól pedig 4,7 km-re, az 5-ös sz. főút átjárójának a közelében lesz.

A területen a KÖSZ munkatársai 2009. december 14-én, ill. 2010. május 21-én az előzetes terepbejáráson (Fekete Csanád) közvetlen régészeti lelőhelyre utaló nyomot nem találtak, azon-

ban a terepi körülmények egyik esetben sem voltak ideálisak, az első alkalommal a friss szántás és a téli körülmények, míg tavasszal a sűrű gabona akadályozta a megfigyeléseket.

A Mercedes-gyár beruházási területén több nagy felületű települést is feltártak 2008–2009 folyamán, többek között a gyárterületen haladó vasúti nyomvonal teljes szakaszát is, de néhány szórványos síron kívül csak különböző korú településrészletek láttak napvilágot. Feltételezhető volt, hogy a gyárterületről D-re húzódó, intenzív dombhátakkal tagolt részen található a településekhez tartozó temetkezések. A tárgyalt vasúti nyomvonalszakaszhoz közel eső, Mindszenti-dűlő I. (RL-11, KÖH 59844) lelőhely közel érintette a gyárterület D-i határát. Az említett lelőhelyen egy több korszakú, nagy kiterjedésű, igen intenzív szarmata településrészlet került elő.³¹

A 2011. évi munkákat régészeti megfigyelés mellett végezték a kiágazás területén. Március 8–19. között 3 lelőhelyet lehetett lokalizálni. A kiágazás É-i szélénél a korábban már részben megkutatott RL-11 lelőhely kis részlete került elő. Ettől D-re egy szarmata temetőrészletet érintett a nyomvonal (Mercedes, vasúti kiágazás, Horváth-tanya I.). Újabb üres szakasz után, a következő dombhát aljában egy soros honfoglalás kori temető volt, míg a dombháton egy jelentősebb halmos szarmata temető került elő. A domboldal DK-i szakaszán egy avar település indult, mely egészen a Szeged–Kecskemét vasúti vonalig húzódik (Mercedes, vasúti kiágazás, Horváth-tanya II.).

A megelőző feltárást március 21. és április 15. között végeztük. A lehumusztolt 10 742 m²-nyi területből 8 962 m² bizonyult teljesen fedettnek: 147 objektumot tártunk fel, melyhez 176 stratigráfiai egységet rendeltünk.

Horváth-tanya II.: Az első ütemben az avar település jelenségeit tártuk fel. A korabeli lakóhely a korszakban megszokott ritkább, főként különféle kerítőárokossal szabdaltszerű települési struktúrát mutatott. A terület két végén volt egy-egy sűrűsödési pont, ahol nagyobb számú élelemtároló gödör került elő egy-egy kupacban. A településrészlet középső részén egy épület részlete esett a nyomvonalba, a padlóján tapasztásmaradványokkal és a szövöszékre utaló karólyukokkal. A legkiemelkedőbb jelenség a terület K-i szélénél látott napvilágot. A nagy méretű, szabálytalan alapú foltként mutatkozó objektum bontása során 5 egymásra ázott, előtérgödörös kemence került elő. Az objektumokban kisebb mennyiségű leletanyag volt, döntően kerámia és állatsont. Ezek alapján a településrészlet életét a 8. század második felétől a 9. század első harmadáig tartó időszakra keltezhetjük.

A településnyomokat követően egy magasabban kiemelkedő dombháton egy szarmata halmos temető részletét kutattuk. Összesen 10, döntően DK–ÉNy tájolású temetkezést tártunk fel, melyek közül 9 korabeli rablásnak esett áldozatul. A sírok közül 6-ot jelentős méretű körárok vett körül. Kiemelkedett közülük az a temetkezés, melynek igen nagy méretű, 420×200 cm-es sírgödörében – melyet 17 m átmérőjű árokkal kerítettek – egy gerendavázás sír építménynek jelentős famaradványai voltak. A sírban lévő elhunyt kiemelkedő társadalmi helyzetére

31 RKM 2009, 240–241.

utal a temetkezés mérete mellett kardjának díszes bronzveretei, ezüst csizmaveretei és római üvegphara is. Az erőteljes rablás ellenére szinte minden sírból került elő leletanyag, többek között ezüstfibulák, övek, gyöngyök, egy római szíjvég, egy igen ritka csontveretes tarsoly, edények, római ezüstdenárok. Az egyik női sírban több mint 1000 gyönggyel díszített alsóruha maradványa volt. Az előkerült leletanyag alapján a temetőt a Kr. u. 3. század első felére keltezhetjük.

A lelőhely É-i felében két szarmata halom között egy honfoglalás kori, a 10. század végétől a 11. század első feléig keltezhető temető 21 ÉK–DNy tájolású sírja került elő. A temetkezések 3, többé-kevésbé egyenletes sorba rendeződtek. A sírokban főként kisgyermek és fiatal lányok voltak, mindössze 2-3, valószínűsíthetően férfi temetkezése került elő. Általános volt az edénymelléklet, mely csaknem minden esetben a fej jobb oldalán került elő. Szinte minden sírban kerültek elő különböző viseleti elemek, *torques*ek, hajkarikák, karperecek és gyűrűk.

A Horváth-tanya II. lelőhely teljes felületén 114 objektumot tártunk fel, melyhez 134 stratigráfiai egységet rendeltünk.

Horváth-tanya I.: A dombhát aljától nagyjából 120 m üres felület után, egy másik kiemelkedésen egy újabb szarmata temetőrészlet került elő. A lelőhely egy markánsan kiemelkedő dombháton található, kissé Ny-ra a Horváth-tanya II. feltárási helyszíntől. A területen néhány kisebb gödör és árokészlet mellett 18 szarmata sír került elő, de a szomszédos lelőhelyen előkerült szarmata temetkezésektől 120 m távolság választotta el, így kijelenthető, hogy nem egy közösség használta a két dombot temetkezési helyül.

A temetőrészletben a jellemző tájolás a DK–ÉNy, ill. K–Ny volt. A sírok mindegyike korabeli rablásnak esett áldozatul, néhányban csak kisebb csontkupacok maradtak a sírgödörben, ennek ellenére a feltárást legjelentősebb lelete ezen a területen került elő. A terület K-i végében elhelyezkedő temetkezés nagy méretű, téglalap alapú gödre padmalyos kialakítású volt, ami ritka a korszak temetkezési rítusában, egyértelműen keleti elem. Az erőteljesen rablott sír felsőteste teljesen bolygatott volt, de a lábak *in situ* maradtak. A bal comb mellett került elő egy kb. 45 cm hosszú és 15 cm széles, vaspálcákkal erősített, kerek vastagban végződő tárgy, mely alatt szépen magmaradt a tárgy fa alkatrészének lenyomata. A jelenség mindeztől párhuzam nélküli az alföldi szarmata *Barbaricum*ban, úgy tűnik, hogy az elsőként megfigyelt tegez maradványa került elő. Mint lovas nomád nép a korabeli *auctorok*, ill. a fennmaradt ábrázolások alapján tudjuk, hogy a szarmata hadviselés fontos eszköze volt az íj, de eddig ennek igen kevés régészeti nyoma ismert az Alföldről.

A többi temetkezésben is számos tárgy került elő, jó néhány edény, ezüst- és bronzfibulák (térd-, számszerj- és aláhajlított lábú), *torques*, karkötő, csatok, római denárok stb. Jellemző volt az alsóruha gyöngyös viselete, ennek 3 sírban is megmaradt a többé-kevésbé *in situ* nyoma. Az egyik sírban egy lánzsás harcos nyugodott, a lábánál egy római Drag 33-as típusú *terra sigillata* csészével.

A temetőrészletet az előkerült leletanyag alapján a szomszédos szarmata temetőhöz hasonlóan a 3. század első felére keltezhetjük.

A Horváth-tanya I. lelőhelyen összesen 32 objektumot tártunk fel, melyhez 41 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A terület É-i szélénél a korábban már megkutatott RL-11 lelőhelyhez kapcsolódó nagy méretű kerítőárok részlete került elő.

A leletanyag a Katona József Múzeumba (Kecskemét) került. Munkatársak: Bacskai István, Németh Dániel, Sultis László.

Sz. WILHELM GÁBOR

150. Kecskemét, Talfája-dűlő, Talfái csatornától Nyugatra (KÖH 59165)

(Bács-Kiskun megye) R, Sza, A

2011. április 26. és október 14. között került sor a Kecskemét É-i elkerülő út 2. sz. lelőhelyén a megelőző feltárára. Összesen 20 491 m²-en három korszak emlékénye került elő.

A *késő rézkori badeni kultúra* településének a tárológödreit, valamint egy kis méretű, kerek gödörben elhelyezett szarvasmarha temetkezését tártuk fel.

Legnagyobb számban a *szarmata település* objektumai kerültek elő: több ház, kemence, füstölő és kút. A házak földbe mélyítettek voltak, általában a ház közepén találtunk egy-egy oszlophelyet. Padlót, valamint tüzelőberendezés nyomát ezekben a házakban nem tudtuk megfigyelni. Előkerült egy házrész, amelyben viszont megtaláltuk a kemencét. A kemence sütőfelületét megújították, itt két rétegben találtuk meg a sütőfelület alatt az edénytöredékeket. Egy külső kemencénél ugyancsak egy rétegben feküdtek a sütőfelület alatt a cserepek.

Előkerült két olyan nagyobb objektum is, amelyről feltételezhető, hogy valamilyen műhely lehetett. Mindkettőnél megtaláltuk a földbe mélyített építmény padlójára épített kemencét. Mindkettő nagyon hasonló volt méretében és kialakításában is. Az épületekből és az épületek környékéről a kerámiaanyag mellett olvasztótégelyek töredékei is előkerültek. A szarmata telephez tartoztak még azok a nagy méretű és mély méhkas alakú tárológödörök, amelyekből jelentős mennyiségű leletanyag került elő. Ugyancsak a szarmata telep részét képezték az előkerült füstölők. A leletanyag nagy részét a kerámia-töredékek alkották. A jellegzetes korongolt, szürke színű kerámia mellett megtaláltuk a kézzel formált, durvább kivitelű házikerámia-töredékeit, valamint az apró kavicsos soványítású, hullámvonal-köteggel díszített, már a 4. századra jellemző edénytöredékeket is. Jelentős számban kerültek elő őrlőkövek töredékei is, az egyiknél jól látható volt, hogy egy kézimalom darabja lehetett.

Előkerült két *szarmata sír* is. Az egymás közelében előkerült temetkezéseket avar kori árok vágta el. A sírok É–D tájolásúak voltak. A női sírt már az avar időszak előtt kirabolták, a koponyát másodlagos helyzetben a mellkason találtuk meg. A lábfejeket az avar kori árok semmisítette meg. Melléklete orsókarika és bronzfibula voltak, valamint a boka körül megmaradtak a ruhát díszítő karneol- és üvegpasztagyöngyök. A közelben lévő férfisírban a jobb lábra ásták rá az avar kori

árkot. Ezt a sírt nem bolygatták meg, így a további vázrészeket eredeti helyzetben találtuk meg. A sír melléklete egy, ugyancsak bronzfibula, valamint egy vaskés töredéke volt.

Az avar telepnek több házat, egy kemencebokrát tártuk fel, valamint a telephez tartozhatott a feltárt árkok és karámok nagyobb része is. A házak félig földbe mélyítettek voltak, lejárt vagy tapasztott padlót ezeknél a házaknál sem tudunk megfigyelni. A házakhoz a körte alakú kemencék kívülről csatlakoztak. Mivel a kemencék 50–60 cm-es mélységből kerültek elő, ezért csupán a sütőfelületük maradt meg. A sütőfelület alatt mindegyik kemencénél állatsontokkal rakták ki a kemencék alját. A kemencebokornál 3 kemence tartozott egy közös gödörhöz. Mindhárom körte alakú volt és itt is megtaláltuk a sütőfelület alatt az állatsontokkal kirakott kemencealjat. Egy olyan, az avar korra datálható kemence is előkerült, amelynek tapasztott sütőfelülete alatt hőzáró réteggént bogrács-töredékeket helyeztek el. Az előkerült leletanyag alapján az avar település a 8–9. századra keltezhető.

Munkatársak: Mészáros Mónika régész; Guttyán Attiláné régésztechnikus; Vida Ágnes rajzoló; Filep Fanni, Harcz Klaudia, Hoffer Norman, Jaksa Fanni, Ótott Tímea, Tóth Nóra, Végh Emese (Szegedi Tudományegyetem), Fábián Boglárka, Fodor Fanni, Oravecz Petra, Scherer Gábor (Pécsi Tudományegyetem) régészhallgatók; Hornyik Adrienn egyetemi hallgató.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

151. Kemenesmihályfa, Major (Szennyvíztisztító telep) (KÖH 45099) (Vas megye) Á

2011. április 12–18. között megelőző feltárást végeztünk a település belterületétől D-re fekvő Bokros nevű határreszen, a Celldömölk–Kemenesmihályfa műút Ny-i oldalán létesülő szennyvíztisztító telep területén. A beruházással érintett 297 m² nagyságú, nagyjából T alakot formázó terület egy ÉNy–DK irányú markáns kiemelkedés ÉK-i lejtőjén helyezkedett el.

A felszíni 30–40 cm vastag, valószínűleg utólag idekerült, világosbarna humusz alatt, a tartósan vizes földterületekre jellemző sötétebb, eliszaposodott eredeti humuszréteg húzódtott. Ennek a sötét rétegnek az alján egy földbe mélyített ház és tőle távolabb két cölöplyuk feltja rajzolódott ki.

Az épület 2,4–2,6 m oldalhosszúságú, négyszögletes alaprajzú volt. A ház Ny-i sarkában egy lebontott kőkemence kisebb kormos kövei és gyengén átégett alja került elő. A cölöplyukak a két tengely végeiben, valamint az épület közepén és a Ny-i sarokban, a kemence mögött kerültek elő. A házból származó kis mennyiségű Árpád-kori kerámiaanyagot néhány kézi korongon formált oldaltöredék jelentette, melyek közül néhányat bekarcolt csigavonallal díszítettek. A kerámia mellett a házból egy vassalak is előkerült, ami a telepen folyt kovácsolás bizonyítéka.

Mivel objektumok kizárólag a szelvény dombtető felőli, DNy-i részében helyezkedtek el, így valószínűleg a település ÉK felé már nem folytatódott, ezt valószínűsítik a terepviszonyok is.

KISS PÉTER – HORNOK PÉTER

152. Keszthely, Balatoni Múzeumtól DNy-ra (MRT 1. k. 21/46. lh., KÖH 10543) (Zala megye) U, Ró, Kk, Kú

A város DK-i részén kialakításra kerülő Szent Miklós körforgalom 995/6; 995/3; 938/1; 938/2 és 3869/1. hrsz.-ú területén a régészeti szakfelügyeletet 2011. június 20. és 2011. július 28. között elvégeztem. Az építkezésre kijelölt terület részben egy régóta ismert régészeti lelőhelyet érint. Az építkezés során a terület nagy részén mindössze 60 cm mélységig távolították el a talajt, ebben a mélységben régészeti jelenség nem jelentkezett. Az erősen gyökeres, kevert, szubhumusz rétegben szórvaosan megfigyelhető kerámia-töredékek alapján azonban feltehető, hogy nagyobb mélységben ezeken a területeken is régészeti jelenségeket észleltünk volna. A mélyebbre (olykor 1,40–1,60 m-ig), gáz- és vízvezetékek kiváltására ásott árkok némelyikében sikerült régészeti objektumot (összesen négyet) megfigyelni.

Ezek közül 3 egy árokban, egymás mellett került elő, a Kossuth utca és a Szent Miklós utca kereszteződésének DNy-i negyedében. A 4. objektum a Kossuth utca és a Szendrey J. u. kereszteződésének ÉK-i negyedében, metszetben jelentkezett. Két objektum korát lehetett meghatározni. Az egyikből középső neolitik és római, a másikkól késő középkori–kora újkori leletanyag került elő. A leletanyagot nem tartalmazó objektumokról elképzelhető, hogy modern bolygatásról van szó. Az árkok nagyon szűkek voltak, ezért a régészeti objektumokat – melyek kivétel nélkül alig tartalmaztak leletanyagot – csak metszetben lehetett érzékelni. Az objektumok metszetét lerajzoltam, helyüket bemértük, a leletanyagot beszállítottam a Balatoni Múzeumba.

P. BARNA JUDIT

153. Keszthely, Fenékpuszta (MRT 1. k. 21/33. lh., KÖH 10530) (Zala megye) Ró

A 2011 augusztusában, a 0453a hrsz.-ú telken, az NKA támogatásával, német–magyar közreműködéssel végzett feltárást – mint hitelesítő ásátás – az ún. 'A' épület kutatására koncentrált, a 2009-ben megkezdett ásátás folytatásaként.³² Az épületnek döntő jelentősége van mind az erőd építése előtti nyomok kutatásában, mind pedig a terület népvándorlás kori használatának kérdésében. A 3300 m²-ével pannoniai viszonylatban is különösen nagy méretű épület rendeltetéséről, alaprajzáról és periódusairól számos elképzelést találni, melyről 2009. évi ásátásunk egyértelműen megmutatta, hogy a Csák Árpád-féle 1906-os alaprajz és az elmúlt években nagy területen elvégzett geofizikai felmérések eredményei azért nem egyeznek, mivel több fázis épült egymásra. Bizonyossá vált, hogy a geofizikai mérésekből ismert apszis egy korábbi fázishoz tartozik, mint a *perisztíl*-villa alaprajz, ami önmagában is két periódusra osztható, valamint további pusztulási rétegek és falalapozások arra utaltak, hogy még ezeken túl is kell építési

³² RKM 2009, 242–244.

periódusokkal számolunk. A területről a korábbiakban folytatások leletanyaga a Kr. u. 3. század vége/4. század elejétől a 6/7. századig keltezhető.

A 2011. évi ásatás az apszis Ny-i záródását, belső terének rétegeit, valamint a *perisztíl*-alaprész különböző fázisait igyekezett tisztázni. A területet a feltárás során két fő részre osztottuk, a Ny-i szelvény a 2A nevet kapta (19×8 m), a D-i a 2B-t (15×8 m) – mivel az épület területén 2009-ben folytatás is a 2-es szám alatt van nyilvántartva –, melyeket további alrészre bontottunk.

A 2009-es ásatástól Ny-ra fekvő területen megtaláltuk az apszis Ny-i végét. Ahol az egy K–Ny-i irányú falhoz csatlakozott volna, ott az alapozás sajnos teljesen vissza lett bontva, így nem volt tisztázható, hogy az apszis azonos fázisú-e az ott mutató falalappal. Ez a K–Ny-i irányú falvonulat pontosan illeszkedik a Csák-féle alaprajzhoz, ami azt jelenti, hogy ha ez a fal egyidős az apszissal, akkor azt az apszissal ellentétben a következő építési fázisba is bevonták. A 2A1-től az A6-os szelvényig igen jól visszaegyeztethetőnek bizonyultak a Csák-féle *perisztíl*-villa alapozásainak nyomai. A falak részben teljesen ki voltak szedve, a hajdani mélységet a visszatöltött laza betöltés alapján azonban feltételesen rekonstruálni lehet. Egy É–D vonalú falalapozást a 2A6-os szelvény metszetalában is találtunk, amire a D-i részén rábontottunk, ahol is felmenő falat találtunk vakolatnyommal.

Az A1-es szelvényben szintén megtaláltuk a *perisztíl* alaprajzhoz tartozó alapozást egy rendkívül jó minőségű *terazzo* padlóval együtt. Az É–D irányú falat azonban visszabontották és erre ráhúzódtott egy rossz minőségű *terazzo*, ami az egész 2A2-es szelvényben dokumentálható volt. E szelvény sarkában sikerült feltárunk a volt *perisztíl*-udvar DNy-i sarkát, fala két fázisú, éppúgy, mint a vele párhuzamosan 2009-ben feltárt DK-i sarok. A belső udvarrészen három padlószintet sikerült elkülöníteni. A 2A3-as szelvény *terazzo* padlója az apszisra is ráhúzódtik, valamint egy ettől Ny-ra dokumentált falcsonkra is. Ez utóbbit egy nagy, épülettörmelékkel feltöltött gödör vágja át, ami feltehetően a padlót is átvágta. Ebből egy feliratos *tegula* is előkerült, ami eddig hiányzott a fenékpusztai anyagból. Az apszis mellett a *terazzo* padlón egy egyrétegű, vékony falcsonk fut, ami alapján összesen tehát minimum három építési fázis különböztethető meg.

A 2A3-as és 4-es szelvényekben a *perisztíl*-villa alaprajzról ismert K–Ny irányú falaknak csak kiszedett nyomát találtuk. Mindkét szelvényben több járósínt lehetett megkülönböztetni. Legmagasabban egy *terazzo* padló volt, feltehetően ez tartozott a falakhoz, bár utóbbiak hiányában ez nem dönthető el biztosan. A szelvényben több gödör és árok nyomát is sikerült dokumentálnunk, egy hombárt *tegula*- és *imbrextöredékekkel* töltötték fel, melyek közt egy torta alakú formatégla is volt.

A 2A6-os szelvényben regisztrált É–K-i irányú faltól K-re, nagy területre kiterjedő *terazzo* padlót találtunk, egészen egy további É–D-i irányú falig. Mindkettő a Csák-féle alaprajzhoz köthető. A 2B szelvénybe eső részt nagyrészt teljesen kiszedték, csak az É-i szelvényfalnál maradt meg részleteiben, mint ahogy azt a 2009. évi ásatásnál is tapasztaltuk.

A *terazzo*t kb. 20–30 cm vastag törmelék réteg fedte, egy helyen szenült gerendanyomok is mutatkoztak. A padlón két

téglalapokból rakott alapozást találtunk, amik későbbiek, mint a padló. Feltehetően a 2009. évi ásatásból ismert *terazzo*val lehet egykorú, magassági szintjük is megegyezik. A padlón 4 É–D-i irányú, hosszúkás, négyzet alakú áttörés is mutatkozott, szabályos távolságokban egymástól. Közülük 2 É-on, a 2009-es szelvénybe nyúlt át, azokat akkor részben már sikerült dokumentálnunk. Négy, kövekkel és épülettörmelékkel feltöltött alapozásról lehet szó, a 2 K-i közel 1,8 m mélységű, a Ny-iak sekélyebbek, csupán 1,2–1,3 m mélyek. Hasonló alapozást figyeltünk meg 2009-ben az apszis záróvonalában is, de akkor nem lehetett tisztázni, hogy azok melyik fázishoz köthetőek. Az idei ásatás azonban biztosan mutatja, hogy a *terazzo* padló építése után került sor a fenti alapozások kivitelezésére. Funkciójuk bizonytalan, elképzelhető, hogy a tetőszerkezet megtartására szolgálhattak, amikor a csarnok áthidalását nem tudták az eredeti tervek alapján megújítani. Mindenképpen egy a *perisztíl*-villa utáni fázishoz köthetőek.

A 2B szelvény K-i felében szintén a *perisztíl* alaprajz egy további K–Ny-i irányú fala mutatkozott a hozzá tartozó *terazzo* padlóval, mely magasabban jelentkezett, mint a K-i tér *terazzo*ja. A K–Ny-i falhoz a padlók alatt egy É–D-i irányú fal is csatlakozott, ami később épült hozzá, viszont korábbi, mint a *terazzo* padló, mivel az az É-i részen ráhúzódtik. Itt is tehát minimum három fázis különíthető el egymástól.

A két szelvényben talált falmaradványokat az ásatás végzetével kézi erővel, földdel óvatosan elfedtük, majd a szelvényeket munkagéppel visszatemetjük.

Munkatársak: Dr. Heinrich-Tamáskó Orsolya (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas), Dr. Roland Prien (Karl-Rupprechts-Univ. Heidelberg).

STRAUB PÉTER

154. Keszthely, Murvás-dűlő

(KÖH 75229)

(Zala megye) Ő, Ró, Á

A 71-es sz. főút Keszthelyt É-ről elkerülő szakaszán 2010-ben végzett szakfelügyelet³³ alkalmával talált lelőhely földmunkákkal érintett területének szondázására 2011. szeptember 26–27-én került sor. Az ennek eredményeképpen mutatózó objektumfoltok alapján a lelőhely kiterjedése K-i és Ny-i irányban nagyobbak mutatkoztak. Az érintett felületeken a ZMMI munkatársa is megtekintette a foltokat és egyetértett velünk a lelőhely széleinek megállapításában. Ezután a régészetileg érintett terület földes visszafedésre került, ugyanis a megválogott jogszabályok értelmében a teljes terület feltárására a jövőben a múzeum a jogosult.

Munkatárs: Spolár Erika technikus.

TOKAI ZITA MÁRIA

³³ RKM 2010, 253.

155. Keszthely, Plébániatemplom és ferences kolostor; Várkert (MRT 1. k. 21/50.lh., KÖH 10547; 30387) (Zala megye) Kö, Kk, Kú

2010. november 30. és 2011. január 27. között került sor a lelőhelyek kutatására.

A rendház földszintjén 5 kutatóárkot, pincéjében 2 kutatóárkot nyitottunk. Az I. helyiséget 2 kutatóárral vizsgáltuk (I/1 és I/2). Az I/1 kutatóárokban kb 120,11 Bfm szinten egy K–Ny-i futású, 50 cm széles, 30 cm mély árkot figyeltük meg, ami a monostor Ny-i falába csatlakozott. Az árok kora bizonytalan. A monostor Ny-i falának belső falsíkja előtt a kutatóárokra merőlegesen egy I/2 jelű árkot húztunk, hogy a falkutatás során megfigyelt befalazott kapunyílás méretéhez további adatokat szolgáltatassunk. A falsík É-i oldalán 120,92 Bfm magasságon megtaláltuk a középkori kapunyílás barokk kori átalakításakor elhelyezett küszöbkövét.

A II. helyiségben szintén 2 kutatóárkot nyitottunk, egy É–D-it (II/1) a helyiség hossz tengelyében és erre merőlegesen egyet a helyiség K-i részén (II/2). A II/1-es kutatóárokban 120,38–73 Bfm szinten 2 egymással érintkező (egymáshoz épített), párhuzamosan futó falat találtunk. A Ny-i fal vastagsága 80 cm, a K-i fal szélessége 60–70 cm. A falak bizonyosan a Turco féle alaprajzon ábrázolt Ny-i szárny belső zárófalai voltak. Valószínűleg az első folyosó síkfödém volt, később mikor átboltozták a belső falat megerősítették. A II/2-es kutatóárok közepén 119,69 Bfm szinten egy cölöplyuk foltja jelentkezett. A cölöplyuk É-i fele a kutatóárok fala alá futott. A cölöplyukat a magas talajvízszint miatt nem sikerült teljesen feltárnunk.

A monostor mai folyosóján nyitott IV/1 sz. kutatóárokban 119,56 Bfm szinten egy K–Ny-i tájolású csontváz részletét tártuk fel. A csontváz deréktől felfelé eső része, a monostor Ny-i barokk fala (a mai folyosó Ny-i fala) alá futott. A csontváz mellett mellékletet nem találtunk. A csontváz lábaitól K-re 119,43 Bfm szinten egy másik csontváz lábfejei kerültek napvilágra. A kutatóárok É-i falában egy objektum metszetét regisztráltuk, amiből késő középkori kerámiatöredékeket és apró csontdarabokat gyűjtöttünk. Ebből egyértelművé vált, hogy ez a terület a középkorban a kolostorudvarhoz tartozott.

A pince tengelyében nyitottuk meg a III/1 kutatóárkot, ami negatívnak bizonyult. A pince D-i falsíkja előtt a III/1 kutatóárokra merőleges III/2 kutatóárok közepén 119,83 Bfm szinten jelentkező hulladék gödör és egy a kutatóárok É-i falában fekvő sír szuperpozícióját rögzítettük. A sírt, mivel az vastag betonréteg alatt a kutatási területen kívül esett, nem tártuk fel. A hulladék gödör É-i felét a sír elpusztította, D-i feléből késő középkori kerámiatöredékek, csontok, és üvegtöredékek kerültek elő. A III/1. árok a jelenlegi padlószintről indult, amely mélyebben volt mint a II. helyiségben talált É–D-i irányú fal alapozása. Így egyértelművé vált, hogy a barokk pince kiásásakor a középkori falat megsemmisítették.

Az I. helyiségben 2 járósínt tudtunk elkülöníteni: az alsó járósínt –120 cm-en, a felső járósínt –70/–80 cm-en jelentkezett. A II. helyiségben –70 cm-en és –50 cm-en sikerült járósínteket megfogni. A IV. szelvény metszetének tanúsága szerint –100 cm-en volt a középkori falhoz tartozható erede-

ti külső járósínt, –60 cm-en a barokk építkezés járósíntje. A IV. helyiségben (barokk pince) a mai járósínt alatt 2 szintet sikerült megtalálni, az alsó –50 cm-en a felső –20/40 cm-en jelentkezett.

VÁNDOR LÁSZLÓ

156. Keszthely határa (Zala megye) U, LT, Ró

A 71-es sz. főút Keszthelyt elkerülő szakaszának építéséhez kapcsolódóan a zalaegerszegi Göcseji Múzeum munkatársai az alábbi feltárásokat végezték.

Lendl Adolf u. (KÖH 58885): 2010-ben egyrészt a lelőhely bővülését tapasztaltuk, másrészt pedig azt, hogy a korábban depóként kijelölt terület alatt is objektumok várhatóak, ami 2011-ben két részletben további feltárásokat tett szükségessé.

2011. március 16. és április 27. közt a főpályán először a lelőhelybővüléssel érintett 2650 m²-en végeztük el a feltárást. Változatlanul a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának településéhez tartozó objektumok domináltak (újabb 2 hosszúház cölöpnymoi, nagy méretű gödrök és árkok, melyek leletanyaga továbbra is főként kerámiatöredék, patics és állatsont), de előkerült néhány római kori gödör is.

Az októberi feltárás során egybenyitott újabb 3000 m²-en a már jól ismert középső neolitikus település újabb emlékei mellett szép számban kerültek elő egy késő vaskori majorság objektumai is. Többek közt lakóházakat és kisebb gazdasági épületet, egy cölöpépítményt, kutat, egy edényegető kemencét, egy sütőkemencét, több gabonásvermet és cölöplyukakat is feltártunk. A jelenségek közül kiemelkedik egy áldozati gödör, melyben egymáson egy kifejlett gímszarvas bika és egy borjú teljes csontváza feküdt, melyek a kelták arató- és hálaünnepük alkalmával Cernunnus istennek tartott szertartásának újabb értékes emlékei Zala megyében.

Az őszi humuszolás során egyértelműen sikerült lehatárolnunk a nagy kiterjedésű lelőhely ÉNy-i és DNY-i szélét.

Munkatárs: Simmer Livia régész.

STRAUB PÉTER

Téglagyár (MRT 1. k. 21/11 lh., KÖH 10508 és KÖH 44190): A két különböző számon nyilvántartott lelőhelyen több alkalommal is csontvázas sírok kerültek elő, köztük 1954-ben Zala megye leggazdagabb hun kori temetkezése. Az örökségvédelmi hatástanulmányhoz 2008-ban végzett terepbejárás során nem lehetett a lelőhely kiterjedését egyértelműen meghatározni, a terület részbeni beépítettsége és a növényzet miatt ugyanis nem voltak ideálisak a feltételek.

A 2011. március 25–28. közt, 810 m²-en, 40–50 cm mélyen lehumusztolt felületen síroknak nem találtuk nyomát, egymástól viszonylag távol azonban négy objektum került elő, melyek közül kettő a betöltésükből előkerült leletanyag alapján a késő középkorra keltezhető, a másik kettőben csupán faszén és patics volt.

Munkatárs: Simmer Livia régész.

STRAUB PÉTER

157. Kimle, Ipari Park**(KÖH 76361)****(Győr-Moson-Sopron megye) Kk**

A községben újonnan kijelölt ipari terület Magyarkimle K-i szélén, a Hédervár felé vezető út É-i oldalán helyezkedik el. A területen már ipari üzemcsarnok is található, aminek K-i szélén az elmúlt év végén aszfaltozott feltárási utat építettek, az út mentén közművezetékekkel. Az ipari park még be nem épült részei jelenleg mezőgazdasági területek, terepbejárásom idején a területek fel voltak szántva. Az észlelést nehezítette a foltszerűen és a barázdák mélyedéseiben sávosan jelentkező vékony hóréteg.

A terület bejárása során a feltárási út két oldalán lévő szántásban késő középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A leletek jelentkezési területe egy ÉNy–DK-i irányban elnyúló, lapos dombhát. A felszíni leletek minden bizonnyal a középkori Magyarkimle (Belsőkimle) települési emlékei.

Fontos megjegyezni, hogy a feltárási út, a közművezetékek és az ipari üzem építéskor régészeti értékek sérülhettek, illetve semmisülhettek meg. A lelőhely továbbra is erősen veszélyeztetett, hiszen további építkezések várhatók a területen!

TAKÁCS KÁROLY

158. Kimle, Országútra dülő**(KÖH 57591)****(Győr-Moson-Sopron megye) Ró**

2011. október 28-án, a Szigetköz tanács kezdeményezésére megalkult Limes Munkacsoport felkérésére helyszíni szemlélet tartottunk azokon a lelőhelyeken, amelyek a Limes Világörökségi nevezésbe nem kerültek be helyszínként, ám a Hansági Múzeum adattára (Figler András, Aszt Ágnes korábbi terepbejárásai) alapján további potenciális lelőhelyek lehetnek, elsősorban őrtornyok.

A lelőhely a településtől D-re, a Kimle–Mecsér–Lébény hármashatár területén, a tsz mellett kiinduló földút és a mai I-es főút között található. A feltételezhető őrtorony területén viszonylag nagyszámú téglatöredék, habarcs- és kötőredék került elő. Kerámiatöredéket most nem találtunk, viszont a téglas- és kötőredékek szépen kirajzolták az őrtorony körvonalát.

A lelőhelyet a Danube Limes Projekt KÖH által végzett helyszíni szemléje során is nevezésre alkalmasnak tartották, azonban a végleges nevezési listába nem került. Álláspontunk szerint a lelőhely világörökségi nevezésre alkalmas, és kérjük a területre az országos védelem kiterjesztését.

A helyszíni szemlén részt vett Németh Alajos.

BÍRÓ SZILVIA

159. Kisfalud, Kázmér-domb**(KÖH 24262)****(Győr-Moson-Sopron megye) I**

2011. április 19-én régészeti szakfelügyeletet láttunk el a lelőhely területére eső horgászto kialakításakor. A helyszínen kiderült, hogy a 60%-ban elpusztult lelőhely két esetlegesen érintetlenül maradt területét a tó kialakítása nem érinti. A 0234/9–10 hrsz.-ú terület két kis sarkán mélyítés nem történt, inkább a

kitermelt föld és homokkal kevert föld egy részét ráhordták és elegyengették.

A horgászto mélyítésénél egy nagyon vékony humuszréteg alatt máris a homok következett. A meddőhányóból mindenhol gyűjtöttünk kerámiatöredékeket, de csak a humuszos részekből. A közvetlenül a tó mellett lévő rekultivált területen, ma szántón, szintén sok kerámiatöredék volt. Megfigyelésünk alapján az edénytöredékek a humuszban fordulnak elő, a homokban nem jellemző. A szórvány kerámián, 1 db csonttöredéken és 1 db salakon kívül egyéb régészeti jelenséget nem figyeltünk meg.

Munkatárs: Balassa Krisztina régésztechnikus.

GABRIELI GABRIELLA

160. Kiskőrös, Gépállomás**(KÖH 29349)****(Bács-Kiskun megye) R, B, LT, Sza, Kk**

A korábbi Gépállomás területén, a sportpálya építése közben, 1961-ben urnasírok kerültek elő, melyhez Bándi Gábor, a Magyar Nemzeti Múzeum akkori régésze ment ki egy kis leletmentésre. A területen a középső bronzkori Vátya-kultúra temetőjének pár urnasíráját és egy kora bronzkori, a kisapostagi kultúrához sorolható település részletét tárta fel.

A telephely lelőhellyel érintett D-i részén festőüzem létesítését tervezték, ezért próbafeltárást végeztünk. A 2197 m² felületen 2011. július 25. és augusztus 30. között 4 szondaárokban kezdtük a kutatást. A felület DNY-i szélén 30–40 cm újkori törmeléken rátöltést, alatta egy teljesen érintetlen, szántással nem bolygatott réteget találtunk. A lelőhely igen intenzíven jelentkezett, egy késő rézkori, a badeni kultúrához sorolható település nyomai kerültek napvilágra. Az ÉK-i részen kijelölt szakaszt is megnyitottuk, ahol még nagyobb intenzitással kerültek elő a jelenségek, de itt már szarmata objektumok is jelentkeztek. Ezen a részen egy teljesen ép kőbalta is előkerült az egyik rézkori objektum felső részéből. Összesen 338 stratigráfiai egységet osztottunk ki, ami 328 objektumhoz tartozott.

Öt régészeti korszak emlékei kerültek elő. A legidősebb egy *késő rézkori, a badeni kultúra* népességéhez köthető településrészlet volt. Objektumai a teljes feltárási területen viszonylag nagy sűrűségben jelentkeztek. A D-i részen előkerült egy kettős árok, íves vonalvezetéssel, ami minden bizonnyal az egyik periódusának a települést kerítő létesítménye lehetett. A jelenségek többsége különböző funkciójú gödör volt, közöttük néhány méhkas alakú verem. Az előkerült leletanyag igen gazdag, szinte minden objektum tartalmazott valamennyi kerámiát. Az edények között számos díszített, nagy méretű töredék is előkerült, gyakran szuperpozícióban egymással, melyek a feldolgozás során tovább pontosíthatják a kultúra belső kronológiáját. Összesen 4 gödörből került elő egészben eltemetett, valószínűleg összekötözött pozícióban fekvő szarvasmarha áldozat, az egyik fején nagy méretű taglózásnyommal. Négy gödörből kerültek elő emberáldozatok, összesen 5 emberi maradványt tartalmazva. A terület ÉK-i harmadában egy középső bronzkori birituális temető került elő a *Vátya-kultúra* fiatalabb időszakából. Összesen 18 urnás és egy zsugorított temetkezést tártunk fel. Az urnák többsége teljesen épen, a fedőtállal együtt került elő, de csak néhány nem volt összeroskadva a föld súlyától. Az urnák

belsejében a hamvak mellett egy kis füles bögre volt az állandó melléklet.

A szelvényben elszórva egy ritkás szerkezetű *késő kelta településrészlet* került elő két földbe mélyített épülettel és pár gödörrel. Az egyik épület igen nagy méretű, 8×5 m alapterületű volt, 8 tartó cölöp nyomával. A K-i felén egy nagyobb padkás rész volt, ahol 10–15 összeroskadt edény, főként hombár került elő. A járósínten egy vasfibulát is találtunk.

A *szarmaták* egy közepes intenzitású, a 2. század közepére keltezhető települése esett a munkaterületre. Számos római export kerámia került elő, főként amforatöredékek – köztük egy ritka csúcsos kiképzésű fenékkal –, de jó néhány objektumban piros festésű tálak és korsók darabjai is voltak. A legizgalmasabb jelenség a terület középső harmadában került elő, itt egymással párhuzamosan 2 hosszúkás kialakítású, közel 5 m-es hosszúságú, 1 m széles, téglalap alakú, földbe mélyített, átégett falú gödör volt. Szerkezetük, kialakításuk megegyezett, aljukban jelentős mennyiségű szentült fa került elő. Az egyikben meg lehetett figyelni az égett fatörzseket is. Az objektumok az általam ismert anyagban párhuzam nélküliek, elképzelhető, hogy faszén készítésére használták őket.

A területen szórtan néhány *14–15. századi*, gazdag leletanyagot tartalmazó gödör is előkerült, az egyikben néhány igényes csontfaragvánnyal.

Összességében elmondható, hogy a feltárt terület egésze átlagon felüli fedettségű volt, számos esetben jelentkezett a korszakok közötti szuperpozíció, és igen gazdag leletanyag került elő mindegyik régészeti korszak jelenségeiből. A lelőhely kiterjedése jóval nagyobb lehet az eredetileg feltételezetténél, de nagy részét a korábbi évtizedekben végzett építkezések bizonyosan rongálták.

A leletanyag a Katona József Múzeumban (Kecskemét) került.

Munkatársak: Csányi Roland, Sultis László ásatási technikusok.

Sz. WILHELM GÁBOR

161. Kiskunfélegyháza, Templomhalom (KÖH 31399)

(Bács-Kiskun megye) Á, Kk

Kiskunfélegyháza város önkormányzata a Templomhely nevű, ismert lelőhelyként számon tartott településrészen új lakópark kialakítását tervezte, a területet felparcellázta. Az építkezések előtt 2011. április 26–27-én, május 18–19-én és június 1-jén megelőző feltárást végeztünk 3 telken (hrs. 5637/320, 0308/27, 5637/310).

A terület DNy-i sarkában, a Szélmalom utcában lévő helyszínen késő középkori objektumok kerültek elő, főként árok és gödrök, közepes mennyiségű leletanyaggal. A legizgalmasabb objektum egy kis műhely volt, számos vaseszközzel, salakkal és a kemence nyomával.

A másik 2 telek ettől távolabb, a terület ÉK-i sarkában található. Az itt végzett, Béla király utcai és Templomhalom utcai régészeti munkálatok során egy késő Árpád-kori – késő középkori településrészlet nyomai kerültek napvilágra. Az objektumok döntő hányada árok volt, gyakran többszörös

szuperpozícióban egymással, csak néhány gödörseveremszínezete a palettát. Igen kevés kerámia- és csontanyag került elő a betöltésükből. A legjelentősebb lelet egy vörös homokkőből készült, teljesen ép malomkőpár volt, ami az egyik árok tetején feküdt.

A területen, összesen 763 m²-en, 33 stratigráfiai egységet különítettünk el, melyek 30 objektumhoz tartoztak.

A leletanyag a Kiskun Múzeumba (Kiskunfélegyháza) került.

Munkatársak: Sultis László ásatási technikus, Jancsó István régészhallgató.

Sz. WILHELM GÁBOR

162. Kiskunmajsa, Minka-tanyától ÉK (KÖH 77299)

(Bács-Kiskun megye) Á

2011. április 4-én bejárást folytattunk Kiskunmajsa kőküti határrezséjében. Egy, a környezetéből kiemelkedő ÉNy–DK-i homokos hátton, egy mély fekvésű rész DNy-i partján, szántott területen Árpád-kori településre utaló leletanyagot gyűjtöttünk egy kb. 100×80 m-es területen. A lelőhely a Minka tanyától ÉK-re található.

Munkatársak: Mészáros Mónika régész, Guttyán Attiláné régésztechnikus és Vida Ágnes adattáros.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

163. Kistokaj határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Sza, Kk, I

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Kistokajra vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Kistokajra vonatkozó része a Miskolc–Kistokaj közigazgatási határtól a Kistokaj–Mályi közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 9480 m. A terepbejárásokat 2011. november 11-én végeztük.

Dianka Dél (KÖH 90733): A lelőhely Hejőtől 630 m-re, K-i irányban, a vasút nyomvonalának Ny-i oldalán található. A mintegy 120 m hosszán, É–D-i irányban azonosított lelőhelyen a sarjadó növényzetben néhány paticsot gyűjtöttünk. Feltételezhető, hogy a terület a Kistokaj, Petri-Hejő Ny 1. KÖH: 43819) elnevezésű lelőhelyhez tartozik, annak D-i nyúlványa.

Kistokaji vasúti megállótól délre (KÖH 90737): A Rákóczi TSz-től kb. 500 m-re É-ra elhelyezkedő lelőhelyet a sarjadó vetésben azonosítottuk. Az É–D-i irányú, mintegy 150 m hosszú nyomvonalszakaszon bronzkori és császárkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Vasúti megálló (KÖH 90735): A Mályiból Kistokajba vezető út környezetében, az úttól É-ra található a 130 m hosszú, É–D-i irányú lelőhely. Területén a sarjadó növényzetben középső neolitikus és 14. századi kerámiát, valamint paticsot találtunk.

Munkatársak: Hajdú Melinda, Kővári Ivett, Nagy S. József, Tóth Krisztián.

SZOLYÁK PÉTER

**164. Kisvárda, TV-torony III.
(Kiskert-dűlő, TV toronytól É-ra)
(KÖH 44486)**

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **Ő?, A, Ú**

2011. május 10–13. között kisebb kutatást végeztünk a fent nevezett területen, mert az itt lévő dombhátról 2007-ben került elő egy, a késő avar korba sorolható kisszíjvég. Az ásással ennek előkerülési helyét szeretnénk volna átvizsgálni, hogy megállapíthassuk, hogy van-e a területen temető? A rövid ásítás felemás eredménnyel zárult. Temetőnek ugyan nem akadtunk a nyomára, ellenben egy ugyanebbe a korszakba sorolható teleprészet látott napvilágot. Összesen 10 objektum került elő. Ezek közül egy újkori, egy talán őskori(?), a többi pedig a már említett korszakba sorolható. Az ásítás legérdekesebb lelete az egyik gödör alján előkerült ép edény.

JAKAB ATTILA

**165. Kiszombor, 62. sz. (51. lelőhely)
(KÖH 44187)**

(Csongrád megye) **B**

A Móra Ferenc Múzeum 2011. november 17. és december 1. között halastóépítéshez kapcsolódó földmunkálatok során régészeti megfigyelést végzett. A lelőhely Kiszombortól DK-re, az Óbébai út két oldalán fekszik, alakja Ny–K-i irányú, elnyúlt, enyhe sarlóformát mutat. DK-i szélével az itt húzódnó magaspartra simul. Az építési folyamatok (gátemelés és humuszolás) mindvégig az egykori Porgány-ér völgyében, az árterületen belül zajlottak, a lelőhelytől közvetlenül DK-re. A régészeti megfigyelés alkalmával bejártuk az érintett magaspart területét. A kikopott lucernában, jó látási viszonyok között nagy mennyiségű bronzkori kerámiát lehetett megfigyelni. Kirajzolódott, hogy a lelőhely a valóságban a nyilvántartás szerinti kiterjedéséhez képest K-i irányban kb. 150 m-rel hosszabb, az itt található gazdasági épületek (tsz) miatt azonban K-i szélét pontosan nem lehetett meghatározni.

BEDE ÁDÁM

**166. Kocsola, Pusztaszentegyházi-dűlő
(KÖH 22968)**

(Tolna megye) **Kő**

Kocsolától ÉK-re, a Pusztaszentegyházi-dűlőben Wosinsky Mór, majd az 1960-as években Mészáros Gyula, ill. Torma István azonosított egy középkori egyházas helyet. 1997-ben a Túr-vízbe ÉNy felől folyó ér forrásától ÉNy-ra fekvő, két – mára vízmentes – patakág által közrefogott dombhat magasabb, É-i részén, kb. 20×20 m nagyságú területen sok, viszonylag apró tégl- és embercsontdarabot találtam, ami a templom helyére utal. 2011. május 2-án a templom helyén sűrű búzavelest találtam, a faluhelynek csak a K-i oldalát tudtam bejárni.

K. NÉMETH ANDRÁS

167. Komádi, Falu-sziget II.

(KÖH 62286)

(Hajdú-Bihar megye) **U, R, Sza, I**

A Komádi 29, Falu-Sziget II., más néven Boncos-tanya nevű régészeti lelőhely a Komádi–Furta műúttól K-re, a két település között, kb. félúton található. Magyarhomorog közigazgatási határától az időszakosan vízállásos Falusziget-ér választja el, melynek Ny-i magaspártján terül el az ÉNy–DK-i kiterjedésű, több korszakú lelőhely. A tervezett gázvezeték nyomvonala és védőövezete a lelőhely középső részén fut végig ÉK–DNy-i irányban. A feltárást a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2011. november 9–18. között végezte el. A lelőhelyet legelő fedte, szikes talaja az elmúlt hónapok csapadégmentes időjárása miatt nagyon keményre száradt, a lelőhelyet ÉK felől határoló Falusziget-ér pedig kiszáradt, medre gyalogosan is könnyűszerrel átjárható volt. A megelőző régészeti feltárás során 752 m² nagyságú területet humuszoltunk le, amin belül 314 m² volt a feltárt terület. A 0,8–1,2 m-es humusztakaró eltávolítása után sárgásbarna, rögökben felszakadó, sókiválásos, szikes felszint kaptunk, melyen több sötétebb foltot észleltünk. Összességében 14 objektumot tártunk fel, melyekhez 23 stratigráfiai egységet csatoltunk és dokumentáltunk. A helyszínen tett megfigyelések és a fémdetektoros leletfelderítés eredményei alapján több régészeti korszakban is laktak a területet.

Legkorábban az őskorban telepedtek meg a lelőhelyen, azon belül is a *középső neolitikumban*, amit egy hosszúkás, keskeny, szűk mély gödör képviselt. Interpretálása a kutatásban nem egyértelmű, az ilyen típusú objektumokat egyesek áldozógödörként, mások nehezekes szövőszék tartógödörként tartják számon, de legvalószínűbbnek a cserzőgödörként való értelmezése tűnik.

Feltártunk továbbá egy rendkívül leletgazdag, viszonylag kisebb méretű gödröt. Hamus betöltéséből számos kiegészíthető edény töredéke került elő, bontása során pedig jól látszódtott, hogy a gödörben valamiféle égetést végeztek, ugyanis körben a gödör oldalfala is erősen faszenes, hamus volt. A benne talált kerámiatöredékek alapján a *korai rézkorba (tiszapolgári kultúra)* keltezhető.

A következő települési réteget a római császárkori *szarmata* népességhez köthető nagy méretű gödör képviseli, melynek szinte beton keménységűre tömörödött betöltéséből rengeteg (több zsáknyi) vesszőlenyomatos, illetve elsimított felületű tapasztástöredéket mentettünk meg. Valószínűleg egy leégett, majd eldőzerolt épület romjait tölték bele egy tereprendezés során a nagy méretű gödörbe. A szarmaták megtelepedésének másik nyoma egy kisebb méretű, földbe mélyített épület, valamint 2 nagyobb méretű gödör volt, mindkettőben 1-1 újabb gödörszerű lemélyüléssel. Ezeknek a betöltése is erősen patykos volt, sok összeégett salakkal, ami akár ipari tevékenységre is utalhat. A római császárkori szarmata népesség temetkezéseit is sikerült megfogni a feltárt terület kis mérete ellenére. Lepelbe csavart halottjaikat a Falusziget-ér felől levő, a patak medre felé eső domboldalba ásták, D–É-i tájolású sírgödörökbe. A szikes talaj és a gyakran vízjárta domboldal sajnos nem kedvezett a csontok és az elhunytak mellé helyezett használati tárgyak állapotának. Bár a sírokat valószínűleg nem rabolták ki, a feltárt 4 csontváz meglehetősen hiányos volt, az üvegpaszta gyöngyök, vaskések és egyéb tárgyak pedig szinte a felismerhetet-

lenségig szétmállottak. Mellékletei alapján az a női temetkezés érdemel figyelmet, amelybe egy bronzdrótból hajlított ívfibula kengyelét, egy korrodálódott vaskést, valamint néhány üveg-pasztagyöngy mellett egy medálként használt, átfűrt, valamint deréktájon egy ép római ezüstpénzt helyeztek.

Három objektumban nem találtunk leletet, ezek közül kettőnek a formája sem árulkodott esetleges funkciójáról, ezért ezeket egyelőre ismeretlen korúnak minősíthetjük. A harmadik objektum, egy keskeny árok, közvetlenül a Falusziget-ér mellett, azzal párhuzamosan futott. Funkciója világos: a mocsártól való elhatárolás. Kora azonban lelet híján kérdéses. Talán a szarmatákhoz köthető, de bizonyossággal nem állíthatjuk ezt sem.

BOCSI ZSÓFIA

168. Komárom, Brigetio (KÖH 78565)

(Komárom, Esztergom megye) Ró

A Komárom–Ács Vízmű Kft. 2011. október 11-én jelentette, hogy a Komárom-Szőny, Kállay Ödön parkban (hrsz. 4003/13), a Széchenyi út mellett lévő kórházi parkolóban, a horgásztohoz vezető út K-i oldalán ásott É–D-i irányú szennyvízvezeték nyomvonalában faragott követ találtak.

A helyszínre kiérkezve megállapítottuk, hogy egy szarkofág K–Ny-i irányban fekvő lábujjáról van szó, amelynek a nagy részét a rajta átmenő 300 mm-es eternicső lehelyezésekor letörték. Géppel rábontottunk a ládára, melynek azonban csak az előlapja és az alja maradt meg. A láda betöltését a helyén nem lehetett bontani, mivel élő villanyvezeték volt mellette. Kiemelés után a benne lévő földet kibontottuk, de abban csak újkori beásás maradványait, kevert földet találtunk. Csont, vagy egyéb melléklet nem volt a ládában. A szarkofágtörödéket beszállítottuk az Igmándi erődben lévő római kőtárba.

A bontás során felmerülő gépi- és kézi földmunkát és a szállítását a nyomvonalat ásó, bejelentő VIZÁK Kft. szolgáltatta.

SZÁMADÓ EMESE

169. Komárom-Szőny, Brigetio katonavárosa (Bokréta u. 12/B) (KÖH 52725)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A Komárom-Szőny, Bokréta u. 12/B szám alatti ingatlanon (hrsz. 5313/I) létesítendő garázs és tároló sávalapjának kézi földmunkáinál a komáromi Klapka György Múzeum a régészeti megfigyelést 2011. június 22-én elvégezte.

A 0,5 m széles sávalap gépi kitermelésénél, a nyomvonal aljában, keményre döngölt, sóderes réteget találtunk, alatta sárga homok alapozással. A réteg a teljes nyomvonalon megtalálható volt. Ezt a réteget, a sávalap K-i részén, É–D-i irányú falomladék vágta ketté. Feltevésünk szerint a katonavárosban lévő, nagyjából ÉNy–DK-i irányú utcáról van szó. A jelenséget dokumentáltuk, s mivel az építkezés nem érintette, ezért további rábontást nem tartottunk szükségesnek.

Munkatársak: Borhy László és Bartus Dávid régészek, Simon Bence régésztechnikus.

SZÁMADÓ EMESE

170. Komárom-Szőny, Brigetio legiós tábora (KÖH 52716)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A Komárom–Ács Vízmű Kft. 2011. július 22-én értesített arról, hogy a MOL-lakótelepen lévő Alapy Gáspár Szakközépiskolánál vízvezeték-meghibásodás történt, melynek elhárítása érdekében az érintett szakaszt azonnal ki kellett ásni. A kijávitást azonban részben új nyomvonalon kell megoldaniuk, ezért kéri a segítségemet. Az épületkomplexum É-i, Varga József utcai része előtt, a kerítésen belül haladó, K–Ny-i nyomvonal és a két É–D-i lekötés kiásását augusztus 24-én végezték, régészeti szakfelügyelet mellett.

Az árkokban két római falszakasz, illetve a nyomvonal aljában, az egyik fal K-i oldalán, egy 0,8 m-en nyomon követhető sóderes réteg, a metszetalakban két rövidebb, átégett, patiosos réteg, valamint egy tegulás réteg jelentkezett.

SZÁMADÓ EMESE

171. Komárom-Szőny, Vásártér (KÖH 28518)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A szőnyi Vásártéren 1992 óta zajló ásások 20. ásatási idejében 2011. június 27. és 2011. július 22. között, 20 munkanapon folytak az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke és a komáromi Klapka György Múzeum együttműködésében, Komárom város Önkormányzatának és a Nemzeti Kulturális Alapnak az anyagi támogatásával.

A feltárások célja a 1992 óta folyamatosan kutatott városnegyed utcarendszerének, valamint közműhálózatának, ezen belül is csatornarendszerének, valamint az ún. I. *insula* épületei D-i folytatásának, esetleges záródásának kutatása volt. Ennek érdekében 2011-ben összesen 224 m² felületen, 14 szelvényt nyitottunk ki. Az eredményeket ennek megfelelően két nagyobb részre (utca- és csatornahálózat; I. *insula* D-i traktusa) bontva lehet összefoglalni.

Utca, udvar és csatornahálózat

Utca

A J13 és K13 szelvényekben – ahogyan az várható volt – megtaláltuk az útfelületet. A 2010-ben tett megfigyeléseknek megfelelően³⁴ az út mindkét szélén idén is megállapíthattuk, hogy az utat agyagpadka (agyagos felület, „járda”) kísérte. Az út tegulákkal és kavicsokkal keményre döngölt, a kőlapokkal burkolt, legkésőbbi fázist megelőző felületét átvágtuk, és alatta, az alapozásban elkülönítettünk egy apró tegulás-kavicsos réteget, tőle K-re pedig egy nagy tegulás és nagy köves betöltést. Alatta és tőle K-re a barna agyagos földréteg jelentkezett. A bontásban ezen a szinten megálltunk. A 2009–2010-ben és az idén kibontott útfelülettel együtt most már 24,5 m hosszan vált ismertté az ún. I. sz. *insula* K-i oldalról határoló, többszörsön megújított, É–D-i vonalvezetésű út.

34 RKM 2010, 264–265.

Udvar

A 2011. évi idény jelentős eredménye volt az említett úttól K-re húzódó következő, ún. 2. sz. *insula* Ny-i épületének megtalálása, amelyhez – feltételezésünk szerint – az előző években (2009–2010) megtalált csatorna is tartozott: a „járdától” és a barna agyagos felülettől K-re ugyanis egy É–D-i irányú fal és falkiszedés húzódik, amelybe a K–Ny irányú keresztfal köt be, s ez K-i irányban az L13 szelvényben folytatódik. Az É–D irányú falkiszedés és a keresztfal által határolt felületben szondát nyitottunk, ahol több agyagréteg elbontását követően apró, foltokban égett *tegula* omladékot bontottunk ki. Ez a *tegula* omladék, amely az előző épületperiódus omladékának elplanirozásával jött létre, végig húzódik az L13–L16 szelvényekben. Jellemző, hogy hasonló típusú téglabélyegek (CFH) kerülnek elő belőle, jelezve a réteg és a periódus összetartozását. Ez a tegulás planírozási réteg D-i irányban lejt, és az L13 szelvénytől elindulva az udvar járósíntjének alapozási rétegét képezi (ld. alább). A K13 szelvény DK-i sarkában, a keresztfaltól és az É–D-i irányú faltól határolt területen, a faltól K-re a barna agyagos felületet bontottunk ki, amely a tőle K-re éppen megmaradt kemény kavicsos padlószint alapozása. Ez a szomszédos, L13 szelvényben induló, L14–L16 szelvényeken végighúzódó udvar járósíntjének az indítása, amely a szomszédos szelvényekben, D-i irányban haladva, a lejtés függvényében egyre rosszabb állapotban maradt meg.

A K13 szelvény K–Ny-i keresztfal-szakaszának K-i irányú folytatását az L13 szelvényben egy kváderkő zárja le, amely egy 245 cm széles bejárati nyílás (kapu) Ny-i pillére/bélése alapozásának bizonyult. A kapunyílás K-i oldalán is megtalálható a párja, amelyre egy másik kváderkő volt ráhelyezve. Tekintve, hogy a K13–L13 szelvényekben feltárt keresztfal-szakasz hossza 3 m, a bejárati nyílásé 2,45 m, amelytől K-re – feltehetőleg – szintén 3 m hosszúságú, K–Ny-i irányú falszakasz indulhat. Ezek összege (8,45 m) meghatározhatja az innét nyíló udvar É-i zárófalának a K–Ny-i irányú szélességét. A 2009–2010-ben tett megfigyeléseink alapján az udvar É–D-i kiterjedése mintegy 24–25 m lehetett. Az udvar bejáratától É-ra egy kb. 3 m² felületen megmaradt az eredeti, kövekkel burkolt járósínt, amelyre vakolatomladék borult. A köves felülettől É-ra és Ny-ra, a sárga agyagalapozás maradt csak meg. A köves járósíntet és az agyagalapozást átvágtuk a bejárati nyílásban. Az agyagalapozás alatt egy tegulás planírozási réteg jelentkezett. A bejárati nyílás előtt, annak Ny-i oldalánál pedig köves omladék jelentkezett.

Az L13 szelvényben K-i irányban és D felé folytatódik a K13 szelvényben megfigyelt kemény, köves járósínt, amely a talaj lejtésének függvényében D felé haladva, az erózió következtében mind jobban eltűnik, és a D-i traktusban már csak az alapozási réteg alja figyelhető meg. Az L14 szelvény DNy-i sarkában 2×2 m-es szondát nyitottunk, ahol egy tegulás-köves alapozási réteg jelentkezett, amely azonos az L15 és L16 szelvények hasonló rétegével.

Az udvar sóderes felületének elbontása során az L14 szelvény K-i metsztfala mentén egy kezdetben „gödör”-nek tartott objektum körvonala mutatkozott, amelynek bontása során kiderült, hogy nem más, mint egy korábban, még az ókorban kibontott fal alapozási árka. Megállapítottuk, hogy a falat akkor

bontották vissza, amikor kialakították az udvart, és annak bejáratát és a korábbi periódushoz tartozik. A metsztfalában korábbi járósíntek, átégett omladékártegek jelentkeznek, amelyeket az épületek periodizációjának pontos megismerése céljából a 2012. évben fontos lenne felületben is kibontani. A betöltés bontása során gazdag leletanyagot (rengeteg *terra sigillata*, feltűnően nagyszámú *mortarium*, számos csont hajtű, bronz- és kőtárgyak stb.) bontottunk ki.

Az L14 szelvényben megfigyelt tegulás-köves járósínt-alapozás D felé folytatódik az L15–L16 szelvényekben. Itt is ugyanazokat a jelenségeket lehetett megfigyelni, mint É-abbra: az udvar járósíntje köves, kemény, helyenként habarcsos felülettel rendelkezett. Fölötte helyenként megtalálhatóak azok a nagy méretű kövek, amelyek a kavicsos-habarcsos járósínt-periódus utáni legutolsó periódus járósíntjét jelentik. A kövezett felület kialakításakor bontották vissza azt a falat/falkiszédést, amelynek szintje a tegulás-köves járósínt-alapozáshoz tartozó felület volt. Ez az alapozás a felület D-i irányú lejtése következtében L16 DNy-i sarka irányában erősen erodálódott és csak az alapozás legalsó rétegei figyelhetők meg sárga agyagba ágyazódó *tegula*- és kődarabok formájában. A falat/falkiszédést a K-i metsztfal irányában barna agyagos felület határolja. A fal/falkiszedés profiljaiban érdekesnek mutakozó szintek/rétegek figyelhetők meg. A falkiszedés vonalában néhol masszív agyagomlادékok láthatók.

Az L16 szelvény DNy-i sarkában, ahol a 2010-ben megtalált csatorna folytatását vártuk, 1×1 m méretű szondát nyitottunk a tegulás-köves omladékártegegben. Ez alatt, a szonda K-i szélén sóderes-kavicsos felületet, a szonda Ny-i szélén pedig sárga agyagréteget értünk el. Ez utóbbi réteg bontása során újabb tegulás rétegre bukkantunk, amelyről kiderült, hogy a csatorna omladékához tartozik. Elbontásával elő is bukkant a vízszintes tegulából kirakott aljú, É–D-i irányú, kétoldalt kövekkel burkolt csatorna, amely É-i irányban folytatódott. A csatorna vonalának megismerése érdekében az 1×1 m méretű szondát É-i irányban 2 m hosszan kiterjesztettük, és összesen 3 m hosszan kibontottuk és dokumentáltuk. A 2009–2010-ben tett megfigyelések alapján jelenleg 12 m hosszan ismerjük a csatornát, amelyről a korábbi évek eredményeit is összegezve kijelenthetjük, hogy egy fő- és két mellékágból állt, és az ún. 2. *insula* első, általunk ismert épületének sóderes alapozású, utolsó periódusában kövezett udvara alatt helyezkedett el, és 10%-os lejtésének köszönhetően, a gravitációt kihasználva az udvar D-i (záró?) falán át vezette el a szennyvizet az épületen kívüli, jelenlegi ismereteink szerint beépítetlen részre. 2011-ben megállapítottuk, hogy a csatorna párhuzamosan fut a kövezett felület kialakításakor visszabontott fallal/falkiszedéssel, használati ideje megfelel a fal és a hozzá tartozó épület használati idejének, és a tegulás-köves járósínt alapozáshoz tartozó, a köburkolat-periódust megelőző udvar csatornáját képezte. Amikor a falat – még az ókorban – visszabontották, s az udvart köburkolattal látták el, a csatornát is használaton kívül helyezték.

1. insula D-i traktusa: az I. sz. és a vele szomszédos épület udvarrendszere

Az 1. *insula* D-i traktusának jobb megismerése és pontosabb felmérése céljából újra kinyitottuk a 2008-ban már kutatott udvar felületét (E18/19-F18/19 szelvényesor), amelyről a 2011.

évi szondázások alapján megállapítottuk, hogy sóderes felülete alatt a korábbi udvarszinteket többszörösen megújították, illetve feltöltötték. Ezeket a sóderes szinteket egy gödör vágta át. Az E19 szelvény DNy-i sarkában a 2008. évi szondát mélyítettük a fekete tömör agygrétegig, amelyből már nem jöttek leletek. Az E18 szelvény ÉNy-i sarkában téglából kirakott, járdaszerű felületet figyeltünk meg.

A D-i, E20–F20 illetve E21–F21, új szelvényekben az EF18/19-ben, 2008-ban kutatót udvar D-i folytatását, esetleges záródását kerestük, amelyről úgy gondoljuk, hogy egyben az ún. 1. *insula* D-i záródását is jelenti. Megállapítottuk, hogy az E18/19–F18/19 szelvénytörés É–D-i irányú falkiszédes ezekben a szelvényekben is folytatódik egy rövid szakaszon fal, nagyjából pedig falkiszédes formájában. A D-i metszettel előtt Ny-i irányból egy keresztfal csatlakozik hozzá: ennek egy részét elbontották, egy 120 cm hosszú szakasza azonban megmaradt. Az említett falszakaszok, illetve falkiszédesek által határolt területen a kavicsos felületű udvar szintje folytatódik, amely azonos az E18/19–F18/19 szelvénytörésben megfigyelt szinttel. Az udvar kiterjedése jelenlegi ismereteink szerint hozzávetőleg 12×12 m lehetett. Az 1. *insula* I. épületének K-i zárófalától K-re, a vele párhuzamosan elhelyezkedő, az É-abbí, lakótraktustól kezdve síkator által elválasztott lakóház D-i udvara húzódik, amelynek egy részletét mind az F20 szelvényben (barna, laza tegulás földréteg, tőle K-re vályogomladék, és nagy méretű kövekből álló réteg), mind pedig az F21 szelvényben (barna föld felület, nagy méretű kövekből álló réteg, amely azonos F20 szelvény hasonló rétegével) feltártuk. Az utóbbi említett udvarnak eddig nem figyeltük meg keresztfalát, következőképpen nagyobb lehetett, mint Ny-i szomszédja: jelenlegi ismereteink szerint É–D-i kiterjedése mintegy 15 m (de D-i irányban tovább folytatódik), K–Ny-i kiterjedése mintegy 10 m (lehatárolt).

Nemcsak az ún. 1. *insula* és az I. sz. – illetve a vele K felől határos – épület, de az udvarrendszer vonatkozásában is kijelenthetjük, hogy ez a komplexum D-i irányban tovább folytatódik, hiszen az EF18–19 szelvényrendszerben, tovább D-re az E20–F20 szelvényekben, a legdélebbi E21–F21 szelvényekben ebben az évben mintegy 16 m hosszan feltárt, É–D-i irányú fal/falkiszédes belefut az F21 szelvény D-i metszettelébe, vagyis az ún. 1. sz. *insula* és az I. sz. – illetve a vele K felől határos – épület D-i záródását még mindig nem értük el. Azonban, hogy közel járhatunk hozzá, jelzi, hogy az E20 szelvény K–Ny-i irányú falkiszédesétől, illetve falszakaszától D-re, az F21 szelvény É–D-i irányú falkiszédesétől pedig Ny-ra határolt, egykor falakkal körülvett részben sárga agyagos felületet értünk el, amelyben épületre utaló nyomot nem találtunk, és járósíntje sincs, ezért – feltételezésünk szerint – talán valamilyen nyitott udvar, vagy kert lehetett. Ebben a területben is szondát nyitottunk (E21 szelvény Ny-i fele), amelyben a fekete agyagos (al-?)talajig mentünk le. Ez a réteg azonos az E19 szelvényben megfigyelt hasonló réteggel.

A feltárt leletanyag gazdagságára jellemző, hogy több mint 700 *terra sigillata* töredék, számos, részben nagy méretű amforatöredék mellett rengeteg bélyeges *tegula* és *imbrex*, bronztárgy (sisakdísz, *attache*, tintatartó-fedő, tűkörkeret, fogpiszkáló, harangalakú fogantyú, ládika fogantyújának tartólemeze),

csontfaragvány (XX bekarcolt díszítésű tütoredék, dobókocka, számos, többnyire gömbfejű hajtú), ólom (dupla koncentrikus körvonallal díszített, kb. 10 cm átmérőjű korong, madáralakú tárgy), érem (*DIVA FAUST/NA* bronzérmek, III. Gordianus antoninianusa, Philippus Arabs viminaciumi érme), kőfaragvány (lekerekített sarkú és élű, kocka alakú, 92 g súlyú faragvány/súly?, 15 cm hosszú, nyers kalcedon/?/rúd) került elő.

Mindent egybevetve, a brigetiói feltárások 20. ásatási idejében, az időnként viszontagságos időjárási körülmények dacára is sikerült a célul kitűzött eredményeket elérni, hiszen tovább tisztázódott a római kori *municipium* utcarendszere, lakóházainak *insulan* belüli struktúrája, közműhálózata, és egy ásatási idején alatt négy, egyenként is hatalmas kiterjedésű udvar feltárásával a lakórészekhez kapcsolódó gazdasági traktusok felépítése is.

Munkatársak: Bartus Dávid ásatásvezető helyettes; Dévai Kata és Sey Nikoletta tudományos segédmunkatárs; Bózsá Anikó, Hoppál Krisztina, Juhász Lajos PhD-ösztöndíjas; Delbó Gabriella és Harsányi Richárd régész; Benes Anita, Benyó Veronika, Borsos Adrienn, Burucs Julianna, Csikó Anna, Daruka Diána, Farkas Ágnes, Farkas Laura, Gregor István, Hajdu Barbara, Hodosán Gabriella, Huszta Henrietta, Johácsi Szilvia, Kis Zita, Mag Hella, Mohácsi Borbála, Mosoni Molki, Nagy Anna, Pabeschitz Virág, Paukovics Gergő, Péró Krisztina, Sárfi Jessica, Simon Bence, Süvegh Eszter, Szabadvary Tamás, Szabó Annamária, Szórádi Zsófia, Szűcs Ibolya, Telekesi Dóra, Vágvölgyi Bence, Vő Gergely, Weber Viktor régészhallgatók; Dudás Katalin és Ölveczky Balázs egyetemi hallgató, Kántor Zsófia gimnazista.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESÉ

172. Komjáti, Gát, Anyagyerő 3. lh.

(KÖH: 90183)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kö

2011. május 12–13-án megelőző feltárást végeztünk Bódvaszilas-Gát 3.lh nevű lelőhelyen, ahol késő Árpád-kori, középkori teleprészletet tártunk fel.

MAKOLDI MIKLÓS

173. Komlódtótfalu határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

U?, B, Sza, Á, Kö, Kk, Ú, Kú

2011. március 7–11. között terepbejárást végeztünk Komlódtótfalu és Nagygéc község határában, a települések történetének megírásához szükséges régészeti topográfia készítésének céljából, a HURO/0801/024 Patrimonium 2007–2013. pályázathoz kapcsolódóan.

Árok-sor (KÖH 84197): A község D-i részén, a Petőfi Sándor utca és a Szamos töltése által bezárt területen indul, és ÉNy-i irányban hosszan elnyúlva a temető D-i széléig terjed. Iránya ÉK–DNy, kiterjedése 230×750 m. Árpád-kori, középkori és újkor kerámia jellemzi. A közelmúltban fátelépítéskor egy János Kázmér ezüst 6 garasos került elő közelében.

Becsky-kastély környéke (KÖH 84185): Komlódtótfalu É-i részén, a Becsky-kastély kertjében és vele átellenben a lakó-

házak kertjeiben húzódik, melyet a Hid utca szel ketté. Iránya É–D, kiterjedése 180×230 m. Árpád-kori, középkori és újkori edénytöredékekkel jelentkezett. Az egyes telkeken korábban végzett munkák során vastárgyak is előkerültek. Említésre méltó egy gótikus sarkantyú.

Béres-dűlő (KÖH 84199): A dűlő K-i felében, egy K–Ny irányú dűlőút és egy É–D irányú csatorna között húzódik, K-ről egy legelő határolja. Iránya K–Ny, kiterjedése 140×180 m. Középkori edénytöredékeket gyűjtöttünk be területéről.

Erge-hát, Garand-csatorna nyugati partja (KÖH 72595): Legnagyobb részt a Szamosbecs–Csengersima úttól É-ra található, de É-i része átnyúlik a 49-es sz. főúton. K-ről a Garand-csatorna határolja. Iránya: ÉNy–DK, kiterjedése 350×530 m. Jellegtelen bronzkori, valamint császárkori és Árpád-kori kerámiát szolgáltatott.

I. Forduló (KÖH 84183): A Szamosbecs – csengersimai út, a gátórház és a töltés által közrefogott területen fedeztük fel. Iránya K–Ny, kiterjedése 120×250 m. Árpád-kori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk területén.

Gátépítés (Határ-dűlő KÖH 45486): A dűlő DNy-i részén, a Garand-felső-csatorna és egy vízenyős mélyedés (jelenleg magán horgászto) közti hurokban húzódik. Iránya ÉNy–DK, kiterjedése 100×300 m. Császárkori és Árpád-kori edénytöredékeket forgattott ki a szántás.

Kertek (KÖH 84181): A határrész középső sávjában, a Garand-csatorna (Erge) öblében, a 49-es sz. főúttól É-ra találtuk, részben már Szamosbecs határában. Iránya É–D, kiterjedése 160×300 m. Késő bronzkori és Árpád-kori cserepeket szedtünk felszínéről.

Pap-tag (KÖH 84193): A tag K-i szélén, a K–Ny irányú, Nagygyécre vezető dűlőúttól kb. 200 m-re D-re, ill. az útra mérőleges fasortól közvetlenül Ny-ra azonosítottuk. Iránya É–D, kiterjedése 190×240 m. Bronzkori és császárkori kerámiával mutatkozott.

Telkes-dűlő (KÖH 84195): A Nagygyécre vezető dűlőúttól D-re 200 m-re, a Garand-felső-csatornától közvetlenül Ny-ra található, D-i határa egy legelő. Iránya É–D, kiterjedése 150×220 m. Császárkori cserepeket gyűjtöttünk.

Zagod I. (KÖH 84187): A Hid utca É-i végénél, az azzal nagyjából párhuzamos nagyfeszültségű vezetékkel közvetlenül K-re indul, a Garand-felső-csatornától pedig D-re terül el. Iránya K–Ny, kiterjedése 170×530 m. Bronzkori és császárkori cserepeket leltünk itt.

Zagod II. (KÖH 84189): A Garand-felső-csatornától D-re kb. 250 m-re indul, D-i határát egy K–Ny irányú, Nagygyécre vezető dűlőút jelöli ki. Ny-i széle átnyúlik egy ÉK–DNy irányú fásoron. Iránya K–Ny, kiterjedése 190×400 m. Árpád-kori és középkori cserepek jelzik.

Zagod III. (KÖH 84191): A Garand-felső-csatorna és a K–Ny- irányú, Nagygyécre vezető dűlőút által bezárt szögben fekszik. Iránya ÉNy–DK, kiterjedése 150×240 m. Neolitik(?), bronzkori, császárkori és Árpád-kori kerámia mutatja helyét.

Munkatársak: Körösfői Zsolt, Tompa György régészek, Bocz Péter régésztechnikus (JAM);

Fábián László etnográfus (Csengeri Múzeum), Figus Dániel, Szabó Zoltán.

174. Komlósd, Mogyorós (KÖH 76937)

(Somogy megye) U, Á

2010 őszen és 2011 tavaszán lokalizáltuk a Komlósdtól É-ra, a Rinya-pataktól K-re lévő lelőhelyet, amelyet az Istvándi gázvezeték és a MOL Babócsa gázüzem között létesítendő gázvezeték építése előtt, 2011. július 26. és augusztus 3. között, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága tárt fel 6 m szélességben. A lelőhely szántott, mezőgazdasági művelés alatt álló területen volt, erősen lepusztult. Két Árpád-kori gödör mellett a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája 14 sekély, kevés leletanyagot tartalmazó objektumát bontottuk ki.

Munkatársak: Molnár István régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Nyári Zsolt technikusok.

SIPOS CARMEN

175. Komoró, Bodony (KÖH 61516)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, R, Á

A Záhony térség belső közúti infrastruktúrájának fejlesztéséhez kapcsolódóan a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2011. április 6. és május 20. között folytatta a lelőhely 2010-ben megkezdett feltárását.³⁵ A lelőhely Komoró településtől D-re fekszik, a 4-es sz. főút és a vasút által közrezárt területen. A terep sík, csak 1–2 m-es magasságbeli eltérések észlelhetők. A lelőhely középső részét érintő feltárt terület mindösszesen 27 398 m² nagyságú volt.

2010–2011-ben összesen 193 újkőkori (alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája), rézkori és Árpád-kori objektum került elő. A 2010-es esős időjárás miatt a humuszosítás lassú ütemben haladt, a felázott talajon a munkagépek nehezen tudtak közlekedni. A 2011-es évre a talaj felszáradt, így a gépi munkát is gyorsabban végeztük el. A humuszréteg vastagsága 20–50 cm között változott, viszonylag nagyobb mennyiségű neolitik leletanyagot tartalmazott, mely valószínűleg a mezőgazdasági munkák során került a felszínre. Az objektumok egy részének a betöltése jobban elvált az altalajtól, de több esetben csak a leletanyag jelezte a meglétét. Az észlelési körülmények a különböző korszakú objektumok esetében sokban különböztek. Az őskori objektumok szinte egy tömbben, az ásatás Ny-i felében helyezkedtek el. Az Árpád-kori objektumok a lelőhely középső és K-i harmadában, szétszórtan feküdtek.

A neolitik gödrök többségét anyaggyűjtőként használhatták. Betöltésükből nagyobb mennyiségű kerámia (köztük festett) és pattintott kőeszköz került elő. A képet színesíti néhány zsugorított temetkezés.

A rézkori objektumok betöltése markánsabban elvált az altalajtól, a gödrök kerámiát tartalmaztak.

Az Árpád-kori jelenségek főleg ipari tevékenységhez kapcsolódó objektumokból álltak, nagy számban tártunk fel külső kemencéket és a hozzájuk kapcsolódó munkagödöröket. Pár négyzetes, kemencével rendelkező házat is kibontott

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Kriveczky Béla régész; Frank Tamás, Kiss András, Krizsnóvszky Máté, Ligeti Gábor, Pál Róbert és Reszler József Péter technikusok.

KISS CSABA KÁLMÁN

176. Kóny határa (Győr-Moson-Soporn megye) Ő, U, R, Á, I

Az M85 gyorsforgalmi út építése kapcsán a győri Xántus János Múzeum munkatársai az alábbi feltárásokat végezték.

Csornai úton aluli dűlő (KÖH 67215): A lelőhelyen 2011–2012, 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Diana vendéglővel szemben (KÖH 67213): A 2011 októberében pozitív eredménnyel zárult próbafeltárást követően a lelőhelyszakasz teljes lehumuszolását majd feltárását 2011. november 7–25. között végeztük el. A feltárt terület nagysága: 886 m². A kibontott 11 telepjelenség közül egy árok, a többi kisebb gödör volt. Datálásuk kérdéses, mivel csak az árokból került elő leletanyag (őskor).

Munkatársak: Pesti Krisztina, Herbály Róbert, Kulcsár Zoltán, Kulcsár-Szőcs Judit.

NAGY ANDREA

Markotai út (KÖH 24324): A lelőhelyen 2011, 2013–2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Proletár-dűlő (KÖH 51436): Az M85 gyorsforgalmi út Enese elkerülő szakaszának építése kapcsán, 2008–2009-ben, a KÖSZ munkatársai tárták fel a lelőhely K-i felét.³⁶ 2009. július 24.–2010. szeptember 30. között, ugyanők végezték a nyomvonal humuszolását kísérő régészeti szakfelügyeletet, aminek során a lelőhely bővülését figyelték meg K-i és Ny-i irányban egyaránt. A dokumentált jelenségek feltárását 2011-ben, a győri Xántus János Múzeum régészei végezték el. A már korábban lehumuszolt területet géppel újra kellett nyesni a munkák folytatásakor. A főpálya melletti szervizút nyomvonalán viszont nekünk kellett még a felső termőréteget eltávolítani. A terület K-i felében mocsaras, vizenyős rész található, itt csak a szárazabb időszakban kiszáradt felületen tudtunk dolgozni. A feltárást 2011. augusztus 10. és szeptember 16. között végeztük el. Összesen 527 objektumot bontottunk ki és dokumentáltunk le 7753 m² területen. Ezek általában telepjelenségek, melyek az őskorra (késő neolitikum, kora rézkor) és az Árpád-korra datálhatók. Valamint előkerült még 2, kérdéses keltezésű sír és 3, valószínűleg Árpád-kori, gödörben eltemetett egyén csontváza.

A főpálya nyomvonalának K-i felében főként cölöplyukak, cölöplyuk sorok találhatók, valamint egy, valószínűleg kora rézkori, alapárkos ház nyomát fedeztük fel (leletanyaga nem

volt, a környékén viszont kora rézkori objektumok voltak). A terület Ny-i felében sűrűsödnek az objektumok, ezek között sok a mély gödör, kút. Az Árpád-kori objektumok a terület Ny-i részében kerültek elő.

A lelőhely szervizútra eső szakaszán nagyrészt szintén telepjelenségeket (ház, kemence, árok, cölöplyuk, gödör, kút) találtunk, melyek a késő neolitikumból, kora rézkorból és Árpád-korból származnak, és itt tártuk fel a fent jelzett sírokat és gödörbe temetett vázakat. A főnyomvonalba eső lelőhelyszakaszon megfigyelt, fentebb említett objektumsűrűség, ill. objektumok eloszlása ezen a részen is hasonló. Tehát a terület K-i felében kevés objektum volt: ezek főként cölöplyukak, kevés gödör és 3 szélesebb árok. A terület Ny-i és ÉNy-i felében sűrűsödnek az objektumok, ezek között megtalálható egy Árpád-kori ház és a hozzá tartozó kemence, gödör, cölöplyuk, árok, a sírok, ill. a csontvázakat tartalmazó gödör. A terület ÉNy-i felében található egy szürkésbarnás-fekete réteg, melynek lebontása során számos kora rézkori kerámia, állatsont, kova (magkő és pattinték) került elő. Erre rá lett ásva néhány, az Árpád-korból származó gödör és egy árok. Ezek kibontása és dokumentálása után lebontottuk a fent említett réteget, mely alatt újabb objektumfoltokat találtunk. Ezek között vannak gödrök és cölöplyukak, a bennük lévő leletanyag alapján egyik részük a késő neolitikumból, a másik részük a kora rézkorból származik.

Érdekesebb objektumok: a feltehetően kora rézkori, alapárkos ház (kétszattú, az alapárokban cölöplyukak találhatók), egy őskori gödör kutyacsontvázal, egy másik, kérdéses korú gödör, betöltésében egymás alatt 2 kutyacsontvázal. Kibontottunk továbbá egy gödröt, melynek legtetőjén, középső, ill. alsó részében 1-1 emberi csontváz került elő. A felső felnőtt (férfi) csontváza volt, míg a másik kettő gyermek. Melléklet csak a második csontváz lábánál volt: marhacsigolyák és medencecsont. A gödör legalsó feléből egy erősen kihajló peremű, Árpád-kori fazék töredékei kerültek elő. A terület ÉNy-i felében, egymás mellett 2 DNy–ÉK-i tájolású, melléklet nélküli, a nyomok alapján feltehetően rablott sírt tártunk fel. Az egyetlen Árpád-kori házból és a hozzá tartozó kemencéből feltűnően sok állatsont került elő.

Fontosabb leletek: több egész és töredékes fazék, valamint egy szinte teljesen ép korsó az Árpád-korból; a kora rézkori szürkésbarnás-fekete rétegből pedig nagyobb mennyiségű kova magkő és pattinték.

Munkatársak: Gera Ágnes, Szalai Gábor, Szöllösi Géza.

PESTI KRISZTINA

Szapudi-határra-dűlő I. (KÖH 67209): A lelőhelynek a nyomvonal és a humuszdepónia által érintett területén 2011. március 7. és április 15. között végeztük el a próba-, majd két kutatóárok osszzenyitásával a teljes felületű (1 128 m²) megelőző feltárást.

A régészeti objektumok a sárgásszürke altalajban fekete foltal rajzolódta ki. Öt objektum került kibontásra: 4 gödör és egy árok. Datálható leletanyagot két gödör betöltése tartalmazott, az egyikben vaskori, kelta edénytöredékek (köztük seprűs oldaltöredékek), a másikban Árpád-korhoz köthető oldaltöredékeket találtunk.

³⁶ RKM 2008, 218., RKM 2009, 251–252.

A depónia Ny-i felében talált jelenségek már valószínűleg a *Szapudi-határra-dűlő II. (KÖH 67211)* lelőhelyhez tartozhatnak. Ez utóbbi lelőhelyen a 2011-ben és 2013-ban végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

Munkatárs: Hargitai András.

NAGY ANDREA

177. Köblény, Temető (KÖH 78061)

(Baranya megye) Kő

A helyi földrajzi nevek gyűjteménye szerint a település D-i szélén fekvő temetőben a középkori templom helye, „a romos kőfalak alapjai” 1979-ben még kivehetők voltak. 2011. március 28-án a temető síroktól mentes, ÉK-i részén, a Kossuth utca mentén húzódó rézsűben, továbbá felette, a temető szélét kísérő akácós sávban, végül pedig az út másik felén, egy mélyebb fekvésű telek szélén sok apró, középkori építési törmelék, vörös tégladarabokat, apró, fehér mészköveket és fehér mészhabarcserögöket figyeltünk meg.

Munkatársak: Máté Gábor, Patton Gábor.

K. NÉMETH ANDRÁS

178. Körömend, Bel- és külváros (KÖH 44261)

(Vas megye) Á, Kk, Kú, Ú

2011. május 11.–július 11. között a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága régészeti szakfelügyeletet látott el a kastély előtt épülő körforgalomhoz kapcsolódó földmunkák során. A színház előtti szakaszon a földmunkák a többi helyszínhez képest nagyobb mélységet értek el. Összesen 127 régészeti korú és kora újkori jelenséget észleltünk, melyek túlnyomó többsége a Batthyány utca D-i felében került elő, a 0,8–1 m vastag újkori feltöltés alatt.

A városról készült, első fennmaradt, 1667-ből származó felmérés szerint, az érintett terület a mai állapotoknak megfelelően a főtér DNy-i sarkában helyezkedett el.

A vizsgált terület Ny-i és K-i fele között a feltárás során markáns különbséget tapasztaltuk, ami mind a talaj jellegében, mind az objektumok típusában, mind az előkerült leletanyagban megnyilvánult.

A tér felőli oldalon, több kisebb-nagyobb tárolóverem mellett, egy nagy méretű, É–D irányban elnyúló, amorf gödör került elő, amely az út nyomvonalán túl, a Szabadság tér alatt is folytatódott. A gödör betemetése után, fölötte és a környékén jelentős visszatérő tüzelőtevékenység folyhatott, ezzel függtek össze a rajta és a környezetében előkerülő 3–4 m hosszú, vörösre égett, teknőszerű gödrök, melyeket rendszerint több más jelenség szuperpozíciója csipkézett. Néhány tároló- és a nagyobb amorf gödörből jelentősebb mennyiségű vassalak is előkerült anélkül, hogy a vas megmunkálásával közvetlenül kapcsolatba hozható objektumokat találtunk volna. A tér felőli oldalon talált jelenségekből a 13–15. századra keltezhető kerámiaanyag került elő.

A Batthyány utca színház felőli oldalán, a modern feltöltés alatt egy sötétszürke réteg jelentkezett. Az első katonai felmérés

térképén egy szélesebb, részben talán már betemetett árkot ábrázolnak itt, amely a korábbi térképeken nem szerepelt és a vár körüli vízesárok helyétől is távolabb helyezkedett el. Az említett sötét, iszapos rétegben nem jelentkeztek a tér felőli oldalon megfigyeltekhez hasonló objektumok. Itt kizárólag egymástól 2–3 m távolságra fekvő, kora újkori oszlophelyeket találtunk, melyek zöme a színház előtt, egyetlen ívelt sorba rendeződött. Az oszlophelyek sora mindkét irányban folytatódott a vizsgálható területen kívül is. Az általunk talált cölöplyukak a szürke iszapban világosabb, homokos-kavicsos betöltésű, 50–80 cm átmérőjű foltként, a többi objektumnál magasabban jelentkeztek. Értékelhető leletanyag alig, famaradvány viszont majdnem mindegyikben került elő. A cölöpsor Ny-ról szinte átöleli a ma a színháznak otthont adó épületet, ami az 1740-es évek első felében lovardának épült. Egymáshoz viszonyított helyzetük azt sugallja, hogy itt az épületet övező kerítésről van szó.

Az említett jelenségek mellett a Batthyány valamint a Damjanich utcák között, a bíróság épületének a K-i oldalán vízvezeték fektetése során, egymástól 7–8 m-re egy barokk ház két egymásra merőleges 1,1 m széles, téglából készült alapfala került elő kb. 70 cm mélységben.

1847-ben készültek el a városban az első téglából rakott boltozott csatornák, melyek a Rábába vezették az esővizet. A körforgalom építése során ilyen csatorna került elő a színház előtti részen, valamint a bíróság K-i oldalán is. A csatornák talán éppen az első katonai felmérésen szereplő árok kiváltására épültek.

Munkatársak: Horváth András, Horváth Dorina, Vámos Péter technikusok.

HORNOK PÉTER

179. Körösújfalú határa (Békés megye) Ő, U, R, B, Sza, A, Á, Ú, I

A Körösújfalú, Kótpusztá-1 kút termelésbe állításához tervezett gázvezeték nyomvonalán 2011. március 12-én a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai, Szatmári Imre és Liska András 8 régészeti lelőhely területét járták be. A lelőhelyek nagy részén az 1970-es években történt topográfiai adatgyűjtések során kis kiterjedésű, igen kopott halmokat dokumentáltak. A nyilvántartásban szereplő halmok közül ma már gyakorlatilag egyet sem lehet azonosítani. A topográfiai terepbejárások óta eltelt évtizedek intenzív mezőgazdasági művelése következtében valószínűleg olyan mértékben elszántották a kicsiny halmokat, hogy azokat ma már a felszínen szabad szemmel nem lehet megfigyelni.

A *Vésztoi út (MRT 6. k. 9/41. lh., KÖH 5661)* lelőhely kiterjedése viszont jelentősen megváltozott a korábbi ismereteinkhez képest: nemcsak jelentősen bővült, hanem kiderült, hogy a korábban külön lelőhelyként nyilvántartott *Vasút-dűlő (MRT 6. k. 9/23. lh., KÖH 5643)* területét is magában foglalja.

2011 nyarán a gázvezeték nyomvonalába eső lelőhelyeken az Ásatárs Kft. (Gallina Zsolt és Gulyás Gyöngyi) végezte el a megelőző feltárást.

Gonda-tanya (MRT 6. k. 9/29. lh., KÖH 5649): A lelőhely a vésztoi műút D-i oldala és egy K–Ny-i irányú csatorna között – mely a Cigány-foki csatornával párhuzamosan fut – terül el.

A folyómeder D-i partján, a meder vonalát követő keskeny földhátán, az egykori Gonda-tanyától K-re. 2010-ben a helyszínen a BMMI munkatársai Liska András régész vezetésével a jelenlegi nyomvonalról NyDny-ra fekvő kútkörzet területén 91 rézkori és késő avar kori objektumot tártak fel.³⁷

A lelőhely 217 m hosszan esett eredetileg a 6 m széles MOL gázvezeték nyomvonalába, azonban az előkerült régészeti jelenségek alapján a nyomvonal K-i részén, ahol a vezeték árka majdnem derékszögben É-i irányba fordult, az előzetes egyeztetések után kb. 28 m-rel megnöveltük a kutatást. Az itt előkerült objektumok alapján feltételezhető, hogy a csatorna É-i oldalán tovább folytatódik a lelőhely. Augusztus 2–8. között a lehumusztolt 1413 m²-en a nyesett felszínen (30–50 cm mélyen) 66 objektum (73 stratigráfiai egység) foltja rajzolódott ki. A jelenségek közül 44 gödör, 22 árok, 5 cölöphely és 2, félig földbe mélyített házrészlet volt. Korukat tekintve 2 őskori, 29 késő rézkori (badeni kultúra), 9 késő avar kori és 33 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. A nagyjából K–Ny-i irányú nyomvonalon folyamatosan, egyenletes sűrűségben jelentkeztek a régészeti jelenségek. A késő rézkorra keltezhető településobjektumok a nyomvonal egész felületén, míg a késő avar leletanyaggal rendelkező 2 gödör és 7 árok a nyomvonal Ny-i és a középső részén került elő. Az árkok a kútkörzet környékén előkerült laza szerkezetű avar település szélét jelző kerítő árkok lehettek.

Az egykori rézkori településobjektumok kisebbik részét a megközelítőleg É–D irányú, keskenyebb és szélesebb, egy- vagy kétagú árkok alkották, melyek az egész nyomvonalat behálózták. Az árkok között kisebb-nagyobb méretű, kerekded alakú, élelemtároló, majd hulladékvermek, ill. egy nagyobb méretű anyagnyerő gödör helyezkedett el. A 60 cm-nél mélyebb gödrök fala általában méhkas alakú volt. Az egyik gödör Ny-i részének alján egy kiskérődző koponya nélküli vázát bontottuk ki. A váz alatt és felett kötőredékek feküdtek. Két félig földbe mélyített épület részletét is feltártunk, nagyobbik részük a feltárási területen kívül esett. Több esetben sikerült szuperpozíciókat megfigyelnünk, általában a korábban használt gödrökre ásták az árkokat.

A rézkori objektumokból nagy számban kerültek elő a badeni kultúrához köthető kerámiatöredékek. A kézzel formált, vastagabb és vékonyabb falú edényekhez tartozó töredékeken a jellegzetes díszítést lehetett megfigyelni: beszurkált, bekarcolt rombuszokból álló háló-, cikkcakk alakú karcolt díszítés, illetve a különféle alakú és méretű bütyök díszítések, apró bütyök- és szalagfülek. A badeni kultúrára jellemző: kétosztatú táltöredékek oldal- és peremükre ráhelyezett, lapos gombjai, bordákkal tagolt szalagfüles edények, melyek fül- és peremrészének tejet hármas gombokkal díszítették. Az edénytöredékek mellől nagyobb mennyiségű állatcsont (elsősorban szarvasmarha, sertés és kiskérődző), megmunkált kötőredékek (örlő-, fenő-, ütőkövek, kőbalta, véső), pattintott kőeszközök (kova-, obszidiánpengék), az egyik gödörből 2 agyagnehezék, egy másik gödörből pedig egy agyagkorong töredéke került elő.

A késő avar kori objektumokból korongon készített, apró kavicsos soványítású fazék-, szürke, korongolt és kézzel formált edénytöredékek kerültek elő. A kavicsos anyagú töredékeken fésűvel bekarcolt hullám- és vízszintes vonalköteg díszítések jelennek meg.

Jákó-dűlő I. (MRT 6. k. 9/4. lh., KÖH 5624): A lelőhely Körösújfaluba belterületétől Dny-ra, a Jákó-halomtól D-re húzódó ér Ny-i partján helyezkedik el, É-i részén és K-i oldalán is egy-egy széles, kiszáradt folyómeder irányát követi. Az elvégzett terepjárás alapján – mely kedvezőtlen látási viszonyok között zajlott – a lelőhely 49 m hosszan esett a 6 m széles gázvezeték nyomvonalába, azonban az előkerült régészeti jelenségek a nyomvonalon Ny-i irányban közel 130 m-rel hosszabban mutatkoztak. Augusztus 17–26. között a lehumusztolt 1114 m²-en, a nyesett felületen (40–60 cm mélyen) 99 objektum (122 stratigráfiai egység) foltja rajzolódott ki. A régészeti jelenségek a Komádi-10 gázgyűjtő állomástól közvetlen D-re és a nyomvonal Ny-i részén, két csomópontban sűrűsödtek, de az egész nyomvonal területén jelentkeztek. Közülük 66 gödör, 47 cölöphely, 7 árok, 1 árokszerű gödör és 1 sir volt. A régészeti objektumok korát tekintve 1 őskori, 66 kora rézkori (tiszapolgári kultúra), 2 szarmata, 1 Árpád-kori, 2 valószínűleg újkori és 50 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt, de betöltésük és elhelyezkedésük alapján a rézkori vagy a szarmata településekhez tartozhattak.

A NyDny–KÉK-i irányú nyomvonalon – melynek a K-i vége É-i irányba, Z alakban megtörve haladt a gyűjtőállomás felé – folyamatosan, de változó sűrűségben követték egymást a különböző korú régészeti jelenségek. A 2 szarmata gödör a gyűjtőállomástól közvetlen D-re helyezkedett el, míg a rézkori objektumok a gyűjtőállomástól a nyomvonal Ny-i végéig. Az egyetlen Árpád-kori árok a nyomvonal Ny-i szélétől 10 m-re K-re feküdt.

A kora rézkori tiszapolgári kultúrához köthető településobjektumok felszínén, a nyesési szinten több esetben paticsos, törmeléken betöltést figyeltünk meg. A feltárt objektumok között többségben voltak a kerek vagy ovális alakú, méhkas alakú, ívelten bővülő vagy egyenesen bővülő falú gödrök, melyek mélysége 40–100 cm között változott. A gyűjtőállomáshoz vezető Z alakú szakaszon egymástól 20–100 cm-re, míg az egyenes szakaszon kissé távolabb, 2–3 m távolságban helyezkedtek el. A vermek mellett igen magas számban kerültek elő egykori felszín fölé épített építmények cölöphelyei, melyek közé a kisebb átmérőjű (60–70 cm), kerek alakú gödrök is beilleszkedtek. Az említett cölöphelyek közül 8 a nyomvonal DK-i végén háromnegyed ovális alakban, míg ezektől Ny-ra 22 m-re, 19 cölöphely és kisebb méretű gödör, 4, egymással párhuzamosan haladó, Ny–K-i irányú sorban került elő. A cölöphelyek és a kisebb méretű gödrök betöltéséből méretükhez képest nagy mennyiségű, áglyenyomatos vagy sarkos kialakítású tapasztás került felszínre. A kevés számú rézkori árok a nyomvonal Ny-i szélének közelében helyezkedett el. Több esetben sikerült szuperpozíciókat megfigyelnünk, a korábban használt vermekre ástak két árkot is. A településobjektumokból nagy mennyiségű leletanyag került felszínre, melyek egyharmadát a kézzel formált edénytöredékek, a másik egyharmadát az állatcsontok és maradék részét a tapasztásdarabok alkották.

37 RKM 2010, 267.

A kerámiatöredékek között nagy számban fordultak elő csőtalpas tál-, kisebb bögre-, bikónikus vagy hordó testű edénytöredékek. A töredékeken a legjellegzetesebb díszítések a különböző alakú és méretű bütykök, melyek cikkcakk alakban, az edény pereméből kiemelkedve, az edény pereme alatt vagy a hasrészben helyezkedtek el. A bütykök mellett jellegzetesek a szalagfülek és az átfúrt bütyökfülek is. Az állatsontok száma is igen magas volt. Több gödörben találtunk valószínűleg őstulokhoz tartozó, közel 50 cm hosszú szarvat, illetve kiskérődzök szarvait. Ezek mellett magas volt a sertés- és a szarvasmarhacsontok aránya is. A kevés használati eszköz között örlőkőtöredékeket, pattintott köeszközöket (obszidián, kova), egy csonttűt, egy orsógombot és egy agyagnehezéket említhetünk meg. A nyomvonal K-i szélén, a cölöphelyek között egy K–Ny-i tájolású sírt is feltártunk. A fiatal felnőttet jobb oldalára fektetve, zsugorított helyzetben temették el. A váz alatt állatsontokat, edénytöredékeket (köztük egy csőtalpas tál töredékeit), egy obszidián pattintékot és tapasztásdarabokat bontottunk ki.

Az egymás melletti 2 *szarmata kori*, kerek alakú, méhkas falú verem betöltéséből nagyon kevés lelet, egy-két korongolt, szürke és kézzel formált edénytöredék került elő.

Az egyetlen *Árpád-kori* árok a nyomvonal Ny-i végének közelében feküdt. Az É–D-i irányú, széles, tagolt oldalú, ívelt-tekős aljú, közel 1 m mély árok betöltéséből egy korongolt, apró kavicsal soványított fazék aljtöredéke került elő.

Vésztői-út (MRT 6. k. 9/41. lh., KÖH 5661): A lelőhely Körösújfalú határának Ny-i részén, a vésztői műtőlól É-ra, egy jelentős, régi, kiszáradt folyómeder magas, D-i partján helyezkedik el. A 2011. évi terepbejárás alkalmával kiderült, hogy a lelőhely K-i irányban eléri, és teljesen magába is foglalja a korábban Körösújfalú 23. lelőhelyként azonosított (MRT 6. k. 9/23. lh., KÖH 5643), két nagymértékben kopott halomként meghatározott lelőhely területét.

A nagy kiterjedésű lelőhelyen 425 m hosszúságban végeztünk feltárást augusztus 7–18. között. A lehumuszos 2641 m²-nyi nyesett felszínen 107 objektum (132 stratigráfiai egység) feltárta rajzolódott ki. A jelenségek közül 73 gödör, 26 árok, 18 cölöphely, 7 árokszerű gödör, 2 félig földbe mélyített ház, 1 állati váz, 1 járószint, 1 kút és 1 újkori tanyahely volt. Korukat tekintve 10 újkori, 10 őskori (bronzkori vagy rézkori), 8 bronzkori (?), 28 késő rézkori (badeni kultúra), 2 szarmata, 14 Árpád-kori, egy újkori és 59 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt, de betöltésük és elhelyezkedésük alapján az őskori településekhez tartozhattak. A nagyjából K–Ny-i irányú nyomvonalon folyamatosan, de változó sűrűségben jelentkeztek az objektumok. A késő rézkorra keltezhető településobjektumok a nyomvonal egész felületén végighúzódtak. Ezzel szemben a bronzkori és a szarmata jelenségek a nyomvonal K-i részén, a KÉK–NyDNY-i irányú magaslat K-i lejtőjén helyezkedtek el. Az újkori nagy méretű anyagnyerő gödrök a magaslat – és a nyomvonal – középső részén, kb. 100 m hosszú szakaszon kerültek elő, míg az Árpád-kori település objektumai ugyancsak a nyomvonal középső részétől egészen a nyomvonal Ny-i végéig fordultak elő. A korhatározó leletanyaggal nem rendelkező objektumokat elsősorban a nyomvonal K-i részén találtunk. Egyetlen újkori településjelenséget ugyan csak ezen a területen bontottuk ki.

Az *újkori* objektumok közül két nagy méretű anyagnyerő gödröt érdemes megemlíteni, melyek 11–12 m szélesek, kerekded alakúak, aljukon több beásással tagoltak voltak. A két gödör egymás mellett került elő, betöltésükben főként nagy méretű, vastag falú, pelyvával soványított anyagú tárolóedények voltak, melyek vállrészén borda- vagy bütyökiszítések (ún. szilmei fül, rátett bütykök) láthatók. A tárolóedények mellett vékony falú, vörös festésű edénytöredékek, lábas edény töredéke, áglyenyomatos tapasztásdarabok, illetve obszidián- és kovapengék is felszínre kerültek. Mivel a vörös festésű kerámiatöredékeken karcolt díszítések nem voltak, ezért a leletanyag valószínűleg a *Körös-kultúra* hagyatéka lehetett.

A lelőhelyen a *késő rézkori badeni kultúrához* tartozó gödrök és árok száma volt a legmagasabb. A feltárt gödrök között egyaránt voltak a kisebb és a nagyobb méretű, kerek, ovális vagy amorf alakú, általában egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő falú egyenes vagy tagolt aljú vermek. Az egyik gödör alján körben elhelyezkedő 7 cölöphelyet figyeltünk meg. A kisebb méretű vermek mellett 2 nagy méretű anyagnyerő gödröt is feltártunk, egymástól 20 m-re. A rézkori árok É–D-i vagy ÉNy–DK-i irányúak, egy- vagy kétagúak, szélesek voltak. Több esetben is megfigyeltük, hogy a korábban használt gödrökre ásták az árkokat. A rézkori településobjektumokból nagy mennyiségű leletanyag került felszínre. Az edénytöredékek között jellemzőek a beszürkált, hálószerűen, cikkcakk alakban vagy ferdén bekarcolt vonaldíszítések, illetve a különféle plasztikus motívumok, pl.: ujjbenyomással tagolt rátett borda, kerek, hegyes bütykök. A kétosztatú tálak peremrészén egy-egy korong alakú gombdíszítés látható, széles szalagfüles edények, a fül hármassal bordával, a perem fölül nyúló részén 3 lapos gombbal díszített, kis méretű füles bögrék; lábas edénytöredékek. Az egyik gödörből egy szögletes felsőtestű, hosszú talpcsőves kehely került elő. A kerámiatöredékek mellett magas volt a pattintott köeszközök (kova-, obszidiánpenge), örlő-, ütőkövek, az áglyenyomatos tapasztásdarabok és az állatsontok száma. Az egyik gödörben ép szarvasagancsot találtunk.

A *bronzkori* objektumok, melyek között gödrök és árok is voltak, a lelőhely K-i részén kerültek elő. A kerekded alakú gödrökből és az egytagú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú árkokból kevés kézzel formált edénytöredék származott. A töredékek kulturális hovatartozását pontosabban nem lehetett meghatározni.

A *szarmata* jelenségek közül az egyik egy kerek alakú gödör, a másik egy, a mai járószinttől 85–90 cm-re megfogott járószint volt. A leletanyagot 1-2 kézzel formált fazék- és hasonlóan kevés, korongolt, szürke oldaltöredék alkotta.

Az *Árpád-kori* település maradványai a nyomvonalon hosszasan, egymástól 10–30 m-re kerültek elő. A 2 félig földbe mélyített ház egymástól 30 m-re feküdt. Mindkét épület igen kis alapterületű volt (a teljesnek a mérete 2,5×2,8 m) és mindkét esetben megtaláltuk a keményre letaposott járószintet. A teljesen feltárt ház É-i és D-i oldalának közepén egy-egy cölöphelyet, míg a másik épület É-i oldalán két cölöphelyet figyeltünk meg. Ez utóbbi ház ÉK-i szélén elszenesedett famaradványt dokumentáltunk. A házak mellett 1-2 kerek alakú gödröt és 4 É–D-i és Ny–K-i irányú, keskenyebb vízvezető és szélesebb kerítő árkot is feltártunk. A leletanyag nagy részét korongon

készített fazéktöredékek alkották, melyek vállrészen fésűvel bekarcolt hullám- és vízszintes vonalköteg díszítések láthatók. Az edénytöredékek mellől örlőkövek és egy csontár is felszínre került.

A keltező leletanyaggal nem rendelkező objektumok a lelőhely K-i részén sűrűsödtek. Több hosszúkás téglalap alakú, meredek falú, egyenes aljú, főként Ny–K-i irányú ároksterű gödröt bontottunk ki, melyek funkcióját nem tudtuk meghatározni. Az egyik ilyen gödörben szarvasmarha vázmaradványokat és egy obszidián pengét találtunk. A leletanyag nélküli objektumok között gödrök, árkok és cölöphelyek voltak. Ez utóbbiak a neolitikum anyaggyűjtő gödröktől K-re kerültek elő. A felszín feletti építmény cölöphelyeinek egy része két, egymással párhuzamos É–D-i irányú tengely mentén helyezkedett el. Az egyetlen kút, melynek betöltéséből állatsontok kerültek elő, a nyomvonal Ny-i részén feküdt. Fala erősen szűkülő volt, alján 220 cm mélységben feltört a talajvíz.

A kivitelezési munkák szeptember közepén kezdődtek meg, melynek során a lelőhelytől K-re, az árok É-i és D-i falában újabb objektumfoltokat figyeltünk meg. A lelőhely K-i irányba még 93 m hosszan folytatódott. A kiásott gázárók D-i és É-i oldalán a régészeti indokolt felületet humuszoltunk le, 325 m²-en. A jelenségek közül 16 gödör, 5 árok és egy ároksterű gödör volt. Korukat tekintve 1 őskori, 1 újkőkori, 4 rézkori és 16 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt.

Munkatársak: Barta Gábor ásatási technikus.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI – SZATMÁRI IMRE

180. Kövegy, Nagy-földek (KÖH 52759)

(Csongrád megye) A

A Makó–Csanádpalota/Nagylak között épülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán 2010. október 15. és 2011. szeptember 23. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal M43-49 jelű lelőhelyén. A feltárással érintett, lehumuszolt terület elérte a 4093 m²-t. A 60–70 cm között váltakozó humusztakaró alatt az állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 58 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 34 objektumszámot rendeltünk. Ezek közül 18 sírgödörnek, 12 gödörnek és 2 db cölöphelynek bizonyult.

A lelőhely középső tengelyében egy kora avar kori, 18 sírgödörből álló, ÉK–DNy-i tájolású kiscsaládi temetkezés került elő. A sírgödörök 2 sorban helyezkedtek el, melyek 15 aknasírból és 3 fülkesírból álltak. A temetőrészlet D-i végében 1 körárok és 3 árokkerettel rendelkező sírgödör került elő, melyek a Kárpát-medencében, az avar korban egyelőre ismeretlenek voltak. A csontvázakat háton fekvő, nyújtott helyzetben helyezték a sírba, sok esetben nagy mennyiségű állatáldozat kíséretében. A viseleti tárgyak között megtalálhatóak a bronzból vagy ezüstből készült karika és gömbesüngős fülbevalók, borostyán- és szemes gyöngyökből készített nyakláncok, vas karperecek és egy csontfésű. Egy esetben előkerült egy arany

gömbesüngős fülbevaló is. Az elhunytakat ovális vagy téglalap alakú vascsattal záródó bőrvélvel helyezték a sírgödörbe. Három sírból került elő edény, kettő esetben a fejnél, egy esetben a láb végénél.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

181. Kőszeg, Jurisics-vár (KÖH 41753)

(Vas megye) Á, Kk, Kú

2011. május 30.–augusztus 12. között a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága megelőző feltárást végzett a várban folyó rekonstrukciós átalakítás kapcsán, az alábbi három helyszínen. Az előzményekhez tartozik, hogy az említett helyszíneken, kisebb-nagyobb területen és mélységben Rácz Miklós már végzett próbafeltáráásokat 2009 és 2010 folyamán.³⁸

Az északi szárny lépcsőtere: A jelenkori É-i szárnyat az újkorban alakították ki, a török ostrom során elpusztult palota többé-kevésbé épen maradt D-i falát és kaputornyát felhasználva. A feltárást a palota kaputornyától ÉNy-ra egy liftsüllyeszték, valamint ettől kissé K-re, egy lépcső megtámasztására szolgáló alaptest területén összesen 7 m² nagyságú területre terjedt ki. Az elért mélység az előbbinél 1,7 m, az utóbbinál 1,2 m. A liftsüllyeszték területének Ny-i felét Rácz Miklós már korábban feltárta. A szelvényben az újkori feltöltés alatt több járósíntet is megfigyeltünk, melyek közül az egyik csatári palával kirakott volt. Az elért legalsó habarcsos réteg Rácz Miklós korábbi próbafeltárási eredménye szerint a vár 13. századi építéséhez kötődik.

Északi falszoros:

A falszorosnak az ÉNy-i torony előtti szakaszán 46 m² alapterületű, az ágyúpadtól 3 m mélységig lemélyített szelvényünk a bontásra ítélt szomszédos raktárhelyiségtől a torony Ny-i falsíkjának vonaláig terjedt. A torony Ny-i oldalán korábban Holl Imre végzett feltárást. A két terület közelsége miatt mi is nagyon hasonló rétegződést tapasztaltunk. A betonlapok alatti újkori szintet egy sötét leletgazdag réteg követte, melyből több puskagolyó és I. Rudolf denárja került elő. Ez alatt egy 3–4 cm vastag tetőcserepes szintet azonosítottunk, amelyet Holl Imre az 1532-es ostrommal hozott kapcsolatba. Lejjebb érve a feltáráson megtaláltuk a 15. század második felében épült körítőfal alapozási árkát.

Eltérően azonban a Holl Imre által kutatott területtől, az altalaj 3 m mélységben még nem jelentkezett. A szelvényünk alsó részén talált paticszemcsés és kevert, sötét agyagos rétegek a torony építését közvetlenül megelőző időszakból származnak és valószínűleg az építést megelőző tereprendezés, szintki-egyenlítés következtében születtek. Ez alapján a torony ÉNy-i oldala előtt, eredetileg jelentős mélyedés húzódnak, a vártól DNy-ra eső területéhez képest.

38 RKM 2009, 257–258.; RKM 2010, 268.

Északnyugati torony melletti helyiség:

A trapéz alakú 126. sz. helyiség, amely három épület (torony, É-i palota, Ny-i szárny) és a vár körítőfala által közrezárt területen helyezkedik el. Az első emelet magasságáig feltöltött helyiség jelenlegi állapotában nem különül el a szomszédos épületektől, melyekkel az újkor folyamán közös tető alá került.

A 15 m² alapterületű helyiségben a feltárást 440–470 cm mélységig végeztük el, elérve a torony, az É-i palota és a Ny-i szárny alapozását. Meggyőződünk az építési periódusok Holl Imre által megfigyelt sorrendjének helyességéről, miszerint az egy időben épült tornyot és a körítőfalat, a palota, majd a Ny-i szárny építése követte.

A kutatást egy 13. századi, erősen ÉK-felé lejtő, elsősorban a torony mellett jelentkező, habarcsos felszínen hagytuk abba, ami fölött egy rozsdabarna agyagos járósínt helyezkedett el. Az É-i palota építését megelőzően kialakult járósínt a helyiség ÉK-i sarkában vörösre égett. Feltehetőleg ennek a részben átégett járósíntnek a folytatását találta meg 2009-ben Rácz Miklós próbafeltárása során, az É-i szárny előterének (az újkori É-i szárny) ÉNy-i sarkában nyitott szelvényben. Ebben a mélységben a helyiség ÉNy–DK-i tengelyében 3 karolyuk helyezkedett el egy sorban, amely sor egyúttal egy éles törésvonalat is jelentett. Két oldalán a rétegek egymáshoz képest 20 cm szintkülönbséggel jelentkeztek.

A több épület által közrefogott helyiséggel kapcsolatban előzetesen azt vártuk, hogy az eredetileg a központi várudvar része volt, majd az É-i palota és a Ny-i szárny felépülését követően, önálló kis udvarként használták az 1532. évi török ostromig, és ezt követően a palotával együtt a falak megmaradt magasságáig feltöltötték.

A feltárást során kiderült, hogy a Ny-i szárny felépülésekor az udvar többi részétől elzárt területet a továbbiakban már nem udvarként hasznosították, hanem egy földemmel rendelkező helyiséget alakítottak ki itt. Erre utal a helyiség DK-i és ÉNy-i falában előkerült több kisebb, valamint a két másik falban, a mestergerenda számára kialakított egy-egy nagyobb gerendafészek. Amíg azonban a Ny-i szárny falában kialakított gerendafészek a fallal egyidősek voltak, a többi 13. századi falban ezeket már utólag alakították ki. Jól látható volt, hogy ezekben az esetekben a megbontott falrészeket a 15. századi fal stílusában, egészen apró köveket felhasználva falazták vissza, ami több esetben később, feltehetően az ostrom során ki is hullott. A helyiség kialakításának idejére tehető az ÉK-i falban, az É-i palotával kapcsolatot teremtő ajtó nyitása is, amit legkésőbb az ostrom után vissza is falaztak.

A feltárt helyiség földszintjét valószínűleg kamrának használták. Az É-i palota feltárása során, az épület földszintjének ÉNy-i sarkában egy vastag kőfalú, 5×3 m alapterületű, kővel boltozott helyiség is előkerült, melyet a feltárást vezető Holl Imre kamaraként határozott meg. A későbbiek során a palotához tartozó kamra falait lebontották, és nem kizárt, hogy a mellette újonnan létrejövő és belőle nyíló helyiség vette át a feladatát.

Az 1532. évi ostrom során a helyiség földemje teljesen elpusztult és a gerendafészek vonaláig a falakat is lerombolták.

Az ostrom szintjét a 23., 26., 30. sz. tulajdonképpen patics-

ból és tetőcserépből álló, valamint az alattuk lévő 34. sz. erősen faszenes réteggel azonosíthatjuk. Ezekben az épület tetőszerkezetéből származó nagy mennyiségű, különböző méretű vasszeg, valamint egy lándzsahegy és több köpüs nyílhegy is előkerült. A tetőcserepes réteg vastagsága miatt valószínű, hogy a palota és a szomszédos torony törmelékének egy részét is itt halmozták fel.

Az ostrom pusztítása után megszűnt a terület helyiségként funkcionálni és a szomszédos palotával együtt a fal megmaradó magasságáig feltöltötték a 16–18. század folyamán. Ekkor a helyiség és a szomszédos palota helyén egy összefüggő ágyúpad jött létre. Egy 18. század második feléből származó felmérés még ebben az állapotában ábrázolja a palotát és a 126. sz. helyiséget.

A helyiség említett feltöltésének első nagyobb hulláma után kialakuló emeleti udvarban valamivel később egy árnyékszék alakították ki. Az akna építéséhez szükséges munkagödör számára félkörben kiásták a feltöltést és az aknát csatári palából és másodlagosan felhasznált mészkefaragványokból, a Ny-i szárny alapozási kiugrására építették fel. Az illemhely felmenő falát téglából építették. Az árnyékszék azonban nem sokkal később felszámolták, a falait 2–3 sor magasságig visszabontották, aknáját betemették, és a helyiségben egy vékony agygréteget terítettek el. Később, az egyszerű lejárt szintet habarcsba rakott padlóteglákkal leburkolták. Az itt-ott megsüllyedt téglapadlót kisebb-nagyobb foltokban találtuk meg, de minden bizonnyal a teljes helyiséget lefedte. A téglapadló összefüggő Fancz Bálint 1746-ban készült festményén látható tetővel. Talán az így létrejött padlástér padlóját fedték le vele.

1777-ben nagy tűzvész pusztított Kőszegen, aminek következtében nemcsak a város, hanem a vár is teljesen kiégett. Ekkora tehető a már említett tető pusztulása is.

A tűzvészt követően valamiféle átépítésre került sor, ami a helyiségünket is érintette. Az addig egységes területet a helyiség Ny-i harmadában, egy újonnan épített ÉNy–DK-i irányú fallal kettéosztották. A fal alapozása a korábbi árnyékszék falára támaszkodott és építése során az érintett szakaszon a téglapadlót is felszedték, tehát ezeknél egyértelműen későbbi volt. Az átépítés nyoma egy feltehetően a 18. század végén készült felmérésen is látszott, ahol a helyiség DNy-i harmadát a szomszédos ÉNy-i toronnyal egy tömbben, egybeépítve ábrázolták. A helyiség K-i, fennmaradó része a palotával együtt továbbra is az ágyúteraszhoz tartozott. Egyelőre nem tudjuk mi volt az átépítés célja. Az újonnan épült fal felmenő részét azonban hamarosan visszabontották. Karl Schubert 1808-ból származó metszetén a vár ezen részét nagyjából a mai állapotnak megfelelően, tehát a helyiségünket a toronnyal és a teljes Ny-i szárnyal egybeépítve ábrázolták.

HORNOK PÉTER – RÁ CZ MIKLÓS

182. Kőszeg, Történelmi város (KÖH 68995)

(Vas megye) LT, Kk, Kú, Ú

Kőszeg történelmi belvárosának rehabilitációs munkálatai és a Jurisics-vár belsővár és elővár rekonstrukciós munkálatai kapcsán 2011. április 4. és december 12. között a történelmi

belváros számos pontján végeztünk megelőző feltárást, régészeti megfigyelést, melyek eredményei területi bontásban a következők.

Városház utca, Jurisics tér

A történelmi belváros D-i részén, a mai Városház utca – mely részben magában foglalja a városárkot átívelő hidat, barbakánt és az előkaput – É-i végében, a Hősök tornya alatt megtaláltuk – és a Bakay Kornél által kutatott és bemutatott emlékeket kiegészítve a burkolatban be is mutattuk – a középkori eredetű, 1880-ban elbontott Alsókapu-torony kőfalának Ny-i alapjait.³⁹

A toronytól É-ra egy meglehetősen kopott, kora újkori bazalt útburkolatot és alatta bolygatatlan, a tér késő középkori és kora újkori használatához kapcsolódó rétegeket dokumentáltunk. A Jurisics tér 2. (Lábasház) előtt a városárok peremén a kora újkorban működő mészárszék – gyakran jól láthatóan elvágott – csonthulladékát tartalmazó szintje alatt részben bolygatatlan 14–15. századi rétegeket dokumentáltunk, melynek erősen paticsos-hamus betöltéséből fazekak és egy füles mécses darabjait bontottuk ki. A területről szórványként egy középkori ezüstérme került elő.

A Hősök tornya előtt egy boltozatos barokk csatorna⁴⁰ mellett egy É–D irányú, valószínűleg késő középkori kőfal kis szakasza is előkerült.

A téren a barokk csatornák mellett a burkolatépítést megelőző szintstüllyesztés során a lakóépületek láthatóvá vált kora újkori lábazatait igyekeztünk megfigyelni. A közműárkok metszetei értékes adatokat szolgáltatnak a tér hajdani szintjeiről és domborzati viszonyairól.

A Szent Imre templom D-i oldala és a Jurisics tér 11. (Pati-kamúzeum) közötti szakaszon három késő középkori réteget, és egy, a templom 1615–1618 közötti építéséhez köthető meszesgödört tártunk fel.

A térről megmunkált állatsontokat, késő középkori kályhasempéket, fémleleteket és kerámiát gyűjtöttünk.

Jurisics tér, középkori belvárosi temető

A 2009–2010-ben⁴¹ részben már kutatott, a Szent Katalin templom körül létesült, kőfallal kerített középkori belvárosi temetőből idén 6 sírt tártunk fel, melyek közül kiemelkedik egy pártával és paszományos felsőruházattal, koporsóban eltemetett kislány temetkezése. A 2009-ben a templomtól ÉK-re előkerült osszárium újabb szakaszait sikerült dokumentálnunk, így annak területe kisserkeszthetővé vált.

Az épített elemek közül kétségkívül a legjelentősebb a temető 14. század végén már biztosan álló temetőfala, amelynek a Kincs Apát köz K-i és Ny-i oldalán futó teljes, épületeken kívüli nyomvonalát sikerült lekövetnünk. A K-i oldalon, D felé a temetőfal az egyházi épület emelésekor elbontott szakasza annak irányából és a Ny-i oldalon megtalált falsarokból ítélve a Szent Imre templom alá futott be. É felé a Bakay Kornél 1984-es ásatását követően emelt műemléki visszaépítés elbontása után megkerestük a fal É-i végét, amely a bencés rendház épülete alá fut be. Itt megtaláltuk a fal ferdén lecsorbázott Ny-i sarkát, és – az 1984-ben még nem ismert adatok alapján – újraértelmeztük a korábban bemutatott fal vastagságát.

A Kincs Apát köz Ny-i oldalán, D felé megtaláltuk a temetőfal DNy-i sarkát, és leköveztük egy rövid, Ny–K irányú szakaszát, mely szintén a Szent Imre templom alá fut be. A Kincs Apát köz Ny-i végében a temetőfal egy részét 2010-ben feltártuk, idén a Szent Jakab templom előtt további szakaszait köveztük le. A fal É-i vége itt is a bencés rendház épülete alá fut be. A Szent Jakab templom Ny-i bejárata előtt megtaláltuk annak a kis barokk kapuépítménynek a nyomait, amely a Fancz Bálintnak tulajdonított, 1746-os városábrázoláson is látható. A jelentős szintkülönbség miatt a tér K-i oldalán a középkori, a tér Ny-i oldalán a 2010-es ásatások eredményei szerint középkori nyomvonalat követő, jelen állapotában barokk falakat tártunk fel.

A burkolatban a Szent Katalin templom román és gótikus szentélyének falai mellett a temetőfal 14. századi nyomvonalát mutattuk be a hozzá tartozó, 2010-ben feltárt Ny-i bejárati nyílással. A temető belterületén termésköböl kirakott sírhelyekkel jeleztük a temetkezési helyet.

A középkori temetőfal mellett felszínre kerültek a Szent Jakab templom D-i oldalhajójának pillérei között épített újkori kerítés alapjai, valamint a Kincs Apát köz Ny-i oldalán két középkori falszakasz. Az egyik késő középkori fal a Szent Jakab templom D-i bővítése alá befutó kőfal, a másik a Szent Imre templom ma álló kerítésével párhuzamosan, ÉK–DNy-i irányban futó középkori kőfal.

A templomok mellett történt földkitermelés során előtűntek az egyházi épületek lábazatába beépített középkori faragott kövek. A Szent Jakab templom hajójához, két hajdani pillér felhasználásával az 1758-ban emelt barokk kápolna alapjába, beépített számos gótikus faragott követ rajzoltunk le. A Szent Imre templom sekrestyéjének mai bejárata alól kiemeltük az oda küszöbköként beépített, gótikus körtetagozatos bordát, amely minden bizonnyal a Szent Katalin templom elbontásából származik.

A temető területéről szórvány kerámia- és fémleletek (pártatű, szegek) és feltehetően a Szent Katalin templomhoz köthető üveg ablakszemek töredékei mellett egy majdnem teljesen ép, 15. század végén készült baluszteres kerámiapohár került elő.

Jurisics tér, Szent Katalin és Szent Imre templom

A Szent Katalin templom késő román és gótikus szentélyének alapjait 2009-ben tártuk fel. Az épület minden valószínűség szerint a város első plébániatemploma volt, amely a Szent Jakab templom felépítése után temetőkápolnaként működött. A 17. század elején hozzá igen közel emelték a Szent Imre templomot, melynek század végi bővítéséhez a korábbi temp-

39 A történelmi belvárosban előkerült épített elemek közül a bemutatásra méltóak kiválasztására és a bemutatás módjának meghatározására Ivicsics Péter építészmérnökkel, területi műemléki felügyelővel (VMKH-KÖI) és Mentényi Klára művészettörténésszel (KÖH) való konzultáció és együtt gondolkodás után került sor. A helyreállításokat Mangliár László építészmérnök tervezte. Munkájukat, segítségüket ezúton is nagyon köszönjük!

40 A középkori emlékek mellett jelentős új adatokat nyertünk a város barokk kori csatornahálózatáról, a csatornák és bekötések szerkezetéről, valamint dokumentáltunk kutakat, ill. ciszternákat. Ezek adatait a Vas Megyei Múzeumok Értesítőjében (Savaria) Kőszegi Ádám foglalja majd össze.

41 RKM 2009, 255–257.; RKM 2010, 267–268.

lom falait használták fel úgy, hogy a szentély föld feletti részeit elbontották, a hajó falaiból pedig részben azokat elbontva és átalakítva a ma álló sekrestyét építették fel. Az eredeti hajóból sajnos kevés kutatható szakasz maradt. A szentély arányaiból következtetve valószínűnek látszik, hogy a sekrestye mai hosszúsága a hajdani hajó hosszát meghaladja, így van arra remény, hogy a Szent Katalin Ny-i és D-i falai valamilyen formában, későbbi kutatás során dokumentálhatóak lesznek. A sekrestye kívülről kutatható falaiban nincs nyoma a hajdani templomnak. Feltehetően legkésőbb a sekrestye alatt lévő kriptá kialakítása-
kor teljesen elpusztult a templom É-i fala és a széles alapárok miatt a mellette lévő temetkezések is.

A kriptá egyik elfalazott szellőzőjét a sekrestye É-i alapjain figyeltük meg. Az É-i alapokban megfigyelt szellőző és a ma is működő bejárat szintjénél jelentősen lejjebb lévő hajdani külső szint a Kincs Apát köz jelentős feltöltésére utal.

A kutatás kiterjedt a Szent Imre templom ÉNy-i oldala mellett álló kiskert területére is, ahol a belvárosi temető megszűnése után, a városi temetőből az 1930-as évek elején áthelyezett barokk és rokokó, részben védett sírkövek vannak. A kövek egy része a főhajó és a sekrestye falaihoz támaszkodik. A munkálatok során kiderült, hogy a köveknek egy kivétellel (rokokó sírkő a sekrestye Ny-i falának É-i részén) épített alapjuk van. A kövek között leásva a várt helyen, a Szent Imre templom sekrestyéjének Ny-i oldalán, az ablak alatt előtűnt a barokk kriptá visszafalazott bejárata, melyet D-i irányban egy kisebb téglafal határol. Ez utóbbi a biztonságos lejárást biztosíthatta.

A főhajó és a sekrestye találkozásánál egy a templomba nyíló, visszafalazott hajdani bejárat téglából készült alapjait figyeltük meg, melyek a mai főfal alá futnak. A Szent Imre templom melletti kiskertbe eső három pillér közül a középső K-i, vegyes falazatú lábazati kiugrása igen széles volt, és É-i irányban téglával volt meghosszabbítva. A meghosszabbítás talán kapcsolatban lehet a pillér elé helyezett sírkő alapozásával.

A Szent Imre templom vízbekötéséhez kapcsolódóan vizsgálatszerűen került a sekrestye épületének ÉK-i sarkában kb. 40–50 cm barokk feltöltési réteg, mely alatt a várt kriptaboltozat helyett egy erősen meszes, D-i irányban 1 m-en kb. 5 cm-t süllyedő hajdani padló szintje került elő. Mivel a tervezett vizesblokk mai padlószint alá eső szerelvényei a kibontott mélységben elhelyezhetőek voltak, további – a kriptá szintjének elérését kockázatos – mélyítésre nem került sor.

Rájnis utca, Felsőkapu-torony

A Rájnis utca Chernel és Táblaház utcák közötti szakaszán, az utca K-i oldalán felszínre került a Rájnis u. 2. sz., hajdani jezsuita, ma bencés rendház lábazatának egy része. Sikertelenül rögzítünk a rendház hajdani kapunyílásának helyét, egy a kapunál korábbi habarcsos járósínt, és több, a lábazatba beépített faragott kő helyét.

A Rájnis utca Chernel utca és Táblaház utca közötti szakaszának É-i részén, valamint a Táblaház utca és a Felsőkapu-torony közötti részén azt tapasztaltuk, hogy az alig 1 m mélységben jelentkező altalaj (kék agyag) fölött visszatöltött, késő középkori kerámiát is tartalmazó kora újkor rétegek vannak. A vízzáró altalaj kis mélységben való jelenléte lehet az oka annak, hogy a késő középkorban az elővárhoz kapcsolódó hidat dorongúton közelítették meg. Az agyagba vert cölöpökön víz-

szintesen rögzített deszkából álló, szépen megépített járófelület maradványait közvetlen a várhíd előtt találtuk meg. A faszervezet egy részét dendrokronológiai vizsgálat céljából vettük föl.

Az elővár hídja mellett előkerült az elővár vizesárkát határoló ellenfal egy szakasza, mely a várhíd É-i pillérébe csatlakozik. Feltárással került egy ezzel párhuzamos, vastag kőfal szakasz, melynek korát a hozzá csatlakozó késő középkori rétegek adják meg. A falszakasz hasonló irányú, a hídra merőleges párját a D-i oldalon tártuk fel. Emellett a várhíd D-i oldalán, az ellenfal folytatását keresve egy, a hírhoz nem csatlakozó barokk falszakaszra bukkantunk, amely iránya miatt nem lehetett az ellenfal része. Az említett falak közül az elővár É-ről körülölelő, a Rájnis utca 11. sz. ház sarkánál D-nek forduló ellenfallal szerves egységet alkotó, a várhírhoz É-ről csatlakozó ellenfal-szakasz bemutatása történt meg.

A Rájnis utca 11. sz. háztól K-re, a Felsőkapu-torony helyén a Bakay Kornél által közzétett helyszínrajzzal csak részben megegyező helyen lévő műemléki bemutatás alatt lévő vastag betonréteg elbontása után kísérletet tettünk arra, hogy kibontsuk az eredeti falakat. Azt tapasztaltuk, hogy Bakay Kornél ásatása óta a Felsőkapu-torony mindkét alapjának külső szélén közműveket vezettek el, egyet a K-i, kettőt a Ny-i oldalon. Az alapokat ezek miatt nem tudtuk kibontani. A falalapok között sem nyílt lehetőség kutatásra, mert a korábban kiásott teljes gödröt kiszalaszták és – valószínűleg a rajta futó közút súlyterhelése miatt – betonnal töltötték fel. Így a kaputoronyról az 1982-es kutatáshoz képest újat nem tudhatunk meg.

A Rájnis utcai híd munkálatai során előtűnt a B. Benkhart Lilla által 1988–1990. között a Rájnis u. 11. sz. ház épületén belül részben feltárt, a Felsőkapu-torony É-ra lévő ívének egy darabja, valamint a híd téglalabívei. A híd mindkét oldalán, a házak mai homlokzatától kb. 1 m-es távolságra, a K-i oldalon több m-es hosszúságban, a Ny-i oldalon pedig egy kis szakaszon előtűntek a barokk híd elbontott mellvédjének kőalapjai. Ezek közül a K-i oldalon futó nagyrészt párhuzamos a Rájnis u. 12. sz. ház homlokzati síkjával. A mellvédalap É-i végén az egyenesen futó kősort egy, a hídon keresztben futó közműbekötés árkanak ásásakor mozdították el.

A mellvédalap a Ny-i oldalon – a híd 19. századi kiszélesítése miatt – a Rájnis u. 13. sz. ház homlokzatával háromszöget zár be. Mivel ezen az oldalon csak egy ponton találtuk meg a mellvédalapot, annak irányát csak kiszélesíteni tudtuk.

A város késő középkori É-i védművei és a híd szerkezeti elemei közül a burkolatban a B. Benkhart Lilla által kutatott külső pozíciós kaputorony ívét, és a híd pilléreit jelezték.

Schneller utca

A Schneller utca Bem és Táblaház utca közötti szakaszán a 20 kV-os földkábel közelsége miatt a 2010-es szakfelügyelet alkalmával előkerült, a tér teljes K-i oldalán nyomokban fellelhető barokk csatorna nyomvonalán indultak meg a most létesített vezeték munkálatai. Az új közmű szintje a barokk csatorna agyaggal vízzáróvá tett alja alá került. A Bem utca toroklatától É-ra, közvetlenül a kora újkor vízelvezető árok alját képező 3–5 cm vastag agyagréteg alatt került elő az eredetileg a barokk közművel elvágott KE 300 objektum, amelynek kivételesen gazdag leletanyaga a kőszegi várban előkerült leletekhez mérhető.

Az objektum homogén réteg formájában jelentkezett, oldala-
i és alját a feltárás jellege miatt nem találtuk meg. Feltehetően
azonban a téren több ponton a 2009–2010. évi feltárások alkalmával megismert árokrendszer része lehet. A rétegből 13–15. századi, nagyrészt 15. század végi reprezentatív kerámiapoharak töredékei, nagyszámú korsó és kancsótöredék, mécses, gyertyatartó, fazék és fémtárgyak, bőrcipőhöz tartozó bőrdarabok és csonthéjas magvak, valamint szőlőmagok kerültek elő. A nedves, agyagos földben a szerves anyagból készült tárgyak is konzerválódtak, a bőrökön és magvakon kívül az árokrendszer megerősítésére szolgáló kihegyezett faoszlopokból felvettünk kettőt, ill. számos kisebb fadarabot konzerválásra küldtünk.

A barokk csatorna szerkezete É felé haladva pár m után megváltozott, és az addig kőfalú és kőboltozatos, agyagozott aljú csatorna szintén kőfalú, ismeretlen tetőszerkezetű, téglafalú, téglával kirakott aljú, majd kb. 15 m-t É felé haladva téglafalú és téglaljú csatornába váltott át.

A Jurisics tér 15. sz. telken távközlési kábel számára ásott árokban egy ÉNy–DK irányú kőfalszakaszt, egy téglázott aljú, kőfalú csatornát, valamint a telek K-i felén egy Ny–K irányú főfalat figyeltünk meg. Az épület előtt, az utca burkolatában a meglévő szennyvízvezeték cseréjekor az árok Ny-i oldalán két Ny–K irányú kőfalat találtunk, amely feltehetően a gimnázium helyén, annak építése előtt a téren álló késő középkori kőház (Kaczor Istvánné háza) keresztfala lehet.

A bencés rendház Schneller utca felé eső ÉK-i sarka környékén több, az épület alapjaiba beépített faragott követ dokumentáltunk, melyek a tereprendezés során történt földkitermelés során kerültek felszínre.

A Schneller utca Táblaház utca és a Várkör közötti szakaszának D-i részén egy kőből szépen megépített, kör alaprajzú, késő középkori vagy barokk kutat, esetleg ciszternát találtunk, melyet szakszerű lefedéssel megóvtunk. Ugyanitt egy téglával kirakott aljú, kőből épült barokk csatorna is előkerült. A csatorna alatt kb. 90 cm mélységben egy 14–16. századi vöröses, paticsörmelékés réteget találtunk, amely egy nagyobb tűzvéshoz, talán az 1532. évi ostromhoz köthető.

A Várkör és a Táblaház utca közé eső szakaszon, a Lombai-toronytól D-re az igen sűrű közműhálózat miatt a most létesített csatorna kívánt keresztmetszetét csak két csatornaággal lehetett biztosítani. A csatorna Schneller utca Ny-i oldalán futó, részben az ott lévő barokk csatornával megegyező nyomvonalon vitt ágánál késő középkori és kora újkori rétegeket dokumentáltunk. A K-i oldalon – mivel a mai utca ezen része csak a kora újkorban létesült – barokk vagy késő középkori épületek É–D és Ny–K irányú falszakaszait találtuk. A keskeny közműárókban nem volt lehetőség az épületek alaprajzának tisztázására.

A Lombai torony É-i oldala előtt, attól kb. 3 m-re egy Ny–K irányú, cáki palából épített, 2 m hosszú falszakasz került elő, melynek a toronyhoz közelebb eső szélét téglával rézsüsre falazták.

Gimnázium tér–Táblaház utca sarok

A Gimnázium téren a bencés rendházat Ny-ról határoló támfal elbontása után kiderült, hogy nyomvonala korábbi – valószínűleg telekhatároló – fal helyét őrzi. Az 1710 körül épített és 1908-ban elbontott barokk gimnázium épületének keresztfalai

a kerítésfalat elvágták, így bizonyos, hogy a gimnázium építéskor a hajdani telek területe az utca felé bővült.

A barokk gimnáziumépület keresztfalai és a K-i külső főfal viszonylag hosszú szakaszon követhető volt. A téren létesített támfalak alapjainak kiásása során a gimnázium építését közvetlen megelőzően lebontott, írott forrásokból ismert késő középkori ház (Kaczor Istvánné háza) belső osztófalainak egy szakasza is előkerült. Ugyanennek az épületnek a keresztfalait dokumentáltuk korábban a Schneller utcán futó szennyvízvezeték cseréje megfigyelésekor a Jurisics tér 15. előtt. A területről számos kályhacsempe és késő középkori kerámia származik.

A késő középkori ház és a tőle kb. 2 m-re D-re Ny-nak forduló temetőfal között lehetett az az írott forrásokból ismert keskeny köz, vagy inkább „közöcske”, amely a temető falától É-ra biztosította az átjárást Ny–K-i irányban.

A Táblaház utca és a Gimnázium tér találkozásánál felszínre került a rendház udvarát körítő, késő középkori nyomvonalon futó, mai állapotában barokk kőfal szinte teljes nyomvonala. A fal Ny–K irányú szakasza a ma álló, Táblaház utcai melléképület É-i síkjában folytatódik. A Táblaház utca K-i végénél a kerítésfalon a barokk korban egy boltozatos lejáratot nyitottak, amely egy cáki kőből épült, a kerítésfalon belül elhelyezkedő pincébe nyílik. Ennek mind Ny-i és K-i oldalalát, mind padlószintjét tudtuk megfigyelni. A kerítésfalon belül egy É–D irányban futó barokk csatorna párhuzamos kőfalait is ledokumentáltuk.

A Táblaház és Schneller utcák találkozásánál a gimnázium telkét határoló kerítésfal sarkát a korábbi gázvezeték vihette el. Itt két, magasan jelentkező barokk kőfalat és a hozzájuk csatlakozó kőburkolatot dokumentáltuk. Ezekon kívül még három olyan cáki kőfalszakasz került felszínre, amelyeket épülethez kötni nem tudunk.

A munkálatok során fazekak, fedők, gyertyatartó és kályhacsempék töredékeiből álló késő középkori leletanyagot gyűjtöttünk.

A Gimnázium téren részben az útburkolatban, részben a járdában, részben pedig a támfalon kialakított zöldfelületben bemutatásra került a város képét sokáig meghatározó barokk gimnázium épületének teljes alaprajza.

Táblaház utca

A Táblaház utca K-i végének D-i oldalán a gimnázium már említett kerítésfalát találtuk meg, mely a rendház ma álló É-i melléképületének falsíkjában folytatódik tovább. A kerítésfalon belül egy É–D irányú, barokk téglafal, valamint 17–19. századi kerámia- és kályhacsempék is előkerültek.

A burkolatépítést megelőző földkitermelés során megtaláltuk az úttest D-i oldalán, annak teljes hosszúságában, Ny–K irányban futó, kőből épített barokk csatornát, amelynek tetőszerkezete korábbi földmunkák következtében megsemmisült. A most létesített csapadékvíz vezeték a barokk csatorna falain belülre került áthelyezésre. A barokk csatornában a Táblaház utca 7. szám előtt egy késő középkori vagy barokk kori faszerkezetes kút csapolt deszkaszerkezetét figyeltük meg.

A Táblaház utca 3. sz. ház előtt, közvetlen a burkolatbontás utáni szinten nagy mennyiségű és impozáns 16–18. századi zöld mázas kályhacsempetöredéket és egy, az előzetes meghatározás szerint III. Orániai Vilmos (1650–1702) érmét találtunk.

Diák sétány

A Diák sétány K-i végében, a várhídtól D-re bolygatott földrétegekben késő középkori kályhacsempék, fazekak, tányérok, üvegtárgyak töredékeit és egy faragott lábazati követ találtunk. A Chernel utcához vezető, keskeny Diák köz csatlakozásától K-re felszínre került a várat határoló hajdani vizesárok késő középkori ellenfalának egy, a Chernel utca 2. épületéig követhető szakasza. A Diák sétány Ny-i részén bemutatott ellenfal szerves folytatását képező falszakasz bemutatása megtörtént. Ugyanez a fal csorbázva a Chernel u. 4. sz. épületben is megjelenik.

A földmunkák következtében ismét felszínre került a Bakay Kornél által 1987-ben részben feltárt, a vár DK-i saroktornyát körülölelő 1,7 m széles,⁴² masszív kőfal K-i végének egy szakasza. A belsővár és elővár között, a várárokba helyezett közművek miatt lehetőségünk volt több m-en keresztül leásni a fal D-i oldalán, ahol azt tapasztaltuk, hogy K-i vége ívesen elkanarodik É felé. A fal végét alkotó íves, bástyaszerű erődítés külső, D-i oldalán két 25 cm széles, 20 cm mély gerendafészket figyeltünk meg. A fal vonalát a mellé helyezett vízvezeték miatt több m-en keresztül követni tudtuk a belsővár és az elővár között is, azonban É-i végének megkeresésére nem volt módunk.

Az erődítés nyomvonalát Ny-i irányban kézi és gépi szondákkal igyekeztünk tisztázni, azonban azt tapasztaltuk, hogy a fal felszínközeli követhető szakasza fokozatosan elvékonyodik, majd – összhangban a Bakay Kornél által közölt felismeréssel – a falat már egyáltalán nem találtuk meg. Elbontására a 19. században kerülhetett sor, mivel a 18. század végén készült felméréseken még szerepel, és egészen a városfalig húzódik.

A ma álló várfalat körülölelő erődítés minden bizonnyal a korai, 13. századi várhoz tartozik és a várost övező kőfal – valószínűleg 14. századi – építése után vesztette el jelentőségét, mikor is a védelem a külső városfalakra helyeződött át.

Az erődítés bemutatása a várárokban lévő zöldfelülettel összhangban, növényzettel történt meg. A falak tömegét a Diák köz É-i részén, a belsővár és elővár között futó kavicsos járda vonaláig mutattuk be.

A Diák sétány Ny-i végén, a városfalon másodlagosan vágott nyílás vonalában feltártuk a városfal egy szakaszát, valamint egy ehhez csatlakozó, kis méretű, toronyszerű épület altalajba mélyedő alapjait, és ennek egy kavicsos járószintjét. Az épület bejáratát a városfalból kiugró falrész É-i oldalán ma is látható, részben elfalazott fülkével azonosíthatjuk. Az épület a 18. század végén készült felmérésen nem szerepelt.

Az építmény pontos funkcióját nem sikerült tisztáznunk, így a bemutatásra nem kerülő épített elemekhez hasonlóan, geotextilissel lefedve visszatemettük őket.

Várárok

A várárokban, a Városház utcától Ny-ra, a Jurisics tér 6. sz. telek D-i végét alkotó városfallal párhuzamosan, ám attól kb. 3 m-re D-re valószínűleg barokk kori fal több m-es szakaszát

találtuk meg. Ettől Ny-ra, két további, a várfalra merőleges falat találtunk. Mindhárom falszakasz a városfalhoz támaszkodó újkori gazdasági épület vagy melléképület része lehetett.

Hasonló korú és funkciójú kőfalra bukkantunk a Városház utcától É-ra, a Kelcz-Adelffy utca 17. sz. ház telkén, ahol egy, a városfal külső síkjára merőleges kőfal került elő.

Az ásások első két évében a Jurisics tér D-i részén, a Szent Imre templomtól K-re és D-re középkori rétegekben szórva nyos kelta leletanyagot találtunk. 2011-ben a várárokban a Városház utcától Ny-ra szintén gyűjtöttünk kelta kerámiatöredékeket. Ugyanitt egy kelta gödröt is feltártunk.

Munkatársak: Mentényi Klára művészettörténész (KÖH), Ivicsics Péter építészmérnök, (VMKH-KÖI), Rákóczy Péter építészmérnök; Kőszegi Ádám, Horváth András, Horváth Dorina régésztechnikusok; Horváth Zsófia és Körmendy Tibor geodéták; Nyerges Anita, Mrenka Attila régészek (SM), Simon Zsófia régészhallgató (SZTE BTK); Csalár Imre, Csalár Gábor és Váli Gábor.

B. BENKHARD LILLA – PAP ILDIKÓ KATALIN – HORNOK PÉTER

183. Kunfehértó, Pándi-tanya (KÖH 35407)

(Bács-Kiskun megye) Á

2011. május 9-én bejelentés érkezett a Katona József Múzeumba, hogy Kunfehértó belterületén, a Rákóczi u. 112. alatti ingatlan területén árokásás közben embercsontok kerültek elő. A helyszínen másnap jártunk. A telek É-ről közvetlenül szomszédos a Pándi-tanyával, ami egy korábban is ismert lelőhely, pontosabban meg nem határozható korú temetkezéseket írt le Trillsam Márton helyi tanító: „...tanyától É-ra sok, sorban fekvő csontvázat találtak még a háború előtt, amikor a földet forgatták. Mellékletet nem láttak a csontok mellett. Ez az egész, amit tudok. Ezen a helyen most egy körtés van és az Útfenn-tartó Vállalat telepe. Közvetlenül a Pándi-tanya mellett (É-ra) találtam néhány elszórt emberi csontot...”. Maga a tanya egy markáns dombon helyezkedik el, melynek jó részét korábbi homokbányászat során elhordták. A Rákóczi u. 112. alatti telken korábban, a már meglévő ingatlan építései a tulajdonos elmondása alapján nem kerültek elő további embercsontok. A jelenlegi építkezés a lakóépület mögött folyt, ahol 30 cm széles, 70 cm mély árkokat ástak épületalapként. Az árok Ny-i szélénél egy temetkezés lábrészét bolygatták meg, melyet egyben ki is szedtek. A falban tisztán kirajzolódott a sír feltja, melyre rábontottunk. A leletmentés nyomán egy a 10–11. század fordulójára datált, Ny–K tájolású női temetkezés került elő, a fejénél edénymelléklettel. További régészeti jelenségnek a kiásott árok falának tisztítása után sem találtuk nyomát, valószínűleg a korabeli soros temetőnek az egyik szélső sírját találtuk meg. A temetkezés minden bizonnyal a Pándi-tanya területén korábban előkerült és megsemmisült sírokhoz tartozhat, valószínűleg a temető egészen a domb aljáig lehúzódott.

Munkatárs: Sultis László.

Sz. WILHELM GÁBOR

42 Bakay K.: A középkori Kőszeg (Kőszeg, 2001.) 116., ugyanezt a falat 240–260 cm-esnek írta le.

**184. Kunsziget, Toronyvár-dűlő
(KÖH 24263)****Győr-Moson-Sopron megye) Ró? Kö, Kú**

A lelőhely és környéke műszeres vizsgálatára és vizirégészeti kutatására a helyi önkormányzat kérésének, illetve a LIMES Projekt feladatainak eleget téve került sor 2011. augusztus 2–7. között.

A település területén található Toronyvár-dűlőben egy falcsont áll a Mosoni-Duna partján. A római koros szakirodalom mint római kori emléket tartja nyilván. 2004-ben egy nemzeti csapattal már végeztünk itt víz alatti kutatást. Ennek során középkori és kora újkori leletek, omladékok kerültek elő. A geofizikai kutatás során masszív faltömböket észleltünk a parton, amelyeket még nem vizsgált meg senki.⁴³ Akkoriban nem volt lehetőségünk nagyobb folyószakaszt átkutatni. A Mária Királyné Hajói projekt kapcsán beszerzett szonár birtokában már jóval könnyebben vághattunk neki a község területét határoló folyónak. A kutatás a lelőhelytől Ny-ra fekvő Honvéd-pusztától indult, és a lelőhelytől K-re, 500 m-re fejeződött be. A falcsontot könnyen megtaláltuk, habár az üledék visszatakarta a maradványok nagyobb részét, csak a falcsont teteje látszik. Az út során több anomáliát is észleltünk. A szonárral talált jelenségeket merüléssel ellenőriztük. Előzetes várakozásainknak megfelelően a már ismert rom valóban úgy néz ki, ahogy a szonárkép ábrázolja: az üledékből mindössze három sor téglá látszik ki. A többi merülés esetében a bemért GPS koordináta környékét merültük meg, vezetőkötél mellett, ereszkedve. A sodrás nem volt erős, a nap bevilágította a medret. Ritka kivételtől eltekintve nem is kellett nagyon keresni a szonárral bemért jelenségeket. Minden kutatási helyszínen találtunk valamit. Csakhogy sajnos egyik jelenség sem régészeti korú. Természetesen nem kizárt, hogy izolált leletek, illetve eltemetődött lelőhelyek vannak még a község határában, de a számunkra elérhető módszerekkel, illetve a rendelkezésre álló idő figyelembevételével most az állapítható meg, hogy a Toronyvár-dűlő előtt a Dunában található falmaradvány Kunsziget egyetlen víz alatti lelőhelye. Ez sem kevés, hiszen a falmaradványok további kutatásában jelentős tudományos és turisztikai potenciál van még. A merülések bizonyították azt az igazságot, hogy a műszerek nem mindenhatóak, a legmodernebb technikák mellett is szükség van a régész személyes jelenlétére, a terepi kutatásra!

Munkatárs: Szalai Béla motorcsónak vezető.

TÓTH JÁNOS ATTILA

**185. Kupa határa
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Kö**

A Kupa és Homrogd között tervezett optikai kábel-összeköttetéshez kapcsolódóan, a kivitelezéskor végzett régészeti megfigyelés alkalmával Miskolczi Melinda több helyszínen is régészeti objektumokat észlelt, amelyeket ezt követően feltártunk.

Lencsés-tanya (Állami Gazdaság), 1. lh. (KÖH 78633): A lelőhely Kupától D-re, a volt tsz teleptől É-ra, a közút Ny-i és K-i oldalán található. 2011. október 17–24. között megelőző feltárást végeztünk: 4 régészeti jelenség került elő. Egy méhkas alakú bronzkori gödör és 3 középső neolitikus (tiszadobi csoport) jelenség (2 szabályos alakú gödör, 1 sírrészlet). A temetkezésben az elhunytat DK–ÉNy-i tájolással, bal oldalára fektetve, zsugorított pózban helyezték el. Koponyája és felsőteste bár rossz állapotban, de épségben maradt ránk, míg behajlított karjainak könyökrésze, medence- és lábcsontrajai az árok ásása során semmisülhettek meg. A kihányt földben csupán néhány töredéküket találtuk. Az áll alatt vörös okkerrög került elő, a sír felszedése során pedig ugyanitt egy nagy méretű, széles, lapos, különleges formájú Spondylus gyöngyöt fedeztünk fel. A bal karcsont közepénél V átfűrésű, a késő neolitikus gombokhoz hasonló Spondylus gyöngyöt találtunk. A feltárás eredményei és az ásatás alkalmával végzett terepbejárás alapján a Vadász-patak Ny-i partján található É–D-i irányú enyhe kiemelkedésen fekvő lelőhelyet 625 m hosszúságúnak és legalább 50–100 m szélességűnek határozhatjuk meg.

Lencsés-tanya (Állami Gazdaság), 2. lh. (KÖH 78635): A lelőhely Kupától D-re, a volt tsz teleptől D-re, a közút két oldalán található. A kivitelezéskor az út K-i oldalán végzett régészeti megfigyelés alkalmával a lelőhely területére eső árokszakaszon csupán leleteket tudtunk gyűjteni. A metszetekben jelenségeket nem tudtunk megfigyelni, így feltárára nem került sor. Az árkok mélysége 60–80 cm volt, bennük fekete öntéstartalaj mutatkozott. Az ásáskor a sárga altalajt nem érték el. A leletek őskori, neolitikus és középkori kerámiatöredékek voltak. A hasonló földrajzi helyzetű, viszonylag közeli felsővadászai Semjék-dűlő ásatási megfigyelései (neolitikus jelenségek 140–180 cm mélységben) arra utalnak, hogy valóban régészeti lelőhelyről van szó, a jelenségek azonban a beavatkozási határnál mélyebben helyezkedhetnek el. A megfigyelés eredményei alapján a Vadász-patak Ny-i partján fekvő, É–D irányú lelőhelyet 800 m hosszúságúnak és legalább 70 m szélességűnek határozhatjuk meg.

Munkatársak: Hajdú István, Gyárfási József, Páll Gergely

CSENGERI PIROSKA

**186. Lakitelek, Kistrét Nyugat
(KÖH 73317)****(Bács-Kiskun megye) Á, Kk, Kú**

Lakitelek Nagyközség Önkormányzata a Tassi-ér és Tősfürdő között árvízvédelmi töltés vízelékesítményeinek kiépítését tervezte. 2010 tavaszán Székely György készített örökségvédelmi hatástanulmányt, melyben egy lelőhelyet jelölt meg a területen; a késő közép- és kora újkorra, a 15–16. századra keltezhető település nyomával lehetett számolni. 2011. november 1-jén kezdtük meg a próbafeltárást. Feltűnő volt, hogy a területen jelentős homokmozgás történt az elmúlt évszázadok során, és ami korábban domb volt, most ott helyezkedik el a legmélyebb terepfelszín, míg a mélyedések helyén most partosabb rész van, helyenként akár 400 cm-es homokrátöltést is tapasztalva. A próbafeltárást 15–16. századi településnyomok mellett egy Árpád-kori település nyomai is mutatkoztak.

⁴³ RKM 2004, 241–242.

A teljes nyomvonalszakasz feltárását 2011. november 30-ig végeztük el. A lehumusztolt 2067 m² felületen 219 objektumot tártunk fel.

A feltárt településrészlet az előkerült leletanyag alapján a 11. századtól a 16. század végéig folyamatosan lakott volt. Feltártunk számos tárolóvermet, különféle kerítő és területhatároló árkokat, és viszonylag nagyobb számban kerültek elő különféle földbe mélyített és felszíni épületek nyomai is. Megfigyelhetjük, hogy a terület É-i felében inkább a 11–14. század, míg a D-i szakaszon a 14–16. századi objektumok jelentkeztek.

A leletanyag a korszakban megszokottól eltérően igen gazdag volt. Döntő hányadát különféle kerámiaedények töredéke tette ki, a korábbi településrészleten nagyobb számban cserépbográcsok, míg a fiatalabb szakaszon főként fazekak darabjai. Nagyobb mennyiségben kerültek elő különféle fémtárgyak töredékei, döntően vasból, de jó néhány bronztöredék is. A területről összesen 10 korabeli ezüstpénz került elő, 2 db friesachi dénár a 12–13. század fordulójáról, és 8 db anonim veret a 12. század közepéről. A legkiemelkedőbb lelet a 43. sz. objektumból, egy félig földbe mélyített épületből származik, itt fémkereső műszerrel az objektum felső betöltési rétegéből egy ametszt kőberakásos arany karikagyűrűt találtunk, ami unikális a korszak településein.

A lelőhely mindkét irányban tovább terjed, további feltárását 2012 tavaszán tervezzük. A lelőhely kiterjedésének pontosítása végett É-i és D-i irányba is a nyomvonalon belül szondát húztunk. A 2012. december 15-én húzott D-i szonda végében egy eltemetett lápos részen került elő a humusztolás során egy korabeli, marhabőrből készült cipő.

A garamszentbenedeki apátság 1075-ben kelt alapító levelében olvashatunk először említést a környékről, melyben leírják, hogy itt volt a Tisza partján a királyi ménes itatója, s szőlőskertek is zöldelltek vidékünkön. Az oklevél név szerint említi Bocz udvarnokot, aki testvéreivel az apátság halastavait, s a ménes itatóját őrizte. A forrásban Felsőalpárnak nevezik ezt a települést. A váci egyházmegye névtára, valamint a Lázár-deák féle 16. század elejéről való térkép is templomos faluként örökítik meg a korabeli települést, melyet a 15 éves háború dúlásai során, az 1597-es évben semmisítettek meg az oszmán kötelékben portyázó krími tatár hadak.

Szabó Kálmán 1930-as évekbeli ásatásai nyomán egy halászfalu maradványai kerültek elő a 44-es sz. főútvonal mellől, egy máig nem pontosított helyszínen, amit ő a korabeli Felsőalparként azonosított. Itt számos hálónéhezék, és halászatra utaló emlék látott napvilágot, melyekkel a 2011-ben feltárt településrészleten nem találkoztunk. Úgy tűnik, hogy a feltárások egykorú települései nem tartoztak össze, bár egymástól kétségtelenül nem lehettek nagy távolságra. Két, egymástól ennyire eltérő településtípus egymás mellett élése fontos, az Árpád-kori települési renddel kapcsolatos kérdéseket is fölvet.

Az általunk feltárt településtől mindössze 530 m-re található egy középkori templom, mely minden bizonnyal a település része lehetett. Ez alapján, ill. az előkerült leletanyag gazdagságából ítélve a feltárt településrészletet nagy valószínűséggel azonosíthatjuk a korabeli forrásokból ismert Felsőalpárral. A fent ismertetettek miatt célszerű a két lelőhelyet összevonni és nyilvántartani a továbbiakban.

A leletanyag a Katona József Múzeumba (Kecskemét) került. Munkatárs: Sultis László ásatási technikus.

Sz. WILHELM GÁBOR

187. Létavértes, Nagy Móricz-kastély, Aradi utca (KÖH 36865)

(Hajdú-Bihar megye) U, B, Á

2011 áprilisában Szolnoki László, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának régésze próbafeltárást végzett a lelőhelyen, amely során már egészen magasan a humuszban, nagy mennyiségű kerámia-töredéket talált. A kutatószondában feltört a talajvíz, így az objektumokat csak a szelvényfalban láthattuk.

A megelőző régészeti feltárást a 193 hrsz.-ú ingatlan érintett részén a Déri Múzeum munkatársai végezték június 9–22. között. A lehumusztolt 198 m²-nyi terület teljes egészében fedettnek bizonyult, 11 objektumhoz 23 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A többretegű lelőhelyen három korszak nyomai kerültek elő, egymáson: egy Árpád-kori épület (kemencével, cölöphelyekkel), alatta egy bronzkori gödör, amely alatt egy nagy kiterjedésű neolitikus agyaggyerő gödör húzódott. A lelőhelyen feltártunk még árokszakaszokat, ill. a neolitikumra keltezhető gödröket.

Munkatársak: F. Csutak Tünde, Juhász László, Szabó Nóra, Volosinovszki György technikusok.

SZELEKOVSKY MÁRTA

188. Ligetfalva határa

(Zala megye) U, R, B, Á, Kk

A Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2011 folyamán megelőző régészeti feltárásokat végzett a 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáival érintett lelőhelyeken.

Erdő-főd (KÖH 70531): A 2010-ben megkezdett kutatást⁴⁴ folytattuk 2011-ben, Ny-i irányba, a dombtető felé. Itt újabb 22, összesen 42 régészeti jelenség folyt rajzolódott ki, a terület teljesen fedett volt régészetiileg. Ezeket április 4–8. között tártuk fel. A tavalyival ellentétben idén már csak egy őskori jelenséget tapasztaltunk. A 2010-ben a feltárási terület legszélén jelentkező, leletanyagban gazdag, késő bronzkori gödör másik felét bontottuk ki. 2011-ben egy Árpád-kori településrészletből néhány gödör, egy sekély, a feltárási felület ÉNy-i részén több mint 10 m hosszan követhető kis árkocska, valamint cölöphelyek láttak napvilágot, melyek felszínre épített oszlopszerkezetes konstrukciókra utalnak. A feltárási engedélyben meghatározott területen a megelőző feltárást elvégeztük, ám a lelőhely szélét nem értük el. Azt is azt tapasztaltuk, hogy a lelőhely kiterjedése még nagyobb, mint azt a terepbejárási adatok mutatták, és a 76-os sz. főút kettévágja azt. Az útépítés földmunkái mind Ny-i, mind D-i irányban további régészeti jelenségeket is érinthetnek. Az ott előkerült objektumok feltárását a jogszabályi változás következtében a területileg illetékes múzeum fogja elvégezni.

⁴⁴ RKM 2010, 275.

Kis-rét (KÖH 70529): 2011. március 28. és június 7. között, az útpadka és a konstrukciós határ között, két ütemben dolgoztunk. Március 28. és április 22. között 1758 m²-en 86 régészeti jelenség került napvilágra. Ekkor egyértelművé vált, hogy a lelőhely kiterjedése nagyobb, mint azt a korábbi terepbejárási adatok mutatták. Május 16. és június 7. között 741 m²-t humuszoltunk le, melyen 75, összesen tehát 161 régészeti jelenséget észleltünk és tártunk fel. A feltárt objektumok telepjelenségek, főleg gödrök és cölöphelyek, valamint néhány kemence, tűzelőhely és árkocska. Ezek öt korszakra datálhatók: középső neolitik DVK, kora rézkori lengyeli kultúra, késő bronzkori urnamezős kultúra, valamint az Árpád-kor és a késő középkor. Ezek a terepbejárási adatokkal megegyeznek.

A lelőhely 76-os sz. út által érintett területének középső és K-i részén tapasztaltuk a neolitik megtelepedést. Itt először a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának (DVK) emberei éltek. Ezután a lengyeli kultúra emberei költöztek ide, kiknek jellegzetes bütyökdíszes kerámiái, az agyagcsiszolók, agyagkanál-töredékek, orsógomtöredék, valamint pattintékok – zömében szentgáli radiolarit – és két csiszolt kőveső emelhetők ki az emlékanyagából. Egy-két gödör tartozik a késő bronzkori urnamezős kultúrához.

A középkorra ennél jóval több objektum datálható. Az Árpád-kori jelenségek a lelőhely szinte egészén jelentkeztek, melyekből zömében fazéktöredékek kerültek elő, valamint egy csontnyelű vaskés. Egyetlen temetkezésre bukkantunk, a lelőhely Ny-i részén. Nyújtott helyzetű, melléklet nélküli csontváz sír, ám a környező objektumok mind az Árpád-korra keltezhetőek, így a nő sírját is erre datáljuk.

A feltárára kijelölt terület közepén a lelőhely kétrétegű volt, a magasabban jelentkező Árpád-kori objektumok alatt egy kb. 20–30 cm vastag sárga agyagos réteget tapasztaltunk, melyben az újrahumuszolás után őskori jelenségek foltjai rajzolódtak ki. Ez egy 50 m hosszú szakaszt – 463 m² nagyságú felületet – jelentett.

A megelőző feltárás során egyértelművé vált, hogy a 76-os sz. út kettévágja a lelőhelyet. Elértük a lelőhely K-i és Ny-i szélét, ám D-i irányba, a 76-os sz. főút bal oldalán tovább folytatódik. Az előkerülő objektumok feltárását a jogszabályi változás következtében a területileg illetékes múzeum fogja elvégezni.

A geodéziai felmérést a MNM NÖK II. sz. Regionális Iroda múzeumi geodétái, Földi Áron és Kovács Zoltán végezték. A leletanyagot az Archeolore Kft. restaurálta, az embertani anyagot Tóth Gábor határozta meg. A lelőhelyről Rákóczi Gábor készített légi fotókat.

Munkatársak: Spolár Erika és Tóth Zoltán muzeológus aszisztensek.

TOKAI ZITA MÁRIA

189. Lövöpetri határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, U, B, Szk?, Á

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Baglyas, 5. lh. (KÖH 78355): A dülönék a Március 15. Tsz központjától D-re eső részén bukkantunk egy DK–ÉNy

irányú faszor és egy erdei fenyővel telepített erdősáv között a 210×220 m kiterjedésű lelőhelyre. A cseréptöredékek alapján őskori és Árpád-kori.

Baglyas, 6. lh. (KÖH 78357): A fenyves ÉNy-i sarkánál újabb felszíni telepnymot azonosítottunk. Nagyjából átlósan, ÉK–DNy irányban terjed, és Ny-i határát a Gemzsére vivő dűlőút jelöli ki, D felé átér a Gemzse–Lövöpetri települések határát jelző ÉK–DNy irányú dűlőúton is, azaz a Gemzséhez tartozó határrészbe. Kiterjedése 220×440 m. A felszínen neolitik, késő bronzkori és szkíta(?) kerámiát, obszidián pengetőredéket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

190. Ludányhalászi, Kavicsbánya (KÖH 32128)

(Nógrád megye) B, V, I

2011. szeptember 27. és október 10. között a beruházó régészeti megfigyelés mellett humuszolt le 1 hektárnyi területet a lelőhelyből. A régészeti megfigyelést követően megelőző feltárást végeztünk november 7–18. között.

Májusban a beruházó régészeti megfigyelés nélkül, régészeti feltárást megelőző gépi humuszoláshoz alkalmatlan munkagéppel humuszoltatott le közel 3000 m²-nyi területet, ezzel több objektumot megbolygatott, ill. megsemmisített. Megelőzőfeltáráskor több esetben már csak az egykori objektumok helyét tudtuk rögzíteni. A 2011-es feltárási terület az igazodott a legutóbbi (2009)⁴⁵ feltárási szelvényünkhöz, ahol azóta mind a sódert, mind az azt fedő homokréteget kibányászták.

A humuszolt területen összesen 33 jelenséget dokumentáltunk, köztük 10 objektumból leletanyag egyáltalán nem került elő, így koruk nem állapítható meg. A jelenségek között több sekély gödör, ill. egy ovális, félig földbe mélyített épület nyomait dokumentáltuk. Az objektumokból csekély mennyiségű kerámia és állatsont került elő, egyetlen fémleletünk egy bronzú töredéke volt.

GUBA SZILVIA

191. Lukácsháza, Belterület (Varga Ottó utca) (KÖH 76605)

(Vas megye) LT, Á, Kk

2011 júliusában leletmentő ásatást végeztünk a 224/5. hrsz.-ú telken. A korábban a helyszínen végzett régészeti megfigyelés őskori és középkori töredékeket hozott a felszínre.

A lelőhely a falu Ny-i felén helyezkedik el, a Gyöngyöspatakkal párhuzamosan, É–D irányban. A leendő utca a patakotól K-re, enyhén kiemelkedő részen található. A nyomvonalat É-ről a Kisesömötei utca, D-ről a Kisesömötei árok határolja.

A lelőhely őskori részét a felszínről gyűjtött szórványdarabok mellett egyetlen objektum alkotja, melyből a késő kelta korra keltezhető S profilú tálak töredékei és grafitos kerámia került elő.

⁴⁵ RKM 2009, 262.

A leletanyag többi része a középkorra keltezhető. Különösen jelentős az a két objektum, melyekből 11. századi kerámia került elő, ezzel *terminus post quem* keltezik a lelőhelyet. Az ásás kis felületéhez és a nem nagy objektumsűrűséghez képest jelentős mennyiségű fémanyagot találtunk. Vezérleletnek számít a 11. századra keltezhető ágvágó kés, mely jelenleg egyedülálló a Savaria Múzeum gyűjteményében. A kerámiaanyag alapján a lelőhelyet a 13. századig tudjuk biztosan keltezni, de egyes darabok miatt ezt talán a 14. századig is ki lehet tolni.

MRENKA ATTILA

192. Lulla határa (Somogy megye) R, B, LT, Ró, Á, Kk

A Balatonendréd–Lulla között épülő 65137 j. összekötő úthoz kapcsolódva, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága folytatta a település határában 2010-ben kezdett megelőző régészeti feltárásokat, az alábbi lelőhelyeken.

Büdös-alja (KÖH 46990): A lelőhely Lullától Ny-ra található. A terület É felé folyamatosan mélyül. A lelőhely D-i része egy magas, erdős dombtetőn, középső része az eleinte meredekebb, majd lankásabb domboldalon található. Ez utóbbi részt egy földút osztja ketté. A lelőhely É-i része mélyen fekvő, laposabb terület. 2010-ben a lelőhely É-i és középső részét tártuk fel,⁴⁶ 2011-re a földút, a lehajtósáv és a lelőhely dombtetőn – a korábbi erdő területén – fekvő részének feltárása maradt. A nyomvonalban sikerült a lelőhely É-i és D-i végét lokalizálni.

A lelőhely viszonylag sűrű volt, összesen 431 objektum került elő. Főként a középkori Lulla falu maradványai kerültek elő, a kora *Árpád-kortól késő középkorig* tártunk fel objektumokat.

Már a 2010. évi ásatáson megállapíthattuk, hogy a késő *Árpád-korban* inkább a magasabban lévő domboldalt lakták, míg a korai *Árpád-korban* több objektum volt a mélyebben fekvő részekben – a 2011. évi ásatás is ezt támasztotta alá. A dombtetőn lévő objektumok az *Árpád-kor* késői szakaszából, ill. a késő középkorból származnak. A 2011. évi ásatás során a középkori mellett *kelta* és *római* kori gödrök, cölöplyukak, árkok valamint kemencék kerültek elő lelőhely D-i, ill. K-i részéből.

Munkatársak: Sipos Carmen régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Stunya Péter technikusok.

MOLNÁR ISTVÁN

Jabapuszta DK, DK2 (KÖH 46995, 78075): A megelőző régészeti munkálatok 2010 novemberében kezdődtek meg,⁴⁷ majd kisebb szünet után, 2011. augusztus–októberben fejeződtek be. A 2011-ben kutatott terület nagysága meghaladta a 10000 m²-t. Az előző évben előkerült 78 objektum mellé, további 153 régészeti jelenséget sikerült feltárni. A számos tárolóverem, nagyobb gödörkomplexum és árok mellett 9 letaposott padlójú, két rövidebb oldalán egy-egy cölöplyukkal rendel-

kező gödörház, veremház, egy a tüzelőtér közepén elhelyezett oszloppal alátámasztott rostélyú edényégető kemence, ill. két ovális formájú, földbe vájt kemence került elő.

Az objektumok igen gazdag leletanyagot tartalmaztak. Az előkerült jellegzetes *római kori* házi kerámia, kézzel formált ún. bennszülött kerámia, festett római kerámia és *terra sigillata* töredékek mellett jó néhány jelenségből került elő ezüst- és bronzérme, bronzfibula és különböző funkciójú vastárgyak (pl. vaskések, vasarak, illetve egy teljesen ép csoroszllya, amely téglalap formájú nyélkeresztmetszete alapján szintén a római korra keltezhető). Külön említést érdemel még az egyik veremházból előkerült kék színű üveggyűrű töredéke is. A feltárt jelenségek, ill. az azokból előkerült leletanyag alapján a telep kora a római korra, azon belül a Kr. u. 1–3. közötti időszakra keltezhető.

2011. augusztus 24. és szeptember 15. között, a lelőhelytől D-re folytatott régészeti felügyelet közben, az út K-i oldalán, humuszolás és bevágás készítése során előbukkant objektumfoltokat lehetett megfigyelni. A megelőző régészeti feltárással 2011. november 18–30. között került sor, ami összesen 42 objektumot eredményezett. A lelőhely nyilvánvalóan összetartozik a Jabapuszta DK nevű lelőhellyel, a köztük lévő mintegy 45 m-es szünet a talaj lekopottságával, domborzati viszonyokkal magyarázható. Ugyanaz a kora római telep folytatódik.

Munkatársak: Molnár István régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Varga Máté ásatási technikusok.

SIPÓS CARMEN – MOLNÁR ISTVÁN

Jabapuszta, Jóreménység Tsz (KÖH 47051): A lelőhely Lulla-Jabapusztától É-ra, az egykori országot két oldalán terül el. Viszonylag alacsonyan fekvő területről van szó, egy domb – a Jaba-hát – K-i oldalán húzódik. Ny-ra jelentősen magasabb, K-re viszont valamivel alacsonyabban fekvő területek vannak. A 2011. augusztus 15. és szeptember 30. között elvégzett megelőző feltárás során egy késő rézkori és egy kora bronzkori – a badeni, ill. a Somogyvár-Vinkovci-kultúra időszakába tartozó – település maradványait találtuk meg.

Az objektumok nagyobb része *rézkori* volt. A terület D-i részét egy hatalmas méretű – a szelvénybe kb. 85 m hosszan 9,5 m szélességben benyúló – objektumkomplexum foglalta el. Ez több objektumot metszett, felülrétegzett, számos – mind rézkori, mind bronzkori – objektumot pedig ebbe ástak bele. Ezenkívül számos kisebb-nagyobb gödör és 6 tüzelőberendezés került elő a badeni kultúra időszakából. Általában csak a platni vagy annak egy része maradt meg, mindössze egy kemencénél voltak meg a palást maradványai kb. 30 cm magasan. A platni alatt több esetben hőtartó kerámia réteggel volt kirakva a kemence.

A kultúrára jellemző állattemetkezésekre is számos példát találtunk. négy szarvasmarha-temetkezés fordult elő. Ezeket az állatokat sekély, ovális gödrökben, két esetben edénymelléklettel temették el (az egyik esetben a váz mellett egy kétosztatú tál töredékei voltak). Az állatok tájolása eltérő, általában behajlították őket a gödörbe. A szarvasmarha temetkezéseken túl egy mély gödörben egy a jobb oldalára fektetett fiatal szarvas maradványai voltak, egy másik objektumban két állat – talán

46 RKM 2010, 276.

47 RKM 2010, 276.

vadmalac és vadmacska – volt eltemetve. A jobb oldalukon feküdtek, tájolásuk K–Ny, a szarvaséval ellentétes volt. Ez utóbbi gödörből egy emberi láb csontjai is előkerültek.

Az emberi temetkezésekre példa, az előbb említett comb és medencecsont mellett, egy szintén hiányos sír: egy gödör alján anatómiai rendben talált lábcsonatok voltak. A hiányos csontvázakon kívül előkerült még egy csoportos temetkezés is: két felnőtt, és két kisgyermek (ebből az egyik csecsemő, ill. magzat) csontváza. Ezek azonban szintén nem szabályos temetkezésként, hanem csak a gödörbe rendezetlenül, egymásra dobált holttestekként értelmezhetők. Az egyik felnőtt kezei szorosan egymás mellett voltak – talán összeköthették őket. A vázak szintjén és alattuk égett réteget figyeltünk meg a gödörben.

A lelőhely igen gazdag volt leletekben, hatalmas mennyiségű kerámia, közte számos kétosztatú tál és merice töredéke került felszínre.

A *bronzkorból* a Somogyvár-Vinkovci-kultúra számos gödre is gazdag leletanyagot tartalmazott. Több belsődiszes tálat, egész és töredékes orsógombokat, hengeres agyagnehezékeket bontottunk ki.

A lelőhely K-en és Ny-on a nyomvonalon kívül biztosan folytatódik. É-i vége lezártnak tűnik, D-en azonban szintén folytatódhat a lelőhely.

Munkatársak: Hajdú Ádám Dávid, Molnár István régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Varga Máté technikusok.

SIPOS CARMEN

193. Lulla, Lulla ÉNY (KÖH 46999)

(Somogy megye) Ő, B, Ró, Kö, Kú

A 2011. október 27-i terepbejárás alkalmával pontosítottuk a lelőhely kiterjedését. A lelőhely Lulla településtől ÉNy-ra található a Jaba-patak Ny-i partján. Mérete minden irányban megnőtt, de főleg a patakhoz közel eső K-i és D-i, DNy-i részen. Sok kerámiát lehetett találni főleg az őskorból és a római korból, de a középkorra is több kerámiatöredéket lehet datálni. Egy új korszakot is sikerült elkülöníteni az őskoron belül: néhány kerámiatöredék a középső bronzkor időszakára helyezhető (valószínűleg dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája). A leletek közül említésre méltó még egy kovatóredék, egy *terra sigillata* (vagy utánzat) töredéke, valamint egy 1623-ban vert II. Ferdinánd ezüstdénár.

Munkatárs: Deák Ferenc egyetemi hallgató.

HONTI SZILVIA – VARGA MÁTÉ

194. Magy, Sarlóvár-dűlő (KÖH 77337)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) LT, I

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának tervezése során több alkalommal – 1993, 2005, 2006 – is történt régészeti terepbejárás. Az ezek, és az adattári, irodalmi adatok alapján elkészült régészeti hatástanulmány a 46 km hosszú nyomvonal mintegy 10 km-nyi szakaszán nem tudott semmilyen értékelhető információval szolgálni. Ezen fedett te-

rületek kutatására a nyomvonalon belül, a 235–279. km-szelvény között, a beruházó megbízásából 328 szondát nyitottak a KÖSZ/MNM NŐK munkatársai. A munkálatok többszöri megszakítással 2010. szeptember 15. és 2011. október 11. között zajlottak. A kijelölt szondák nagy része humusszal alig fedett sárga-sárgásbarna homokrétgben lett kialakítva. Geomorfológiai jellemzője az olykor igen magas homokhátakkal szabdaltság, amelyet csak erdőművelésre, gyümölcsstelepitésre lehet felhasználni. Néhány helyen sötétbarna humuszt, illetve elvértve agyagos öntéstalaj volt a meghatározó. Ezeket lápos területeken, réteken, illetve azok szélein figyeltük meg. A szondázások során két új régészeti lelőhely került napvilágra, Kállósején és Magy határában.

A *szondázás* során, a Sarlóvár-dűlőben talált új lelőhelyen, a 245+400–245+750 km-szelvényben, 14 015 m² területen figyeltük meg egy kelta telep objektumait. A megelőző feltárást a jogszabályi változások folytán már az illetékes múzeum végezte el.

Munkatársak: Kiss Csaba, Cséki Andrea régészek, Szász Csaba, Farkas Gábor, Sike Barnabás technikusok:

LUKÁCS JÓZSEF

Az *ásatás* 2011. június 30. és július 26. között zajlott az M3-292 jelű lelőhelyen, ahol 6791 m²-t, 69 objektumot tártunk fel. Ebből 2 árok, 7 lakóház, 32 cölöpnym, a többi gödör. Leletanyag hiányában 29 objektumot ismeretlen korúnak, 4-et recensnek határoztunk meg, 1-et pedig természeti jelenségként értelmeztünk.

A leleteket tartalmazó régészeti objektumok kivétel nélkül a késő vaskori kelta népeességhez köthetők. A legfontosabb eredményt a 7 lakóház képezi, melyek közül 4 esetben sikerült cölöpnymokat dokumentálni, s csak az egyikben bontottuk ki tűzhely maradványát. A lelőhely szegényes leletanyaggal szolgált, a patacson és állatsonton kívül elsősorban kerámiaanyagból áll. Ezt kézzel formált bütyök- és seprűdiszes edények, valamint grafitos és szürke, korongolt tárolóedények, fazekak alkotják. Előkerült továbbá néhány edénytöredékből készített orsókarika is. Az egyetlen fémlelet egy fibula töredéke.

A feltárt település a Felső-Tisza-vidéken ismert más késő vaskori tanyaszerű települések szerkezetét követi: néhány lakóház, kevés gödör.

Munkatársak: Veszprémi László geodéta, Cseppentő Zoltán, Vizler Csaba, Svéda Csaba és Kiss László rajzoló, Bacskai István fémkeresős.

KÖRÖSFŐI ZSOLT – PINTYE GÁBOR

195. Magyarbánhegyes, Hosszú-dűlő, Fúráspon (KÖH 71847)

(Békés megye) Ő, Á, I

A lelőhely Magyarbánhegyes DNy-i határszélétől kb. 550 m-re DNy-ra, a település templomától DNy felé haladó út Ny-i oldalán, attól kb. 250 m-re, 270×550 m-es felületen helyezkedik el. A MOL Nyrt. Magyarbánhegyes-D-1 és D-2 kútbekötő vezeték nyomvonalán 2011. március 13-án Szatmári Imre és Liska András, a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága mun-

katársai végeztek terepbejárást, aminek során megállapították, hogy csupán a jelen lelőhelyet érinti a tervezett beruházás.

Az Ásatárs Kft. (Gulyás Gyöngyi) 2011. május 31. és június 4. között megelőző feltárást végzett. A kutatás a lelőhely Ny-i részét érintette, a humuszolás 1150 m²-en történt.

A 6 m széles és 185 m hosszú nyomvonalon, a világosbarna agyagos altalajon (60–90 cm mélyen) 34 objektum (44 stratigráfiai egység) foltja rajzolódott ki, elszórta, helyenként kisebb csoportokban. A foltok eltérő mélységben jelentkeztek; az ÉNy-i szélső objektumot egészen magasan, a humusz alján találtuk meg. A kutatás nem terjedt ki a meglévő kút környezében lévő első töréspontig tartó rövid szakaszra (35 m).

Az előkerült jelenségek közül 1 cölöphely, 1 humuszréteg, 3 geológiai jelenség, 16 árok és 23 gödör volt. Korukat tekintve egy vagy két objektum őskori, 21 bizonyosan vagy feltételezhetően Árpád-kori, a többi korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. Egy nagyobb és mélyebb tárológödör mellett kisebb-közepes méretű gödröket, gödöralkat találtunk. Jellemzőek az Árpád-korra keltezhető árokpárok, azaz egymás melletti, általában azonos irányú árokszakaszok, amelyek egy része a szelvény mindkét oldalán tovább nyúltak.

A feltárt utolsó 10 m-en, illetve az itteni törésponttól a földutató kísérő árokgig tartó közel 17 m-es szakaszon nem került elő régészeti jelenség. Ez nagyjából megfelel a terepbejáráskor meghatározott lelőhelyhatárnak. Az objektumokból nagyon kevés leletanyag (kerámia, állatsont) került elő.

Munkatárs: Móricz Róbert technikus.

SOMOGYI KRISZTINA – SZATMÁRI IMRE

196. Magyarcsanád, Belezi-dűlő, kőkereszt (KÖH 42986)

(Csongrád megye) Kk, Kú

2011. október 10-én általános állapotfelmérés, ill. helyszíni szemle céljából felkerestük a Belez nevű határrészében található Kun László-keresztet. A köemlék az Apátfalvát Királyhegyessel összekötő útról leágazó, a Lőrincz-tanya felé K-i irányba haladó tsz-kövesút É-i oldalán található, a hajdani Belezi-ér K-i partján (hrsz.: 0231/11). A helyi népi legenda úgy tartja, hogy alatta Kun László nyugszik.

Amit a keresztéről tudunk, azt Trogmayer Ottó 1974-es hitelesítő ásatásának és az ezt követő leírásnak köszönhetjük.⁴⁸ Tovább bővíti ismereteinket Matúz Edit 1975-ös leletmentése, mely során – a kereszt közvetlen szomszédságában, attól 15–20 m-re D-re – tizenhárom késő középkori (16. századi) sírt tártak fel útépítés alkalmával.

A monolitikus, egy kőtömbből kifaragott emlék rövidkarú máltai kereszt formát mutat. Anyaga palás gneisz, melynek származási helye Erdély. Teljes magassága 290 cm, ebből 120 cm a felszín alatt található; fesztávolsága 95 cm. A kereszt közvetlen környékét a megelőző évszázadokban kincskeresés céljából feldúlták, így nem dönthető el, hogy feküdt-e alatta

sír, azonban a D-ebbre feltárt sírok alapján feltételezhető, hogy temetőkereszt funkciót töltött be. A keresztet sem felirat, sem évszám nem szerepel, ezért kor meghatározása egyelőre csak tágabb időhatárok között lehetséges. A közép-európai (elsősorban szászországi, thüringiai, csehországi) párhuzamok alapján a 13–16. század folyamán (esetleg a 17. században) állítható; 16. századi meglétét erősíti az itt előkerült temetőrészlet is. Továbbá a későbbi időszakban már nem találkozhatunk ilyen jellegű emlékekkel, a barokk korban a szakrális építményeknél már sehol sem alkalmazták ezt a formát és stílust.

Magyarcsanád, Belez. Kun László-kereszt
(Fotó: Bede Ádám)

A helyszíneléskor az 1974-es állapothoz képest a köemlékben lényegi változást nem tapasztaltunk. Azonban komoly aggodalomra ad okot, hogy a mezőgazdasági gépek egészen a tövéig szántják a keresztet. (Az illusztrációt lásd fent!) A közelmúltban még több m szélességű füves terület vette körül és védte a műveléstől, azonban ezt idővel teljes mértékben elszántották. A kőkereszt körül egy legalább 5×5 m-es műveletlen (gyepes) védőzóna kialakítása (ill. visszaállítása) lenne szükséges.

Munkatárs: Vajda Edit.

BEDÉ ÁDÁM – SZARKA JÓZSEF

197. Magyarcsanád határa (Csongrád megye) Sza, Á, I

A Makó–Csanádpalota/Nagylak között épülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán 2011-ben az alábbi lelőhelyeken végeztek feltárásokat a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársai.

Börcsök-dűlő (KÖH 52752): 2011. szeptember 21. és október 19. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal M43-46 jelű lelőhelyén. A feltárással érintett, lehumusztolt terület elérte a 12 743 m²-t. A 20–60 cm között váltakozó humusztakaró alatt az állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 158 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez végül 127 objektumszámot rendeltünk. Korszakot meghatározó szarmata leletanyag szinte az összes objektumból előkerült.

A terület három kisebb-nagyobb magaspartos résszel tagolt. A lelőhely DK-i végében csak egy gödör és egy nagyobb mére-

⁴⁸ Trogmayer O.: A magyarcsanádi kőkereszt – Das Steinkreuz von Magyarcsanád. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980–1981/1 [1984] 91–95.

tű szögletes kialakítású árokcsakasz, valószínűleg karám került elő. A középső szakaszon nagy mennyiségű méhkas alakú gödör, szabadtéri kemence, 10 épület és 1 kút került elő. A félig földbe mélyített épületek 3 sorban helyezkedtek el. Mindegyik ház DK–ÉNy-i tájolású, téglalap alakú, nagy méretű (átlagban 25 m²), sekélyen az altalajba mélyedő volt. Egy kivétellel cölöpszerkezetesek voltak. Kemence egy épületből sem került elő. A házakból nagy mennyiségű kerámia (hombár, tál, fazék), állatsont és egy bronzcsengő került elő. A lelőhely ÉNy-i végén lévő magaspartos részen két gödör csoportot találtunk. Mindkettőben a méhkas alakú gödrök voltak túlsúlyban. Az objektumokból nagy mennyiségű kerámia (fazék, hombár, tál, korsó stb.), patics, salak és állatsont került elő, 7 objektumban voltak *terra sigillata* és amfora töredékei, amelyek a Római Birodalommal történő kereskedelmi kapcsolata utalnak.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

Börcsök-dűlő (KÖH 52754): Az M43-47 jelű lelőhely Makótól K-re, mintegy 11 km távolságra, a Makó – Csanádapalota közötti műút D-i oldalán, a műúttól kb. 100 m távolságra, a tervezett M43 autópálya 48+500–49+050 km-szelvénye között található. A földrajzi viszonyokat tekintve a lelőhely viszonylag egyenletes felszínű területen helyezkedik el a belezi medertől K-re, mintegy 500 m távolságra. A lelőhely megelőző feltárását 2011. szeptember 26. és november 25. között végeztük el. A megkutatott 18 378 m²-ből 17 883 m² volt régészeti fedett, amelyen összesen 172 objektumot, 224 statigrafiai egységet különítettünk el. Az átlagban 25–30 cm vastag humusz eltávolítását követően a barna, sárgásbarna színű, löszös szerkezetű, bolygatatlan altalajban jól kirajzolódtak a többségében szürke színű objektumfoltok.

A jelenségek, néhány újkori gödröt leszámítva, a 4–5. századra keltezhető, késő szarmata településrészlethez tartoztak. A terepbejárás során talált kevés Árpád-kori kerámia ellenére a korszakhoz köthető jelenség nem került elő, mindössze a kijelölt terület középső részének D-i szélétől néhány m-re, a fémkeresős vizsgálat eredményezett egy erősen sérült, III. Béla kori(?) érmet.

A szarmata telepjelenségek közül legnagyobb számban a különböző méretű és kialakítású gödrök, gödörkomplexumok fordultak elő. A kerek és ovális alaprajzú, méhkas, ill. ívelt oldal falú tárolóvermek mellett viszonylag nagy számban kerültek elő, 2,5–3 m mélységű, nagy méretű, eredetileg anyagnyerő helyként funkcionáló gödrök. Ezek közül néhány kitűnt jelentős mennyiségű leletanyagával is. Három jelenségnél dokumentáltunk nagy felületet beborító omladékot, amelyből gyakran ép edények, valamint tapasztások láttak napvilágot. Az omladékos gödrök esetében jól megfigyelhető volt, hogy a 40–60 cm vastag törmelék réteg a jelenségek felső részén jelentkezett, míg alattuk vastag, több esetben hamus betöltés volt.

A gödrök egy érdekes típusát képviselték azok a hosszán elnyúló, árok szerű jelenségek, amelyek két végén feküdt a gödör szerű lemélyedés. Ezeket a betöltésből előkerült salak alapján valamiféle műhelyeknek, műhelygödröknek dokumentáltuk. Ezt megerősíteni látszik, hogy a műhelygödrök közvetlen kör-

nyezetében számos olyan gödröt találtunk, amelyek betöltéséből szintén nagy mennyiségű salak került elő.

A szelvény középső részén, egymáshoz viszonylag közel helyezkedett el három épület földbe mélyedő maradványa. A nyesett felszínen mindhárom szabályos, 3–3,20×4–4,50 m alapterületű, kissé lekerekített sarkú, szögletes foltként jelentkezett. Ezeket szerkezetileg két típusra lehetett elkülöníteni. A 16. és 155. objektumok sekély mélységükkel eltértek a 43. sz. épülettől. További eltérést jelentett, hogy az épületek aljában nem rajzolódott ki az altalajba mélyedő cölöphely nyoma. A 16. sz. ház(?) É-i felének aljában ugyanakkor keményre letaposott járószintet dokumentáltunk. Mind kialakítás, mind pedig leletanyag tekintetében az épületek közül kiemelkedik a 43. sz. objektum: 25–30 cm mélységben az épület közepén egy nagyobb méretű, sötétebb színű, lazább szerkezetű folt mutatkozott, míg közvetlenül az épület széleinél egy keményebb letaposott réteget figyeltünk meg. A középső rész bontását követően a ház aljában, nagyjából É–D-i irányban húzódó, 3 kis méretű cölöphely foltja rajzolódott ki. E lemélyedő rész közepén, a ház letaposott széleinek szintjével egy magasságban egy fél malomkő feküdt. A kerámialeletek mellett a ház betöltéséből 7 db római pénzérme került elő. Ezek mellett számos, a fémkeresős vizsgálat során, a felső termőhumusból napvilágot látott érme is az épülethez köthető. Egy további jelenség esetében is felmerült, hogy egykoron valamiféle épület földbe mélyedő része lehetett.

A gödrökön és a házakon kívül néhány árok, két füstölő és egy-két cölöphely is napvilágot látott. A lelőhely Ny-i szélén csoportosuló árkok szabályos téglalap alaprajzú területet határoltak.

A lelőhely ÉNy-i részében egy szabályos, míg a K-i szélén egy gödörben elhantolt temetkezés is előkerült. Előbbi esetben az É–D-i tájolású sír D-i, koponya felőli részét a 2. sz. szarmata árok vágta. A roszsz megtartású csontvázas sírban melléleként mindössze egy kis kerámia volt, amelyet a lábak mellé helyeztek. A 95. sz. gödörben nyugvó csontvázat rendellenes testhelyzetben, a csontok helyzete alapján összekötözve temették el.

Az objektumokból a nagy mennyiségű, jellegzetes késő szarmata kerámia mellett jelentős mennyiségű tapasztás és salak került elő. A telep kőanyaga is viszonylag gazdag, a két teljesen ép őrlőkő mellett több töredékes példány látott napvilágot. A fémkeresős vizsgálat nyomán a lelőhely területéről összesen 18 római érme, több fibula és egyéb fémtárgy (fülbevaló, vaskés stb.) is előkerült.

VARGA SÁNDOR

198. Magyaregres határa (Somogy megye) Ő, LT, Á, Kk, Kú

2011. április 14-én terepbejárást tartottunk a tervezett 67-es sz. elkerülő út nyomvonalába eső területeken.

Macskalyuk (KÖH 77317): A Desedához közel lelőhely volt a bejárat terület ÉK-i sarkában. É-ra az erdős terület miatt nem pontosak a határai, K-en a Deseda-patak partján lévő fás, füves terület miatt nem bejárható, de feltehetően a vízig ér; Ny-on, D-en lehatárolható. Több késő középkori, 5. kelta, 1. jellegtelenszerű őskori kerámiát találtunk.

Varga-bonyi-árokától keletre (KÖH 77319): Magyaregrestől D-re, a Varga-bonyi-árokától K-re lelőhelyet találtunk, ami Ny-ra és É-ra is folytatódhat. A patak melletti erdős, zombékos terület nem bejárható, É-ra sincs művelve, de feltehetően a vízig ér. Ny-i és D-i határa biztosnak tűnik. A leletanyagban közepes mennyiségű (kevés azonosíthatatlan őskori és hasonló mennyiségű Árpád-kortól a kora újkorig terjedő) kerámia volt.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Balla Krisztián.

MOLNÁR ISTVÁN

199. Makó határa (Csongrád megye) Sza, Á, Kú, Ú, I

A Makó–Csanádpalota/Nagylak között épülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán 2011-ben az alábbi lelőhelyek feltárása folyt.

Makó, Igási járandó (KÖH 42472): A Szegedi Egyetem Régészeti Tanszéke a szegedi Móra Ferenc Múzeum megbízásából dolgozott az M43-32 jelű lelőhelyen. A 2010. október 18–22. között elvégzett próbaásatást követően vált lehetségessé a megelőző feltárás 2011. június 15. és július 5. között. A Makótól ÉK-re fekvő lelőhely egy nagyjából É–D irányú alacsony dombvonulaton fekszik, K-i határát csatornává alakított valamikori természetes vízjárás alkotja. Az autópálya nyomvonala a lelőhely É-i csücskét érinti. Ugyanezen a lelőhelyen 2009-ben már folyt kutatás: a KÖSZ munkatársai (ásatásvezető Füköh Dániel) a Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalaiban 50 m²-nyi felületen 2 szarmata kori árkot találtak.⁴⁹

Összesen 53 régészeti jelenséget (stratigráfiai egységet) tártunk fel és dokumentáltunk. Ebből 9 volt szarmata, 37 kora újkori és 7 ismeretlen korú. Ez utóbbiak jellegtelen gödrök. A szarmata településrészletből, amelynek nagy része valószínűleg az autópálya által csak kis szakaszon érintett dombon helyezkedhet el, 1 méhkas alakú gödrt találtunk kiemelkedő mennyiségű archeozoológiai anyaggal (szarvasmarha és egyéb állatok vázrészei), 1 kutat(?) nagy mennyiségű összeállítható vagy ép, korongolt (hombár) és kézzel formált (fazekakak, fedők) edénytöredékekkel, valamint 2 jellegtelenebb gödrt. A kerámia jellege és az előkerült *terra sigillata* töredék alapján a szarmata településrészlet talán a 2–3. századra keltezhető.

Az ásátás érdekessége egy újkori település(?): két szabályos, É–D-i irányú sorban elhelyezkedő és azonos módon – K–Ny – tájolt előgödörös sütőkemencék, ill. általában több kemencével és sütőfelülettel ellátott, földbe mélyített házak viszonylag gazdag és jellegzetes leletanyaggal (vastárgyak, szürke és mázas, valamint festett díszítésű, vékony falú kerámia: főként fazekak, tálak, fedők, néhány pipa). Az újkori településrészlet a lelőhely vízparthoz közeli részén helyezkedett el jól elkülönülve a szarmata jelenségektől, amelyek jellemzően a magasabb területen csoportosultak.

Munkatársak: Nagy Katalin, Felföldi Szabolcs; Haraszti László, Róka Attila ásátási technikusok.

KULCSÁR VALÉRIA

Makó, Igási járandó (KÖH 52724): A Szegedi Egyetem Régészeti Tanszéke a szegedi Móra Ferenc Múzeum megbízásából dolgozott az M43-33 jelű lelőhelyen. A 2011. június 29. és július 8. között elvégzett próbaásatást követően vált lehetségessé a megelőző feltárás 2011. augusztus 2. és október 10. között. A lelőhely Makótól ÉK-re, nagyjából a Száraz-ér kanyarulatában fekszik, a vízparttól K-re és D-re. A régészeti jelenségek közvetlenül a vízparton és a terület két kiemelkedő dombvonulatán koncentráálódtak, az alacsonyabban fekvő részekben ritkán jelentkezték. Az ásátás során 192 régészeti jelenséget (stratigráfiai egységet) bontottunk ki és dokumentáltunk. Ebből 154 bizonyult szarmata korinak, 22 újkorinak, 16 kora ismeretlen, 28 pedig nem bizonyult régészeti jelenségnek.

A szarmata korból egy telep-, ill. egy temetőrészletet tártunk fel. Az anyag feldolgozásáig nem dönthető el, egykorúak-e a telepjelenségek és a sírok.

A szarmata kori telepjelenségek nagy hányada (116) tároló- vagy agyagnyerő gödör, amelyek egy részénél megfigyelhető, hogy az oldaluk, illetve az aljuk kiégett. A településrészlet jellegzetessége, hogy több esetben került elő áglyenyomatos paticsal teli gödör, ahova a paticsok mennyiségéből következtetve egész házak falomladékait helyezték el, illetve néhány esetben szétrombolt kemencék részeit. Több esetben tártunk fel kutyavázakat, az egyik mély gödör alján pedig egy kutyaváz alatt elhelyezkedő 3 birkakoponyát találtunk több edénytöredékkel együtt. Kilenc szabályos, lekerekített sarkú téglalap alakú, földbe mélyített épületet tártunk fel a tartószerkezetre utaló cölöplyukokkal a házak tengelyében, illetve számos, részben rendszert mutató karólyukkal. Fűtőszerkezetre utaló nyom egyik házban sem volt. A gazdag leletanyag (római? amforatöredékek, szürke és téglaszínű korongolt kerámia, kézzel formált fazék- és fedőtöredékek, ill. néhány ép edény, viszonylag kevés állatcsont, nagy mennyiségű szilikátsalak és áglyenyomatos patics, bronzfibulák, csonteszközök, üvegyöngyök, valamint egy feltehetőleg 3. századi római kisbronz és további fibulatöredékek a fémdetektoros kutatásból) talán a 3. század első felére keltezhető a településrészlet.

A temetőrészlet jelenségei a terület K-i végén helyezkedtek el kompakt módon. A temető valószínűleg D-i irányban folytatódik az autópálya nyomvonalaiból kieső területen. Hét sírt tártunk fel, amelyek közül hármat kerített árok. Ez utóbbiaknak csak a részleteit találtuk meg, részben az igen rossz látási viszonyok miatt, részben azért, mert valószínűleg elkoptak. Több esetben figyeltünk meg összeálló edénytöredékeket az árkok egyébként egynemű betöltésében. A D–É tájolású sírokat két kivétellel kirabolták. A mellékletek (hurkos-kampós feltekereselt végű fülbevaló, aláhajlított lábú fibulák, lecsiszolt sarkú karneolgyöngyök) a 4. századi kelteztést valószínűsítik. Az egyik kirabolt sírból ép vaskard került elő.

Az újkori objektumok közé soroltunk 1 gödrt és 10 földbe mélyített, egy vagy két sütőkemencével ellátott házat, amelyek nagy része a lelőhely középső részén két É–D irányú sorba rendeződve és egyformán tájolva helyezkedett el. Egy ház ezektől távolabb került elő, kemencéjét – ellentétben az összes többivel – az épület K-i részébe építették. Egy esetben találtunk olyan sütőkemencét, amelyhez nem tartozott ház (illetve a gép elpusztította, mivel nagyon sekélyen, sokszor a humusz-

49 RKM 2009. 268

ban helyezkedtek el). A kemencék általában gyengén égtek át, valószínűleg rövid ideig voltak használatban. Az újkori objektumok leletanyaga szegényes: mázas újkori kerámia és néhány vastárgy. Hasonló jelenségeket figyeltünk meg a Száraz-ér Ny-i partján lévő 32. lelőhelyen, illetve figyeltünk meg kollégák a szomszédos lelőhelyeken folytatott korábbi megelőző feltárásokon.⁵⁰

Munkatársak: Báló Zoltán régész; Haraszi László, Csík Veronika ásatási technikusok; Boros Bence, Eszes Adrienn, Füleki Orsolya, Gruber Attila, Gyalai Zsófia, Horváth Szabina, Hrabák Zita, Jancsó István, Kurucz Máté, Lőrincz Dávid, Nyúl Tibor, Pilling Zoltán, Salamon Bernadett, Szabó Zsolt, Vadász Emese régészhallgatók (SZTE); Bacskai István fémdektoros vizsgálat.

KULCSÁR VALÉRIA – PINTÉR-NAGY KATALIN

*Járandószerék*⁵¹ (KÖH 52727): 2011. október 18. és november 8. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal M43-35 jelű lelőhelyén. A feltárással érintett, lehumuszolt terület elérte az 6192 m²-t. Az 50–60 cm között váltakozó humusztakaró alatt a sárgásbarna kevert agyagos altalajon 52 stratigráfiai egységet figyeltünk meg. Ezek közül 4 ároknak, 2 épületnek, 8 kemencének, 5 hamusgödörnek, 4 munkagödörnek, 17 tárolóveremnek és 12 cölöphelynek bizonyult. Korszakot meghatározó leletanyag szinte az összes objektumból előkerült. Az Árpád-kori leletanyag zömét cserépbogrács és fazék töredékei képviselték.

A telep ÉNy-i felében került elő az objektumok jelentős része. Ezen a részen egy 7 kemencéből álló kemencebokrot tártunk fel, melyeknek sütőfelületét sűrűn kerámiával és állatsonttal tapasztották ki. Nem messze a kemencebokortól előkerült két különböző méretű és funkciójú épület. Az egyik, egy É–D-i tájolású, kisebb méretű, téglalap alakú, cölöphelyes, félig földbe mélyített épület volt, ÉK-i végében, párhuzamosan egymás mellett futó karólyukak kerültek elő. A másik egy K–Ny-i tájolású, nagyobb méretű, téglalap alakú, félig földbe mélyített, cölöpszerkezetes épület, melynek DNy-i sarkánál alakítottak ki egy nagyobb méretű, téglalap alakú, rézsús, 110 cm hosszú bejáratot. Az épület ÉNy-i sarkából egy kemence került elő, melyet a sütőfelület vastagságából és átégéséből ítélve hosszú ideig használtak. A gödrök zöme sekélyen az altalajba mélyedő, kerekded beásásnak bizonyult.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

*Járandószerék*⁵² (KÖH 52729): 2011. október 7. és november 11. között megelőző régészeti feltárást végeztünk az M43-36 jelű lelőhelyen. A próbafeltárási eredményei alapján már sejteni lehetett, hogy egy viszonylag sűrű szarmata teleppel kell

számolnunk. A megnyitott mintegy 10000 m²-en 181 régészeti objektum folyt a bontakozott ki. A lelőhely sűrűsödése két gócpont körül csoportosult. Az egyik gócpont a kitűzött terület D-i szélét érinti, ahol az autópálya nyomvonala mind K-i, mind Ny-i irányba kiszélesedik. Itt került elő az objektumok közel 80%-a. A másik csomópont a felület ÉNy-i sarkában volt, ez csak részben esett a nyomvonalba.

Az objektumok közül 2, téglalap alakú, közel 40 m² alapterületű épület emelkedik ki. A 2 épület félig földbe mélyített, tájolásuk ÉNy–DK. Az objektumok jelentős része méhkas alakú gabonátároló gödör volt, amelyet utólag szemetesgödörnek használtak. Néhány ilyen objektumban azonban az átlagos szarmata leletanyagtól eltérően nagy mennyiségű, helyi fémművességre utaló emlékműanyagot találtunk. Kidobott kemencéket, vastöredékeket, vasolvasztékokat, hamus, paticsos rétegeket.

Az objektumok fennmaradó része valószínűleg elsődlegesen agyaggyerő funkciót tölthetett be és utólag kerültek csak bele a szarmata kor emlékei. Az objektumok mélysége 120–130 cm között volt a nyesett felszíntől számolva és aljuk a mai talajvízszint alá ért.

A kerámiaanyag alapján a lelőhely feltárt részlete a 2. századra keltezhető. Ezt látszik megerősíteni néhány dák típusúnak tartható edény, ill. az a római *terra sigillata* edény, amely a 168 SE sz. gödörből került elő. Formája a Drag. 54 számú típushoz hasonló, de vagy a rheinzaberni vagy a westerndorfi műhelyek terméke. Bemetszett mintája alapján üvegedényeket utánozhatott. A korszak alföldi emlékműanyagában egyedinek tartható.

A lelőhely D-i és É-i irányba is folytatódik a nyomvonalban.

PALUCH TIBOR

Az M43 autópálya második ütemének legelső szakaszán a nyomvonal – a 34+800–37+200 km-szelvények között, mintegy 2,4 km hosszúságban – a 2005. évi régészeti terepbejárást és hatástanulmányt követően megváltoztatásra került. A változással a nyomvonal 150–200 m-rel É-abbra tolódott. Az ezen a területen korábban meghatározott 3 régészeti lelőhely így kikerült a nyomvonal 100 m széles sávjából, ezért nem szerepelt a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat által próbafeltárással szerződött lelőhelyek között sem.

2010. november 24-én és 2011. január 14-én a Móra Ferenc Múzeum munkatársai felkeresték a nyomvonal-változtatással érintett, átvizsgálendő területet. A sűrű gyomnövényzet miatt alkalmatlan volt terepbejárásra az autópálya nyomvonala a 36+750–37+200 km-szelvények között, továbbá az autópályától É-ra az Igási út vonala. Járható volt az autópályától D-re az Igási út szélesítendő területe, ahol azonban leletanyagot nem észleltünk. A nyomvonal 36+700–34+800 km-szelvénye között szintén végig bejárható volt, bár eltérő hatékonysággal lehetett végezni a megfigyeléseket (szántás, friss szántás, őszi búza, mélyszántás, repce, petrezselyem stb.). A bejárás során 2, korábban is ismert lelőhely területe bővült, valamint azonosítottunk 1 eddig nem ismert lelőhelyet is.

Makó Igási ugar (M43 58. lelőhely; KÖH 52676): a 35+100 km-szelvény körül észleltük a lelőhelyet, mely az érmedret kö-

50 pl. RKM 2009. 268. 317. lelőhely, Makó, Igási járandó II. KÖH 42473.

51 A földrajzi név alakja helyesen: Járandószerék!

52 Ld. az előző jegyzetet

vetve ÉNy-i irányba bővült. Az Árpád-kori leletanyaga gyenge intenzitást mutatott.

Igási Ugar (M43-59. lelőhely; KÖH 52712): a 36+050–36+500 km-szelvény között húzódik a lelőhely, melynek területe É-i és ÉK-i irányba bővült. Az Árpád-kori leletanyag gyenge intenzitású volt, a nyomvonalba eső K-i és Ny-i oldalon azonban enyhén sűrűsödött.

Igási-ugar (M43-60. lelőhely; KÖH 78657): a 35+300–35+500 km-szelvény között egy új lelőhelyet találtunk, mely nem mutat kapcsolatot a korábbi hatástanulmányokban és helyszíni szemlék során leírt lelőhelyekkel. A terület K-i irányú kiterjedésének meghatározását az itt található mélyszántás nagyban nehezítette. A lelőhely Árpád-kori leletanyaga gyenge intenzitású volt.

Munkatársak: Balogh Csilla régész, Heipl Mónika, Kerekes Orsolya régésztechnikus.

BEDE ÁDÁM

200. Makó, Ipari Park, M43-29. lh.

(KÖH 55149)

(Csongrád megye) B, Sza, A

Makótól K-re, a Királyhegyesi út D-i oldalán felépülő élelmszergyár építése során a gyár területén kívül, de azzal összefüggésben több kisebb-nagyobb beruházásra került sor (rákosi csatorna nyomvonalának áthelyezése, közművezeték fektetése, bekötőút kialakítása). 2011 folyamán összesen hatszor végeztünk a területen feltárást, illetve leletmentést az Ipari park létesítése I. ütem 1. és 6. lelőhelyein.

A munkálatok a Makó–Hódmezővásárhely közötti vasútvonaltól K-re, a Királyhegyesi út D-i oldalán, a telekhatár és a műút közötti részen, egészen a Makót elkerülő útig tartott. A beruházással érintett terület középső részén egy partosabb, a vízjárta részekből kiemelkedő domb található, amelynek D-i részén az Ipari Park I. ütemének 6. sz. lelőhelye feküdt. K-i irányban a csatorna és a közművek nyomvonala, valamint a tervezett bekötőút érintette a Makót elkerülő műút nyomvonalán feltárt M43-29 lelőhelyet, ill. az Ipari Park I. ütem 1. lelőhelyét. E két eltérő megnevezés alatt futó lelőhely a földrajzi viszonyok (azonos dombhát), illetve a megfigyelt régészeti jelenségek (szarmata telep) alapján összetartozik; az M43-29 lelőhely név alatt dokumentáltuk.

A beruházásokkal érintett terület megelőző feltáráseit 2011. május 5–23., szeptember 29–30. és november 15–18. között végeztük el. A megkutatott közel 3000 m²-en összesen 47 objektumot és 68 statigrafiai egységet különítettünk el. A laposabb részekben, a magas talajvízszint következtében már a humusz eltávolítását követően a szelvény egész területét víz borította, ami nagymértékben megnehezítette, sőt több esetben megakadályozta az objektumok bontását, dokumentálását.

A lelőhelyen feltárt telepobjektumok az előkerült leletanyag alapján három korszakhoz tartoztak. A beruházásokkal érintett terület középső részén található dombhát Ny-i lankájának felső harmadán bronzkori és avar kori telepjelenségek csoportosultak. A közepes és nagy méretű gödrök mellett, azoktól K-re, a domb felső részén egy Ny–K-i tájolású, lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú épület került elő. A ház ÉK-i sarkában kiala-

kított kemence tapasztása alatt egy bronzkori gödör maradványát dokumentáltunk. Az épület aljában a cölöphelyek mellett, egy kerek alaprajzú, viszonylag sekély mélységű gödörszerű lemélyedést, illetve részben a kemence előtt, a K-i oldalfal mentén egy omladékréteget is megfigyeltünk. A ház szerkezetét, kialakítását, illetve méretét tekintve teljesen megegyezett a szomszédos dombokon előkerült (Makó Ipari Park I. ütem 1., 2., 3., 5. lh.) kora Árpád-kori kerámiaanyaggal keltezett házakkal. Leletanyagában ugyanakkor teljesen különbözött azoktól, miután betöltéséből nagyobb mennyiségű kézzel formált kerámiatöredék, állatcsont, valamint kevés salak került elő. Hasonló leletanyagot tartalmaztak a háztól Ny-ra fekvő, többségében méhkas kialakítású tárolóvermek is.

A nyomvonal K-i részére a kisebb-nagyobb méretű, kerek, vagy ovális alaprajzú, méhkas alakú gödrök jellemzőek, amelyek betöltéséből jól iszapolt, jellegzetes szarmata kerámiaanyag került elő. A lapos, jelenleg erősen talajvízes területről egy kút feltárását is sikerült dokumentálnunk, amely jól mutatja, hogy a császárkorban a mainál jóval szárazabb időszak volt. A gödrök mellett néhány árkot, valamint további szabálytalan alaprajzú kisebb-nagyobb jelenség részletét figyeltük meg. A szarmata jelenségek több esetben egymással szuperpozíciót alkottak, ami a területen egykori tartósabb megtelepedésre utal.

A régészeti korú jelenségek mellett, elsősorban a szelvény Ny-i végében néhány újkori/recens beásást is megfigyeltünk. A csatorna K-i végét, valamint a bekötőút É-i részét képező területet ugyanakkor teljesen feldúlt állapotban találtuk, egykori régészeti érintettségéről csak a felszínen gyűjtött néhány kerámiatöredék utalt.

VARGA SÁNDOR

201. Markaz, 1. lelőhely

(KÖH 77239)

(Heves megye) Ő

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, a Dobó István Vármúzeum 2010. augusztus 31. és 2011. április 30. között kutatási terv keretében terepbejárásokat végzett a Mátra D-i részén. Cél a 2004–2007 közötti időszakban azonosított régészeti lelőhelyek műszeres bemérése, további – elsősorban őskori – lelőhelyek feltérképezése a Mátrában, a tervásatásra alkalmas lelőhelyek felmérése.

A település Ny-i részén, a pliocén-negyedidőszaki hegylábi felszínen, a földúton és a mezőgazdaságilag megmunkált felszínen, 10×10 m-en pattintott őskori köveket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila, Kecskeméti Daniella, Fodor László (Dobó István Vármúzeum).

Konzulens: Dr. Mester Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE Régészettudományi Intézet).

GUTAY MÓNIKA

202. Mályi határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Kö, Kk, Kú

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedé-

lyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Mályira vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Mályira vonatkozó része a Kistokaj–Mályi közigazgatási határtól a Mályi–Nyékládháza közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 3 060 m. A terepbejárásokat 2011. november 11-én végeztük.

Gerenda (KÖH 43828): A Rákóczi Tsz-től kb. 150 m-re K felé és 200 m-re É-ra elhelyezkedő lelőhelyet a learott kucoricas területén azonosítottuk. A már korábban is azonosított, neolitikus és középkori települések területét a tervezett nyomvonal K-i oldala érinti.

Lapos I–III. (KÖH 39659, 53331, 53332): A lelőhely a Mályi-tótól 270 m-re D-i irányban, a vasút nyomvonalának Ny-i oldalán található. A mintegy 290 m hosszán, É–D-i irányban azonosított lelőhelyen középső neolitikus, késő bronzkori és 14. századi lelőhelyekre utaló kerámiatöredékeket találtunk a sarjadó vetésben.

Vasúti átjáró (KÖH 90739): Mályi É-i határában, a vasúti átjárótól É-ra egy 25 m hosszú nyomvonalszakaszon őskori és kora újkori leletanyagot gyűjtöttünk. A tervezett beruházás nyomvonalának K-i oldala érinti a lelőhelyet.

Munkatársak: Hajdú Melinda, Kövári Ivett, Nagy S. József, Tóth Krisztián.

MISKOLCZI MELINDA

203. Mályi, Üdülőtelep (KÖH 39047) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság munkatársai 2011. november 28.–december 2. és december 8–9. között régészeti megfigyelés keretében feltárást végeztek a Mályi–Nyékládháza szennyvíz-nyomóvezeték meghosszabbításának földmunkáihoz kapcsolódóan. A nyomvonal D-i végén, 289 m hosszán, 1,5 m szélesen a humuszban több helyen újkori kerámiasűrűsödést tapasztaltunk.

Összesen 5 stratigráfiai egységet osztottunk ki. Beásás egyértelmű nyoma sehol sem jelentkezett. Egy helyen 1,5 m hosszán a nyomvonal szélességben paticskoncentrációt figyeltünk meg, melynek felszedése után cölöplyukrendszer nem rajzolódott ki. Kis méretű, összetört paticsdarabokról van szó, melyek vélhetően másodlagos helyzetűek. A többi jelenség a humuszban vagy a sárga altalaj és a humusz közötti kevert rétegben jelentkezett. Ezek kultúrréteggént, járósintként értelmezhetőek, de megítélésük nem egyértelmű, amit tovább bonyolít, hogy a lelőhelyet a Ny-i oldalán fekvő út alapozási munkái során is bolygatták. Egy esetben feltételezhető beásás nyoma. A leletanyag feldolgozása, a jelenségek végső értelmezése még hátra van, de az előzetes megfigyelések alapján az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája (AVK2 vagy AVK3) által létrehozott település részletét sikerült feltárnunk.

Munkatársak: Nagy S. József rajzoló, Páll Gergely, Tóth Krisztián régésztechnikusok.

HAJDÚ MELINDA

204. Mánd, Rákóczi utca (KÖH 78779) (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk, Ú

2011. szeptember 22-én helyszíni szemlét végeztünk szennyvízvezeték építéséhez kapcsolódó földmunkáknál. A Rákóczi utcán a már visszatemetett árok felszínéről késő középkori és újkori fazekak, korsók töredékeit gyűjtöttük össze. Az utca a Fő utcából É-ra nyílik. Behatóbb szemlézésre a beépítettség és kerítéssel határolt házikertek miatt nem volt lehetőségünk, de megállapítható, hogy a lelőhely a Csomota-csatorna Ny-i magaspártján húzódik. Nagyságát csak megbecsülni tudjuk, de Ny felé a Fő utcai víztelepig, D felé a Szekeresi útig mindenestre nem terjed ki, mert az ott zajló munkák régészeti jelenségeket nem bolygattak meg.

Munkatárs: Tompa György.

PINTYE GÁBOR

205. Máza, Koromszó (KÖH 23172) (Baranya megye) Á, Kk

A lelőhelyen 2011 októberében folytattuk a korábbi években⁵³ megkezdett területen a tervásatást. A munka során befejeztük a 2010-ben kitűzött szelvények nagy részének feltárását, dokumentálását és további 2 szelvényt nyitottunk a 2010-es szelvénytől D-re.

A kolostorudvar D-i részén idén 13 sírt dokumentáltunk és még kettő jelentkezését rögzítettük. A síroknál sem vasszegek, sem elszíneződés nem jelezte koporsó nyomát. A Ny–K tájolású, nyújtott temetkezések melléklet nélküliek voltak. A karokat a mellén összetéve, vagy a has-medence környékén vagy a test mellett nyújtva helyezték el. Ez utóbbi esetben a kézfejek a medencelapátok alatt kerültek elő, ami arra utal, hogy lepedőbe tekerve temették el az elhunytakat. Talán ezek a kolostorhoz köthető legkorábbi (Árpád-kori) sírok. A síroktól K-re – még az udvar területén – téglával burkolt járósínt maradványait találtuk meg. Valószínűleg ennek darabjai vannak a sírok között és a kisebb-nagyobb omladékkal töltött gödrökben. A téglapadló alatt ívesen futó, szintén téglából készített csatorna részlete került elő, ami az udvaron összegyűlt vizet vezethette az épületen kívülre.

A feltárási terület DNy-i részén, a kolostorudvart Ny-ról és D-ről szegélyező fronton újabb helyiségek kerültek napvilágra, így a két szárnyon már 3-3 helyiség ismert. Ezek pontos funkciója még nem került meghatározásra, területükön több építési omladékkal teli gödör, néhány cölöplyuk és egy kemence maradványa volt. Tőlük D-re egy kb. 1,5 m széles helyiség vagy folyosó kezdeti részét rögzítettük, mellette hamus betöltésű szemétdödör került elő. A leletanyagban a 12–14. századi házi kerámia mellett vaskések, vasalatok és állatcsont volt.

Konzulens: Buzás Gergely. Munkatárs: Patton Gábor. A feltárást önkéntes munkájával, szakmai tanácsaival segítette: Komiáti Józsefné, Kováts István, Szalai Gábor.

BORUZS KATALIN

⁵³ RKM 2009, 280.; RKM 2010, 284–285.

**206. Mecsér, Malomkunyhó, Haraszi-dűlő
(KÖH 75163)**

(Győr-Moson-Sopron megye) I

2011. szeptember 28–30. között próbafeltárást végeztünk a lelőhelynek a beruházás nyomvonalába eső szakaszán, a 0149/22 hrsz.-ú területen. Kutatóárokot húztunk a hosszan elnyúló telken, összesen 2400 m²-en. A terület középső részén figyeltünk meg három bizonytalan, feltételesen régészeti objektumként azonosítható jelenséget, melyeket sekély gödrökként, ill. egy esetben árokként határozhatunk meg. Leletanyagot, néhány kagylóhéj- és állatsonttöredéket, csupán az É-i objektumban találtunk, így kormeghatározásra nincs lehetőség. A lelőhely a beruházási terület érintett szakaszának NyDNY-i részére nem, vagy esetleg csak részben terjedhet ki.

POLGÁR PÉTER

**207. Megyaszó, Nádasi-dűlő
(KÖH 39650)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza, Á

A Megyaszó 3702 j. közút 16+184 km-szelvényéhez csatlakozó 0279, 0270 és 0262/3 hrsz.-ú ingatlanokon tervezett mezőgazdasági út építésénél próba- és megelőző feltárással volt szükség. A lelőhely Csengeri Piroska helyszíni szemléje során vált ismertté.⁵⁴ A próbafeltárást a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság munkatársai 2011. június 1–16., a megelőző feltárást június 17–27. között végezték el.

A megkutató terület Megyaszó községtől DK-re, légvonalban mintegy 1,5 km-re, egy mesterségesen kialakított horgásztó K-i oldalán, a Nádasi-dűlő nevű határrészben található. A teljes 1840 m-nyi nyomvonal 25%-án, 462 m-en végeztünk próbafeltárást. Ennek során 21 kutatóárokot nyitottunk. A közeli tó miatt a sárga altalaj szintjén több kutatóárokban feljött a víz, ezeken a szakaszokon a munkát beszüntettük. A 8. kutatóárokban a felső 30–40 cm-en szórvány kerámiát, paticot, állatsontot találtunk, melyek több korszakot képviselnek: neolitikum, római császárkor (szarmata), Árpád-kor. A leletanyagot objektumhoz nem tudtuk kötni, feltehetően a tó melletti dombról mosódott le. Ugyanez a helyzet a 16. kutatóárok esetében, ahol egyetlen darab neolitikus kerámiát gyűjtöttünk.

Régészeti objektum a 7. kutatóárokban jelentkezett, kezdetben 9 foltot figyeltünk meg. A kutatóárokban mind az É-i, mind a D-i végében feljött a talajvíz, ezért a humusztalajt leállítottuk. Ezeken a részekben több mint 115–140 cm mélyen jelentkezett a sárga altalaj. A próbaásatás befejezését követően teljes nyomvonal szélességben (8 m) kezdtük el megnyitni az ásati felszínt. Az ÉÉNY-i végében kb. 20 m, DDNY-i végében kb. 5 m hosszúságban feljött a talajvíz.

A teljes ásati területen összesen 19 régészeti jelenség és két jelenkori (vízelvezető?) árok foltja jelentkezett. A talajvíz bontás közben is többször problémát okozott. Az ásati során 2 megközelítőleg négyzet alakú, földbe mélyített épületet dokumentáltunk. Az egyik ÉK-i végében egy szájjal Ny felé

néző kemencét figyeltünk meg. Itt néhány kerámiatöredék és állatsont került elő. A másik épületben bontás előtt, már humusztalaj közben jelentkezett víz. Innen szintén kerámiatöredéket (fekete, kavicstörmelékkel soványított, vonalkötegből álló, hullámos vonalással ellátott), kevés állatsontot, kődarabot és egy csontkorcsolyát gyűjtöttünk. A ház az előkerült leletanyag alapján 10. századi településhez tartozott. Ettől DK-re a szelvényfal mentén további 2 kemencét bontottunk ki. Szájuk szintén Ny felé nézett, nyelés után látszódtak, mindegyikhez tartozik 1-1 hamusgödör, ill. egyéb munkagödrök. Ezekből kevés kerámia, lenyomatos patic, állatsont, az egyikből csontár és csontkorcsolya került elő. További kemencemaradványokat, egy tűzhelyet bontottunk ki a szelvény D-i és egy kemenceplattit az É-i végében. A szelvényfal D-i végében (az árok között) néhány cölöplyukat és néhány gödröt dokumentáltunk. Az egyik cölöplyukból nagyobb méretű 12. századi kerámiadarab, valamint egy csonteszköz került elő. Ez utóbbi funkciója egyelőre kérdéses, a csúcsos kialakítása alapján talán kerámiadiszítésre használták.

A leletanyag szegényes, kevés kerámiatöredék és használati tárgy került elő. A plattik vastagsága alapján a kemencéket hosszú időn át használták. Nagy mennyiségű töredékes leletanyagot tartalmazó hulladékgödört, kutat nem találtunk. A lelőhely Ny-i része közeli horgásztó miatt nem meghatározható (ennek kialakítása feltehetően el is pusztította azt). A K-i oldala a nyomvonalon kívül esett, az ásatiáskor lucernával fedett, terepbejárásra alkalmatlan volt. É-i és D-i kiterjedése a kutatóárok alapján lehatárolható.

Az előkerült telepjelenségek és a feketére égetett, mésztörmelékes és aprókavicsos soványítású, egyenes és hullámos, ill. hullámos vonalkötegekkel díszített kerámiatöredékek alapján a település a 10–12. századra datálható.

Munkatársak: Gál Viktor régész, Sáfrány Andrásné rajzoló.

SIMON LÁSZLÓ – HAJDÚ MELINDA

**208. Mezőgyán, Sportpálya
(KÖH 64754)**

(Békés megye) R, Á, Ú

A 0153/4 hrsz.-ú telken szénhidrogénkutató-fúrásponthoz létesítést tervezik, ezt megelőzően került sor a teljes felületű megelőző feltárással 800 m²-en. A munkálatokat 2011. április 26-án kezdtük meg, és 2011. május 2-án fejeztük be. A szelvény mérete 40×20 m volt, a közepén a fúrásponthoz kijelölt helyével. A gépi humusztalaj során 80–90 cm mélyen került elő a sárga altalaj.

Mindösszesen 8 objektum került elő. Az objektumok közül 1 volt újkori, ami 1 ház, kis épület alapozási árka volt, benne újkori téglákkal. Hat másik objektumból a rézkori badeni kultúra emléke maradt meg. A kerámiaanyagban megtalálhatóak a jellegzetes halszálkás, vonalas, és a párhuzamos vonalkötegeket kísérő pontsoros díszítések. Vastag falú, világos vöröses színű, durva házi kerámiák is előkerültek, illetve a 3. objektumból egy kis, vékony falú csésze.

54 HOM Rég. Ad.: 3422-03

Az utolsó objektum, az elsődleges meghatározás szerint, egy Árpád-kori, kisebb, felhagyott kemencét rejtő gödör volt. Az oldalfalának egy részlete és az aljának egy darabja volt feltárható. Az igen magas szinten megjelenő talajvíz miatt a platnit és egy másik objektum alját nem tudtuk kibontani.

BORBÉLY ZSUZSANNA

209. Mezőhegyes határa (Békés megye) Ő, B?, N?, Á, Kk, I

Az Ásatárs Kft. 2011-ben megelőző feltárást végzett a MOL Nyrt. Dombegyház-DNy-8 és DNy-9, valamint Mezőhegyes-DK-1 kútbekötő vezeték nyomvonalára által érintett régészeti lelőhelyeken.

Csatókamarás (KÖH 73993): A lelőhely Mezőhegyes határának ÉK-i részében, a Csatókamarás nevű külterületi rész (az Állami Gazdaság 73-as majorja) D-i és DK-i oldalán, a Cigánka-ér medrétől kissé távolabb, attól Ny-ra, egyenetlen, változatos felszínen 240–420×900 m-es felületen helyezkedik el. Az Árpád-kori és a késő középkori leletanyag előfordulásának sűrűsége, illetve fogyása alapján feltételezhető volt, hogy a lelőhely Ny-i szélé a majorba vezető egykori vasút nyomvonalára Ny-i oldalára nem nagy mértékben terjedt át. A terepbejáráskor megfigyelt adatok és jelenségek szerint a lelőhely legintenzívebb része a mai Csatókamarás beépített területétől DK-re helyezkedik el, s ettől szintén DK-i irányban távolodva a leletanyag sűrűsége fokozatosan csökkent. A leletanyag és a középkori oklevelek alapján erre a területre azonosítható az Árpád-kori előzményű késő középkori Csatókamarás település. A 2011. június 27. és július 5. között végzett megelőző feltárást a lelőhely D-i részét érintette, a lehumuszolt felület 2792 m² volt.

A lelőhely 900 m hosszan esett a 4 m széles gázvezeték nyomvonalába, azonban a 73-as majorától közvetlen D-re eső szakaszon gépi munkát nem lehetett végezni, így csak kb. 740 m hosszú szakaszt tártunk fel. A nyomvonal két nagyobb ÉK–DNy-i irányú magaslattal érintett, a mélyebb fekvésű részekben 60–80 cm, a magaslatokon 35–45 cm mélyen jelentkezett a sárgásbarna agyagos altalaj. A nyesett felszínen 118 objektum (133 stratigráfiai egység) folytja rajzolódott ki, egyenletes sűrűségben. Az objektumok száma a magaslatokon és azok lejtőin volt magasabb.

A jelenségek közül 70 gödör, 48 árok, 13 cölöphely, 1 ház és 1 tanyahely volt. Korukat tekintve 1 őskori, 16 Árpád-kori, 11 késő középkori, 5 újkori és 100 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. Az egyetlen kerek alakú őskori gödörrel betöltéséből a nyomvonal K-i részén egy kézzel formált edény aljtöredéke került elő.

Az Árpád-kori településobjektumok nagy részének a mezőgazdasági munkák miatt csak az alja maradt meg, míg a mélyebbre ásott késő középkori, illetve újkori gödröket és árkokat az említett munkálatok nem bolygatták meg ilyen nagymértékben. Az előkerült objektumok kb. 70%-ánál csak az egykori beásás alját tudtuk megfogni. A nyomvonal valószínűleg a lelőhely szélét érintette, hiszen a feltárt felületet a kisebb-nagyobb területeket átölölő, szögletes alakú kerítő árkok, illetve az egy- és kéttagú vízelvezető árkok tagolták. Két körárok-részlet,

valószínűleg karámként használt objektum is előkerült, melyek közül az egyiket biztosan a késő középkorra lehetett keltezni. Az állattenyésztéssel kapcsolatban álló kerítő árkok a magaslatok lejtőin, illetve a mélyebb fekvésű részekben, egymás mellett helyezkedtek el.

Az árkok között kisebb-nagyobb méretű, kerek és ovális alakú gödröket és egy késő középkori szögletes alaprajzú, félig földbe mélyített épületet is feltártunk. Az építmény egy része a D-i szelvényfal alá nyúlt, méretét nem tudtuk meghatározni. Alján letaposott járósíntet figyeltünk meg, a padlójába 3 cölöphelyet mélyítettünk.

Nagyon kevés leletanyag került elő: Az Árpád-kori objektumokból korongon készített fazék- és bogrács-töredékek, a késő középkori objektumokból korongolt fazék-, korsó- és kályhaszemtöredékek. Több objektumban csak állatcsontokat (sertés, szarvasmarha, szárnyas) találtunk.

2011 őszén a kivitelezés során a lelőhelyen Ny-i irányba, kb. 250–300 m hosszan folytatódott a földmunka, azonban ezen a területen feltárást nem történt, mert a sűrű kábel-, és vezeték-hálózat miatt a MOL nem engedélyezte a gépi munkát, kézi erővel ásták ki a gázárkot. A lelőhely Ny-i részén megfigyelt 7 objektumot ezért nem tudtuk feltárni, csak metszetben dokumentáltuk a jelenségeket. A lelőhely Ny-i irányú kiterjedése a 2010. évi terepbejáráskor megállapítottól még kb. 100 m-rel tovább tart Ny-i irányba, a 73-as majorhoz vezető földúttól Ny-ra. A szakfelügyelet során tett megfigyelések alapján a lelőhely addig tart, míg a gázvezeték Ny–K-i irányú szakasza derékszögben É-i irányba fordulva megtörik. A szakfelügyelet során, a gázárkok falában megfigyelt objektumok közül 5 gödör, 1 kemence és 1 cölöphely volt. Korukat tekintve 5 Árpád-kori és 2 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt.

Munkatársak: Gallina Zsolt régész, Barta Gábor, Berta Adrián, Gémesi Tamás technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

I-es tábla (KÖH 75619): A lelőhely Mezőhegyes DK-i határában, a Mezőhegyes és Battonya közötti műút É-i oldalán, a műúttól kb. 400 m-re, a Kossuth-teleptől DNy-i irányban, egy minden irányban mélyedésekkel körülvett, É–D-i irányú kiemelkedés területén egy 140×300 m-es felületen helyezkedik el. Pontos kiterjedését a terepbejáráskor a kedvezőtlen felszíni viszonyok miatt nem lehetett meghatározni. Az 1+095–1+218 km-szelvények között május 31-én és június 1-jén végzett feltárást a lelőhely középső részét érintette, a humuszolás 306 m²-en történt meg. A 6 m széles és 123 m hosszú nyomvonalon a sárgásbarna agyagos altalajon (80–100 cm mélyen) 1 objektum folytja rajzolódott ki. A kerek alakú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú gödör betöltéséből korhatározó leletanyag nem került elő.

Kossuth-telep, Kockás-tanya (KÖH 75617): A lelőhely Mezőhegyes határának DK-i részén, a Mezőhegyes–Battonya közti műúttól É-ra, a Kossuth-teleptől pedig K-re, a telep K-i szélétől mintegy 400 m-re, a térképen még jelölt Kockás-tanya helyének D-i oldalán, két hatalmas mélyedés DNy-i illetve ÉNy-i partján kb. 150×300 m-es felületen helyezkedik el. Pontos kiterjedését a kedvezőtlen felszíni viszonyok miatt a terepbejáráskor nem lehetett meghatározni. A 2011. május 31.

és június 3. között végzett megelőző feltárás a lelőhely D-i szélét érintette, a humuszolás 1097 m²-en történt.

A 6 m széles és 299 m hosszú nyomvonalon, a sárgásbarna agyagos altalajon (70–90 cm mélyen) 16 objektum (18 stratigráfiai egység) feltárta rajzolódott ki. A lelőhely nyomvonalba eső részének a K-i és a DNY-i szakasza kb. 15–20 m-es szakaszon, ill. a középső része helyenként régészetileg negatív volt. Az említett területeket 2 m széles kutatóárokokkal vizsgáltuk át.

Az előkerült jelenségek közül 1 ház, 4 cölöphely, 6 árok és 7 gödör volt. Korukat tekintve 2 őskori, 3 újkori és 13 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. A feltárt lelőhelyen kerek és téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő vagy meredek falú gödröket, felszín fölé épített építmény szögletes alakú oszlophelyeit, É–D-i, illetve Ny–K-i irányú vízelvezető árkokat és egy szögletes alaprajzú, félig földbe mélyített őskori épület részletét tártuk fel. Az őskori – talán bronzkori – objektumokból jellegtelen edénytöredékek, állatsontok és megmunkált kőszerszók kerültek elő.

Munkatársak: Barta Gábor technikus.

GULYÁS GYÖNGYI

Pereg-pusztá, Komlószáritó (KÖH 31811): A lelőhely Mezőhegyes DK-i részén, a Mezőhegyes–Battonya közti műúttól É-ra, a Komlószáritótól ÉK-re egy 850×950 m-es kiterjedésű felületen helyezkedik el. A 2000-ben végzett terepbejárás adatai némileg módosultak a 2010-ben végzett terepbejárás során, mivel a lelőhely DNY-i kiterjedését mintegy 100×200 m-rel megnövelték. A korábban és a 2010-ben lokalizált lelőhelyek kapcsolatát a rossz látási viszonyok miatt nem lehetett meghatározni. A MOL-vezeték nyomvonalán, a 0+281–0+368 km-szelvények között június 1–3. között kutattunk. A lelőhely D-i részén, a lehumuszolt 334 m²-en, a 6 m széles és eredetileg 87 m hosszú nyomvonalon, a sárgásbarna agyagos altalajon (80–90 cm mélyen) 5 objektum (8 stratigráfiai egység) feltárta rajzolódott ki. A településobjektumok a nyomvonal K-i szélén helyezkedtek el. A jelenségek közül 1 gödör, 1 cölöphely és 6 árok volt. Korukat tekintve egy őskori vagy népvándorlás kori a többi korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

Munkatársak: Barta Gábor, Gémesi Tamás, Móricz Róbert technikusok.

GALLINA ZSOLT

210. Mezőkeresztes határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, R, B, Sza, N, Á, Kk, Kú, I

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Mezőkeresztesre vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Mezőkeresztesre vonatkozó része a Csicse–Mezőkeresztes közigazgatási határtól a Mezőkeresztes–Mezőnyárad közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 8267 m. A terepbejárásokat 2011. november 21–22-én végeztük.

Bika-tó (KÖH 89909): A lelőhely a Mezőkeresztes – Mezőkövesd közigazgatási határtól kb. 685 m-re ÉK-re helyezkedik el. Területén a friss szántásban és a sarjadó vetésben rézkori, császárkori, Árpád-kori és 14–15. századi leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK – DNY-i irányú kiterjedése kb. 540 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Bodzás I. (KÖH 72371): A lelőhely a 3-as sz. főúttól 800 m-re ÉNy-ra található. Területén a mélyszántásban császárkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Bodzás II. (KÖH 72373): A lelőhely a 3-as sz. főúttól 550 m-re ÉNy-ra, egy, a környezetéből kissé kiemelkedő dombon található. Területén a mélyszántásban neolitikus vagy rézkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Bodzás III. (KÖH 90775): A lelőhely a 3-as sz. főúttól 500 m-re É-ra található. Területén a mélyszántásban 14. századi leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 140 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Csicse/Mezőkeresztes Dobrik-dűlő (KÖH 72379): A Csicse–Mezőkeresztes közigazgatási határ közelében, sarjadó vetésben őskori kerámiát gyűjtöttünk. ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 250 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik. A területen csekély mennyiségű császárkori kerámiát gyűjtöttünk.

Kácsi patak I. (KÖH 90781): Mezőnyárad belterületétől kb. 750 m-re ÉK-re helyezkedik el a lelőhely egy, a környező szántóföldekből kissé kiemelkedő dombon. Területén a mélyszántásban középső neolitikus, rézkori, 4. századi és népvándorlás kori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 180 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Kácsi patak II. (KÖH 90783): Mezőnyárad belterületétől kb. 750 m-re ÉK-re helyezkedik el a lelőhely, egy, a környező szántóföldekből kissé kiemelkedő dombon. Területén a mélyszántásban középső neolitikus és császárkori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 180 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Tagosok birtoka I. (KÖH 72375): A lelőhely a 3-as sz. főúttól 220 m-re DK felé, a Geleji-víztorlóba vezető csatornától 730 m-re ÉK-re található. Területén a mélyszántásban bronzkori és császárkori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 320 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Tagosok birtoka II. (KÖH 72377): A lelőhely a Csicse–Mezőkeresztes közigazgatási határtól 500 m-re DNY-ra, egy, a környezetéből kissé kiemelkedő dombon található. A területen a sarjadó vetésben egy bronzkori és császárkori település nyomait azonosítottuk. A lelőhely ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 105 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Vasútra járó dűlő I. (KÖH 72367): A lelőhely Mezőnyárad belterületétől kb. 1500 m-re K-re, egy, a környező szántóföldekből markánsan kiemelkedő domb Ny-i oldalában helyezkedik el. Területén a mélyszántásban rézkori és császárkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Vasútra járó dűlő II. (KÖH 72369): A lelőhely a vasút jelenlegi nyomvonalától 330 m-re DK-re található. Területén

a mélyszántásban neolitikus vagy rézkori és császárkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Vasútra járó dűlő III (KÖH 90779): A lelőhely a vasút jelenlegi nyomvonalától 500 m-re DK-re található. A Mezőkeresztes, Vasútra járó dűlő II. lelőhelytől (KÖH 72369) 240 m-re ÉK-re fekszik. Területén a mélyszántásban neolitikus leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely K–Ny-i irányú kiterjedése kb. 20 m, É-i és D-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Zöld Majortól északra (KÖH 89905): A lelőhely a Mezőnyárád–Mezőkeresztes közigazgatási határtól kb. 560 m-re DNy-i irányban, a vasúti átjáró Ny-i oldalán helyezkedik el. Területén a friss szántásban őskori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 40 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Zöld Majortól északra, kiskertek (KÖH 89903): A Mezőnyárád – Mezőkeresztes közigazgatási határtól kb. 190 m-re DNy-ra helyezkedik el a lelőhely, egy, a környező szántóföldekből kissé kiemelkedő dombon. Területén a mélyszántásban neolitikus vagy rézkori és kora újkori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 110 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Zöld Majortól északra 2. (KÖH 89907): A lelőhely a Mezőnyárád D-i részén található vasúti átjárótól 610 m-re DNy-ra helyezkedik el. Területén a friss szántásban és a sarjadó vetésben néhány ismeretlen korú paticsot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 35 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Gyárfási József, Hajdú István, Hajdú Melinda, Kalászi György, Miskolczi Melinda, Nagy S. József, Páll Gergely és Tóth Krisztián.

GÁL VIKTOR

211. Mezőkövesd határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Sza, Kk

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Mezőkövesdre vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Mezőkövesdre vonatkozó része a Mezőkeresztes–Mezőkövesd települések közigazgatási határától a Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyék közötti közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 8900 m. A terepbejárásokat 2011. november 22 – 23-án végeztük.

Kánya-patak kelet (KÖH 89925): A lelőhelyet a Mezőkövesd DNy-i határában található vasúti átjárótól K-re, a vasút D-i oldalán azonosítottuk. Területén a mélyszántásban őskori leletanyagot gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 10 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Meleg-oldal (KÖH: 30975): A Mezőkövesd belterületétől DNy-ra található, a vasút nyomvonalától É-ra elhelyezkedő, nagy kiterjedésű lelőhelyen a friss szántásban neolitikus leletanyagot gyűjtöttünk.

Nagy-fertő (KÖH: 30976): A Mezőkövesd belterületétől DNy-ra található, a vasút nyomvonalától D-re elhelyezkedő,

nagy kiterjedésű lelőhelyen a friss szántásban neolitikus és bronzkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Vadlencsés 1 (KÖH 89915): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőkövesd közigazgatási határtól kb. 485 m-re DNy-ra helyezkedik el. Területén a mélyszántásban őskori leletanyagot gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 25 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Vadlencsés 2 (KÖH 89917): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőkövesd közigazgatási határtól kb. 740 m-re DNy-ra helyezkedik el. Területén a mélyszántásban őskori leletanyagot gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 25 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Vadlencsés 3 (KÖH 89919): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőkövesd közigazgatási határtól kb. 1020 m-re DNy-ra helyezkedik el. Területén a mélyszántásban 14. századi leletanyagot gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 15 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Vadlencsés 4 (KÖH 89921): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőkövesd közigazgatási határtól kb. 1320 m-re DNy-ra helyezkedik el. Területén a mélyszántásban császárkori leletanyagot gyűjtöttünk. ÉK–DNy-i irányú kiterjedése kb. 115 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Vasút alja dűlő (KÖH 89937): A Mezőkövesd belterületétől DNy-ra, a vasút nyomvonalától D-re elhelyezkedő, nagy kiterjedésű lelőhelyen a friss szántásban császárkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Gyárfási József, Hajdú Melinda, Kalászi György, Miskolczi Melinda, Nagy S. József, Páll Gergely és Tóth Krisztián.

GÁL VIKTOR

212. Mezőnagymihály-Nagyecser határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza

A Herman Ottó Múzeum a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága megbízásából megelőző feltárást végzett Nagyecser település körzetében 2011. szeptember 6. és október 14. között. A kutatás a tervezett földkabel két nyomvonalszakaszára terjedt ki.⁵⁵

Nagyecser észak (KÖH 59370): A Nagyecsertől 1 km-re É-ra lévő nyomvonalszakasz É-i, mintegy 80 m hosszú szakaszán 5 a császárkori objektum került elő. Ezek alapján kapcsolat feltételezhető a 2008-ban a lelőhelytől É-ra húzódó, szintén földkabel fektetését megelőző régészeti feltárás során megismert császárkori teleprészlettel. Az idei évben 1 gödröt, 2 kisebb gödörkomplexum részletét, 1 a nyomvonalszakaszon keresztül húzódó árkot és 1 cölöplyukat tártunk fel. Az objektumokból csak igen csekély mennyiségű leletanyag (kerámia) került felszínre.

Nagyecser dél (KÖH 59371): A feltárás második szakaszában a D-i településhatártól induló nyomvonalszakasz területén dolgoztunk. A 775 m hosszú nyomvonalon a több mint 1800 m² lehumuszolt területen 29 objektum került elő: 16 gödör, 1 kút, 3 gödörkomplexum, 2 árok, valamint 7 cölöplyuk.

⁵⁵ Az alábbi két lelőhely korábbi kutatását ld. RKM 2008, 231.

A leletanyag kisebbik része a különböző nagyságú, rézsűs oldalú, vagy nagyobb méretű méhkas alakú tárológödörökből került elő. Nagyobbik része 2, egyenként majd 40 m² kiterjedésű gödörkomplexumokból származott. A bronzkor végéről származó, a Gáva-kultúrához köthető leletanyag legnagyobb részét kerámiatöredékek alkotják. Az egyik gödörből egy szájával lefelé fordított, kultikus céllal elhelyezett ép edény került felszínre. A gödörkomplexumok betöltéséből tulipán formájú edény, besimított fényezett felületű edények töredékei valamint ép bronztü is előkerült.

GÁL VIKTOR

213. Mezőnyárad határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R?, Sza

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Mezőnyáradra vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Mezőnyáradra vonatkozó része a Mezőkeresztes–Mezőnyárad települések É-i közigazgatási határtól a Mezőnyáradot D-ről megkerülő Mezőkeresztes–Mezőnyárad D-i közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 2700 m. A terepbejárásokat 2011. november 18-án végeztük.

Gyeptörés (KÖH 89893): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőnyárad vasútállomástól kb. 615 m-re DNY-ra kezdődik, és DNY-i irányban haladva a Mezőnyárad–Mezőkeresztes közigazgatási határtól kb. 500 m-re ÉK-re ér véget. Területén több foltban (Gyeptörés 1., Gyeptörés 2., Vasúton-túli 2.) gyűjtöttünk őskori leletanyagot a friss szántásban, illetve sarjadó vetésben. A leletek a neolitikumhoz vagy a rézkorhoz sorolhatók. A lelőhely ÉNy–DK-i kiterjedése ismeretlen.

Gyeptörés 3 (KÖH 89899): A lelőhely a Mezőnyárad–Mezőkeresztes közigazgatási határtól kb. 275 m-re ÉK-re helyezkedik el. Területén a friss szántásban és a sarjadó növényzetben középső neolitikus leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely megfogható ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 50 m, ÉNy–DK-i kiterjedése azonban ismeretlen.

Gyeptörés 4 (KÖH 89901): A lelőhely a Mezőnyárad–Mezőkeresztes közigazgatási határtól kb. 50 m-re ÉK-re helyezkedik el. Területén a friss szántásban és a sarjadó növényzetben császárkori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely megfogható ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 15 m, ÉNy–DK-i kiterjedése azonban ismeretlen.

Száraz-tó partja (KÖH 16098): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőnyárad közigazgatási határtól kb. 370 m-re DNY-ra helyezkedik el. Területén a mélyszántásban és a közepes intenzitású növényzetben császárkori kerámiát, valamint paticsot gyűjtöttünk. A terepbejárás során a területet két régészeti lelőhelyre bontottuk, melyeknek a Mezőnyárad, Úrbéri-rét és a Mezőnyárad, Majorsági-rét elnevezést adtuk. Csak a későbbiekben derült ki, hogy a terepbejárás során rögzített lelőhelyek a korábban már azonosított Száraz-tó partja részét képezik.

Vasúton-túli 1 (KÖH 89891): A lelőhely a Mezőkeresztes–Mezőnyárad vasútállomástól kb. 230 m-re DNY-ra helyez-

kedik el. Területén a mélyszántásban császárkori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK–DNY-i irányú kiterjedése kb. 20 m, ÉNy-i és DK-i irányban ismeretlen mértékben folytatódik.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Gyárfási József, Miskolczi Melinda, és Páll Gergely.

HAJDÚ MELINDA

214. Mezőzombor határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Sza, Ú

2011 folyamán terepbejárásokat végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Sár-rét, 3. domb (MNy-10 lh., KÖH 39653, 39654): A nyomvonal 49–57 hm-szelvénye között nagy kiterjedésű, több korszakot felölelő település felszíni nyomait azonosítottuk. A lelőhely Mezőzombortól 600 m-re K-re található a vasút mentén. D-i szélét a Taktaköz magaspartja képezi, Ny-i szélét egy névtelen patak medre, K-i szélét pedig a Fördök-patak jelzi. A vasúti töltés D-i oldalán egy kb. 3–5 m széles gazos terület, majd egy földút választja el a szántót és a lelőhelyet a vasúti területtől. Ugyanakkor bizonyos, hogy ezek alatt is lehetne régészeti leleteket találni. A két meder közti szántókon többféle művelés van, azonban mindegyiken sikerült leletet találni. A vasút tehát a Taktaköz magaspartján halad, és a vasút mindkét oldalán tudunk nagy mennyiségben leleteket gyűjteni. Nagyon intenzív lelőhely, nagyon sok régészeti lelettel. A lelőhely K-i végében az őskori leletek mellett nagyobb mennyiségű újkori kerámia is volt, viszonylag nagyobb mennyiségű építési törmelékkel. A legtöbb lelet a lelőhely két végén került elő, az 52–53 hm-szelvények között viszonylag kevesebb. A leletek között nagy mennyiségű kézzel formált kerámia, és nagyon sok pattintott kőeszköz, illetve magkő is volt, melynek nyersanyaga a közeli hegyekben található meg. A 43–53 hm-szelvények között a vasút É-i oldalán nem tudunk terepet járni, mert ott kb. 2 m magas álló kukorica volt. Terepbejárásunk egyértelműen igazolta, hogy a régészeti lelőhely lényegesen nagyobb annál, ami a nyilvántartásban szerepel, és magába foglalja a Csengeri Piroska által 2003-ban Sár-rét, 4. domb (KÖH 39654) néven azonosított lelőhely⁵⁶ területét is.

Sár-rét II., Vasúti delta (MNy-11 lh., KÖH 16108): A nyomvonal 57–69 hm-szelvénye között nagy kiterjedésű település felszíni nyomait azonosítottuk. A lelőhely Mezőzombortól 1500 m-re K-re található a vasút mentén. D-i szélét a Taktaköz magaspartja képezi, Ny-i szélét a Fördök-patak medre, K-i szélét pedig a Misk-csatorna ásott medre. A vasút és a Taktaköz közti terület szélessége jelentősen lecsökkent, közel 50 m-re tehető. A vasút a Taktaköz magaspartján halad, és a vasút mindkét oldalán lehetett nagy mennyiségben régészeti leleteket gyűjteni. Nagyon intenzív lelőhely, nagyon sok régészeti lelettel. A legtöbb a két végén volt, a vasút É-i oldalán, a deltában már lényegesen kevesebb leletet találtunk. A leletek között nagy mennyiségű kézzel formált kerámia, nagyon sok pattintott kőeszköz, illetve magkő is volt, továbbá kő nehezekek és

⁵⁶ RKM 2003, 106.

egy késő római bronzpénz is előkerült. A KÖH nyilvántartása szerint a lelőhelytől É-ra 200 m-e helyezkedik el egy korábban is ismert régészeti lelőhely, ahol rézkori és római kori településrészletek kerültek elő ásátáson. Noha a nyilvántartás szerint a két lelőhely területe nem fedi egymást, mégis úgy gondoljuk, hogy az újonnan felfedezett és a nyilvántartott régészeti lelőhely egy és azonos. Ráadásul nem is arról van szó, hogy a két lelőhely körvonala valójában egyet alkot, hanem arról, hogy a kettő közül valószínűleg csak az egyik valós, méghozzá az, amelyiket a mostani terepbejárásunkon regisztráltunk. A feltáró régész, Simán Katalin ugyanis egyértelműen fogalmaz: „a lelőhely az ún. vasúti deltától Tarcfal felé eső pályaszakasz mellett van”. Ráadásul a pontos hm-szelvényeket is megadja („62. és 69. pontja között”), és az adat kizárólag a tarcali szelvényezéssel lehet azonos. Összegezve megállapíthatjuk, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhely körvonala rossz helyen volt jelölve. Mivel a Sárospatak felé tartó ág nem esett jelen eljárás területébe, ezért ott nem végeztünk terepbejárást, így azt nem tudjuk megítélni, hogy a nyilvántartásban szereplő körvonalon belül van-e régészeti lelőhely, vagy sem.

LENGYEL GYÖRGY – P. FISCHL KLÁRA – SZALONTAI CSABA

Méra, Sós pást

(KÖH 78433)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

A lelőhelyen 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

215. Miske határa

(Bács-Kiskun megye) Ő, U, R, B, Á, Kö

2011. március 8-án, a Viski Károly Múzeum restaurátorával és a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága munkatársaival hitelesítés céljából bejártuk a Vadász Éva által 1966-ban és D. Szabó K. által az 1980-as évek végén leírt régészeti lelőhelyeket Miske DK-i határrészében. A felkeresett 5 helyszín közül 3 lelőhelyet sikerült lokalizálni és azok területén leleteket gyűjteni. A korábbi adatok kiegészítéseként az alábbi megjegyzéseket tesszük:

Miske, Daruhegy (KÖH 77517): A Miske–Hajós műúttól mintegy 1,9 km-re, a volt tsz gyümölcsöstől kb. 300 m-re ÉK-re, a Dulovits-pusztára vezető földút mindkét oldalán, a Ratsmann-csatorna, egykori Góda közelében elnyúló, környezetéből határozottan kiemelkedő dombháton középkori település nyoma. D. Szabó K. a középkori Sógó/Salgó/Suhogó-val azonosítja (D. Szabó K. 47. lelőhelye az átadási listán. Hivatkozás: VKM 1193-2001.) Kiterjedése kb. 300×100 m. Ma gyeppel leletanyagot a vakondtúrásokban gyűjtöttünk.

Miske, Daruhegy möge (KÖH 77519): A Miske–Hajós műúttól mintegy 2,2 km-re, a Daruhegy lelőhelytől kb. 300 m-re ÉK-re, a Ratsmann-csatorna, egykori Góda kanyarulatában, egykor szigetszerűen kiemelkedő, tell-jellegű őskori település, neolitikon (vonaldíszes), rézkori (badeni) és bronzkori leletanyaggal. Kiterjedése kb. 50×100 m. Ma szántó. (D. Szabó K. szám nélküli lelőhelye az átadási listán. Hivatkozás: VKM 1193-

2001.)

Miske, Rókafark (KÖH 77521): A Miske–Hajós műúttól kb. 1 km-re ÉK-re, a volt tsz gyümölcsöstől kb. 1,5 m-re DK-re, a hajósi határszél közelében, egykori szőlők helyén, környezetéből kiemelkedő, hosszan elnyúló dombháton őskori, Árpád-kori kerámiatöredékek. Kiterjedése kb. 400×100 m. A lelőhely valószínűleg megegyezik Vadász Éva H 1 lelőhelyével. A hitelesítéskor túlnyomóan Árpád-kori leletanyag és kiszántott csontvázas temető. (Hivatkozás: VKM 1193-2001; VKM RA 4-2005.)

Munkatársak: Fekete Róbert restaurátor (VKM), Agócs Péter természetvédelmi őr és Balázs Réka geográfus (KNPI).

KUSTÁR ROZÁLIA

216. Miskolc, Győri kapu

(KÖH 76503)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

2011. február 18-án a Zöld Nyíl villamos projekthez kapcsolódóan – lakossági bejelentés alapján – helyszíni szemlélt folytattunk. Az Újgyőri főtér és a Thököly u. 2. szám előtt a villamosvezetékek oszlopainak kb. 2×2 m-es szelvényeket ástak, megközelítőleg egymástól 10 m-es távolságra. Helyszíni szemlélnk időpontjában már a teljes szakaszon bebetonozásra kerültek a szelvények. A Győri kapu 57. szám környezetében hagyták már csak ott az oszlophelyek mellett a kinyert földet. Ezekben a depókban szórvány kora újkori kerámiát és kályhacsempe-töredékeket gyűjtöttünk, amelyek egy korábban ismeretlen lelőhelyet jeleznek.

Munkatársak: Gál Viktor és Makoldi Miklós.

MISKOLCZI MELINDA

217. Miskolc, Széchenyi utca 1., Avas szálló

(KÖH 63178)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza, Á, Kk, Kú

A 2527/3 hrsz. alatti Avas szálló, valamint a Városház tér 13. sz. alatti Almássy kúria ingatlanjainak határán 2006-ban szállóbővítés kivitelezéséhez munkagödört alakítottak ki oly módon, hogy az nagyobb részt az Almássy kúria telkébe mélyedt. A kivitelezés azóta leállt, a szállodabővítés megakadt, az udvaron épületcsonkok, alaptettek vannak – jelenleg gondozatlan állapotban. A tereprendezés előtt a megnyitott munkagödör régészeti megfigyelését és rétegtani kutatását végezte a Herman Ottó Múzeum 2011. június 7–16. között.

Kitisztítottuk a több éve gondozatlan munkagödör metszetalát a gáztól és az eróziótól, majd közel függőleges metszetalat alakítottunk ki, melyen jól elkülöníthető rétegződést figyeltünk meg. A mai járószint alatt 40–50 cm vastag modern törmelékrétegek húzódtak, melyek alatt egy vékony sárga homokkőves építési szint futott, ami a mellette azonosított törtkővekből rakott alapozások épületeinek építési szintje lehetett. Ezen alapozásokat 100–130 cm vastag, 16–17. századi leletekkel keltezett feltöltési rétegre ástak, ugyanakkor az alaphoz tartozó épületek pusztulását már a 20. század elejére helyezhetjük. Azaz az épületek az Almássy kúria 18. század végi építése előtt születtek, de később párhuzamosan használatban voltak

azzal, mintegy 100 évvel ez előttig.

A vastag késő középkori, kora újkori feltöltési réteg alatt egy 5–10 cm-es barna agyagos réteg következett, melynek a teteje le volt taposva. Ebből 14–15. századra keltezhető leletanyag bukkant elő. Ez alatt élesen elváló, sötétszürke, vastag agyagréteget figyeltünk meg, melyből késő Árpád-kori kerámia került felszínre, viszonylag nagy számban. Ezen réteg tetején, egy kisebb foltban keményre taposott agyagot találtunk, melynek az alját szenült korom alkotta.

A 13. századra datálható réteg alatt már jelentkezett a bolygatlan sárga agyagos altalaj, melyben meglepő módon további beásás nyoma látszódott. Ennek tisztítása során császárkori leleteket találtunk.

Az Árpád-kori réteget É-on egy kora újkori, 17. századra datálható gödörbetöltés vágta. Innen É-ra a munkagödör metsztfala nem volt kutatható.

A letaposott agyagréteg a metsztfal D-i végében erőteljesen megsüllyedt, aminek oka, hogy itt egy kút mélyedt a felszínbe. A víznyerőhely felét nemcsak metszetben figyelhettük meg, hanem felszínben is rábonthattunk. A bontási szinten a 310 cm átmérőjű kút közel függőleges oldalú volt, majd összeszűkülte. A bontási szint felett a metsztfal tanúsága szerint tölcéses kialakítással bírt. Kibontva a munkagödör bontási szintjéhez képest 360 cm mély volt, de a teljes mélység jóval nagyobb lehetett. Betöltéséből elsősorban 15. századra keltezhető mázatlan kerámiára bukkantunk, valamint viszonylag sok állatcsont, továbbá egy beledobott egész kutya teteme is előkerült. Az alján 40 cm vastag folyami kavicsos szűrőréteget helyeztek el a víz tisztítása céljából. Egyéb épített kútszerkezet nyomára nem bukkantunk, az egyszerű kopolyakút alján még a mai rendezett, belvárosi, lesüllyedt talajvízszint ellenére is szivárgott már a víz.

A kutatás során további régészeti objektumot nem azonosítottunk. A terület a középkori Miskolc kertvégeit alkothatta, ennek tudható be, hogy településnyomokra nem leltünk. A középkori házakat innen D-i irányba, a meglévő Avas szálló és Almássy kúria épületei, vagy éppen a mai főutca alatt sejtethetjük. A rétegek elsősorban a házakhoz tartozó, a kertvégekbe kihordott feltöltésekből alakultak ki. Ezen hátsó részeket csupán csak a 17. századot követően telepítették be, ekkor épülhetett az S3 és 4 alapozásokhoz kapcsolódó egykori épület.

SZÖRENYI GÁBOR ANDRÁS

218. Miskolc-Diósgyőr, Várfürdő (KÖH 76609)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A Diósgyőri vártól ÉNy-ra fekvő Várfürdő területén, az itt létesítendő „Lovagi tornák tere” helyszínén végeztünk 2011 szeptemberétől feltárást, melynek során előkerült egy, minden bizonnyal a vár vízesárkával összeköttetésben lévő, kovezett aljú és falú csatorna 42 m-es szakasza. A csatorna aljáról Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi János által veretett pénzek, kerámiatöredékek, és a vár leletanyagából ismert, színes mázas tetőcserepek származnak, jelentős mennyiségű kovacsolt vaszszög kíséretében. A csatorna közelében több helyen megfigyeltük egy apró, zúzott kővel borított felület (egykori út?) meglétét.

A feltárandó terület É-i végében kőkemencével ellátott, földbemélyített házak maradványaira bukkantunk. A házakból és a kemencék tapasztásából előkerült nagy mennyiségű kerámiatöredék kora megegyezik az archaeomágneses vizsgálat eredményével, mely szerint az 1. sz. kemence használatának ideje Kr. u. 1034.2 ± 119.6 év, a 2. számúé pedig Kr. u. 915.5 ± 52.3 év.

LOVÁSZ EMESE

219. Miskolc határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Szk, Kö

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Miskolcra vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Miskolcra vonatkozó része Miskolc–Tiszai-pályaudvartól a Miskolc–Kistokaj közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 6390 m. A terepbejárásokat 2011. november 11-én végeztük.

Hejő mellett 1. lelőhely (KÖH: 85713): A lelőhely a Hejőtől kb. 115 m-re Ny-i irányban helyezkedik el. A mélyszántásban középkori leletanyagot gyűjtöttünk. A kb. 40 m hosszán, ÉK–DNy-i irányban elhelyezkedő lelőhely DK-i és ÉNy-i irányú kiterjedése ismeretlen.

Hejő mellett 2. lelőhely (KÖH: 85715): A Hejőtől kb. 290 m-re Ny-i irányban, a Hejő mellett 1. lelőhelytől 360 m-re D felé elhelyezkedő lelőhely területén a mélyszántásban őskori és középkori leletanyagot gyűjtöttünk. A kb. 30 méter hosszán, ÉK–DNy-i irányban elhelyezkedő lelőhely DK-i és ÉNy-i irányú kiterjedése ismeretlen.

Hejő mellett 3. lelőhely (KÖH 83363): A lelőhely Miskolc és Kistokaj közigazgatási határától 270 m-re ÉNy felé, a Hejő mellett 2. lelőhelytől 930 m-re DK-re helyezkedik el. A mélyszántásban neolitikus, késő bronzkori és szkíta kori leletanyagot gyűjtöttünk. A kb. 270 m hosszán, ÉNy–DK-i irányban elhelyezkedő lelőhely ÉK–DNy-i irányú kiterjedését a terepbejárás során nem tudtuk meghatározni.

Munkatársak: Kövári Ivett, Nagy S. József, Tóth Krisztián.

HAJDÚ MELINDA

220. Miszla, Káposztás-kertek

(KÖH 78003)

(Tolna megye) Ő, Ró

A miszlai polgármestertől megtudtam, hogy évekkel korábban saját földjén egy szoborláb töredékét szántotta ki. Lelőhelye a falutól ÉK-re, a falut keresztülzelő patak É-i felén, a halastóhoz vezető út DK-i felén fekvő, a patakkel párhuzamos szántóföld lábánál fekvő rét széle. 2011. június 20-án, a keskeny parcellán elszórtan néhány jellegtelen őskori és római cserepet találtam, ÉNy-i sarkában több téglatöredék újkori épület helyét jelezte. A „szobortöredék” anyaga alapján nem régészeti korú.

K. NÉMETH ANDRÁS

221. Mogyoróska, Regéci vár**(KÖH 16252)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Kk, Kú**

A 2011. május 23–26. közötti régészeti szakfelügyeletnek kettős célja volt. Egyrészt a Középső vár udvara felől az Alsó várba vezető turistaút egy szakaszát kellett áthelyezni az Alsó vár sziklatömbjének ÉK-i oldalán. A nyárra tervezett ásatáson az Alsó várba vezető eredeti lépcső feltárhatóvá kellett váljon. A munka során a turistaút új szakaszának vonalában az egykor a K-i várfalon a DK-i bástya felé nyíló ajtó részlete és annak egyik szarköve is előkerült.

A munka másik célja a Középső vár K-i palotaszárnyának D-i szakasza veszélyelhárító-állagmegóvó falazási munkáinak előkészítése volt. Egyrészt letisztítottuk a palotaszárny D-i végén 2010-ben teljesen feltárt⁵⁷ kis méretű boltozott tér (51. helyiség) feletti területet (56. terület) annak földes járószintjéig. A palotaszárny D-i helyiségeinek (58. és 59. helyiség) ajtó- és ablaknyílásait, illetve az 58. helyiség belső oldalát annyira tisztítottuk meg az omladéktól, hogy a falazás során dolgozni lehessen benne és állványt lehessen felállítani.

A májusi előkészítő munkák után június második felében megtörtént a K-i palotaszárny D-i szakaszán az állagmegóvás és a részleges helyreállítás.

A falakon a kipergett eredeti kötőanyagot (habarcsot) és köveket pótoltuk, a meglazult köveket rögzítettük, ahol szükséges volt, ott a falak tetejére az eredeti védő ráfalazást építettünk (ez átlag egy-két kősorral emelte meg, illetve egészítette ki a jelenleg meglévő falakat az udvar felőli homlokzat egyes szakaszain). A homlokzati fal jelentősebb kiegészítésére csak a palota DNY-i sarkánál volt szükség, ahol a földszinti (az 59. helyiségbe nyíló) ajtó fölötti falazat külső és részben belső oldala, továbbá az emeleti részen az épület sarkának külső része a vár pusztulásakor leomlott. Másutt ennél kisebb mértékben kellett kiegészíteni a kiromlott falsíkokat. A palotaszárny D-i szakaszán az összes földszinti ajtó- és ablaknyílást teljesen, ill. az emeleten a D-ről számított második ablakot részlegesen, a falakon felismerhető részletek alapján eredeti formájában kiegészítettük, helyreállítottuk. Helyreállítható volt még a földszinti helyiségeket (azaz az 58. és 59. helyiségeket) egykor lefedő boltozat indítása is a boltvállak ívének legalsó szakaszaig. Sikertült a palotaszárny D-i végén lévő, 2010-ben feltárt kis méretű pince (51. helyiség) bejárata felett az elpusztult boltozatszakaszt visszaépíteni, ill. a falsíkokat és a boltozat hiányzó köveit kiegészíteni, pótolni.

Július 18. és augusztus 5. között került sor a regéci vár 2011. évi feltárására, mely ez évben is a Középső vár területét érintette, ezen belül is a K-i palotaszárny D-i végén lévő földszinti (58. és 59. sz.) helyiségeket, a várudvart, a várudvarról az Alsó várba vezető egykori lépcső területét (50. és 54. területek) és az Alsó vár sziklájának ÉNy-i oldalánál elhelyezkedő 55. helyiség területét.

A palotaszárny D-i szakaszán feltárt két helyiség egészét több m magasan borította az erősen köves, habarcsos, földes, hu-

muszos, kevert omladék. Az 58. sz. meglehetősen nagy belső területű (10×5,5–5,6 m-es) helyiségben belső építményt vagy arra utaló nyomot nem találtunk. A helyiséget egykor fedő É–D tengelyű dongaboltozatnak a helyiség Ny-i falának belső oldalán megmaradt boltvállát már a májusi munkák során megfigyeltük, dokumentáltuk, majd a boltvállakat a júniusi falazás idején megerősítettük. A július–augusztusi ásatás során előkerült a helyiség K-i oldalán is a boltozat indítása, mely ezen az oldalon a palotánál jóval korábbi K-i várfal belső oldala elé épített köpenyfalon nyugszik. A köpenyfal belső oldalán egy rövidebb szakaszon fennmaradt a helyiség belső oldalát valaha borító vakolat részlete. A valaha az 59. helyiség felé nyíló ajtónak csak Ny-i oldala került elő, K-i fele nyomtalanul eltűnt (a szarkövek, a küszöbök és a szemöldökkő eddig is hiányzó részei sem kerültek elő), a két földszinti tér közötti fal még meglévő, igen rövid szakasza nagyrészt elpusztult. A helyiség DK-i sarkában hamus folt és keskeny kőpadka figyelhető meg, melyek az 59. helyiség ÉK-i sarkában lévő 17. századi sütökemence nyílásával, használatával voltak kapcsolatban.

A kisebb, 59. sz. helyiség DK-i sarkában eredetileg egy 126×125 cm-es alapterületű kandalló állt. Ennek a D-i falban lévő konzolköve eredeti helyén csaknem teljesen ép állapotban került elő a helyiséget borító omladék alól. A helyiség ÉK-i negyedében a 17. században egy hatalmas, 203×194 cm (legnagyobb) belső átmérőjű, kő és téglá vegyes falazású sütökemencét építettek. A kemence építésével a kandalló egykori terét leszűkítették. A nagy kemence szájnyílását a helyiség É-i falának átvágásával alakították ki (ehhez kapcsolódott a szomszédos helyiségben említett padka és hamus folt). A kandalló leszűkített belső terét ezzel egy időben vagy ez után egy kisebb kemence kialakításához használták fel, melynek négyzetes tűzelőnyílása teljes épségben a helyiség D-i falának belső oldalához bekötés nélkül csatlakozó, utólag épült falban megmaradt. A helyiség Ny-i felében a feltárást egyelőre az itt előkerült, és valószínűleg egy harmadik kemencéhez tartozó alacsony kőfal meglévő tetejének szintjén befejeztük.

A K-i palotaszárnytól D-re eső területen sikerült feltárni az egykor a Középső vár udvaráról az Alsó várba vezető lépcső mindkét szakaszát. Az 50. és 52. területek határáról indulóan és az 50. terület DNY-i negyedében folytatódva a lépcső alsó szakaszának kő lépcsőfokai kerültek elő. A lépcsőnek az 54. terület É-i végén pihenője volt, majd innen derékszögben D felé fordulva vezetett fel az Alsó várba, annak sziklája ÉK-i oldalán (54. terület). E helyütt – kő lépcsőfokok híján – bizonyosra vehető, hogy kizárólag fa építésű volt a lépcső. A lépcsőnek mind az alsó, mind a felsőbb szakasza 2 m széles volt.

A Középső vár udvarának D-i végén folytatódott az udvar D felől lezáró omladékdomb 2009 óta tartó elhordása és az udvar eredeti járószintjének kiszabadítása a törmelék alól (52. és 53. területek). A továbbra is rejtélyes eredetű omladékdombból már csak a Ny-i palotaszárny D-i végén lévő helyiségek udvar felőli oldalán maradt egy nagyobb darab. Az omladékdomb elhordása során elértük a Középső vár udvarának D-i végében a 17. században ásott kút helyének, peremének É-i felét is.

Az Alsó vár sziklájának ÉNy-i oldalán elhelyezkedő 55. helyiség 2010-ben megkezdett feltárását is folytattuk. Kutatásával az Alsóvár sziklatömbjének É-i oldalán vezető turistaút

⁵⁷ RKM 2010, 289.

szintjén megtisztított felületet alakítottunk ki, másrészt az egykor az Alsó vár ÉNy-i sarkától Ny felé, a Belső vár kapujának környezetéhez lefutó, és a Középső várat D felől lezáró várfal folytatását szerettük volna megtalálni a bozóttal benőtt omladékos területen. A várfal nyomára nem akadtunk, elképzelhető, hogy ez a falszakasz már teljesen elpusztult.

A 2011-es feltárás leletanyagát döntően kora újkori anyag képezte. Az elképesztő mennyiségben előkerült kora újkori kályhacsempe-töredékek kisebb része mázatlan, esetleg fehér engóbbal borított, nagyobb része azonban különböző színű, vagy egyszínű mázas töredék, mely több kályhatípushoz sorolható.

Az idén előkerült kerámia döntő többsége szintén kora újkori, mázas, festett, ill. mázatlan töredék, de középkori, 14. és 15. századi mázatlan töredékeket is találtunk, ill. egy az őskorra keltezhető töredékünk is volt idén.

A fémleletek túlnyomó többségét idén is a szegek alkották, de előkerült néhány (csizma- és ló-) patkó, illetve egy teljesen ép vas ágyúgolyó is.

A különlegesebb leletek közé sorolhatóak a bokálytöredékek, pipák, mázas padlótegla-töredékek, üveggránátok darabjai és egyéb üvegtöredékek, továbbá egy gomb és egy kulcs darabja és kettő, a 17. századra keltezhető lengyel ezüstpénz.

További leletanyagot képeztek a sima, illetve egyik oldalukon kannelúrás felületű falazótegglák, a négyzetes, mázatlan padlótegglák, illetve az ez évben csak kis számban előkerült reneszánsz és profil nélküli faragott kövek.

Munkatársak: Kosdi Attila, Fülöpp Róbert építészek; Bodri Máté, Csoltkó Emese, Györkös Dorottya, Havasy Orsolya, Komori Tünde, Rákóczi Gergely, Tóth Zoltán régészhallgatók (ELTE BTK); Kiss Laura régésztechnikus.

GIBER MIHÁLY – SIMON ZOLTÁN

222. Monaj, Kupai elágazás (KÖH 78637)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A lelőhely Monajtól DNy-ra, a kupai út és a tomori út elágazásánál helyezkedik el. A Kupa és Homrogd között tervezett optikai kábel-összeköttetéshez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése során, 2011 tavaszán Miskolczi Melinda fedezte fel. A kivitelezéskor az út K-i oldalán végzett régészeti megfigyelés alkalmával a lelőhely területére eső árokszakaszon csupán leleteket tudtunk gyűjteni. A metszetekben jelenségek nem mutatkoztak, így feltárára nem került sor. Az árkok mélysége 60–80 cm volt, bennük fekete öntéstalaj mutatkozott. Az ásáskor a sárga altalajt nem érték el. Őskori kerámia-töredékeket találtunk. A hasonló földrajzi helyzetű, viszonylag közeli felsővadászai Semjék-dűlő ásatási megfigyelései (neolitikus jelenségek 140–180 cm mélységben) arra utalnak, hogy valóban régészeti lelőhelyről van szó, a jelenségek azonban a beavatkozási határnál mélyebben helyezkedhetnek el. A lelőhelyről egy kupai lakos is őriz egy felszíni gyűjtésből származó neolitikus miniatűr edényt.

A megfigyelés eredményei alapján a Vadász-patak Ny-i partján fekvő, feltehetően ÉNy–DK-i irányú lelőhelyet 170 m hosszúságának és legalább 85 m szélességének határozhatjuk meg.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

223. Monor, Kucsera-tanya (KÖH 75727)

(Pest megye) Kö, Kk, Ú

A 14. századi írott forrásokból ismert Újfalu Monor és Monorierdő külterületén helyezkedik el. A 17. században elpusztult település templomának lokalizálására a régészeti kutatás többször is kísérletet tett.⁵⁸ Batizi Zoltán 2000 őszén folytatott terepbejárást a középkori Újfalu területén. A csak kisebb részben szántott felszíni lelőhelyen feltűnően nagy mennyiségben, magas intenzitással fordult elő a középkori kerámia. Megfigyelései szerint a legkorábbi darabok az Árpád-korra, a legkésőbbi cserepek pedig a 17. századra voltak keltezhetőek. A lelőhelyen belül több kisebb kiemelkedésen is épülettörmelék volt észlelhető és az egyik közelében néhány embercsont is előkerült. A pusztatemplom helyszínéként szóba jöhető kiemelkedések egyike az egykori Kucsera-, ma Hoppál-tanya területére esik.

Hoppál Gergely tulajdonos 2010 őszén kereste meg a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársait, hogy a feltelesen a külterületi tanyáján elhelyezkedő középkori pusztatemplomot régészeti kutatással azonosítsák. A munkához anyagi támogatást biztosított.

A 2011 májusában kutatott helyszínen egy ovális, 13×8 m alapterületű halom utalt régészeti korú objektumra, amely közvetlen környezetéből 1 m magasan emelkedett ki. K-i végén három nagyobb, faragott kő hevert. A kiemelkedést 1,5–2 m vastag, 25 m átmérőjű, jól követhető sánc vette körbe, amelyet a templom körítőfalának véltünk. Az objektumot és a sáncot egy 1×10 m alapterületű kutatóárokkal vágtuk át. A kutatóárok É-i felében a porózus, szürkésbarna humusz alatt többretegű, újkori feltöltést találtunk, többek közt egy keményen letaposott/döngölt agyagpadlót. A padló alatt késő középkori feltöltődést azonosítottunk, melyből több állatsont, néhány szürke és fehér kerámia-töredék, illetve kevés vastárgy került elő. A réteg elbontása után két bizonytalan korú gödröt találtunk, melyek a szürke, agyagos altalajba mélyedtek. A kutatóárok D-i végében a késő középkori feltöltődésen kívül nem került elő régészeti jelenség. A feltárás tapasztalatai alapján a középkorban is lakott területen az újkorban létesült az a földbe süllyesztett padlójú, sánccal körített építmény, amely földfelszíni antropomorf tájlelmként ma is látható.

⁵⁸ Horváth Béla: Régészeti jelentés. RégFüz Ser I. No. 18. 1965, 75; Tari Edit: Pest megye középkori templomai. Szentendre 2000, 93.

A pusztatemplom egyértelmű azonosításához további régészeti kutatások szükségesek. Az intenzív terepbejárások segítségével a 4-es sz. főút közelében ismételt azonosítottak azokat a pontokat, ahol a szórványos kötőmélék mellett középkori kerámiatöredékek koncentrálnak.

Munkatársak: Batizi Zoltán régész, Kóka István ásatási technikus, Érdi Benedek geodéta, valamint Hoppál Bulcsú bejelentő.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

224. Mosonmagyaróvár belterülete (Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kk, Kú, Ú

A Moson városközpont (Erzsébet tér, Kápolna tér) rehabilitációja keretében végzett földmunkák, elsősorban a közműépítés, a szökőkút-építés és a piacrekonstrukció során 2010. szeptember 2. és 2011. július 25. között régészeti szakfelügyeletet látunk el.

Kápolna tér (KÖH 78267, 70685): A 4,5×3,2 m nagyságú csapadékvíz-átemelő és a hozzá kapcsolódó gépészeti akna gödrének kiásásakor Árpád-kori, késő középkori és újkori leletek kerültek elő. Mintegy 90 cm mélységben vöröses színű, laza törmelékes réteget értünk el, melyből nagy mennyiségű téglá- és tetőcserep-töredék, valamint számos állatsont (sertés, marha) és kerámia-, valamint üvegtöredék került elő. A leletek a 18–19. századra keltezhetőek. A törmelékes réteg alatt szürkésbarna agyagréteg, alatta homogén sárgás színű agyagréteg jelentkezett. A felső enyhén kevert agyagrétegből Árpád-kori, késő középkori és újkori kerámiatöredékek és állatsontdarabok kerültek elő. Az alsó sárga agyagban kisebb kő-, és csonttöredékeket találtunk. A csapadékvíz-átemelőhöz vezető árok kiásásakor kiderült, hogy a kevert agyagrétegek, melyekből középkori és újkori leletek kerültek elő, egy nagy méretű gödör betöltési rétegei. A csapadékvíz-átemelő aknáját és a gépészeti aknát erre a nagy gödörre ásták rá. Az árok profiljában jól megfigyelhető volt a gödör széle. A betöltésből előkerült leletanyag alapján a gödör kora a 19. századra tehető. Az Árpád-kori és késő középkori leletek a betöltés anyagával együtt máshonnan kerülhettek ide.

Királydomb (KÖH 38956, 70685): A Mosonvár utca–Királydombi utca kereszteződésénél húzott új vízvezetékárkokból vörösre égett sáncdarabok, égett agyag- és földrögök, kisebb kötőmélék kerültek elő. A hely a mosoni ispáni vár ÉK-i sarka, s úgy tűnik, hogy egészen pontosan a hajdani sánc tetején vezették végig az árkot.

A szakfelügyelet során régészeti jelenség, illetve régészeti leletanyag másutt nem jelentkezett.

TAKÁCS KÁROLY

225. Murga, Temető (KÖH 40433 és 77985) (Tolna megye) Ő, Kő

A helyiek szerint a falu D-i szélén, a Murgai-víz DNy-i oldalán fekvő temető ÉNy-i részében állt a falu középkori temploma (Kirchberg). 2011. május 3-án a temető ÉNy-i részén, a sírok közötti magas fűben nem találtam semmit, a ravatalozótól DDK-

re fekvő magaslaton a sírok földjében néhány őskori töredéket figyeltem meg. A temetőtől NyDNy-ra fekvő szántón kb. 15×25 m-en őskori cserepek és patics mellett közepes sűrűségű pelyvás soványítású téglát találtam, középkori leleteket azonban nem.

K. NÉMETH ANDRÁS

226. Murony, Veres-dűlő, Lovas-tanya legelője (KÖH 75211)

(Békés megye) Sza, A

A 47-es sz. főút Békéscsaba–Mezőberény közötti szakaszán tervezett burkolatmegerősítési és kerékpárútépítési munkálatok érintik a lelőhelyet, amelyen 2011. július 18–22. között, a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága végezte el a próbafeltárást, 838 m²-en. A három kutatóárkot a 47-es út K-i és Ny-i oldalán jelöltük ki. A humuszréteg eltávolítását egy ütemben végeztük, a már látszó objektumfoltok egyidejű bontásával.

A területen 9, főként szarmata és avar kori objektum került elő. A szarmaták változatos formájú és méretű tároló és szemetesgödrein kívül 2 késő avar kori ház is előkerült. A házakból kézzel formált és korongolt, apró kavicsokkal soványított kerámiatöredékek és néhány szövöszéknehezék látott napvilágot. A 3. objektum egy nyújtott helyzetű fiatal férfi csontvázát rejtette, amely vascsattal és egy kézzel formált kis bögrével volt eltemetve. Az ásatáson előkerült szarmata kerámiák, korongolt, szürke színű főként táltöredékek voltak.

VÁRI ANITA

227. Nagydobsza, Fő utca (KÖH 78067)

(Baranya megye) Kő

A Kisdobsza–Nagydobsza szennyvízközmű építése beruházás keretében 2011. április 11-én Nagydobsza belterületén figyeltem meg a szennyvízárkokat. Ezekben régészeti jelenség, vagy arra utaló lelet nem jelentkezett.

2011. április 28-án lakossági bejelentésre kiszálltam Nagydobsza, Fő u. 25. sz. házhoz, ahol a szennyvízbekötés során emberi csontok kerültek elő. Egy koponyát és három combcsontot behoztam a múzeumba. A bejelentő elmondása alapján a telken korábban is kerültek elő emberi csontok (pl. szennyvízgödör ásásakor), és a hagyomány szerint a környéken egykor fatemplom állt. Feltételezhető tehát, hogy a területen a kora középkori település temetője található, melynek K-i határa a Fő utca, ugyanis a fővezeték árkában sírnyomok nem voltak észlelhetőek.

KOVALICZKY GERGELY

228. Nagyhalász, Puszta-templom (KÖH 51647)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á, Kk

2011. augusztus 22. és szeptember 13. között, a Pusztatemplom utcától DNy-ra, egy Árpád-kori templom feltárást végeztük el. A félköríves szentélyzáródású templom szentélyének környékén 1,5–2 m²-es felületen megmaradt az eredeti téglapadló,

ill. előkerült a diadalív alapozás is az É-i és a D-i oldalon egyaránt. Az alapfalakat részlegesen kiszedték, de kb. a templom felén megmaradt a két sorból álló téglalapozás, mely alatt helyenként döngölt agyag, helyenként csak harbarcsréteg helyezkedett el. Ami különösen érdekes volt, hogy az alapozási árkokban – ahol megmaradt – a téglalapozás fölött mintegy 40–50 cm vastag mészkőréteget terítettek. Ez utóbbi rétegből két darab – ugyanebből az anyagból készített – faragvány is előkerült. A templom pusztulása a Ny-i, kibányászott alapfalakra ráásott sírok egyikében talált S-végű karikaékszer alapján a legkésőbb a 14. század elején be kellett, hogy következzen. Érdemes még megemlíteni, hogy a templom légvonalban mintegy 100 m távolságra fekszik a Lőrinczy Gábor által 1981–82-ben feltárt, a forrásokban emlegetett monostortól, melyről az utca is kapta az elnevezését.

JAKAB ATTILA

229. Nagyharsány, Méhes (KÖH 77287)

(Baranya megye) Ő, Ró

2011 májusában szeméttérakó létesítéséhez kapcsolódó terepbejárás során őskori és római kori településre utaló edénytöredékek kerültek elő a területen.

KOVALICZKY GERGELY

230. Nagyhegyes, Pece-ér-part (KÖH 72599)

(Hajdú-Bihar megye) U?, Sza, Á

A MOL Nyrt. a HSZ 174 gázkút termelésbe állításához megkezdett beruházása érintette a lelőhelyet, ezért 2011. augusztus 31. és szeptember 17. között megelőző régészeti feltárást végzett a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága. A lehumuszolt 622 m²-ből 591 m² volt a feltárt terület. A 30–80 cm-es humusztakaró eltávolítása után 38 objektumot tártunk fel, melyekhez 68 stratigráfiai egységet csatoltunk és dokumentáltunk. A helyszínen tett megfigyelések és a fémdetektoros leletfelderítés eredményei alapján több régészeti korszakban is laktak a területet.

Legkorábban az *őskorban* telepedtek meg, amit egy nem túl leletgazdag, de annál látványosabb háromvályús árokrendszer jelzett. A Ny–K hossz tengelyű árok minden bizonnyal vízelvezetőként funkcionálhatott, hiszen pont a dombtetőről fut le a Pece-ér irányába. Ujjbenyomkodással díszített lécdíszes, kézzel formált kerámiatöredéke alapján talán a neolitikumba keltezhető.

A következő települési réteget a *római császárkori szarmata* népességben feltételezhetjük, noha konkrét objektumot nem tudunk hozzájuk kötni. Néhány szarmata kerámiatöredék és egy bronzdrótból hajlított ívfibula kengyele és tütöredéke alapján azonban számolni kell jelenlétükkel. Nem zárható ki az sem, hogy azon néhány gödörnek és ároknak némelyike, amelyikből csak állatcsont, vagy még az sem került elő, az ő megtelepedésük nyoma.

A lelőhelyen az *Árpád-korban* telepedtek meg a legintenzívebben. A korszakon belül is előforduló szuperpozíciók (pl.

a több mint 3 m mély kút szájáig feltöltött felszínre épített kemence) azt jelzik, hogy a középkori falut hosszabb ideig lakhatták. Területünkön valószínűleg a patakpart közelsége miatt kialakított „ipari zónát” sikerült megfognunk, melyet négy kemence hamus-, illetve munkagödörrel, egy nagyon lepusztult kemencebokr két további sütőfelülettel, valamint egy földbe ásott nagy méretű, látványos égetőgödör képviselt. Utóbbi munkagödörének a szélén, a kemence szájával átellenben egy ép lókoponyát és -állkapcsot találtunk, melyet kultikus céllal helyezhettek oda. A Tiszalök határában feltárt középkori Rázom falu egyik központi (kemencés-munkagödörös) házában talált lókoponya kapcsán Méri István az Árpád-kori népességnek a lovak (beleértve agyvelejüket is) elfogyasztásához, illetve azt követően a koponyák megőrzéséhez kapcsolódó kultikus szellemi hátterét vizsgálta. A valószínűleg rontáselhárítóként kialakított nagyhegyesi lókoponya egy újabb példája ennek a továbbélő ősi magyar szokásnak.⁵⁹ A kemencék úgynevezett szabadon álló kemencék voltak, melyeket sütésre használtak, míg az égetőgödörben valószínűleg edényeit égethette a helyi fazekasmester. A kemencék mellett 9 gödört is feltártunk, ezek részben terménytárolók, részben a fazekassághoz kapcsolódó agyagkitermelő gödrök voltak. Három kisebb-nagyobb, feltehetően vízelvezető árok mellett egy kisebb árokrendszert, minden valószínűség szerint egy karámként azonosítható háromoldalú építményt is sikerült feltárni. A területen egy 3,7 m mély kút szolgált a víznyerésre, melybe felhagyása után két kutya ép vázát hajították bele.

A lelőhelyen még egy csontvázas sír érdemel figyelmet, amelyet egy Árpád-kori árokba ástak bele, közvetlenül az árok aljára, ezért feltételezhetően az enyhén zsugorított lábbal eltemetett, DNy–ÉK tájolású melléklet nélküli csontvázat is ide keltezhetjük. Összeecsontosodott csigolyái és deformált medencecsontjai alapján egy igen beteg férfi lehetett.

A falurészlet azonosítása nem egyértelmű. Zoltai Lajos két középkori templomhelyet is említ a középkori Hegyes területén, egyiket a Pece-ér, vagy ahogyan korábban nevezték, Fegyvernek folyása É-i oldalán, a másikat a D-i partján. Ez utóbbról azt feltételezi, hogy a középkori Fegyvernek temploma lehetett, amely „Ondód pusztának Macs és Hegyes felőli részét, a Látóképi csárda innenső környékét” jelenti.⁶⁰ Mivel a lelőhely a Pece-ér D-i oldalán található, legvalószínűbb a középkori Fegyvernekekkel való azonosítása, azonban nem vethetjük el teljes mértékben a régészeti kutatások szempontjából eddig ismeretlen középkori Hegyessel való azonosságát sem.

Ami a település korát illeti, mind Fegyverneket, mind Hegyest egy 1311-es adománylevélben említik először, ez azonban nem zárja ki korábbi létezésüket. Az egyik kemencének a jobb hőtartás végett a sütőfelülete alá letapasztott igen nagy mennyiségű kerámiatöredék alapján a falut már a korai Árpád-

59 Méri I.: Kiaggatott lókoponyák Árpád-kori falvainkban. *ArchÉrt* 91 (1964) 111–115.

60 Zoltai L.: Települések. Egyházak és egyháztalan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV-ik századokban. Debrecen, 1925, 36–37., 39.

korban (11–12. század) is lakták. Hogy a tatárjárást túlélte-e, illetve újratelepült-e a falu egy másik helyen, esetleg ugyanott, csak ásatással, további felszínnek megnyitásával és kutatásával lehetne eldönteni.

BOCSI ZSÓFIA

231. Nagykapornak, Padári elágazó (KÖH 20286)

(Zala megye) R

2011. április 20-án a 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáival párhuzamosan végzett régészeti szakfelügyeletet az MNM NÖK, melynek során újabb régészeti jelenségeket észleltünk, melyek a lelőhelyhez tartoznak. A 76-os sz. főút kétvégja a lelőhelyet. Itt már tavaly is tapasztaltuk a régészeti érintettséget, és elvégeztük az útbővítés által, a 76-os sz. főút mindkét oldalán érintett területeken a feltárást.

Idén az út bal oldala mellett, a 36+700 km-szelvényénél, a padári buszmegállótól 3 m-re D-re, az úttal párhuzamosan húzott vízelvezető árkot ástak. Ennek részsíjében észleltük a 3 újabb objektumot. A gödrök betöltése kevert, sötétszürke agyag, mely patics- és faszénzemcsés volt. Ezekből középső rézkori, a Balaton-Lasinja-kultúrához tartozó leletanyag került napvilágra.

Munkatárs: Spolár Erika muzeológus asszisztens.

TOKAI ZITA MÁRIA

232. Nagykálló, Szabadság tér (KÖH 82163)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, Kú, Ú

A város főterén az önkormányzat egy új hivatali épületet és egy annál nagyobb kiterjedésű mélygarázst kívánt építeni, ezért megelőző feltárást végeztünk 2011. március 23. és április 13. között. A régészeti jelenségek átlagosan mintegy 2 m mélységben jelentkeztek. Ezen a szinten rajzolódott ki az altalajba ástott régészeti korú objektumok: tárológödrök, pincék, árkok. (A humuszolás során a terület É-i részén, mintegy 1,5 m mélyen két, a II. világháború során elhunyt magyar katona maradványait találtuk meg. Az egyiknek csak a gombjai utaltak arra, hogy magyar katonáról van szó, ám a másikkal megmaradt az azonosítócédulája, az arany karikagyűrűje, némi aprópénze, valamint a pisztolya. Az utóbbi katonát sikerült is azonosítani a Honvédelmi Minisztérium Háborús Kegyeleti és Hadisírgondozó Osztályának. Mint kiderült a férfi 1914-ben született a Dunántúlon, Környén.)

Ami a régészeti leleteket illeti, alapvetően három korszak leletanyaga került elő a területen. Legnagyobb számban a 17–18. századból származó gödrök kerültek elő. (Olykor még 19–20. századi gödrök is jelentkeztek ilyen mélységben.) A város középkorából származó leleteket nem találtunk, lévén a középkori város nem a mai helyen feküdt, hanem az egykori vár területén, az ásatás helyszínétől DDK-i irányba. A vár felépülése után népesült be tehát, mélygarázs és környéke, amikor a város erre a területre húzódott.

A bronzkorra keltezhető néhány gödör leletanyaga, s talán ebbe az időszakba sorolható az a csontváz, amelyből csak a ko-

ponya és néhány hosszúcsont töredéke maradt meg. A császárkorba egy gödör sorolható.

A leletanyagból kiemelkedik a 84. sz. gödörben talált, tucatszerű – egykor épen elrejtett – edény, valamint a 146. sz., fagerendából rótt pince maradványa. Mindkettő kora a 17–19. század közé tehető. Reményeink szerint további feldolgozás során ezek korát pontosabban is megtudjuk majd határozni. Érdekeséggé még egy, a 18. századra keltezhető, elbontott szennyvíz- vagy esővíz elvezető csatorna kőből rakott maradványait említhetjük meg, melynek sajnos csak kis részlete maradt épen. A csatorna – iránya alapján – nagy valószínűséggel a közeli 18. században épített Vármegyeházához köthető.

JAKAB ATTILA – KÖRÖSFŐI ZSOLT

233. Nagykinizs, Református templom (Hernád utca 6–8.)

(KÖH 32212)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A lelőhely a nagykinizsi református templom környezete, mely a község Ny-i szélén, a Hernád utcában, közvetlenül a Hernád magaspártján található. A templomtól É-ra és D-re eső területeken Hernádkércs és Nagykinizs községek árvízvédelmi fejlesztéséhez kapcsolódóan 2011. szeptember 8–21. között végeztünk megelőző feltárást és régészeti megfigyelést. A templomtól É-ra, a Hernád utca É-i végén 2 kutatóárkot húztunk, amelyekben nem találtunk középkori jelenségeket.

A D-i területen a templom kerítésétől indult a 2 m széles kutatóárok, mely É–D-i irányban haladt. A tervezett D-i zsili-pig tartó szakasz átvizsgált teljes hosszában (300 m) csupán az első 25 m-es sávban jelentkezett régészeti objektum. Közülük a legérdekesebb a templom kerítésének tövében 6 m hosszban feltárt, többszörösen osztott, É és D felől padkákkal zárt objektum, amelynek funkciója egyelőre ismeretlen. Kevert, humuszos, bolygatatlan betöltése Árpád-kori és késő középkori kerámiát tartalmazott. Semmilyen felmenő szerkezetre, építményre utaló jelenség sem került elő, az objektum alja rendkívül egyenetlen, lejtős. Elképzelhető, hogy egy árokrendszer részletét, akár a középkori cinterem kerítésének nyomait találtuk meg, esetleg a temetkezésekhez kapcsolódó korábbi jelenségről van szó.

A templom körüli temetőnek, temetkezéseknek a kutatóárok szélességében nem volt nyoma, szórványosan, igen kis mennyiségben, bolygatott környezetben kerültek elő embercsontok a humuszolás során. A K-i metszetalban viszont előkerült egy koponya, a Ny-i falban pedig egy koponyán kívül több emberi vázrész is megfigyeltünk. Ezek a templom körüli temető létét igazolják. A metszetben határozottan elkülöníthető vastag, kevert, humuszos réteg azonosítható a középkori temetőföldként.

További 2 gödör került elő ettől a szakasztól D-re, betöltésükben kevés középkori kerámia volt.

A kivitelezés változtatásai miatt szeptember 20–21-én régészeti megfigyelést és ehhez kapcsolódó feltárást végeztünk a korábban nyitott árokkal Ny-ról szomszédos területen. A körmös kanállal dolgozó munkagép sajnos több temetkezést is megbolygatott. A korábban a Ny-i falban észlelt koponyához (4. obj.) tartozó vázat medencéjétől lefelé tudtuk *in situ* helyzetben feltárni. Itt ritka leletre bukkantunk, egy valószínűleg

Mátyás kori csizma franciakapcsokkal díszített maradványára. Megfogható volt még a sír aljában gyékény vagy fakoporsó maradványa is, továbbá 6 koporsókapocs is előkerült. A többi temetkezés megmaradt részlete azonban újra csak a Ny-i metsetfalban jelentkezett.

Munkatársaink voltak: Hajdú István és Gyárfási József.

PETŐ ZSUZSA ESZTER – CSENGERI PIROSKA

234. Nagykónyi-Medgyespuszta, Felső-Meggyesi-dűlő (Új-Medgyes) (KÖH 78001)

(Tolna megye) Kö

Meggyesireg 1419-ben említett kőtemploma Papp István tamási esperes szerint a Medgyes-patak forrásától K-re levő domboldalon állt. 2011. április 4-én a Medgyespusztától kb. 300 m-re K-re eredő patak K-i oldalán, a forrástól D-re kb. 250 m-re, elsímitott, poros vetésben szórványosan középkori cserepeket találtam. A dombtető Ny-i szélén, Ny–K irányban, egymástól kb. 5 m-re, kb. 15, ill. 25 m hosszúságban, kb. 1 m szélességben téglatöredékeket, fehér mészköveket és apró mészhabarcdarabokat figyeltem meg, kevés embercsonttal. A faluhely kiterjedését a többi parcella fedettsége miatt nem tudtam megállapítani.

K. NÉMETH ANDRÁS

235. Nagyszékely, Stakop-dűlő (KÖH 41941)

(Tolna megye) Kö

2003-as terepbejárásomon hiába kerestem a középkori Bán falu templomát Nagyszékely D-i határában. Helyét azóta bekerítették. A terület vaddisznókat tartó bérlője segítségével 2011. április 5-én a Báni-hegyhát DK-i sarkában fekvő, ÉNy–DK irányú, a Báni-patak felé benyúló, fennsík jellegű domb É-i felén, száraz vetésben, kb. 10 m átmérőjű körben néhány, kisebb, pelyvás anyagú téglatöredéket találtam, körülöttük 2-3 embercsonttal. A faluhelyet csak 1-2 jellegtelen középkori cserép jelezte.

K. NÉMETH ANDRÁS

236. Nagyszokoly, Régi református temető (KÖH 77989)

(Tolna megye) Kk

Nagyszokoly Ny-i szélén fekszik az országút által kettévágott temető. 2011. június 11-én a kb. 100 éve felhagyott, kisebb erdővel benőtt, legeltetésre használt régi református temetőben, az úthoz közelebb eső részen viszonylag sok késő középkori cserepet találtunk. A lelőhely bizonyára a mellette fekvő mai r. k. temető területére is kiterjed. Lelőhelyünktől kb. 1 km-re, a mai r. k. templom környékén is középkori lelőhely van, amely bizonyára a középkori Szokoly helyét jelzi. A most azonosított lelőhelyet az egykori Szokolyendréddelel azonosíthatjuk, amelyet forrásaink néha Szokollyal egy településnek mondanak.

Munkatárs: Rác Miklós (MNM NÖK).

K. NÉMETH ANDRÁS

237. Nak, Nosztány

(KÖH 77991)

(Tolna megye) Ró, Kö

Helyi lakosoktól értesültünk, hogy a Kiskondai-patakkal párhuzamosan folyó, abba beletorkolló, Nosztánytól K-re két ágból eredő patak É-i oldalán régészeti lelőhely található. 2011. május 23-án sűrűn találtunk római és középkori cserepeket, a tábla Ny-i felét a fedettség miatt nem tudtuk bejárni. A középkori lelőhely összetartozik a tőle D-re található mellékág D-i oldalán fekvő, nagy kiterjedésű, részben Dombóvár határába is átnyúló faluhellyel (Delelői-tábla 3., KÖH 70631), ahol 2009-ben Ódor János Gábor és Czövek Attila azonosították a templom helyét is.⁶¹

Munkatárs: Czövek Attila (WMMM).

K. NÉMETH ANDRÁS

238. Napkor, Töt II.

(KÖH 77883)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R?, A

2011. május 17-én Bocz Péter a Jósa András Múzeum munkatársa a lelőhelyen rézkori(?) kerámiát gyűjtött, és a nemrég nyitott bányagödörben objektumfoltokat észlelt. Május 18-tól több szondaárokkaival kutattuk meg a bányaterületet, az egyes árokban településobjektumokat észleltünk. Ezek egy részét feltártuk, más részét a bemérések után visszatemetjük, mert a kitermelés nem veszélyeztette azokat. A folyamatos régészeti felügyelet során az egyik szondában sírok kerültek elő, ezért a kivitelező úgy döntött, hogy ott a homokkitermeléstől eltekint. A temetkezéseket így önerőből tártuk fel június 9-től több szakaszban, az augusztus 1-jén induló telepfeltárással párhuzamosan, szeptember 7-ig. A sírgödörök egy része üresnek bizonyult, de a leleteket tartalmazók is meglehetősen szegényesek. Ezek csaknem mindegyikében találtunk állatcsontot, és néhány sírban vaskést, téglalap és trapéz alakú vascsatot, csiholóvasat észleltünk. A női sírok némelyike 1-1 gyöngyszemet, orsógombot rejtett. A részben rabolt soros temető legkiemelkedőbb temetkezésében füles, pajzs alakú bronzveretekkel és griffesindás szíjvéggel felszerelt övgarnitúrájú férfi feküdt. Említendő továbbá 2 sír, mely – lócsont nélkül – csak lószerszámzat részletet (csikószabla, kengyel) tartalmazott. A temetőrészlet sírjai között előfordultak enyhén felhúzott lábbal az oldalukra fektetett, rendellenes pozíciójú vázak is. Koporsóra utaló bizonyítékokat nem rögzítettünk. A temető K–Ny irányban minden bizonnyal tovább terjed.

A telep 133 objektumát bontottuk ki. Ebből 20 lakóház/épület, 16 sütőkemence, 1 ipari létesítmény(?), 1 tűzhely, 1 kút(?), 36 gödör, 42 cölöplyuk, és 8 árok. Nyolc objektum természetes jelenségnek bizonyult.

Az ásás legfontosabb eredményét a feltárt, túlnyomórészt négyzet alakú, 20 lakóház/épületalap képezi. Az ezekben lelt cölöplyukak alapján rekonstruálható a fal szerkezete: ágasfás-szelemenés nyeregtetős megoldás éppúgy előfordult,

61 RKM 2009, 192.

mint sátrortetős. Különleges a 84. sz. ház, melynek szerkezete talpgerendás lehetett. Néhány esetben a padló lesározását is azonosítani tudtuk. Majdnem minden házban rögzíthettük sütökemencék nyomait, melyek általában szét voltak rombolva, mindössze felépítményük omladéká, kövei és platnijuk faltjai utaltak egykori jelenlétükre. Külső kemence nyomát két, ideiglenesen használt tüzhely nyomát egy esetben tudtuk igazolni.

Az értékelhető kemencék platnijainak szürke sározása 2–3 cm vastag volt, alatta állatsonttal, kerámatöredékekkel, kövekkel tapasztva. Felmenő faluk 8–12 cm vastag lehetett.

Az egyik objektum érdekessége, hogy a háznak induló jelenség méhkas alakban lemélyült, majd az alján egy négyszögletes, szervesanyag tartalmú folt mutatkozott. Úgy tűnik, mintha az épületből mélyítették volna le, mintegy pincészerűen (sehol sem lép ki a ház vonalából).

A szelvény legmarkánsabb jelensége egy 5 árokból álló komplexum volt. Tagjai lépcsős oldalú, helyenként cölöplyukakkal tagolt aljú árkok. Ez utóbbi jelenség védmű funkcióra utal, míg a fővonalból leágazó tagok a vízelvezetést szolgálhatták. Telekhatároló árokra egy esetben akadt példa. A szelvény D-i fala mentén K–Ny irányú házsor jelentkezett, kijelölve a település terjeszkedésének irányát. Az utcából mindössze 3 ház esik ki, melyek az árok É-i oldalán kerültek elő. A kronológia összetettségét mutatja, hogy mind az árokrendszere ásva, mind által vágva jelentkeztek gödrök, sütökemencék és házak.

A lelőhely leletanyagának döntő többségét a kézikoronon készített, közüzalékos soványítású főzőfazekak adják, befésült vonal- és hullámvonalalköteg díszítéssel. Jóval szerényebb mennyiségű a kézzel formált fazék, és csak elvétve került elő sütőharang töredéke. Viszonylag gyakoriak a csontból készített árak, ritkábban simítókanalak, ill. egyéb csonteszközök maradványai. Orsógomb és -korong mindössze 1–2 példánnyal képviselteti magát, csakúgy mint a vastárgyak, a vassalak. Nagy mennyiségben találtunk viszont a kemencék környékén riolitot/riolitufát, és kibontottunk egy fél örlökövet is. A cserepek között szórányosan rézkori(?) töredékek is előfordulnak. A helyszíni megfigyelések alapján több periódusú, de végig a kései avarok által használt településrészletről van szó, mely D felé terjed tovább. Több szempontból is érdekes a feltárás: az előzetesen ide helyezett, Árpád-kori Töt falu helyett annak késő avar kori (8–9. századi) előzményét(?) fogtuk meg, melynek közelében ráadásul az egykori lakók temetőjét is azonosítani tudtuk.

A leletanyagot a Jóna András Múzeumba szállítottuk.

Munkatársak: Körösfői Zsolt, Scholtz Róbert régészek; Bocz Péter régésztechnikus; Kiss László, Sipos Attila Csaba, Svéda Csaba és Vizler Csaba rajzoló; Balogh Lászlóné és Szmolár Edit segédrestaurátorok.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN – TOMPA GYÖRGY

239. Nemeskér, R. k. templom (KÖH 79329)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kú

2011. november 30-án régészeti felügyeletet láttunk el a templom köré tervezett drénárkok kivitelezési munkáihoz kapcsolódóan. A templom felújítását műemléki kutatás előzte meg 2011

augusztusában és szeptemberében. A felügyeletnek ezért az akkor tapasztalt jelenségek kiegészítése is célja volt. Az árok ásását a D-i oldalon kezdték, az É-in folytatták, majd a szentély körül fejezték be; 50 cm széles és 60–70 cm mély árkot ástak munkagéppel. Mindenhol kevert humusz talaj került ki az árokból, elvétve szórvány antropológiai anyaggal, mert a középkori templom körüli temetőt csak a 18. században zárták le. A középkori hajó K-i sarkainál – ahonnan K felé a 18. században bővítették a templomot – az alapozásban is elválás volt tapasztalható. Az is megerősítést nyert, hogy a hajó D-i kapujának küszöbszintje soha nem helyezkedett el mélyebben. Egyéb régészeti jelenséget nem tapasztaltunk.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

GABRIELI GABRIELLA

240. Nemesvámos, Baláca (MRT 2. k. 34/14. lh., KÖH 8735) (Veszprém megye) Ró

A feltárás a balácai római kori villagazdaság turisztikai fejlesztését célzó, Veszprém Megye Önkormányzata által elnyert KDOP pályázat terhére valósul meg 2011. május 3–26. között. A feltárási munka két, egymást követő szakaszból állt: optikai kábel árkanak régészeti megelőző feltárása (50 m²) és római kori fűszer- és gyógynövénykert létesítése (300 m²).

Az optikai kábelt a III. épület szerverszekerényétől a főépület (L) bejáratánál levő kapcsolószekerényig kellett elvezetni. A nyomvonalat igyekeztünk nagyrészt már feltárt területen kijelölni. Feltáratlan területeket érintettünk a főépület és a X. épület közti szakasz egy részén, ill. a X. és III. épület közti szakasz egy részén. A nyomvonal szélessége 40–50 cm volt. Mélysége a régészeti érintettség szerint változott. Az előbbi szakaszon csak kézzel dolgoztunk, míg az utóbbi esetben kis kotróval emeltük ki az átlagosan 30–40 cm vastag forgatott réteget. A forgatott réteg a III. épület felé megvastagodott, és újkori törmelékkel kevert építési törmelékké változott. A forgatott réteg és a törmelék alatti vastag, barna, kevés római kori habarcsszemcsével, *tegula*- és *imbrex*-töredékekkel kevert réteg jelentkezett. A barna réteg alatt a világosbarna altalajt találtuk, amiben az objektumok jelentkeztek. A régészeti érintetlen, ill. a már feltárt területeken 60 cm volt az árok mélysége, az újonnan feltárt részeken elérhette a felszíntől mért 170 cm mélységet is. Összesen 8 régészeti objektumot tártunk fel. Ezek közül 3 objektum korábbi régészeti feltárás nyomait mutatta. Öt objektum a X. és III. épület közti szakaszon jelentkezett, feltáratlan, ill. közművezetékekkel részben bolygatott volt. A kis sz. régészeti leletanyag alapján a 8 objektum a kora római időszakhoz köthető.

Az előző évek dokumentációja alapján jelöltünk ki 5 szelvényt a tervezett római kori fűszer- és gyógynövénykert helyén. A szelvények körzetében található építmények alapján feltételezhető volt, hogy épített emlékekkel nem kell számolnunk a területen. A területet előző ásások alkalmával (Rhé Gyulától kezdve) sokáig földdeponák használták, így jelentős vastagságú, újkori szeméttel kevert réteg jelentkezésére is számítottunk. A kijelölt szelvények felületét – tanúfal hagyása nélkül – forgókotróval lehumusztuk. A humuszosítás során az újkori, római

kori törmelékekkel kevert réteg két nagyobb rétegben jelentkezett, közöttük 20–30 cm vastag barna, törmelékes réteget találtunk. A törmelékes rétegek vastagsága, és a terület lejtése okán a humuszolt réteg mélysége, 75–25 cm között változott, és K-i irányba vékonyodott. A humuszolás során kiderült, már korábban feltárt szelvényrészeket is elértünk a D-i és Ny-i oldalon. A Ny-i oldalon kb. 20 cm az átfedés, de a D-i oldalon mintegy 100 cm. A szelvényeket ehhez a tényhez igazodva jelöltük ki ezután. A feltárás célja az volt, hogy megállapítsuk: a tervezett beruházás által érintett mélységben található-e olyan régészeti emlék, ami a beruházást megakadályozná, vagy módosítaná. A szelvényekben eltávolítottuk a humuszolás után is nagy felületen megmaradt újkori szeméttel kevert, felülről számítva második római kori törmelékekkel kevert újkori réteget. Láthatóan egy nagyobb felszíni mélyedést töltöttek fel. Az újkori réteg alatt, az optikai kábel fektetésekor megfigyelt barna, fehér habarccsal és kevés *tegulat*-törmelékekkel kevert réteget találtunk, ami kb. 60–70 cm vastagságban jelentkezett. Alatta a már ismert világosbarna bolygatatlan réteget találtuk. A feltárás során 5 régészeti objektumot tártunk fel. Az objektumok közül egyik nem tartalmazott leletanyagot, kettő pedig újkori szemétdörrel bolygatott volt. A kisszámú leletanyag, ill. rétegtani helyezték alapján a késő római periódushoz köthetők. Az egyik objektum feltárása során 1 darab késő római kisbronzot találtunk. Meghatározása még nem történt meg.

CSIRKE ORSOLYA

241. Nemesvámos, Temető (MRT 2. k. 34/8 lh., KÖH 8729) (Veszprém megye) B

Az MTD-üzem bővítése kapcsán 2011. szeptember 29. és október 14. között feltárást végeztünk a lelőhelyen. A feltárt terület 5190 m² lehumuszolt területen belül mintegy 2000 m². Sikertelenül a lelőhelynek a Dózsa György utca 1. sz. alatti építési területre benyúló részét teljesen feltérképezni, megtaláltuk a település ÉÉK-i szélét. Összesen 27 objektumot találtunk, nagyrészt gödröket és kevés cölöplyukat. Ezekből ház nem rajzolódott ki. Feltártunk egy egyelőre ismeretlen funkciójú, hengeres, tapasztott és kiégett falú gödröt és egy gödörben lerakott edénydepót. A lelőhely késő bronzkori település, az urnamezős kultúra idősebb szakaszára datálható.

REGENYE JUDIT

Novajdrány határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Farkas-ordító (KÖH 78441)

Terpesz kelet (KÖH 78439)

A lelőhelyen 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

MISKOLCZI MELINDA

242. Nőtincs határa (Nógrád megye) Ő, N, Kö, I

A Szlovák–magyar gázvezeték Nógrád megyei szakaszának régészeti terepbejárására 2011. október 25–28. között, valamint november 29-én került sor. A teljes nyomvonal hosszát bejártuk, azonban régészeti megfigyelést csupán a nyomvonal egyes szakaszain tudtunk végezni. Két korábban ismert régészeti lelőhelyet újra azonosítottunk, valamint 13 új lelőhelyet regisztráltunk. Régészeti érdekű területként 9 helyszínt jelöltünk meg.

Hársas alja I. (KÖH 78919): A településtől DNy-i irányban, a település szélétől mintegy 1,8 km-re található, a Bogárdi-pataktól és a műúttól Ny-ra húzódó domb tetején. D-i része annyira Ősagárd település közigazgatási területére is. A területen szóróanyag korongolt kerámiát valamint apró patiscstörödedéket gyűjtöttünk. A terület részben lucernával fedett, részben művelt, közepes látási viszonyokat nyújtott. A növényzeti fedettség miatt sem a lelőhely pontos kiterjedését, sem pontos korát nem tudtuk megállapítani.

Hársas alja II. (KÖH 78921): A lelőhely a település külterületén, a település szélétől 1,5 km-re DNy-ra, a Bogárdi-patakot Ny-ról kísérő dombsor É-i lejtőjén, a Nőtincs–Ősagárd útelágazástól D-re, mintegy 250 m-re található. Területén több korongolt és kézzel formált kerámiatörödedéket és patiscst gyűjtöttünk. Jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll, de növényzettel fedett volt, közepes látási viszonyokat nyújtott. A lelőhelyen népvándorlás kori és őskori településobjektumokkal kell számolnunk.

Ősagárdi elágazás (KÖH 46452): A lelőhely a település szélétől K-re, attól mintegy 1,5 km-re, az ÉÉNy–DDK-i irányú Tringi-dűlő nevű, hosszan elnyúló domb K-i végén, közvetlenül a Nőtincs–Ősagárd útelágazástól É-ra, a Bogárdi-pataktól Ny-ra található, a Felsőpeténybe vezető műút mindkét oldalán. 1952-ben távvezeték oszlopainak állításakor több avar kori sirt bolygattak meg a Tringi-dűlő K-i nyúlványának szélén, a domb tetején, amelyeket Patay Pál régész gyűjtött be a területéről. Ásatásra akkor nem volt lehetőség, a lelőhely pontos kiterjedése így bizonytalan, terepbejárással nem állapítható meg. A neolitikus települést 2002-ben terepbejárás alkalmával Bácsmezői Gábor régész lokalizálta. 2011-ben felszínéről egy szilánkvakarót és több apró kerámiatörödedéket gyűjtöttünk. A terület szántott, közepes látási viszonyokat nyújtott. Kiterjedése a környező fenyőerdő miatt nem állapítható meg.

Petényi-határon-dűlő (KÖH 78923): A régészeti lelőhely Nőtincs és Felsőpetény települések közigazgatási határán, a Petényi-határon nevű dűlő DK-i végén, közvetlenül a Nőtincs és Felsőpetény közt futó műúttól Ny-ra, egy lejtős domboldalon fekszik. Korongolt középkori és szürke színű, szintén korongolt népvándorlás kori kerámiát, valamint kevés patiscstörödedéket gyűjtöttünk. A terület szántott, közepes látási viszonyokat nyújtott, kiterjedése kb. 200×130 m.

Munkatárs: Zandler Krisztián.

GUBA SZILVIA

243. Nyékládháza határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, I

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2011-ben elkészítette a „Hatvan (vez.)–Miskolc, Tiszai pu. (kiz.) vonalszakasz megvalósíthatósági tanulmányának és engedélyezési terveinek elkészítéséhez” című beruházáshoz kapcsolódóan az örökségvédelmi hatástanulmány Nyékládházára vonatkozó részfejezetét. A tervezett beruházás Nyékládházára vonatkozó része a Mályi–Nyékládháza közigazgatási határtól a Nyékládháza–Emőd közigazgatási határig tartó vasút nyomvonalszakaszát érinti, melynek hossza 3756 m. A terepbejárásokat 2011. november 11-én végeztük.

Hegymelléki dűlő (KÖH 90745): Nyékládháza és Emőd közigazgatási határától 420 m-re É felé, a Pötkerék-csárda épületétől 510 m-re DK-re, egy, a környezetéből kissé kiemelkedő dombon, a sarjadó növényzetben elszórt paticsnyomok alapján újabb lelőhelyet azonosítottunk, melynek kora ismeretlen. A kb. 20 m hosszán, É–D-i irányban elhelyezkedő lelőhely K-i és Ny-i irányú kiterjedése ismeretlen.

Közép országútra járó dűlő észak (KÖH 75013): A vasút jelenlegi nyomvonalára és a Hejőkeresztúrra vezető országút közötti területen, sarjadó növényzetben Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhelyet a tervezett vasúti átjáró nyomvonalán, K – Ny-i irányban, mintegy 280 m hosszán azonosítottuk; É-i és D-i irányú kiterjedését jelenleg nem ismerjük. A terepbejárás során területét két lelőhelyre bontottuk; az összetartozó leletanyag alapján azonban úgy véljük, hogy egy, nagyobb kiterjedésű régészeti lelőhelyet alkotnak.

Munkatársak: Hajdú Melinda, Kövári Ivett, Nagy S. József, Tóth Krisztián.

MISKOLCZI MELINDA

244. Nyírbátor, Minorita templom (KÖH 32025) (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kö

2010. december 2–9., 2011. január 28. és február 10. között ásatást végeztünk a templomban, ahol felújításhoz kapcsolódóan padlófűtést terveztek kialakítani. Ehhez szükséges volt a jelenlegi járószint süllyesztése mintegy 40 cm-rel, így lehetőség nyílt a kutatásra. Írott forrásokból ismert volt, hogy a templom belső járószintjét a magas talajvízszint miatt a 18. század végén jelentősen megemelték. Alapvető célunk a középkori járószint megtalálása volt. A munkát a belső állványozások miatt két részletben végeztük el. 2010 decemberében a szentélyt, 2011. január–február folyamán a hajót kutattuk. A szentély hossz tengelyében egy 1 m széles árkot nyitottunk, egészen a diadalívig, majd a szelvény K-i felében az első árokra merőlegesen egy másikat a sekrestyeajtó irányából. A kutatás során több, mára már elfeledett kriptát találtunk, melyek közül az egyik a szentély közepén került elő. Ennek falazata középkorinak tűnt, alját azonban a feltörő talajvíz miatt nem értük el. Leletanyaga nem volt. A II. szelvényben egy másik kriptát is előkerült, ez azonban csak részlegesen esett a szelvényünkbe, s teljes feltárására sem volt mód. Belőle viszonylag sok középkori építészeti tagozat került elő. A szentélyben végzett kutatás legfontosabb eredmény a középkori – a mainál keskenyebb –

küszöbök megtalálása volt a mai küszöbszinttől 1 m-rel lejjebb. Ennek során azonosítottuk a középkori járószintet is, ami ebben az időszakban az eredeti humuszon fekvő döngölt agyapadló volt. A hajóban végzett kutatás során ezt a szintet a későbbi beásások miatt sehol sem találtuk meg. Ellenben a karzat alatt egy mai is meglévő téglapadlót fedeztünk fel, mely a hajó más részein csak nyomokban maradt meg. E fölött egy későbbi járószintet is sikerült azonosítanunk. Az egyes rétegek datálásához nyújtanak majd segítséget a feldolgozás során a rétegekből származó érmék.

JAKAB ATTILA

245. Nyírbogdány, Szőke-tanyától északra, Máriapócsi (IV.)-főfolyás nyugat (KÖH 75889)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, I

2011. február 14-én a Székely–Demecser–Kék–Nyírbogdány települések között tervezett 132 kV-os közcélú légvezeték létesítését megelőző földmunkák kapcsán régészeti próbafeltárását végeztünk Nyírbogdány külterületén. Az előzetes terepbejárások során kijelölt 4 szelvény közül háromban régészeti leleteket, vagy régészeti jelenségre utaló talajelszíneződést nem találtunk. A 90 m² területű 5. szelvényben 5 régészeti jelenséget tártunk fel. Egy késő bronzkori (Gáva-kultúra) árokszakaszt, 2 császárkori gödröt, valamint két sekély objektumot. Utóbbiak régészeti leletet nem tartalmaztak.

A leletek a nyíregyházi Jósa András Múzeumba kerültek.

Munkatárs: Bocz Péter technikus.

SCHOLTZ RÓBERT

246. Nyírcsaholy határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B, Á

2011. február 16–17-én, 22-én, március 2–4-én, és 18-án a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást végeztek Őr, Jármű, Nyírmeggyes, Nyírcsaholy, Kocsord, Győrtelek, Ökörítőfülpös és Porcsalma községek határában az M49 gyorsforgalmi út „A” nyomvonalvariánsa mentén.

Láz-dűlő (M49-29 lh.; KÖH 80211): A dűlő középső harmadában, egy elkerített gyümölcsös melletti dombháton szórványos, Árpád-kori cserepekkel mutatkozó, É–D irányú, 140×270 m kiterjedésű lelőhely. D felé éppen nem éri el a gázvezeték vonalát, míg K felé a vasúti sínek előtt 200 m-re ér véget.

Láz-dűlő I. (M49-30 lh.; KÖH 80213): Egy a Krasznával Ny-ról párhuzamos dűlőút K-i oldalán, egy kukoricatarlós, részben szántott parcellán újabb, bronzkori és Árpád-kori(?), K–Ny irányú, 120×490 m kiterjedésű felszíni telepnyomot azonosítottunk, mely hosszán elhúzódott, egészen egy többszörsően megtörő árok É–D irányú szakaszának partjáig.

Láz-dűlő II. (M49-31 lh.; KÖH 80215): Egy szántott parcellán kis mennyiségű neolitikus cseréppel mutatkozó, É–D irányú, 110×125 m nagyságú lelőhelyet regisztráltunk

Munkatársak: Körösfői Zsolt régész, Bocz Péter régésztechnikus, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Szmolár Edit segédrestaurátor, Kiss László és Vizler Csaba rajzoló.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN – TOMPA GYÖRGY

247. Nyíregyháza, Füzesbokor (KÖH 50114, 50117)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **Ő, Szk, Sza**

2011 folyamán terepbejárásokat végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken. Nyíregyháza határában, a beruházás által érintett 4 ismert lelőhely közül egyedül a Füzesbokor (MNy-27. lh.) területén lehetett új adatokat eredményező megfigyeléseket végezni:

Az őskori és szarmata lelőhely Nyíregyháza külterületén, a Füzesbokor vasútállomásnál található, ott, ahol a füzesbokori országút keresztezi a vasutat. A 425–440 hm szelvények között két nagyobb kiterjedésű felszíni állóvíz tagolja a vasutat kísérő tájat. A két meder közti dombhát, melyen Füzesbokor is megtalálható, a környezetéből alig emelkedik ki, de a környező vizes területekhez képest biztosan száraz lehetett, azaz alkalmas volt a tartós megtelepedésre. A 2 nyilvántartott régészeti lelőhely a nyilvántartás szerint a kövesút K-i oldalán helyezkedett el, úgy, hogy az egyik a vasút É-i, a másik pedig a D-i oldalára került. A terepbejárásunk során találtunk felszíni leleteket a vasúttól D-re és É-ra is, de nemcsak a kövesúttól K-re, hanem Ny-ra is. Ny-i irányban meglehetősen hosszán, a tómederig lehetett követni a lelőhelyet, sok felszíni leletet sikerült kis területen gyűjteni.

ISTVÁNOVITS ESZTER – SZALONTAI CSABA

248. Nyíregyháza-Felsősimá, Ungvári-tanyától D-re

(KÖH 65502)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **Á**

2011. október 17-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai helyszínelést végeztek Felsősimán, a Hárfa utcai gázelosztó vezeték árokászási munkálatainál. Az utca a település É-i részén, a Cselovszki-tanyától K-re, a Sörpalackozó nevű lelőhely (KÖH 65502) É-i felével közvetlenül Ny-ról párhuzamosan fut. Az árok falaiban kemencemaradványt észlelve, rábontottunk az objektumra. Ez 95–100 cm mélyen jelentkezett, egy dűlőút alá nyúlva. Ennek megfelelően kőkeményre tömörödött talajban dolgoztunk, és még közvetlenül a jelenség felett is találtunk recens anyagot. Ez alatt észleltük a sütőkemence palástjának vörös omladékát, melyből Árpád-kori cserepeket szedtünk ki. Ezt követően jelentkezett a platni maradványa, melynek vastagsága 3 cm, felszíne szürkére sávozott, alatta vörösré égett. Maga a sütőfelület homogén volt, tapasztásában régészeti leleteket nem találtunk. A kemence falának szürkés-sárga agyagrétege 15 cm szélesen övezte a platnit.

Ezzel együtt megállapítottuk, hogy a lelőhely ÉNy-i irányba bővül, és keresztülhúzódik a dűlőúton, egészen a túloldalon emelkedő alacsony dombhát Ny-i széléig.

Munkatársak: Tompa György régész, Bocz Péter régésztechnikus.
PINTYE GÁBOR

249. Nyírkarász határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Ő, U, R?, B, Sza, Á, Kö

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Daru, 12. Karász-Gyulaházi-csatornától K-re (KÖH 78369): Kevés késő bronzkori és császárkori(?) edénytöredéket szolgáltatató felszíni településnyom; K–Ny irányú, kiterjedése 150×300 m.

Kis-Telek (KÖH 78375): ÉK–DNy irányú, 150×300 m kiterjedésű lelőhely, melyről neolitik, Árpád-kori és középkori edénytöredékek jelentkeztek.

Ló-Rét dűlő (KÖH 78377): A távvezeték től É felé letértünk egy dűlőutat követve, és a mély vizes terület Ny-i partján regisztráltuk a lelőhelyet. Területéről rézkori(?), bronzkori, császárkori és Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk. A felszíni településnyom iránya É–D, kiterjedése 100×300 m.

Tassi út melléke (KÖH 78373): A Nyírkarász–Gyulaháza műutat keresztezve, majd a távvezeték megtörése után találtuk az ÉK–DNy irányú, 150×300 m kiterjedésű lelőhelyet. Felszínéről őskori és Árpád-kori kerámiát és obszidiántöredéket gyűjtöttünk.

Úszó (Dögös-árokától Ny-ra), 13. lh, Karász-Gyulaházi-csatornától Ny-ra (KÖH 78371): Az említett csatornán átkelve, annak Ny-i oldalán, egy dűlőút által vágva jelentkezett az É–D irányú, 130×200 m kiterjedésű, kis mennyiségű neolitik és Árpád-kori cserepet és obszidiántöredéket nyújtó lelőhely.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

250. Nyírmeggyes határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **R, N, Á, Kö**

2011. február 16–17-én, 22-én, március 2–4-én, és 18-án a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást végeztek Őr, Járm, Nyírmeggyes, Nyírcaholy, Kocsord, Györtelek, Ökörítőfülpös és Porcsalma községek határában az M49 gyorsforgalmi út „A” nyomvonalvariánsa mentén.

Hosszú-dűlő II. (M49-7 lh., KÖH 70717): A Meggyes-csaholyi-mellékfolyás által vágott, korábbi nyomvonalbejáráskor talált lelőhelyről megállapítottuk, hogy területe É felé jócskán megnőtt.

Papos-hegy (M49-35 lh., KÖH 80223): ÉNy felé, a nyomvonal átszeli a Hosszú-dűlőt és Papos-hegy határrészt elválasztó dűlőutat. A földút egy dombvonulatot vág ketté, és egyben egy nagy méretű, ÉNy–DK irányú, 300×570 m kiterjedésű, késő rézkori, népvándorlás kori és Árpád-kori lelőhely DK-i végét keresztezi. Az intenzív felszíni telepnyomon több kormos, hamus foltot rögzítettünk cserepekkel, obszidiánpengékkel, szilánkokkal. A lelőhely jórészt már a Papos-hegy határrészben található és elnyúlik a következő dűlőútig, ill. az azt K-ről szegélyező nádas-vizenyős mélyedésig.

Szentmiklósi-dűlő (M49-32 lh., KÖH 80217): A 4918. j. műúttól Ny-ra, a dűlő ÉNy-i sarkában, a szőlősávós-hévtégi telkes rész után, a Meggyes-csaholyi-mellékfolyásig nagy

szántott tábla húzódik. Ezen keresztben, ÉNy–DK irányban egy gyér leletanyagú, 150×360 m kiterjedésű középkori lelőhely található.

Munkatársak: Körösfői Zsolt régész, Bocz Péter régésztechnikus, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Szmolár Edit segédrestaurátor, Kiss László és Vízler Csaba rajzolók.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN – TOMPA GYÖRGY

Nyírparasznya, III. forduló (KÖH 34849)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Szk

A részletes tanulmányt lásd: Czifra Szabolcs: Szkíta kori település a Nyírségben: Nyírparasznya, III. forduló (Előzetes jelentés). In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 97–119.

BERECZ BARBARA – CZIFRA SZABOLCS

251. Nyírtass határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U?, B, N, Ú

A 4-es sz. főút építéséhez kapcsolódóan az alább feltárásokra került sor a településen.

Csárda-domb (KÖH 85185): 2011. április 19–20-án és 24-én az út egyik kanyarjának korrekciójához kapcsolódó szakfelügyelet során összesen 17 régészeti objektum került elő, melyek közül 15 kora bronzkorinak bizonyult. Ezek közül az egyik egy nagy méretű árokészlet, míg a többi gödör volt. További 2 objektum a 18. századra keltezhető. A bevágásban ugyanis előkerült az I. katonai felmérésen szereplő Szarvas-csárdához tartozó épületalappal csekély maradványa, valamint a csárdához tartozó kút is. Ennek teljes feltárására nem volt mód, de az általunk elért szint mélyebben fekszik, mint az építéshez szükséges úttörő, így az további bolygatásra nem kerül.

Csárda-lapostól ÉNy-ra (KÖH 59884): 2011. július 4–8. között megelőző feltárást végeztünk a 2010. évben elkezdett ásítás befejezéseként. Az akkor előkerült 8–9. századi telep folytatása került most elő. A viszonylag kevés objektum közül feltétlenül említést érdemel 2, az említett korszakba tartozó kút. Mindkettőnek meglepően jó állapotban maradt meg a fából ácsolt szerkezete. Az egyik kút leletanyaga igen szegényes volt, a másikban azonban szép számban találtunk kerámiát. Ezek közül is kiemelkedik egy tálnak több töredéke.

JAKAB ATTILA

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Pilisi-tag 17. lh. (KÖH 78379): A Nyírtassra vezető betonút Ny-i oldalán fekvő kisebb szántott terület NyÉNy-i felén szörványos kora bronzkori cserepeket és egy obszidián magkövet gyűjtöttünk. Kiterjedése 180×150 m.

Pilisi-tag 18. lh. (KÖH 78381): A K–Ny futású dűlőút É-i oldalán fekvő, É–D tájolású szántott homokhat tetején 2 kisebb csomóban kézzel formált edénytöredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely feltételezett iránya K–Ny, kiterjedése 80×150 m.

Elképzelhetőnek tartjuk, hogy 1-1 kora bronzkori urnafészkek lett a földművelés közben megbolygatva. Emberi hamvakat az edények közelében nem találtunk.

Vajda-Kúti-dűlő (KÖH 78383): A nyomvonalról D-re, a Vajai (III.)-főfolyástól K-re, a Vajda-Kúti-dűlőben több szántott homokdomb magasodik. A főfolyásközeli dombokon kis mennyiségű neolitik(?) és bronzkori cserepet leltünk. A felszíni telepnyom ÉNy–DK irányú, 350×220 m kiterjedésű.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

252. Nyírtelek határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, Sza, Á, Kk

2011 folyamán terepbejárásokat végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Dankóbokor (MNy-26. lh., KÖH 80317): A nyomvonal 417–418 hm-szelvénye között kis kiterjedésű szarmata kori település felszíni nyomait találtuk meg. Nyírtelektől K-re Dankóbokor magasságában két nagyobb kiterjedésű felszíni, időszakos, vagy állandó víz medre keresztezi a vasutat. A két meder között azon a keskeny dombháton, melyen Dankóbokor is megtelepedett, fedeztük fel a régészeti lelőhelyet. A dombhátnak szinte teljes felülete magas kukoricával volt fedve, és csak a kukorica két szélén volt tarló. Ennek ellenére 1 db szarmata kori edénytöredéket találtunk. Ez és a természetföldrajzi adottságok alapján azt feltételezzük, hogy egy szarmata kori település nyomát regisztráltuk.

MNyvk-23. lh. (KÖH 80315): A nyomvonal 391–392 hm-szelvénye között kis kiterjedésű szarmata és késő középkori település felszíni nyomait találtuk meg. Nyírtelektől Ny-ra a vasút D-i oldalán, a mostani vasúti töltés bal oldalán, attól 30 m-re található. A megvizsgált terület friss szántás volt. A tábla vasút felőli sarkában található kisebb dombocskán 6 kerámia-töredéket találtunk.

Petőfi Sándor és Bethlen Gábor utca szöge (MNy-25. lh., KÖH 75855): A nyilvántartott régészeti lelőhely Nyírtelek DK-i oldalán, a falu D-i széle mentén elhelyezkedő nagyobb tő K-i magaspartján helyezkedik el. A nyilvántartás szerint a lelőhely D-i széle a vasútnál húzódik. A tő mentén egy É–D irányú, kb. 1000×400 m nagyságú markáns dombhat húzódik. A terepbejárás során elsőként a vasút bal oldalát vizsgáltuk meg, ahol a 2 m magas, álló kukorica miatt nem jártunk eredménynyel. Mindössze 1 db szarmata kori edénytöredéket találtunk. A vasút D-i oldalán is kukorica volt, ennek ellenére 2 db edénytöredéket találtunk. A vasút É-i oldalán leírt dombhátnak a DK-i sarkából egy keskeny földnyelvszerű kis hát nyílik át a vasút D-i oldalára, követve a felszíni víz vonalát. Ezen a földnyelven találtuk meg az újabb leleteket, melyből egyértelműen következik, hogy a lelőhely a vasút D-i oldalára is áthúzódik, azaz a nyilvántartott régészeti lelőhely kiterjedése módosult. A lelőhely dombja jelentősen sérült, ugyanis a vasúti töltés építéskor helyből termelték ki az anyagot, és emiatt a töltés mellett egy kb. 15–20 m széles, átlagosan 1,5–2 m mély árok van, ami ráadásul sűrű növényzettel is fedett.

Sőrekút (MNY-22. lh., KÖH 80313): A nyomvonal 389–390 hm-szelvénye között kis kiterjedésű szarmata kori település felszíni nyomait találtuk meg. Nyírtelektől Ny-ra a Sőrekút nevű határrészben, a mostani vasúti töltés bal oldalán, attól 30 m-re található. Ezen a szakaszon a vasút a Nyírség homokos, dombos vidékén halad. A felszín a homokos területekhez hasonlóan meglehetősen tagolt, jelentős szintkülönbségekkel. Azonban e táj másik jellegzetessége a felszíni vizek szinte teljes hiánya. Mindkét katonai felmérésen Királytelke-pusztaként jelölik ezt a tájat. A környék egyetlen jelentős vize a mai Nyírtelek DK-i oldalán található, valószínűleg ez a lelőhely is erre a vízre alapozta létét. A terepbejárás során megvizsgált terület csak részben volt alkalmas információgyűjtésre. Ennek ellenére az egyik kis homokdombon néhány szarmata kori edénytöredéket találtunk. A viszonylag kevés lelet nem ad teljes körű képet a lelőhely intenzitásáról, mivel azokat növényzettel fedett területen gyűjtöttük.

Vasútállomás (MNY-24. lh., KÖH 70937): A vasútállomással szemben, a vasút D-i oldalán található a lelőhely a Kettő-domb határrészben, a mostani vasúti töltés bal oldalán, attól 25–30 m-re, az új nyomvonal tengelyében. A lelőhely vasút menti része teljes egészében szántó. A lelőhely a Nyírtelek melletti nagy felületű tó Ny-i partján helyezkedik el, egy kisebb dombháton. A dombhát egyenletesen lejt É-i irányban. A dombhát teljes felületén tudunk felszíni leleteket gyűjteni, viszonylag nagyobb mennyiségben, ami igazolja a lelőhely intenzitását. A lelőhelyet is magában foglaló dombhát és környezete gyümölcsös. A mezőgazdasági művelésen kívül más, a lelőhely építését veszélyeztető tevékenység nyomát nem észleltük.

ISTVÁNOVITS ESZTER – SZALONTAI CSABA

253. Olaszfa, Zsidósög (Zsidóság) (KÖH 79005)

(Vas megye) Ő, B, Kk

2011. április 13-án topográfiai gyűjtés céljából terepbejárást végeztünk, jó látási viszonyok mellett. A terület szántó, részben friss vetés, részben régebbi boronálás, a terület É-i felében a magasabb őszi vetés nehezítette a megfigyelést.

A lelőhely a településtől Ny-ra, szélső házaitól kb. 200 m-re, a szabályozott Verna-patak és a Sió-csatorna találkozásától ÉK-re terül el. A vízfolyások völgyéből határozottan kiemelkedik egy ÉK–DNy irányú dombhát. A lelőhely viszonylag jól körülhatárolható, a dombhát DNy-i részén, csupán É-i vége kérdéses a viszonylag sűrű őszi vetés miatt, annyi bizonyos, hogy a dombhát legmagasabb pontját is eléri. D felé egészen lenyúlik a vízfolyás árteréig, ill. egy földútig. A lelőhely iránya ÉK–DNy, hossza kb. 150–170 m, szélessége 100–120 m. Viszonylag sűrűn kerültek elő kerámiatöredékek, többségében jellegtelen őskori oldaltöredékek, néhány töredék alapján a késő bronzkorba sorolhatók (urnamezős kultúra). A patakhoz közel egy trapéz alakú kőbalta töredéke került elő. Az őskor közelebről nem meghatározható időszakából is van leletanyag. A terület DNy-i részéből késő középkori kerámiatöredékek kerültek elő.

Munkatárs: Derdák Ferenc.

FARKAS CSILLA

254. Orosháza, Gyopárosfürdő, nyugati part (KÖH 59784) (Békés megye) Sza

A Gyopárosfürdőt érintő geotermikus beruházás kapcsán 2011. május 11-én helyszíni szemlélet tartottam az Orosháza 8221 hrsz.-ű területen. Az Orosháza 69. régészeti lelőhely (Gyopárosfürdő, KÖH 59797) kiterjedése, a tó körüli régészeti lelőhelyek pontosítása volt a célja kiruccanásomnak. A portát egy magas dombvonulat szeli ketté. Ennek a dombnak a túlsó, Ny-i lankáján gyűjtöttem szarmata korba sorolható edénytöredékeket. A dombtetőn, attól K-re, a tó felé leletanyag nem került elő, miként a dombtetőtől távol sem. Tehát szinte csak a Ny-i lankára korlátozódott a szegényes leletanyag.

Szarmata telepobjektumokat itt a közelben tárt fel Juhász Irén, mintegy 40 esztendővel ezelőtt, a szkíta – kelta telepátásakor. Az akkor előkerült leletanyag igen intenzív volt, nagyon reprezentatív. Szarmata sírok kerültek elő a kisvasút építése közben, majd mintegy 20 évvel később is. Ezek a sírok nagy valószínűség szerint az általunk most bejárt masszív dombvonulat É-i folytatásában kerülhettek elő, a mai Kertészház utca K-i végében. Maga a telep É-ra tovább folytatódik, a Kertészház utcától É-ra, mintegy 50 m-es szakaszon találtunk másodlagos helyzetben szarmata edénytöredékeket. Az erdő területén, alkalmi segítőtársammal, Verók Balázssal tett helyszíni szemlének alkalmával néhány szarmata edénytöredéket találtunk. A Kertészház utcától jelenlegi tudásunk szerint 50 m-nél távolabb nem húzódik a szarmata település sehol sem. Jelen ismeretünknek megfelelően szaggatott vonallal jelöltem a szarmata telep kiterjedését.

RÓZSA ZOLTÁN

255. Oroszlány, Gerencsévár (KÖH 45879)

(Komárom-Esztergom megye) Kö

2008-ban indítottuk meg az Oroszlány külterületén álló Gerencsévár kutatási terv keretében végzett régészeti feltárását,⁶² amit 2011-ben június 27. és július 15. között folytattunk. Részben új szelvényeket nyitottunk, részben pedig az előző évek kutatóárkainak bizonyos szakaszaira bontottunk rá ismételtten.

Az új szelvények kijelölését nagyban meghatározta az, hogy az előző évek során nem sikerült a fákat kiirtatni, így ezek elhelyezkedése szabta meg a szelvények helyét és kiterjedését.

A 4. szelvényt az 1. kutatóárok (2008) és a 4. kutatóárok (2009) között alakítottuk ki. A felszíni humusz és vékony om-ladékréteg alatt kemény, sárgásfehér színű, apró kőves réteget – járásintet – találtunk. Kibontásakor felületén egy vonalban elhelyezkedő cölöplyuksort figyeltünk meg, ami nem kőből épített falat feltételez. Erre nem teljesen merőlegesen rossz

62 RKM 2008, 244.; RKM 2009, 298.; RKM 2010, 312–313.

állapotú falalpozást bontottunk ki. A szelvény és a mellette levő 4. kutatóárok kisebb részének mélyítése során nyilvánvalóvá vált, hogy korábbi periódussal is számolni kell: ennek során építették a 3. szelvényben (2010) és 4. kutatóárokban megfigyelt, ÉNy–DK irányú „4.” falat, majd ennek visszabontása és a feltöltés után alakították ki a kemény felületű járósíntet a cölöpökkel és a rossz megtartású falat. Talán egy mindkettőnél korábbi építési szakaszra utal egy V-átmetszetű, Ny–K-i irányú árok, amely ezen rétegek alatt helyezkedik el, s mélysége, illetve kiképzése alapján kapcsolható a rá merőleges irányú, 1. kutatóárokban megfigyelt árokhoz.

Az 5. szelvényt az 1. szelvény (2010) és az 5. kutatóárok (2009) között jelöltük ki. Itt is megfigyeltük az 1. szelvényen keresztül húzódó ÉNy–DK irányú, 100 cm széles, habarcsos elbontott falalpozást és ennek csatlakozását az 5. kutatóárokban talált falszakaszhoz. Ettől a vár központi része irányában vastag omladékréteget találtunk, valamint alatta szintén vastag feltöltési réteget, ennek kialakítása majd csak a további feltárások alapján vizsgálható. A szelvény ÉK-i végén egy keskenyebb falszakasz került elő, amelyet az 5. kutatóárok ÉK-i végén is megfigyeltünk.

A 6. szelvényt az 1. és 4. kutatóárok, valamint a 2. szelvény (2010) közötti részen jelöltük ki. Itt megfigyelhettük a 4. szelvényben tapasztalt jelenséget, hogy egy korábbi falra, amelyet minden valószínűség szerint visszabontottak, azzal nem teljesen egyező irányban újabb falat emeltek. Méretéből és alapozási mélységéből adódóan valószínűleg egyszintes épület lehetett ez utóbbi. A korábbi falszakaszhoz kapcsolódott a 2. szelvényben megfigyelt ÉK–DNY-i irányú fal, amelyet szintén visszabonthattak. A két szakasz által közrezárt sarokban valamiféle főzőhely/tüzelőberendezés nyomát találtuk, erre utalt az, hogy a sárga agyagos, köves alapon négyszögletes alakban téglalenyomatot találtunk, s a betöltés egy részen erőteljesen sötétszürke-fekete, hamus jellegű volt. Mivel a helyiség padlója nem rendelkezett borítással, így inkább konyhaként kellene meghatározni a funkcióját.

Az 1. kutatóárok ÉK-i végét ismét kibontottuk, tovább mélyítettük. A korábban kibontatlanul hagyott kőomladék alatt, váltakozva, több rétegen keresztül sárgásszürke átégett agyagréteg és hamus réteg váltotta egymást, hasonló jelenséget a szomszédos 2. szelvényben is megfigyeltük. Továbbá a szomszédos szelvényben megfigyelt kisebb cölöpsor folytatása is napvilágra került.

Az előkerült leletanyag a Kuny Domokos Megyei Múzeumba került.

LÁSZLÓ JÁNOS – SCHMIDTMAYER RICHÁRD

256. Osztopán, Kis-mező észak (KÖH 47053)

(Somogy megye) Á, Kk

A lelőhely Osztopántól DNY-ra található, az Osztopán–Somogyfajsz műúttól D-re, a vasúttól és a Pogány-völgyi-víztől K-re egy domboldalban. 2011. november 16-án régészeti szakfelügyeletet és terepbejárást végeztünk a lelőhelyen. Viszonylag jó észlelési körülmények mellett sok kerámiát, néhány csonttöredéket, 2 téglatöredéket, és 1 nagyobb salakdarabot

gyűjtöttünk. A kerámialeletek alapján a telep a 13–16. század között volt lakott. Megállapítottuk, hogy a lelőhely nagyobb területre terjed ki, mint a korábban ismert állapot.

Munkatárs: Deák Ferenc egyetemi hallgató.

VARGA MÁTÉ

257. Ócsa, 35. lelőhely (Mádencia-dűlő) (KÖH 90349)

(Pest megye) B, I

2011. április 20-án lakossági bejelentés nyomán leletmentést végeztünk Dabas és Ócsa közigazgatási határán, az ún. Mádencia-dűlőben. A Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatósága Ócsai Tájvédelmi Körzetének munkatársai április 14-én facsemetéket telepítettek, és az egyik gödör kiásása során kerámiatöredékeket találtak. A helyszín Ócsa D-i határában található, a tájvédelmi körzet része. Régészeti lelőhelyet ebben a határrészben mindeddig nem ismertünk.

A kerámiatöredékek előkerülési helyén egy kb. 2×1,8 m-es szelvényt nyitottunk. Ebben egy nagy méretű, hasasodó urna került elő (peremét a facsemete ültetésekor megsértették), amelynek száját egy nagy méretű, füles tállal borították le. Az urna Ny-i, DNY-i oldalán, a tál hasvonalának magasságában egy kis füles bögrét is találtunk. Az urna felszedése után kiderült, hogy csak föld volt benne, kalcinált csontokat sem az edényekben, sem mellettük nem találtunk. A leletek a középső bronzkori Vátya-kultúrába tartoznak.

A tavaszi leletmentést követően 2011. július 27–29. között a facsemete ültetéshez ásott 1,3 m széles és 70 cm mély, 20 m hosszú árkot átvizsgáltuk, de további sírok nyomaira nem bukkantunk.

További sírok felkutatása érdekében a területen geofizikai felmérést végeztünk Geoscan Fluxgate FM256 gradiométerrel. Ennek során 3600 m² felmérése után két mágneses eltérést szondáztunk meg két kisebb szelvényben. Az 1,5×1,5 m-es 2. szelvényben egy lelet nélküli, bizonytalan korú gödröt tártunk fel. A 4×1,5 m-es 3. szelvényben egy bizonytalan ovális körvonalú, néhol keményebb földrétegű beásás nyomait észleltük. Ebből a rétegből került elő, kb. 60 cm mélyen, egy középső bronzkori edény: a Vátya-kultúra időszakába sorolható, de a dunántúli mészbetétes kerámia típusát képviselő díszített, közel ép ivóedény. A magnetométerrel vizsgálható területen további anomáliákat nem állt módunkban letesztelni. Ennek ellenére feltételezhető, hogy a nem vizsgálható fás területen további bronzkori sírok találhatók.

Munkatársak: Rác Tibor (PMMI) régész; Nagy László (Ócsai Tájvédelmi Körzet).

KULCSÁR GABRIELLA – PATAY RÓBERT – POLÁNYI TAMÁS

258. Ófehértó határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, R, B, Sza, Ú

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építéséhez kapcsolódóan a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ, illetve megbízásából az ELTE Régészettudományi Intézet 2011-ben az alábbi régészeti lelőhelyek megelőző feltárását folytatta.

Almezői-dűlő (M3-210. lh., KÖH 51421): 2011. március 23.–április 18. között folytattuk a lelőhely 2010-ben megkezdett feltárását.⁶³ Az ÉK–DNy irányú lelőhely Ófehértó DNy-i határában helyezkedik el és középső része egy ÉÉNy–DDK irányú homokdombon fekszik. A kutatás a lelőhely középvonalát érintette, ahol mindösszesen 2842 m² nagyságú felületet tártunk fel. A lelőhely összefügg az alább részletezett M3-253, KÖH 70773 lelőhellyel. A lelőhelyet vastag humuszos homok takarta, mely a dombtetőn elvékonyodott. A barna humuszos homok alatt barna homokréteget, majd ez alatt már az altalajt találtuk meg. Az objektumok a barna homokréteg tetején jelentek meg és az aljuk lenyúlt az altalajba. A dombtetőn az elvékonyodó humuszos homok erősen homokossá vált, és alatta sárga ártéri üledék volt. A teljes terület mezőgazdasági munkával bolygatott.

Az autópályával párhuzamos dűlőt kialakítását megelőző feltárás során 2010–2011-ben összesen 106 objektum (hulladék- vagy tárológödörök, 2 kút és 1 árok) került napvilágra, melyek a leletanyag alapján egy kora bronzkori (Szaniszló-kultúra) és egy szarmata (4–5. század) telephez köthetők. A dombtól ÉK-re, főleg a legmélyebb részen csak bronzkori, a domb ÉK felé eső oldalában inkább szarmata, a dombtól DNy-ra főleg bronzkori gödörök, majd a csatorna felé közeledve újra szarmata objektumok voltak; a fentebb említett domb ÉK felé eső oldalán sűrűn helyezkedtek el.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Pásztor István, Kelemen Péter, Ligeti Gábor technikusok.

Almezői-dűlő (M3-253. lh., KÖH 70773): 2011. április 18.–szeptember 23. között folytattuk a 2010-ben megkezdett megelőző régészeti feltárásokat a lelőhelyen.⁶⁴ A KÉK–NyDNy irányban hosszan elnyúló lelőhely Ófehértó DNy-i határában helyezkedik el, és K-i széle összeér a 2009–2010-ben kutatott Almezői-dűlő, M3-18–19; KÖH 34788 lelőhellyel, D-i széle pedig a fenti M3-210, KÖH 51421 lelőhellyel. Mindösszesen 781 objektumot tártunk fel (hulladék- és tárológödör, kút, víznyerőhely, sír, épület, kemence), melyek egy kora bronzkori és egy szarmata telephez, illetve egy szarmata körárkos temetőhöz köthetők. A kora bronzkori objektumok a tájból kissé kiemelkedő homokos platón, a szarmaták pedig a platótól Ny-ra helyezkednek el, néhány eset kivételével.

A lelőhely K-i részén a kora bronzkori Szaniszló-kultúrához köthető telepjelenségeket találtunk. Az objektumok elhelyezkedése alapján ezek jelentik a 2009 – 2010-ben az Almezői-dűlő, M3-18 – 19. lelőhelyen feltárt bronzkori telep Ny-i szélét. A telep D-i irányban is folytatódott (ld. a fent részletezett Almezői-dűlő, M3-210. lh-et). Így a három lelőhelyen együttesen a Szaniszló-kultúra legnagyobb magyarországi telepészletét találtuk meg, melyhez hasonló nagyságút sem Kelet-Szlovákiában, sem Északnyugat-Romániában nem tártak még fel a kutatók.

A feltárt terület többi részén egy szarmata település nyoma, illetve temetőrészletét tártuk fel. A felszínt egy ÉNy–DK irányú domb kettévágta, melynek a K-i lábánál megjelentek a szarmata objektumok, majd a dombon kissé keveredtek a sírokkal, ezt követően a Ny-i lábánál sűrűsödtek, a csatornán túl pedig elvéve találtunk néhányat. A teleprészen több gödörben kutyavázat, illetve háromban emberi temetkezést találtunk. Az egyik esetben a megközelítőleg zsugorított helyzetben eltemetett ember mellé egy kutyát is eltemettek. Az egyik kutyavázat tartalmazó tárológödörben pedig a két kutya mellé egy macskát is elhelyeztek. Néhány gabonatarló gödörben kiégetés nyomát is meg tudtuk figyelni. A lelőhely Ny-i részét egy csatorna választotta ketté. A csatorna előtt közvetlenül csak víznyerőgödörket találtunk, illetve a csatorna és a Máriapócsi-főcsatorna között egy alapárkos, cölöpszerkezetes épület nyomait tártuk fel. A síroknak közel fele emberi vázat nem tartalmazott a rablások miatt, és a maradék többségében is csak nagyon hiányos vázakat találtunk. A rablások mellett feltételezhető, hogy a talajviszonyok és a ruha anyaga, melyben eltemették az embereket, közre játszott abban, hogy csontokban ennyire hiányos sírokat találtunk. A szarmata telep és a sírokat a leletanyagok alapján a 4–5. századra lehet datálni. A szarmata és a kora bronzkori régészeti jelenségek nem keveredtek egymással, kivéve egy-két objektum esetében.

A Máriapócsi-csatorna közelében az egyik gödörből újkori leletanyag került napvilágra. A késő rézkori leletek pedig a szarmata telep legsűrűbb részén szórványként, illetve egy objektumból kerültek napvilágra.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Kelemen Péter, Ligeti Gábor, Paróczay Petra, Pásztor István technikusok.

Tapasztó-föld (M3-26. lh., KÖH 34789): Az 5429 m² felület megelőző feltárására két szakaszban, 2010. május 31. és 2010. július 2., majd 2011. május 2–13. között került sor. A kényszerű leállítás a humuszolás során feltört talajvíz miatt vált szükségessé. A lelőhely egy homokdomb Ny-i oldalán húzódik, a nyomvonalától D-re, a mezőgazdaságilag művelt területen is gyűjthető leletanyag. A feltárára kijelölt terület K-i – magasabban fekvő – harmadában lehetett régészeti objektumokat megfigyelni.

Az altalajtól alig eltérő színű, kevés kerámiát és paticsot tartalmazó betöltés alapján észlelhető 30 objektum a középső neolitikum időszakára keltezhető. A környék lelőhelyeire jellemzően a humuszolás és a nyelés során nagy mennyiségű, a talajművelés során átfogatott kerámia-leletanyag került elő, melyeket objektumhoz nem lehetett kötni és az észlelt foltok az egykori gödörök alját jelezték, vagyis a régészeti jelenségek többségét a mezőgazdasági munkák megsemmisítették. Az észlelt, kisebb csoportokba rendeződő tároló- és agyaggyerő gödörök feltárását a magas talajvízszint erősen megnehezítette, mert 40 cm-es mélyég alatt már vízben kellett dolgozni. Ez a környezet a megfigyelések pontosságát és a leletanyag észlelését is nehezítette. A feltárás során előkerült kerámia alapján a lelőhely az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához köthető, bár a leletanyag összetétele szegényesnek nevezhető. A jelleg-

63 RKM 2010, 313–314,

64 RKM 2010, 313.

telen tárolóedény-töredékek nagy száma mellett a finomkerámia mennyisége igen alacsony, a köeszközök között obszidiántöredékeket találni és az állatcsont, mint leletanyag hiányzik a területről. Ez a jelenség talán a talaj savas összetételével magyarázható. Az erős mezőgazdasági bolygatás miatt épületekre utaló cölöphelyek vagy árkok nyomait nem lehetett megfigyelni, csupán a gödör csoportok által körülvett területek utalnak az egykori épületek esetleges helyére.

Munkatárs: Váczi Gábor.

CSÉKI ANDREA – FÜZESI ANDRÁS

259. Ökörítőfülpös, Új-legelő

(M49-28. lh., KÖH 80209)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza

2011. február 16–17-én, 22-én, március 2–4-én, és 18-án a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást végeztek Őr, Jármí, Nyírmegyes, Nyírcsaholy, Kocsord, Györtelek, Ökörítőfülpös és Porcsalma községek határában az M49 gyorsforgalmi út „A” nyomvonalvariánsa mentén.

Közepes intenzitású, É–D irányú, 320×350 m kiterjedésű császárkori lelőhely, Ökörítőfülpöstől DDNy-ra, az Új-legelő és a Német-tagi-csatorna által közrezárt keskeny, szántott sávban. Feltételezhetően továbbterjed É-i irányba is, azonban a vizsgálatot a legelő lehetetlenné tette.

Munkatársak: Körösfői Zsolt régész, Bocz Péter régésztechnikus, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Szmolár Edit segédrestaurátor, Kiss László és Vízler Csaba rajzolók.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN – TOMPA GYÖRGY

260. Örményes, Kepik-dűlő

(KÖH 76947)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ő, Á

Az „Örm K-1 és RAG Örm-2 gáz kutak bekötés” projekt keretében került sor 2011. március 13–15. között a nyomvonal terepbejására, aminek eredményeként egy új régészeti lelőhelyet lehetett megfigyelni a település határában.

Az itteni, a nyomvonal 4. sz. lelőhelye, a legintenzívebb és egyben legnagyobb kiterjedésű, amelyről néhány őskori, kézzel formált, durva kerámiát és több középkori, feltehetően a késő Árpád-korra datálható, esetenként hullámvonalas karcolt díszű edénytöredékeket, bogrács- és fazéktöredékeket gyűjtöttünk. Az őskori telepnyomok a lelőhely DK-i részén koncentráálódtak, míg az Árpád-kori anyag inkább az ÉNy-i rész felé haladva sűrűsödött.

F. LAJKÓ ORSOLYA

261. Ósagárd határa

(Nógrád megye) Pa, LT, N?, Kö?

A Szlovák–magyar gázvezeték Nógrád megyei szakaszának régészeti terepbejására 2011. október 25–28. között, valamint november 29-én került sor. A teljes nyomvonal hosszát bejártuk, azonban régészeti megfigyelést csupán a nyomvonal egyes szakaszain tudtunk végezni. Két korábban ismert régé-

szeti lelőhelyet újra azonosítottunk, valamint 13 új lelőhelyet regisztráltunk. Régészeti érdekű területként 9 helyszínt jelöltünk meg.

Bitang-dűlő (KÖH 78913): Ósagárd belterületétől D-re, a Bitang-dűlő elnevezésű ÉÉNy–DDK irányú domb ÉNy-i végén, a Barátság vezeték nyomvonalában, két erdősáv között található. A terület részben kaszáló, rossz látási viszonyokat nyújtott. Kevés kerámiatöredéket és egy pattintott tűzkőtöredéket gyűjtöttünk. A lelőhely kiterjedése a növényzet fedettsége miatt pontosan nem határozható le. A lelőhely kora a szórványos emlékanyag alapján nem határozható meg (népvándorláskor?).

Hársas (KÖH 78917): Ósagárd külterületén, a település szélétől ÉNy-ra, mintegy 1 km-re, az erdős résztől közvetlenül É-ra, egy É-i tájolású lejtőn. A terület részben szántott, részben gyümölcsparcellákkal fedett, közepes látási viszonyokat nyújtott. Területén több tűzkőből készült, felső-paleolit jellegű pattintott köeszközt és gyártási hulladékot gyűjtöttünk. Be- gyűjtöttünk egy kelta edényperem-töredéket is. A lelőhely kiterjedése a közepes látási viszonyok miatt nem állapítható meg. A területen egy őskori időszak szállítás helyével, ill. egy kelta településsel számolhatunk.

Széles-mező (KÖH 78915): Ósagárd külterületén, a település szélétől 900 m-rel Ny-ra, a Széles-mező elnevezésű, K–Ny-i irányú domb tetején, az erdősávától D-re. Területén terepbejárás alkalmával több kerámiatöredéket gyűjtöttünk. A terület egy része kaszáló, egy része szántó, de növényzettel fedett volt, rossz látási viszonyokat nyújtott. A lelőhely kiterjedése a növényzet fedettsége miatt nem állapítható meg. A lelőhely kora és jellege a szórványos emlékanyag alapján nem határozható meg (népvándorláskor?, középkor?).

Munkatárs: Zandler Krisztián.

GUBA SZILVIA

262. Paks, Alsó-Csámpa

(KÖH 74865)

(Tolna megye) U, V, Á

A Paks–Fadd új gázvezeték létesítését megelőzően 2011. március 20. és május 15. között a szomszédos, Dunaszentgyörgyhöz tartozó Proletár-dűlőben folyó megelőző feltárással azonos módon és részben párhuzamosan tártuk fel a kijelölt nyomvonal szakaszt. Az ásatás során a majdnem pontosan 1 km hosszú szelvény szakaszunk D-i végében a Dunaszentgyörgy–Paks határárok melletti vastagon feltöltött mélyebb rész környezetében régészeti objektumokat már nem találtunk. A 6-os sz. főút 118. km-szelvényben csatlakozó földútnál pedig a derékszögben a földút mellé törő nyomvonalat a szokásosnál mélyebben, 1 m mélységig humuszoltuk le, mert ezen a részen a homokviharok miatt többszörös átrétegződés van, melyekben azonban régészeti leletanyagot nem találtunk. A feltárást során a szelvény szakasz középső részén összesen 174 objektumot bontottunk ki, melyek két Árpád-kori sír kivételével mintegy fele részben az újkőkori, vonaldíszes telephez tartozó gödrök, árkok, ill. a kora vaskori telep beásásai voltak.

SZABÓ GÉZA

263. Palotabozsok, Dorfgrund**(KÖH 48353)****(Baranya megye) Á**

A sertéstelep bővítéséhez kapcsolódó próbafeltárás és szakfelügyelet során 2011. július, augusztus és szeptember hónapban négy, részben rombolt sütökemence került elő a lelőhely Ny-i oldalán. A leletmentes kemencék építési módjuk és formájuk alapján a lelőhely Árpád-kori rétegéhez tartoznak.

KOVALICZKY GERGELY

264. Papos, Forduló**(KÖH 51410)****(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, U**

Az M3-196 jelű régészeti lelőhelyen 2011. április 11–19. között folytattunk megelőző feltárást. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 1363 m².

A lelőhely Papostól DNy-ra, az őri határfasor K-i oldalán található. A nyomvonalra eső területe 9800 m², amelyből 2215 m²-en végeztünk feltárást. A lelőhely nyomvonalba eső további területén régészeti jelenségek hiányában csak szondázásra került sor. Négy ÉK–DNy irányú kutatóárkot alakítottunk ki, 80–140 cm-es mélységben.

Az átlagosan 30 cm vastagságú humuszréteg alatt egy erősen bolygatott, 80–120 cm vastag homokréteg jelentkezett, mely alatt szürke bolygatatlan réteget tapasztaltunk. A bolygatott homokrétegből a lelőhely DNy-i harmadában jelentős mennyiségű őskori kerámia került elő. A homokrétegből előkerült leletek objektumokhoz nem köthetők, azok feltehetőleg egy korábbi mélyszántás során elpusztultak.

A lelőhely DNy-i harmadában összesen 3 gödröt és 1 cölöplyukat tártunk fel.

A lelőhely az előzetesen várt kiterjedésnél lényegesen kisebb területen jelentkezett. Az egymás közvetlen közelségében elhelyezkedő gödrökben jelentős mennyiségű, neolitikumhoz köthető kerámia került elő, melyek között szép számmal voltak festett darabok is. A cölöplyukból leletanyag nem került elő, így datálása bizonytalan. A régészeti objektumok környezetének humuszolása során egyéb régészeti jelenséget nem tapasztaltunk. A lelőhely jelentős része elpusztult a korábbi bolygatás során.

Munkatársak: Knippl István régész, Vámos Balázs, Nagy Ferenc, Nagy Gábor technikusok.

LUKÁCS JÓZSEF

265. Parasznya, Kő-lyuk**(KÖH 23922)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, U, B, V, Sza**

2010. december–2011. június között az illegális beásásokat megszüntető rehabilitációs munkák és a meglévő lezárás cseréje kapcsán régészeti megfigyelést és geodéziai felméréseket végeztünk a fokozottan védett barlangban és környékén. Eközben régészeti, őslénytani leletek *in situ* nem kerültek elő, másodlagos helyzetben lévőket azonban nagy mennyiségben sikerült begyűjteni. A Herman Ottó Múzeumba beszállított

leletanyag kisebbik része őskori kerámia a neolitikus bükki kultúra, a bronzkor, a kora vaskor, valamint a császárkor idejéből, nagyobbik hányada őszállatsont. Ez utóbbiban egyértelműen a barlangi medve (*Ursus spelaeus*) maradványai dominálnak.

Munkatársak: Honti Szabolcs, Kalászi György, Nagy Zoltán, Szalacsi Klára

SZOLYÁK PÉTER

266. Pácsony határa**(Vas megye) Ő, Ró, Á**

2011. április 13-án topográfiai gyűjtés céljából terepbejárást végeztünk a település Ny-i határában, jó látási viszonyok mellett, szántott, boronált felszínen.

Külső-irtás II. (KÖH 62068): A vasútállomás felé vezető út D-i oldalán, attól kb. 150–200 m-re, a vasúttól K-i irányban található völgy, ill. kisebb vízfolyás K-i oldalán, a tsz-majortól Ny-ra. A lelőhely a vízfolyás K-i partján, a műúttól D-re, a völgy alacsonyabb térszínétől indulva, a lankásan emelkedő völgyoldalon terül el. Iránya követi a vízfolyást. A patakhoz közelebb eső részeken intenzívebb, innen főleg Árpád-kori töredékek kerültek elő, de előfordulnak a völgyoldal magasabb részein is. Az emelkedő tetején szórványosan jellegtelen őskori töredékeket találtunk. Nagyjából 150–200 m hosszú és csaknem 200 m széles. A lelőhelyet a korábbi terepbejárások alkalmával (2005: Kiss Gábor és Zágórhidi Czigány Balázs; 2006: Ilon Gábor⁶⁵) is határozottan elkülönítették.⁶⁶

Lapsa É-i vége, Belső-irtás (KÖH 62060): A vasútállomás felé vezető út É-i oldalán, a vasútvonaltól K-re. Egy kis vízhozamú vízfolyás K-i oldalán, az ÉK-i völgyfőben, ill. a két völgyág között, egy erdős, bokros terület mellett, enyhén emelkedő völgyoldalban. A lelőhely nagyjából É–D irányban húzódik a völgyben, kb. 150 m hosszú, 100–120 m széles. A lelőhelyről gyűjtött kerámiatöredékek alapján két korszakot lehetett elkülöníteni, római és Árpád-kort. A kerámia mellett egy homokkőből készült, nagy méretű, vastag csiszolókö, és egy bazaltból készült peremes alsó őrlőkö (római) töredéke került elő. Korábbi terepbejárásokon (2005: Kiss Gábor és Zágórhidi Czigány Balázs; 2006: Ilon Gábor) már lokalizálták a lelőhelyet.⁶⁷ A kis vízhozamú patak völgyének ÉNy-i végénél, az árok Ny-i oldalán, a patak völgyéből határozottan kiemelkedő dombhát laposabb, mélyebb területein hullámvonaldiszes kerámia és egy római kori töredék került elő. Az úttól D-re található magasabban fekvő részen kora középkori, római és jellegtelen őskori kerámiatöredékeket találtunk.⁶⁸

Munkatárs: Derdák Ferenc.

FARKAS CSILLA

65 RKM 2006, 254.

66 Leletanyag: Gy.2010.37.1-2., ill. Gy.2010.57.1.

67 Leletanyag: Gy.2010.31.1., ill. Gy.2010.55.1.

68 2008-ban Nagy Marcella a Szombathely–Hévíz közötti 400 KV-os távvezeték 96. sz. oszlop építését megelőző feltárást végzett itt. Savaria Múzeum RA 2481-08.

**267. Pákozdi, Központ
(KÖH 80393)****Fejér megye Kö, I**

A Székesfehérvár és térsége szennyvízhálózat bővítési program beruházás során, 2011. március 29-től kezdve, régészeti megfigyelést és feltárást végeztünk Székesfehérvár-Kisfaludon, Székesfehérváron, Pátkán, majd Pákozdon és Seregélyesen is. A munkálatokkal átlagosan körülbelül 1,5–2,5 m-es mélységben dolgoztak, 80–100 cm szélességben bontották meg az úttesteket. Ez alól csak az aknák helyei voltak kivételek, körülbelül 2×2 m-es szélességgel. Ez az egész beruházásról elmondható, kivéve a nyomóvezetésekről és az esetleges omlásokról. A folyamatos egyeztetés során, minden helyszínen megfelelő régészeti felügyeletet tudtunk biztosítani, a munkálatok folyamatos haladása mellett. A gépek körmös kanállal dolgoztak, helyenként kötőfejjel, így az objektumokról, felületi nem, csak metszeti ábrázolás vált lehetségessé.

Pákozdon a megfigyelés során több utcában elszórtan, régészeti jelenségeket tapasztaltunk. Ezek többsége középkori, mint a templom-körül élezelt temető. Ennek feltárását a csatornázás nyomvonalán a templom két oldalán elvégeztük, körülbelül 90 cm széles szelvényekben. A sírokról részletes fotó- és rajzdokumentáció készült. Észleltünk még erősen murvás, sziklás altalajban, leletanyag híján nem behatárolható objektumokat is. Minden esetben dokumentáció készült. A megfigyelések itt is folyamatosan zajlottak.

Munkatársak: Németh Gergő, Szücsi Frigyes, Klausz Attila.

PRANDER PÉTER

**Pápa, Belváros és Fő tér
(MRT 4. k. 61/2. és 61/4. lh., KÖH 8902 és 8903)
(Veszprém megye) Á, Kk, Kú, Ú**

A részletes tanulmányt lásd: Mordovin Maxim: Előzetes jelentés a Pápa, Fő téren végzett megelőző feltárások második és harmadik üteméről. In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 244–269.

MORDOVIN MAXIM

**268. Pápa, Várkastély
(MRT 4. k. 61/1 lh., KÖH 8936)
(Veszprém megye) Kk, Kú**

A pápai Esterházy-kastély felújításához kapcsolódóan, a kastély É-i szárnyának K-i részén, a földszinti három helyisége régészeti próbafeltárását 2011. március 10–17. között végeztük el.

Az 1.1.11. helyiség 1. szelvényét 5,50×2 m méretben, a helyiség É-i falával párhuzamosan nyitottuk. A szelvényben három újkori, barokk téglapadló került elő, az első 0,25 m, a második GEF (= Gróf Esterházy Ferenc) bélyeges téglákkal 0,65 m, a harmadik 1,11 m mélyen. A második padlón, a helyiség ÉNy-i sarkában téglából épült kemence maradványa állt. A harmadik téglapadló teljes épségben maradt meg a szelvény területén. A padlórétegek között építési törmelékkel vegyes feltöltés feküdt. A második padló felett 9 db 17–18. századi mázatlan, vörös, ill. szürke színű, tál alakú kályhaszemtörödédek, a második és harmadik padló közül egy vaskapa került elő.

A 2., 3×2,5 m méretű szelvényt a helyiség DK-i sarkában nyitottuk. Az 1. szelvényben megtalált harmadik téglapadló 1,08 m mélyen itt is érintetlenül került elő. Felette laza, építési törmelékkel kevert feltöltést találtunk. Ebből a szelvényből leletanyag nem került elő.

A 1.1.12. helyiségben kijelölt 3. szelvény mérete 4,5×2 m, a helyiség D-i falával párhuzamosan. A DNY-i sarokban 0,26 m mélyen téglakályhaalapozás, a szelvény Ny-i, D-i és K-i oldalán 0,44 m mélyen téglacsatorna helyezkedett el. A csatorna téglái között akadtak bélyegesek, koronás E-betű (Esterházy) 1908-as évszámmal, amelyek mutatják az építés idejét. A szelvény É-i oldalán Ny–K irányú, és a szelvény Ny-i oldalán É–D irányú középkori kőfalak kerültek elő, a falkorona 0,64 m mélyen volt. Az É-i kőfal D-i oldalán, a fal kiugró alapozásán téglapadló maradványa nyugodott, 1,41 m mélyen. A szelvény alja 2,55 m mélyen volt, eddig nyúlt le az É-i oldalon lévő kőfal alapja, innét kezdődött az érintetlen, sárga agyagos altalaj. Ebből a szelvényből sem került elő leletanyag. *(Az illusztrációt lásd a 134 oldalon!)*

A 1.1.13. helyiségben nyitott 4. szelvény 2×2,5 m méretű volt, a helyiség ÉNy-i sarkában. A szelvény egész felületén É–D-i irányú, újkori téglaboltozatos csatorna húzódott keresztül, boltozatának teteje 0,35 m mélyen volt. A csatorna tetejére épült árnyékszékek É–D-i irányú K-i téglafalának koronáját 0,44 m mélyen találtuk meg. A csatorna boltozatán két utólag elfalazott, mintegy 0,6×0,6, ill. 0,8×0,8 m-es nyílás nyoma látható, az egykor felette állott pottyantós latrinák maradványa. A csatornaboltozat tetején 0,3 m széles téglaválaszfalak maradványát találtuk (falkorona 0,31 m mélyen). Leletanyag a szelvényből nem került elő.

A 2x3 m-es 5. szelvényt a helyiség DK-i sarkában jelöltük ki. A DK-i sarokban 0,28 m mélyen, a 3. szelvényben előkerülttel azonos téglakályhaalapozást találtunk. Benne a 3. szelvénybeli téglacsatorna tégláival azonos bélyegű téglák (koronás E-betű és 1908-as évszám). A szelvény Ny-i szélén, É–D-i irányban teljes hosszon a 4. szelvényben feltárt téglacsatornára épült árnyékszékek K-i fala húzódott tovább. A szelvény ÉK-i részén K–Ny-i irányú, 0,65 m széles kőfal csonkja lógott bele K-felől a szelvénybe, Ny-i folytatását elbontották (falkorona 0,43 m mélyen). A szelvény betöltését vastag feltöltési rétegek alkották, helyenként sok építési törmelékkel. Kb. 1–1,2 m-ig 6 db újkori, mázas kerámia, ettől lejjebb 7 db késő középkori, mázatlan kerámia (15–16. század) került elő a feltöltésből. Elért mélység 2,1 m. A viszonylag kis méretre (37 m²) korlátozódo feltárás során mindenesetre bebizonyosodott, hogy a kastély területe régészetileg erősen érintett.

Konzulens: László Csaba régész.

RAINER PÁL

**269. Pásztó, Ciszterci templom és kolostor
(KÖH 34401)****(Nógrád megye) Á, Kú**

Az NKA és Nógrád Megye Önkormányzata támogatásával folytatott kutatás során a 2009-ben felfedezett, öntött kváderfalas korai épület Ny-i és É-i határát meghatároztuk, a K-i oldalon egy második periódusban épült határoló falat találtunk.

Pápa, Várkastély

Feltehetőleg az épület K-i irányban nagyobb kiterjedésű volt, de eredeti fala az itt futó malomárok miatt elpusztulhatott. A D-i oldalon egy nagy méretű beásás miatt nem sikerült az épületet lehatárolni.

Az eddigi eredmények alapján egy legalább 4,7×6 m-es belméretű épületről beszélhetünk, de a hosszabb oldal a beásáson túl még továbbnyúlhat D-i irányban. Az előkerült falakból az alap és több helyen az első kősor maradt meg 85 és 65 cm között változó vastagsággal.

A kutatás nem várt eredménye egy másik, a barokk kolostor D-i homlokzata előtt húzódo, szintén öntött kváderfalas épület falmaradványa. A falazástechnika és leletanyag alapján mindkét épület a monostor bencés periódusához sorolható. A 2. épületről több információ jelen kutatással nem volt nyerhető. Az 1. épület téglakő burkolatát agyagpadlókkal újították meg. A megújítások tüzesetekhez köthetők. A feltárás során kimutatható legutolsó járósínt-feltöltésnél az épület falai már a jelenlegi szintre visszabontottak, s csak mint lábazat töltöttek be funkciót.

Az épülettől Ny-ra megfigyelhető volt egy könnyűszerkezetes toldalék. A toldalékon belül egy valószínűleg gabonás verem céllal nyitott gödör is előkerült. E gödröt a 17. században szüntették meg. Az épület eredeti funkciójára az előkerült viszonylag kevés leletanyag nem ad támpontot. Mivel a kontúrjainak meghatározása volt a cél, belsejében nem nyitottunk felületet. A műhelyépületekkel rendszert mutató elhelyezkedése ipari, gazdasági funkciót sejtet, de nem zárható ki egy beteggondozó ház lehetősége sem. A 2009-ben elvégzett műszeres lelőhely-felderítés adatai a két szezon nyílt árkos-szelvényes kutatásának eredményei alapján e lelőhely objektumainak, kiterjedésének meghatározására nem alkalmasak. A terület É-i és K-i részén bizonyosan szilárd építésű épületek húzódnak nem nagy mélységben (-050–100 cm). A kutatás terepi lezárásaként a szelvényekben a kutatás határára geotextilt fektettünk. A vizszoematést követően a területet gyepesítettük.

A kutatás során archeometriai mintákat is vettünk. A vizsgálatok az MTA Geokémiai Intézetében, Tóth Mária irányításával történtek. A paleozoológiai meghatározásokat, a faunalistát Daróczy-Szabó Márta készítette. Érdi Benedek geodétával a Szalai-malom sarokpontjait is bemérettük, 2009-ben a műhelyépületekkel tettük ugyanezt. Így a monostor-együttes minden látható eleme most már térképre vihető. A korábbi és jelenlegi kutatások eredményei egységesen tekinthetők át.

Munkatársak: Valter Ilona konzulens; F. Romhányi Beatrix régész (Károli Gáspár Református Egyetem); Bercsényi Kinga és Szabó Noémi Gyöngyvér technikusok.

MAJCHER TAMÁS

270. Pásztó, Szent Lőrinc Plébánia templom (KÖH 34405)

(Nógrád megye) Ő, Á, Kö, Kú

A Pásztó–Városrehabilitáció, Műemléki környezet projekt földmunkáinál 2011. április 13. és május 11. között végeztünk a régészeti megfigyelést. A szemlék során megfigyelhető volt, hogy a terület régészeti szempontból érintett. Természetesen ezt a korábban itt folyó kutatások is bizonyították már. Összefüggő

régészeti jelenségek a Szent Lőrinc templom É-i oldalkápolnájában voltak megfigyelhetők. Más területeken vagy nem hatolt a földmunka régészeti korú rétegekbe, vagy néhány esetben már feltárt, vagy roncsolt rétegeket érintett.

A templom körüli járda építése érintette a templom É-i kápolnája maradványait. A reneszánsz kapunál kezdtük a járdaalap kiásását. A felső 20 cm kevert talaj, eternitpalával, betonnal korhatározott. Előfordul benne antropológiai töredék és vékony tégladarab. Az ajtó küszöbkövében egy habarcsos csík fut végig -14 cm-en, ami egy korábbi padló szintje lehet. E szinten az ajtótól K-re 110 és 160 cm-re néhány padlótegla *in situ* töredéke szintén e padlónívót jelöli. Egy másik padlószint is előkerült -28–30 cm mélyen, a kapunyílásra merőleges sorokban, fél téglá eltolásban, sárgás feketőhabarcsban. A mérhető téglaméret 29×15×4 cm, oldala rézsűs, valószínűleg már eleve padlótegla készült. A kápolna K-i falánál kisebb-nagyobb kavicsokból kialakított alapozás valószínűleg egy oltáralap lehetett. Lábazati vonaltól mért távolsága -95–100 cm. A lábazat a kapuzat küszöbéhez képest +76 cm-en van. A betonozásnál – ajánlást elfogadva – polisztirol-fóliát illesztettek a küszöbkövhöz, így a beton nem érintkezik közvetlenül vele. A csapadékcatorna fektetése során a padlókat megsértették, átlósan átvágták.

A lelőhely É-i szélén, a Deák Ferenc utcában felállított új kandeláberek közül három alapozási gödrének kidobott földjében találtunk őskori, középkori és kora újkorai kerámiát, a K-i szélén pedig Árpád-kori és középkori kerámiát gyűjtöttünk.

MAJCHER TAMÁS

271. Pátka, Központ (KÖH 80523) (Fejér megye) Ró

A Székesfehérvár és térsége szennyvízhálózat bővítési program beruházás során, 2011. március 29-től kezdve, régészeti megfigyelést és feltárást végeztünk Székesfehérvár-Kisfaludon, Székesfehérváron, Pátkán, majd Pákozdon és Seregélyesen is. A munkálatokkal átlagosan körülbelül 1,5–2,5 m-es mélységben dolgoztak, 80–100 cm szélességben bontották meg az úttesteket. Ez alól csak az aknák helyei voltak kivételek, körülbelül 2×2 m-es szélességgel. Ez az egész beruházásról elmondható, kivéve a nyomóvezetésekről és az esetleges omlásokról. A folyamatos egyeztetés során, minden helyszínen megfelelő régészeti felügyeletet tudtunk biztosítani, a munkálatok folyamatos haladása mellett. A gépek körmös kanállal dolgoztak, helyenként kötőre fejjel, így az objektumokról felületi nem, csak metszeti ábrázolás vált lehetségessé.

Mikor Pátkán is megkezdődtek a munkálatok, a helyszínen felügyeltük a szelvényeket. A település K-i szélén dolgoztak először, itt régészeti jelenségeket nem tapasztaltunk. Később a belső utcákban is folytatták a munkát, itt elszórtan római kori, 3–4. századi objektumok, kerámiák kerültek elő. A központi templom mellett, a Vak Botyán téren egy próbafeltárást, szondázást hajtottunk végre, középkori temető és annak határai után kutatva. A feltárás során jelenségeket nem tapasztaltunk, így továbbengedtük a helyszíni munkálatokat. A településen felbukkanó egyéb objektumokat folyamatosan dokumentáltuk.

Munkatársak: Németh Gergő, Szücsi Frigyes, Klausz Attila.

PRANDER PÉTER

272. Pázmándfalu, Réti-földek

(KÖH 78547)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, B, Ró

2011. december 10-én helybéli vadászok értesítettek, hogy Pázmándfalu É-i külterületén, a Réti-földek dűlőben, a Pázmándi-ér és a Gyíkhegyi-erdő közötti kis magaslaton, a helyi vadásztársaság kezelésében lévő földterületen a szántás bronztárgyakat fordított ki. Másnap reggel a bejelentőkkel együtt a helyszínre siettünk, hogy a leletgyűjtést összegyűjtsük és annak további pusztulását megakadályozzuk.

A két vadász az előző napon elkezdte összegyűjteni a tárgyakat, helyenként 30–40 cm-es mélységben is leásva utánuk, de mikor tudatosult bennük, hogy jelentősebb anyagra bukkantak a további bontással felhagytak. Az általuk kiemelt tárgyak közt egy ép szárnyas balta, csüngők, falerák, bronzszegecsek és lemeztörödékek voltak. A vadászok által megjelölt területet fémkereső műszereinkkel átvizsgálva újabb ép és töredékes tárgyakat találtunk és sikerült lokalizálnunk a kincsegyüttes bolygatatlan magját is. A depólelet több száz összetörött, összeolvadt és ép tárgyat tartalmazott. Az anyag zömét szegecsekkel összefogott, erősen megrongált, bronzlemezből készült tárgyak töredékei alkották. Ezek mellett számos ép tárgy – szárnyasbalták, tör, csüngők, pitykék, szíjlesztők, falerák – is belekerült az együttesbe.

A kincslelet bontásával és dokumentálásával párhuzamosan elkezdtük tágabb környezetét is átvizsgálni, hogy az esetleg távolabb került darabokat is összegyűjtsük. Ekkor került elő az előző kincstől kb. 3 m távolságban egy újabb kincsegyüttes, amely 1 „U” alakban összehajtott bronzkardot, 1 rövidebb kardot, 1 bronzvésőt, 4 bronzlándzsát, 1 bronzkést, 1 összepréselt és szegecselt bronzlemez tartalmazott.

Mindkét kincslelet köré egy négyzet alakú kis szondát ástunk és ezekben bontottuk ki, ill. dokumentáltuk őket. A 2. kincs szelvényének sarkában egy kerek gödör föltjának részletét sikerült megfigyelni. Az objektumból kerámiát nem sikerült gyűjtenünk.

December 22-én újra felkerestük a két kincs lelőhelyét, abban a reményben, hogy egy intenzívebb fémkereső műszeres vizsgálattal további tárgyakat menthetünk meg. Ez alkalommal a magaslat egészét átvizsgáltuk és kb. 10–15 m-re a két kincstől egy kb. 20 m átmérőjű körön belül, több törött bronzkardpenge és markolatpenge darabot találtunk. A legalább három kard töredékeit tartalmazó együttest egy szétszántott kincsegyüttes maradványként értelmeztük, noha itt egyetlen darabot sem sikerült eredeti helyzetében megtalálnunk.

Az előkerült leletgyűjtések a HaA1 periódusba keltezhetők.

A három kincslelet környezetében néhány kisebb római bronztárgy töredéke, római érme és jellegtelen őskori kerámia is előkerült.

Munkánkat az OTKA T037315 sz. pályázata által támogatott, a késő bronzkori bronzkincseket és a bronzdeponálás szokását kutató program részeként végeztük.

Munkatársak: Losonczy Máté régész, Sándor Lajos fémkereső műszeres technikus, Fülöp Kristóf, Novák Mariann, Tarbay János Gábor, Tóth Farkas Márton egyetemi hallgatók

V. SZABÓ GÁBOR

273. Perkáta, Homokbánya

(KÖH 29279)

(Pest megye) U, B, Kö

A lelőhely a településtől ÉNy-i irányban helyezkedik el a Piskolai-patak, majd a Cikolai vízfolyás Ny-i oldalán lévő domboldalon. A 62-es sz. főút Perkáta elkerülő kivitelezésének kapcsán folytak a lelőhelyen 2009-óta feltárási munkák. 2011-ben egy megmaradt betonút alatti területen végeztünk kutatást.

A feltárt 1258 m²-en 54 objektumot (67 stratigráfiai egységet) tártunk fel. A kutatási terület a patakhoz igen közel esett, itt egyre vastagabb humuszréteg fedte az objektumokat. A legdélebbi részen az objektumok nagy része a barnás színű szubhumuszban helyezkedett el. Az egész felszín fedett volt, a különböző régészeti korszakok objektumai gyakran egymást vágták. A középkor időszakából jelentősebb két épület – egy többszörösen letapasztott padlójú és egy paticsomladékos, alapárkos – maradványa, melyek nagy mennyiségű leletanyagot szolgáltatottak. A területen megjelenő két őskori időszaknak, a középső neolitikumnak és a késő bronzkornak nagy méretű gödreit tártuk fel szintén jelentős mennyiségű kerámiával és állatcsonttal.

Munkatársak: Koller Melinda és Török Ágnes Szonja.

KOVÁCS KATALIN

274. Perkáta, Nyúli-dűlő

(KÖH 29289)

(Fejér megye) B, LT, Ró, Á, Kk, Kú

A 62-es sz. főút Perkátát elkerülő szakaszának építése előtt, 2009. június 2-án kezdett megelőző feltárást 2011. szeptember 2-án fejezték be a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársai. A feltárási területen egy, a 10. század végétől a 16. század első harmadáig élő középkori falu és temetői, továbbá egy késő bronzkori település és temetője, valamint egy kelta falusias jellegű telep került napvilágra, mindösszesen 6 hektár területen. A jelenségek száma 8661 volt. A 2009–2010-ben végzett feltárássokról igen részletes jelentést közzeltünk,⁶⁹ amelyet most a legfrissebb eredményekkel egészítettünk ki.

Késő bronzkori település és temető (7. sz. temető): A település további épületmaradványait tártuk fel a Pistolai-patak partjához közeli területen, valamint a fölötté húzódó domboldalon. Sajnos a későbbi korszakok területhasználata miatt erősen sporadikus információk a bronzkori település tekintetében hoztak érdemi új eredményeket.

A középkori templom körüli temető területén kerültek elő újabb temetkezésre utaló urnatöredékek, azonban ezek egyike

⁶⁹ RKM 2010, 323–326.

sem tekinthető *in situ* állapotnak a bronzkor tekintetében. Minden esetben a középkori temetkezések teljes egészében megsemmisítették a feltételezhető bronzkori urnasírokat. Támpontként szolgálhat azonban néhány bolygatatlanul megőrződött urnasír a templom körüli temető északi peremén az 1. középkori temető területén.

Késő La-Tène település: A településrészlet további földbe mélyített épületeinek maradványait sikerült feltárnunk. Megállapítható, hogy kivétel nélkül minden épület tűznek esett áldozatul. A település életének a végét jól jelezheti, hogy római kori leletanyag 1-2 kisebb *tegulat*-töredék kivételével nem került elő. A leletanyag tisztítása és feldolgozása előtt úgy tűnik, hogy a római foglalást éppen csak megélt településsel számoltunk. Azt azonban ki kell emelnünk, hogy harci cselekmények nyomait azonosítani nem lehet. Egyetlen épületben sem került elő elhunyt és a területen sem helyi sem római *militaria* nem volt. A település területén került elő temetkezés (de nem temető), azonban ez nem volt köthető egyértelműen egyik régészeti korszakhoz sem.

A középkori templom: A templom helyét egy összekevert, habarcsos, apró kötőanyagú-tetőcserepes folt mutatta a feltárás kezdetén. Nem véletlenül: falait, egy 3–4 m hosszú alapozási szakasz és helyenként néhány nagyobb kő kivételével szinte maradéktalanul kitermelték és elhordták. Ennek ellenére meglepően sok információt sikerült rögzíteni az ásás során. Mindenek előtt azonosítható volt két, esetleg három építési periódus, amelyek végleges korhatározását a leletanyag, s főként a templom építésével bolygatott sírok leleteinek feldolgozása nyomán majd a későbbiekben tudjuk véglegesíteni.

A legkorábbi építmény rendkívül kicsiny, 6,9×3,45 m-es volt. Egy 2/3 köríves és egy ehhez kapcsolódó enyhén íves, de inkább egyenes falszakasz maradt fenn belőle. A Ny-i és É-i oldalon nem volt azonosítható folytatása. Fontos tényező, hogy a biztosan templomként meghatározható periódus szentélyfala követi ennek a korábbi építménynek ívét. Megmaradt alapozásrészletei szinte kivétel nélkül római kori faragott kövekből készültek. Ezek között található kocsijelenes-sírkő töredéke is, amelyen nem csak a középkori habarcs maradványai figyelhetők meg, hanem egy másik, korábbi kötőanyag maradványai is, amelyek valószínűleg még egy római kori, 3–4. századi másodlagos felhasználásra is utalnak. Ezt a korai építményt idővel visszabontották, helyenként alapjait is kiszedték. E beavatkozás keltezéséhez adalék az egyik falkiszdedési helyen előkerült Zsigmond (1387–1437) érem valamint egy – a viszsabontott épület elterített habarcsos törmelékére ráásott – sír is, amelyben a kisleányt ugyancsak a 15. századra keltezhető spirálsodronyos pártával temették el. Némileg gyengíti e jelenségek kronológiai jelentőségét, hogy a 14–15. századtól jelenik meg az a szokás, hogy nem csupán a kegyúr temetkezhet a templomba, hanem mások is. Az épület visszabontását így nem is jelezhetik a templomban korábbi temetkezések és a falkiszdedésbe is kerülhetett egy Zsigmond-kori, az egykori falat is érintő beavatkozás, esetleg egy mostanra megsemmisült temetkezés során az érme. Mivel nem áll rendelkezésre szűkebb keltezés segítő lelet vagy egyéb adat, az építmény keltezése tág határok között mozog a római kor vége és az Árpád-kor között. Lehetett akár a középkort megelőző korú és ismeret-

len rendeltetésű épület éppen úgy, mint a templom alapozásának esetleges megerősítése, de amint a későbbiekben szó lesz róla, ezt kizárhatjuk. Végül, de nem utolsó sorban nem lehet elvetni egy önálló középkori, szakrális épületet sem, bármilyen töredékes és atipikus is az alaprajza. Mindenesetre a későbbi templom kőanyagának kitermelése – a sok apró részlet ellenére is – gyakorlatilag teljesen megsemmisítette az értelmezéshez szükséges információkat.

Az e romokra emelt templom már nagyobb méretű volt (szentéllyel együtt 12,3 m hosszú és 7,3 m széles). Jóval sekélyebbre alapozták, mint a korábbi épületet: alapozás alja lényegében ugyanazon mélységig nyúlt le, mint ameddig az előző falait visszabontották, de nem építkeztek rá sehoh e korábbi alapokra. Ahol a korábbi épület alapjait kiszedték, a kövek helyét visszadöngölt habarcsos-törmelékkel pótolták, és a templom alapozásának aljával megegyező szinten öklömmel kövekkel „fedték le”. Ez a megfigyelés csökkentheti minimálisra annak a lehetőségét, hogy az egyelőre első periódusnak nevezett építési fázist alap megerősítésnek tekintsük. A templom szentélyzáródásának formája nem teljesen egyértelmű. A szentély alapozási árka és alapfal maradványai félkörívré, esetleg patkó alakra utalnak, amelyek Árpád-kori építés mellett szólnak. Azonban a szentély ÉK-i szakaszának szögben törő külső vonalvezetése a sokszögzáródást is megengedi. Így e templom, építési koraként a 14–15. század fordulója is szóba jöhet. Ezt a tört vonalvezetést azonban az álló falazaton kívülről látható habarcsfeldolgozás, illetve más helyeken annak hiánya inkább elveti.

A templom bejárata gyaníthatóan a D-i oldalon, közvetlenül a szentély és a hajó csatlakozásánál nyílt. Ennek épített nyoma ugyan nem maradt fenn, de a templom körüli temető bejáratától odavezető utat azonosítani lehetett és a falkiszdedés is mintha egy kapuzatra utalna. A templom belsejében – a szentély és a hajó találkozásánál – egy kő-tégla falazatú kriptát is létesítettek. Ez a kövek újkori kibányászása során szinte teljesen megsemmisült, aljáról legalább 5 elhunytához tartozó maradványok kerültek elő, teljesen feldúlt állapotban. Az azonban jól érzékelhető volt, hogy a kripta létesítésével belebontottak az első periódusba, illetve, hogy a kriptával a diadalív alapját jelentősen gyengítették.

A templom építéséhez több mint 20féle kőzetfajtát használtak. Ezek egy része az első periódusával egyező, de több kő esetében felmerül, hogy azokat újfent római kori romoktól hozhatták ide.

A belső tér festett volt, néhány apró töredék alapján akár figurális ábrázolással is számolhatunk. A templom boltozására utalhat több, az épülettől kissé távolabb lelt bordatag. A tetőt egyenes végződésű, illetve hódfarkú cserepekkel fedték. Lehetséges azonban, hogy e tetőcserepek egyik vagy másik típusa már a templombővítés építkezéseibe tartozott, esetleg az egyenes végű darabok inkább a padló burkolására szolgálhattak.

A biztosan templomként meghatározható épület második periódusában É felől egy 9,3×4 m alapterületű, kőszentély, támpilléres helyiséggel bővült, mely oldalkápolna és sekrestye vagy akár hajóbővítés is lehetett. Ennek építéséhez már a Mórággyi-rögből származó köveket használtak, így elképzelhető, hogy a könnyen elérhető római romok ekkorra elfogytak,

vagy csak valamely más, például tulajdonjogi okból nem fértek már hozzá. Amennyiben a templom első periódusának építése még az Árpád-korban történt, akkor fontos adalék e bővítés építési időpontjához, hogy K-i falát ráépítették egy Anjou-kori érmével keltezhető sírra.

A templom pusztulását legkorábban I. Mátyás (1458–1490) uralkodásának idejére tehetjük, mivel a templomból származó építési törmelék is megtalálható volt az egyik övező árok Mátyás érmékkel keltezhető feltöltési rétegében.

A megtalált templomról a Perkátára vonatkozó 15–16. századi okleveles adatok alapján felvethető, hogy az a több ízben említett Szűz Mária tiszteletére szentelt templommal azonosítható. A kérdést természetesen a Hosszú- és Kereklaposi-dűlőben elterülő másik késő középkori kun szállásrész feltárása tisztázhatná véglegesen.

A középkori temetők: A 2011-ben befejezett temetőfeltárások a korábban ismert eredményekhez képest új eredményekkel is szolgáltak. A temetők területén együttesen, mintegy 5000–5100 körüli elhunyt maradványainak feltárását végeztük el. Az eredeti eltemettek száma 7000 körül lehetett, s ennek megfelelően a földben hozzávetőleg további 1500–2000 sír található, többségében az 1–2. sz. Árpád-kori temetőkhoz tartozóan. Az eddigi adatok alapján megállapítható, hogy egy összetett, több temetőt (1. kora Árpád-kori soros temető; 2. Árpád-kori templom körüli temető kerítőárok nélkül; 3. templom körüli temető kerítőárokkal – kun szállástemető; 4. késő középkori utótemetkezések a templom körüli temető területén; 5. késő középkori/kora újkori, kis létszámú különálló temető; 6. késő középkori/kora újkori temető, amely a templom közvetlen közelében terül el, s feltehetően részben az 1. sz. temetőre ráfed; 7. bronzkori vegyes rítusú temető) is magában foglaló rendszerről van szó, amelyből az 1–4. temető, illetve temetkezések ugyanazon a helyszínen találhatóak, míg az 5–7. temetők más, vagy legalább részben más helyszíneken.

A kun szállás: A késő középkori kun időszakban (14. század–16. század első harmada) a falu területe már a templomtól Nyra helyeződött át, és a domboldalon lefutva átlépte a Pistolai-patak vonalát is. Itt már földfelszíni épület is található. Egy újkori árok szerencsétlen módon az egyetlen egyértelműen azonosítható földfelszíni épület legészakibb szobáját semmisítette meg. Mindezek mellett külmérete mégis mérhető volt. Legalább 25 m hosszú és 5–7 m széles volt. Benne pedig minimálisan 4 helyiség található, amelyek közül az egyikben, a legészakabbiban, a megsemmisültben, kályhacsempékkel készült kemence volt. Szerencsés módon azonban a ház leégésekor a kályha felépítménye D felé, a bolygatatlan rész felé dőlt el. A házat jól érzékelhető módon egy É-i lakó- és egy D-i gazdasági traktus alkotta egy közös tetőzet alatt. A lakórészt legalább két alkalommal átépítették-bővítették. Az épületszerkezet a gazdasági részen teljesen egyértelműen alapárkokba állított oszlopok segítségével, sárvakolattal készült. Valószínűleg az oszlopok közeit befönték, mivel nem álltak elég közel egymáshoz. Sajnos azonban a fonadékozás nyomát őrző, másodlagosan kiégett sárvakolatdarab nem ismert az itteni omladékból. A lakótraktus építési módja nem ilyen egyértelmű. Az egykori belső járósinttől 40–50 cm, sőt helyenként 70 cm mély alapárkokban csupán egy-egy cölöp helye került elő. Az alapár-

kokban az épület paticsos omladéka volt. Ez vagy egy éghető falszerkezet pusztulása, vagy későbbi beavatkozás során kerülhetett bele. Az éghető falszerkezetnek egyértelmű nyoma nem került elő. Ennek megfelelően igen valószínű, hogy az épület pusztulása után a még használható építési anyagot kinyerték az alapárkokból. Ez Perkáta esetében szinte biztosan a kő lehetett. Ennek a portának a pincéit is ismerjük. Három pince is tartozott hozzá a löszdombba bevájva. A leghosszabb a 17 m-t is meghaladta. Ezeknek a pincéknek a szerkezete vegyesen épített, illetve vájt volt. Kettőnek a bejárati részénél, egy hosszabb szakaszon faoszlopok, cölöpök tartották a mennyezetet, majd ezt követte a vájt szakasz. A harmadik pince teljesen más szerkezetű volt. Bejárata csak a domb magasabb részéről volt, itt azonban 4 nagy méretű cölöp vagy cölöpköteg helye került elő. Úgy tűnik, hogy egy aknán levezető lépcsőn lehetett bejutni. A három pince nem üzemeltetett egyszerre, mert vagy a bejutás volt akadályozva a másik által, vagy a pincével vágtak bele egy már beszakadt társába. Pusztulásuk előtt mindhárom szisztematikusan kiürítették és mindegyik természetes módon szakadt be önmagába. Az egykoron a tetőzetet alkotó földtömeget és a telenként rajta képződő korhadt növényi maradványok barnás elszíneződésű sávjait jól lehetett azonosítani. A házhoz és pincéihez tartozó telek méretét nem sikerült azonosítani. Lehetséges, hogy nem volt körülárkolva, de egy esetleg ekként értelmezhető árok feltárása megtörtént. Több hasonló porta vagy épület azonosítása nem volt lehetséges, de a patak felé további – földfelszíni házmaradványként is értelmezhető – jelenségek kerültek elő. Ezekből épület- vagy építményszerkezetet azonosítani a feltáráson nem lehetett. Akár az is elképzelhető, hogy a teljes, a Pistolai-patak partján elterülő, feltárt domboldal csupán egy portának a létesítményeit tartalmazta, bár ebben az esetben a porta telke legalább 110×40 m-es kellett, hogy legyen. Ennek a területnek az értelmezése más okból is nehézkes. A dombtető felől a Pistolai-patak felé egyre vastagodó hordalék, vagyis az elmúlt évezredekben az erózió által lemosott földréteg fedte a területet, amelyben így a régészeti jelenségek többnyire csupán halvány árnyalati különbségként jelentek meg. Ez az erózió mindemellett jól kimutathatóan újra és újra elfedte, lemosta, átkeverte a területet a bronzkortól a második világháborúig biztosan kimutathatóan.

Nem ennek a feltárásnak az eredménye, de szervesen hozzátartozik a késő középkori településhez, hogy az eredeti patakmeder felett egy-korban egyelőre nem meghatározható, illetve a római kor utánra keltezhető – feltételeken hídnak azonosítható jelenség került elő, amely megfelelő, állandó kapcsolatot teremthetett a patak két oldalán elterülő késő középkori településrészek között.

A középkori település életének a török hódoltság vetett véget. Ezt támasztják alá az írásos források és a régészeti adatok is. Törökkori leletanyag nem került elő, bár az írott források alapján, ha kis mennyiségben is, de mégis lehetett volna rá számítani. Az elnéptelenedés, illetve elhagyás a leégett létesítmények ellenére is viszonylag békésnek tekinthető. Semmilyen nyom sem utalt arra, hogy váratlan támadás érte volna a terüle-

tet, inkább szisztematikusan kiürítettnek tűnnek az építmények. Igen valószínű, hogy az egykori tulajdonosok még időben el tudták hagyni a lakhelyüket az értékeikkel együtt.

KOVÁCS LORÁND OLIVÉR⁷⁰

275. Petőmihályfa határa (Vas megye) B, Á, I

2011. május 24-én a Vasvár kistérség szélessávú hálózat infrastruktúra kialakításához kapcsolódó földmunkák során régészeti megfigyelést végeztünk.

Felső-sziget (KÖH 79647): Petőmihályfától K-re, Hegyhát-szentpéter irányában húzták a közműárkot, a műúttal párhuzamosan, ezen a szakaszon az úttól D-re pár m-re. Az árok átlagban 60–70 cm széles, és 110–120 cm mély volt. A növényzet dús, a humuszoslaskor kidobott földet közvetlenül az árok széléhez rakták. További terepbejárásra nem volt lehetőség. Az átlag 25–40 cm vastag humusz alatt barna, barnásszürke agyag található. A Felső-sziget nevű határrészén, a Hosszú-rét nevű lelőhelytől K-re, a közműárok két objektumot vágott keresztül. Az egyik esetben az árok nyomvonalában csaknem 7,5 m hosszan tudtuk követni a jelenséget, innen több őskori, bronzkori kerámiatöredék került elő. Ettől az objektumtól Ny-ra kb. 20 m-re az árokban egy kb. 120 cm hosszan átvágott gödör metszetét figyeltük meg, melyből nem került elő leletanyag. Mindkét jelenség esetében azok mélysége meghaladta a közműárokét.

Hosszú-rét (KÖH 79649): A falu foci pályájával majdnem szemben figyeltük meg a jelenséget. A közműárok É-i metszetfalában kb. 2 m széles, a humusz réteg alatt 50–60 cm mély objektumot dokumentáltunk. Az objektum az előkerült kerámiaképzetek alapján kora Árpád-kori.

Munkatárs: Kőszegi Ádám régésztechnikus.

FARKAS CSILLA

276. Pécs, Apáca utca 21. (KÖH 26807) (Baranya megye) Kö, Ú

A Ciszterci Szent Margit Óvoda udvara alatt ÉNy–DK irányú pinceág húzódik. A pinceág É-i oldala mellett jelentős mennyiségű földkimosódást észleltek, amely életveszélyessé tette az óvoda hátsó udvarának használatát.

Az egyházi óvoda hátsó udvarában, a telek K-i felében a felszín lépcsőzetes kialakítású, egy K–Ny irányú támfal tartja az É-i oldalon magasabban emelkedő földtömeget. A támfal a D-i oldalról nézve 2,40 m magas az ottani felszíntől, É-ről 1,10 m. A támfal É-i oldala mellett jelölték ki a 2×2 m alapterületű akna helyét.

A terület Sopianae késő római kori É-i temetőjének és a középkori városnak a területére esik, kiemelten védett régészeti lelőhely. Római sírokkal, sírépítményekkel, középkori épületmaradványokkal, településhez kapcsolódó egyéb jelenségekkel lehetett előzetesen számolni.

A régészeti megfigyelést 2011. október 3–10. között végeztük. A mai felszíntől 3 m-es mélységben jelentkezett a természetes altalaj, amelyben régészeti objektum nem jelentkezett. Az akna oldalfalait dokumentáltuk, tisztázottá vált a rétegződés, amelyet az É-i és K-i szelvényfalban tudtunk nyomon követni.

A D-i metszetfalban a kőből épített támfal található, alja 2,40 m mélységben van a felszíntől. A Ny-i aknafalban közvetlenül a felszín alatt jelentkezett egy kőfal, alapozása alja 1,1 m mélységben volt. Alatta, a Ny-i metszet D-i felében egy korábbi kőfal visszabontott csomója látszott. A visszabontás szintjén a D-i oldalon jelentkező fal kiszélesedik. Az alsó falcsomk mellett ugyanaz a töltésföld jelentkezik, mint ami az É-i és K-i metszetfalban látszik. A föld a sérült fal helyére került, így a töltésföld annál későbbi. A felső falat viszont belealapozták a töltésföldbe, így a fal a töltésföldnél későbbi. Az alsó fal alatt a római kor utáni sötétszürke humuszos-izapos feltöltődést figyeltünk meg. Az alsó fal valószínűsíthetően középkori eredetű, a felső egyértelműen újkori építésű. A D-i oldal támfalának földfelszíni része a téglák alapján egyértelműen újkori, a felszín alatt a felső (szűkebb) rész is annak tekinthető, az alsó, kiszélesedő rész esetleg korábbi.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

277. Pécs, Aranyos Mária kápolna (KÖH 26950) (Baranya megye) Á, Kk, Kú, Ú

A pécsi püspökvár É-i részén, az Aranyos Mária kápolna környezetében a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeumának munkatársai végeztek falkutatást a romok helyreállítása kapcsán. A kutatás során megállapítottuk, hogy a kápolna helyén, és tőle Ny-i, É-i és D-i irányban egy, vagy több, a kápolnánál korábbi, több periódusú épület maradványai találhatóak. A kápolnával egykorú és annál későbbi középkori falakat valamint két, a kápolna bontását követő periódust is meg tudtunk különböztetni. Az épületmaradványok a kápolna Ny-i, É-i és K-i oldalán egymással nem hozhatóak egyértelmű összefüggésbe, ezért csak különálló periodizációjukra van mód.

A kutatás során egyértelműen megállapíthattuk, hogy a székesegyház É-i oldalán, a kora középkori püspöki palota és a barokk magtár közti terület már a 14. század előtt is be volt építve. A legkorábbi falmaradvány feltehetően még a 13. századnál korábbi időszakból származik, ez egy támfal lehetett, amely a 11. századi püspöki lakótoronytól É-ra húzódott. Jelentősebb beépítésre a 13. században került sor. Ekkor a terület ÉNy-i részén egy igényes kialakítású épületet emeltek, amelynek padlózatát vörösmárvány- és márgalapokkal burkolták. Az épület É-i fele a későbbi belső várfal alá esik. Elképzelhető, hogy ezzel az épülettel áll összefüggésben az a támpilléres kerítésfal is, amely a terület DK-i részén került elő. Az épület fennmarad falcsomkjainak alaprajzi elhelyezkedése, és vörösmárványpadlója alapján nagy valószínűséggel templomépületként értelmezhető. Mivel a későbbiekben lényegében ezt váltotta fel az Aranyos Mária kápolna, amely püspöki palotakápolnaként épült, joggal feltételezhetjük, hogy már ez a 13. századi templom is a püspöki palotakápolna szerepét töltötte be. Ezt az épületet még a 14. század közepe előtt Ny felé kétszer is kibővítették, majd

⁷⁰ A konzulensek és a munkatársak teljes névsorát lásd: RKM 2010, 326.

Ny-i falát megköpényezték. A bővítések É-i fele is a várfal alá került, de a fennmaradt D-i rész tagolása leginkább egy háromtengelyes karzatként értelmezhető. A feltételezett templomot körülvevő kerítésfal DK-i szakaszát K felé megvastagították majd a terület ÉK-i részére egy toronyszerű épületet emeltek. Ezt követően egy új támfal építésével kibővítették azt a korai teraszt, amely a püspöki palota és a támpilléres kerítés közt, a toronyszerű épület előtt helyezkedett el. Ekkor már nem állt a püspöki palota 11. századi lakótornya, talán ezt váltotta ki a tőle ÉNy-ra épülő új torony, ami továbbra is egy püspöki lakótorny, vagy lakóépület maradhatott. Ez a funkció összefügghet a püspöki kápolna közelségével.

A püspökvár belső falrendszere Ny-i részének építése során az új belső várfalat a feltételezett 13. századi kápolna ÉNy-i sarkáig építették ki. Egy következő építési szakaszban, a 14. század közepén az ÉK-i toronyszerű épület, és a korábbi feltételezett kápolna Ny-i bővítései kivételével minden korábbi falat lebontottak a területen és felépítették a gótikus Aranyos Mária kápolnát. Az új kápolna építésével együtt, a szentélye mögött, támpilléres támfallal kerített, a püspöki palotáig terjedő, széles teraszt képeztek ki, amelyet egy átlósan elhelyezett kerítésfallal két részre osztottak. Ugyanekkor a kápolna Ny-i homlokzata előtt egy vastag É–D-i falat emeltek, amellyel kettévágták a püspökvár területét. Ekkor készülhetett el a belső várfalnak a 13. századi kápolna helyére épített középső szakasza. Az Aranyos Mária kápolnát K felől, a toronyszerű épületből, azaz a feltételezhető püspöki lakótornyból lehetett megközelíteni a kápolna É-i oldala mentén az É-i első szakaszban nyíló kapuzaton át. Később épült fel a kápolna új sekrestyéje, ami elvágtatta az átjárást a kápolna és a püspöki lakótorny között, így a kápolna ekkor már csak a lakótornyból volt elérhető.

Ezt követően az ÉK-i toronyszerű épületet, vagyis a lakótornyot lebontották, és a helyén felépítették a belső várfal Ny-i szakaszát. E munka során gyökeresen átépítették a püspöki palota épületét is. Valószínűleg ekkor emelték meg a kápolna és a palota közötti kert szintjét is. Feltehetően ehhez a periódushoz kapcsolható a püspökvárat a kápolna homlokzata előtt kettéosztó várfal bontása, miáltal a kápolna megközelíthetővé vált Ny felől is. Az építkezésre valamikor a 14. század második felében, valószínűleg Vilmos püspök idején kerülhetett sor. A lakótorny bontása, és a püspöki kápolna megközelítési lehetőségeinek átalakítása mellett szól, hogy a felújított régi püspöki palota funkciója ekkor változhatott meg, és kerülhetett át a püspök rezidenciája a székesegyháztól DNy-ra eső épületekbe.

A későbbiekben a kápolna és a belső várfal között egy keskeny helyiséget alakítottak ki, végleg elzárva ezzel a kápolna és a régi püspöki palota közti közlekedés útját. Végül a kápolna mögötti kertben egy új kerítésfalat emelve a kápolnát teljes egészében leválasztották a régi palota területéről. Ezzel egy időben a kápolna és a várfal közti helyiséget Ny felé kibővítették.

A kápolna és a tőle Ny-ra álló korai épület bontására csak a 17. század folyamán kerülhetett sor. A 17. században a romok fölé, a belső várfalhoz ragasztva ezután egy nagy méretű, vagy két kisebb ház épült. A feltárásokból ismert Ny-i fal és a többszortatú K-i épület látható Joseph de Haüy 1687-es felmérésén is. A rajz szerint a Ny-abbí épület, vagy amennyiben eredetileg egységes építmény volt, akkor a nagyobbik Ny-i fele már nem

állt, mindössze egyetlen fala látszott. E falak minden bizonnyal egy török kori kaszárnyaépület, vagy lakóházak maradványai lehetnek.

A 18–19. században, a területen álló összes épület pusztulása után, a belső várfalat belülről megköpényezték.

BUZÁS GERGELY

278. Pécs, Janus Pannonius utca 10. (KÖH 26872)

(Baranya megye) Ró, Á, Kö, Kk, Kú, Tö, Ú

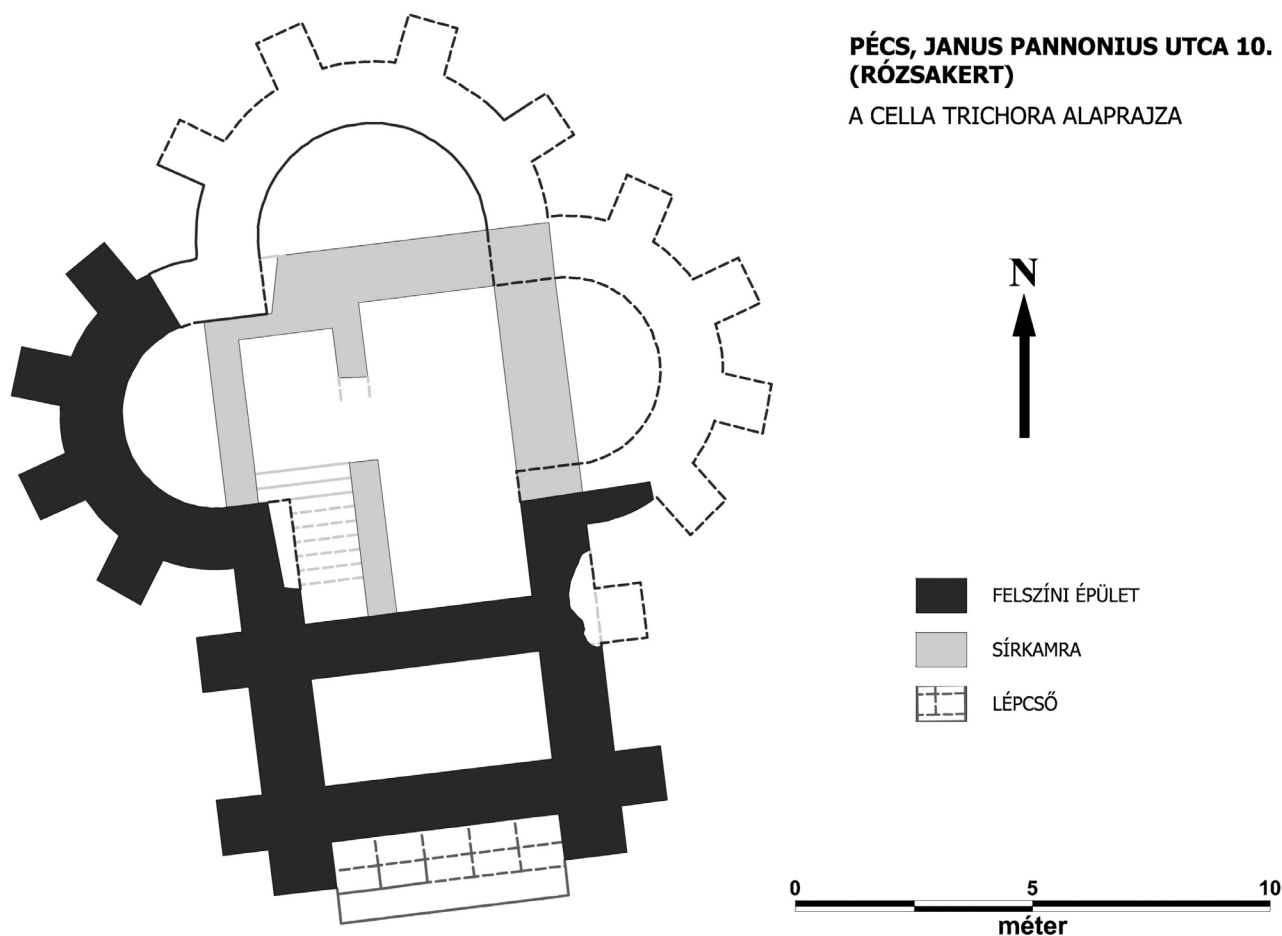
A terület Sopianae késő római kori É-i temetőjének (KÖH 70899) és a középkori városnak a területére (KÖH 38760 és 70847) esik, kiemelten védett régészeti lelőhely. Beruházáshoz kapcsolódó régészeti megfigyelést 2010 nyarán végzett a BMMI. Az akkor előkerült *cella trichorát* szeptember 15. és november 11. között tervásatás keretében kutattam.⁷¹

2011-ben június 1.–augusztus 3. között folytattuk a kutatást. (Az illusztrációkat lásd a 141 és a 142 oldalon!) Befejeztük a kripta feltárását, a kutatási területet D-i irányban kiszélesítettük 40 m²-nyi területtel. 2011-ben 5 új régészeti objektum került elő. A két cölöplyuk valószínűsíthetően a középkori épület DNy-i szegletében lévő faszerkezetű melléképület tartócölöpeinek a helyét jelölik. A középkori épülettől D-re előkerült csontváz helyzete alapján hódoltságkori vagy újkori, a két gödör késő középkori/hódoltságkori. 2010–2011. évben összesen 210 m²-t tártunk fel.

Kápolna: Az apszis D-i oldalán a két sarokpillér között lépcső maradványai kerültek elő. Két lépcsőfokot azonosítottunk, az alsó fok 2 nagy méretű faragott kötömbje eredeti helyzetében megmaradt, három ilyen kötömb hiányzik. A felső fokból csak a kövek helye látszik a *terrazzoszerű* habarcsban. Az alsó lépcsőfok előtti területet a külső talajszinten lapos, szabálytalan alaprajzú kövekkel rakták ki. Az épület bejárata előtti lépcsőfokokra a természetes talajszint D-i irányú lejtése miatt volt szükség: át kellett hidalni a küszöbszint és a bejárat előtti talajszint közti különbséget.

Az épület tört mészkőből és téglából vegyes falazással épült: A kripta K-i falában, annak aljától 0,50 m magasságban két egyenlítő téglasort építettek be, amely a megfigyelések szerint körbefut a kripta falában. A következő kiegyenlítés előbbi-től 1,30 m-rel magasabban jelentkezett a *narthex* Ny-i és É-i (a kripta D-i) falában, lényegében a felmenő falazat alján. Itt azonban nem beszélhetünk körbefutó téglasorokról, ugyanis a (kiszedett) téglasor(ok) szintjén mind a *narthex* D-i falánál, mind a Ny-i apszisnál kőfalazás figyelhető meg. Ezen a szinten a Ny-i apszisnál csak a támpillérek külső szélében figyelhető meg sorszerű téglafalazás. Ezenkívül a kődarabok közé helyenként tört tégladarabokat építettek be a falazatba. A kripta osztófalanak D-i szakaszának alsó részét tisztán téglából építették, 5 sor téglá volt megfigyelhető. A lapos, egyenletes felszínű téglát esetenként lapos homokkődarabokkal pótolták (pl. Ny-i apszis D-i vége). A tört mészkődarabokat is igyekeztek sorsze-

71 RKM 2010, 327–328.

rüen rakni. Ez jól megfigyelhető a kriptá K-i falánál. A kőanyag túlnyomórészt mészkő, helyenként vörös homokkő és mésztufa is megfigyelhető volt.

Kripta: A kriptá területét egy 0,60 m széles É–D irányú fal egy K-i és egy Ny-i helyiségre osztja: A szűkebb (2 m széles) Ny-i helyiség volt a kriptá előkamrája, a szélesebb K-i helyiség (2,85×6,56 m) volt az elhunytak tényleges nyughelye. (Az előkamra kialakítása miatt szűkítették le a Ny-i kriptafalat fél szélességnyivel.)

Temetkezés és annak nyoma nem került elő. Ebből arra lehet következtetni, hogy az elhunytakat szarkofágokban helyezték örök nyugalomra, amelyeket valamikor az idők folyamán eltávolítottak. A rendelkezésre álló helyen, elrendezéstől függően 1–4 szarkofággal lehet számolni.

A kriptá padlózatát *terrazzo* képezi, falazata vakolt. Az előzetes várákosások ellenére a kriptá fala freskókkal nem volt díszítve. A Ny-i kriptafalon barnászörös ecsethúzásnak látszó festés és egy másik helyütt ujjnyi szélesen, néhány cm hosszan sötétvörös festésnyom volt megfigyelhető.

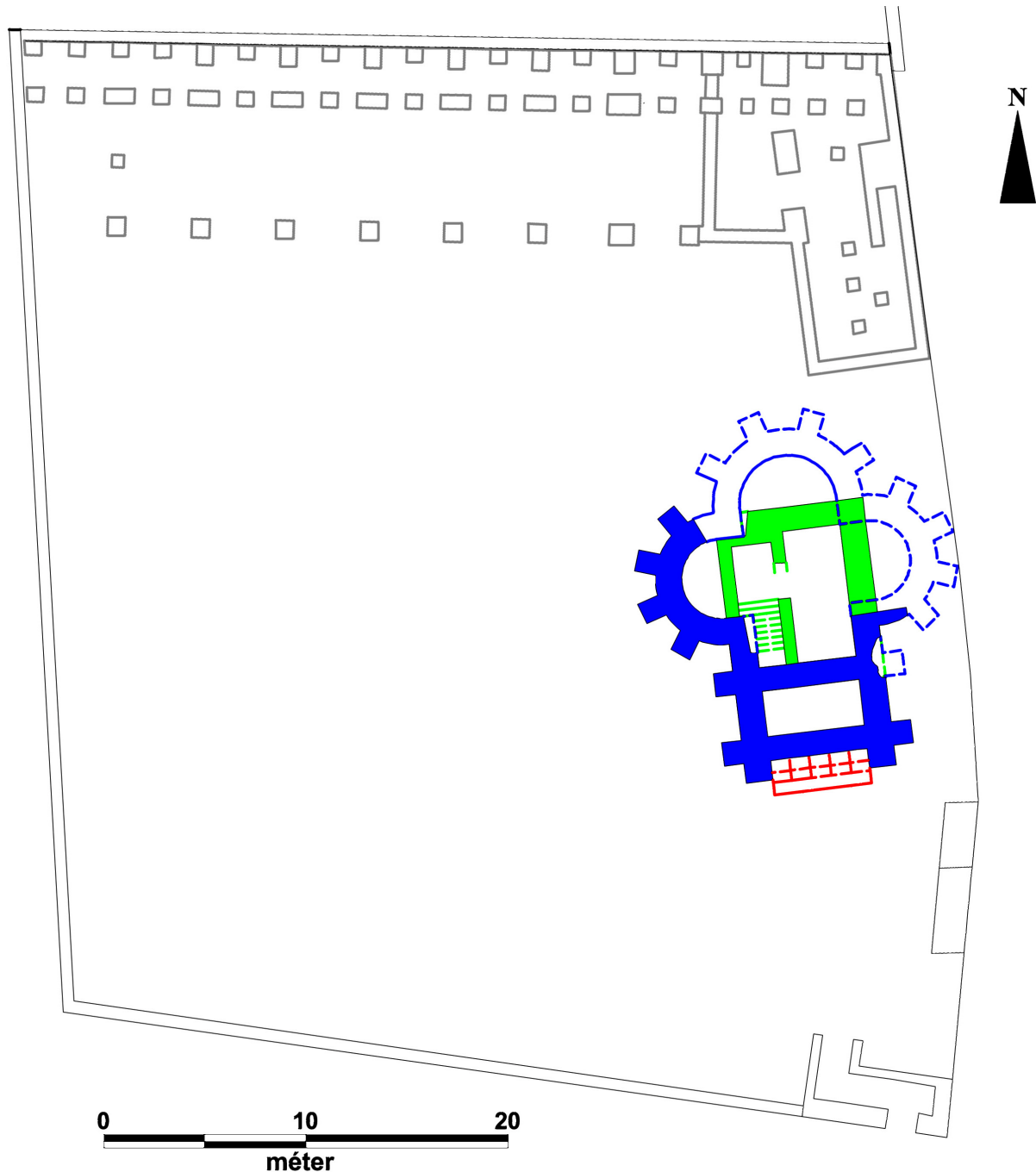
Más, a temetőben talált építmények kriptájától eltérően síkfödém zárta a kriptát felül, nem pedig dongaboltozat: K–Ny irányú gerendázaton É–D irányú fapadlózat képzelhető el, amely a kápolna központi terének járósíntjét képezte. Belmagassága 2,50 m körüli volt.

A kriptá előkamrájába a kápolna D Ny-i sarkában kialakított lejárón keresztül lehetett bejutni egy csapóajtón keresztül. A lejárát szélessége 1,20 m, az alsó két lépcsőfok (a Ny-i szűkített kriptafal miatt) ~2 m. A lépcső 3,20 m hosszú szakaszon ~2,50 m szintkülönbséget hidalat át, így elvileg 7 vagy 8 lépcsőfokkal lehet számolni. A lejáró lépcsőfokai részben megmaradtak: A lépcső felszíne téglából készült, a belés habarccsal összekötött kődarabokból.

Az osztófal D-i szakasza 3,20 m hosszú, egyenes falsíkban végződik. A két kriptahelyiség közti átjáró szélessége nem ismert, ugyanis az osztófal É-i szakaszának D-i végét elroncsolta egy hódoltságkori gödör.

A kriptá előkamrájában, a másik helyiségével egy szinten lévő *terrazzóból* készített járósínt alatt 0,15–0,20 m-rel egy korábbi, rosszabb megtartású és vékonyabb *terrazzó* járósíntet érzékeltünk a hódoltságkori gödör oldalában. A kettő között kevert töltésföldet figyeltünk meg. A lejárati lépcső az osztófal vakolt Ny-i oldalának van nekiépítve. Előbbiekből az következik, hogy kisebb átépítéssel lehet számolni a kriptában. Vélhetőleg a kő-tégla lépcső előtt egy fából készített lépcsőn lehetett bejutni az előkamrába, amelynek a járósíntje ekkor mélyebben volt, mint a temetőhelyé.

Az épület építési idejét a 380–420-as évek közti időintervallumba tehetjük. Más temetői épületekkel összevetve építészeti hasonlóságokat fedezhetünk fel: Az apszisok íve azonos

Pécs, Janus Pannonius utca 10. Összesítő alaprajz

más nagyobb temetői épületeknél megfigyeltekkel: a fő (É-i) apszis átmérője azonos a másik *cella trichora* fő (É-i), a *cella septichora* fő (K-i) és az ún. Ókeresztény Mauzóleum fő (K-i) apszisának átmérőjével. Az oldalapsziszok átmérője azonos a másik *cella trichora* és a *cella septichora* oldalapsziszainak méretével. Megállapítható, hogy a két *cella trichora* lényegében teljesen azonos tervrajz alapján készült, de az Ókeresztény Mauzóleum kápolnája is méretét tekintve teljesen egyezik a két háromapsziszos épülettel, a különbség annyi, hogy utób-

binak nincsenek oldalsó apszisai. A Péter-Pál sírkamra pontosan „beleilleszkedik” a *trichorák* fő apszisába, D-i vége pedig egy vonalba esik az oldalsó apsziszok D-i végével. Lényegében a temető nagyobb épületei egyetlen elméleti tervrajz különböző formában megvalósult variációi.

A kriptá belső terében apró kő- és tégladarabokból és habarcsmálladékból álló laza omladék jelentkezett, amelyben földet nem figyeltünk meg. Ez ilyen formában bontási törmelék, azaz az épületet elbontották, kő- és téglanyagát felhasznál-

ták más építkezéseken a közelben. Ennek ideje a törmelékes anyagban talált néhány kerámiadarab alapján az Árpád-kor időszaka (11–13. sz.).

Hódoltság kori gödrök (16–17. század): A *cella trichora* É-i apszisát teljesen elbontották, a kőanyagot valószínűleg valamilyen építkezésen használták fel. Ugyanekkor az apszis két szárának végében a középkori falszakaszokat is elbontották. A kiszedett falak helye feltöltődött vagy feltöltötték a külső talajszintig. A későbbiekben a területen kisebb-nagyobb gödröket ástak, legalább részben kincskeresési céllal: már korábban észlelték, hogy van valami masszív kőépítmény a földben – a *cella trichora* falai – (anélkül, hogy tisztában lettek volna mit is találtak meg), s valami kincs rejtékhelyének gondolhatták. A megtalált falszakaszok mellett leástak, részben a falakat is szétverték. A legnagyobb „gödör” a kriptá/középkori pince területére esik. Ásásakor roncsolták a középkori és római falakat valamint a kriptá *terrazz*ó járószintjét. A kriptá Ny-i és részben az É-i fala, valamint a Ny-i apszis fala el van törve. Ennek oka az, hogy a kriptá területéről indulva beástak a Ny-i apszis alá, s a túl széles vájat miatt megrogytak a fölötte lévő római falak.

Kronológia:

Kr. u. 1. század vége–2. század: Faszerkezetű építmény(ek) maradványai (cölöplyukak) és gödrök. Valamilyen gazdasági céllal használhatták a területet.

4. század (utolsó harmada)–420-as évek: A terület Sopianae É-i temetőjének része – téglasírok. A 380–420-as években valamikor megépült a háromkarélys temetői épület.

430-as évek–10. század: A terület használaton kívül volt, a *cella trichora* részben elpusztult, de jelentős felmenő falakkal lehet számolni.

11–13. század: Tudatosan elbontották a *cella trichora* kápolnáját, az épületet „kőbánya”-ként használták.

14–15. század: A visszabontott római kori temetői épület helyén, annak falait részben alapozásként felhasználva kőfalazatú lakóház épült, attól É-ra és D-re gazdasági udvar terült el.

16. század: Leégett az épület, nem építették újjá, a maradéka lassan lepusztult.

16–17. század: Az alapozás aljág kibányászták a *cella trichora* É-i apszisának kőanyagát. Gödröket ástak a területen, részben kincskeresési szándékkal. Érzékelték a *cella trichora* masszív falait, „körbeásták”.

18. század: A Rózsakert területének DNY-i sarkában magtárépület épült. Az elpusztult római és középkori épület helye ekkortól beépítetlen üres terület.

19. század második fele: a külső talajszintig visszabontották a magtárépületet, az egész Rózsakert üres terület. A telek D-i és Ny-i oldala köré támfal épült.

2011. augusztus 5–15. között visszatemettük a 2010. és 2011. évben feltárt területet. A feltárt falakat első lépésben geotextillal letakartuk, majd a falakat a falkoronaszint 0,20 m magasságig homokkal fedtük be, majd afelett a régészeti feltárás során kitermelt földet töltöttük vissza. Mind a homokot, mind a földet ~0,25 m-enként tömörítettük. A mai felszíntől 0,50 m mélységben georácsot fektettünk le az egész feltárási területen.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

279. Pécs, Kispiac (Koller u. 7.) (KÖH 69561)

(Baranya megye) Kö, Kk

A Koller u. 7. sz. alatt a J munkaterülethez kapcsolódóan 2011 áprilisában végeztük el a próbafeltárást kutatóárokokkal. A kijelölt terület D-i részén egy hosszanti, K–Ny irányú kutatóárcot húztunk, majd erre merőlegesen további árcokat, mindenütt megtartva a statikailag előírt 2–3 m távolságot a környező épületek falaitól. A K–Ny árcot közepén megszakította egy bejáró rész. K-i oldalán egy eltömedékelt aknáig mentünk, ez az egykori Tetye-patak medre fölött helyezkedik el.

Az árcok minden szakaszán a felső, recens, 1–1,5 m vastag réteget (olajtartály, garázs alapok, műhelytörmelék) gépi erővel távolítottuk el. Az alatta megjelenő sötétbarna rétegben elnyészó mennyiségben ugyan, de mindenhol középkori, 14–16. századi cserepek voltak. Ez a kb. 50 cm vastag réteg szinte homogén formában mélyült le az ún. mecseki hordalékig. Ez a köves réteg, melynek vastagsága 10–30 cm a város szinte valamennyi területén megfigyelhető (szinte kövezetszerű). Ebben a köves rétegben történt beásások kontúrjai jól érzékelhetők voltak. A fő árc K-i végében egy kis méretű, ÉK–DNY tájolású sírgödört találtunk, amelyben egy gyermek csontvázából csupán a koponyát találtuk meg, annak ellenére, hogy a sírgödör szabályos alakot mutatott. A sír lelet nélküli. A mellette lévő kőfelületről Zsigmond kori kályhaszemek és kerámiatöredékek kerültek elő. A sírtól Ny-ra, nagyjából a Tetye-patak nyomvonala mellett, egy emberei tevékenység hatására kialakult, öntött habarcsoshoz hasonló sima, meszes felületet találtunk. Ez valószínűleg valamilyen vízmű (malom?) működésével függött össze, a Tetye-patak meszes üledékének mondható (Kraft János geológus megállapítása alapján). A meszes üledéknek mintha derékszögű határai lennének, ami utalhat az egykori (valószínűleg fából készült) felépítményre. Feltárást nem tudtuk elvégezni, mivel a rábontásra nem kaptunk engedélyt.

A második árcokban ebben a hordalékrétegben egy 60 cm mélyen lemélyített gödör volt, szórványosan jellegtelen középkori cserepekkel.

A Ny-i oldalon a fő árcokban és egy merőleges kisebb árcokban, több m hosszú (4×6 m) beásás volt, amit csak a merőleges árcokban kutattunk meg. Ez akár épület is lehetett, a gödrön kívül cölöplyukak voltak. Az egyik cölöpből került elő egy 14–15. századi dénár, ami az egész jelenséget datálja. Az árc Ny-i végében nyitott nagyobb szelvényben (kb. 5×5 m) kisebb gödrök kerültek elő, megint csak szórványos középkori kerámiatöredékekkel. Ez a rész meg volt bolygatva pincetömedékkel és szellőzéssel.

A területről összefoglalóan el lehet mondani, hogy a Tetye-patak közelsége miatt nem csak a hódoltság korában és az újkorban, hanem a középkorban is ipari tevékenység folyhatott, amelyeknek jelentősebb maradványai a feltárástól folytatásakor az adott területen, a mostanított D-re jobban feltárható lesz a földalatti garázs építéskor. A beruházóval, a KÖH-hel, és a régészeti osztályvezetővel egyeztetve a terület teljes feltárása ez építkezés bizonytalansága és a környező statikai problémák miatt nem szükséges. A fent vázolt geológiai, ill. történelmi

megfigyelések alapján az építkezés későbbi teljes ideje alatt szükséges a továbbiakban a régészeti felügyelet, illetve amennyiben értékelhető jelenség került elő, a teljes feltárás.

GÁTI CSILLA

**280. Pécs, Püspökvár
(Székesegyház ÉK-i tornya előtt)
(KÖH 26945)
(Baranya megye) Kő, Tő?**

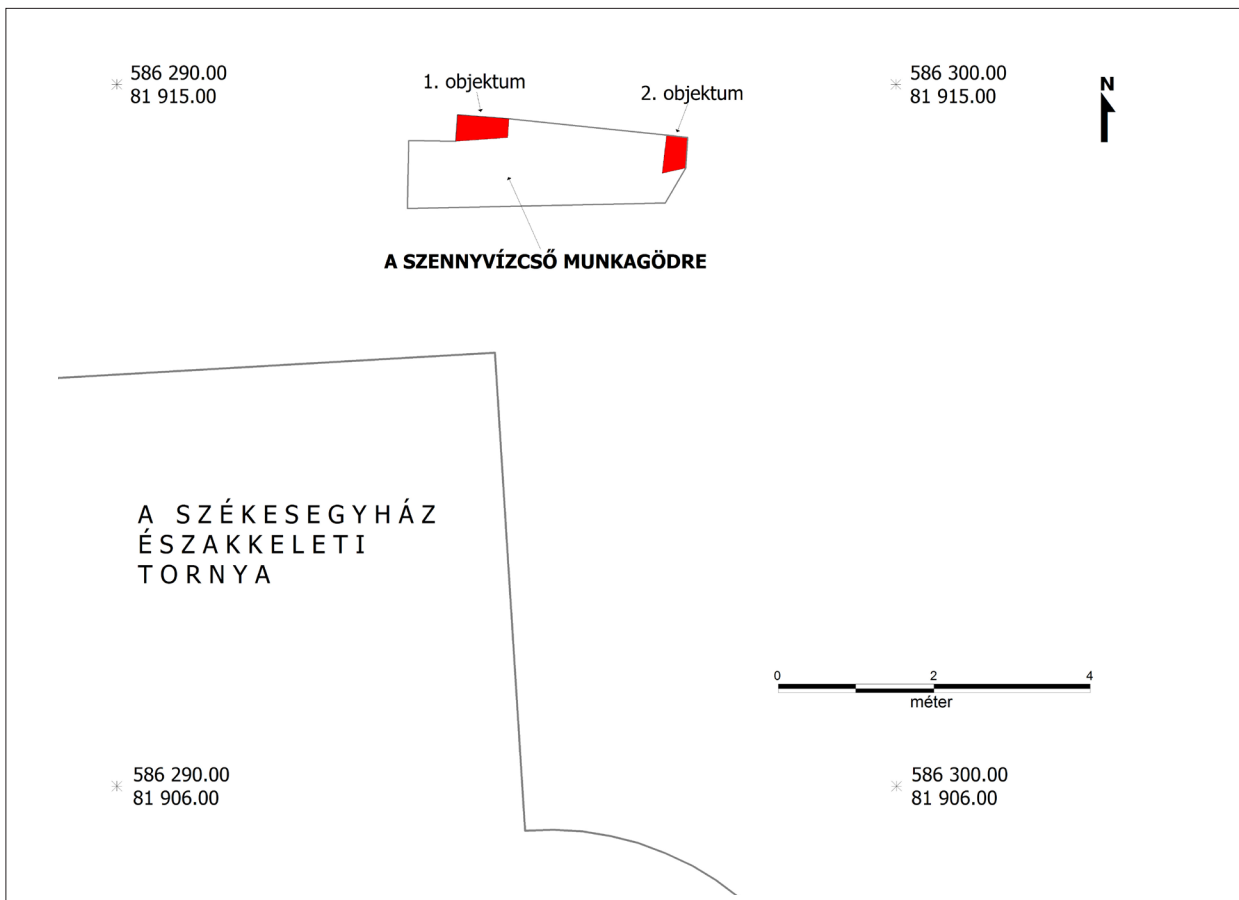
2011. május 12-én a Pécsi Székesegyház sekrestyése tájékoztatást adott arról, hogy a székesegyház ÉK-i tornya előtt, annak ÉK-i sarkánál, az egyházmegye egy gödröt ásott, amelyben egy középkori fal látszik. (A gödröt a szennyvízvezeték eldugulásának elhárítása végett kellett megnyitni.) *(Az illusztrációt lásd lent!)*

Május 13-án kitisztítottuk a gödröt és dokumentáltuk. A gödör D-i profiljában egy betonfal látszódott. Ez a székesegyház ÉK-i tornyát megerősítő betongyűrű része, amelyet Gosztonyi Gyula építtetett 1926-ban. (Kóbor Miklós, az egyházmegye főépítésének szóbeli közlése.) A Ny-i profilban látszódott az ehhez ásott munkagödör metszete. A gödör K-i végében a szennyvízvezetéknek a betonfal mellett. A gödör É-i felében két, megközelítőleg É–D irányú kőfal látszódott, amelyek D-i

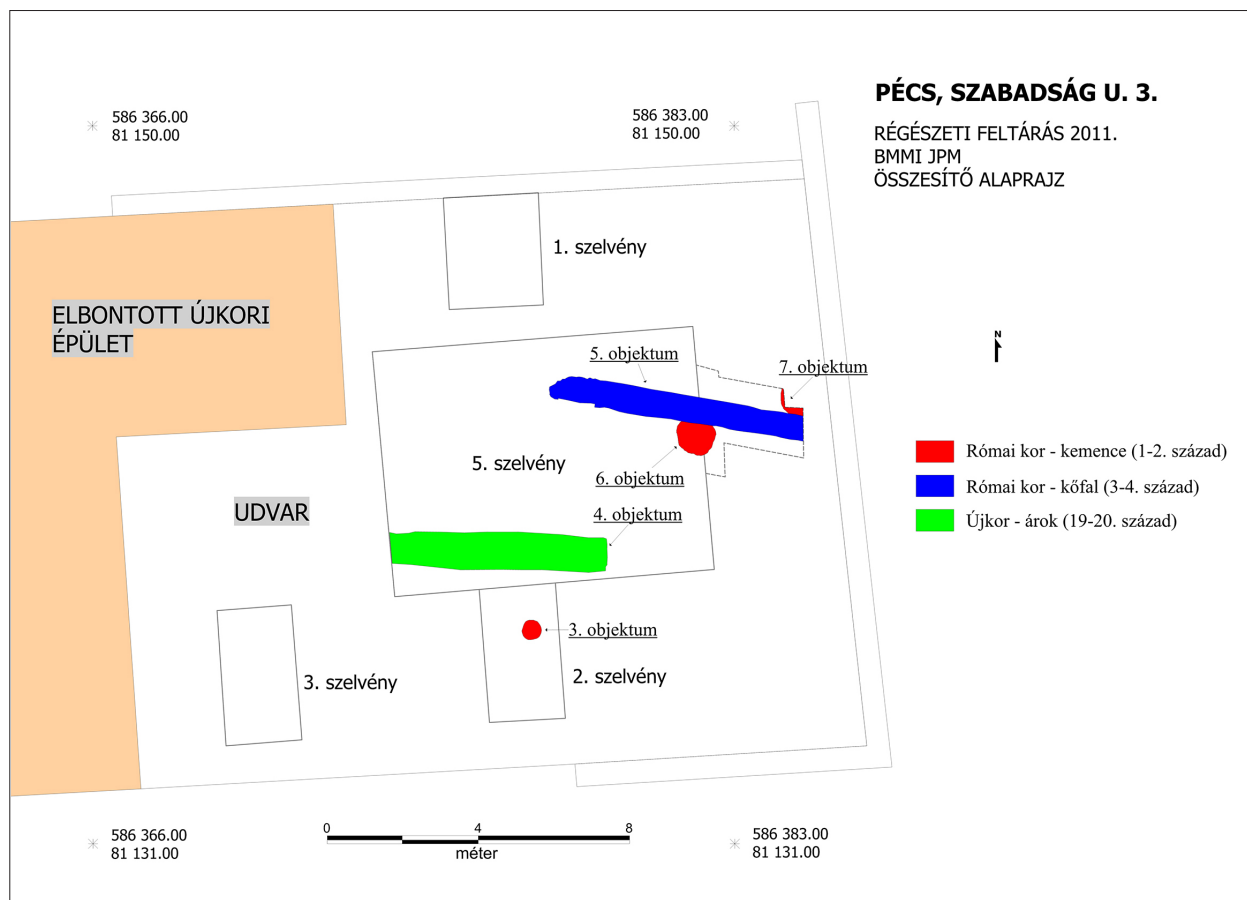
irányú folytatását a betongyűrű gödrének ásásakor elrombolták. Arról nincs információnk, hogy a falak földfelszín feletti részét mikor bontották el.

1. objektum: Kőfal. Kora: középkor és/vagy hódoltságkor. 0,64 m széles, ~1,40 m magas szakasza látszódott, az alapozás aljának szintje nem ismert. A falkoronaszint közvetlenül a mai burkolat (alapozása) alatt jelentkezett, a falon és attól Ny-ra a fal mellett a falból származó kőomladékot figyeltünk meg. A falat tört mészkőből emelték. Ny-i széle mellett, az omladék alatt, sötétszürke humuszos föld jelentkezett, ebbe ásták bele a falat. A K-i oldalon ez a sötétszürke humuszos föld kavicsos és homokkal kevert, utólagos betöltés, azaz a fal K-i oldala előtt szabad tér volt a megépítésekor, ez az egyenes falsíkból is látszódik. A fal tájolása K-i irányban néhány fokkal eltér az É–D iránytól, pontosan a székesegyház ÉK-i tornyának ÉK-i sarkának irányába tart, ott záródott.

2. objektum: Kőfal. Kora: középkor és/vagy hódoltságkor. A falat mind az ÉK-i torony megerősítésekor, mind a szennyvízvezetéknek a ásásakor bolygatták. A gödör K-i szélében ~0,30 m szélesen lehetett kibontani, a falvastagság nem volt meghatározható. ~1 m magas szakasza látszódott, az alapozás aljának szintje nem ismert. A falkorona felett kevert töltésföld jelentkezett, amely a szennyvízvezetéknek a ásásakor került oda. A falat tört mészkőből emelték, Ny-i oldala mellett a kavicsos és homok-

Pécs, Püspökvár (Székesegyház ÉK-i tornya előtt). Összesítő helyszínrajz

kal kevert sötétszürke humuszos föld jelentkezett. A fal tájolása K-i irányban néhány fokkal eltér az É–D iránytól.

Mindkét fal É-i irányú folytatása ismert, feltárt és látható az ún. egyetem védőépülete alatt.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

281. Pécs, Sopianae tér (Szabadság utca 3.) (KÖH 33279)

(Baranya megye) RÓ, Ú, I

A 18813 hrsz.-ú telken vegyes rendeltetésű társasházát kívánták építeni, amely alá mélygaraszt terveztek. A telek régészeti védettség alatt áll, a római kori település Ny-i széle esik erre a területre. A beruházást 2010-ben georadaros felmérés és régészeti megfigyelés kísérte.

A megelőző régészeti feltárást 2011. február 28. és április 20. között végeztük, 7 objektumot számoztunk be: egy római kori kőfal ÉNyNy–DKK-irányú, 6,80 m hosszú szakaszát, két római kori edényégető kemencét, egy ismeretlen korú kemence(?) maradványát, egy ismeretlen korú és egy újkori építési szintet, valamint egy 19–20. századi gödör részletét. *(Az illusztrációt lásd fent!)* Az egyik edényégető kemence megközelítőleg kör alaprajzú, átmérője 1,02 m. Nagyrészt a szürke természetes feltöltődésrétegbe ásták bele, alja a kemény sárga altalajrétegben van. A rostély szintjétől maradt meg. A rostély szinte teljesen beleszakadt a tüzelőtérbe, apró darabokra szétesve. A tüzelőtér közepén egy pillér osztja két részre, a tüzelőnyílás DK-i

irányban van, a hamuzógödör a feltárási területen kívülre esett. Betöltése: szürke, kevert, humuszos föld, amelyből nagy mennyiségű, 1–2. századra datálható leletanyag került elő.

A másik kemencének csak a faltja került elő, feltárni nem tudtuk. Szintén 1–2. századi.

A kőfal K-i irányban tovább folytatódik az ásatási területen kívül, Ny-i végén sarkos záródást nem figyeltünk meg. A fallal párhuzamos másik fal, ill. keresztirányú fal nem jelentkezett a feltárt területen. Mind az alapozás, mind a felmenő fal tört mészkőből készült. A felmenő fal szélessége 0,70 m, az alapozásnál szélesebb, annak sávjától mind az É-i, mind a D-i falsík kiugrik. A felmenő falból egy-két sor kő maradt meg. A legnagyobb mérhető falmagasság ~0,28 m. A falalapozás 0,30 m körüli, a kemény, sárga, erősen kavicsos altalajrétegre lett ráalapozva. Ny-i végén, 1,20 m-es szakaszon csak az alapozás maradt meg. Határozott járószint sem a faltól É-ra, sem D-re nem jelentkezett. A fal metszi a két edényégető kemencét, így azoknál későbbi. Kora 3–4. század.

Az előkerült tárgyi leletek és objektumok alapján a feltárási területre is kiterjedt az 1–2. századi iparosnegyed, amelyet eddig a Sopianae tér és a Rákóczi út–Jókai utca DNy-i szegletében lévő telek közti területen ismertünk.

A terepviszonyok alapján a római kori település Ny-i szélét nagyjából a Szabadság utca vonalába lehet tenni. A Ny-i városfal vonala régészetileg ezidáig sehol sem volt megfogható, a római település Ny-i széléről falat sem ismertünk. A feltáráson előkerült egy kőfal részlete, amely a római település ezi-

dáig előkerült legnyugatibb, dokumentált kőfala. Vélhetőleg épületfal, a hozzá tartozó belső járósíntet nem azonosíthatunk, valamint keresztirányú faltag sem került elő, határozott külső járósíntet sem sikerült azonosítani. Az épületre mindössze néhány *teguladarab* és egy *terrazzoba* ágyazott *tubulustöredék* utalt. Mivel átvágja a két 1–2. századi edényégető kemencét, így azoknál későbbi. Előbbiek alapján a fal korát csak tág határok között lehetett meghatározni: 3–4. század. Érdekes módon iránya eltér a város más részein megfigyelt tájolási rendszertől: Az eddigi megfigyelések alapján a település épületeit a fő égtájakhoz viszonyítva néhány fokkal Ny-ra elforgatva tájolták. A feltáráson talált falnál az eltérés nagysága azonos, csak éppenséggel K-i irányban van elforgatva. Ez ezidáig teljesen egyedi jelenség.

A római kor után a terület vastagon sötétszürke humuszos-iszapos anyaggal töltődött fel. Ebből a rétegződésből relatíve nagy mennyiségű, a környező területről idemosódott leletanyag került elő. A tárgyi leletanyagból külön kiemelendő az ún. dunai lovas isten ólom fogadalmi táblája.

Pécs város ezen részét a 19. században építették be. A feltárási terület környezetében végzett újkori építési tevékenységet két dolog mutatta: A sötétszürke humuszos feltöltődés réteg felszínén egy meszes építési szint jelentkezett, ezen pedig épületalap és pinceszakör kitermelt, elterített szürke humusszal kevert sárga, kavicsos altalajréteg.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

282. Pomáz, Holdvilág-árok (MRT 7. k. 23/17 lh., KÖH 11257) (Pest megye) Á

2011 nyarán az ún. Remete-, vagy Weiszlich-barlang előtti térségben, az egykori kőfejtő területén, K-i sziklafal előtt folytattuk a kutatást a felső két réteg bontásával, mert a bánya legalsó szintjén már nem volt hely a további feltárási biztonságos kiviteléséhez.

A munkát most is megnehezítette a betöltés felső részében gyakran előforduló nagy méretű sziklatömbök feldarabolása és elszállítása, egy kis munkagép segítségével. Megkezdtük az egykori meddőhányó, ill. a betöltés legfelső rétegének bontását.

A középső réteg nagy méretű sziklái között, kibontottunk egy ívesre megmunkált felületű lapos sziklatömböt, mely akár az egykori bányafal egy be/leszakadt része is lehet. Ugyanebből a nagy sziklatömbökből álló rétegből került elő 1 m mélyen a sziklák közti beszóródásból egy 13. századra datálható fehér edény majdnem teljes profilja. Elhelyezkedése és az a tény, hogy több töredékét nem találtuk, felveti, hogy nem *in situ*, hanem másodlagos helyen volt.

A betöltés felső rétegéből is kerültek elő kisebb faragványok, feszítőékek nyomai a köveken.

A Ny-i sziklafal sarkánál egy kb. merőlegesre faragott sziklafelület és egy kiszélesedő repedés bontakozott ki. A tisztogató munka során több vastöredéket, -szilánkot is találtunk 2 m-rel a nullszint alatt, mely a kőfejtő munka során használt szerszámokból pattanhatott le.

Ezen a területen, ill. a középső rétegből is kerültek elő frissebbnek és korábbinak is látszó állatcsontok, köztük néhány szarvasmarhacsont is az erdei állatokén túl.

REPISZKY TAMÁS

283. Porcsalma határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, Á, Kö, Ú

2011. február 16–17-én, 22-én, március 2–4-én, és 18-án a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai terepbejárást végeztek Őr, Jármi, Nyírmeggyes, Nyírcsaholy, Kocsord, Győrtelek, Ökörítőfülpös és Porcsalma községek határában az M49 gyorsforgalmi út „A” nyomvonaltársa mentén.

Balogh-tag I. (M49-25 lh., KÖH 80203): A 49-es sz. főúttól É-ra, egy meggyes Ny-i oldalától kezdődően, egy ÉK–DNy irányú, mesterséges árokkal párhuzamosan, annak K-i oldalán is észlelhető, 200×400 m kiterjedésű, ÉNy–DK irányú, császárkori és Árpád-kori edénytöredékekkel mutakozó lelőhelyet regisztráltunk. A lelőhely a következő, nagyjából K–Ny irányú csatornától D-re mintegy 100 m-re szűnt meg.

Balogh-tag II. (M49-26 lh., KÖH 80205): Az előző lelőhelytől K-re 150 m-re találtuk meg az újabb, bronzkori, középkori és újkori kerámiával jelentkező, ÉÉK–DDNy irányú, 140×320 m kiterjedésű lelőhelyet

Szakál-dűlő II. (M49-27 lh., KÖH 80207): A főút D-i oldalán, azzal közvetlenül párhuzamosan, alma- és meggyfásorok közti szántott részekben fedeztük fel az ÉNy–DK irányú, 90×180 m kiterjedésű császárkori és Árpád-kori cserepeket szolgáltató lelőhelyet. K-i szélé nagyjából a már említett K-i árok vonalával esik egybe.

Munkatársak: Körösfői Zsolt régész, Bocz Péter régésztechnikus, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Szmolár Edit segédrestaurátor, Kiss László és Vízler Csaba rajzolók.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN – TOMPA GYÖRGY

284. Pócspetri határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, R, B, Szk, LT, Sza, Kö

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építéséhez kapcsolódóan a kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat/Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2010–2011-ben alábbi régészeti lelőhelyek megelőző feltárást végezte el.

Bikaréti szivárgó (M3-212., 212a lh., KÖH 51426): 2011. május 10.–szeptember 28. között, Majerik Vera vezetésével került sor a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai 2005-ös terepbejáráásából ismert régészeti lelőhely feltáráására. A lelőhely Pócspetritől ÉK-re, a Máriapócsi-főfolyás Ny-i partján, egy É–D-i dombháton helyezkedik el. A kutatás a lelőhely É-i részét érintette, ahol 25 408 m² nagyságú felületet tártunk fel. A korábbi terepbejárási eredmények alapján intenzív őskori telepnyomok voltak várhatóak. Összesen 468 régészeti jelenséget dokumentáltunk. Középső neolitikus településnyomok és sírok, továbbá néhány késő rézkori és kora bronzkori gödör mellett főként vas-kori, a szkíta kori Vekerzug-kultúrához, a La-Tène időszakhoz, valamint a császárkorhoz köthető településnyomok jelentkez-

tek. A feltárás során többször bővítettük a területet a nyomvonalon belül. K-i irányban egy É–D-i irányú kettős árok került elő, amely megfigyeléseink alapján a vaskori települést határolja le. Ny-i irányban, amely napjainkban is rendkívül vizenyős terület, a régészeti jelenségek ritkulnak, főként természetes eredetű foltok, fagyökérszet nyomai voltak megfigyelhetőek.

A középső neolitikumra tehető objektumok foltjai rosszul rajzolódtak, nehezen voltak elkülöníthetőek. Az altalajból szórányosan nagy mennyiségű neolit kerámia és obszidiánpenge került elő. Főként nagy méretű, amorf alakú gödröket tártunk fel. A terület középső részén 7 sírt és néhány neolit gödröt tudunk megfigyelni. A vázak K–Ny-i tájolásúak, bal oldalukon zsugorítottak. Egy sírból került elő melléklet: a váz karján vad-disznóagyardból készült karperec feküdt, koponyája körül vastag rétegben vörös okker maradványa volt megfigyelhető.

A késő rézkori objektumokban dominált az állatsont, köztük gyakori az őstulok szarvmaradvány.

A kutatott terület középső részén, néhány kora bronzkori objektumot dokumentáltunk, amelyekből nagymennyiségű kerámia került elő. A feltárt vázaktól eltérő helyzetben és irányban feküdt az a váz, amelyet egy kora bronzkori gödör vág.

A vaskori településen főként épületnyomok és tárolóvermek kerültek elő. A szkíta és kelta kori településnyomok egymástól elkülönülten helyezkedtek el, szuperpozíciós helyzet nem volt tapasztalható.

A szkíta kori épületek többségükben félig földbemélyítettek, kör alakúak, átlagosan 300 cm átmérőjűek. A tetőszerkezetre a közepén található oszlophely utal.

A La-Tène időszakra tehető épületek többnyire lekerekített sarkú, téglalap alakúak, szintén földbe mélyítettek, átlagosan 60–70 cm mélységűek. A hossz tengely mentén a rövid oldal falnál egy-egy cölöphely található. A terület középső É-i részén, egy ma is mocsaras részen több szerves anyagban gazdag vaskori objektumot tártunk fel. Az egyik gödörben előkerült kutya-vázat és a mellette található kelta kerámiát vastag falevélréteg fedte. Jelentős felfedezés a vékonyra hasított deszkákkal kirakott téglalap alakú kút. Az objektum betöltéséből jól datálható kelta kerámia került elő. A deszkák fajtájának meghatározása és dendrokronológiai vizsgálata megtörtént.

A néhány császárkori jelenség közül említésre méltó két füstölökemence, melyek közül az egyik betöltéséből egy *terra sigillata* talpgyűrű került elő.

A szisztematikus fémkeresés eredményeként rengeteg fém került elő: török, kések, vésők, balta, bronz- és vasnyílhegyek, karperecek, csüngők, gyöngyök, övkapcsok, láncszemek, éremtöredékek, mérlegkar stb. A tárgyak többsége a vaskori településhez tartozott, de azok mellett a bronzkori, császárkori és középkori leletek is előfordultak (érmek, fibulák, aranyozott övveret, kések, sarkantyütöredék, patkó stb.).

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Pásztor István, Kelemen Péter, Ligei Gábor technikusok.

Rét-hát (M3-213. lh., KÖH 51427): 2010. július 12.–2011. szeptember 13. között Nicklas Larsson vezetésével került sor a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai 2005-ös terepbejárásából ismert lelőhely kutatására. A feltárt terület

nagysága 21 365 m² volt. Az É–D-i irányban hosszan elnyúló lelőhely Pócspeitritől É-ra fekszik, a Máriakerti-folyás K-i partján, illetve a lelőhely É-i része átnyúlik a mesterséges meder Ny-i oldalára is. A csatornától Ny-ra lévő területen nyárfaerdő volt, amit a feltárás megkezdése előtt vágtak ki; a K-re eső föld dohánnyal volt beültetve. A terep enyhén hullámos, kisebb homokdombok tagolják a felszínt, 1,5 m-t nem meghaladó szintkülönbségek észlelhetőek. Geológiailag a terület nagyon változatos. Mivel a mélyebben fekvő részekben hosszú ideig magas volt a talajvízszint, karbonát felhalmozódási horizont alakult ki. Ezek a mélyedések jelenleg is ingoványosak, mocsarasak. A 2010-es rendkívül csapadékos őszt megnehezítette a munkánkat. A legmélyebb részen található objektumok csak folyamatos szivattyúzás és azonnali dokumentálás mellett voltak feltárhatóak. A feltárás során előkerült 485 telepjelenség a késő rézkori badeni kultúra idejére és a szarmata időszakra tehető.

A rézkori jelenségek főként a feltárt terület K-i részén koncentráálódtak. Összesen 3, trapéz rajzolatú, É–D-i irányú, megközelítőleg 5×4 m nagyságú épületet tártunk fel. Feltehetőleg a rézkorra tehető egy gödörben fekvő, melléklet nélküli zsugorított férfi váza; bordáinál egy kisgyermek maradványaival. Egyedülálló lelet egy gödörből előkerült női alakot ábrázoló idoltöredék. Az objektumokból nagy mennyiségű állatsont került elő, köztük jelentős mennyiségű őstulokszarv-töredék. A kerámia a korszakra jellemző kannelúrák, bekarcolt háló- és pontozott díszítésű tálak, edények, valamint gyakoriak a csészék.

Hét szarmata épületet is feltártunk: ebből négy egy csoportban, a terület legmagasabb, K-i részén helyezkedik el. Az épületek félig földbe mélyítettek, É–D-i irányúak, téglalap alakúak, átlagosan 3,2×2,8 m nagyságúak, belső terükben kőből kirakott tűzhely található. Három épület nagy méretű, megközelítőleg 7×4 m nagyságú, K–Ny-i irányú, téglalap alakú. Szerkezetükben azonosak, az oszlophelyek az épület oldalai mentén, valamint a középső részén tartó oszlopok találhatóak. Tűzhely nyomai nem voltak megfigyelhetőek. A legjelentősebb felfedezés a lelőhely középső részén jelentkező fabélésű kút. A faszervezet a magas talajvíznek és a mocsaras közegnek köszönhetően megmaradt. A kút felső része átlagosan 180 cm hosszú, 30–40 cm átmérőjű gerendákkal, négyzet alakban, három-négy szintben volt kirakva. Az alsó része 70×55 cm, téglalap alakzatban, három szinten, 13 cm magas deszkából volt összezsugorolva. Az alján egy összetört, nyers színű edény feküdt. Az egyik épület megőrződött oszlopa a dendrokronológiai vizsgálatok alapján egykorú a kúttal. Az objektumok többsége kör alakú gödör, emellett megfigyelhető volt egy füstölő. A lelőhely Ny-i részén egymásba ázott, egymástól nehezen elkülöníthető, sekély objektumokat dokumentáltunk. Ezekből rendkívül kevés leletanyag származik. Két vesszőfonattal bélelt gödröt is feltártunk, amelyek feltételezhetően szarmata korúak. Az előkerült *terra sigillata* leletek a 2. századra datálhatóak.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Majerik Vera régész; Cservenákné Kasza Edit, Erdei Krisztina, Farkas Gábor technikusok.

NICKLAS LARSSON – MAJERIK VERA

285. Pusztadobos határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, LT, Á

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építéséhez kapcsolódóan, Pusztadobos határában a következő, a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai 1993-as és 2005-ös terepbejárásából ismert régészeti lelőhelyek feltárására került sor.

Jármű-tag (M3-80 lh., KÖH 34870): 2011. november 10–29. között a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ végezte a feltárást Cséki Andrea vezetésével. A lelőhely Pusztadobos K-i határában található, egy megközelítőleg ÉNy–DK irányú homokdombon. A feltárt terület: 3349 m² nagyságú volt. Az objektumok (gödör, hamusgödör, nyílt tűzhely) elhelyezkedése alapján egy Árpád-kori és egy kelta lelőhely É–ÉNy-i szélét tártuk fel.

A telepjelenségek a mai járósintzintől 20–70 cm mélységben jelentkeztek és szórványosan helyezkedtek el a terepbejárás során lokalizált terület D-i részén. Az objektumok helyzete alapján a régészeti jelenségek tovább folytatódnak D–DK-i irányban a nyomvonalban.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Paróczay Petra és Pásztor István technikusok.

Szőlősi-dűlő (M3-84+185. lh., KÖH 34875): A 2011. április–szeptember hónapban a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa, Varga Zsuzsanna által elvégzett feltárás kora bronzkori megtelepedés nyomait hozta felszínre. Nyilvánvalóvá vált, hogy a 84. és a tőle É-ra, mindössze 70 m-re elhelyezkedő 185. lelőhely összeért.

Az egykori megtelepedés nagyobb területen elterülő laza szerkezetet mutat, ezt a képet a mezőgazdasági munkák rombolása kis mértékben módosíthatta. Az objektumok ugyan magasan mutatkoztak, mélységük rendszerint meghaladta a művelési mélységet, feltehetően a leletanyagban gazdag felső betöltést bolygatta meg a szántás. A szórványkerámia a humusz, szubhumusz rétegekben volt a leggyakoribb, az objektumok közvetlen környezetében nemcsak sűrűsödött a töredékek száma, hanem észlelhetően jobb minőségben is maradtak meg: könnyen málló, jellegtelen darabok helyett perem- és aljtöredékeket, díszített oldalfalakat is találtunk. Az immár egyesített lelőhelyen előkerült 33 telepjelenség elszórtan, 3–5 kerek gödörből álló objektumbokrokban jelentkezett. Ezek mellett 2 nagy méretű, szabálytalan alakú agyaggyerő gödröt tártunk fel. Ezeknek egyikében megfigyelhető egy mintegy 30–40 cm vastag szürke, üledékes sáv az erősen homokos talajban. Számottevő paticsrétegre 2 kerek gödörben bukkantunk, ezek a tapasztások azonban legfeljebb tűzrakó helyről áruklodnak, kemencére utaló nyomok nem kerültek elő. Cölöpszerkezetet egy alkalommal sikerült megfigyelni, a 3 félkörívben elhelyezkedő cölöphelyhez egyéb objektum nem tartozott.

A leletanyag mennyisége az objektumszámhoz mérten gazdag, a kerámiaanyagban a leggyakrabban kézzel formált, seprűdíszes fazekak, kónikus testű kislefakak fordulnak elő. A peremek döntöttek, bevagdálással vagy ujjbenyomkodással díszítettek, a füleknél néhány alkalommal megfigyelhető volt a csapos fülrögztetés, míg az oldalfalak díszítése szalagos rátéttel,

többszörös bütyökdísszel történt. A használati eszközök közül orsókarikák, pattintott, főleg obszidián és teveli kova vakarók, kaparók és vésők kerültek elő, valamint egy bronzár. Figyelmet érdemel a ritka leletnek számító, két darab kis méretű, téglalap alakú, oldalain átluggatott agyagtárgy. Településkutatáshoz mérten alacsony a patics vagy égett réteg előfordulása, valamint az alig előforduló állatsontanyag.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Eleki Ferenc régész, Kun Géza, Zolcsák Attila technikusok.

CSÉKI ANDREA – VARGA ZSUSZANNA

286. Radostyán, Református templom (KÖH 90187)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2011. június 28–30. között a radostyáni református harangtorony (műemléki azonosító 3046) felújításához és helyreállításához kapcsolódóan végzett Igazgatóságunk régészeti megfigyelést. A tervezett vasbeton gerenda 3 m hosszú, 70 cm széles területén 40 cm mélyen emberi csontok jelentkeztek. A megelőző feltárás során több 14–17. századi temetkezés nyomát tudtuk megfigyelni. A vázmaradványok erősen bolygatottak voltak, anatómiai rendben csupán egy É–D-i tájolású felnőtt és egy Ny–K-i tájolású gyermek sírját találtuk. A 4–6 éves kislány fején rugós párta nyomait találtuk, sírja közelében egy rozettákkal ellátott pártaöv maradványai kerültek elő.

MISKOLCZI MELINDA

287. Rajka, Hosszú-szántók III. (KÖH 54027)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

2011. október 28-án, a Szigetköz Tanács kezdeményezésére megalakult Limes Munkacsoport felkérésére helyszíni szemlét tartottunk azokon a lelőhelyeken, amelyek a Limes világörökségi nevezésbe nem kerültek be helyszíniként, ám a Hansági Múzeum adattára alapján további potenciális lelőhelyek lehetnek, elsősorban őrtornyok.

Azt a lelőhelyet, amelyet most térképen is beazonosítottunk, Németh Alajos már régebben megtalálta: egy korábbi Dunameder partján, egy kis kiemelkedésen található, az altalaj kavicsos, dunai hordalékos. A kukorica betakarítása után végeztük a helyszíni szemlét. A feltételezhető őrtorony helyét és kiterjedését kövek és tegulatöredékek jól kirajzolták. Római kori, 2–3. századi kerámiaöredékeket gyűjtöttem a felszínen.

A Hansági Múzeumban a lelőhelyről begyűjtött korábbi leleteket is be tudtuk azonosítani, köztük egy bélyeges téglatöredékét. A Rajka határában keresett római őrtornyot valószínűleg a most lokalizált nyomokkal azonosíthatjuk.

A lelőhely Limes világörökségi nevezését javasoljuk és szükségesnek tartjuk, illetve kérjük a területre az országos védelem kiterjesztését.

A helyszíni szemlén részt vett Németh Alajos.

BÍRÓ SZILVIA

288. Rakamaz határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, U, Kö

2011 folyamán terepbejárásokot végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Győzelem Tsz. (MNY-21 lh., KÖH 24062): A nyomvonal 248–255 hm-szelvénye között nagy kiterjedésű őskori település felszíni nyomait találtuk meg. Rakamaz DK-i végétől mintegy 2 km-re található a lelőhely, a Kettő-domb határrészben. A mostani vasúti töltés bal oldalán, attól 25–30 m-re található, az új nyomvonal tengelyében. Az általunk gyűjtött felszíni leletek alapján a lelőhely kiterjedését D-i irányban módosítottuk mintegy 300 m-rel. A lelőhely vasút menti része teljes egészében egy almás területén található. Az almafák némiképpen korlátozták a megfigyelést, ezért a terepbejárás során talált viszonylag kevés lelet nem ad teljes körű képet a lelőhely intenzitásáról. Nagy biztonsággal állítható, hogy a lelőhely egy része elpusztult a gyümölcsös telepítésekor. A mezőgazdasági művelésen kívül más, a lelőhely épségét veszélyeztető tevékenység nyomát nem észleltük.

Vasútállomás (MNY-19. lh., KÖH 57440): A nyilvántartás szerint a lelőhely csak a vasút D-i oldalára terjed ki, egy ovális alakú körvonallal. Az állomással szemben található markáns domb, melyen a római katolikus templom és a kálvária található, nem esik bele a lelőhely területébe. Eredetileg azonban a templom dombja a vasút D-i oldaláig nyúlt el, csak a vasút építésekor átvágtak azt. Emiatt a lelőhely körvonalát módosítva a vasút két oldalára rajzoltuk meg a lelőhelyet. Talán ezt valószínűsíti a lelőhelyről ismert szórvány AVK kerámiadarab, amely a korszak ismérvei alapján inkább a templomnak is helyet adó magas dombról, mintsem a lényegesen alacsonyabban fekvő állomás területéről származhat. A lelőhely környezete teljes egészében beépített terület. A beruházás tervei szerint jelentős fejlesztések történnek a vasútnak ezen a szakaszán. Egyrészt sor kerül a pálya korszerűsítésére, és az állomás felújítására. Másrészt új parkoló, egy új autóbuszmegálló, egy további buszöböl és egy buszforduló épül. A 38-as sz. főúton egy új, balra kanyarodó sáv épül, míg a vasútvonal É-i oldalán, közvetlenül a templom dombjának aljában egy további parkoló.

ISTVÁNOVITS ESZTER – SZALONTAI CSABA

289. Rábapatona határa (Győr-Moson-Sopron megye) U, B, V, A, Á, Kö, I

Az M85 gyorsforgalmi út építéséhez kapcsolódóan végeztünk 2011 tavaszán megelőző feltárásokat az érintett lelőhelyeken.

Kős-domb (KÖH 33047): 2011. március 7. és május 18., ill. november 1–30. között összesen 605 régészeti jelenséget tártunk fel, 15870 m² nagyságú területen. Az objektumok többsége az újkőkori vonaldíszes edények kultúrájának népszerűsége által létesített településhez köthető, a számos cölöphely földfelszínre épített házhelyek nyomát mutatja. A településen 7 sírból álló temetkezést is dokumentálhattunk. A zsugorított pozícióban elhelyezett elhunytak között a felnőttek mellett gyermekeket is találtunk. A melléklet nélkülieken kívül csontékszerekkel, csiszolt kővésővel, ill. díszített edényekkel eltemetett egyedek is előfordultak. Egy nagy méretű és rendkívül

mély kútból nagyon gazdag leletanyag került elő, számos díszített kerámiatöredékkel. Az egykor itt megtelepült neolitikus népesség gyakorlatilag a teljes dombot birtokába vette, erre utalhat az alacsonyabb fekvésű részen novemberben folytatott feltárásakor előkerült három kút is, melyek közül a kettő sövénybéléses, egy pedig csapolt gerendás szerkezetű volt. Három különlegesnek tekinthető helyzetű sírt is dokumentáltunk, egyikük egy több beásásból álló gödöregyüttesben jelentkezett. A nőként azonosítható elhunytat enyhén felhúzott lábakkal a bal oldalára fektetve helyezték el. Nyakrészénél több apró gyöngyöt találtunk, köztük kék és sárga színűeket, valamint három pajzsformájú fémveretet. Előzetesen avarként határoztuk meg. A másik temetkezés feltehetően másodlagos lehetett, mivel elég magasban, a humuszban találtuk meg, a csontok teljesen szétdőltan helyezkedtek el. Melléklete nem volt. Hasonlóan a harmadikhoz, amelyik egy kerek gödörben, oldalára fektetve került elő. Kisebbszámú képviseli magát a bronzkor, ill. a középkor, néhány tároló- és hulladékgödörrel.

Országúton felüli-dűlő III. lh. (KÖH 70195): A lelőhelyen 8922 m²-en összesen 226 objektumot dokumentáltunk. Ezek elhelyezkedése alapján K felé valószínűsíthetően, Ny felé pedig feltételezhetően tovább húzódik a lelőhely, mely ugyanakkor a két nyomsáv közötti, a kivitelezés során földmunkával nem érintett földnyelvre is természetesen kiterjed. A területen szinte kizárólag egy kora bronzkori, a kisapostagi kultúrához sorolható település helyezkedik el, ill. egyetlen tárológödör mutat középkori megtelepedésre utaló nyomokat. A kora bronzkori településen mind földfelszínre épített, mind félig földbe mélyített épületeket azonosítottunk, továbbá tároló- és hulladékgödöröket, melyek betöltéséből épületszerkezeti nyomokat őrző tapasztott fal- és vakolatdarabok is előkerültek. Számos gödörben találtunk feltűnően nagy számban kagylót és csigát, ami a víz közelségéből adódó étkezési szokások mellett a kultúrára jellemző kerámián megfigyelhető mészbetétes díszítés elkészítéséhez szolgálhatott alapanyagul. A rendkívül gazdag leletanyagban nagy számban kerültek elő ezzel a díszítéssel ellátott edények, de kőeszközök, orsókarikák, -gombok, bronz huzalkarika és állatcsont is. A középkori gödörben a kerámianyag mellett jelentkezett egy üveg pohár töredéke. A leletanyag nélküli objektumok közül ki kell emelnünk azokat a kerítőárkokat, melyeknél egy kivétellel beásott oszlopsorokat fedeztünk fel az árokban, illetve egy esetben a körbezárt terület közepén is volt egy oszlophely, vagyis valamiféle egyszerűbb tetőszerkezetre gondolhatunk. A másik jelenség egy nagy méretű, ÉNy–DK irányú árok, mely valószínűleg a vizenyős terület felől a lezárást biztosíthatta egy adott korszakban, mivel azon túl is fedeztünk fel régészeti jelenséget.

Országúton felüli-dűlő IV. lh. (KÖH 70197): A lelőhely a kisebb-nagyobb dombokkal tagolt táj egy alacsonyabb fekvésű részén helyezkedik el, az előzetes terepbejárás adatok alapján ÉNy–DK irányban, a nyomvonalba csupán a DK-i vége nyúl be. Közvetlenül mellette, tőle É-ra egy mélyebben elnyúló, vizenyős terület húzódik. A feltárt területen egy Árpád-kori település kis részletét, 106 objektumát sikerült megfognunk, viszonylag jelentős mennyiségű leletanyaggal, melynek a túlnyomó részét kerámiatöredékek és állatcsont alkotja, de kerül-

tek elő például nyéltűskés vaskések is. A területet két nagyobb kiterjedésű gödöregyüttes uralja, melyek feltehetően a helyi kerámiakészítés alapanyagául szolgáló agyag kitermelésének helyei lehetnek. Ezenkívül két kemencemaradványt érdemes még megemlítenünk a felület NyÉNy-i szélén, melyek azonban a későbbi mezőgazdasági művelés következtében erősen ronszolt állapotban kerültek elő. A településnek ezt a részét úgy tűnik, É felé, az említett mélyebb, vizenyős terület felé egy adott korszakban többszörös árokrendszer zárhatta le. A további néhány objektumot kisebb-nagyobb gödrök alkották. A feltárási terület NyÉNy-i részén egy félig földbe mélyített, ÉNy–DK tájolású házat dokumentáltunk, melynek két rövidebb oldalának közepén helyezkedett el a tetőszerkezetet tartó egy-egy oszlop helye. Ny-i sarkában erősen bolygatott kemencét is felfedeztünk, szája álló és elfektetett kőlapokkal volt kirakva. A lelőhely nyomvonalba eső részét feltártuk, az előkerült jelenségek alapján úgy tűnik, a középkori település elsősorban ÉÉNy felé húzódik tovább.

Poszogó-domb (KÖH 33024): A 2011. március 8. és június 10., ill. november 1–30. között végzett kutatással 231 régészeti jelenséget tártunk fel, 10492 m²-en. A Ny-i, előnyösebb megtelepedési helynek tűnő dombháton nagyon csekély számban kerültek elő objektumok, mindössze 22. Többségük nem meghatározható korú árok, valamint néhány gödör, ugyanakkor kiemelhetünk két félig földbe mélyített házat, melyek közül az egyik a leletanyaga alapján a középkorra, a másik viszont a késő vaskor időszakára keltezhető. Utóbbi sajnos részben túlnyúlik a feltárási felületen. A középkori épület ÉNy–DK tájolású, Ny-i sarkában kis erősen bolygatott tűzhellyel, közepén pedig egy közelebről nem azonosítható funkciójú beásással, melynek aljában lapos kő, ill. örlőkő feküdt. A dombtetőn elhelyezkedő késő vaskori esetében csak feltételezhető egy Ny–K irányítás. Mindkét esetben megfogható volt járósínt részlete. Egy magányos nagy méretű kemence a lankásabb oldalon jelentkezett, jól kiégett vastag sütőfelülettel rendelkezett, hamusgödörét nem találtuk meg. A második felületen az Országúton felüli-dűlő III kora bronzkori településéhez hasonló jelenséget azonosítottunk a bontások során. Leletanyaga ugyanakkor általánosabb, a kagylóelőfordulás is jóval elenyészőbb. Viszont több, egyértelműen elkülöníthető földfelszínre épített ház cölöphelysorok által kijelölt házhelyét azonosítottuk. Érdekes továbbá, hogy itt is jelentkezett egy az említett másik lelőhelyhez hasonló nagy méretű, aljában több vonulatra tagoló árok, melyből viszont kevés, a korszakra jellemző kerámiatöredék került elő. Így elképzelhető, hogy az az árok is a bronzkori település részét képezhette. Szórványosan valószínűleg a késő bronzkor időszakában is élhettek a területen, legalábbis néhány gödör jellegtelen kerámiatöredéke erre utal. A lelőhely nyomvonalba eső enyhén lankásodó, mélyebb fekvésű K-i végénél nagy méretű gödrök csoportját fedeztük fel, melyek alja elérte a jelenlegi talajvíz szintjét. Betöltésükben középkorra keltezhető kerámiatöredékek jelentkeztek.

A K-i nyomvonal 85-ös sz. út felé visszakanyarodó részének elején, már erősen sóderes-agyagos talajon egy ÉNy–DK irányú, két oszlophelysoron jelölt házhelyet azonosítottunk, kora sajnos nem meghatározható. A nyomvonal innen egy korábban földkitermelésre használt, így rendkívül bolygatott, fákkal

fedett területen húzódik keresztül, melyet a novemberben történt fakivágást követően tudunk megkutatni. Valószínűleg az említett intenzív talajmóztatás következménye is lehet, hogy régészeti jelenségeket itt egyáltalán nem tapasztaltunk.

Ürgedombi-dűlő II. lh. (KÖH 33024, 70199): A megnyitott felület nem bizonyult nagyon intenzívnek, összesen 10 régészeti jelenséget dokumentáltunk. A felületen átlósan áthaladó gáz-közmű miatt itt szakfelügyelet mellett végeztünk kutatást. Az előkerült jelenségek összefüggést nem mutató cölöphelyekből, gödrökből és egy árokból állnak, sajnos korhatározó leletanyag csak egyetlen gödörből került elő. Itt a középkori megtelepedés nyomát figyelhettük meg, a jellegzetes kerámiaanyag mellett üvegporhár-töredék is felbukkant. A dokumentált objektumok elhelyezkedése alapján feltételezhető, hogy a lelőhely D-i irányban terjed tovább.

Munkatársak: Danyi József, Hargitai András, Deák Andrea.
POLGÁR PÉTER

Regöly, Kölcsey utca 34. (KÖH 72001) (Tolna megye)

A lelőhelyen 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

SZABÓ GÉZA – FEKETE MÁRIA

290. Romhány, Csatatér⁷² (Nógrád megye) Kú

1710. január 22-én zajlott le Romhány térségében a Rákóczi-szabadságharc utolsó csatája. Az ütközet 300. évfordulója alkalmából – mivel a csata pontos helyszíne nem volt beazonosítva – a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézete és a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet közt kötött együttműködési megállapodás alapján 2010 áprilisában és 2011 májusában fémkereső műszeres leletfelderítést végeztünk.

A források a településtől ÉK-re, a Szátok felé vezető út és a Lókos-patak közé eső kb. 400 000 m²-es területre helyezték a csata helyszínét.

Maga a csata főleg lovassági összecsapásokból állt, ezért viszonylag kevés, de nagy területen szóródott leletanyagra számíthatunk. A legtöbb lelet a településtől ÉK-re eső részen, a Rákóczi emlékműtől K-re, a Romhány és Szátok közt húzódó műút K-i oldalán koncentrált.

Az előkerült leletanyag tartalmazott ép, kilőtt és becsapódott ólom puszkagolyókat egyaránt, összesen 14 db-ot. Az anyagot kiegészítik az öv- és szíjcsatok, gombok, melyek egy része sérült, ami utal az összecsapásra. A pontsor díszítéses rézcsatok a kurucok, míg a nagy méretű övcsat császári dragonyos felszereléséhez tartozhatott. A 4 db szabálytalan, keskeny kovácsoltvas csizmapatkó szintén a császári dragonyosokhoz köthető.

Az 5 db 13-as számmal ellátott domború rézgomb viszont az 1849. július 20-a körül Romhány térségében állomásozott

⁷² A lelőhely nem szerepel a KÖH nyilvántartásban.

orosz cári vityebszki vadászrezd katonáitól maradt a helyszínen. Hozzájuk köthető még egy lemezből készült pravoszláv kereszt, egy moldvai vámpecsét és egy sarkantyú is. A 19. században viszont nagyobb méretű és súlyú ólomgolyókat használtak, melyekből egy sem került elő, így a korábban említett lövedékek az 1710-es hadi eseményhez köthetők.

Munkatársak: Terman István polgármester; Balázs István, Balázné Nóra, Balázs Jenő és Imre Sándor földtulajdonosok; Grolyó László, Grolyó Tamás és Hajdú István pedagógusok; dr. Négyesi Lajos alezredes.

ZANDLER KRISZTIÁN

291. Romhány határa (Nógrád megye) Ő, Kő? Ú?

A Szlovák–magyar gázvezeték Nógrád megyei szakaszának régészeti terepbejárására 2011. október 25–28. között, valamint november 29-én került sor. A teljes nyomvonal hosszát bejártuk, azonban régészeti megfigyelést csupán a nyomvonal egyes szakaszain tudtunk végezni. Két korábban ismert régészeti lelőhelyet újra azonosítottunk, valamint 13 új lelőhelyet regisztráltunk. Régészeti érdekű területként 9 helyszínt jelöltünk meg.

Csátés (KÖH 78929): A régészeti lelőhely Bánktól K-re, a Bánkot Romhányval összekötő műútból D-re, a Lókos-pataktól közvetlenül É-ra fekvő, K–Ny irányú dűlőben található. A lelőhelyet a bánki műútból D-i irányba leágazó alacsonyabb rendű út kettévágja. A terület részben szántott, részben lucernával fedett, közepes látási viszonyokat nyújtott. Kevés őskori kerámiát gyűjtöttünk. A növényi fedettség miatt a lelőhely pontos kiterjedése nem állapítható meg, a bekötőút építése a lelőhelyet korábban már megbolygathatta.

Farkasok-dűlő alja (KÖH 78931): A lelőhely Bánktól K-re, a Bánkot Romhányval összekötő műútból D-re, a Lókos-pataktól közvetlenül É-ra található. A terület részben szántott, részben lucernával fedett, közepes látási viszonyokat nyújtott. Mintegy 100–150 m hosszú területen (és a patak valamint a műút által bezárt területen) kevés paticsot és egy kézzel formált kerámiatöredéket gyűjtöttünk.

Tereskei út, Csohos-dűlő (KÖH 78933): Romhány É-i külterületén, a tsz-majortól közvetlenül É-ra, a Lókos-patak völgyében, a Romhányt Szátokkal összekötő műútból 300 m-re Ny-ra, valamint a Lókos-pataktól szintén Ny-ra található, a Csohos nevű határrészben. A terület részben szántott, részben elhanyagolt gyümölcsösrel fedett, közepes látási viszonyokat nyújtott. Korongolt kerámiát gyűjtöttünk (középkor?, újkor?). A lelőhely K-i kiterjedését a domb peremén lokalizáltuk, Ny-i kiterjedése a terület növényi fedettsége miatt pontosan nem állapítható meg.

Munkatárs: Zandler Krisztián.

GUBA SZILVIA

292. Sajógalgóc, Vár (KÖH 16265) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A „Sajó-völgyi huszita várak” PhD projekthez kapcsolódóan szondázó feltárásokat végeztünk a várban és az alatta elhelyezkedő sarkantyúhelyzetű kiszögellésen. Ez utóbbiról kiderült, hogy egy természetes magaslat, melyet őrhelyként/lőállásként használtak, de nem a történelmi korokban, hanem a II. világháborúban. A várban nyitott kutatóárkokban egy egyszerű, palánkerítéssel övezett, kis alapterületű erődítést találtunk, benne egy a 13. század végén leégett cölöpszerkezetű, agyaggal tapasztott falú házzal. A házomladékban lévő több nyílhegy talán egy ostromra utal, melynek során az épület is elpusztult. Az omladékat a várhegy egy későbbi periódusában egy mély gödörbe húzták, ezzel megtisztítva a területet. A tereprendezeit a források által is megemlített huszita megszállás idejére tehetjük, ami feltehetőleg nem lehetett több egy-két napnál.

SZÖRENYI GÁBOR ANDRÁS

293. Sajóivánka, Vár (KÖH 16266) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A „Sajó-völgyi huszita várak” PhD projekthez kapcsolódóan szondázó feltárásokat végeztünk az objektumban. A sarkantyúhelyzetű, árokkal védett területen öt kutatóárkot nyitottunk, de érdemleges objektumot nem azonosítottunk. A védelmet mindössze az árok és az árokból kihányt földből emelt sánc jelentette. A létesítését az Árpád-korra keltezhetjük, az előkerült csekély, 13. századi leletanyag alapján. Helyzetét tekintve a vadnai vár előretolt védműve lehetett, melyet talán a Vadnát megszálló huszita csapatok is őrhelyként használtak. Hosszabb idejű, folyamatos lakottsága nem volt, a középkorban egy megfigyelőhelyként funkcionált.

SZÖRENYI GÁBOR ANDRÁS

294. Sajókeresztúr, Malomszer II. (KÖH 75873) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

A miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai 2011 tavaszán szennyvízvezeték fektetéséhez kapcsolódóan végeztek megelőző régészeti feltárást a Sajókeresztúrt Sajóecseggel összekötő közút Ny-i oldalán. Az átlag 2 m-es szélességben lehumuszolt nyomvonalszakasz területéről I. Licinius római császár 313–317 között vert follisával keltezhető objektumok kerültek felszínre. A tárológödörök többségéből értékelhető leletanyag nem került felszínre. Lehetőségünk nyílt azonban az ásatási terület kiszélesítésével egy kisebb alapterületű (12 m²) lakóobjektum és a hozzá tartozó kemence feltáráására.

Az nyomvonal területén ezeken kívül még több, nagyobb méretű oszlophely és kisebb méretű cölöplyuk is előkerült. Ezekről sajnos nem tudjuk megállapítani, hogy milyen építményhez tartozhattak, mivel az egyik oldalon a közút miatt, a másik oldalon a magántulajdonban lévő szántóföldek miatt nem tudunk szélesebb területet kutatás alá vonni.

GÁL VIKTOR

295. Sajónémeti, Várhegy**(KÖH 16279)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk**

A Sajó-völgyi huszita várak PhD projekthez kapcsolódóan szondázó feltárásokat végeztünk a várban. Ennek során átvágtuk a központi vármagot, melyet egy, a 13. században létesített egysoros palánkkerítés védett. A várban ismételtlen planírozás nyomát figyelhettük meg, a 15. században ugyanis kitakarították az omladékokat. Ez a védelem előkészítéséhez köthető, úgy mint az a gödör, amiben nagyszámú görgetegkövet gyűjtöttek össze. A második kutatóárkunkkal a külső sánchoz emelt háromszög alakú védművet vágtuk át, melyről kiderült, hogy egy palánkfalal védett földfeltöltés, amit szintén a 15. századi huszita megszállás alatt emeltek. A harmadik árunkkal a vármagtól 80 m-re lévő előretolt védművet kutattuk. Ez egy meredekké faragott dombocská, árokkal védve. Az elővédműben talált leletanyag itt is arra utalt, hogy mindezeket a bratri zsoldosok emelhették, akikről 1460-ban foglalták el az erősséget.

SZÖRENYI GÁBOR ANDRÁS

296. Sajószentpéter, Alsó-berek**(KÖH 58704)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á**

A 26-os sz. főút Sajószentpéter elkerülő szakasz első lelőhelyén egy kisebb, 50×40 m-es területen tártunk fel egy, a 12. századra keltezhető településrészletet. A lelőhelynek csupán a periferiáját érinti a tervezett beruházás, így itt mindössze gödrök és karámok cölöpszerkezete került elő. A helyszín tágabb környezetéről elkészítettük a mikrodomborzati felmérést, ez is igazolta, hogy a település magja (magasabb régiója) a beavatkozási területen kívül helyezkedik el. A feltárt helyszínen előkerült több mint száz objektum az egykori falu gazdasági övezetét alkotta.

SZÖRENYI GÁBOR ANDRÁS

297. Sajószentpéter határa**(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Ge**

Sajószentpéter, Harmadik vető dűlő lelőhelyein (2. és 3. lelőhely) 2011. szeptember 5. és november 7. között végeztünk próba- és megelőző feltárást.

A Harmadik vető, 2. lelőhelyen (KÖH 58706) római kori germán (2–3. század) objektumokat tártunk fel. A terület DK-i részén egy cölöpszerkezetes L alakú földfelszíni ház tartóoszlopainak helyét sikerült kibontanunk, melyek egy részében a ház falából áglyenyomatos tapasztásdarabok is voltak. Ugyanilyen tapasztások kerültek elő a háztól DNY-ra 2,3 m-re elhelyezkedő kútból is. A másik kút közel 15 m-re ÉNY-ra helyezkedett el e háztól, melyben három szarvasmarha-koponyát és egyéb testrészeket, egy ló lábát és kétládányi kerámiát, követ leltünk. Mindkét lelőhelyen találtunk négyzetes, átégett falú faszenes gödröket.

A Harmadik vető 3. lelőhelyen (KÖH 58707) a 2. lelőhely objektumaival egykorú, szintén germán településobjektumok

kerültek elő, azonban itt 2 nagy méretű neolit (AVK2) ún. Langsgrube is napvilágra került. Feltárását 2012-ben folytatjuk.

MAKOLDI MIKLÓS – TÓTH KRISZTIÁN

298. Sarkad, Miső, csatornaoldal**(KÖH 50809)****(Békés megye) Ő, Sza**

A Sarkad külterület 0203/48 hrsz.-ú telek területén szénhidrogén kutató fúráspontra létesítését tervezik. A pontos régészeti adatgyűjtéshez és információszerzés érdekében a fúráspontra körzetként kijelölt, mintegy 18 200 m² területen 2011 februárjában terepbejárást végeztünk. A vizsgált terület megközelítése a még kissé fagyos, télvégi időpontban komoly nehézségek küzdésével, gyalogosan volt csak lehetséges. A vizsgált terület legnagyobb részét kisarjadt káposztarepce fedte, de ez lényegesen nem befolyásolta a látási viszonyokat. A terepbejáráson műholdas támogatású PDA készüléket használtunk, a terepen gyűjtött leletanyag előkerülési helyét pontosan bemérve és dokumentálva.

Az előzetes és a helyszíni adatgyűjtés alapján megállapítható, hogy a tervezett kutatófúrássra kijelölt telek I régészeti lelőhely területét érinti. Megerősítettük és részben módosítottuk a korábban már ismert Sarkad 222. sz. régészeti lelőhely kiterjedéséről szóló adatokat. A lelőhely területén kisebb számban őskori, és annál több korongolt, szarmata kori kerámiaanyagot gyűjtöttünk. A korábbi, topográfiai felmérés eredményeire képest a lelőhely kiterjedését DDNy-i irányban kb. 100 m-rel módosítottuk.

Munkatárs: Liska András

SZATMÁRI IMRE

299. Sárvár, Nádasdy-vár**(KÖH 42998)****(Vas megye) Kú**

A sárvári Nádasdy-vár vízhálózatának rekonstrukciójához kapcsolódó földmunkákra 2011. május 23–24-én, a vár udvarának teljes hosszában került sor. Az árok 60 cm szélesek és 100–110 cm mélyek voltak. Az udvarban szétterített vastag barokk feltöltésben késő középkori leletet, illetve jelenséget nem találtunk, azonban a várépületből a várárokbá vezető barokk csatornákból többet sikerült megfigyelni.

A nagy méretű barokk téglából (28–30×15–17×5–6 cm) épített, a mai felszínhez képest csekély mélységben (20–50 cm) futó boltozatos csatornák közül 4 esett a kivitelezés árkaiba. Mélységet egy beszakadt építménynél tudtunk mérni, ez az adott szakaszon 2 m volt.

A csatornák árokba eső nyomvonalát felmérési rajzon rögzítettük. Több csatornaszakaszon betonnal történt javítást figyeltünk meg. A barokk közműveken kívül egy szintén barokk falat dokumentáltunk a vártól DK-re, a gazdasági épületek közelében.

Munkatársak: Kőszegi Ádám és Vámos Péter régésztechnikusok.

PAP ILDIKÓ KATALIN – HORNOK PÉTER

300. Sárvár, Rába medre (Vas megye) Ró

Sárvár városától ÉK-re, a vasúti Rába-híd és az újfalusi Ragyogó híd között lévő gáttól és az ott lévő gátórháztól 500 m-re Ny-ra, a gátórháztól D-re futó út és a Rába találkozásánál, a Rába medrének K-i oldalán nagyobb mennyiségű római kori kerámiatöredék került elő. A 2011 februárjában ajándékozás útján a Savaria Múzeumba került leletek között szürke hombárodal, hullámos peremű füstölőtál töredéke, vassalakok és szürke kerámiatöredékek voltak. A leletek másodlagosan, a Rába kavicsos hordalékában, korábbi áradások során kerültek a gyűjtési helyre.

Az eredeti lelőhely a Savaria–Bassiana út nyomvonala mellett, a gyűjtési helytől a Rába felső folyásának irányába, D-re 1,2 km-re elhelyezkedő *Végh-malom* (KÖH 31045), *Közép-malom* (KÖH 46647), vagy az *Osztyáyi-dűlő* (KÖH 46642) névvel jelölt lelőhely lehet.

PAP ILDIKÓ KATALIN

301. Sáska, Gadár-hegy – Pusztatemplom, Dabos (MRT 1. k. 41/4 lh., KÖH 9130) (Veszprém megye) Kk

A 2011. május 9–19. között végzett megelőző feltárás a templomrom (hrsz. 083/22) néhány éve tartó műemléki állagmegóvása, helyreállítása részét képezte, amelyet a Bakonyerdő ZRt.

finanszírozott. A kutatásnak a templom belsejében a középkori járószint megállapítása, a templomtól É-ra pedig az ott lévő falak mibenléte/funkciója és a templommal való összeköttetésük megállapítása volt a célja. Mindezen adatokra a helyreállításhoz volt szükség (tervező Paál József műemléki szakmérnök), hogy a templom belsejében jelenleg magasan álló feltöltésnek az eredeti padlószintig való lesüllyesztésével a korabeli térarányok legyenek bemutatathatók, ill. hogy az É-i oldalon lévő falmaradványok is értelmezhetővé váljanak.

A templom belsejét Ny–K-i irányban egy 12,6 m hosszú, É–D-i irányban pedig két 6,90 m hosszú, 2 m széles kutatóárokkal vágtuk át. (Az illusztrációkat lásd lent és a 154 oldalon!) Az árkokat átlag 0,8 m-ig mélyítettük le. A hajó belsejét kövekkel, téglákkal, habarccsal, omladékkal vegyes építési törmelék réteggel töltötte ki, átlag 0,4 – 0,8 m mélységig. A törmelék réteggel alatta sötétbarna földréteg következett. A hajó egykori téglajárószintje a diadalív D-i oldalán álló D-i mellékoltár Ny-i oldala előtt maradt meg egy mintegy 0,7 m széles sávban 0,6 m mélyen. (Padlótéglák mérete 27×27×6 cm.) A középkori padlószint murvás alapozási rétege a hosszanti kutatóárok Ny-i végében is megfogható volt egy rövidebb szakaszon. A templom belsejét, többek között feltehetően az épen maradt padlótéglák másodlagos felhasználáshoz való felszedésekor, alaposan feldúlták.

A Ny-i hajófaltól 2 m-re 3,20 m hosszan előkerült az egykori karzat 0,8–0,9 m széles falszerű törtkő alapozása, É-i vé-

Sáska, Gadár-hegy – Pusztatemplom, Dabos. A Pusztatemplom feltárása

Sáska, Gadár-hegy – Pusztatemplom, Dabos.
Faragott kő töredéke a Pusztatemplom feltárásából

gén feltehetőleg négyszögletes, 0,8×0,8 m méretű karzattpillér alapozásával. Ugyanezen sávban a hajó É-i és D-i falából is kiugrik az alapozás befelé, ezek bizonyára az É-i és D-i karzatoszlopok alapozási helyei.

A templom É-i részén előkerült falak által jelölt építmény tisztázására a torony ÉNy-i sarkánál (2,9×1,7 m) és a hajó ÉNy-i sarkánál (3,1×1,8 m) nyitottunk két szelvényt. Kitisztítottuk a hajó É-i fala és a hajótól É-ra lévő fal közötti, kőomladékkal borított területet is. Ez egy 6,5×3,3–3,5 m belméretű oldalkápolnának bizonyult, amelynek bejárata egykor a Ny-i oldalon nyílt. A belsejében lévő kőomladék K-i része alól előkerült az oltár törtkőből falazott, 1,1×0,8 m méretű tömbje is. Az oldalkápolna É-i falához kívül három, egyenként 1,3–1,4 m hosszú és 0,8–0,9 m széles kő támpillér csatlakozik. Ezeket a 4. árokban, valamint a 6. (1,6×1,6 m) és 7. árokban (1,7×1,3 m) sikerült megfognunk. A mai külső járósínt – legalábbis az É-i kápolna körzetében – néhány cm eltéréssel szinte megegyezik a középkorival. A kápolna jelenlegi járósíntje 0,1–0,2 m-rel a középkori padlószint alatt lehet. A torony É-i fala alatt egy korábbi kőfalat figyeltünk meg, amelynek É-i sarka mintegy 0,5 m-nyire van a torony É-i falától.

A templom és az É-i kápolna belsejéből előkerült kevés másodlagos emberi vázrész mutatta, hogy a templomban egykor temetkeztek. A sírok feltárása, korábbi járósíntek megállapítása, valamint az altalajig való lehatolás nem volt célja a feltárásnak.

A kutatás során kisebb számú késő középkori (15–16. századi) kerámiatöredékek is előkerültek. A leletanyagot beszállítottuk a Laczkó Dezső Múzeumba.

RAINER PÁL

302. Seregélyes, Bartók Béla utca (KÖH 80529) (Fejér megye) A

A Székesfehérvár és térsége szennyvízhálózat bővítési program keretein belül 2011. március 29-től kezdve régészeti megfigyelést és feltárást végeztünk a beruházás során Székesfehérvár-Kisfaludon, Székesfehérváron, Pátkán, majd Pákozdon és Seregélyesen is. A munkálatokkal átlagosan körülbelül 1,5–2,5 m-es mélységben dolgoztak, 80–100 cm szélességben bontották meg az úttesteket. Ez alól csak az aknák helyei voltak kivételek, körülbelül 2×2 m-es szélességgel. Ez az egész beruházásról elmondható, kivéve a nyomóvezetékekről és az esetleges omlásokról. A folyamatos egyeztetés során, minden helyszínen megfelelő régészeti felügyeletet tudtunk biztosítani, a munkálatok folyamatos haladása mellett. A gépek körmös kanállal dolgoztak, helyenként kötőre fejjel, így az objektumokról felületi nem, csak metszeti ábrázolás vált lehetségessé.

Seregélyes belterületén, több helyen elszórtan objektumok jelentkeztek, ezek a régészeti korszakok szinte mindegyikét érintette. Az Ady Endre utcában római és középkori objektumok is jelentkeztek. A csatornázási munkálatok alatt előkerült még a Zichy-Hadik féle kincslelet egy újabb része is. Minden esetben a dokumentálásokat elvégeztük. Nyomokban őskori objektumokat is találtunk.

A Bartók Béla utca Dinnyés felőli részén avar temetőre bukkantunk, melyet a csatornázás nyomvonalában feltártunk és dokumentáltuk.

Munkatársak: Németh Gergő, Szücsi Frigyes, Klausz Attila.

PRANDER PÉTER

303. Siklós, Schneider-tanya (KÖH 52779) (Baranya megye) Kk

A Schneider-tanya környékén (0357/7 hrsz.) 1998 nyarán és 2010 tavaszán terepbejárások során vízközeli kis magaslatokon szórvány kerámiatöredékek kerültek elő. A lelőhelyen a megelőző régészeti feltárást halasztó kialakítása tette szükségessé.

A 2011. július 18. és augusztus 11. között végzett ásatáson a feltárt terület nagysága: 3035 m², ami azonos a tervezett I. és II. ütem építési, ill. homokkitermelési területével. A kutatót részt alig 20 cm vastag humusz borította, a gyakran vízjárta felszín mára már erősen kopott, lepusztult, a szórvány leletekkel jelezett telepnyomokat az alig kiemelkedő magaslatokon, homokháton reméltük megtalálni. A terület gépi humuszolása és kézi nyesése után összesen három régészeti objektum került elő; két kis gödör, benne kevés középkori kerámiatöredék, állatsont és patics, valamint egy kis méretű (2,5×2 m) földbe mélyített ház(?) maradványa tűzrakóhellyel, benne kevés középkori kerámiatöredékekkel. A feltárt leletanyag közelebbi kormeghatározást nem tesz lehetővé, a feltehetően rövid ideig használt, tanyaszerű település kora a 16–17. század lehet.

NAGY ERZSÉBET

304. Siklós, vár
(KÖH 25076)
(Baranya megye) Kú, Ú

A külső vár területén (1174 hrsz.) épült látogatóközpont szennyvízelvezetésének kivitelezése alatt végzett régészeti szakfelügyelet során a következő megfigyeléseket tettük.

A látogatóközpont ÉK-i sarkától induló szennyvízelvezető cső 6 m mély árkának ásása során az első szakaszban régészeti megfigyelést nem tudtunk végezni. Az árok középső szakaszán, a Barbakán feljárója mellett feltöltött, kora újkori–újkori kerámiatöredékekkel vegyes erősen bolygatott talajban régészeti objektum nem került elő.

A Barbakán mellé érve az építők egy masszív, É-ről téglaköppennyel borított mészköfalra bukkantak, mely 1,5 m-rel a felszín alatt kezdődött és a felső részén 70–80 cm vastag volt. A fal lefelé szélesedett és a felszíntől számított 5 m-es mélységig állt. A kivitelezők ezért módosították a nyomvonalat, de a Barbakántól távolabb, Ny-i irányban, ismét az említett falszakasz folytatására bukkantak.

A falat átfúrva vezették át a csövet, de a fal másik oldalán kő, apró kötörmelék, téglá és téglatörmelékkel feltöltés következett. Ez addig folytatódott, míg É-i irányban egy újabb falszakaszhoz ért. Ez a fal szintén kőből rakott, de vastagsága csak 50–60 cm volt. Szintén a felszín alatt 1–1,5 m-rel kezdődött és az alját 5 m mélyen még nem láttuk. A kivitelezők ezt is átfúrva tudták csak lefektetni a csövet. A falon kívül már feltehetően töltött, de homogén barna talaj volt. A törmelékkel feltöltésben kora újkori és újkori kerámiatöredékek és állatsont került elő.

A falak feltehetően megegyeznek a Haüy által 1686-ban készített alaprajzon feltüntetett falakkal, amelyek a külső vár ÉNy-i záró falai voltak és a kaputornyot kapcsolták össze a külső vár szélső, négyzet alaprajzú tornyával. A szakfelügyelet során sikerült a falak helyzetét, irányát meghatározni és térképen jelölni. A fal folytatását egy rögtönzött talajradaros vizsgálattal is sikerült kimutatni.

NAGY ERZSÉBET

305. Sirok, vár
(KÖH 32380)
(Heves megye) Kk, Kú

A siroki vár (műemléki törzsszám: 2281, hrsz.: 0192) megelőző régészeti feltárását 2011. november 2–16. között végeztük a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága felkérésére. A projekt forrásául a „Végvárok világa” Sirok, Barlangvár turisztikai központ (ÉMOP-2.1.1/B-2f-2009-0007) c. pályázata szolgált, melynek értelmében a korábban már feltárt alsó vár felújítására, hasznosítására kerül sor. Emellett az alsó várból a felső várba vezető, sziklába vágott lépcső érkező terének feltárása is feladat volt, előkészítendő a további helyreállítást. A régészeti munkákat a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ Műemléki Kutatási Osztálya végezte.

Megállapítottuk, hogy a feltárással érintett terület legkorábban létrejött eleme maga a – később átfaragott – sziklalépcső, mely a legfelső várrészben sejthető korai vármagot határoló fal előterébe vezet. Az ezt kiegészítő, feltehetően faszervezetű erődítésekről keveset tudunk. A korai vármag K-i falához má-

sodik periódusban épültek hozzá a feltárt területet D-ről, Ny-ról és É-ről határoló várfalak. Az újonnan emelt falakkal övezett területen a sziklára rajta megfigyelhető nyomok tanúsága szerint több helyen, nagyobb felületen megmunkálták. Emellett számos cölöplyukat és gerendafészket figyeltünk meg, melyek különböző időpontokban emelt faszervezetű, ma már nem megállapítható funkciójú és korú építményekhez tartozhattak. Külön érdekesség egy sziklába vágott vízgyűjtő medence, melyet funkcionális okokból már inkább a második periódushoz sorolunk. A medence betöltésének alsó részében csigavonaldíszű, 14. századra keltezhető kerámiát találtunk.

A harmadik, régészetileg azonosítható építési periódusban megépült a D-i várfal mai, felső szakasza, ill. ekkor húzták fel a vele párhuzamos K–Ny irányú falat, egy, a várfallal párhuzamosan elhelyezkedő épületet hozva létre. A helyiség omladék-rétegéből gótikus ablakosztó töredékek és boltozati bordatöredékek kerültek elő. A későbbi, 17. századra keltezett járószint alatt elhelyezkedő, a várfal felső szakaszához támaszkodó rétegből ezüstpénz került elő (I. Ferdinánd-dénár, 1529). Az épület előtt kialakult szűkebb udvarra vezetett az ÉNy-i várfalsarok megbontásával kialakított kapuépítmény. Ennek külső megközelítését nem ismerjük, feltehetően az alsó várban található, akkor még eredeti állapotában levő sziklatömb felhasználásával történt. Az új közlekedőrendszerbe nem illeszkedő sziklalépcsőt ekkor elfalazták.

Az utolsó átépítés során a D-i várfal melletti épületet három kisebb helyiségre osztották. Az ekkor épült falakat a korábbi járószintek elbontásával a sziklára alapozták. A helyiségeken belül minden feltárt réteg a helyiség falainak nekifutott, korábbi rétegeket vágó alapozási beásást nem figyeltünk meg. A válaszfalhoz futó járószint alsó rétegéből rézedénytöredék, a felső rétegből ólomgolyók és ólom fülesgomb, a járószint tisztításakor további ólomgolyók kerültek elő. A járószintek feletti omladékból II. Ferdinánd 1628-as veretű denárja származott.

Az év folyamán a kivitelező által használt állványról elvégeztük az alsó vár felmenő falainak falkutatását, dokumentálását.

Munkatársak: Rácz Miklós és Jankovics Norbert régészek; Birkás Péter, Bodródi Miklós, Bösz Attila, Simó Attila, Szabó Zoltán, Zsubori István régésztechnikusok; Szökrön Péter geodéta.

HÉCZEY-MARKÓ ÁGNES – FÜLÖP ANDRÁS

Solymár, Vár
(MRT 7. k. 25/6. lh., KÖH 11417)
(Pest megye) Ó, Kk, Kú

A részletes tanulmányt lásd: Feld István: Régészeti kutatások a solymári várban, 2001–2013. In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 292–315.

FELD ISTVÁN

306. Somogyicsicsó, Pusztá-Temetői-dűlő (KÖH 80623)

(Somogy megye) Ő, Á, Kk

Leletbejelentő hívta fel a figyelmünket a Somogyicsicsó határában lévő „Töröktemplom” nevű helyre, ahol a környékbeliek szerint egykor középkori templom volt. A terület mai neve – Pusztá-Temetői-dűlő – is az egykori templomra utal. 2011. november 4-én kilátogattunk a helyszínre. A templom helye egy műveletlen, fás dombon van, számos téglajelzi, amelyek É-ra a szántásban is követhetők. A templom körül helyezkedhetett el az egykori település. A megfigyelés körülményei nem voltak a legjobbak, K-i, vízhez közeli része ráadásul nem volt művelve. A talált kerámiaanyag jó része 14–15. századi, de a település élete legalább a 13. századtól a 16. századig igazolható a talált anyagból. A vízközeli rész nem volt bejárható, ez a terület módosíthatná a település korát. Egy őskori kőbaltát is találtunk a terület K-i szélén, feltehetően az őskori telep is a víznél lehetett.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Balla Krisztián.

MOLNÁR ISTVÁN – SIPOS CARMEN

307. Somogysárd határa

(Somogy megye) Ő, U, R, B, LT, N, Á, Kö, Kk, Kú

2011. március–áprilisban többször végeztem terepbejárást a településen.

Kishegy (KÖH 78429): Helyi lakosok bejelentése nyomán a Somogysárdtól É-ra, az ún. Kishegy nevezetű szőlőhegytől K-re egy vízfolyás melletti dombháton lokalizáltuk a kb. 130×60 m méretű lelőhelyet. Rengeteg kerámiát, valamint sok kőeszközt lehetett gyűjteni. Az alábbi korszakok településnyomatát különíthettük el: dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája (korai és késői), Sopot- vagy lengyeli kultúra, Balaton-Lásinja-kultúra, kisapostagi kultúra vagy dunántúli mészbetétes kerámia, urnamezős kultúra, népvándorláskor, középkor. Jelenleg a kőeszközanyag (pattintott és csiszolt), a megmunkálás majd minden folyamatát végig tudjuk követni a leletanyagban. Jelenleg ez tekinthető a zselizi kultúra legdélebbi előfordulási helyének.⁷³

Soponya (KÖH 78425): A Kossuth L. utca Ny-i oldalán lévő házak kertjeinek végében, a Soponya-i részen, egy dombháton található, tőle Ny-ra egy korábbi vízfolyás (ma halastavak) helyezkedik el, kiterjedése kb. 400×200 m. Kerámiát, valamint kőeszközöket tudunk gyűjteni, melyek alapján az alábbi korszakok telepnyomait sikerült elkülöníteni: újkőkor, badeni kultúra, kisapostagi kultúra, dunántúli mészbetétes kerámia, urnamezős kultúra, középső bronzkor, valamint szórványleleteket találtunk a késő középkorból és a kora újkorból. Néhány kerámialelet (sírkerámia töredékek) alapján feltételezzük, hogy őskori temetkezések is lehetnek a területen. Ennek pontosítása még további kutatásokat igényel.

Szentkirály I–II., és Templom.⁷⁴ A Szentkirályi-dűlőben az írott források és egyéb elbeszélések alapján a középkorban egy falu, valamint a hozzá tartozó templom állt. A Szentkirályi-dűlőt É-i irányból közelítettük meg, és először a tavak K-i felét értük el. Itt intenzív településnyomokat – rengeteg középkori kerámiatöredéket, szórványosan salakdarabokat, középkori üveget – találtunk a szántásban. Továbbhaladva D felé, kb. 500 m-en keresztül tudtuk követni a néhai település nyomát, aminek a D-i részén több téglatörmelék is észleltünk (Szentkirály II.). Itt leértünk egy mélyedésbe, ami egy K–Ny irányú út lehetett egykor, és át lehet jární rajta a két halastó között. A településnyomok D-i irányban nem folytatódtak tovább. A két halastó egy kisebb völgyben található, amelynek K-i és Ny-i irányba is magas partfala található. A halastavakat köröskörül erdő veszi körbe. A tó Ny-i felén a földút egy horhos részbe megy át, aminek az É-i magasabb partján – ami egy szintben van a Ny-i részen található dűlővel – rengeteg téglatörmelék található, valamint a téglatörmelékek között, az avar alatt embercsontokat is, és az erdőben kerámiatöredékeket. Ezt a részt azonosíthatjuk Szentkirály középkori templomával és templomkörül temetőjével (Szentkirály-Templom). A halastavak Ny-i oldalán, ami ténylegesen a Szentkirályi-dűlő, szintén szántóföld van, amit azonban csak részben lehetett bejárni. Itt szintén sok kerámiát gyűjtöttünk (Szentkirály I.). Úgy tűnik, hogy a halastavak mindkét oldalára átnyúlt a település. Lehetséges, hogy a középkorban ezek nem is halastavak voltak, hanem csak egy patak vagy vízfolyás. Az előkerült leletek alapján megállapítható, hogy a tavak Ny-i része volt a korábbi település, míg a K-i részén későbbi leletanyag került elő.

Szentkirályi-dűlő I–II. (KÖH 86605, 86603): A Somogysárdtól É-ra található Szentkirályi-dűlő Ny-i részén egymáshoz közel két kisebb helyen találtunk leleteket. Ezeket Ny-ról a Koroknai-vízfolyás egyik mellékága határolja. Viszonylag jó megfigyelési körülmények között tudunk közepes mennyiségű leletanyagot gyűjteni. A dűlő ÉNy-i részén, a Szentkirályi-rét elnevezésű területtől Ny-ra egy nagyjából 200×50 m-es területen több kerámiatöredéket és néhány salakdarabot találtunk. A kerámiatöredékek három korszakból származnak, őskor, kelta kor, középkor. A salak pontosabb megnevezése vas folyósalak, ami mindenképp vasolvasztásra utal, de korszakhoz egyelőre nem tudjuk kötni (Szentkirályi-dűlő II.).

A dűlő Ny-i részén a fentebb említett lelőhelytől D-re egy nagyjából 140×80 m-es területen kevés kerámiát és salakot találtunk. A kerámia alapján ugyanolyan korszakokat lehet elkülöníteni, mint a fenti lelőhelyen. A salak szintén vas folyósalak. A két lelőhelyet jelenlegi ismereteink szerint nem tartjuk összetartozónak, mivel köztük több mint 200 m leletmentes sáv húzódik (Szentkirályi-dűlő I.).

Szentkirályi-rét (KÖH 86607): Somogysárdtól É-ra, a Szentkirályi-halastavaktól ÉNy-ra, a Szentkirályi-dűlő É-i részén, a vízfolyástól D-re található. Mindössze egy enyhe kiemelkedés van a többnyire sík területen. Viszonylag jó megfigyelési körülmények között kevés kerámiát, egy vasszeget és egy

73 Az őskori leletanyag egy részét egyetemi szakdolgozat keretében feldolgozta Kocsis-Buruzs Gábor: Őskori leletek Somogysárd-Kishegy lelőhelyéről. PTE BTK Régészeti Tanszék, 2012.

74 A lelőhelyek nem szerepelnek a KÖH nyilvántartásban.

csiszolt köeszköz töredékét találtuk meg. A kerámia mindegyike késő Árpád-kori, valószínűleg 13–14. századi: fazekak egyszerű peremei, oldaltöredékek és néhány fenéktöredék. Feltehetően a vasszeg is középkori. A csiszolt köeszköz őskori, de ennél pontosabb datálás nem lehetséges.

Szentmihály-puszta (KÖH 80627): A Kishegy lelőhelytől K-re található, a vízfolyás másik oldalán egy domboldalon, kiterjedése kb. 400×200 m. A területen több korszak kerámia-aját, valamint köeszközöket is gyűjtöttünk. Az alábbi korszakok telepjelenségeit különítettük el: újkőkor, lengyeli vagy Balaton-Lasinja-kultúra, Somogyvár-Vinkovci-kultúra?, kispostagi kultúra, mészbetétes kultúra, kelta, Árpád-kor, késő középkor. A lelőhelyen több hamus folt jelezte korábbi megtelepedések nyomait. A középkori kerámia alapján feltételezzük, hogy egykor ezen a részen lehetett egy Szentmihály nevezetű falu, aminek a neve földrajzi névként maradt fenn.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Cserép Tamás technikusok, Deák Ferenc régészhallgató.

VARGA MÁTÉ

308. Somogyzil határa (Somogy megye) Ő, Ró

Alsó-Marosd-dűlő (KÖH 78411): 2011. március 15-én a patak menti dombvonulatot megtörő mellékvölgytől D-re, az összefolyás feletti erdőfoltig kb. 600 m hosszan őskori és római csepeket találtam.

Marosd (KÖH 78409): A középkori Marosd helyét kerestem a Somogyzil és Várong között É–D irányban folyó Mogyorópusztai-árok K-i felén. A patak és a vele párhuzamos dűlőút közti keskeny, szántott sávban kb. 300 m hosszan őskori csepeket találtam.

K. NÉMETH ANDRÁS

309. Sopron, Belváros (Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á, Kö, Kk, Kú

Sopron belváros területén 2011 folyamán az alábbi feltárásokra került sor.

Fő tér (KÖH 41727, 47615): 2011. április 4. és június 28. között folytattuk a 2010-ben megkezdett munkát.⁷⁵ Az első szakaszban a tervezett védőépület pillérialapjainak megásása volt a feladat azokon a helyeken, ahol a tavalyi évben ez nem történt meg. Ahol épített örökséget – római kori épületfalakat – találtunk, ott a pillérialapot át kellett helyezni. Ezzel együtt a többi alap is „mozdult”, így helyenként bővítésekre volt szükség. A Város kérésére alapfalkutató szondákat ástunk a *Városháza (KÖH 52477)* pincéjében és annak külső oldalán. Római falmaradványok itt is kerültek elő. Ugyanilyen szondák közvetlenül a Tűztorony tér felőli fala mellett is készültek.

Megtaláltuk a Városháza helyén állt három középkori ház közül a középsőnek az É-i sarkát.

A feltárás második szakaszában a torony előtti területen dolgoztunk teljes felszínen. Ez vezetett a legjelentősebb eredményre, ugyanis előkerült a római kori D-i kapu K-i tornyának nagy méretű kváderekből épített maradványa, lábazati részekkel együtt. Az építmény minőségi kivitelű, ebben különbözik a torony melletti védőépületben már bemutatott romoktól. Úgy tűnik, a toronyépítmény egy korábbi periódusáról van szó.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

Kecske (bencés) templom (KÖH 41727, 52469): A soproni bencés templom felújítási munkáit régészeti szakfelügyelet mellett végezték 2011-ben is.

A szentély ÉNy-i sarkában tavaly feltárt Ny–K-i irányú római kőfal elbontásra ítéltetett. Az alatta lévő és a szentély É-i faláig húzódó római rétegeket magunk bontottuk el. A tavaly készült metszetráaj alapján dolgoztunk, 10 római kori réteget különböztettünk meg. Kerámatöredékek, állatcsont, festett vakolatdarabok, áglyenyomatos, nagy méretű paticsok, tubustöredék, bélyeges téglák kerültek elő. A 3. rétegben 6, félkörben elhelyezkedő karólyukat tártunk fel. A legalsó, kőporos réteg járószint lehetett. Ez már megmaradt, geotextillel letakarták.

A szentély D-i falában a félköríves diadalív pillérialapozást elbontották. Ahogy ez várható volt, a pillérialapozás együtt készült a templom alapfalával. Ugyanekkor a szentély D-i fala mellett a római falat is elbontották.

Az É-i mellékszentélyben a feltehetően barokk oltár alapozását tártuk fel. A Cziráky-kripta boltozatára épült rá, ez határozza meg az oltár készülését. Ugyanekkor (a kripta építések) megszüntettek egy 33 cm mélyen lévő téglák járószintet.

A toronyaljban a középkori járószintet már nem lehetett megtalálni.

A főhajó középtengelyében elhelyezkedő kriptát azért kellett elbontani, mert a helyére épült az urnatemető lejárati lépcsője. A kriptát már korábban egyszer felnyitottuk, és azt láttuk, hogy bolygatott. A csontok tetején egy meglehetősen jó állapotúnak látszó kabátka feküdt, ezért segítséget kértünk a Magyar Nemzeti Múzeum Műtárgyvédelmi Módszertani és Képzési Osztályától annak kiemelésére. Az antropológiai anyag gondozására a Szegedi Tudományegyetem Antropológiai Tanszékét kértük fel. A kripta ismételt felnyitása után kiszabadítottuk az említett ruhadarabot. A továbbiakban kiderült, hogy sokkal több temetkezést rejt a kripta, mint gondoltuk. A csontvázak rendezetlenül beszórvva helyezkedtek el, viseleti maradványokkal vegyesen. Az összekevert maradványok réteges bontása során kiderült, hogy a kriptába másodlagosan helyezték el a felszámolt kripták, sírok maradványait. Elsősorban a szentély alatti kripta 1770 körüli építésekor megszüntetett Viczay, a barátok kriptája és az úgynevezett népkripta jöhet szóba.

Összesen 55 ép, vagy részben ép koponyát azonosítottunk, de ezeken kívül sok koponyatöredéket is találtunk. Becslésünk szerint 60–70 emberi maradványt helyeztek el a kriptában. Az embercsonton kívül koporsómaradványok és viselettöredékek kerültek elő. (Füllungos koporsó oldala rézfejtű szögekkel kiverve, harisnyák, cipő- és egyéb ruhatöredékek, olvasószemek, mellkereszt, gyűrű, medaillon, gombok, sodrott fémzárlak, női és férfi cipősarkak fából stb.) A maradványok közé föld és törmelék is került, ebben római kori kerámatöredékek is voltak, így egyre bizonyosabbá vált, hogy más kriptákat

75 RKM 2010, 345–348.

számoltak fel, amelyeknek épített szerkezetét is elbontották. Az így megbolygatott talajból származhatnak a római kori leletek.

A kriptá téglapadlója nagyrészt megmaradt, a közepét föl-szedték és itt még mélyítették rajta, az így kialakított gödörben szintén temetkezések maradványait találtuk. A kriptában két koporsó volt, ezeket üresen helyezték el, egymásba illesztve.

Az urnatemetőhöz kapcsolódó kiállítótér kialakításának munkái közben a templom főhajójának ÉK-i negyedében a diadalív és az ÉK-i pillér Ny-i alapozási vonala között kb. 50 cm-t mélyítették a kivitelezők a még bolygatatlan talajban. A korábban elvégzett megelőző feltárás során ekkora mélységre statikai okok miatt a pillérek közelében nem mentünk le. Objektum nem látszott, de római kori kultúrrejteget emeltek ki. Nagy mennyiségű kerámiatöredék és kő került elő innen, a munkát folyamatosan figyeltük és összegyűjtöttük az anyagot. A végleges szint elérése után a kialakult metszetet dokumentáltuk.

2011 márciusában a káptalanterem oldalkápolnáiba padlófűtést szereltek, ezért régészeti szakfelügyelet keretében kisebb kutatását végeztük. Az 1950 körüli téglapadló felbontása és az alatta lévő törmelék eltávolítása után a vakolatlan falfelületekhez is hozzáférhettünk. A káptalanterem 2000-ben történt homlokzati falkutatása során az egyes kápolnák között falelválást nem találtunk. Az ásatás során Csemegi József 1962-ben megjelent tanulmányában felvetett hipotézisek beigazolódtak. A káptalanterem középső kápolnája készült el legkorábban a terem 1340 körüli bővítésének és boltozásának eredményeként. Ezt követően az É-i oldalkápolnát építették meg és boltozták be. A kápolna É-i falának szabálytalansága a mellette É felől álló, 1260 körül épített kápolna poligonális falához történt köpenyezéssel magyarázható. A D-i, Agendorfer-kápolna építése 1406-ig megtörtént, de a részletformák tanúsága szerint ez még inkább a 14. század '70-es, '80-as éveiben következett be. A két kápolna alapfalai mellett talált kerámia a szakirodalomban inkább a 14. század legvégére, a 15. század elejére datálható. Esetünkben az épület ismert és kikövetkeztetett építési adatai a kerámiaanyagot mintegy 30 évvel korábbra datálják.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész; Mravikné Kovács Petronella, Várfalvi Andrea, Czifrák László (Budapest), Molnár Erika, Pálfi György (Szeged), Kovács Melinda (Győr), Balassa Krisztina, Harasztovics Veronika, Oláh Rezső (Sopron).

Várfalsétány: 2011. március 28-án kezdtük a megelőző feltárást, majd az építkezéssel érintett területeken folyamatosan régészeti szakfelügyeletet láttunk el. A Városház utcai romkert és a Várkerület épületsora közötti szakaszon, a középső városfal külső oldalán a korábban lebontott épületrészek pinceszinti maradványai kerültek elő és nagy mennyiségű építési törmelék. Megállapítottuk, hogy a római kori városfal lábazati része hosszú szakaszon épségben megmaradt. A Borostyánkő-úthoz K felől kapcsolódó bogárhátú, gneiszlappokkal burkolt út, ami a romkertben látható, a fal külső oldalán is megmaradt, kevésbé épen. A városfal építésekor lebontott római épületek falai is fellelhetők a külső oldalon. Ezek bemutatására nem kerül sor. A területen két kutat is feltártunk, érdelemleges lelet nem került elő belőlük. A kutak – a Várkerület beépülésének történetét is mérve – a 18. századnál korábbiak nem lehetnek.

A *Várkerület 80–82.* sz. házak udvarán az épületomladék elszállítása során szintén a római városfal lábazatát figyelhettük meg.

A *Szent György utca 13.* (KÖH 52634) kertjében a városfal áttörésére került sor, ennek kapcsán tehettünk itt megfigyeléseket. Az épülő lépcső helyén metszetfalat alakítottunk ki. A területen a már bolygatott vörös-sánc anyaga volt található, igen kevés leletanyaggal, szerkezeti elemek nélkül. A középső városfal belső oldala mellett, azzal párhuzamosan középkori falmaradványt találtunk. Feltehetően a vörös-sánc megtámasztását szolgálta, a római fal talán ezen a szakaszon romosabban maradt meg, mint másutt, ezért lehetett rá szükség, vagy egy későbbi javítást jelent.

A *Színház utca 23.* (KÖH 52655) mögötti szakaszon egy feltételezett, de fel nem tárt bástya maradványait szerettük volna megtalálni, ez azonban nem sikerült. Úgy tűnik, ez a bástya soha nem épült meg. Előkerült viszont egy faragott kő, amelybe keresztet véstek. A darab erősen hasonlít ahhoz, amelyet a Fegyvertár utca 1.-ben, a vörös-sánc feltárásakor találtunk 2009-ben.⁷⁶

A *Színház utca 3.* (KÖH 47607) pincéjében a korábbi kutatás római kori járósíntet feltételezett, a helyreállítás során ez került volna bemutatásra. Megállapítottuk azonban, hogy a járósíntnek vélt faragott kövek csupán a városfal alapozásának kváderkövei. Az itt látható bástyából már visszabontottak egy részt, ezért jelenik meg szabálytalanul, de alapjaiban követhető eredeti íve. A bástya hiányait apró kövekkel és téglával pótolták ki.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

GABRIELI GABRIELLA

310. Sopron, Potzmann-dűlő (KÖH 56957)

(Győr-Moson-Sopron megye) B

Próbafeltárást a Győri út, 16105/2 hrsz. tervezett épület 800 m²-es alapterületén végeztünk. A gépi földmunka során elsősorban a humuszból kerültek elő a késő bronzkori urnamezős kultúra időszakára tehető kerámiatöredékek. A teljes területen egyetlen, több gödörből álló objektumot tártunk fel. Továbbá a még hátralévő földmunkákat régészeti szakfelügyeletünk mellett végezték. Megállapítottuk, hogy a Potzmann-dűlőben található római villa maradványai erre a területre már nem terjednek ki.

A régészeti szakfelügyelet során feltártunk még egy szintén az urnamezős kultúra idejéből származó gödröt.

GABRIELI GABRIELLA

311. Sopron, Szőlőskert utca (KÖH 67465)

(Győr-Moson-Sopron megye) R, Ró

A 8466/5 (Szőlőskert utca 18.) és a 8240/6 (Szőlőskert utca 17.) hrsz.-ú telkeken megelőző feltárást végeztünk lakóházak építése miatt. 2011. szeptember 19. és november 7. között a feltárás három ütemben zajlott.

⁷⁶ RKM 2009, 340–341

A 8466/5 hrsz.-ú telken 9, a 8240/6 hrsz.-ú telken 20 objektumot tártunk fel. Ezek gödrök – köztük méhkas alakúak – és cölöplyukak, zömmel a késő rézkori bolerázi csoporthoz köthetők. Igen nagy mennyiségű kerámiatöredék, állatcsont, apró köpengék, nagy méretű, áglyomatos paticsdarabok és egy öntőminta került elő. Elszenesedett, kötegekben lévő, darabolt, sodrott zsinórmaradványokat is feltártunk. Az egyik méhkas alakú gödör alján emberi csontváz feküdt. Egy nagy méretű, szabálytalan római kori gödröt is feltártunk, nagyon kevés leletanyaggal.

GABRIELI GABRIELLA

**312. Sopron-Sopronkőhida, Deicht-dűlő
(KÖH 34023)**

(Győr-Moson-Sopron megye) B, V

2011-ben a Németh László utca folytatásában egészen a Tómalom sorig gázvezeték fektetésre kerül sor. A közelben két ismert lelőhely is található, ezért október 27-én bejártuk a területet. A helyszíni szemlét az is indokolta, hogy korábban már egyéb közműveket építettek a területen, a villanyvezeték építések az előírt régészeti szakfelügyeletet nem rendelték meg, viszont megállapítást nyert, hogy a vezetékkel régészeti objektumokat bolygattak meg. A sáros földúton a Németh László utca – Kreutz

Róbert utca kereszteződésétől a Tómalom irányába haladva folyamatosan találtunk őskori – bronzkori, kora vaskori – kerámiatöredékeket, ezek előfordulásának gyakorisága a Tómalom sor felé csökkent. Az úton kívül a terület nem vizsgálható, növényzettel fedett, az út melletti bolygatásokban – pl. villanyvezeték bekötés – azonban szintén találtunk cserepeket. Megállapítható, hogy a terület régészeti lelőhely, feltehetően a Deicht-dűlő néven ismert lelőhely folytatása D felé. Nyilván tartásunkban ez a lelőhely sokkal kisebb, csak a már beépített területre terjed ki, ennek oka a most beépítésre kerülő terület eddigi fedettségében keresendő.

Munkatárs: Németh Patrícia.

GABRIELI GABRIELLA

**313. Sümeg, Vár
(MRT 3. k. 54/1 lh., KÖH 9212)
(Veszprém megye) Kk, Kú**

A sümegi vár műemléki rekonstrukciójához kapcsolódó, 2011. június 1–16. között végzett munka során ismét feltártuk a vár Kozák Károly régész és Koppány Tibor építészmérnök által az 1962-ben egyszer már feltárt, majd vasbetonnal lefedett és ismét visszatemetett ágyúállást, mely a Ny-i szárny É-i végében található. A Ny-i várfal külső oldalán itt a munka megkezdé-

Sümeg, vár

se előtt is látható volt a kifelé tölcésesen szélesedő ágyúlőrés. (Alsó szélessége kívül 2,2 m, külső magassága 1,6 m. Felső záródása enyhén íves.) Az ágyúállást a műemléki helyreállítás kapcsán szeretnék bemutatni.

Az ágyúállás helyén, a Ny-i várfal belső oldalán először egy 5×5 m méretű kutatószelvényt nyitottunk, melyet 2 m-ig mélyítettünk le. A szelvény középső részén, egy 2,4×1,5 m méretű részt még tovább mélyítettünk, egészen a 2,80–2,95 m mélyen jelentkező természetes sziklafelszínig.

A Ny-i várfal belső köpenyezése, amelynek tetején ma a gyilokjáró található, 0,9 m-nél véget ért, alatta sötétbarna töltött föld található.

A várfal belső oldalán egykor egy felül 1,3 m, alul 2 m széles földtöltés futhatott körbe. Ennek rézsús belső (K-i) oldalát sárga agyagtapasztás és részben nagyobb kövek is burkolták. Továbbá külső oldalán, a várfaltól 2,2–2 m-re, azzal párhuzamos cölöpös is erősítette (ennek 9 cölöplyukát figyeltük meg). A cölöpök között egykor talán vesszőfonattal is erősíthették, bár ennek semmi nyomát nem találtuk. *(Az illusztrációt lásd a 159. oldalon!)*

Később (valamikor a 16–17. század során) ennek a földtöltésnek és a külső várfalnak az átvágásával/átfűrészesével alakították ki az ágyúállást, amely közvetlenül a belső köpenyezés alapozása alatt kezdődik. Miután a belső köpenyezés földön nyugszik, ez alá falazták az ágyúállás befelé (K felé) mintegy 1,2–1,4 m-re kiugró és É–D-i irányban 3,2 m széles, kőből rakott részét. Az ágyúlőrés belső nyílása mindössze 0,7×0,3 m. A lőrés belső oldalához csatlakozott egy földbe ásott, rézsús kiképzésű és alján egykor a lőrés felé lejtő deszkapadozattal ellátott, gödöröszerű lejáró. A rézsús lemélyítés gödrének kezdete a jelenlegi felszíntől mintegy 1 m-re kezdődik, alja a szelvény K-i padkájában 1,95 m mélyen található. Oldalait sárga agyaggal tapasztották ki, alját sárga murvával és öklömnyi kövekkel bélelték. A kő- és murvaágyazat alja fölött 0,5 m-re 1–2 cm vastag deszkaburkolat volt, amely a lőrés felé lejtett. Ezen mozgathatták, eresztették le egykor a lőrés elé a feltehetőleg viszonylag kis méretű löveget. Az ágyúállás rézsús kiképzésű gödre a lőrés felé fokozatosan keskenyedett. Belmérete É–D-i irányban a szelvény K-i részén 2,3 m, a lőrés előtt mintegy 0,8 m volt. A rézsú indulása K felé túlterjedt a jelenlegi szelvény K-i határánál, tehát a rézsús kialakítású gödrnek Ny–K-i irányban, az ágyúállás kőfalazatától K felé 3,6 m-nél még szélesebbnek kellett lennie. A szelvény metszeteiben több egykori járósínt sikerült elkülöníteni.

A leletanyag 15–17. századi, zömmel 16–17. századi. Említést érdemlő darabok: 3 kő ágyúgolyó töredéke, lópatkók, csizmapatkók, puskagolyó, számszerijhoz való nyílhegy, a sárkányölő Szent Györgyöt ábrázoló kályhacsempe töredéke.

A feltárást 2011. június 9-én az Ásatási Bizottság részéről Müller Róbert, Biczó Piroska és Benkő Elek, a Kulturális Örökségvédelem részéről B. Sárosi Edit és Tóth János Attila kollégák tekintették meg.

RAINER PÁL

314. Szakcs határa (Tolna megye) Á, Kk

Szakcstól Ny-ra az Ónárdi-árok örzi a középkori Ónárd falu emlékét. Űrfotón Szakcsi-majortól Ny-ra, a patak mentén településre utaló szürke folt látható, ahol 2011. március 24-én terepbejárást végeztünk.

Szakcsimajor (KÖH 77993): A majortól Ny-ra friss földmunkák nyomait találtuk, kevés recens építési törmelékkel. A tábla É-i végénél található hídttől D-re kb. 200 m hosszán, a patakparti, szántott sávban, közepes sűrűségben Árpád-kori és késő középkori cserepeket találtunk.

Szakcsi-major (KÖH 77995): A majorról szemben, a patak Ny-i oldalán sokkal nagyobb területen, legalább 500 m hosszán, a dombtetőre is felhúzódva folytatódik a lelőhely, É-i részét a sűrű búza miatt nem tudtuk lehatárolni. A templom talán a búzában kereshető.

Munkatárs: Takács Melinda régészhallgató (ELTE).

K. NÉMETH ANDRÁS

315. Szaltnak, Kéthely-dűlő, Templom-domb (KÖH 25119)

(Baranya megye) Kö

Kéthely templomának helyét Pesty Frigyes említi „az úgynevezett Kirch-Waldban egy kis magaslaton”. Helyét 1961-ben Reuter Camillo azonosította a szaltnaki határ DNy-i részén. A vasút nagy kanyarjától DDK-re található, meredek oldalú kiemelkedés Ny-i felén széles, alacsonyabb, legelőnek használt plató nyúlik ki ÉNy felé. 2011. március 28-án néhány m hosszú vaddisznótúrásban kevés téglát, apró kőtöredékeket és mészhabarcadarabokat találtunk. A fedettség miatt a templom kiterjedése nem állapítható meg, a faluhely fekvése is kérdéses.

Munkatársak: Máté Gábor, Patton Gábor.

K. NÉMETH ANDRÁS

316. Szátok, Belterület, Középkori falumag (KÖH 78935)

(Nógrád megye) Kö

A Szlovák–magyar gázvezeték Nógrád megyei szakaszának régészeti terepbejárására 2011. október 25–28. között, valamint november 29-én került sor. A teljes nyomvonal hosszát bejártuk, azonban régészeti megfigyelést csupán a nyomvonal egyes szakaszain tudtunk végezni. Két korábban ismert régészeti lelőhelyet újra azonosítottunk, valamint 13 új lelőhelyet regisztráltunk. Régészeti érdekű területként 9 helyszínt jelöltünk meg.

Szátok község belterületén, a Fő utca és a gázvezeték metszéspontjában található a lelőhely, részben zárt lakóingatlanokkal és művelt kertekkel fedett. Régészeti terepbejárásra a főtől néhány tíz m-rel D-re, valamint attól É-ra volt lehetőség, közepes látási viszonyok mellett.

A területen középkori korongolt kerámiát gyűjtöttünk. A csekély mennyiségű régészeti lelet viszonylag nagy területen szóródott.

Munkatárs: Zandler Krisztián.

GUBA SZILVIA

**317. Szeged, Belváros, Dömötör-torony
(KÖH 60922)****(Csongrád megye) N, Á, Kk, Kú, Ú**

A Móra Ferenc Múzeum 2011. július 20. és szeptember 30. között megelőző régészeti feltárást végzett Szeged belvárosában, a Somogyi utcában. A régészeti kutatás a telekeingatlanra tervezett hotelépítkezést megelőzően, mintegy 2600 m²-en vált szükségessé. A megnyitott 7 szelvényben összesen 14, régészeti módszerekkel megfogható objektumot találtunk, belőlük a népvándorlás korától a 20. századig terjedően keverve került elő a leletanyag. A leletek legnagyobb része Szeged város történeti kutatása szempontjából meghatározó, 18–20. századi darab. Főként mázas asztali edények, porcelán étkészlet, különféle üvegek, egy ólomplomba, több mázas éjjeliedény, vízfordó korszok és több mint 10 darab pipa, melyek elsősorban néprajzi szempontból fontosak.

A terület egészéről szórványként került elő még késő középkori, Árpád-kori és népvándorlás kori kerámia, azonban korban ezeknek megfelelő *in situ* régészeti objektumot nem sikerült feltárni. Ezáltal is valószínű, hogy az egykori városi tereprendezések, az 1879. évi szegedi nagy árvíz pusztításait követő helyreállítási munkák következményeként végzett nagyszabású, a belváros egészére kiterjedő tereprendezések, planirozások és épületrekonstrukciók az egykori régészeti korú rétegeket részben bolygatták, legtöbbször pedig teljesen megsemmisítették. Éppen ezért a kora újkori, középkori és Árpád-kori leletek még szórvány voltukban is meghatározó jelentőséggel bírnak Szeged város régészeti kutatása, a város egykori történeti-régészeti jelenségeinek rekonstruálása szempontjából.

Munkatársak: Csirmaz Roland, Veres Zsuzsanna.

F. LAJKÓ ORSOLYA

**318. Szeged-Tápé, Újtemető
(KÖH 44287)****(Csongrád megye) B, A, Á**

A tápéi temető bővítését megelőzően hatástanulmány készült a helyszín régészeti érintettségének vizsgálatára.

A lelőhely Tápétól É-ra, a Kerek-gyep nevű határrészben, a Tápéi-főcsatorna Ny-i oldalán fekszik. A felszíni alakulatok világosan mutatják, hogy a csatornát mély fekvésű, egykor egyértelműen vízjárta területeken vezették. A lelőhelytől É-ra egy ÉK–DNY-i irányú, hosszan elnyúló, markáns dombhát látható, melynek tulajdonképpen a D-i lejtője végén található a temető. Közvetlenül a temető ÉNy-i szélén egy ugyancsak ÉK–DNY-i irányú, határozott mélyedés látható. 1971-ben, sírásás közben egy földbemélyített ház sarkát és kemencéjét vágta át. Leletek nem segítették a korhatározást, ezért a helyszínelő Trogmayer Ottó csak a megbolygatott objektum sajátosságai alapján valószínűsítette Árpád-kori keltezését.⁷⁷

2011. április elején és végén két alkalommal jártam a területen. Az első alkalommal a temető ÉK-i oldalán egy 50 m-es sáv volt csak felszántva, a második alkalomra azonban már az

egész területet, a szomszédos tanyáig felszántották, így igen kedvező körülmények voltak a leletek begyűjtésére. A jelenlegi temető ÉK-i oldalán, a földterület teljes szélességében, közepes sűrűségű Árpád-kori település leletanyagát tudtam begyűjteni. Emellett szórványosan kézzel formált kerámiát is találtam, melynek egy része valószínűen avar kori, de egy bronzkori töredék is van közöttük. ÉK és ÉNy felé távolodva a leletek sűrűsége fokozatosan csökkent, de – ha kisebb sűrűséggel is –, az egész beruházási területen megtalálható a leletanyag. A temető DNY-i oldalán szintén szórványosan jelentkeztek a leletek, bár ez a terület nem volt felszántva, és a gazon kívül a magas belvíz is megnehezítette a leletek gyűjtését. Végül soron beigazodott, hogy a temető a teljes bővítésre szánt területtel együtt régészeti lelőhely.

VÁLYI KATALIN

**319. Szeghalom, Kovács-halom
(MRT 6. k. 11/50 lh., KÖH 6329)****(Békés megye) U, R, B, Sza, Á**

A Körös Regionális Régészeti Program keretében 2011. március 19. és április 15. között folytatódott a Kovács-halmon és környékében tavaly megkezdett kutatássorozat. A program jelen fázisának célja a neolitikus telkek kialakulásának vizsgálata, ill. a telkek és az azonos periódusban lakott környező települések közötti kronológiai, strukturális, funkcionális és szociális kapcsolatok kutatása multidiszciplináris módszerek alkalmazásával.

Az idei évben a mintegy 50 hektárnyi területre kiterjedő neolitikus település főképpen Ny-i, É-i és DK-i részén folytatódott tovább a 2010-ben megkezdett, 10×10 – alacsony leletintenzitás esetén 20×20 – m-es egységekben végzett felszíni gyűjtések, amelyeknek eredményei így immáron összességében mintegy 33 hektár megtelepedési viszonyairól szolgálnak információkkal. A gyűjtött kerámiaegyüttes előzetes vizsgálatai arra utalnak, hogy bár a lelőhely teljes területén a szakálhái és kora tiszai jellegű leletanyag dominál, az É-i, ill. Ny-i részeken, jól körvonalazható területekre korlátozódva késő bronzkori és Árpád-kori, a DK-i részen pedig egy kisebb kiemelkedésen szarmata kori megtelepedéssel is számolhatunk. A lelőhely D-i részén tavalyi évben gyűjtött leletanyag vizsgálata badeni, kevés szarmata és szórványos Árpád-kori leleteket is kimutatót.

A roncsolásmentes távérzékelési módszerekkel történő kutatások is folytatódtak. A magnetométeres vizsgálatok elsősorban a tellt övező, nagy méretű külső település Ny-i és É-i részére, valamint a tavalyi évben intenzív terepbejárásaink alkalmával a lelőhely peremterületein dokumentált, kisebb felszíni leletkoncentrációkra fókuszáltak. Az előzetes adatok további, jellemzően ÉNy–DK tájolású, a felszíni leletek alapján feltehetően a neolitikum második felére keltezhető hosszúházakra, ill. egyéb telepobjektumokra utalnak az egykori település teljes területén. Az anomáliák legnagyobb sűrűségben a telltől Ny-ra, D-re és közvetlenül É-ra fordulnak elő. A magnetométeres felmérések által lefedett terület immáron meghaladja a 24 hektárt, míg a tellen, ill. a külső település egyes részein földradarral végzett kutatások összességében 2,6 hektárt tettek ki.

Az idei évben megkezdtük ásításainkat is a lelőhelyen. A szisztematikus felszíni gyűjtések és a magnetométeres felmérések eredményei alapján feltételezhető neolitikus házhe-lyekre nyitottunk rá két kis méretű, 3×2 m-es szelvényt a lelőhely D-i részén, valamint K-i szélén. Célunk az volt, hogy képet alkothassunk a tell közvetlenül övező, adataink alapján a neolitikum – és főképpen a kora tiszai időszak – során intenzi-ven lakott településrész stratigráfiai viszonyairól, illetve, hogy információkhoz jussunk a külső telepen és a lelőhely perem-területein azonosított épületek relatív időrendjét, építéstechni-kaik és funkcionális sajátosságait illetően. A D-i szelvényben, ill. annak K-i irányban történt mintegy 1 m²-nyi rábontásában a magnetométeres felmérés során azonosított, S36 jelzetű épü-let ÉK-i, átégett paticsfalának maradványai mellett egy felte-hetően a házhoz köthető cölöplyuk, három további árokszerű objektum részlete, valamint két temetkezés került felszínre. A melléklet nélküli, bal oldalára fektetett, K–Ny, ill. DK–ÉNy tájolású, zsugorított csontvázak egyikének lábszárain, ill. a láb-fejek körül okkernyomokat figyeltünk meg. A rétegtani megfi-gyelések, ill. az előkerült leletanyag alapján az épület a tiszai kultúra korai időszakához köthető, a sírok a háznál némileg ké-sőbbre datálhatóak, míg az egyéb objektumok mindenképpen a lelőhely fiatalabb fázisát képviselik, de az azokból napvilágot látott, kis mennyiségű, másodlagos helyzetű neolitikus leleta-nyag nem alkalmas pontosabb keltezésükre.

A K-i szelvényt a magnetométeres felmérés során azonosít-ott S6 jelzetű épület DNy-i falára nyitottuk rá. A szántás rétege alatt vastag, átégett paticsomladék jelentkezett, mely alatt két nagyobb méretű, az épület szerkezeti elemeiként értelmezhe-tő cölöplyukat találtunk. A szelvény feltárása során minimális mennyiségű leletanyag került felszínre, melyek alapján a C¹⁴ minták vizsgálatát megelőzően csupán annyi állapítható meg, hogy az épület a szakállhái vagy a tiszai időszakra keltezhető.

Az idény során a tell és a lelőhely egyéb részei rétegtani viszonyainak, ill. térhasználatának megismerésére irányuló fű-rásmintavételekre is sor került, valamint elkezdődtek a mikro-regionális szintű geomorfológiai vizsgálatok is.

A projektet támogatja a National Science Foundation (NSF Senior Grant, NSF-IRES) és a Wenner-Gren Foundation.

Munkatársak: Richard W. Yerkes (Ohio State University), Paul R. Duffy (University of Toronto), Apostolos Sarris, Nikos Papadopoulos (Institute for Mediterranean Studies, FORTH, Rethymno), Roderick Salisbury (University of Leicester), Maria Cristina Salvi (University of Ferrara/University of Sie-na), Bácsmegi Gábor, Bóka Gergely (MNM NÖK), Fogas Ottó (Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága), Guba Szilvia (Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága), Han-neke Hoekman-Sites (Florida State University), Nagy Balázs (ELTE TTK), Siklósi Zsuzsanna (ELTE BTK), Athos Agapiou (Cyprus University of Technology).

GYUCHA ATTILA – WILLIAM A. PARKINSON

Szekszárd, Vármegyháza. A kápolna szentélye belül, ÉK-i oldal (Fotó: Vizi Márta)

Szekszárd, Vármegyháza. A kriptá feltárás után
(Fotó: Vizi Márta)

**320. Szekszárd, Vármegyháza
(KÖH 23352)
(Tolna megye) Ő, Á, Kk, Kú, Tö, Ú**

A Tolna Megyei Önkormányzat építési-bontási engedélyt kapott a 1820/1 hrsz.-ú ingatlanon álló Vármegyház épületnek belső átalakításához, külső-belső felújításához, valamint az ehhez szükséges bontási munkákhoz. A védett régészeti lelőhely területén talajbolygatással járó, közművekhez kapcsolódó munkákat 2011. március 1. és december 15. között végeztük el. *(Az illusztrációkat lásd a 162–164. oldalon!)*

Az apátsági templomhoz É-ről kapcsolódó, korábban Kozák Károly által Árpád-korinak vélt kápolna feltárását – a megyeháza lehetőségeihez alkalmazkodva – a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat végezte 2009–2010-ben, Petkes Zsolt és Kiss Attila vezetésével.⁷⁸

2011 áprilisában a Wosinsky Mór Megyei Múzeum engedélyt kapott a gótikus kápolna területén is végzendő kutatásokra. A kápolna bemutatáshoz szükséges falbontások miatt, azok kapcsán még további régészeti feltárási munkák váltak szükségessé, de egyúttal a bontások miatt további régészeti megfigyelésekre nyílt lehetőség. A gótikus kápolna bemutatását lehetővé tevő átalakítások során a Vármegyháza É-i részén több közfalat elbontottak.

⁷⁸ Wosinsky Mór Megyei Múzeum Rég. Ad. 1334-2011.; RKM 2010, 358–360.

Szekszárd, Vármegyháza. Nyílások az előcsarnokban (Fotó: Vizi Márta)

Szekszárd, Vármegyeháza. Az É-D-i árok
(Fotó: Vízi Márta)

Gótikus kápolna É-i oldal

2011. július folyamán elvégeztem a kápolna körzetében a rom bemutatásához szükséges, a megépítendő támfalig terjedő, és a készítendő támfal alatti terület megelőző feltárását. A munka során a korábban már megtalált Árpád-kori temető további sírjait tártuk fel, melyek mellékleteket nem tartalmaztak.

A kápolna teljes tervezett bemutatásához sikerült pontosítani a kápolna É-i falánál az alapozás külső és belső falsíkját egyaránt, így a kápolna kissé szabályosabb lett. A kápolna É-i fala lényegében párhuzamos a mai épület falával, de úgy is mondhatom, hogy párhuzamos az apátsági templom É-i falával. A nyár folyamán elbontották a kápolna bemutatását akadályozó közfalakat, így teljességgel kibonthatóvá váltak a középkori falak. A közfalak bontáskor több másodlagosan beépített gótikus követ találtunk (boltozati csomópont, borda stb.).

A bemutatáshoz szükséges volt a kápolnát körülvevő külső járószint meghatározása is. A kápolnától É-ra lévő régészeti metsztfalon teljesen egyértelműen meghatározható a Ny-ról K-i felé lejtő középkori járószint; ez megfelel a támpillérek alapozási padka magasságának. A külső járószint az ÉNy-i támpillérnél a mai helyiség (elbontott) padlójától mérve 72 cm mélyen volt.

A két támpillér között a terep lejtése Ny-ról K-i irányba 62 cm. Mindez azt jelenti, hogy a kápolna Ny-i végénél a középkori terepszint igen magas volt, amit Petkes Zsolt dokumen-

tációja is bizonyít. A Ny-i falnál a kápolnán belül egyértelműen megfigyelhető az alapozási padka és a kvaderekből falazott belső falsík. Ugyanennek a falnak a külső felénél nincs felmenő falrész; a megmaradt fal egyértelműen alapozási jegyeket mutat.⁷⁹ A megfigyelések alapján itt maximum egy lépcsős alsó foka lehetett volna a fal közel középső szakaszán, a falstruktúra azonban még azt is kizárja.

A falkorona belső falsíkjánál egyértelműen meglehetett figyelni az itt használt kisebb méretű kvaderek fészkeit. A fészkekbe behelyezve a kvadereket azt látjuk, hogy azok szabályos kötésben lennének az alsó kvadersorral.

Röviden összefoglalva: a Ny-i oldalon ajtó megléte nem bizonyítható, küszöbköre, vagy szárkövekre utaló fészkeket nem találtunk. A Ny-i bejárat helyének vizsgálata azért volt különösen fontos, mert Buzás Gergely a kápolnán egy Ny-i bejáratot rekonstruált.⁸⁰ A kutatási megfigyelések ezt egyértelműen kizárják.

A kápolna közepén egy boltozott kriptát tártunk fel.⁸¹ D-i oldalát a megyeháza építésekor elbontották. *In situ* sírt nem tartalmazott.

2011 októberében a kápolna szentélyének D-i felét, annak az apátsági templomhoz való kapcsolatát volt lehetőség megvizsgálni. A vármegyeháza udvari falának megbontása során tanulmányozhatóvá vált a gótikus kápolna szentélyének az apátsági templomhoz csatlakozó szakaszának maradványa. A vármegyeháza falában megőrződött falmaradványok alapján egyértelművé vált, hogy a kápolna a nyolcszög három oldalával záródott.

A vármegyeháza D-i előcsarnoka

A D-i előcsarnokban a közművezetékek árkaihoz kapcsolódóan végeztem megelőző feltárást. Az előcsarnok D-i fala a 18. század végén készült alaprajzok szerint még a D-i épületszárny külső – udvari – fala volt. Az előcsarnok D-i fala mentén végzett szintsüllyesztés során megtaláltuk a 18. századi vízvezető rendszer hosszabb szakaszát. Ennek É-i falát a későbbi építkezések kapcsán az alsó néhány téglasor kivételével elbontották. A D-i falra ráépült a későbbi épület. A D-i fal szint alatti szakaszán, a középtengelytől K-re több nyílást tártunk fel. Ezen a szakaszon a nyílások és a falszakasz maga igen erősen átégett. Ez minden bizonnyal a forrásokban említett, 1794. évi tűzvészrel hozható összefüggésbe.

A D-i fal Ny-i felén lévő falelválásokhoz kapcsolódóan egy négyszög alakú építményt találtunk, a közepén lévő betöltésben több rétegződést figyeltünk meg. Az építményt a megyeháza előcsarnokbeli padlószintjéhez képest mintegy 30 cm-rel mélyebbi szintre elbontották. Ez az építmény valószínűleg a 18. század végén készült WC és lépcsőház maradványa le-

79 V.ö. Petkes Zsolt ásátási dokumentációja: 80. stratigrafiai egység 23352_2010_DIG00482 – 00517 sz. fotókat. Dokumentáció 4.112(157) oldal.) A nyugati fal leírása itt egy hiányzó küszöbkövet tételez fel.

80 Buzás Gergely: Az egyházmegye építészeti emlékei. 611–713. In: A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543) Szerk. Fedules Tamás–Sarbak Gábor–Sümei József, Pécs, 2009., 673, 191. ábra.

81 A kripta feltárását még Petkes Zsolt kezdte meg.

het. A feltárt maradványok alaprajzi kialakítása azonban nem pontosan egyezik az apátsági épület 1785. évi alaprajzán ezen a részén tervezett bővítésével.

A D-i csarnok bejárata között és a K–Ny-i falra merőlegesen nyitott árokban a bejáratától mintegy 1,5 m-re egy 1 m vastag K–Ny-i falat figyeltünk meg, szintén az elbontott padlósínt alatt. Az árokban a mélyítés során több padlósíntet és pusztulási rétegeket figyeltem meg. Ezek kora a késő középkortól a 18. századig terjed.

Az emeletre vezető közművek miatt áttörték a földemet. Ennek során megfigyelhetővé vált a korai barokk osztópárkány is. Ezt a mai díszterem előtti részen, ill. attól Ny felé is megfigyelhettem az egykor É-i homlokzat Ny-i szakaszán.

Szennyvízvezeték kiépítése, korszerűsítése

Az épület K-i tömbjében négy helyen volt szükség a kijelölt helyiségeken keresztül árok ásására a szennyvízvezetékek elkészítéséhez. A műemléki hatástanulmány⁸² számozása szerinti 22. sz. helyiségben a tervezett szennyvízcatorna árok mélyítésekor két szellőzőkürtővel rendelkező építmény került elő. Ennek elbontása nem volt lehetséges, ezért a szomszédos 23. sz. helyiségben készítették el az épületen K–Ny-i irányban, majd a K-i külső falon, a folyosón keresztül az udvarra átmenő árkot. A mintegy 2 m mélységben kiásott árokból főként késő középkori, kora újkori leletanyag került elő. Az épület jelenlegi padlósíntjéig terjedő feltöltés két vastag alsó rétegből, és egy felső, mintegy 25 cm vastag rétegből állt. A helyiség előtti folyosószakaszon is ugyanezt figyeltük meg. A folyosó udvar felé eső alapozási részét áttörve több, másodlagos helyzetben lévő gótikus bordát emeltünk ki a falból.

Az udvari oldalon egy feltehetőleg 19. század végi járásintezéssel csatlakozó csapadékvíz-elvezetőt figyeltünk meg, és alatta két rétegből álló feltöltést.

A 22. sz. helyiségen keresztül jövő fővezetékét a Ny-i oldal DNy-i vizesblokkjához vezették. Az udvar közepén lévő három tiszafától D-re vezetett, K–Ny irányú, de enyhe ívben törő árok mélysége Ny-on 40 cm, K-en 70 cm körül volt, szélessége 40 cm. A megfigyelések szerint az árkot egy igen kevert feltöltésben nyitották, amelyet a korábbi közművezetékek bolygattak. Több helyütt elértük a téglából készült barokk csatorna tetejét. Számottevő régészeti megfigyelést nem sikerült tenni.

A D-i előcsarnokhoz vezető árokszakaszban a villámhárító kútját találtuk meg. Közvetlenül a D-i bejárat előtt mintegy 70 cm mélységben egy erősen égett, faszenes területet találtunk. A mintegy 1 m²-nyi terület bővebb megfigyelésekre nem adott lehetőséget.

A 18. sz. helyiségben egy minden bizonnyal vízelvezető-rendszerhez tartozó építmény mellett vezették ki a mai vezetékét az épület Ny-i oldalára. A külső szakaszon is főként kevert feltöltést figyeltünk meg az árok oldalain.

A 24. sz. helyiségben egy rövid belső, és egy hosszabb külső szakaszon végeztünk megfigyeléseket. A fal áttörése nyomán a falszerkezetre tettem megfigyeléseket.

A K-i szárny középrizalitjától É-ra, a 31. sz. helyiségben készítettek egy rövid árokszakaszt. Ebben szintén két réteg volt, valamint a felső padló alatti feltöltés. A két feltöltés között nagy méretű, nyolcszögű padlótéglából álló padlósíntet találtam. A külső árokszakaszban a Kozák Károly által már feltárt, a középkori várhoz tartozó támpillér került ismét elő.⁸³

Az épületen kívül, a K-i oldal mentén húzódó, É–D irányú szennyvíz fővezeték készítésekor végeztem régészeti megfigyelést. Az árok két szakaszból állt: az épület ÉK-i sarkánál lévő egykori óvóhelyiségtől É-ra, ill. D-re húzódó szakaszok. Ide tartozik természetesen az egykori óvóhely belsejében kialakított szakasz is.

Az óvóhelytől D-re lévő mintegy 8 m-es szakaszon nagyjából az óvóhely alapjáig jelentős mennyiségű téglatormelék feltöltésben haladtak az árok mélyítésekor. Ezen a szakaszon, úgy tűnik, az épületet a helyszínrajzokon ábrázolt domb szélére építették. Megfigyeléseim igazolták az 1794-ben készített metszetrajzon ábrázolt terepviszonyokat.⁸⁴ Véleményem szerint a K-i oldalon megfigyelt tormelék nagyrészt a Pollack-féle épület építkezéseivel kapcsolható. A K-i szárny középrizalitjának vonalában már csak mintegy 80 cm mélységben haladtak az árokkal, itt is jelentős téglatormelék volt. Ehhez járult egy felső, barna kevert réteg a járda alatt. Az ároknak a középrizalittól D-re eső szakaszán mintegy 70 cm mélységű árokszakaszban haladtunk. Itt kevert, barna, fekete feltöltés volt. Az árok alján helyezkedhet el a hódoltságkori, vagy késő középkori járásint. A feltöltést egyébként már korábban vezeték- és kábelrendszer bolygatta meg. A feltöltésből török talpas tál töredéke is előkerült. Az óvóhelyben kiásott szennyvízárkokból előkerült leletanyag egyértelműen annak a feltöltésnek a kora újkori voltát bizonyítja (hódoltságkori leletanyag, barokk csempetöredékek).

Az óvóhelytől É-ra eső vezetékekhez szennyvízárkokat alakítottak ki. Ezen a részen a mintegy 4 m-rel lejjebb, a Várközben elhelyezkedő aknához kellett csatlakozást kialakítani. Az árok ásása során téglaburkolatos terasz maradványait (19. század), valamint egy jégverem boltozatát (19. század vége, 20. század eleje) tártam fel. A jégverem miatt az aknák kiépítését az eredeti nyomvonalától kissé K-re kellett kialakítani. Az árkokban a már említett téglakő feltöltést, majd a sárga altalajt lehetett megfigyelni. 18–19. századi kerámia, cserép-kályha-töredékek, bélyeges téglák kerültek elő.

A Várközben, a megyeháza É-i oldala mentén nyitott árokszakasz már a sárga altalajba mélyült. A korábbi vezeték árkan kívül egyéb régészeti jelenség nem volt. A támfalban megfigyeltük a jégverem befalazott bejáratát.

Csapadékvíz-elvezetéshez kapcsolódó munkák

Az épület D-i oldalán, a DNy-i, a DK-i sarkoktól, a D-i szárny középrizalit sarkaitól és a fal valamint a rizalit szögleteitől indultak a 30 cm széles árok a D-i oldal mentén

82 Gere László: A szekszárdi vár az irott források és az eddigi ásások alapján. In: *Castrum* 8 (2008) 67–70.

83 Kozák Károly: A szekszárdi bencés apátság feltárása I. In: *A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Évkönyve I* (1970) 155–180., 6. kép, 171–173, 31. kép.

84 Uo. 157, 3. kép.

húzott, szintén 30 cm szélességű árokhoz. Ezek az árkok sekély mélységűek (40–50 cm) voltak, kevert feltöltésbe mélyültek. Régészeti objektumok nem mutatkoztak.

Az udvar D-i felében 6 helyről vezették a csapadékvizet 1-1 gyűjtőbe, és kötik össze ezeket a faltól induló árkokat. Ezek az árkok 40 cm szélesek voltak, mélységük a falnál 30 cm mélységűek, lejtenek a gyűjtők felé. Az árkok a szennyvíz elvezető vezetékekhez ásott árkoknál már említett erősen kevert feltöltést mutatták.

Az apátsági templom területén 2011. október közepén kezdődött meg az udvar É-i részén a burkolat cseréjéhez szükséges munkák előkészítése. Ennek keretében a csapadékvíz-elvezető árokrendszer elkészítése, valamint az új díszvilágítás elkészítése keretében a pillérek É-i oldalát megvésték és az oda vezető vezetékeket elhelyezték. A szentélyrekonstrukció elkészítéséhez 4 oszlop biztonságos felállítása miatt 4 pilléralap kiásása vált szükségessé. A szentély 2 K-i pillére között 2 oszlogödör elkészítését tette szükségessé a terv. A két K-i pillér között – miután éppen ezen a részen fut a szentélyrekesztő újkori roncsolásokkal kevésbé bolygatott része –, É–D irányban, a DK-i pillér É-i szakaszához csatlakozóan nyitottam 85 cm szélességben árkot.

A felső, a korábbi burkolatot képező kötörmelék alatt kevert feltöltésű szintet értünk el. A korábbi, Kozák Károly féle 1970. évi dokumentációból kiderült,⁸⁵ a törtkőből készült É–D-i fal a DK-i pillér É-i síkjához csatlakozott. Ez a pillértől 205 cm-re megszakad egy K–Ny-i téglafal miatt. A téglafal Kozák Károly dokumentációja alapján a 21. sír D-i fala volt. A sír É-i falát a barokk csatorna készítésekor, vagy korábban bonthatták el.

Az árok megnyitása nyomán tett megfigyeléseim szerint az É–D irányú törtkő falazat (szentélyrekesztő) és a téglasir fala nincs kötésben egymással. A téglasir fala egyértelműen átvágta a szentélyrekesztő alapozását. A sír lényegesen későbbi lehet a szentélyrekesztőtől. Korát rétegtani alapon a különböző korú szintsüllyesztések miatt ma már nem lehet pontosan megállapítani. A téglafaltól É-ra a pillér alsó kiugrásától mért 80 cm mélységig igen kevert, téglás törmelék mutatkozott.

Az ÉK-i pillér és a szentély fala között a tervezett oszlop állításához kb. 100×90 cm-es, téglalap alakú gödröt ástunk kb. 60 cm mélységben. A gödör DNY-i felében egy K–Ny-i irányú, téglából készült falazatot találtunk, amely 40×30 cm kiterjedésű volt. Ezt a falat minden bizonnyal az É–D-i csatorna készítésekor roncsolhatták. A gödör többi részében barna, erősen kevert, téglatörmelék feltöltést találtunk.

A DK-i pillér és a szentély fala között a tervezett oszlop állításához kb. 100×90 cm-es, enyhén téglalap alakú gödröt ástunk kb. 60 cm mélységben. A gödör Ny-i felében és a pillér irányában megtisztítva a területet egy K–Ny-i irányú téglafalazatot találtunk, amelyet É–D irányban 100 cm és K–Ny-i irányban 50 cm nagyságban tisztítottunk meg. A téglák között egy fehér mészkőből készült sarokfaragványt találtam, amelyet további

vizsgálatok céljából kiemeltünk. A falazat ebben az esetben is a tervezett alap területén kívül esett, annak elkészítését nem akadályozta.

Az apátsági templom területén a kivitelezés hat szakaszon készített rövidebb-hosszabb árkot. Ezek az árkok az előző helyreállításkor visszatöltött és az azon elhelyezkedő kavicságy rétegeken mentek keresztül. A tisztításon, a megfigyelésen és a dokumentáláson kívül egyéb régészeti teendő nem volt szükséges.

Az apátsági templom burkolatcseréhez az új burkolat aljzatának előkészítéséhez az apátsági templom mai törtkőves burkolatának eltávolítására, kiegyenlítésére volt szükség. A kiegyenlítéshez tartozott, hogy a mellékkápolnák korábban megemelt szintjét a főhajó szintjére süllyesszék. A munkálatok során azonban a mellékkápolnák ívében az É-i és a D-i oldalon is a barokk templom falmaradványai kerültek elő.

Október végén az udvaron a bejáratától a leendő kávézóig vezető K–Ny-i árkot, valamint közvetlenül a kapun belül egy É–D-i árkot ásott a kivitelezés. Az É–D-i árokban átlagosan 40 cm mélységben két K–Ny-i falcsont jelentkezett, ami a kábel fektetése szempontjából nem jelentett akadályt. A K–Ny-i árokban majdnem az udvar egész szélességében egy átlagosan 80 cm vastagságú téglafal húzódtott. Ezek a falak feltehetőleg a 18. századi építkezések maradványai. A falkorona magassága a kivitelezés számára nem jelentett akadályt. A falak megtisztítása, dokumentálása, védőborítása után elvégezték a kábelfektetést.

Vármegyeháza előtti terület

A megyeháza bejárata melletti É-i oldalon, a csapadékvíz elvezetéséhez készülő vezetékhez árkot ástak. Az árok K-i végén, a falszögletben az É–D-i és a K–Ny-i falhoz igazodva egy derékszöveget alkotó falrészlet került elő. A falazat élénkörös téglából készült, a jelenlegi betonjárdától mintegy 33 cm mélységben került elő. A falazat alját nem értük el, az árkot a csővezetékhez szükséges mélységig, átlagosan 80 cm mélységig ásták ki.

Ugyanezen árokban, a fentiekben leírt jelenségtől Ny-ra egy megközelítően É–D-i falazat darabját találtuk. A főként kőből készült falazat a jellegzetes fehér habarccsal készült, ami a középkori eredetet mutatja. A fal vastagsága 105 cm. A falazat a járda szintjétől 45 cm mélységben jelentkezett, de É-i oldalát legújabb kori villamosvezeték fektetések szétvésték, majd a vezetékét téglasorral védték le. Ez a Ny-i várfal É–D-i szakaszának egy része. Az úttest alatti árokszakaszban több beásást találtunk, amelyek minden valószínűség szerint kiszedett falak helyei.

A vármegyeháza bejáratától D-re a középízalalt DK-i sarkától megközelítően Ny-i irányba induló árok a korábbi csapadékvíz-elvezető csatorna felett haladt egészen az úttest Ny-i szélén lévő aknáig. Ezen a szakaszon a korábbi csatorna miatti csak kevert, bolygatott feltöltést lehetett megfigyelni.

A Béla téren elvégzett munkák legfőbb tanúsága, hogy a régészeti jelenségek közvetlenül a burkolatok alatt kezdődnek. Azaz egykor minden bizonnyal szintsüllyesztés történt az építkezésekhez, a megyeháza kivitelezéséhez kapcsolódó tereprendezésekkor.

85 WMMM Rég. Adattár: 139-73; Kozák Károly: A szekszárdi bencés apátság feltárása III. In: A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Évkönyve IV–V (1973–1974) 167–202. 176, 182, 184, 20. kép, 23–25. kép

A vármegyeháza előtti részen a nagyfeszültségű villamosvezeték cseréjéhez, a megyeháza villamos ellátásához készítettek É–D irányú, mintegy 90 cm széles kábelárkot. A megyeháza bejáratától a bíróság előtti kábeleződobozig húzódott, D-i vége a megyeháza bejáratához közel K-i irányba fordult, a megyeháza faláig. A megyeháza falához tartó szakaszon egy 105 cm vastag falat találtunk, amely középkori jelleget mutatott. A falkorona szintje a jelenlegi betonjárda szintjétől 45 cm mélyen volt. Ez a fal egy újabb részlete a Ny-i várfal É–D-i irányú szakaszának. A falhoz annak K-i oldalán téglapítmény csatlakozott.

Az É–D-i árokban 45 cm mélységben egy K–Ny irányú kőfalazatot találtunk. A kövek kötőanyaga szürkésfehér habarcs, a fal szélessége 105 cm volt. Ny felé nem folytatódott, azaz egy pillérnek bizonyult, a vár ÉNy-i pillérét találtuk meg. A pillér készítésekor egy korábbi sír alsó felét is roncsolták. Az árokban a megyeháza alatt húzódó Árpád-kori temető további sírjait találtuk meg. A pillér mellett és tőle É-ra is folytatódtak a sírok.

A temető területén egy minden bizonnyal a 19. század első feléből származó (meszes)gödör szakította meg a sírok sorát. A megnyitott árokban összesen 11 sírt tártunk fel. Egy sírt leletei (S-végű hajkarikák, fonott gyűrű) alapján a 11. századra keltezhetünk. A vár feltárt pillére a 3. sírt vágta medencétől lefelé. A temető minden bizonnyal folytatódik Ny-i irányba, a tér felé.

A pillértől É-ra lévő árok szakaszban két sáncárkot találtunk. A megyeháza ÉNy-i sarkával egyvonalban kezdődött egy sáncárkok, ennek több (K–Ny-i irányú) 20. századi vezeték roncsolta a betöltését. A bíróság előtti szakaszon egy újabb sáncárkot tártam fel.

A belső sánc az 1783. évi alaprajzon ábrázolt (15. századi vár) É-i sáncárka. Az elsőől É-ra előkerült második sáncárkok az Ottendorf Henrik által ábrázolt vár É-i árkával azonosítható.⁸⁶

Az épület K-i oldalán, az É-i harmad közepe táján található a gázvezeték épületbe kötő része. A vezeték árkait a K-i oldalon a sétány épülethez közeli széle mellett ásták egészen az épület DK-i sarkáig; itt bekanyarodva, a járda külső oldalán kerüli meg az épület D-i részét, az épület Ny-i oldalán, annak D-i részén húzódik, a Ny-i oldali rizalit D-i oldalánál kialakított csatlakozóig. Az árok oldalában a szennyvízvezetékek árkaival már megismert erősen kevert feltöltést figyeltem meg.

A kutatás során feltárt leletanyag gótikus bordákból, bordacsomópontból, fészlópokból, könyöklőkből; őskori, hódolt-ságkori és késő középkori kerámiából áll.

Összefoglalva: a vármegyeháza felújításakor az épület különböző fázisairól számos új megfigyelést tettünk. Kiemelkedő jelentőségű a gótikus kápolna feltárása volt. Nem kevésbé jelentős, hogy a szekszárdi vár újabb részei kerültek elő. Az apátsági templomtól É-ra, az épület alatt Árpád-kori temető sír-

jai kerültek elő. A temető a mai Béla tér K-i részén folytatódik. A megfigyelések Szekszárd Árpád- és középkori, valamint kora újkori és újkori történetéhez nyújtottak alapvetően új ismereteket.

VIZI MÁRTA

321. Szeleste határa (Vas megye) Ő, U, Á

Fagyos-Sehol (KÖH 77379): A Szelestei-patak mindkét teraszán, a kökereszt környékét jártuk be. Ez részben a Sehol, részben a Fagyos dülő területe. Itt az eredeti forrás medrét vízrendezéskor kiegyenesítették. A lelőhely DNy-i szélét a mostani villamos felsővezeték metszi és a Sehol-dülőbe vezető dülőút halad át rajta. Kisebb részben őszi vetésen, nagyobb területen őszi mélyszántáson jártunk. Jó látási viszonyok között, száraz öntéstalajon.

GPS-sel mértük be a lelőhelyen talált leleteket: őskori és Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk, amelyek településre utalnak. Kiterjedése kb. 300×150 m.

Sehol IV. (KÖH 77377): A pataktól ÉK felé továbbhaladva – egy korábbi lelőhelyünk közelében – a Sehol-dülő területén újabb, nagy kiterjedésű lelőhelyet találtunk, szintén őszi szántáson és vetésen, enyhén kavicsos, barna erdőtalajon.

A DVK és Árpád-kor edénytöredékeit gyűjtöttük fel. GPS-sel mértünk. A lelőhely ÉK-i részén halad át az előbb említett földút. Kiterjedése kb. 150×150 m.

Munkatársak: Ilon Gábor régész, Radics András régésztechnikus.

NAGY MARCELLA

322. Szendrőlád, Zápportározó (Andrástanya) (KÖH 90169)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

2011. május 24–27 között a „Szendrőlád-Zápportározó (Andrástanya)” árvízvédelmi munkákhoz kapcsolódó projekt keretében végeztünk próbafeltárást, ahol a gát területe régészetileg negatívnak bizonyult, viszont a közeli anyaggyerőhely teljes területén neolitikus telep nyomait találtuk.

MAKOLDI MIKLÓS

323. Szentendre, Belterület (MRT 7. k. 28/3. lh., KÖH 11524) (Pest megye) Ró?

A Fő tér és környéke rekonstrukciója során végzett földmunkák szakfelügyeletét 2011. április–augusztus hónapokban elvégeztük. A szakfelügyelet során, a Fő téren ásott vízvezeték árokban melléklet nélküli, valószínűleg római kori csontvázmaradvány került elő.

OTTOMÁNYI KATALIN

⁸⁶ A szekszárdi várról legutóbb Miklós Zsuzsa: Tolna megye várai. *Varia Archaeologica*. XXII. Budapest, 2007, 371–374. és Gere László: A szekszárdi vár az írott források és az eddigi ásások alapján. *Castrum* 8 (2008) 67–70. készített tanulmányt levéltári és régészeti források elemzésével.

Szentistvánbaksa,
Anyagnyerő hely.
Festett edény

**324. Szentes-Berekhát, Sáp-halom;
Szegevár, Sáp-halom
(KÖH 18069, 17811)
(Csongrád megye) R, Á**

A Szentes határának D-i részén lévő Sáp-halmon évtizedek óta pusztul mezőgazdasági művelés által egy Árpád-kori temető. 2011 tavaszán a kurgán D-i részét a korábbi évekhez képest magasabban szántották be, amivel a temető egy újabb részét bolygatták meg. Lakossági bejelentést követően május 17-én végeztünk leletmentést, ahol a szántás embercsontokat fordított ki. Két bolygatott sírt tártunk fel, ill. további három, teljesen elpusztított sír csontmaradványát szedtük össze. Az egyik sírban másodlagos helyzetben egy ezüst, S-végű karikaékszer volt.

A Kontra-tó K-i partján álló, feltehetően késő rézkori kurgán (hajdan kettős halom) és környéke a múlt század vége óta ismert lelőhely, mely ásatással, terepbejárással és talajszondázó furással egyaránt kutatott, ill. számos ajándékozás útján múzeumba került tárgy származik innen.

BALOGH CSILLA – TÜRK ATTILA

**325. Szentes-Kistőke, Veker-lapos 4., Héjja-tanya
(KÖH 58093)
(Csongrád megye) I**

2011. november 26-án tájérvényeti adatgyűjtés céljából a Szenteshez tartozó Kistőke határrészt kerestem fel, ahol a 0578/5, 0578/2 hrsz.-ú területeken elhelyezkedő, ismeretlen korú, névtelen halomhoz (kurgánhoz) is ellátogattam. Azonban sem

a halom, sem a közvetlen mellette álló Héjja-tanya nem volt már meg. 2011. december 2-án ellenőrzés céljából újból felkerestem a helyszínt.

Halmunk a mély fekvésű Veker-lapos É-i részének magaspartján állt. Az itt emelt másik hét halommal egy halomsort képezett, melyek végig a partvonalat követik. Tőle közvetlenül Ny-ra a Héjja-tanya feküdt, telkének sarka a halomra is felhúzódott, itt akácsor nőtt. Egyéb részeit szántották. A halom relatív magassága 1,2 m, tengerszint feletti magassága 86,2 m, átmérője 55×45 m.

Jelen állapot azt mutatja, hogy a halmot elhordták, helyét elplanírozták, a lábára felhúzódó akácsávot kivágták, a tanyát pedig lebontották. Elképzelhető, hogy a kurgánhoz tartozó alaptemetkezés még a földben van, a halom és a tanyatelek helyén azonban nagy mennyiségű trágyát tárolnak.

Magam 2005-ben, helyszíni szemle alkalmával jártam utoljára itt, ekkor a halmot még eredeti állapotában lehetett megfigyelni. Az interneten elérhető Google Föld program 2007 márciusában készült légi fotójának tanúsága szerint a tanya és udvara már lebontott (vagy bontás alatti) állapotban volt, valószínűleg a halmot is ekkor hordták el.

Sajnos a még meglévő halomról nem készült fényképfelvétel, az EOTr-térkép szintvonalai azonban jól kirajzolják alakját, valamint a 18–19. századi kézíratos térképek is hitelesen ábrázolják (bár nevét egyik sem tünteti fel).

A régészeti objektum és lelőhely elpusztítását a hivatalos szervezetnek további intézkedés céljából bejelentettem.

BEDE ÁDÁM

**326. Szentgyörgyvár, Gyümölcsös (Felsőmánd „C”)
(KÖH 57144)****(Zala megye) B**

2011. március 30-án a 76-os sz. főút 8. szakaszához kapcsolódó új, szentgyörgyvári körforgalom K-i ága, a 7351 j. út bal oldala mellett, a vízkiváltás földmunkáival párhuzamosan végzett régészeti szakfelügyeletet az MNM NÖK, melynek során régészeti lelőhelyet észleltünk.

Az érintett területen a vízvezeték árkában 4 objektum profilja rajzolódott ki. A szürkésbarna betöltésű gödrökben talált kerámiatöredékek a bronzkorra datálhatók. A vízkiváltás földmunkájával érintett területen az objektumokat dokumentáltuk.

Megállapíthattuk, hogy a régészeti lelőhely kiterjedése Ny-i irányban nagyobb a korábbi terepbejáráskor tapasztaltaknál.

Munkatársak: Spolár Erika és Tóth Zoltán muzeológus asszisztensek.

TOKAI ZITA MÁRIA

327. Szentistvánbaksa, Anyagnyerő hely**(KÖH 77967)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, U, Kk, Ú**

A lelőhely a község ÉK-i szélé fölött emelkedő domb oldalában, 160 m tszf. magasságban, enyhén lejtős területen, egykori és jelenlegi gyümölcsösök területén található. 2011. augusztus 3-án régészeti megfigyelés során került elő. Területéről a községet védő gát építéséhez szállítottak anyagot. A megelőző feltárást augusztus 17-től szeptember 14-ig végeztük, melynek során 2590 m²-en, 16 jelenséget tártunk fel.

Az AVK legkorábbi fázisához köthető település Ny-i szélé került elő. A régészeti jelenségek agyagkitermelő gödrök és elsődleges, ill. másodlagos helyzetű neolitikus rétegek voltak. A lelőhely rétegviszonyainak értelmezése a feltárást sokszor nehézséget okozott, mivel az évezredek alatt a domb geológiai és kultúrrétegei többször elmozdultak, egymásra csúsztak. Emiatt a neolitikus jelenségeket és rétegeket a legtöbb helyen félig vagy egészen jégkori agyagrétegek fedték be, melyekre újabb (különböző korú) kultúrrétegek halmozódtak.

Háznyomokat nem találtunk, az agyagkitermelő gödrökből azonban nagy mennyiségű leletanyag került elő. Az egyik komplexumba egy tűzben elpusztult ház omladékát töltötték, mely főleg igen nagy méretű házfaldarabokból állt. A leletek között két, piros és fehér festéssel díszített kisebb tapasztásdarab is található. Egy agyagkitermelőből a kedvező talajviszonyoknak és a nedves környezetnek köszönhetően igen nagy mennyiségű festett kerámia (*Az illusztrációt lásd a 168. oldalon!*) került napvilágra. Az AVK kezdeti időszakára jellemző egyszerű bekarcolt vonaldíszítés mellett az edényeken a fekete, sávokból felépített, kátrányos festést alkalmazták. E vékonyabb-vastagabb sávokból a bekarcolt díszítésnél bonyolultabb és dekoratívabb mintákat hoztak létre. A kétféle díszítésmódot gyakran egy edény felületén kombinálták. Ugyancsak a kedvező talajviszonyoknak tudható be a megmaradt állatsontok és kagylóhéjak nagy száma.

Szórványként néhány tiszadobi vagy kora bükki töredék is előkerült. Ezek valószínűleg a domb magasabb részein található későbbi településről másodlagosan jutottak a helyszínre.

Az S14 agyagkitermelő fölé halmozódott jégkori agyagrétegben egy paleolitikus pattintott kőeszközt is találtunk, mely Szolyák Péter meghatározása szerint északi tűzkőből készült. A neolitikus rétegeket és jelenségeket helyenként beborító sötétszürke-fekete, agyagos földből kevés 16–17. századi kerámiatöredék is előkerült. A fenti leletek arra utalnak, hogy a domb magasabb térszínein más régészeti korszakok lelőhelyei is megtalálhatók.

A lelőhely feltehetően ÉÉK–DDNy-i irányú, pontos kiterjedését azonban a környező területek növényzeti fedettsége miatt nem lehetett megállapítani.

Munkatársak: Sáfrány Andrásné, Gyárfási József, Hajdú István, Nagy Zoltán, Páll Gergely

CSENGERI PIROSKA

328. Szentistvánbaksa, Kossuth utca 37.**(KÖH 90177)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Kk, Kú**

A község Ny-i szélén, a Hernádtól K-re fekvő lelőhelyet a porta tulajdonosa jelentette be 2011. augusztus 24-én. Ennek nyomán augusztus 30-án helyszíni szemlét végeztünk, amikor is a tulajdonos az általa gyűjtött nagy mennyiségű középső neolitikus (tiszadobi csoport) és késő középkori–kora újkori leletet a múzeumnak ajándékozta. A kerámiatöredékeket, pattintott kőveket és állatsontokat a 2010-es nagy árvíz után a háza alatti pince kiásása során találta. A szemle alkalmával a tulajdonos megmutatta a leletek előkerülésének helyét, a pince földfalait is. Megállapíthattuk, hogy a neolitikus leleteket kb. 150 cm-es fekete-sötétszürke iszap fedi, vagyis az újkőkori településnek valószínűleg nincs felszíni nyoma.

CSENGERI PIROSKA

329. Szerencs, Hajdú-rét**(KÖH 16801)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) R, B, LT, H, Ú**

A nyilvántartás szerint a lelőhely Szerencs belterületén található, ott, ahol a 3614 j. összekötőút (Kandó Kálmán u.) keresztezi a vasutat. A lelőhelyet Ny-ról a Rákóczi utca határolná, K-en és É-en a Szerencs-patak, D-en pedig a Kandó Kálmán utca.

A lelőhely pontos helyével kapcsolatban a tudományos közlemények az alábbi nagyon fontos információkat közlik: 1. Az első leletek az 1950-es években kerültek elő, amikor a sátorlajújhelyi műutat építették. 2. A leletek a Hajdú-rét K-i oldalán kerültek elő, ott, ahol egy dombot vágták ketté, ill. a dombból hordták el az út töltéséhez a földet. 3. A lelőhely a Szerencs-patakon átvezető gyaloghíd melletti ún. Vízháztól DK-re került elő.

Az első adat egyértelmű, már ez alapján is beláthatjuk, hogy a lelőhely rossz helyre van berajzolva. A 2. adat sem azonosítható a jelölt területtel, hiszen a lelőhely körvonala nem egy rét K-i oldalán van, és domb sincs annak partján. Nem ennyire egyértelmű a Vízház és a gyaloghíd értelmezése. Az ún. Vízház ugyanis a mai vasútállomás része, ma is álló műemléki jellegű épület. Ha a szerző szerint a lelőhely ettől DK-re van, akkor a most ÉK-re jelölt körvonal nem jól jelzi a lelőhely területét.

Sajnos a rendelkezésünkre álló adatokból nem sikerült kideríteni, hogy az ún. gyaloghíd pontosan hol állt, pedig ez nagyban megkönnyíthetné a lelőhely helyének pontos meghatározását.

Egyértelmű és jól azonosítható adatot közölt a Betonútépítő cég 1950-ben, amikor az első leletek előkerülésekor azt írta, hogy azok az út építések a Fehér-tó közelében kerültek elő. Ez a hely semmiképpen sem azonosítható a régészeti lelőhely nyilvántartott területével.

Az ismert adatok alapján ma már bizonyosnak tűnik, hogy a Hajdú-rét nevű régészeti lelőhely valójában a nyilvántartásban jelölt helytől ÉK-re van, ott, ahol a 37-es sz. országút kilép a városból, átkel a Szerencs-patak széles medrén, majd a gázcsereleppel szemben eléri a rétként funkcionáló meder K-i partján található dombháttal. Ez az a hely, amely nemcsak a leírásokkal van összhangban, hanem a természetföldrajzi adottságai alapján is feltehető, hogy ott régészeti lelőhely található. (Ez a helyszín csak a Vízházhoz viszonyított helyében tér el, azonban itt a szerző valószínűleg felcserélhette az égtájakat, és ebből adódott a tévedés.)

Köszönettel tartozom P. Fischl Klárának (Miskolci Egyetem) és Miskolci Melindának (HOM), akik a lelőhely helyének pontosításában segítségemre voltak.

SZALONTAI CSABA

330. Szerencs, Református templom kertje (KÖH 16803)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

B, Ge?, Á, Kö, Kk

2011. március 1.–április 15. között a templom kerítőfalán belül és kívül végeztünk nyomvonalas feltárást, melynek során császárkori (vandál?) teleprészletet, egy Árpád-, illetve középkori templomkörülí temető több mint 140 sírját, illetve egy több száz ember vázát tartalmazó 15. századi osszárium részletét tártuk fel. Szórványként bronzkori leletanyag is megfigyelhető volt. Az Árpád- és középkori sírokból több ezüstpénz és ékszer, illetve jelentős mennyiségű textilmaradvány is előkerült. Kiemelkedő még egy szarvassal és indákkal díszített 13. századi kun-típusú övcsat.

MAKOLDI MIKLÓS

331. Szécsény, Középkori városmag, Gyalogkapu (Déli-bástya) (KÖH 33000)

(Nógrád megye) **Kk, Kú, Ú**

2011. április 4–19. között a kora újkori Szécsény megmaradt városerődítéseiből a D-i kaputoronyot, pontosabban a Gyalogkapu (közismertebb nevein Borik-bástya vagy Déli-bástya) K-i oldalán végeztünk megelőző feltárást. A falkutatást a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársa, Simon Anna végezte.

A kutatandó felület a téglalap alaprajzú kaputorony K-i fala előtt helyezkedett el, ahol a torony falán határozottan fel lehetett ismerni az egykori kapu befallazását. A kapu teteje az 1946. évi bontás során pusztult el, így a falelválások csak a legújabb kori ráfallazás vonaláig voltak követhetők. Ezek a nyomok hatá-

rozták meg a feltárandó terület pontos helyét. Két szelvényt jelöltünk ki a torony K-i homlokzatánál és egyet a torony belsejében. Régészeti jelenségek a Gyalogkapu belsejében nem voltak.

A Gyalogkapu K-i homlokzata előtt végeredményben 21,12 m²-en végeztünk kutatásokat. Megtaláltuk a városfal mentén 2005-ben történt szondázó ásatás szeméttel feltöltött árkat, melyről addig semmilyen információ nem állt rendelkezésre sem a múzeumban, sem az önkormányzatnál. Ez volt a területet érintő legnagyobb mértékű bolygatás, amely megsemmisítette a városfal és a környező kora újkori rétegek közötti összefüggéseket. További újkori bolygatások közül az egyik egy É–D irányú, megszüntetett közmű árka és a Gyalogkapu pincszelőjének javításával összefüggésben ásott, K–Ny irányú, egészen a torony faláig tartó gödör említhető meg.

A terület felső rétegeiben egy leégett, 18–19. század fordulójára keltezhető ház maradványai kerültek elő, hozzá tartozó kormos, szenes járószinttel. A háznak több periódusa volt, ezeknek kétféle falazású téglafalait azonosítottuk. A Gyalogkapuhoz és a városfalhoz kívülről hozzáépült újkori házakról már a 19–20. századi ábrázolások alapján tudomásunk volt. A feltárást területére eső, igen rossz megtartású falszakaszokat dokumentálás után elbontottuk. A ház a városárok betöltésére épült. A betöltésnek több nagyobb rétegét lehetett elkülöníteni. A legfelső a 18. század első felére tehető, s ez alapján úgy tűnik, hogy abban az időszakban az árkat nagyrészt fel is töltötték. Az azt megelőző rétegsor a 17. század második felére tehető, s minden bizonnyal az 1640-es évek átépítéseivel, az 1680-as évek ostromával és a Gyalogkapu 17. század végi fokozatos pusztulásával áll összefüggésben. A betöltés rendkívül gazdag leletanyagot tartalmazott. A feltárások során sehol nem értük el az altalajt.

A legfontosabb eredménynek egyértelműen a Gerhardt Graab 1666-os rajzáról ismert hid pillérmaradványának előkerülése tekinthető. A rajzon kivehető, hogy a torony K-i kapujából a városárok felett átlós (ÉNy–DK) irányban egy cölöpszerkezetű híd vezet. A feltárt hidpillér helye és iránya megfelel az ábrázolásnak. A hidpillér a torony síkjából kiugró, de azzal nem párhuzamos, a torony falával kötésben lévő, vagyis azzal egykorú szerkezet. A pillérrel összefüggésben sikerült az egykori híd cölöpeit is feltárni. A korai palánknak több cölöpe is előkerült. A palánkból származó egyik fát – Grynaeus András vizsgálati eredménye szerint – legkorábban 1554-ben vághatták ki. Ez teljes mértékben összeilleszthető a városi főépítész, Őze János által az egyik építkezésről beszolgáltatott cölöp 1564. kivágási évével. Ezek alapján a palánk első periódusa és a hozzá tartozó Gyalogkapu megépítésére már a város török megszállásának első két évtizedében sor került.

Kutatásaink alátámasztották azt is, hogy a Gyalogkapu és a városfal nem egykorú, az utóbbi később épült hozzá a toronyhoz. A városfal itt azonos szerkezetű, mint a DK-i rondellánál is látható: a kőből falazott hártóíves alapozásra 1,2 m széles téglafal épült.

Munkatársak: Vargha Mária és Nagy Szabolcs Balázs.

MORDOVIN MAXIM

332. Szécsény, Középkori városmag, Haynald utca 7. (KÖH 33000)

(Nógrád megye) Á, Kk, Kú

2011. június 27. és július 15., ill. augusztus 1–18. között próba- és megelőző feltárást végeztünk a telken, ahol a Ferences Szegénygondozó Nővérek egy meglévő épület bővítésével öregek otthonát és kápolnát kívántak építeni. Az építkezésre védett középkori lelőhelyen, Szécsény történelmi városmagjában, a 14. századi eredetű ferences kolostor, a középkori vár és a piactér közötti területen került sor.

A területet az új épület alapozási árkaik helyén, összesen nyolc szelvényben kutattuk. Eltekintve az épület közvetlen közelében lévő modern csatornák és a terület K-i felében jelentkező újkori épület alapozási árkaik bolygatásától, mindenütt jelentős régészeti rétegeket figyeltünk meg, már a jelenlegi szinttől mért 40–50 cm-es mélységtől kezdődően. A 17–18. századi leletekben rendkívül gazdag, 18. század közepére keltezhető planirozási réteg alatt az egész területen megtaláltuk a 17. század végi város pusztulási szintjét. Ebből különböző helyeken eltérő típusú jelenségeket dokumentáltunk, így előkerült többek között egy gerendafödémcs pince, egy meszelt falú tárolóverem, paticsfalú ház(ak) deszkaburkolatos padlója, rajta gabonamagvakat is tartalmazó réteggel, felette pedig vastag, égett, paticsos omladékkal. Mindezekhez rendkívüli minőségű leletanyag tartozott: évszámcs habán edények, török csészék töredékei (az egyik arab felirat is olvasható), reneszánsz, metéltmázás díszítésű tál, 16. századi díszkerámia, rézedények töredékei, és egy angolai textilplomba. A tárolóverem fedésének és a ház padlójának a fái olyan jó állapotban maradtak meg, hogy lehetőség nyílt dendrokronológiai vizsgálatokra. Grynaeus András eredményei szerint a verem és a ház egykorú, s építésükre legkorábban 1679-ben került sor. Ugyanakkor a pusztulási réteg a város 1683-as visszafoglalásához köthető.

Az egyik legfontosabb megfigyelésnek tekinthető egy 16. század második felére–1600 körülre keltezhető habarcsos, köves járószint a 17. századi elpusztult épületek alatt. Ez a középkori ferences kolostor telkét K felől határoló keskeny, síkatorszerű utcának a nyomvonala lehet, amely a középkorban is létező, ma Haynaldról elnevezett utcát kötötte össze a város piactérével.

Néhány objektum betöltésében másodlagos helyzetű késő középkori és Árpád-kori kerámiatöredékek is előkerültek. Ehhez a két korszakhoz tartozó építészeti jelenség nem került elő, ezek mindegyikét a kora újkori vermek és pincék pusztíthatták el. Azonban a feltárást általánosan érintett és a kora újkorban nem beépített területen ilyenek előfordulhatnak.

Munkatársak: Guba Szilvia régész (Kubinyi Ferenc Múzeum); Szalai Emese, Varga Emese és Vargha Mária régészhallgatók (ELTE BTK).

MORDOVIN MAXIM – ZANDLER KRISZTIÁN

333. Szécsény, Tsz-major (KÖH 80865)

(Nógrád megye) B, Kö

2011. június 14. és július 5. között próbafeltárást végeztünk a volt tsz-telep területén. A lelőhely Szécsény Ny-i határában,

a Szécsényt Balassagyarmattal összekötő 22-es sz. főúttól É-ra, a Szentlélek-patak árterületéből karakteresen kiemelkedő dombon húzódik, melyet az 1960-as évek óta tsz-telepként használnak. A területéről korábban szórvány késő bronzkori kerámia került a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumba.

A feltárást két helyszínen folyt, egyrészt a domb D-i részén, a meglévő szociális intézmény bővítésének területén, másrészt az újonnan építendő istálló területén. Az építkezés megkezdésekor a beruházó az épületek teljes területét régészeti megfigyelés mellett lehumuszosolta, összesen 33 régészeti jelenséget dokumentáltunk.

Két objektumból (egy külső kemence és egy gödör) középkori kerámia került elő. A többi objektum (méhkas alakú vermek és gödrök) a késő bronzkor időszakához köthető, viszonylag kevés kerámiát és állatsontot tartalmaztak. Egyetlen fémeletünk egy bronztű töredéke volt.

GUBA SZILVIA

334. Székesfehérvár határa

(Fejér megye) Á, Kö, Kk

A Székesfehérvár és térsége szennyvízhálózat bővítési program beruházás során, 2011. március 29-től kezdve, régészeti megfigyelést és feltárást végeztünk Székesfehérvár-Kisfaludon, Székesfehérváron, Pátkán, majd Pákozdon és Seregélyesen is. A munkálatokkal átlagosan körülbelül 1,5–2,5 m-es mélységben dolgoztak, 80–100 cm szélességben bontották meg az úttesteket. Ez alól csak az aknák helyei voltak kivételek, körülbelül 2×2 m-es szélességgel. Ez az egész beruházásról elmondható, kivéve a nyomóvezetékekről és az esetleges omlásokról. A folyamatos egyeztetés során, minden helyszínen megfelelő régészeti felügyeletet tudtunk biztosítani, a munkálatok folyamatos haladása mellett. A gépek körmös kanállal dolgoztak, helyenként kötőre fejjel, így az objektumokról felületi nem, csak metszeti ábrázolás vált lehetségessé.

Székesfehérvár, Kisfaludon (KÖH 80515) már a munkálat megelőzően tudtuk, hogy a 11–14. századi település nyomait fogjuk megtalálni. A Nagy Lajos király utcában történt ásásokból kifolyólag a település kiterjedése nagyobb. Sejtésünk beigazolódt, a Malomhegyi utcában végig régészeti objektumokat észleltünk. Megjelenésükre a munkálatokat leállítottuk, a metszeteket letisztítottuk, és a szükséges dokumentációkat elvégeztük. További objektumokat tapasztaltunk még a település belső utcáiban is. Nagy mennyiségű világháborús robbanószer is találtunk, ilyenkor mindig a megfelelő módon jártunk el, a tűzszereseket értesítettük.

Székesfehérvár területén belül főleg Öreghegyen (*Árvai utca, KÖH 80503; Krasznai utca, KÖH 80507; Prónai utca, KÖH 80509; Sárosi utca, KÖH 80511; Újbányai utca, KÖH 80501; Vereckei utca, KÖH 80505*) dolgoztak, itt középkori objektumok kerültek elő. Némely helyeken sziklás-murvás talajba vájt jelenségeket is láthattunk. Az *Iszkaszentgyörgyi úton (KÖH 80499)* szintén középkori jelenségeket tapasztaltunk. A régészeti dokumentációkat elvégeztük a megfigyelés ideje alatt.

Munkatársak: Németh Gergő, Szücsi Frigyes, Klausz Attila.

PRANDER PÉTER

335. Szilsárkány határa**(Győr-Moson-Sopron megye) B, V, Ró, Á, Kö?, Kú**

Az M85 út Csorna elkerülő szakasz I. ütem nyomvonalala által érintett lelőhelyek próbafeltárását 2011. március 1–5. között végeztük el.

Kápolna-tag (KÖH 71975): A jelenségek (gödrök, árkok, cölöphelyek) szinte végig jelentkeztek a kutatóárkokban. A geológiai talajviszonyok hasonlóak a többi lelőhelyéhez, azaz egy altalajszerű réteg alatt egy szürke öntésréteg került elő, amely alatt homokosabb altalaj jelentkezett. A régészeti objektumok a felső altalajban vannak, így csak szűrőpróbaszerűen mentünk le az alsóra, hogy jelentkezik-e ott is jelenség. A talajvízszint az alsó réteg magasságában jelentkezett, de itt régészeti jelenséget nem találtunk. A felsőben jelentkezőket nem bontottuk a mai napig, így leletanyag híján egyelőre csak feltételezni lehet középkori voltukat a nyeléskor előkerült két középkori tőredék alapján. Az egyes jelenségekről foltfotókat készítettünk, majd geodéziai beméréssel rögzítettük a pontos helyüket.

Miklós-tag (KÖH 71971): Szinte az egész rendelkezésünkre álló területen meg tudtuk húzni a kutatóárkokat (a villanyvezetéket vonalában maradt el). Megállapítható, hogy a lelőhely ÉNy-i irányban kisebb, mint a feltételezett, viszont D felé és DK felé (a kijelölt depók alatt) sűrűsödnek az objektumok, és ezek is érintettek régészetiileg. A várt bronzkori lelőhely objektumaiból előkerült leletanyag Hallstatt-kori (külön megemlítendő egy agyagsörgő és egy szkíta pecsétlő), az objektumok szinte az egész területen megtalálhatók, már a humuszoláskor és azt megelőzően a felszínen is rengeteg leletanyagot gyűjtöttünk. Az előkerült objektumtípusok között cölöplyukak, árkok, gödrök és nagyobb, talán agyagnyerőhelyek is megtalálhatók. A terület D-i részén viszont római objektumok (talán gödörházak), míg DK-i részén Árpád-kori bogrács-tőredékek kerültek elő, az ÉK-i részen pedig kora újkori jelenségek. Tehát a lelőhely több korszakos. A terület Ny-i része szintén elég alacsony, tehát a talajvízszint miatt egyelőre bontani nem tudunk, a K-i részen viszont a kutatózás befejezésével párhuzamosan elkezdünk bontani. SE rendszerben dolgozva majdnem 200 jelenséget különítettünk el.

A terület közepén az előkerült objektumok bontását is megkezdjük, hogy lássuk, milyen jellegű a lelőhely. Az objektumok alatt jelentkező sárga agyagos altalaj alatt egy fekete öntésréteg került elő, amelyből rengeteg bronzkori kerámia származik. A réteget átvágni nem tudtuk a talajvíz miatt, így nem tudható, hogy esetleg alatta található-e még régészeti jelenség. A Hallstatt-kori jelenségek ezen öntésréteget fedő altalajszerű rétegbe vannak ásva. Fontos kiemelni, hogy az öntésréteg nem az összes objektum alatt jelentkezett, hanem várhatóan inkább mozaikszerűen fog elhelyezkedni.

Az egyes jelenségekről foltfotókat, a bontottokról dokumentációt készítettünk, majd geodéziai beméréssel rögzítettük a pontos helyüket. Nem került kibontásra az összes előkerült objektum, elsősorban a D-i részen levőkkel kezdjük, mert azok helyezkedtek el magasabban.

Munkatárs: Bartha Sándor.

336. Szilvásvár, Alsó-Nagy-verő (KÖH 84419)**(Heves megye) B, V**

A lelőhely a Szalajka-völgy felett található, 250 m relatív magasságban. Arra, hogy a területen őskori település meglétével lehet számolni Regös József hívta fel a figyelmünket. Az erdővel borított felszínen gyűjthető kerámia szóródása alapján lokalizálható őskori település az Alsó-Nagy-verő gerincére és a 20 m-rel alacsonyabban elhelyezkedő lejtőkúp közötti nyeregbe terjed ki. A lejtőkúp alatt kb. 70 m-rel alacsonyabban található a középkori Éleskővár romja. A vár környezetében számos, fémkereső műszeres fosztogatók jelenlétére utaló beásást figyeltünk meg.

A késő bronzkori és kora vaskori kerámiával keltezett település területének átvizsgálása során egy vaddisznótúrásban több bronzpitykére bukkantunk. Mivel gyanítottuk, hogy a túrás egy zárt leletgyűjtést bolygatott meg, 2011. április 25–26-án fémkereső műszerekkel visszatérve átvizsgáltuk a bolygatás környezetét, amelynek eredményeképpen egy bronzkincset sikerült feltárnunk és dokumentálnunk. A 15–20 cm-es mélységben előkerült, a késő bronzkor–kora vaskor átmeneti időszakára keltezhető 1. depó 4 darab nagy méretű bronzfalerát, 41 kisebb méretű bronzpitykét, 2 karikát és 1 bronzspirálcsovecskét tartalmazott. A kisebb pitykék közül 23 darab a nagyobb falerák alatt helyezkedett el szabályos sorokba rendezve. A falerák és a pitykék közül több darab fülében zsinog maradványait figyeltük meg, a pitykék közül kettőhöz pedig szervesanyag maradványok korrodálódtak. A kisebb pitykék közül 18, a falerák közül pedig egy a központi kupactól távolabb, egy kb. 5 m átmérőjű körben szóródott.

A tárgyak feltárásával párhuzamosan átvizsgáltuk a település más részeit is. Centrális részétől É-ra, a lelőhelyet az Éleskőtől elválasztó nyereg szélén álló nagy mészközsík egyik repedéséből került elő a 2. depó. A sziklarepedésbe 6 darab kis bronztárgyat helyeztek el.

A lelőhelyen 17 szórvány bronz és 4 vastárgy is előkerült. A bronztárgyak nagyobb része különösebb keltező értékkel nem rendelkező bronzrög, öntecs, lemezdarabka, karika és tokosbalta éltőredéke volt, de találtunk egy ép tokosbaltát, egy homokóra alakú csüngőt és egy gombos végű sarlót is. A terület vaskori használatára egy háromélű, belső tokos, szkíta típusú nyílhegy utalt.

Átnéztük az éleskői várrom alatti lankásabb platót is, ahol egy ép tokosbaltán kívül semmilyen más régészeti leletre nem bukkantunk.

Munkánkat az OTKA T037315 sz. pályázata által támogatott, a késő bronzkori bronzkincseket és a bronzdeponálás szokását kutató program részeként végeztük.

Munkatársak: Bíró Péter, Nagy Nándor régész, Bacskai István fémkereső műszeres technikus, Diriczi Zsombor, Mali Péter, Novák Mariann, Paár Ferenc egyetemi hallgatók.

V. SZABÓ GÁBOR

**337. Szombathely, Belső lapos alma
(KÖH 68165)
(Vas megye) Ró**

2011. október 12–26. között megelőző feltárást folytattunk Szombathely belterületének határán, a 86–87-es sz. elkerülőút és a Zanati út körforgalmi kereszteződésétől DK-re, egy majdani ALDI áruház területén (Bálványkő utca, hrsz.: 15245). A feltárási helyszínén a Bogáca-értől Ny-ra kb. 450 m-re, egy szabad szemmel már csak alig észlelhető, É–D irányú dombhát húzódik. Az áruház területének nagy részét 2008-ban Farkas Csilla már feltárta, akkor 7500 m²-en egy villagazdasághoz tartozó 85 régészeti objektum került elő.⁸⁷

Téglalap alakú szelvényünk a 2008. évi feltárási IV. szelvényéhez É-ről csatlakozott. A 732 m²-nyi területen 28 régészeti objektumot tártunk fel. Az intenzív mezőgazdasági művelés következtében a településszerkezet ma már nehezen rekonstruálható. A vékony, kb. 25 cm vastag humuszréteg alatt jelentkező objektumok átlagos mélysége 10 – 20 cm volt. A sekélyebb jelenségeket pedig a szántás a feltárási idejére már nyom nélkül eltüntethette.

Az előkerült objektumok egyik csoportját a 3 ÉK–DNY irányú, egymáshoz közel futó, nagyjából párhuzamos és egy rájuk merőleges, valószínűleg vízvezető árok alkotta.

Az árkok mellett 22 cölöplyuk is előkerült, a szelvény teljes területén elszórva, közöttük felismerhető rendszer nem látszott. Nyilvánvalóan több jelenséghez tartozhattak, erre utalt a betöltésükben megmutató különbség is. Néhány habarcsos törmelékkel, mások faszenes-paticsos vagy egyszerű agyagos humusszal töltődtek fel.

A fentiekén kívül még 2 igen sekély, amorf gödör került elő, melyek a mellettük futó árkokhoz kapcsolódtak. Az árkok és a gödrök között szuperpozíció nem látszott, egyszerre töltődhetek fel. Utóbbiakból származott a feltáráson előkerült leletanyag döntő többsége. A leletek zömét a kerámia és az állatsont adta, ami mellett néhány őrlőkötőredék és egy bronz trombitafibula került elő.

A leletanyagot tartalmazó jelenségek mindegyike a római korszakba tartozott. A kerámiaanyag és a fibula alapján a lelőhely a Kr. u. 2. században lehetett használatban. A lelőhely centruma a szelvényünkől D-re, a Savaria–Bassiana út közelében helyezkedhet el.

MLADONICZKI RÉKA – HORNOK PÉTER

**338. Szombathely, Dolgozók útja
(KÖH 68105)
(Vas megye) R, B, Ró**

Szombathely ÉNy-i részén, a Dolgozók útja K-i oldalán végeztünk megelőző feltárást 2010.⁸⁸ és 2011-ben. A két ásatási szezonban összesen 1733 m²-nyi területen találtunk régészeti jelenségeket (a teljes humuszolt felszín 2375 m²). A kutatott terület K felé enyhén emelkedik. Az objektumok a feltárt rész

ÉNy-i, É-i felén sűrűsödtek. A humuszolt felszín alapján a település K-i határát egy patak jelölte ki; medrének nyomai tisztán kivehetők voltak a felszínen.

A feltárt emléktárgy legnagyobb része a késő rézkor elejére, a bolerázi kultúra időszakára keltezhető. Egyértelmű lakóépületként azonosítható nyomokat nem találtunk, de három, egymás közvetlen szomszédságában lévő objektum, méretük és anyaguk miatt is annak tartható. A kelteztést erősíti, egyszerűsége kulturális irányultságot mutatja az az égett belsejű edény, melynek eddigi legközelebbi párhuzamai Nitriansky Hrádok lelőhelyéről kerültek elő, és melyet füstölőnek határoztunk meg.

A rézkori telepjelenségektől messzebb, teljes izolációban egy nagyon sötét, humuszos betöltésű objektum került elő. Az alja felé erősen szűkülő, meredek falú, mély beásás felső harmadából őskori oldaltöredékek darabjai kerültek elő. Legalsó harmadánál négyszögletes bemélyedés futott körbe az objektum oldalfalában. Ebből a jelenségből kerültek elő a kora bronzkor végi, középső bronzkor eleji Gáta-Wieselburg-kultúra jellegzetes edényei.

A lelőhely DNY-i és Ny-i oldalán talált római út és az azt kísérő árok képviseli a feltárási legkésőbbi emléktárgyat. Az út alapozása agyagba döngölt kavics, míg a felszíne változatos méretű (a diónyi nagyságútól az ökölnyi darabokig) kövekből döngölt. Az út felszínén keréknyomokat azonosítottunk (a vélhetően összetartozó párok egymástól mért távolsága 140 cm körül mozgott ± 4–8 cm). Az út ÉNy–DK irányú (308°), átépítésére, felújításra utaló nyomokat nem találtunk.

Az úttal párhuzamosan, ÉÉK-re futó, V keresztmetszetű árkot tártunk föl, melynek alját megásásakor, vagy a későbbi tisztítási munkálatok során vízszintesre alakították. Az árok betöltéséből jellegtelen római kori kerámiát gyűjtöttünk. A római kori út és útárkok a centuriációs rendszer rácsvonalán húzódó, a felosztást képező egyenes mentén haladt.

A lelőhely É és Ny felé folytatódik, ahol vélhetően az őskori objektumok nagyobb sűrűséggel jelentkeznek, a római út folytatása pedig ÉNy–DK irányokban egyenes vonalban várható.

KISS PÉTER – MRENKA ATTILA

**339. Szombathely, Járdányi Paulovics István
romkert
(KÖH 22816)
(Vas megye) Ró**

2011. szeptember 5-én Szombathely belvárosában azt tapasztaltuk, hogy a kollégium Ny-i zárófala mellett mindenféle tervek és engedélyk nélkül egy kb. 8,5 m hosszú, 60 cm széles és 1 m mély árkot ástak, és ezáltal megrongálták a kiemelten fontos régészeti lelőhelyet. Az illegális munkát azonnal leállítottuk, és szeptember 12–13-án az így előkerült régészeti jelenségeket feltártuk és dokumentáltuk.

Az árok közvetlenül a kollégium épületének Ny-i zárófala mellett húzódik. É-i határa az egykori romkert raktárába vezető betonlépcső. Az itt található beton alapozás miatt a megrongált régészeti jelenségekre csak a D-i és a Ny-i metszettelből lehetett következtetni. Az árok É-i kétharmadában É felé lejtő, különböző, római törmelékes rétegek látszódtak a met-

87 RKM 2009, 356–357.

88 RKM 2010, 370.

szetfalban. Belőlük mind a meddön, mind pedig metszetfaltisztítás közben, jobbára római építési törmelék (kisebb-nagyobb csatári kövek, *tegulat*öredékek és habarcsdarabok) kerültek elő néhány római házikerámia-töredék kíséretében. Az árok D-i végében ennél jóval fontosabb régészeti jelenséget találtunk: egy K – Ny irányú, vályogból épített, D-i oldalán csak vakolt, É-i oldalán 4 cm vastagságú többszínű falfestménnyel borított falat. A fal K-i végét a kollégium bővítésekor már elpusztították. É-i oldalán 20×40 cm-es foltban *terrazzopadló* jelentkezett. Töle É-ra, részben felette is, barnássárga színű, habarcsdarabokkal kevert vályogomladék található.

A D-i metszetfal alapján, a mai járószint alatt 10 cm-rel, 12 cm vastag *terrazzopadló* került elő. Minden bizonnyal a 4. századi helytartó palota előcsarnokának járószintje lehet ez. A *terrazzopadló* gondosan alá van alapozva *opus spicatum* technikával épült csatári kő alapozással. A metszetfal aljának K-i felében barlangszerű üreg jelentkezett, amely esetleg a helytartópalota-előcsarnok padlófűtésének helye lehetett.

A minimális leletanyag kis mennyiségű római házikerámia-töredék, a vályogfal környékén pedig néhány falfestmény-töredék.

KISS PÉTER – MLADONICZKI RÉKA – NYERGES ANITA

340. Szombathely, Belváros, Kossuth Lajos utca 11. (KÖH 67951)

(Vas megye) Ró, Kk, Kú

2011. április 1. és május 12. között megelőző feltárást folytattunk Szombathely belvárosának D-i részén, a 6337 hrsz.-ú ingatlanon. A feltárás a telek szűkösége és alappincézettisége miatt egy hosszúkás, téglalap alakú kutatóárokban valósulhatott meg, amely jobbára lefedte a tervezett beruházás által érintett felületet. Összesen 92,11 m²-en kutattunk. A szelvény É-i és K-i határait újkori pincefalak képezték.

Szinte a szelvény teljes területén a 60 cm-es modern kori törmelékplanírozás alatt, 90–130 cm közötti vastagságban kevert, római, törmelékes feltöltés jelentkezett. A jelenkori felszíntől kb. 180 – 190 cm mélységben jelentkeztek az első zárt, római rétegek. Kivételt képez ez alól a 90 cm mélyen előkerült középkori–kora újkori gödör és a szelvény É-i vége, amelyet erősen bolygattak az újkori pincék.

A szelvény D-i felében egy épületbelső tártunk fel. Az árkunk hosszában egy ÉNy–DK irányú, 60 cm széles, csatári kőből épített római fal került elő 15,1 m hosszan. Minden bizonnyal az épület központi tartófalja lehetett, mert mindkét oldalról, rá merőlegesen (ÉK–DNy irányú) falak csatlakoztak hozzá. Ezek alapján négy helyiséget tudunk elkülöníteni, melyek teljes nagysága nem ismert. Azt azonban megállapíthattuk, hogy mindegyik szobához két periódusú járószint tartozott. Míg a korábbi járószintet egy vékony, meszes, barnássárga, finomszemésű sóderrel alapozott padló képezte, addig a későbbi megújítás egy masszív, kisebb-nagyobb csatári kövekből álló alapozással ellátott, vastagabb, lekent meszes *terrazzopadló* jelentett. Ezen szelvényrészben szintén megtalálhatjuk egy későbbi (késő római?) átépítés falait is (részben a korábbi fal alapját felhasználva), de járószinteket ezekhez már nem tudunk megfogni. Ugyanis ezek jelentkezési szintje magasabban

volt a zárt római rétegek jelentkezési szintjénél.

Szelvényünk középső részén – annak K-i felében – került elő egy kicsiny tüzelőcsatornával és kör alakú (d=140 cm) égetőtérrel rendelkező kerámiaégető kemence. Teljesen ép állapotban maradt fenn, még az égetőtér felmenő fala is 60 cm magasságban. Miután a beruházás részben érintette a kemencét, így elbontásával lehetőség nyílt további szerkezeti és építéstechnikai jellegzetességek megfigyelésére.

A szelvény É-i felében a kora római korhoz tartozó falak és *terrazzopadló* került elő. Az ÉK–DNy irányú falakat *opus spicatum* alapozástechnikával, csatári kőből építették. Felmenő szerkezeteik a korai időszakra jellemző *Fachwerk*-szerű technikával készültek, amelynek nyomait jól megőrizték az egykori fagerendák helyeit jelző kivakolt, téglalap alakú lyukak a falak tetején.

Kutatóárkunk É-i vége az újkor által erősen bolygatott volt. Az előbb említett falak között egészen a barnássárga altalajig újkori pincefal és annak beásása bolygatta meg a római rétegeket. Sajnálatos módon ez a bolygatás minden információt megsemmisített a késő római kút felett. Ugyanis, a kút D-i körívét felhasználták az újkori pince falához. A csatári kőből és téglából épített 72–78 cm-es belső átmérőjű kút a késő római korban építették és használták. Erre utalnak a beásásából és a kút aljából előkerült késő római kisbronzok, késő római mázas és besimított kerámia-töredékek. Miután a kút kútként már nem funkcionált, állatmaradványokkal töltötték fel.

Külön említést érdemelnek az alapításkori időszakhoz köthető faperiódus emlékei, amelyek jobbára a szelvényünk középső és D-i felében kerültek elő. Több, eltérő korú gerenda-alapárkot sikerült dokumentálnunk. A kutatóárok méretei folytán azonban ezekből épületszerkezetre következtetni nem lehet. Ez alól kivételt képez az a 3 vagy 4 négyzet alakú gerendaoszlop helyét jelző lyuk, amelyek egy ÉNy–DK irányú vonalon helyezkednek el, közel ugyanazon távolságban, néhány fokkal eltérően a későbbi kőből épült fal irányától.

Ha komplett épületeket nem is sikerült azonosítanunk, azonban az előkerült falakból és gerenda-alapárkokból egyértelműen meghatározható, hogy tájolásuk megegyezik a D-i külváros (a D-i városfal és a Borostyánkő-út) tájolásával.

Az ásatás során előkerült leletek zömét a kerámiaanyag tölti ki. Az általános római házi kerámia mellett szép számban kerültek elő *terra sigillata* töredékek, észak-itáliai vékony falú csészék töredékei, szinte teljesen ép mécsesek, egy amforatöredék, késő római mázas kerámia és besimított kerámia-töredékek. A kerámialeletek mellett a szisztematikus fémkeresőzésnek köszönhetően említésre méltó fémtárgyakat, érmekeket, fibulákat is eredményezett a feltárás. Megemlítendő még az a késő római kútból előkerült *tegulat*öredék, amelynek felületén egy bekarcolt játéktábla látható.

2011. június 16–20. között régészeti megfigyelést folytattunk azon alaptesteknél, ahol munkavédelmi okok miatt tavasszal nem végezhetünk régészeti feltárást. Nagyrészt a Kossuth u. 13 sz. alatti épület K-i fala mellé tervezett alaptestek és a 11. sz. utcafronti alaptestek munkáit kísértük figyelemmel.

Az utcafronti alaptesteknél az É-i felükben egy K–Ny irányú újkori téglafal jelentkezett kb. 250 cm mélységig. Alatta kevert, fekete római feltöltés egészen a kimarkolt alaptestek

aljáig, kb. 370 cm-ig. Miután ebben a mélységben már az agyagos altalajnak kellene jelentkeznie, arra lehet következtetni, hogy minden bizonnyal itt található a római várost körülvevő D-i árok. Az A1_1 alaptest legalján előkerült szürke színű, sárga foltos, enyhén faszenes római réteg pedig már egyértelműen a *fossa* betöltésének anyagát tartalmazza (késő római mázas kerámiatöredékeket, késő római kisbronzokat, római házi kerámia- és *tegulat*töredékeket).

A Kossuth u. 13. sz. alatti épület K-i falánál található alaptesteknél a következőket figyeltük meg. É felől haladva az első két alaptestben kb. 300 cm mélységig modern kori építési törmelékkel feltöltött pincék jelentkeztek, alattuk pedig már az agyagos altalaj. Két alaptestből került elő római, csatári kőből épített fal. Míg az A4_10 alaptest K-i feléből egy ÉNy–DK irányú, masszív (min. 70 cm széles) fal jelentkezett, addig az A1_4 alaptestben, annak Ny-i oldalán mindössze csak 20 cm szélességben volt megfigyelhető egy szintén ÉNy–DK irányú római fal. A falakat a szürke altalajra alapozták, mellettük római rétegekkel, felettük pedig a fekete színű, kevert, törmelékes római feltöltéssel.

Az A5_6 alaptest Ny-i felében egy fal K-i oldalát láthatuk az újkori pincefalfal alatt. A fal K-i oldalán azonban járószerű réteget, vagy egyáltalán, komolyabb rétegsort nem lehetett megfigyelni. Az A5_7 alaptest K-i végében került elő egy szintén ÉNy–DK irányú, csatári kőből épült római fal. Az alaptestben nehezen lehetett megfigyelni az állandóan beomló, kb. 200 cm-es sóderes feltöltés miatt a fal Ny-i oldalát, de itt sem látszódott járósínt, vagy markáns rétegsor.

A legdélebbi alaptestsor középső tagjának D-i felében ÉK–DNy irányú, csatári kőből épített, kb. 70 cm széles, római falat figyeltem meg, É-i oldala bolygatott és törmelékes volt.

Az A3 alaptest Ny-i metszetalában egy újkori pince fala és modern kori építési törmelékkel feltöltött része mutatkozott. Az alaptest D-i metszetalja volt a leghasználhatóbb régészeti szempontból. A kb. 100 cm vastag modern törmelék alatt egészen a szürke agyagos altalajig a fekete színű, kevert, törmelékes római feltöltés jelentkezett, amely a telek szinte teljes területén mutatkozott.

Az alaptestek kis méretűek, szűkek és mélyek voltak; metszetalat tisztítani vagy egyáltalán lemenni életveszélyes lett volna, ezért a szakfelügyeletet csak a gyakran omlékony felszínről lehetett elvégezni.

Munkatársak: Horváth Dorina, Vámos Péter régésztechnikusok, Horváth Zsófia geodéta.

MLADONICZKI RÉKA

341. Szombathely, Savaria-Belváros (KÖH 67951) (Vas megye) Ró

Kőszegi utca 7., 11–17.: 2011. november 14. és december 13. között régészeti szakfelügyelet keretein belül végeztünk feltárást a belvárosban, a Kőszegi utcába tervezett záportároló kivitelezését megelőzően (6167, 6169 hrsz.). A feltárást szigorúan alkalmazkodott a beruházást érintő terület határaihoz; összesen 63,45 m²-en kutattunk. A szelvényünk D-i határát egy újkori pincefal képezte. A szelvénynek szinte teljes területén

újkori pincék találhatók. Ezáltal a területen a régészeti munka az újkori pincék járósíntje alatt, azaz a mai felszíntől számítva 260–270 cm mélységtől kezdődött.

A szelvény É-i végében K–Ny irányban egy újkori pincefal húzódott. Tőle É-ra (az É-i metszetalunkban) jól látható volt, hogy az újkori által kevésbé bolygatott területeken a mai járósínttől 160 cm mélyen már római rétegek jelentkeztek, többek között 2 ÉNy–DK irányú, csatári kőből épített fal. A szelvény nagyobb részében az újkori pincék építésével már korábban elpusztították a késő római kori rétegrendet. Ennek ellenére az ásás során különböző korú épületmaradványokat sikerült feltárunk.

A szelvény teljes területén a geológiai agyagrétegek felett, egy vékony, erősen faszenes, fekete réteg jelentkezett. Felette egy 20–30 cm vastag, szürkés – nagyobb foltokban barna, ill. rózsaszínes színű – faszénzemcsékkel kevert agyagos réteg húzódott, amely esetleg a városalapítás kori planirozási réteg lehet. Ebbe a rétegbe vágódtak a legkorábbi – kora római – jelenségek, amelyeket a szelvény közepén/Ny-i felében feltárt egykori fagerendák nyomai, ill. az esetleg hozzájuk tartozó járósínt maradványai képeztek. A szelvény K-i végében sóderalapozású falakat tártunk fel, amelyek szintén egy korábbi épület falai lehetnek. Mindenképp korábbiak, mint a közelükben található, öntött habarcsos alapozású, csatári kőből épített falak, amelyek egymással derékszöveget zárnak be a szelvény K-i felében. Talán a hozzájuk tartozó járósíntet képezi a szelvény DK-i sarkában megmaradt, igen jó minőségű *terrazzopadló*. A 2 csatári kő fal közötti területen egy kemence(?) maradványait tártunk fel. A már említett falakon kívül, a kutatás leglátványosabb jelenségei közé 2 csatorna tartozik. Mindkettő a már említett falakkal megegyező tájolású (ÉNy–DK irányú) és mindkét csatornát egy korábbi fal alapjait felhasználva építették meg. Míg a szelvény közepén található csatornánál a K-i falát alkotja a korábbi fal, addig a szelvény Ny-i végében előkerült csatornának a Ny-i falát képezi. Ennek a csatornának a belsejét *hypocaustum*-tégglákkal bélelték, míg a másikat jó minőségű, vastag *terrazzoval* kenték ki. A *terrazzoval* kikent csatorna esetleg ivóvízszállító csatorna lehet, míg a tégglával bélelt talán csapadékvízgyűjtő csatorna. Az ivóvízszállító csatorna közelében előkerült egy kora római kút is. A Ny-i csatorna mellett téglalap alakú téglaépítmény tártunk fel. Betöltésében római házi kerámiát találtunk. Talán valamilyen fogadalmi építmény lehet.

Említést érdemelnek még a Ny-i szelvényrészben előkerült, csatári kőből épített jelenségek, amelyek sajnos csak alapjaiban maradtak fenn. Egyikről valószínűsíthető, hogy talán egy pillér lehet.

Az ásás során előkerült leletek zömét a kerámiaanyag tölti ki. Az általános római házi kerámia mellett előkerültek *terra sigillata* töredékek, észak-itáliai vékony falú csésze töredékek, mécses-töredékek, és *Rippenschale* töredékei is. A kerámialeletek mellett a szisztematikus fémkeresésnek köszönhetően említésre méltó fémtárgyakat is találtunk. Ezek nagy részét az érme alkotják, amelyek közül kiemelkedik egy köztársaság kori ezüstdénár.

Munkatársak: Mrenka Attila, Nyerges Anita régész, Körmeny Tibor geodéta.

MLADONICZKI RÉKA

Mártírok tere–Kőszegi utca: 2011. szeptember 11–21. között végeztük el a szakfelügyeletet a primer távhővezeték építésének földmunkáihoz kapcsolódóan.

A mozi ÉNy-i sarkánál, ahol 90°-os fordulattal rátértek a Kőszegi utcára, távközlési kábelek haladnak É–D irányban. Ezen kábelek alatt római kori, szintén É–D-i irányú falat sikerült megfigyelni, melyet azonban a távközlési vezeték fektetések miatt erősen megbolygattak.

A Kőszegi utcára kiérve a 120 cm széles árok alján, 150 cm mélységben téglából és csatári palából rakott, ÉNy–DK-i irányú római fal látható. Megtisztítása során, előtte 10 cm-el falfestmény töredéke került elő. Ettől a faltól É-ra, egy K–Ny-i irányú fal is előkerült, keresztezve a nyomvonalat. Ez utóbbi a távhővezeték kivitelezési technológiája miatt nem tartható meg jelenlegi formájában, ezért dokumentálása után elbontásra került. A falak előkerülési helyén gázvezeték is elért a nyomvonal, ami miatt a távhővezeték árkat 220 cm-re kellett mélyíteni, ami azt jelentette, hogy az ÉNy–DK-i falat is el kellett bontani, a megfelelő feltárás elvégzése után. A fal melletti rétegeket kézi erővel bontottuk el. A fal K-i és Ny-i oldalán is 70-70 cm-t ástunk le. Ezáltal megállapítást nyert, hogy a fal egy épület Ny-i zárófala. Tőle Ny-ra több, a római korba sorolható járósíntként azonosítható réteget sikerült feltárni. Mindazonáltal az épületen belül és kívül még jelentős rétegsorok maradtak feltáratlanul, melyek megadására a kivitelezési technológia mélységi előírásainak figyelembe vételével jelenleg nem vállalkozhattunk. K-i felén, az épület belsejében, nagyon jó állapotban megmaradt fűtési elemeket emeltünk ki. Az épület rendelkezett egyszerű falfűtéssel; ennek égetett agyag idomait *in situ* kiemeltük dokumentálásuk után (12 db). Másrészt megtaláltuk a padlófűtés tégláit és különleges építési eljárásukat is pontosan dokumentáltuk (8 db felmenő elemet dokumentáltunk, ebből 6 db volt alkalmas arra, hogy *in situ* kiemeljük; a maradék 2 db az árok K-i falába volt ágyazódva. Félve a fal beomlásától, ezeket bent hagytuk, azzal a megkötéssel, hogy a távhővezeték fektetése közben nem érheti őket károsodás; ennek a kivitelező eleget is tett). Az épület jelenleg feltárással került legkorábbi szintjét jelenti a *hypocaustum* alatt megtalált egybefüggő *terrazzopadló*, melyet a fűtésrendszer egyetlen tagja sem tört át.

A folyamatos dokumentálás mellett egy faragott homokkötömböt is sikerült észlelni a fal D-i végének Ny-i oldalán. A műtárgy belógott az árok Ny-i oldalfalába. Fölötte modern kori építési törmelékkel kevert, laza szerkezetű talaj helyezkedett el a Kőszegi utca alapozásáig. Munkatársaimmal ezt az emléket dokumentáltuk. Pontos funkcióját nem sikerült meghatároznunk. Teljes kibontására az omladékos talaj miatt nem volt lehetőségünk. Mivel ezzel egyidőben elértük a tervezett mélységet és a dokumentálást is befejeztük, 2011. szeptember 21-el visszaadtuk a munkaterületet a kivitelezőnek, azzal a kötelezéssel, hogy a homokkötömböt lehetőség szerint eredeti állapotában kell kiemelni helyéről. A vezetékfektetés földmunkáinak folytatása során vált nyilvánvalóvá, hogy a tömböt nem

lehet egészben kiemelni és helyben megtartani, mivel az előző balesetvédelmi szempontból veszélyes, utóbbi pedig a kivitelezési technológia miatt nem lehetséges. Így végül a kötömb elbontása után annak nagyobbik része még a földben maradt; ezt dokumentáltuk és közvetlenül előle, érintetlen római rétegből bronzérmét emeltünk ki. A kivitelező a bontást szakszerűen, az előírásoknak megfelelően régészeti szakfelügyelet mellett végrehajtotta. Az árok végleges mélysége nem érte el a *terrazzopadló* szintjét, így azt felügyeletünk mellett földdel visszatarakták. Ezáltal csak a falat érte károsodás, mivel az épület belső részében található épített emlékeket *in situ* felszedtük.

Munkatársak: Hornok Péter és Mrenka Attila régészek, Horváth András és Kőszegi Ádám régésztechnikusok, Körmeny Tibor geodéta

MLADONICZKI RÉKA

Petőfi Sándor utca: 2011. október 15–23. között láttuk el a szakfelügyeletet a kisnyomású gázvezeték rekonstrukciójához kapcsolódó földmunkáknál, a Szabó Miklós–Petőfi Sándor–Sörház utcák nyomvonalon.

A Petőfi Sándor utca 9. sz. előtti szakaszon, a gázárók Ny-i végében, az aszfalttól számított 140 cm mélyen, egy 2 m széles falszakasz került elő. A falazatoktól K-re, 1 m távolságban, az aszfalttól számított 100 cm mélyen, egy 70 cm széles, É–D-i irányú, csatári kőből és téglából épített fal került elő. Ettől a faltól 80 cm-re K-re, 280 cm hosszú szakaszon, az aszfalttól számított 125 cm mélyen, szintén falazatok kerültek elő, amelyeknek pontos mérete és iránya nem meghatározható.

A nyomvonal árkanak Ny-i végében, a falazatoktól Ny-ra, az aszfalttól számított 2 m mélyen sárga agyag altalajt értünk el, amelynek felszínében 4 db cölöplyuk folytja jelentkezett K–Ny-i irányban, majd egy É–D-i irányú árok keresztezte a nyomvonalat. Ettől Ny-ra további két cölöplyuk folytja volt megfigyelhető K–Ny-i irányban. A cölöplyukak kibontására időhiány miatt már nem volt lehetőségünk.

A helyszínt a római város topográfiája szempontjából vizsgálva elmondható, hogy az ÉNy-i városarok az általunk szakfelügyelt szakasz közelében lehet. Az előkerült falazatok a méretük alapján mindenképpen valamilyen jelentősebb épület részeinek tekinthetők.

A Petőfi Sándor utca 9. sz. előtti szakaszon, az árok K-i végében, a falazatoktól K-re, összesen 24 db ólom *votív* került elő, amelyek istennőalakokat ábrázolnak, többek között *Venus*, *Fortuna*, *Diana*, *Dea Syria* istenségeket és egy három *Gráciát* ábrázoló darab. Az ólomszobrocskák többsége egy feltöltési rétegből került elő. A beásás Ny-i oldala egy omladékos réteget vágott. A feltöltés alatt található két rétegből további *votívok* kerültek elő. A megfigyelések alapján a *votív*szobrok nem szándékos deponálás során kerültek a földbe. A most megfigyelt szakasz 110 m-re É-ra található a romkerttől, ahol a *Mercurius* szentélyből szintén kerültek elő ólomszobrocskák. 1871 előtt a Petőfi Sándor utca 9. sz. alatt, az ún. Egerváry-ház pincéjének ásásakor pedig előkerült egy mésző *Sphinx*-oltár.

A szakfelügyelet során a Petőfi Sándor utca 17. sz. előtti szakaszon egy K–Ny irányú római út nagy méretű bazaltkövekből rakott É-i szegélye került elő. Az utat burkoló nagy méretű

bazaltlapok már korábbi bolygatás eredményeképpen, másodlagosan "visszaszórva", nem eredeti kontextusban feküdtek a nyomvonal árkában.

2011. augusztus 11–18. között a gázvezeték nyomvonalának a Petőfi Sándor–Szabó Miklós–Kőszegi utca közötti szakaszán végzett szakfelügyelet során, a Petőfi Sándor utca 39. sz.-tól K-re, a ház sarkától kb. 3 m-re, a gerincvezetékre nyitott bekötésben, 110 cm mélyen előkerült egy bazaltkövekből rakott, É–D-i irányú út részlete, valamint annak D-i részén előkerült egy K–Ny irányú csatorna. A csatorna a Petőfi Sándor utca 17. sz. előtt megtalált szegélykövekhez tartozhatott.

Munkatárs: Nyerges Anita régész

KISS PÉTER

342. Szombathely, Savaria D-i temetője (Thököly Imre utca – II. Rákóczi Ferenc utca) (KÖH 68167) (Vas megye) Ró

2011. február 14. és május 12. között a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai régészeti megfigyelést végeztek a Thököly Imre utcában és a II. Rákóczi Ferenc utcának a Thököly u. és a Batthyány tér közé eső szakaszán. A megkutatott rész területe és mélysége szigorúan alkalmazkodott a vízvezeték- és csatornarekonstrukciót érintő közműárok határához. Összesen 204 m²-nyi területet tártunk fel.

A II. Rákóczi F. utcai kutatóárkaink egy ÉNy–DK irányú, hosszanti árokból és 4, rá merőleges kis árokból álltak. Ezenkívül a zeneiskola mögött található parkolóba vezető út É-i oldalán nyitott közműárkokban végeztünk régészeti feltárást. Az árkok szélessége felül 90–100 cm, alul 60 cm, mélységük 170 cm volt.

A hosszanti árok É-i felében 70–80 cm vastag modern kori útalapozás és feltöltés volt, míg D-i felében csak 40–50 cm. A modern kori rétegrend alatt változó vastagságban (50–80/100 cm) kevert, római feltöltés következett. A közműárkokban jobbra keresztirányú (ÉK–DNy irányú) falak jelentkeztek és mindössze csak három ÉNy–DK irányú hosszanti fal.

Az előkerült jelenségek É-ról D felé haladva:

Az *Iseum* fogadóépületének vonalában a kutatóárok aljában egy ÉK–DNy irányú, 70 cm vastag, masszív, csatári kőből épített római fal, a hozzá tartozó *terrazzopadlóval* és egy rá merőleges irányú, keskeny (20 cm széles), minden bizonnyal válaszfallal együtt, amelyek egy helyiség belső részei lehetnek. A járósíntet lefedő rétegből került elő egy fenyőtoboz végű, hosszúkás csonttégely.

Tőle 11,16 m-re D-re, egy nagy méretű, lapos bazaltkövekből épített utca vagy lekövezett udvar részlete jelentkezett. A jelenség mind K-i, mind Ny-i irányban is folytatódott még a metszetalban, de sajnos mindkét oldalát kevert (újkori?) feltöltési réteg vágta el.

E jelenségtől D-re került elő egy ÉNy–DK irányú, csatári kőből épített római fal és egy biztosan ezen falhoz tartozó, rá merőleges osztófal. Feltételezhető (a falak találkozása ugyanis nem esett a kutatóárkunk területére), hogy ettől a válaszfaltól

5,5 m-re D-re előkerült ÉK–DNy irányú fal is ehhez az épülethez tartozhat. Az itt feltárt épületbelsőnek is *terrazzopadlója* volt. E járósíntet alatt közvetlenül egy ÉK–DNy irányú kemence tüzelőcsatornáját találtuk meg.

A következő 40 m-es szakaszon több ÉK–DNy irányú fal, falkiszedés és *terrazzopadlós* járósíntet is jelentkezett, de a régészeti jelenségeket már csak a metszetalban tudtuk dokumentálni. Ugyanis a kivitelező régészeti szakfelügyelet nélkül kimarkolta a közműárok ezen szakaszát, elpusztítva ezáltal az épített örökségvédelmi emlékeket is. Csak a hatszögletű padlótéglából épített járósíntet sikerült megmenteni. A téglapadló a mai útburkolattól 80 cm mélységben jelentkezett. Mintegy 170 cm hosszúságban maradt fenn, de sajnos mindkét végén (É-it és D-it is) egy-egy újkori közmű roncsolta.

A buszmegálló területén nyitott közműárok D-i felén, egy többperiódusú épületbelsőt tártunk fel. Az előkerülő két, a korábbi fázishoz tartozó, ÉK–DNy irányú, csatári kőből és téglából épített (*opus mixtum*) római fal alapozása mélyebb (a feltárandó mélységig nem került elő). A két fal között 10 cm vastag fehéres színű, meszes járósíntet találtunk. Majd egy későbbi átépítés során a két fal közé építettek egy szintén *opus mixtum* technikával készült, ÉK–DNy irányú falat, amelynek alapozása a korábbi helyiség járósíntjén található. A fal két oldalát földdel feltöltötték, a korábbi helyiség D-i falát a kívánt szintig visszabontották és az új helyiség járósíntjét 15–20 cm vastag fehéres-rózsaszín színű *terrazzopadlóval* (10–15 cm vastag padlóalapozással) látták el. E járósínt alatti feltöltésből nagy méretű, csiszolt felületű bazaltkövek (3db), egy középbronz, számos kerámiatöredék és állatsont került elő. Itt találtuk meg a szakfelügyelet egyik legkiemelkedőbb leletét, az 50×44×15 cm nagyságú, szépen megmunkált, márványból faragott párkánytöredéket. Az épületelem minden bizonnyal a D-i városkapuhoz vezető Borostyánkő-út két oldalán található egykori szentélyek valamelyikéből származik.

A közműárok további, Batthyány térig futó szakaszán még több ÉK–DNy irányú, csatári kőből épített római fal került elő, azonban közvetlen hozzájuk tartozó falakat és járósínteket a 60 cm széles árokban nem sikerült feltárunk. A kutatóárok Batthyány tér felé eső végében számos újkori bolygatás és közmű pusztította el a római rétegeket.

A zeneiskola mögött található parkolóba vezető út É-i oldalán nyitott kutatóárok (4. árok) régészetileg kevés érdemi információt rejtett. Az árok nagy részében újkori feltöltés, különböző újkori bolygatások és közművek jelentkeztek. Kivételt képez ez alól a közműárok Ny-i vége, ahol egy ÉNy–DK irányú csatári kőből épített római falat és hozzá tartozó 28×28 cm-es *hypocaustum* téglából épített járósíntet tudunk feltárni. A jelenség mind az É-i, mind a D-i metszetalban még folytatódik. A téglapadló K-i határa viszont a római faltól 2,5 m-re épített távhővezeték betonháza, amely alá még befut, de túoldalán már nem látszik. A távhővezeték beásása ugyanis mindent megsemmisített.

A Thököly utca D-i felén K–Ny irányú vízműárok ásása közben 1,5 m hosszú *terrazzopadló* maradványait és falfestménytöredékeket figyeltünk meg 1,6–1,7 m mélységben. Az árok további részén a modern kori, feltöltött talajban régészeti jelenség nem látszódott.

A II. Rákóczi F. utcai közműárokban feltárt 120 cm vastag rétegrendben előkerült számos régészeti jelenség és lelet. A leletek nagy részét a mindennapokban használt római házi kerámia töredékek teszik ki. Azonban, szép számban kerültek elő szinte teljesen ép mécsesek, *terra sigillata* töredékek (mesterbélyeges darabok is), üvegedények töredékei, üvegfiola aljtöredéke és néhány freskótöredék. A szisztematikus fémkeresésnek köszönhetően számos fémtárggyal is gazdagodott a múzeum gyűjteménye: római érmekkel (középbronzok és késő római kisbronzok), fibulatöredékekkel, egy késő római hagymafejes fibulával, vasszőgekkel, egy bronzkarikával és egy sodort vaskarpereccel. Találtunk egy bronzgyűrűt is, amely egy ujjpercen került elő – sajnos egy újkori bolygatásból – de minden bizonnyal egy sírhoz tartozhatott.

Munkatársak: Horváth András, Horváth Dorina, Kőszegi Ádám és Vámos Péter régésztechnikusok; Isztin Gyula geodéta.

MLADONICZKI RÉKA – MRENKA ATTILA

343. Szögliget, Szádvár

(KÖH 16815)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kk, Kú

2011 augusztusában a Szádvárért Baráti Kör és a miskolci Herman Ottó Múzeum közös összefogásával megvalósulhatott hazánk egyik legnagyobb alapterületű várának első, kisebb léptékű régészeti kutatása.

A közel fél-száz önkéntes részvételével lezajlott egyhetes ásatás alatt 7 kutatóárok megnyitására volt lehetőségünk. A vár egykori főkapujának területén, mintegy 2 m vastag, nagy-köves, törmeléken omlásréteg letermelését követően, egy, a jelenleg is felmenő falakkal rendelkező kapuépítmény síkjától eltérő tájolású, visszabontott, és részben alapozási célokra felhasznált négyszögletes épület részleteit tártuk fel.

A 2010-ben⁸⁹, a külső vár D-i fala mentén feltárt cserépkályha alapozásának folytatását kerestük a tőle Ny-ra húzott kutatóárokban. A kályha további részletei nem kerültek elő, viszont rétegmegfigyeléseink bizonyították a vár Árpád-kori (13. századi), valamint ennél jóval idősebb (a neolitikus bukki kultúrához kapcsolható) megtelepedés nyomait.

A várudvar tégersorának vizsgálatára nyitott árkunkban markáns rétegződést nem találtunk. Azaz a középkori járószint nem sokkal a mai felszín alatt helyezkedhetett el, azon maszszív járófelületet nem képeztek ki, csupán a magasan jelentkező sziklafelszín közeit töltötték ki, kései (16–17. századi) leletanyagot tartalmazó réteggel.

A 17. század első harmadában épített Német-bástya előterében nyitott szelvény területén, a bástyához kapcsolódó épületek alapfalai, valamint egy 17. századi, téglából épített, mintegy 1 m átmérőjű sütökemence platnija, és részben felmenő falai kerültek felszínre.

Szádvár egyik kuriózumának számít az először 1570-ben említett, az É-i oldalon lévő felvonószerkezet, a „Csiga”, Fogadóállomásának kutatására nyitottunk árkot, a külső vár

É-i részében. Feltártuk a „Csiga” felső vári kapujának részletét, a mögötte lévő faragott sziklafelszín, azonban az egykori, szárazmalomra hasonlítható épület maradványai nem kerültek elő.

Szintén az írott források alapján kezdtük meg a külső vár és középső vár között nyílt kapu kutatását. A középső vár nagy méretű rondellájának, a Lisztes-bástyának az É-i végében kijelölt szelvény területén megtaláltuk a védmű É-i falának lezárását. Ennek belső, azaz a középső vár felé eső területéről 8 nagy méretű, talán az egykori kapuszerkezethez köthető faragott köelem került elő. Hogy az összességében több tonnányi követ ki és milyen céllal hordta össze az egykori kapu mögött, sajnos még nem tisztázható.

Szádvár első régészeti feltárásán nagyon nagy mennyiségű, elsősorban 17. századi leletanyag, valamint az Árpád-kori kerámiákon túl, több 15. századi pénzérme is előkerült, ami a hegytető K-i végének folyamatos erődítésére, és lakottságára utalhat.

GÁL VIKTOR

344. Szödliget, Csörög

(MRT 9. k. 29/5. lh., KÖH 11726)

(Pest megye) A

2010-ben próbafeltárást végeztünk az M2 autópálya Vác–szödligeti lehajtójának nyomvonalán, a nyomvonal 29/5 sz. lelőhely melletti szakaszán. Kiderült, hogy a lelőhely a nyomvonala is kiterjed, a kutatóárkokban késő avar kori település objektumai kerültek elő. Kiderült az is, hogy a lelőhely D-i irányban tovább húzódik.⁹⁰

2011. március–június között feltártuk az előző évben kutatott területet. Ezzel párhuzamosan próba-, majd megelőző feltárást folytattunk a lelőhely D felé húzódó részén. Itt késő avar kori temető részlete és néhány hasonló korú települési objektum került elő.

A településrészlethez 21 objektum tartozik: 1 épület, 17 gödör, 2 oszlophely, 1 árok. Két kivétellel a sírokon kívül helyezkedtek el, míg a 68. és 75. sz. kis gödör a sírok közt volt. A 14. sz. ház 270×260 cm nagyságú, négyszögletes alaprajzú, lekerekített sarkú, földbe ástott épület az oldalfalak közepénél levő oszlophelyekkel. A telepobjektumok betöltésében zömmel kézzel formált kerámia, állatsontok, paticsdarabok voltak.

A sírok a feltárt terület középső részén helyezkedtek el. A temető É-i, D-i és K-i széle lehatárolható, Ny-i irányban azonban tovább húzódik a nyomvonalon kívül. A sírok tájolása ÉNy–DK, ritkábban Ny–K. Egy kivételével még az avar korban valamennyit megbolygatták és kirabolták. A nagy méretű rablógödörök szürkés betöltésű foltja jól kirajzolódott, több esetben már a szubhumuszban sikerült megfigyelni a foltokat. A rablás mértéke különböző. Van olyan sír, amelyben csupán néhány töredékes csont maradt, más esetekben viszont csak a felsőtestet bolygatták meg, a lábak, a melljük helyezett edénymelléklettel, érintetlenül maradtak.

89 RKM 2010, 371–372.

90 RKM 2010, 372.

Három sírnál a sírgödör alján megfigyelt barnás elszíneződés a koporsót jelzi, több sírban vas koporsókapcsok voltak. A 113. sír alján kirajzolódó kerek oszlophelyek a halotti ágyra utalnak. 14 sírban a halottat a lovával együtt temették el, az állatot gazdája bal oldala mellé fektették. Két esetben valószínűleg önálló lósír került elő.

Figyelemre méltó a sírgödörök mélysége: a legmélyebb sírokat 2,5–3 m-re ásták a sárga sóderos altalajba, a 66. sz. (leggazdagabb) sír mélysége 3,25 m!

A nagy fokú raboltság ellenére jelentős mennyiségű korhatározó leletet sikerült feltárni. Ilyenek a sírokban hagyott edények, amelyeket mindig a halott lába mellé tettek. A kézzel formált vagy kézi korongon készített, párhuzamos- és hullámvonalakkal, ritkábban beszürkölésekkel díszített fazekakon kívül a 66. sz. sírből egy korongolt, sárga színű, kiöntőcsöves fűles korsó is előkerült. További leletek: indadiszes öntött bronzveretek, állatküzdelmi jelenetes nagyszíjvég, vascsatok, varkocsszorító, a lovas sírokban kengyelek, zabla. Több veret aranyozott. A leggazdagabbnak számító 66. sz. sírban a harcost gazdagon díszített övével, vaslándzsájával, kengyelével és 2 edénnyel temették el; mellé fektették felszerszámozott lovat is (veretek, 2 db *vasphalera*, vascsörgő).

A temető és telep viszonyára, a kronológiai kérdésekre a leletanyag feldolgozása adhat választ.

KÖVÁRI KLÁRA

345. Sződliget, Duna-part (KÖH 78943) (Pest megye) I

2011. december 16-án, lakossági bejelentésre, helyszínelést végeztünk Sződliget É-i határában, a Duna-parton, ahol a rendkívül alacsony vízállás miatt eddig nem regisztrált cölöpsorok bukkantak fel részben a vízben, részben a szárazra került partszakaszon. Az egy kivétellel dupla cölöpsorok 4 egységben (5×2, 1×2, 3×1, 3×2) helyezkednek el, egymástól 15–20 m-es távolságra. Feltehetően részben összetartoznak: az 5×2 és az 1×2 cölöpsorok vonalban állnak egymással. A cölöpök jó megtartásúak, régészeti korúnak tűnnek. Korhatározó leletet a közvetlen közelben nem találtunk.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

346. Taktaharkány, Pusztatemplom (KÖH 17015)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő?, N?, I

2011-ben terepbejárást végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítésével érintett, a projektben 5. sz. lelőhelyen. A nyomvonal 2072–2084 hm-szelvénye között nagy kiterjedésű, ismeretlen, ill. ős- vagy népvándorlás kori település felszíni nyomait azonosítottuk.

A lelőhely a Tiszalúcról Taktaharkányba vezető országúttól K-re található, a Taktaköz magaspártján. A nyilvántartás szerint a lelőhely K-i széle a vasútnál véget ért. A terepbejárást során azonban egyértelműen kiderült, hogy valódi széle nem a vasút, hanem a Taktaköz felett emelkedő part legszéle. Ugyanis a vas-

út K-i oldalán is végig találtunk leleteket. A vasút Ny-i oldalán terepbejárást nem végeztünk. A terepbejárást csak a K-i oldalra szűkítettük le, egészen a falu D-i széléig átvizsgáltuk a területet, igen intenzív régészeti lelőhelynek minősült.

A lelőhely egészen a falu D-i csücskéig követi a Taktaköz magaspártját. É-i széle annak az ÉNy felől a Taktába beömlő patakknak a partján van, amely a falu D-i végét is jelenti egyúttal. Megfigyeltük továbbá azt is, hogy a 2080 hm-szelvény vasúti átjárójának É-i oldalán a Takta kis kiszögellése, öblözete található, melyet ugyancsak körbeveszi a régészeti lelőhely.

Nyilvánvaló, hogy a vasút építésekor a lelőhely megsérült, roncsolódott.

P. FISCHL KLÁRA – SZALONTAI CSABA

347. Taktaszada határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) I

2011 folyamán terepbejárásokat végeztem a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Erdély-halom (MNy-8 lh., KÖH 80303): A nyomvonal 2155 hm-szelvényénél, a vasút mentén egy halom helyét azonosítottuk Taktaszada É-i határában, ott, ahol a Bekecstől elválasztó földút keresztezi a vasutat. A halmot csak a II. katonai felmérés jelöli. A III. felmérésen ugyan jelölnek egy név nélküli halmot, azonban ettől a ponttól 300 m-re D-re, pontosan oda, ahol ma is jól azonosítható kis dombocska található a földút mentén. A modern topográfiai térképek már semmilyen, névvel ellátott halmot nem jelölnek, a topográfiai térkép szintvonala pedig inkább egy hosszan elnyúló dombhát D-i végét jelöli ide. A terület sem a múzeumi, sem a KÖH nyilvántartásban nem szerepelt nyilvántartott régészeti lelőhelyként. A helyszínen a halomnak már nincs egyértelmű nyoma. Vannak bizonyos jelek, amelyek utalhatnak az egykor volt, mára elpusztult halom, vagy domb helyére. Ilyen jel, hogy a vasúti átjárótól É-ra a pálya bal oldalán egy hosszan elnyúló, kb. 5–8 m széles töltés halad párhuzamosan a vasúttal. Ez mintegy 2 m-rel a vasút szintje felett van. Ezen a szakaszon a vasút alacsony töltésen halad, mely alig-alig emelkedik ki a tájból. Ilyen, a vasút fölé emelkedő töltés nem is látható sehol, és funkciója sem ismert. Emiatt esetleg elképzelhető az, hogy ez jelzi az egykori halom, vagy domb eredeti felszínét, és azt, hogy ezen a rövid szakaszon a vasutat ún. bevágásban vezették el. Ebből következik az is, hogy az egykori domb, vagy halom többi része vagy a vasút építésekor, vagy pedig a mezőgazdasági művelés közben megsemmisült. Ha így van is, akkor sem biztos, hogy mesterséges, épített halomról van szó, mert ezt a töltés hossza (kb. 200 m) erősen kétségessé teszi. Összességében megállapítható, hogy a II. felmérésen jelölt halom ma már nem, vagy csak nagyon bizonytalan módon azonosítható. Ha valóban volt is itt halom, akkor azt a mezőgazdasági művelés és a vasút építése elpusztította.

Hegyes-halom (MNy-7 lh., KÖH 80301): A nyomvonal 2121 hm-szelvényénél, a vasút bal oldalán egy kis méretű halmot fedeztünk fel. A falu D-i határában található, a Szerencsre vezető országút vasúti átjárójától ÉK-re mintegy 300 m-re, közvetlenül a vasutat kísérő zöld sáv mellett. A szántóföldön alig emelkedik ki környezetéből a lapos, erősen kopott halom.

Alakja közel kör alakú, de a szántás irányában kissé megnyúló. Átmérője 25–30 m között van, magassága kb. 1 m. A halom már az I. katonai felmérésen is látható, ezen a néven. A II. felmérésen ugyancsak jelölve van, azonban itt név nem látható mellette.

Órház-halom (MNy-6 lh., KÖH 80299): A nyomvonal 2112 hm-szelvényénél, a vasút bal oldalán egy kis méretű halmot fedeztünk fel. Taktaharkánytól É-ra, a lakott terület É-i szélétől mintegy 650 m-re, de már Taktaszada határában található. A halom a Harangod-ér partján fekszik, a vasút jelenlegi nyomvonalától 15–20 m-re (a vasút itt egy mély bevágásban halad, a megadott távolság a bevágás szélétől értendő). Az ér menti szántóföldön alig emelkedik ki környezetéből a lapos, erősen kopott halom. Alakja közel kör alakú, de a szántás irányában kissé megnyúló. Átmérője 25–30 m között van, magassága kb. 1 m. A Harangod-ér mentén már a katonai felmérések is több halmot jelölnek, ezek többsége ma is azonosítható a helyszínen. A Harangod jobb partján a Bogárhozó-, míg a szerencsi országot K-i oldalán a Határ-halom található, ezek között félúton helyezkedik el ez a halom. Egyik katonai felmérésen sincs ábrázolva, nevét így nem ismerjük. A lelőhelynévben megadott elnevezés a halomtól É-ra, mintegy 200 m-re található egykori órházra utal.

SZALONTAI CSABA

348. Tamási, Adorjáni-erdő alja II. (KÖH 23620)

(Tolna megye) Á, Kk

Tamási és Regöly között kerékpárutat építettek a Pacsmagi-halastavak Ny-i oldalán. A már meglévő földút területén épülő kerékpárút földmunkáinak régészeti megfigyelést tartottunk, melynek során 2011. április 27-én középkori objektumok kerültek elő. A kerékpárút 4+798 és 4+988 szelvényei közt a pályatest bevágásának rézsűjében előkerült 13–14. századi objektumok között 4 kemence és ugyanennyi gödör volt.

SZABÓ GÉZA

349. Tamási határa

(Tolna megye) Ő, U, R, Ró, Hu, A, Á, Kö, I

Adorjánpuszta III. lh. (KÖH 77551): Az 1964-ben előkerült hun kori torzított koponyás sír helyét sikerült pontosan azonosítani Kiss Attila 1966-os próbaásatásának dokumentációja alapján. Az egykori garázs azonos a puszta DNy-i sarkában található U alakú épülettel, amely kb. 300 m-rel Ny-abra fekszik a köznépi sírok nyilvántartott lelőhelyétől (Adorjánpuszta II. lelőhely, KÖH 52145), ezért indokolt önálló lelőhelyként szerepeltetni.

Adorjánpuszta IV. lh. (KÖH 77553): Az 1964-ben előkerült torzított koponya és az 1977-ben előkerült hun kori köznépi temetőrészelethez tartozó telep azonosítása végett bejártam az Adorjánpusztától közvetlenül Ny-ra eső enyhe kiemelkedést. A 61-es sz. úthoz közelebb eső részen, nagyon szórványosan néhány cserepet gyűjtöttem, köztük egy hun kori hombárperem- és egy hullámvonalalköteges válltöredéket. A főtűt É-i felén további két apró töredéket találtam.

Adorjánújtelep (KÖH 77555): 2011. április 4-én az utolsó öreghenyei ház után, az első adorjánújtelepi házak előtt, a dűlőút É-i felén húzódó, a Koppányra lejtő domb tetején néhány jellegtelen középkori cserep mellett egy cserepbogrács-töredéket találtam.

Csikólegelő (KÖH 77559): Lakossági bejelentés szerint a homokbányától K-re futó, enyhén bevágódott mélyút Ny-i falából kerámia gyűjthető. 2011. május 12-én a dűlőút Ny-i felén kb. 30 m hosszan három átvágott jelenséget észleltem: egy a cserepek alapján a badeni (péceli) kultúrához tartozó házat, valamint két, bizonyára hasonló korú gödröt.

Felsőcseringát, volt Schiszler-tanya (KÖH 77569): A Szilfák-völgye és a Cseringáti-patak által közrefogott dombon fekvő tanya helyétől K-re és DK-re, néhány 10 m-en belül 4 avar kori kerámiát találtam.

Felsőcseringát, volt Turbók-tanya (KÖH 77567): Szóbeli közlés alapján terepbejárást végeztem a Cseringáti-patak K-i felén, a Szilfák-völgye és a Guzsaly-völgy között fekvő egykori Turbók-tanya helyétől K-re fekvő dombon, ahol adatközlőm édesapja 1946–47 körül, szőlőtelepítés során kb. fél m mélységben 2–3 csontvázat talált. A csontvázak feltételezett helyét bejártam, de a térdig érő kukoricában nem találtam leleteket.

Gyepföldi-kút (KÖH 77549): 2011. május 12-én a gonozdi halastó és a tőle K-re fekvő kétágú forrás által közrezárt, D felé felszigetszerűen benyúló földnyelv DK-i oldalán néhány jellegtelen őskori cserepet gyűjtöttem.

Gyepföld-nyugati (Illyés Gy. u., KÖH 76729): Az Illyés Gyula–Csontos Gyula utca csapadékvíz-elvezetési projekthez kapcsolódó régészeti megfigyelés során az Illyés Gyula utcai házak kertje végében ásott 6–7 m széles árok D-i végében két, a munkagép által átvágott régészeti objektumot figyeltem meg, amelyekből római kori kerámiát gyűjtöttem. A 2011. április 21. és május 6. közt végzett leletmentés során összesen 14 objektumot tártunk fel, ebből őskori 5 (4 gödör, 1 tűzhely), római 4 (2 gödör, 1 árok, 1 kemence), bizonytalan korú 4, recens 1. Az őskori objektumok közül a meghatározható korúak a dunántúli vonaldiszes kerámia népéhez tartoznak, a rómaiak pedig a közelben fekvő, régóta ismert villa környezetét jelzik.

Munkatárs: Czövek Attila, Tóth Gábor.

Halomtelek (KÖH 77557): A dűlő névadásának alapjául szolgáló halom ma is felismerhető a belterület É-i szélétől kb. 1 km-re. A valószínűleg római kori halomsír átmérője 40–50 m, a felszínből 1–2 m-re emelkedik ki. 2011. március 20-án a halom felületén száraz, elsimított felületen nem találtam régészeti leleteket. Állapota miatt indokolt lenne feltárása.

Illyés Gy. utca–Tóvölgy utca (KÖH 52144): Az Illyés Gyula utca házai mögött végzett csapadékvíz-elvezetési munkák során előkerült Gyepföld-nyugati lelőhely folytatásaként terepbejárást végeztem a beruházás által érintett dombtól D-re, a Tóvölgy utcai házak és a patak által közrezárt, D felé keskenyedő szántóföldön, ahol nagy sűrűségben római és kevesebb őskori kerámiát találtam. A bejárható terület vége kb. 100 m-re van a Bercsényi utca 24. sz. alatti ház kertjében található római villától (Turbók-telek), amellyel bizonyára egy lelőhelyet alkot. A lelőhely K-i irányban a belterület alá húzódik.

Öreghenye (KÖH 74607): Papp István tamási esperes, helytörténész szerint a középkori Arcsa falu – amelynek johannita rendháza is volt – a kishelyei kápolnától K-re levő völgy elején volt, a Koppány közelében. A folyó és a tőle D-re kb. 200 m-re futó dűlőt közti teljes területen őskori, római és középkori cserepeket találtam a száraz, simított szántóföldön. A faluhely fekvése és a középkori oklevelek alapján elfogadhatjuk, hogy lelőhelyünk Arcsával azonos. A mindössze 1226-ban említett, bizonyára rövid életű johannita rendház valószínűleg már a középkorban megszűnt, helye az újkorra nyomtalanul eltűnhetett.

Pénzes-oldal 1. lh. (KÖH 77563): 2011. május 14-én Tamási belterületének D-i szélén, a Rácvölgy D-i házcsoportjától K-re, a patak K-i felén kevés, jellegtelen őskori cserepet találtam.

Pénzes-oldal 2. lh. (KÖH 77565): Az előzőtől D-re kb. 500 m-re, a Rácvölgy D-i házcsoportjával szemben, a dülő teljes területén őskori kerámiát, ÉK-i sarkában pedig néhány római házi kerámiatöredéket is találtam.

Pusztafél-dűlő (Pusztai-gyöppöld, KÖH 77561): 2011. május 6-án lakossági bejelentés nyomán a Cseringáti-patak K-i felén, az alsócseringáti sertésteleptől É-ra kb. 1 km-re, a patakkal párhuzamosan kb. 300 m hosszan középkori cserepeket gyűjtöttem száraz talajon, kelő kukoricában. A faluhely a középkori Fir (Für) falu helyével lehet azonos, erre utalhat a dűlőnév is.

Szentmártoni-halastó 2. lh. (KÖH 77573): Megtudtam, hogy a Szentmártoni-halastótól Ny-ra eső, a Jókai utcai házak telkének végében fekvő, magas löszpartból kb. 30 éve cserepek, köztük *terra sigillaták* kerültek elő. A terület ma növényzettel és törmelékkel fedett, kutathatatlan. 2011. június 8-i terepbejárásom ugyanakkor igazolta a lelőhely létét: ettől É-ra, az Építők útja utolsó házaitól K-re, térdig érő kukoricában néhány római kerámiát találtam.

K. NÉMETH ANDRÁS

350. Tapsony, Szentandrás (KÖH 78947) (Somogy megye) Á

2011. december 9-én terepbejárást végeztünk Tapsonyban, ahol lelőhely-bejelentő mutatta meg nekünk a helyiek által Szentandrásként említett dombot. A KÖH lelőhelylistájában a területtől ÉNy-ra van jelölve a 49482 sz., Szent István-dűlő lelőhely. Tévesen ide lokalizálták a Szent András-dűlő nevű területet és az itt található Árpád-kori templomot és települést. Úgy gondoljuk, a templomot és temetőjét a szomszédos dombon találtuk meg. A dombnak főleg a D-i oldala erősen lepusztult, a friss szántásban nagy mennyiségű embercsont látszott. Számos téglakerült itt felszínre, a dombtetőn a templom alapfalainak vonala is kirajzolódik a szántásban. A tégladarabok vonalakat alkotnak a felszínen, amelyek kirajzolják a templom alakját. 10×6 m nagyságú, egyenes szentélyzáródású kis falusi templom lehetett. K-i falától 1,5 m-re is látszik egy világosabb, habarcsosabb sáv, bizonytalanabb, mint az oldalfal vonala, téglával sincs tele. Ez akár a beborult K-i fal maradványa is lehet. A D-i oldalon, a bejárat lehetséges helyén, van egy téglalap alakú egykori falra utaló kb. 1,5–2 m-es törmelékes vonal, kis mérete miatt is bizonytalanabban követhető. A templom falától

közvetlenül K-re műveletlen terület van, biztos, hogy a templom körüli temető ide is áthúzódik. A források alapján az épület az elpusztult Terpec falu Szent Andrásnak szentelt temploma volt.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Stunya Péter.

MOLNÁR ISTVÁN

351. Tarczal határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, Kk, Ú

2011 folyamán terepbejárásokat végeztünk a Miskolc–Nyíregyháza vasút korszerűsítése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Alsó Magyaros (MNy-16 lh., KÖH 80309): A nyomvonal 132 hm-szelvényénél kis kiterjedésű késő középkori település felszíni nyomait azonosítottuk. A Tarczalról Tokajba vezető vasút bal oldalán található a lelőhely a Tokaj-hegy lábánál. Egy kis kiterjedésű homokdombon néhány darab késő középkori edénytöredéket találtunk, egy kis területen koncentrációba. Ezenkívül építési törmelék, és főleg nagy méretű építési kövek jelezték az egykori kicsi település, vagy ház, házak nyomait. A leletek mennyiségéből, és a kis területen való szóródásukból arra következtetünk, hogy itt egy borház típusú, tanyaszerű település maradvány lehetett, melynek kora a késő középkor, vagy az újkorra tehető.

Alsó Magyaros II. (MNy-17 lh., KÖH 80311): A nyomvonal 143 hm-szelvényénél kis kiterjedésű késő középkori település felszíni nyomait azonosítottuk. A Tarczalról Tokajba vezető vasút bal oldalán található a lelőhely a Tokaj-hegy lábánál, a szőlők és a vasút között meghagyott homokos szántón. Egy kis kiterjedésű homokdombon néhány darab késő középkori edénytöredéket találtunk, egy kis területen koncentrációba. Ezenkívül építési törmelék, és főleg nagy méretű építési kövek és kavicsok jelezték az egykori település nyomait. A leletek mennyiségéből, és a kis területen való szóródásukból arra következtetünk, hogy itt egy borház típusú, tanyaszerű település maradvány lehetett, melynek kora a késő középkor, vagy az újkorra tehető.

Szoporty (MNy-14 lh., KÖH 80305): A nyomvonal 122–125 hm-szelvénye között kis kiterjedésű késő középkori–újkorai település felszíni nyomait azonosítottuk. Tarczal lakott területének D-i végétől 200 m-re található a vasút és a tokaji országot által bezárt területen. A vasútállomástól D felé beépített, ipari terület, az épületek között sok elhanyagolt növényzettel fedett terület. Majd egy aszfaltozott bekötőút után már végig szántóföldek vannak. Ezeket sikerült bejárni, és itt találtuk meg a lelőhelyt. A lelőhely a Taktaköz K-i partján helyezkedik el, egy rendkívül szűk földnyelven, a vasút K-i oldalán. Néhány késő középkori kerámiatöredéket találtunk, ezek azonban viszonylag nagy területen szóródtak. Maga a lelőhely területe kívül esik az 50 m-es határon, nincs veszélyeztetve.

Urai tag (MNy-15 lh., KÖH 80307): A nyomvonal 129 hm-szelvényénél kis kiterjedésű késő középkori település felszíni nyomait azonosítottuk. A Tarczalról Tokajba vezető országút tervezett felüljárójának nyomvonalán találtuk meg a lelőhelyt, a vasút jobb oldalán. A lelőhely a Taktaköz része, a Bigos-hát ÉK-i partján található, azon a keskeny földnyelven, amely

a Tokaj-hegy lába és a Taktaköz partja között található. Az egykor vízjárta terület körbefogta a lelőhelyet. Mindössze 1 db cseréppipát és 2 db késő középkori kerámiatöredéket találtunk, egy viszonylag nagy területen (250×150 m).

Vízmű telep, Állami Gazdaság (MNY-12 lh., KÖH 16837): A nyomvonal 85+50–92+50 hm-szelvénye között nagy kiterjedésű bronzkori és szarmata település felszíni nyomait találtuk meg. A lelőhely Tarcál külterületén található, a vasút és a 37. sz. úthoz vezető országút által közrezárt területen, a Vízmű telephelyétől K-re. A Taktaköz K-i partján helyezkedik el, egy rendkívül szűk földnyelven. A Tarcál É-i kapujában lévő Terezin-domb lába ugyanis rendkívül közel van a Taktaköz széléhez, és a hely lába, illetve a mocsaras rész között a legszűkebb helyen mindössze 70 m-es száraz sáv található. Ez a város felé haladva egyre szélesedik, de még pl. a sportpálya vonalában is alig éri el a 350 m-t. Ezen a keskeny földnyelven jut be a városba a szárazföldi út és a vasút is. A megtalált régészeti lelőhely tehát itt, ezen a földnyelven helyezkedik el, a vasút mindkét oldalán. Alapvetően beépített, zölddel jórészt fedett terület, melyen kisebb felületen találhatók szántók. Ezeket a szántókat bejárva sikerült a lelőhely körvonalát megrajzolni. A lelőhely Ny-i oldalát a Taktaköz, a K-i oldalán a Tarcalba vezető országút határolja. A felszíni leletek alapján egy közepesen intenzív régészeti lelőhely. A régészeti szakirodalomból ismert Állami Gazdaság nevű késő bronzkori lelőhely az országút másik oldalán helyezkedik el, a most felfedezett lelőhelytől alig 200 m-re, de ugyanazon a dombon. Minden valószínűség szerint a két lelőhely azonos.

LENGYEL GYÖRGY – P. FISCHL KLÁRA – SZALONTAI CSABA

352. Tállya határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

2011-ben az OTKA T037315 sz. pályázata által támogatott, a késő bronzkori bronzkincseket és a bronzdeponálás szokását kutató program részeként két helyszínen kutattunk.

Óvár (KÖH 16831): A lelőhelyen 2009-ben egy 33 tárgyból álló bronzkincset találtunk.⁹¹ Akkor a kincs köré mindössze egy 1×1 m-es szondát mélyítettünk, ezért 2011. augusztus 12–18. között egy nagyobb felület feltárással megkíséreltük az elrejtett tárgyak tágabb leletösszefüggését felderíteni.

Először egy 5×5 m-es kutatószelvényt nyitottunk, majd ezt tovább bővítettük egy 3×3 m nagyságú felülettel. A szelvény DNy-i felében egy nagyobb, mesterséges kőrakást, ÉK-i sarkában egy jól követhető omladékfoltot, alatta pedig átégett padló maradványait tudtuk kibontani. Sikerült még dokumentálnunk egy kisebb gödröt és egy lapos kövekkel körülrakott tűzhelyet is. A kerámiával és paticszemecskével kevert erdei humuszban kirajzolódó járószint feltárása és dokumentálása után a teljes felületet lemélyítettük a bolygatatlan agyagos, köves altalajig. Sikerült tisztázni azt is, hogy a 2009-ben talált kincsegyüttest

egy átégett agyagtapasztáson, feltehetően egy tűzlelőhelyen helyezték el. A tűzlelőhely környezetében egy törött antropomorf idollal és két kerámia állatfigura is előkerült.

Az objektumokat a Kyjatice-kultúra kerámiaanyaga keltezte, de szórványként kisebb mennyiségben késő vaskori kerámiát is találtunk az átkutatott felszínen.

Az ásatással párhuzamosan Bacskai István folytatta a lelőhely szisztematikus fémkereső műszeres átvizsgálását. Ennek eredményeképpen 25 darab késő bronzkori, késő vaskori tárgytöredéket talált és pozícionált.

Az erődített település körüli mikrorégió megismerésének a céljából, Bíró Péter a lelőhely körüli 5–10 km-es zónát járta be. Munkája során a közeli és a szakirodalomból ismert Mekecsváron (KÖH 16830) kívül mindössze egyetlen kisebb lelőhelyet sikerült találnia. A felfedezett kis erődítetlen település az Óvártól 1200 m-re található *Aszas-tető*⁹² nevű hegytömbön található. Néhány jellegtelen késő bronzkori kerámiatöredék és két bronz tokosbalta pengedarab alapján keltezhetjük a késő bronzkorba.

*Várhegy alatti domboldal*⁹³: 2011. február 19-én egy fémkereső műszerekkel felszerelt csapat egy 2. világháborúban lezuhant repülőgép roncsait keresve a várhegyi középkori vár alatti hegyoldalon egy késő bronzkori kincsegyüttesre bukkant. Mivel felismerték, hogy jelentős régészeti leletegyüttesre találtak, telefonon felhívták Makoldi Miklós tokaji régészt, aki rövid időn belül a helyszínre utazott. Makoldi Miklós megállapította, hogy a fémkeresősök egy depó magját találták meg és mintegy 25 tárgyat kimozdítottak, de sok tárgy még így is eredeti helyzetében maradt. A régész hívására másnap az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének bronzkori kincsek felderítésével és kutatásával foglalkozó csapata csatlakozott a leletegyüttes feltáráshoz.

A kincselet megmaradt magját kb. 15–20 tárgy alkotta. Ennek környezetében számos további tárgyat sikerült eredeti helyzetében feltárni, ám ezeket már az erózió mozdította ki és a depó magja alatti meredek lejtőn mintegy 8 m hosszúságban szétterítette.

A leletegyüttes összesen 72 tárgyat foglal magába. A depó nagy részét karperecek, sarlók és lemezből készített, kúp alakú ruhadíszek alkotják, de található még tárgyai között egy falera, egy tű, egy lándzsa, egy törő valamint néhány nyersanyagrög és rontott öntvények is. Az ékszerek, fegyverek és eszközök mellett külön csoportot alkotnak azok a tárgyak, amelyek egy ötvöskészlet darabjaiként értelmezhetőek: poncolóvésők, lyukasztók, egy tokoskalapács és két kis méretű üllő.

A kincselet a HaA1 periódusra keltezhető, de sok tárgya még a korábbi ReiBzD időszak jegyeit hordozza.

Munkatársak: Bíró Péter, Makoldi Miklós, Váci Gábor régész, Bacskai István fémkereső műszeres technikus, Fülöp Kristóf, Kolonits László, Paár Ferenc, Tarbay Gábor, Tóth Farkas Márton egyetemi hallgatók.

V. SZABÓ GÁBOR

91 RKM 2009, 26–27.

92 A lelőhely nem szerepel a KÖH nyilvántartásban.

93 A lelőhely nem szerepel a KÖH nyilvántartásban.

**353. Telkibánya, Templomdomb
(Református templom)
(KÖH 17016)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Á?, Kö, Kk, Kú**

2011. szeptember 5–15. között megelőző feltárást végeztünk a templom falának víztelenítési munkálataihoz kapcsolódóan. A projekt során a templom falainak külső oldala mentén egy 90 cm széles árkot ásnak ki, 90–130 cm mélységben, hogy az árokba helyezett dréncsövekkel a templomtól a vizet elvezessék. A feltárást során meghatároztuk a 17. században elbontott szentély hajóhoz való csatlakozását, kibontottuk a diadalív pilélek alapjait. A mai templomtól É-ra megtaláltuk az elbontott hajó alapfalait, alattuk egy korábbi (Árpád-kori?) épület falszakaszait. A templom Ny-i falában tisztáztuk a középkori kapu helyét, valamint feltártuk a Ny-i fal előtt álló kapuépítmény alapjait. A templom belső falsíkján a D-i falon dokumentáltuk a befalazott déli kapu foltját.

PUSZTAI TAMÁS

**354. Tengőd, Bati-erdő
(KÖH 78393)**

(Somogy megye) **Kö**

A Kánya-ér D-i oldalán fekvő Bati-erdő szélén több régi leírás szerint középkori templomhely található. 2008-ban eredménytelenül kerestem helyét. 2011. március 17-én a patakra merőleges, a domboldalba erősen bevágódott – bizonyára középkori eredetű – gyalogúttól D-re kb. 20 m-re, közvetlenül a plató szélén, az akácokban Ny–K irányban kb. 30 m szélességben találtam téglatormelleket. A templom helyét számos kisebb-nagyobb kincskereső gödör bolygatja meg, a legnagyobb kb. 6–8×4–5 m-es, mélysége 2–2,5 m. A gödröktől ÉÉNy-ra kb. 10–15 m hosszan enyhe, kb. 1 m magas kiemelkedés – valószínűleg körítőfal – húzódik, tetején téglatorredékekkel. A lelőhelyen Honti Szilvia és Gaál Attila kb. 20 évvel ezelőtt már járt, amikor rendőrségi eljárás folyt a lelőhelyet bolygató kincskeresők ellen.

K. NÉMETH ANDRÁS

**355. Tépe, a Fő út 59.
(KÖH 78765)**

(Hajdú-Bihar megye) **H?**

A telek tulajdonosa az udvaron földmunkavégzés közben emberi csontokra és edénytörödékekre bukkant. A leletekről értesítette a Déri Múzeumot, így 2011 októberében feltárhattunk egy megbolygatott sírt. A kerámia alapján a temetkezés a 9–10. századra tehető. Az É–D tájolású, kb. 60 cm széles és 200 cm hosszú sírgödörben két elhunyt maradványait találtuk, különleges helyzetben eltemetve. A két holttestet egymásra helyezték, arccal egymás felé. A sírt már többször megbolygatták. Valószínűleg kirabolták, az É-i vége pedig egy újkori verem ásásakor pusztult el. A csontvázak így nagyon hiányosak voltak, hosszuk nem volt mérhető. Annyit lehetett megállapítani, hogy az alsó, férfi holttestre helyezték a kisebb holttestet. Egy vascsat volt az egyetlen feltárt melléklet, amelynek töredékeit az alsó váz medencéjénél találtuk meg.

A tulajdonos elmondása szerint a szomszéd telkeken is találtak emberi maradványokat építkezések földmunkái közben. Lehetséges, hogy a megbolygatott temetkezés egy nagy kiterjedésű temetőhöz tartozik.

Munkatárs: Faragóné Csutak Tünde.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

**356. Tilaj, Bükk-tető
(KÖH 34508)**

(Zala megye) **R, B**

2011. május 20-án a 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáit kísérte az MNM NÖK régészeti megfigyelése. A 11. szakaszon, a 36+160–36+180 km-szelvény között az út bal oldala mellett, az útbővítés építési munkái megbolygatták a lelőhelyet. A folytatódó munkák alkalmával a 36+000–36+010 km-szelvény között, majd a 35+826 km-szelvénynél is további régészeti objektumokat tapasztaltunk. Az érintett területeken, a domboldal részsíjében, 6 objektum foltja rajzolódott ki, valamint további folt nélküli leletes felületek jelentkeztek. Az út jobb oldala mellett is, további régészeti jelenségeket észleltünk a 36+090–36+180 km-szelvény közötti szakaszon.

A lelőhelyet 1996-ban régészeti terepbejárás során Horváth László András lokalizálta a határ ÉNy-i részén, a 76-os sz. főúttól É-ra. Rézkori és középkori telepnyomokra bukkant. 2008-ban Kvassay Judit végzett újra régészeti terepbejárást a 76-os sz. főút rekonstrukciójához kapcsolódóan, ekkor a 76-os sz. főút mindkét oldalán gyenge intenzitású késő középkori telepet észlelt.

Az út mindkét oldala mellett jól kirajzolódtak a sárga homokos altalajban a sötétebb, barna és szürke betöltésű régészeti jelenségek foltjai. Az út bal oldala mellett 6, az út jobb oldala mellett pedig 5 gödröt és cölöphelyet tártunk fel. Közülük kiemelkedik egy szűk szájú, az alja felé bővülő méhkas alakú verem. Ennek alján két nyúl csontvázára bukkantunk. A nagyobb, megtermett, bak nyúl 1,5 év körüli volt. Ez a gödör fenekének Ny-i felén, bal oldalára fordítva, arccal É felé feküdt. A másik, egy kisebb, 1 év körüli nyúl, a bak mellett, attól K-re volt, feje D felé nézett. Míg a bak váza ép, addig az utóbbit a későbbi korok rágcsgálói erősen megbolygatták.

Az objektumok a rézkori Balaton-Lasinja kultúra és a bronzkor idejére keltezhetőek.

A mostani régészeti megfigyelés alkalmával világossá vált, hogy a lelőhely kiterjedése Ny-i irányba nagyobb az eddig ismerteknél. A leletmentést és dokumentálást a szakfelügyelet keretén belül elvégeztük.

A geodéziai felmérést a MNM NÖK II. sz. Regionális Iroda múzeumi geodétái, Földi Áron és Kovács Zoltán végezték. A leletanyagot az Archeolore Kft. restaurálta.

Munkatárs: Spolár Erika muzeológus asszisztens.

TOKAI ZITA MÁRIA

357. Tiszabездéd határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **Sza, Á, Kö, Ú**

2011. április 19-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum dolgozói terepbejárást végeztek a Záhony térség belső közúti infra-

struktúra fejlesztésének III. ütemében kijelölt nyomvonalakon. Ennek keretében Tiszabездé község határában két új lelőhelyet azonosítottunk.

Akasztó-dűlő (KÖH 90749): A községből D felé kivezető műút K-i oldalán, a vasúti átkelőtől D-re, egy az úttal párhuzamos, É felé mutató leágazás található. Ennek K-i oldalán, ÉK–DNY irányú felszíni telepnyomot észleltünk, melynek É-i határát egy ÉNy–DK irányú távvezeték jelöli ki. A nagyjából 120×200 m területű lelőhely, a begyűjtött kerámia alapján császárkori, Árpád-kori és középkori periódussal is bír.

Harangláb-dűlő (KÖH 90755): A község ÉK-i határában, jórészt alma- és szilvafával beültetett területen fekszik. Az ezek között húzódó, helyenként gazos, fiatal gyümölcsfacsemetével telepített és szántott parcellában, rossz látási viszonyok között találtuk meg a szórványos középkori – újkori cserepekkel jelmezű, kb. 130×210 m területű, ÉNy–DK irányú lelőhelyet.

Munkatársak: Jakab Attila, Scholtz Róbert és Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus; Svéda Csaba rajzoló.

PINTYE GÁBOR

358. Tiszadob, Andrassy-kastély (Gyermekváros) (KÖH 35008)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

2011. február 22-én Simon Miklós, a tiszadobi Andrassy-kastély felújításának művezetője értesítette a nyíregyházi Jósa András Múzeumot, hogy a kastély pincéjében talajszintsüllyesztés közben edénytöredékeket és csontokat találtak, amelyek valószínűleg egy sírhoz tartoznak. Másnap a múzeum régészei a helyszínen valóban egy sírfoltot dokumentáltak. D-i felét jól láthatóan megsemmisítették a pincefal kiásásával még az 1880-as években. Mint kiderült, a sírban egy zsugorított helyzetű váz feküdt, melynek felső részét az alapfal ásásakor kiszedték, majd a sír mellé újra elásták. A váz feje eredetileg D-i irányba nézett. A sírban a váz lábainál három edényt találtunk, valamint egy bronztű töredékét. A sír a középső bronzkori füzesabonyi kultúrához tartozik.

Áprilisban, majd júniusban és végül szeptember–októberben folytattuk a kutatást. Ekkor kezdték el ugyanis ásni a kastély főbejáratának közelében, a kastély felé emelkedő dombos részen egy tűzvíztározó helyét, illetve ehhez egy L alakú beakötést, valamint szennyvíztározót. Itt további, a füzesabonyi kultúrához tartozó sírok kerültek elő, melyek száma októberre elérte a 18-at. Ebből tájolása alapján 9 férfi, 9 nő, melyből 2 kislány csontváza volt. A vázak egy része erősen bolygatott, több esetben hiányzik az alsó vagy a felső rész, melyek a közműárkok kiásása során semmisültek meg. Melléklet mindegyik sírban volt, főként gazdagon díszített bögrék és tálak. Egy esetben figyeltünk meg *pithos*-temetkezést.

A rekonstrukciós terv szerint még további melléképületek is kerülhetnek elbontásra, így a feltárás nem mondható befejezettnek. Különösen, mivel olyan területeken is lehetséges a jövőben a kutatás, ahonnan már az 1960-as években is hoztak be a Jósa András Múzeumba – szintén sírokból származó – edényeket.

Munkatársak: Toldi Zoltán, Körösfői Zsolt régészek; Beleznai Gabriella, Svéda Csaba rajzoló; Bocz Péter, Vízler Csaba technikusok; Takács Melinda egyetemi hallgató; Horváth Réka.

JAKAB ATTILA – L. NAGY MÁRTA

359. Tiszakécske, Dózsa telep 73/A (KÖH 77615)

(Bács-Kiskun megye) A

2011. április 26-án délután, telefonon értesített a Kecskeméti Rendőrfőkapitányság ügyeletes, hogy aznap délután Tiszakécskén, a Dózsa telep 73/A szám alatti családi ház kertjében emberi csontvázat találtak.

2011. április 27-én Tiszakécskére utaztam, ahol a helyszínen Ketterer Márk tulajdonos a következőkről tájékoztatott: 2011. április 22-én halastó kiásását kezdte meg a kertjében, melynek során április 26-án egy emberi koponyát és egyéb csontokat talált. Ezt követően a munkát abbahagyta és értesítette a Tiszakécskei Rendőrfőkapitányságot, ahonnan rövidesen két rendőr jelent meg a helyszínen, majd később egy orvos, aki megállapította, hogy a koponya minden bizonnyal egy régebben eltemetett csontvázhhoz tartozik. A Kecskeméti Rendőrfőkapitányság utasítására azután a helyszíni vizsgálatot befejezték.

A kertben megkezdett halastó területét lefénnyképeztem, majd rábontottunk a sírra és megkerestük a sírgödör föltjét. Ezt követően feltártuk a sír még földben lévő, bolygatatlan részét, majd dokumentáltuk. Végül a csontokat felszedtük, elcsomagoltuk és a kecskeméti Katona József Múzeumba szállítottuk. A feltárt sírban egy valószínűleg az avar korban, kb. 1200–1300 évvel ezelőtt eltemetett felnőtt nő csontváza volt egyetlen melléklettel. Mivel újabb sír előkerülése nem zárható ki, az esetleges teendőkről tájékoztattam a tulajdonost.

Munkatársak: Vida Ágnes adattáros és Kiss Tibor ásatási munkás

V. SZÉKELY GYÖRGY

360. Tiszatarján, Dél (KÖH 76601)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

A „Tiszatarján, szennyvízelvezetés és -tisztítás kiépítése” projekthez kapcsolódóan Igazgatóságunk 2011 márciusában örökségvédelmi hatástanulmányt készített. A régészeti terepbejárás során egy nagy kiterjedésű, intenzív császárkori (szarmata) lelőhelyet azonosítottunk. A terepbejárás idejére a kivitelező a tervezett vezeték szakaszt kétharmad részben – kb. 1 km hosszan – kinyitotta. A kiásott szelvény több objektumot (házak, kemencék, nagy méretű tárológödörök) átvágott. A területen összesen 46 objektumot azonosítottunk.

MISKOLCZI MELINDA

**361. Tokaj, Aranysas szálló
(KÖH 76209)
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)
R, Sza, Hu, Á, Kk, Kú, Ú**

2011. január 17–18-án a tokaji Aranysas szálló épületének belsőjében alapkutató feltárást végeztünk, melynek során megállapítottuk, hogy a szálloda belterében a régészeti rétegsor vastagsága eléri a 420 cm-t. Középkori, Árpád-kori, császárkori és rézkori rétegeket figyeltünk meg.

2011. június 1.–július 8. között végeztük el a beltéri feltárást 4,30 m mélységig, gépi földmunka nélkül. A feltárást a 20. századtól a kora Árpád-korig Tokaj városmagja, alatta császárkori telep, temető és rézkori telep került elő. Kiemelkedő a császár- vagy hun kori sír, mely teljesen rablott volt ugyan, de belőle nagy méretű féldrágák gyöngyök és több áldozati állat maradványai kerültek elő.

2011. október 4.–november 22. között a felújítás I/I ütemének második szakasza keretében a kültér ÉK-i szektort tártuk fel, melynek során az előzőekben megfigyelt települési rétegek kerültek elő, 4 m-es mélységig. Feltártuk továbbá a második, szintén rablott, hun kori sírt is, melyben szarmata jellegű, ép edényt és poliéder alakú karneol gyöngyöt találtunk.

MAKOLDI MIKLÓS

**362. Tokaj, Rákóczi-vár
(KÖH 62362)
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú**

2011. július 18.–szeptember 2. között a tokaji Rákóczi-vár feltárást végeztük a Budapesti Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat önkénteseivel. A feltáráson 16–17. századi rétegeket kutattunk és nagyrészt feltártuk a Vasaló-bástyához tartozó farkasvermet, melyből szép, 16. századi leletanyag került elő.

MAKOLDI MIKLÓS

**363. Tompa, Tompa Északi határa,
Halasi út mentén
(KÖH78199)**

(Bács-Kiskun megye) A

Tompa város településrendezési tervében érintett 065/32 hrsz. ingatlan területén előzetes terepi topográfiai munkákat végeztünk örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez. A terület nagy részét jelenleg 50–60 cm magas gabona fedi el, de a D-i felét, kb. 1/3-ad részét csak arasznyi kukorica fedte, mely alkalmas volt terepbejárásra. Ezen a területen egy szórta elhelyezkedő, nagy kiterjedésű avar települést lokalizáltunk, kb. 25–30 kézzel formált kerámiatöredéket gyűjtve. A település valószínűleg É felé is tovább húzódhat, a gabona betakarítása után indokolt a terület újbóli bejárása.

Sz. WILHELM GÁBOR

**364. Tornyosnémeti, Petőfi utca 18.
(KÖH 90181)
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R**

2011. október 27-én lakossági bejelentésre leletmentést végeztünk a telken, ahol a tulajdonos külső épület kialakítását tervezi, és a földmunkák során egy emberi koponyára lett figyelmes. A csontváz 170 cm mélyen jelentkezett, ezért a helyszínen először gépi majd kézi erővel bontottunk rá a csontvázra. Beásás nyomát nem figyeltük meg, de a bontás során megállapítottuk, hogy egy gödörbe helyezték a halottat. A kialakított alaprok metszetfalában 30 cm feltöltést követően 70 cm vastag humuszréteg, majd a sárga altalaj rétegsorát figyeltük meg. Az alap kiásása közben az eredeti gödört (melybe a halottat helyezték) részben elbontották, a sírt egy szintén jelenkori oszlop is bolygatta. A csontváz K–Ny tájolású, zsugorított helyzetű, bal oldalára fektetett, karok test előtt kinyújtva, összekulcsolva helyezkedtek el. A koponya mellett egy töredékes rézkori csupor került elő. Bontása közben a sírföldből több kerámiatöredéket is gyűjtöttünk, melyek a középső neolitikum (bükki kultúra) mellett a rézkor időszakára datálhatóak. A csontváz egészen, de különösen a koponya alatt, a bordáknál, a combcsontnál okkerfestéket figyeltünk meg. A melléklet alapján az előkerült sír a rézkor időszakára tehető, ugyanakkor a szórvány töredék kapcsán a terület újkőkori használatával is számolhatunk.

Munkatársak: Nagy Zoltán, Páll Gergely technikusok, Kővári Ivett antropológus.

HAJDÚ MELINDA

**365. Törökbálint, Tükör-hegy lakópark
(KÖH 78659)
(Pest megye) Ró, Á**

2011. szeptember 1–5. között, a Nádasy köz 2–3. sz. telkek területén 7 régészeti jelenséget tártunk fel: 5 árkot, illetve kisebb-nagyobb árok-részletet, 1 tűzhelymaradványt és 1 gödört. Az objektumokban nagyon kevés korhatározó leletet találtunk. A 3. árok a benne talált kerámiatöredék alapján a római korra keltezhető. Valószínűleg szintén római kori a 3. árokhoz hasonló irányú, betöltésű 1. és 2. árok. A Nádasy köz 1. sz. telek területén, 2010-ben⁹⁴, hasonló, É–D és ÉK–DNy irányú árok-részletet tártunk fel. Az árokkoltok sötétszürke humuszban jelentkeztek, az árok betöltésében sok a sárga, szürkés-sárga agyag és az apró kavicsos foltok. A 25. árokban 2 db római bronzpénzt találtunk. A két idényben feltárt árok valószínűleg összetartoznak, egy árokrendszer részei lehetnek.

A kicsi, ovális tűzhelymaradvány 2–3 cm vastagon sok égésmaradvánnyal (koromszemcsékkel, hamuval, faszéndarabkákkal, sok paticszemcsével) kevert folt. 2010-ben a Nádasy köz 1. és 4. telkek területén, az Árpád-kori településen négy ehhez hasonló kicsi tűzhelymaradványt találtunk.

A Nádasy köz 3. sz. telek területén, a telek É-i szélén 2 régészeti jelenséget tártunk fel: 6. árok és 7. gödör. Az árokból nem került elő régészeti lelet, a gödörben 1 db állatcsontot és 1

⁹⁴ RKM 2010, 387.

db kicsi platnitöröredéket találtunk. A két jelenség a Nádasy köz 4. sz. telek területén 2010-ben feltárt Árpád-kori telep szélét jelezhetik, a jelenségek szürke betöltése ugyanis hasonló.

RAJNA ANDRÁS

366. Tura határa (Pest megye) U, B, I

2011 folyamán terepbejárásokat végeztem a Rákos–Hatvan vasút korszerűsítésével érintett régészeti lelőhelyeken.

Határ-völgyi-dűlő (MRT 11. k., 22/11. lh.; RH-51 lh., KÖH 26333): A Galga völgye Turánál egy enyhe kanyarral D felé fordul és ezzel a vasúttól egyre távolabb kerül, és így a továbbiakban már nincs befolyással a vizsgált terület természetföldrajzi adottságaira. Turától K-re torkollik a Galgába az Emse-patak, mely az 590 hm szelvényben keresztezi a vasutat. Az ÉNy-i irányból érkező patak mentén markáns homokdombok találhatók, melyek kiváló természetföldrajzi adottságokkal rendelkeznek. Az egyik ilyen, a patakkel párhuzamos dombháton található a nagy kiterjedésű lelőhely, melynek korszaka közelebről nem meghatározott. A lelőhely Ny-i vége egyértelműen meghatározható, a dombháton keresztbe vágó Emse-patak partja jelzi annak határát. A vasúti nyomvonal belép a régészeti lelőhely területére az 591 hm szelvényénél, és egészen az 592 hm szelvényig annak területén halad tovább. A tervezett beruházás tehát veszélyezteti a régészeti lelőhely épségét. A lelőhely a magasabban fekvő szántott felszínen észlelhető volt.

Tószeg-dűlő (MRT 11. k., 22/5. lh.; RH-50 lh., KÖH 26327): A lelőhely Tura külterületén található, a vasútállomással szemben. A Galga É-i partján markáns, a mederrel párhuzamos elnyúló homokdombok találhatók. Egy ilyen magas dombon található nagy kiterjedésű lelőhely, területéről újkőkori és bronzkori települési emlékek ismertek. A lelőhely K-i vége egyértelműen meghatározható, a dombháton keresztbe vágó Emse-patak partja jelzi annak határát. A vasút nyomvonala a Galga egykori medrének É-i szélén halad, m-ekkel alacsonyabban, mint a lelőhelyet is magában foglaló domboldal. Turának az állomás környéki területe, noha alacsonyabb dombcskán található, mégis m-ekkel van alacsonyabban, mint a szemközti dombok. A domborzat alapján az is világos, hogy a vasút nyomvonala nem a lelőhelyet is magában foglaló dombon halad, hanem annak lábánál. A tervek szerint a vasút nyomvonala az 586 hm szelvénytől kezdve jelentősen módosul, az ívkorrekció miatt É felé tolódik el. Ezzel a nyomvonal belép a régészeti lelőhely területére az 588 hm szelvényénél, és egészen az 590 hm szelvényig annak területén halad tovább. A tervezett beruházás tehát veszélyezteti a régészeti lelőhely épségét. A lelőhely a magasabban fekvő szántott felszínen észlelhető volt.

SZALONTAI CSABA

367. Túrkeve határa (Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ő, Sza

Az „Örm K-1 és RAG Örm-2 gáz kutak bekötés” projekt keretében került sor 2011. március 13–15. között a nyomvonal

terepbejárására, aminek eredményeként három új régészeti lelőhelyet lehetett megfigyelni a település határában:

Az 1. (*Széles-hát-dűlő II., KÖH 76941*) és a 3. (*Toldi-kúti-földek III., KÖH 76945*) számmal jelölt lelőhelyeken szarmata, zömében jellegzetes szürke színű, korongolt edénytöröredéket, köztük perem-, alj- és fültöröredéket találtunk. Legkisebb területű volt és viszonylag gyér leletintenzitást produkált a 2. (*Toldi-kúti-földek II., KÖH 76943*) számmal jelölt, mindössze 6 db őskori, kézzel formált edénytöröredéket adó régészeti lelőhely. A felszíni leletszóródás alapján kiterjedése mindössze 20×30 m-es területre lokalizálható. A lelőhelyek történetileg összefüggésbe hozhatók a kissé távolabb fekvő, nagyobb kiterjedésű, 2010-es terepbejárásból ismert Toldi-kúti földek (KÖH 73945) szarmata korú településmaradvánnyal.

F. LAJKÓ ORSOLYA

368. Újfehértó, Saláta-tanya (Hadházi-átkötőcsatorna) (KÖH 79025)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, A, I

2011. november 14–17. között megelőző régészeti feltárást végeztünk Újfehértó D-i határában a Hadházi-átkötőcsatorna nyomvonalán. A régészeti felügyelet keretében 5 m szélességben, 0,5 km hosszan távolítottuk el a kukoricával „szennyezett” termőtalajt és humuszt. A K–Ny irányú átkötőcsatorna nyomvonalába két – egy ősi vízborította medencét kerítő – É–D futású homokhát esett. A feltárást során egy kora bronzkori, egy császárkori és egy késő népvándorlás kori település maradványait, összesen 40 objektumot tártunk fel.

A kora bronzkori település nyomaira – 6 élelem- és terménytároló gödörre – a szelvény K-i felében, a kb. 350–400 m széles homokhát gerincén és K-i felén bukkantunk. A régészeti jelenségek igen jól látható sötétszürke folttal jelentkeztek a homokos, helyenként világosszürke agyagos altalajban. Betöltésükben állatcsontot és a korszakra jellemző kézzel formált, házi kerámia töredékeit találtuk. Utóbbiak közül többnek az oldalát seprűmintával díszítették. Kiemelkedő leletnek tekintjük az 1. objektumban talált két kutyakoponyát és fél pár tülköt.

A másik, időben fiatalabb, 1100 éves települést a kései avarok hagyták hátra. Az egykori, falusi jellegű településnek 3 veremháza, 4 kemencéje és 7 élelemtárolásra használt gödre esett a szelvényünkbe. A házak egytől egyig lekerekített sarkú négyzet alakú folttal jelentkeztek. Alapterületük 15–25 m² közötti, a bejárattal szemben lévő fal tövében kis kőboltozatos kemence található. A házakban cölöplyukakat nem találtunk, így vélhetően fából ácsolt felmenő falakkal rendelkeztek. A település leletanyaga szegényesnek mondható. Az állatcsontok, vörös- és sötétszürke, korongolt, bekarcolt vonalakkal díszített korszótöröredékek mellett a kőkemencék kövei említhetők. A területen a műszeres leletfelderítés ellenére, fém tárgyakat nem találtunk.

A terület Ny-i végében kiástunk még egy császárkori gödröt. Tizenhárom gödör és 4 árok nem tartalmazott régészeti leletet. A területen végzett terepbejárás alapján mindkét település É-i és D-i irányban tovább folytatódik.

A leletek a nyíregyházi Jósa András Múzeumba kerültek.

Munkatársak: Kiss László ásatási technikus, Bacskai István fémdetektoros vizsgálat.

SCHOLTZ RÓBERT

**369. Újireg, Kalendárium-dűlő
(KÖH 78007)
(Tolna megye) Ő**

Torma István 1963-ban Újiregtől É-ra kiszántott középkori házak maradványait figyelte meg. 2011. április 4-én megpróbáltam azonosítani a lelőhelyet, de a falutól É-ra, a Kulcsár-patakba torkolló patak É-i felén csak kevés jellegtelen őskori cserepet találtam. A lelőhelyet átszeli az Iregszemcse és Újireg közti településhatár.

K. NÉMETH ANDRÁS

**370. Újvárfalva határa
(Somogy megye) R, B, LT, Kk, Kú**

2011 tavaszán többször végeztem terepbejárást a településen.

Bagoly-rét (KÖH 85807): A lelőhelyen 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

Malomárki-dűlő (KÖH 86601): Az Újvárfalva-Nadalostól K-re lévő lelőhely korábban nem volt ismert. A terület szinte teljesen sík, művelés alatt áll. A szántóföldet és a lelőhelyet K-i és Ny-i irányban is egy-egy vízfolyás határolja. Több korszak kerámiáját is megtaláltuk: urnamezős, badeni, Somogyvár-Vinkovci-kultúra, kelta, késő középkori vagy kora újkori, valamint találtunk még pattintott köveket, szilánkokat is. A területen nagyjából egyforma intenzitású volt a leletelőfordulás, főleg az őskori és kelta kori leletek voltak többségben, míg a középkori kerámia száma elenyésző.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Cserép Tamás technikusok, Deák Ferenc egyetemi hallgató.

VARGA MÁTÉ

**371. Üllés, Kossuth-dűlő, Szekeres-tanya
(KÖH 78385)
(Csongrád megye) Á**

Az Üllés és Zsana között épülő MOL-vezeték építése kapcsán 2011. december 8–12. között megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen. Az 1995-ben végzett régészeti terepbejáráskor Árpád-kori jellegű kerámiatöredékeket találtak a területen.

A most lehumuszolt terület elérte a 175 m²-t, ebből régészeti objektumokkal fedett 97 m² volt. Az 50–60 cm között változó humusztakaró alatt, a szürkésfehér homokos altalajon 5 objektumot, 5 árokszakaszt figyeltünk meg. Mindegyikből Árpád-kori leletanyag került elő.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

**372. Vaskút, Telek-dűlő
(KÖH 78195)**

(Bács-Kiskun megye) B

Balogh Zoltán helybeli lakos 2011. július 8-án átadta a főként Vaskút határában, fémkeresővel gyűjtött régészeti leleteket a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi szervezete munkatársának. Több mint 30 érmét, számos ezüst- és bronztárgyat, vasakat tartalmazott a leadott anyag. A gyűjtő számos kerámiát is felszedett, a bronzkortól az újkorig bezárólag, válogatás nélkül. Az anyag kb. harmada szarmata kori kerámia volt. Több tárgynak a lelőhelyét is be tudta azonosítani.

A leletanyag átnézése után kiszálltunk két lelőhelyre, ahol jelentősebb fémeket talált. Az egyik Vaskúttól D-re, a Telek-dűlő területén található, ahol főként bronzkori fémek kerültek elő. A terepbejárást során egy nagy kiterjedésű, intenzív bronzkori település nyomait lokalizáltam.

A másik lelőhely egy újabb telepítésű erdőben volt található, ahol korábban aranytárgyat és emberi csontokat is találtak. Itt nem észleltük régészeti jelenségnek a nyomát.

SZ. WILHELM GÁBOR

**373. Vaskút határa (Szélerőmű beruházás)
(Bács-Kiskun megye) Ő, Sza, N?, Á, Kö, Ú, I**

Az Alerion Vaskút Szélerőmű Kft. Vaskút belterületétől DK-re 12 szélkerékből álló szélerőművet tervez. A beruházó felkérésére végeztük el a terület régészeti felmérését, mely régészeti terepbejárásból (Kustár Rozália és Wilhelm Gábor vezetésével) és légi régészeti felderítésből állt (Czajlik Zoltán ELTE RTI). A fejlesztési érdekerület közelítőleg 7,85 km², ebből a 2011. szeptemberi és a novemberi bejárást során a fejlesztéssel érintett terület több, mint 80%-át bejártuk, miközben a szakmailag indokolt fejlesztési területeket mindkét terepbejárási szakaszban átvizsgáltuk. A megtelepedés lehetőségeit nyilván meghatározták a területet jellemző magas, hullámos terepfelületű löszvonalatok. A tervezett szélerőműpark területén jelenleg biztosan egy – korábbi, légi felderítés során ismertté vált – régészeti lelőhelyet ismerünk. Sajnos az őszi csapadékmentes időszak miatt a felszínt finom porréteg borította, ezért a régészeti lelőhelyek azonosítása igen nehézkes volt. Összességében a gyér leletanyag alapján 5 régészeti lelőhelyet azonosítottunk, melyeken őskori, szarmata, Árpád-kori és középkori megtelepedést feltételeztünk. A légi régészeti kutatás további két dombhátat jelölt meg régészeti érdekű területként. Az előzetes hatásvizsgálattal szerzett információk alapján több helyszínen szakfelügyeletet, két esetben pedig próbafeltárást javasoltunk. A régészeti kutatómunka részletes elemzése és összegzése a 2012. januárjában lezárt hatástanulmányban található.

Szélerőmű 1. lelőhely (KÖH 79823): A leletek kiértékelése során arra a meggyőződésre jutottunk, hogy az eredetileg 1-4. lelőhelyként jelölt jelenségek valószínűleg egy nagyobb kiterjedésű szarmata település és talán temető részei (jelen ismereteink alapján becsült lelőhely kiterjedése közel 150 000 m²). Ezt a korábbi feltételezést erősíti meg, hogy a 2011. november 25-i terepbejárást során is a feltételelesen jelölt területen, vagy annak szélén szedtünk fel régészeti leleteket (1–5. jelenség), sajnos azonban a kedvezőtlen terepbejárási körülményeknek köszön-

hetően azonban csak csekély számban, és a feltételezést nem erősíti meg a légi régészeti felderítés.

Szélerőmű 2. lelőhely (KÖH 79829): A korábban 5. lelőhelyként jelölt területen korábban előkerült középkori kerámia és újkori cseréplábas töredéke mellett állati állkapocs és cserép utal emberi megtelepedésre (konyhai hulladék?). A lelőhely becslött kiterjedése: 5 000 m².

Szélerőmű 3. lelőhely (KÖH 79833): A tervezett alállomás területén korábban bemért, 4. jelenségként jelölt, nagy folyami kavicsok közelében került elő a fémdetektor jelzésére egy bronzkeretes, vastüskéjű övcsat. Keltezése bizonytalan, de a kereten túlnyúló tüske és a hasonló folyami kavicsok mint kemencealapozás felhasználása (analógia: Harta, Freifelt lelőhely), nem zárja ki ezen jelenségek népvándorlás kori datálását. A lelőhely becslött kiterjedése: 6 000 m².

Szélerőmű 4. lelőhely (KÖH 79835): A korábban 6. lelőhelyként jelölt területen pattintott köeszköz, kovácsolt vasszeg, Árpád-kori és középkori kerámia, csontszilánk utal megtelepedésre. A lelőhely becslött kiterjedése: 1 500 m².

Szélerőmű 5. lelőhely (KÖH 79841): A korábban 7. lelőhelyként jelölt területen szarmata kerámia, orsókarika és patiscstörredék utal egykori településre. A lelőhely becslött kiterjedése: 3 200 m².

Szélerőmű 6. lelőhely (KÖH 79845): Légi felderítés során talajszíneződésként jelentkező, környezeténél magasabb "plató". Megtelepedésre alkalmas, de települési objektumokat nem sikerült megfigyelni. Területén gyűjtöttük 2011 szeptemberében az 5. és 6. sz., ismeretlen korú jelenséget.

Szélerőmű 7. lelőhely (KÖH 79849): A földtáttal párhuzamos homokvonulat talajszíneződésként látható a felvételen. Kiszélesedő részén a gyenge növényzeti jelek régészeti objektumokra utalhatnak. Területén gyűjtöttük 2011 szeptemberében a 2. sz., ismeretlen korú jelenséget.

KUSTÁR ROZÁLIA

374. Vaskút határa (Terepbejárás településrendezési tervhez) (Bács-Kiskun megye) Ő, Sza, A, Á

2011. március 26-án Vaskút településrendezési tervéhez kapcsolódó régészeti terepbejárásra került sor, mely érinteni kívánta a településrendezési tervben előirányzott fejlesztési területeket, és hitelesítette a korábban ismert, KÖH nyilvántartásban szereplő régészeti lelőhelyeket. A terepbejárás során az alábbi új régészeti lelőhelyeket regisztráltuk:

Földsánc közelében (KÖH 79781): A földvár közelében laposabb – mélyebb – fekvésű területen néhány őskori és Árpád-kori cserép. Kiterjedése bizonytalan.

Malomút (KÖH 79789): Környezetéből határozottan kiemelkedő, egykor három oldalról vizes területekkel körbefogott, kb. 80×200 m kiterjedésű lelőhely, mely valószínűleg átnyúlik az út D-i oldalára is. Szarmata település.

Várhelyi dűlő, Garai műút 1. (KÖH 79777): A belterülettől D-re, a garai műút mindkét oldalán tervezett fejlesztési területen. D-ről és K–Ny irányban maximális kiterjedését vízenyős területek jelölik ki, kiterjedése min. 100×300 m. Őskori, szarmata és avar település.

Várhelyi dűlő, Garai műút 2. (KÖH 79779): A fokozottan védett földszántól DNy-ra, környezetéből határozottan kiemelkedő, magasabb fekvésű területen gazdag leletanyagú szarmata és talán őskori telep.

Várhelyi dűlő, Garai műút 3. (KÖH 79785): Bizonytalan kiterjedésű Árpád kori település, min. kiterjedés 100×200 m.

KUSTÁR ROZÁLIA

375. Vatta, Bányaterület, IV. lelőhely (KÖH: 55318)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, N

A lelőhelyet 2006 tavaszán és őszén, a Mátrai Erőmű Zrt. bányaműveléséhez kapcsolódó terepbejárásokon azonosították a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai. A tőle 300 m-re folyó Csincse-patakot Ny-ról kísérő, környezetéből jól érzékelhetően kiemelkedő magaspart É-i lejtőjén és annak lábánál, a Csincse árterében helyezkedett el. A terület próba- és megelőző feltárására 2011. szeptember 16. – november 30. között került sor. A lelőhely É-i és K-i részén, a Csincse árterében kis méretű, kerek, népvándorlás korinak meghatározott foltok jelentkeztek. A feltárási terület DK-i szélénél, a magaspart É-i lejtőjén összesen 12, a mezőgazdasági munkálatok és a természetes erózió által erősen bolygatott, igen rossz állapotú késő bronzkori urnasír került elő.

Munkatársak: Kalli András és Tutkovics Eszter

SIMON LÁSZLÓ

376. Vatta határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, LT, Sza, Á

A Mátrai Erőmű Zrt. bükkábrányi bányája fejlesztési üteméhez igazodva 2011-ben örökségvédelmi hatástanulmány készítése során Bükkábrány, Csincse és Vatta közigazgatási határában 391,3 ha nagyságú területen végeztünk terepbejárást. E területet érintő régebbi bejárásokkal együtt összesen közel 162 ha kiterjedésű területen dokumentáltunk régészeti lelőhelyeket. A rendkívül intenzív régészeti érintettségre a térség földrajzi viszonyai adnak magyarázatot: a Bükk-hegységben eredő Csincse-patak markáns magaspartjain szinte mindenhol és minden időszakból megtalálhatóak az emberi megtelepedés nyomai.

2011 áprilisában, augusztusában és októberében, összesen 9 munkanapon a Miskolci Egyetemmel együttműködve végeztük a terepbejárásokat. Az őszi kontrollbejáráson a Mátrai Erőmű Zrt. 10 munkatársa is részt vett. Összesen 9 új régészeti lelőhelyet figyeltünk meg, számozásuk a 2006. évben készült örökségvédelmi hatástanulmány eredményeihez illeszkedik.

Eszti-dűlő és Tagosok birtoka dűlő (Bükkábrány, Bánya, XIV. lelőhely; KÖH 16067): A repce betakarítása után, tárcsázott felületen megismételt terepbejárás során nagy kiterjedésű, összefüggő területen, egyenletes szóródással újkőkori és római császárkori (szarmata) település maradványai kerültek elő: obszidián pengetőredékek, paticsok, jellegzetes újkőkori kerámialeletek mellett a késő császárkori korongolt, szürke és téglapiros kerámiaanyag jelzi az itt található régészeti lelőhelyet.

Az 1950-es években még Mezőkereszteshez tartozó területen (MASZOLAJ II. telepen) kora vaskori edénytöredékek kerültek elő.

Nagy-rét-dűlő 1., Tagosok birtoka (Bükkábrány, Bánya, VIII. lelőhely; KÖH 78431): A Nagy-rét dűlő Ny-i területén a Csincse magaspártján, áthúzódva a Tagosok birtoka-dűlőbe, mintegy 1620 m hosszán, 100–200/500 m szélesen intenzív, É–D hossz tengelyű régészeti lelőhely figyelhető meg a jól látható felszínen, amelynek kiterjedése – a Tagosok birtoka területén kiszélesedve – követi a domborzati vonalakat. A leletanyag sűrűsödése közvetlen a magaspárt szélén jellemző. A lelőhely ÉK-i sarka a munkaterületen kívülre esik, és minden bizonnyal folytatódik a dűlőút É-i oldalán található Telek-oldal-dűlőben is, de ennek bejárása nem volt feladatunk. E terület elnevezése (Telek-oldal-dűlő) középkori eredetű, így itt majd számítani kell középkori telepnyomokra is. A leletanyag a neolitikumba és nagyobb része a rézkorba sorolható, ezen kívül a római császárkorra keltezhető korongolt szürke és téglapiros oldaltöredékek, orsógombok, valamint szórványosan késő Árpád-kori edénytöredékek kerültek elő.

Nagy-rét-dűlő 2. (Bükkábrány, Bánya, IX. lelőhely; KÖH 78435): A magaspárt alatt a dűlő Ny-i sávja már a Csincse mentén húzódó mélyebb fekvésű öntésterület. Ezen belül egy kisebb, kb. 30 m átmérőjű, a környezetéből kissé kiemelkedő körben, a magaspárton talált leletekkel (VIII. lelőhely) azonos anyagú (neolit és rézkori) leletanyag utal településmaradványra. A lelőhelyek elkülönítését a kettő között meglévő mélyedés indokolja.

Nagy-rét-dűlő 3., Tagosok-birtoka (Bükkábrány, Bánya, X. lelőhely; KÖH 78437) A Nagy-rét-dűlő DNY-i és a Tagosok birtoka ÉNY-i területén szintén az alacsonyan fekvő sávban, egy földút által kettészelt lelőhelyen, a magaspárti anyaggal megegyező, újkőkori és rézkori leletanyag, a lelőhely D-i részén ugyanezek császárkori és Árpád-kori edénytöredékekkel együtt kerültek elő egy kerekded felületen. Előkerülésük, lokalizálásuk tény, de ebben az esetben előkerülésük a magaspárti leletek (VIII. lelőhely leletei) lemosódásával is magyarázható.

A terepbejárásokon részt vettek a Miskolci Egyetem hallgatói P. Fischl Klára vezetésével, továbbá Kalli András, Tutkovics Eszter, valamint a Herman Ottó Múzeum ásatási technikusai és a Mátrai Erőmű Zrt. munkatársai.

PUSZTAI TAMÁS – SIMON LÁSZLÓ

Vácrátót határa (Pest megye)

Harasztpusztától délre (KÖH 87917): A lelőhelyen 2011-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Vácrátót 36. lh. (KÖH 34875): A lelőhelyen 2011-ben és 2013-ban végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

377. Vámospércs, Lapos

(KÖH 63976)

(Hajdú-Bihar megye) U, Á, I

2009-ben Örökségvédelmi Hatástanulmány készítéséhez végzett terepbejáráson Szilágyi Krisztián Antal, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának régésze lokalizálta a lelőhelyet, amelyen késő középkori kerámiatöredékeket talált.

2010. december 3-án próbafeltárást végeztem a területére tervezett beruházást megelőzően. A próbafeltárás pozitív eredményét követően 2011. április 20. és július 6. között végeztük a megelőző feltárást (hrs.: 476/13). Összesen 63 objektumot tártunk fel, melyekhez 154 stratigráfiai egységet rendeltünk. Az objektumok jelentős része sérült a talajművelés következtében.

Napfényre került a forrásokban először 1295-ben említett település, az Árpád-kori Vámospércs/Pércs/Bélpércs. Azonban nem a beruházással érintett terület magasabban fekvő részén, hanem a talajvizes, mélyebb területen. Feltártunk 4 Árpád-kori, félig földbe mélyített épületet, 1 cölöpszerkezetes épületet, valamint a hozzájuk tartozó tárológödörket, kerítőárkokat. A házak irányítása É–D, mindegyikben találtunk kemencét, amely két esetben a DNY-i, két esetben pedig a DK-i sarokban helyezkedett el. A tetőszerkezet alátámasztására szolgáló függőleges cölöpök helyeit minden esetben megtaláltuk, a 22/29 sz. ház esetében a tető megújításával(?) kapcsolatba hozható cölöpcserére utaló nyomot is észleltünk. A lelőhely magasabban fekvő K-i részén cölöpszerkezetes épületek nyomait figyelhettük meg, a mélyszántás okozta „rombolás”, valamint a leletanyag hiánya miatt azonban ezeket teljes bizonyossággal nem köthetjük az Árpád-kori településhez. Ugyanitt 2 szétszántott, szabadon álló kemencét is találtunk.

Előzetesen 31 objektum datálható az Árpád-korra, 1 az újkorra, 1 a középső neolitikumra. Huszonnégy objektumból nem került elő keltező értékkel bíró leletanyag, így ezek hovatarozása egyelőre nem tisztázott. Hat objektum keltezése a leletanyag tisztítása után lesz lehetséges.

Munkatársak: F. Csutak Tünde, Juhász László, Szabó Nóra technikusok (Déri Múzeum).

SZELEKOVSKY MÁRTA

378. Várdomb, Újberek, Köves-telek (Decs 9)

(KÖH 90997)

(Tolna megye) R, LT, Ró, A

A Szekszárd és Várdomb közötti *limesszakaszon* 2010-ben végzett terepbejárások kapcsán figyeltünk fel az újbereki majorságtól ÉÉK-re lévő mocsaras területen, a kissé kiemelkedő hátton, a havas talajon is jól látható téglatöredékekre, kövekre. Megfigyeléseink pontosítására a hóolvadás után, 2011. március 11-én terepbejárást végeztünk a területen. A szántott, de még nem tárcsázott felszínen a kövek és tégladarabok mellett már kerámiatöredékeket is nagy számban találtunk. A felszíni leletek alapján a római kori lelőhely kiterjedését K–Ny-i irányban kb. 60 m-re, É–D-i irányban 40 m-re becsüljük. A begyűjtött téglák között *tegula*, *imbrex*, *later* és *tubus* darabjai is voltak. Igen változatos a kerámiaanyag is: díszített (futó állatokat ábrázoló és kettős *medallionos*), valamint díszítetlen *terra sigillata*

oldaltörödékek, márványos festésű edények, dörzstál és füstölőtál töredékei mellett nagy számban gyűjtöttünk be szürke házi kerámia-törödékeket is. A területről egy ép térdfibula és két tűtartótörödédek, néhány ólomdarab és egy ezüstérem került elő. A feltárt leletanyag alapján a 2–3. századra datálható épület állhatott itt. A felszíni leletek alapján azonban típusa teljes biztonsággal egyelőre nem határozható meg. Elhelyezkedése és mérete alapján akár örtorony, akár kisebb villa is lehetett.

A fenti területtől DK-re, a meandert követő partoldalon, galambszürke, simított felületű és bekarcolt hullámvonalakotéggel díszített, avar kori kerámia-törödékek voltak, DNY-ra pedig kelta edénytörödéket és egy kemence erősen átégett paticsos omladékát figyeltük meg. A római kori leletek mellett nagy számban került elő késő rézkori kerámia is, amelynek szórásképe arra mutat, hogy az őskori lelőhely minden irányban túlnyúlik a római korin.

BORUZS KATALIN – SZABÓ GÉZA

379. Várong határa (Tolna megye) Ő, Kö

Csárdai-dűlő (KÖH 77997): A Somogy-szil és Várong között É–D irányban folyó patak K-i ágába K-ről torkolló mellékág Ny-i felén, az országúttól D-re kb. 100 m-re néhány 10 m hosszúságú óskori cserepet találtam.

Temető környéke, Régi temető (KÖH 23168): A régi temetőben 2003-ban több, egymás mellett fekvő, középkorinak tartott téglát figyeltem meg. 2011. március 24-én ettől K-re, a patak felé eső, részben füves, részben bokros területen sok téglát, habarcsot és kötőrmelékét találtam, ami immár biztosan a középkori templom helyét jelzi. A templomhelytől K-re és D-re kb. 1 m mély, rézsűs part húzódik, ahol szintén sűrűn található omladék és embercsont is.

Munkatárs: Takács Melina régészhallgató (ELTE).

K. NÉMETH ANDRÁS

380. Vásárosnamény, Perényi-tanyától D-re (M3-219. lh.) (KÖH 51395)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, Á

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építéséhez kapcsolódóan 2010. július 12.–2011. november 24. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat/Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ elvégezte a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai 2005-ös terepbejárásából ismert régészeti lelőhely feltárását. A lelőhely Vásárosnaménytől DNY-ra található, keresztülzseli a 41-es sz. főút. Az autópálya egyik csomópontja érintette a lelőhelyet, amely a 39 982 m²-nyi felületen elvégzett kutatás eredményeként jóval nagyobbak bizonyult a terepbejárásakor megfigyeltéknél. A terület a feltárás kezdetéig intenzív mezőgazdasági művelés alatt állt. A lelőhely Ny-i részén sávosan szántóföldi növény-, illetve gyümölcsstermesztés folyt, a K-i részén részlegesen akác- és nyárfaerdő állt. A mezőgazdasági tevékenység (mélyszántás, talajlazítózás és erdőművelés) eredményeként a régészeti jelenségek bolygatott állapotban, némely részeken

(elsősorban az egykori erdők alatt) szinte teljesen megsemmisülve kerültek elő.

A lelőhely legkorábbi megtelepedési fázisát szörványos, a neolitikumra datálható településrészlet jelzi. A feltárt neolitikus településjelenségek döntően nagy méretű agyagkitermelő gödörök. A jelenségek tekintélyes mennyiségű kerámiaanyaga az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához köthető.

A lelőhely Árpád-kori objektumai egy, a 12–13. századra keltezhető településrészletet hoztak napvilágra. A feltárás során 24, ágasfás-szelemenés tetőszerkezetű, félig földbe mélyített lakóház, 2 kút, több különböző funkciójú gödör, verem került feltárássra. A lakóházak többsége méret és szerkezet tekintetében a kor megszokott lakóépületeihez igazodik. Feltűnő a településszerkezet vonatkozásában az árkok és külső kimenetek, kemencebokrok teljes hiánya. A feltárt jelenségek szótan, kisebb csoportokat alkotva helyezkednek el, feltehetően az egykori nyírvizekkel tagolt, magasabb térfelületen elhelyezkedve. A leletanyag alapján a települést a 13. század folyamán elhagyják. Az előkerült leletek többségét a kerámiaanyag teszi ki. Ezek a korszak szokványos edénytípusai. A jelentős számú fémlelet (általános mezőgazdasági és háztartási eszközök töredékei) mellett viszonylag nagy a vassalak mennyisége. Ez utóbbi leletanyag típus minden bizonnyal a helyi gyepvasérc feldolgozásának mellékterméke. Vasművészetre utaló objektumok (kohók, kovácsműhelyek stb.) azonban nem kerültek elő.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Berecz Barbara, Magyar Csaba, Majerik Vera, Nicklas Larsson régészek; Bernáth László, Cservenákné Kasza Edit, Erdei Krisztina, Farkas Gábor, Kovács Zoltán, Szász Csaba, Reszler József Péter technikusok.

KISS CSABA

381. Vép, Kodály Z. u. 17. (172/19 hrsz.); Felső kert, Vasút utca (KÖH 51134)

(Vas megye) Ő, V, Ró

2011. augusztus 16-án szakfelügyeletet láttunk el az ingatlanon, ahol családi lakóház építéséhez kapcsolódó földmunkák zajlottak. A VMK-KÖI szakhatósági állásfoglalás alapján a földmunkák csak régészeti megfigyelés (szakfelügyelet) mellett végezhetők.

Az építési területen már korábban megtörtént a humuszolás, kb. 20 cm földet távolítottak el, majd mészcserépekkel kijelölték a falak vonalát. A lakóház bruttó területe 205 m², külső falai kb. 20×10 m hosszúak, továbbá 3 db keresztfal lesz a területen. A külső falakat 40 cm széles, a belsőt 30 cm széles kanállal ásták, az árkok mélysége 80 cm.

A markolás folyamán 2 db régészeti objektum került elő, amelyek feltárása és dokumentálása a földmunka ideje alatt megtörtént. Az 1. objektum a majdani épület Ny-i zárófalától Ny-ra, a terasz alapfalának É–D-i irányú árkában, a terasz DNY-i sarkától 2 m-re került elő. A jelenség a metszetfalban 250 cm hosszúságban látható. A sárga altalajba vájt objektum fekete humusz betöltéséből 2 db őskori (Hallstatt-kultúra) kerámia, valamint 1 db téglát került elő. A 2. objektum a ház

Ny-i zárófalától K-re, az első É–D-i irányú keresztfal 30 cm széles alapárkában került elő. A jelenség a keresztfal É-i végében, kb. 170 cm hosszúságban és 80 cm mélységben látható. A sárga altalajba ásott gödör fekete humusz betöltéséből őskori (Hallstatt-kultúra) kerámia került elő. A két objektumon kívül néhány őskori és római kori szórvány kerámia került elő a korábban lehumusztolt felületen.

A feltárt objektumokról és a belőlük előkerült leletekről fényképes és szöveges dokumentáció készült.

Munkatárs: Horváth András.

KISS PÉTER

382. Vése, Merke-pusztá határa (Somogy megye) Ő, U?, B, Ró, Á, Kk

2011. december 9-én terepbejárást tartottunk a település É-i, tapsonyi határhoz közeli részén. Azokat a területeket jártuk be, ahol a KÖH 49478 számmal jelölt, Tapsony, Merke-pusztától D-re nevű lelőhely valós helye lehet. A bejárást szántásban, viszonylag jó észlelési viszonyok között tudtuk végezni. Nagyjából 2,5 km hosszan jártuk be a Marót-völgyi-csatorna melletti területet.

Merkei-dűlő 1. (KÖH 80607): A középkori – a késő Árpád-kortól a késő középkorig terjedő – lelőhely nagyjából követi egy domb vonalát és a szomszédba is áthúzódik. A határai viszonylag jól lehatárolhatóak voltak.

Merkei-dűlő 2. (KÖH 80609): Az előbbi területtől D-re, két kisebb területen sűrűsödve néhány középső bronzkori kerámiát találtunk.

Merke-pusztai-dűlő 1. (KÖH 80603): Főleg középkori (13–14. századi) kerámiát találtunk, de több őskori – feltehetőleg DVK – kerámia és egy kövesség is volt itt. A lelőhely É-ra és K-re folytatódhat, ám ezek a részek nem voltak bejárhatóak.

Merke-pusztai-dűlő 2. (KÖH 80605): Egy helyen egy kiszántott objektumban római kerámiát találtunk. Feltételezhetjük, hogy a római lelőhely a víz felé, K-re folytatódik, de ez a terület nem volt bejárható.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Stunya Péter.

MOLNÁR ISTVÁN

383. Villány, Arceter szántó (KÖH 55164) (Baranya megye) U, R

2011 szeptemberében befejeztük a villányi elkerülő út nyomvonalába eső lelőhely teljes felületen történő megelőző feltárását. A 2010-ben Voicsek Vanda (KÖSZ) által megkezdett feltárás⁹⁵ a lelőhely K-i irányú bővülése miatt nem lehetett befejezni. 2011-ben rendeletmódosítás miatt a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága végezte el a kibővült terület feltárását. Ennek során feltártuk a dombtető Ny-i szélén található íves vonalvezetésű kerítőárkot, és az attól K-re előkerült 11 gödröt. A gödröknek az erózió és az intenzív földművelés miatt csak az alsó

25–40 cm-es szegmense maradt meg, csekély leletanyaggal. Megállapítottuk, hogy a lelőhely nem folytatódik K-i irányban. A dombtetőn jelentkező jelenségritkulás köszönhető egyrészt a már említett erózióknak, ill. a felület lelőhelyen belül elfoglalt periférikus helyzetének.

A leletanyag a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságának Régészeti osztályára került.

KOVALICZKY GERGELY

384. Visonta határa (Heves megye) Ő, Pa, R

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, a Dobó István Vármúzeum 2010. augusztus 31. és 2011. április 30. között kutatási terv keretében terepbejárásokat végzett a Mátra D-i részén. Cél a 2004–2007 közötti időszakban azonosított régészeti lelőhelyek műszeres bemérése, további – elsősorban őskori – lelőhelyek feltérképezése a Mátrában, a tervátásra alkalmas lelőhelyek felmérése.

Az Ugrai-patak bal partján, a Karácsondi-határra-járó-dűlőn, a mezőgazdaságilag megmunkált pleisztocén teraszon 3 gyűjtési pont volt. Kb. 10×10 m-en gyűjtöttünk pattintott kőveket és őskori kerámiákat. Az 1. és a 3. gyűjtési pontokon szórványosan lehetett gyűjteni a pattintott kőveket (ősor, felső paleolit, *Karácsondi-határra-járó-dűlő 1. és 3. lh., KÖH 77201*), a 2. gyűjtési ponton a pattintott kővek mellett őskori kerámia is volt (*Karácsondi-határra-járó-dűlő 2. lh., KÖH 77203*).

A 3-as sz. főút mellett, a mezőgazdaságilag megmunkált pliocén-pleisztocén hegylábi felszínen 2 szórványos leletkoncentrációjú gyűjtési pontunk volt. Pattintott kőveket (ősor) gyűjtöttünk (*Visonta 4. és 10. lh., KÖH 77207 és 77217*).

A Csókás-dűlőben mezőgazdaságilag megmunkált pliocén-negyedidőszaki hegylábi felszínen, egy eróziós völgy oldalai mentén 6 gyűjtési pontot regisztráltunk, 205–215 m tengerszint feletti magasságon. Az 1–5. gyűjtési pontokon szórványosan pattintott kőveket gyűjtöttünk (*Csókás-dűlő 5–8., 11. lh., KÖH 77209, 77211, 77213, 77215, 77219*). A 6. gyűjtési ponton a földúton a talajerózió hatására vörös színű okkerdarabok kerültek a felszínre.

A Hosszú-Berek, Borhy-patak-völgy jobb partján, a külfejtéses szénbánya Ny-i részén, a pliocén-negyedidőszaki hegylábi felszínen, 180–200 m tengerszint feletti magasságon 3 gyűjtési pontunk volt. Az 1. gyűjtési ponton a bodrogkeresztúri kultúrához tartozó kerámia került elő (*Visonta 12. lh., KÖH 77221*). A 2–3. gyűjtési pontokon pattintott kőveket (ősor) találtunk (*Hosszú-Berek 13–14. lh., KÖH 77223, 77225*). Egy nagy kiterjedésű vízmosás mellett, a pliocén-negyedidőszaki hegylábi felszínen szórványosan pattintott követ (ősor) regisztráltunk.

Visonta külterületén, a 3-as sz. főúttól D-re egy hosszan elnyúló eróziós völgy K-i oldalán, a szőlőműveléssel megmunkált pliocén-negyedidőszaki hegylábi felszínen 3 gyűjtési pontunk volt. Az 1. gyűjtési ponton szórványosan pattintott őskori kővek (*Visonta 16. lh., KÖH 77233*), a 2. gyűjtési ponton őskori pattintott kővek és kerámia (*Visonta 17. lh., KÖH 77235*), a 3. gyűjtési ponton közepes leletkoncentrációjú, felső paleolit jellegű pattintott kővek gyűjthetők (*Visonta 18. lh., KÖH*

95 RKM 2010, 406.

77237). Egy kis vízmosás mentén a külfejtéses szénbányától kb. 1 km-re egy gyűjtési ponton őskori pattintott kövek (*Visonta 15. lh., KÖH 77227*) voltak.

Konzulens: Dr. Mester Zsolt egyetemi adjunktus (ELTE Régészettudományi Intézet).

Munkatársak: Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila, Kecskeméti Daniella, Fodor László (Dobó István Vármúzeum).

GUTAY MÓNIKA

385. Vitnyéd, Kishely-dűlő (KÖH 35956)

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró

A 05/22 hrsz.-ú telken kialakítandó mezőgazdasági tároló építéséhez, továbbá a tereprendezéshez kapcsolódó régészeti szakfelügyeletet végeztünk 2011. június 22-én, az épület alapjainak kiásásakor. A sávalapozás alapárkai a már korábban lehumuszolt területen készültek kb. 80 cm szélességben és 80–100 cm mélységben. A humusz alatti réteg vörös kavics, egyes helyeken ez alatt sárga agyagréteg látszott. A humusz és a kavicsréteg határa nem mindenhol volt egyenletes, helyenként a humusz mélyebben volt. Egy helyen látszott beásás, egy kisebb gödör, régészeti lelet nem volt benne.

A területet övező kerítés és a leendő épület között É–D-i irányban húzott közműárokban régészeti jelenséget szintén nem tapasztaltam. Ugyanez volt a helyzet a tó (tűzivíztároló) és a beépítendő terület mellett álló földdepók É-i oldalán K–Ny-i irányban húzódó ároknaál is.

A tó Ny-i, DNY-i partját bejárva azt tapasztaltam, hogy a kialakított rézsún, ahova növényeket telepítettek, továbbá a tó partján kb. 2 m szélességben a felszínen nagy mennyiségű, a késő bronzkorra tehető kerámiatöredék feküdt. Ezek mellett egy kisebb római kori kerámiatöredéket is találtam. A töredékekből két zacskóra valót behoztam a múzeumba, a többit a helyszínen hagytam. Ezek a töredékek már nem eredeti helyükön találhatóak, a tó kialakításával hozható összefüggésbe odakerülésük. A tótól D-re fekvő földdepókban szintén jelentős mennyiségű kerámiatöredék fordult elő.

Úgy tűnik, a régészeti leletek zömmel a humuszból kerültek elő, a lelőhelyet ezen a részen a talajművelés már megsemmisítette.

GABRIELI GABRIELLA

386. Zalacsány, Tilaji útelágazás (KÖH 39689)

(Zala megye) Á, Kk

A 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáival párhuzamosan végzett régészeti szakfelügyeletet az MNM NÖK, melynek során már 2010 őszén jelentkeztek a lelőhelyhez tartozó objektumok.⁹⁶ 2011. július 30-án a 31+460 – 31+470 km-sz.

között az út bal oldala mellett egy nagyobb régészeti jelenség, majd a 31+116–31+134 km-sz. között a bal oldali pályatest elbontásakor két objektum került napvilágra. Az útépités munkáival haladva szeptember 26-án az út jobb oldala mellett, a 31+040–31+070 km-sz. között, a rézsú szedése közben bukantunk újabb régészeti érintettségekre.

A régészeti szakfelügyelet keretén belül elvégzett leletmentés során kibontott objektumok (gödör, cölöphely, tűzhely, kemence, verem) egy középkori település jelenségei. Közülük kiemelhetőek a kemencék, melyeket egykor a Zalacsányi-patak melletti domboldalba vájtak be. A kerekded, vörösre átégett szélű kemencék közül vannak megújított sütőfelületűek, valamint a jobb hőtartás céljából kerámiatöredékekkel kirakott aljűak is. Az egyik kemence bontása során nem a szokásos apró edénytöredékeket tapasztaltuk a felületben, hanem nagyobb darabokat, perem-, oldal- és aljtöredékeket. A restaurálás során ezekből majdnem egész edényeket tudtak összeállítani.

Az objektumokból Árpád-kori és késő középkori leletanyag, kerámiatöredékek, állatsontok és két 12. századi ezüstdénár került napvilágra.

Megállapítottuk, hogy a régészeti lelőhelyet a 76-os sz. út kettévágja, a mostani rekonstrukcióhoz kapcsolódó földmunkák a 31+060–31+470 km-sz. között érintették. Ez nagyobb kiterjedésre utal, mint azt a korábbi adatok mutatták.

A geodéziai felmérést a MNM NÖK II. sz. Regionális Iroda múzeumi geodétái, Földi Áron és Kovács Zoltán végezték. A leletanyagot az Archeolore Kft. restaurálta.

Munkatársak: Eke István régész, Spolár Erika terepi asszisztens.

TOKAI ZITA MÁRIA

Zalaegerszeg-Kaszaháza, Papharaszti I. (KÖH 18908)

(Zala megye)

A lelőhelyen 2011–2012-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2012. év jelentései között.

STRAUB PÉTER

387. Zalalövő, Belterület és Vár (Deák F. u. 5–7.) (KÖH 21274 és 39795)

(Zala megye) Ró, Tő

2011. július 27.–augusztus 19. között megelőző régészeti ásatást folytattunk Zalalövön, a 482 hrsz.-ú ingatlanon, az óvoda épületének bővítését megelőzően, annak kertjében, 180 m²-es felületen. Az építkezés beruházója Zalalövő Önkormányzata, az ásatás kivitelezője a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, amely Redő Ferencet bízta meg az ásatás vezetésével és biztosította a technikai segítséget.

Az óvoda területén, amely az „L munkahely” megnevezést kapta, az első szelvényeket 1976-ban Cserményi Vajk ásta. Aztán mintegy 10 évvel ezelőtt, a tornaterem építését megelőzően, szintén volt szakfelügyelet jellegű ásatás az irányításommal. Annak a szondának a neve L2 mh. volt. A 2011-ben feltárandó terület É–D-i irányban 17,50 m, K–Ny-i irányban 8,50 m, a neve L3 mh. Az L3 mh.-tól K-re alig néhány m-re volt a T3

⁹⁶ RKM 2010, 407.

mh., ahol 1988–1989-ben azokat a török kori falalozás-nyomokat találtuk, melyek aztán a levéltári kutatások fényében a lövői vár alapjainak minősültek.

A felületet szelvényei a következőképp kerültek számozásra: a szelvényrendszer É–D-i tengelye két félre osztja a területet (4,25-4,25 m), K–Ny-i irányban pedig 5 m hosszú téglalapot alakítottunk ki, amelyek közül a legdélebbi töredékméret. Az így létrejött 8 szelvény a DNy-i sarokban lévőől kezdve az A/I, A/II, B/I, B/II, C/I, C/II, D/I, D/II jelöléseket kapta. Szondákkal dolgoztunk még azon a területen is, amelyet E/II-nek neveztünk volna, ha teljes terjedelmében feltárhatjuk. Az A/I, B/II, C/I, D/II szelvényeket teljes terjedelmükben feltártuk, az A/II, B/I, C/II, D/I szelvényekben tanúfalakat hagytunk. Ez a rendszer lehetővé tette, hogy az É–D-i főtéglány, illetve három K–Ny-i metszet teljes legyen, azaz ne mutakozzon bennük a tanúfalak okozta dokumentációs veszteség.

A felület feltárása során két korszak leletanyagát és rétegeit dokumentálhattuk.

A legfelső réteg a török kori kis őrvárnak a pusztulása során keletkezett omladék volt, amelyben nagyon gazdag leletanyag, elsősorban kályhaszemek és kályhacsempék, valamint kerámiaanyag volt. A pusztulás nyilvánvaló tűzvisszel is együtt járt, mert a pusztulási réteg anyagát kiégett paticcs, elszenesedett gerendák és lécek alkották. A kerámiaanyagon kívül vaseszközök, üvegablakszemek is voltak ebben a rétegben, és két ezüstédnár. Mindkettőt a 17. század végére keltezhetjük (1670 és 1699 közé), azaz a hódoltság legutolsó éveire.

A pusztulási réteg alatt a vár utolsó korszakának padló, falalozásai, bejárata, udvarának részei kerültek elő. A korábbi ásatások (T3 mh) és a levéltári adatok elemzése arra enged következtetni, hogy a megelőző ásatás a vár Ny-i részéből tárt fel egy szakaszt. Megtaláltuk a vár egy bejáratát a Ny-i oldalon, és a bejáratot É-ről és D-ről határoló helyiségeket. A bejárat, vagy „kapuköz” egy 4,5 m széles K–Ny-i irányú objektum, amely a rajta való haladás irányára merőlegesen, szorosan egymás mellé fektetett gerendákkal van burkolva olyan hosszan, amilyen hosszan épület határolja É és D felől. Feltehetően ezen a szakaszon teteje, mennyezete is lehetett, mert az elszenesedett gerendákat téglatörmelék fedte, és ez az építőanyag csak ezt a területet jellemzi. Amikor a kapuközből kiérünk a vár udvarára, a felület burkolata kőre változik. Az itt használt kőanyag a római épületekben is használt gyepvas. Ebből épült az innen alig 30 m-re K-re feltárt, 4. századi, padlófűtéses római ház is.

A kapuközt É-ről és D-ről kb. 60 cm széles falak határolják, amelyek anyaga fa zsaluzat közé döngölt tömésfal. Az É-i traktusban az e fal mögötti területen két helyiség van, amelyek között 1,5 m széles folyosót találunk. A K-i, tehát az udvar felé eső nagyobb helyiségben kályha állt, amelynek kályhaszemeit nagy mennyiségben tártuk fel itt. A kályhaszemek közelében, ill. alattuk textilmaradványok (szőnyeg?) is voltak. E helyiségtől K-re, már az udvaron sok kerek ablakszemet találtunk egy kisebb területen (D/II szelvény), feltételezhető tehát, hogy e helyiségnek, vagy esetleg egy föllette lévőnek az udvar felé üvegablaka volt. A Ny-i oldalon lévő helyiségeknek sajnos csak a belső szélét tudtuk megfigyelni, mert azok külső széle a megátható felület határain kívül esett. A kapuköztől D-re eső területen is helyiségek voltak, melyek padlóin sok ke-

rámia került elő, de az átható felszín legdélebbi részein modern beásások tönkretették a török kori padlókat.

A török kori szintek alatt, leginkább a vár udvarához tartozó felületen (C/II-D/II), kisebb részben az A/II szelvényben is megtaláltuk a római kor rétegét is, ami ezen a területen igen vékony, max. 10–15 cm-es réteg volt a stratigráfiában. Épített objektum nem tartozott hozzá, csak mint járósínt (csak a D/II szelvényben), ill. a járósínhez tartozó planírozási réteg jelentkezett. Anyaga szép 3–4. századi római anyag volt, szürke házi kerámiával, tárolóedényekkel, festett piros edényvel, germániai *terra sigillatával*, dörzstállal, mázas dörzstállal, méccsessel. Az anyag a markomann háborúk utáni időtől, a 4. század első évtizedéig keltezhető.

Munkatársak: Simmer Lívია régész, Császár Renáta, Takács László, Savanyú Bálint és Bíbor István régésztechnikusok.

REDŐ FERENC

388. Zalavár, Vár-sziget (MRT 1. k. 59/20. lh., KÖH 12527) (Zala megye) Ka, Á, Kk, Kú

A Magyar Nemzeti Múzeum támogatásával, NKA pályázatból fedezett kutatás 2011-ben két felületen folyt, összesen 925 m²-en.

Nyugati felület: A Hadrianus zárandoktemplom, illetve a Keresztelő Szent János templomtól Ny-ra nyitott szelvénytörzs É-i részén a már tavaly észlelt, illetve részben kibontott telepjelenségek feltárását befejeztük. Innen D felé haladva, a 2009-ben feltárt szelvénytörzs Ny-i széléhez csatlakozva nyitottunk meg egy újabb É–D-i irányú szelvénytörzset, amely 8, egyenként 5×5 m-es szelvényből áll. A felületen különböző korú telepjelenségeket bontottunk ki, a feltárást azonban csak a két legészakibb szelvényben tudtuk befejezni. Az egymásra-, illetve egymásba rétegződött objektumok (tárolóvermek, földfelszíni- majd faoszlop-szerkezetes épületek, paliszád) tanúsodnak arról, hogy a 9. századi település életének hat évtizede alatt a településszerkezet itt többször, lényegesen módosult. A változások nem függetleníthetők a település jelentős központtá válásától. Az egyes rétegek gazdag és változatos kerámialeletanyaga (köztük egy új, „dudoros falú”, polírozott anyagból készült edénytípus) a keltezés finomítását segíti, egyben bizonyítja a lakosság összetételének (és igényeinek) módosulását is. A 9. századi rétegsort a Ny-i felület É-i részén – a szántás alatt – egy Árpád-kori tereprendezési réteg zárja.

A palánkkal övezett Árpád-kori megyeközpont területén, kisebb Árpád-kori objektumok mellett a szelvénytörzs D-i szakaszán, a 10 m széles, és egyelőre ismeretlen hosszúságú, faszerkezetes raktárépület feltárása kezdődött el. Az épület belsejében részben kibontott hatalmas méretű tárolóverem egyrétegű, Árpád-kori leletekben kiemelkedően gazdag betöltése a településszerkezetnek a 12. század folyamán bekövetkezett, jelentős módosulására utal.

A szelvénytörzs D-i utolsó szelvényének DK-i sarka a 2009-ben megnyitott felületekhez csatlakozik. Folytatólag a 2006. évi feltárás Ny-i széle mentén nyitottunk további 4 szelvényt, melyekben feltártuk egy kora újkori téglalapépület-, valamint a késő középkori külső palánk É-i szakasza középső bástyájának

maradványait. A bástya fekvése megerősítette a középkori épületegyüttes korábbi lokalizációjának helyességét. A bástya cölöphelyei átvágták egy épület ÉK-i sarkának törmelékekkel viszszatöltött alapárkát. Az alapárok felett Árpád-kori kerámiával keltezett réteg húzódtott. Az alapozásmaradvány ismert méretei: 8 m (É–D)×2,8 m (K–NY). Körülötte sírok egyelőre nem jelentkeztek, így világi használata valószínűsíthető, építése a stratigráfia és a topográfia alapján a 9. századra tehető.

Déli felület: A Hadrianus templomtól D-re, a “homokgödör” É-i szélének meghatározására, és a még megmaradt középkori temetőrészletek feltárására (a tavaly már részben megnyitott) 45 m hosszú és 5 m széles szelvényt sorban dolgoztunk, melyhez D felé 15 m hosszú szakaszon további 3 szelvényt csatlakoztattunk. A területen a 9. századi Mária templomhoz, illetve 11. századi utódához, a Szent Adorján bencés kolostortemplomhoz tartozó Karoling- és Árpád-kori sírokat és a homokbányászással bolygatott sírtöredékeket találtunk. Bolygatatlan középkori temetkezéseket találtunk azokban a szelvényekben is, amelyek a korábbi ásatások során készült dokumentáció alapján a homokgödör területére esnek. Hitelesítettük az 1954. évi feltárás két szelvényét is (É38, É39). A kutatás során több helyen elértük a homokgödör “valós” szélét, de maradtak olyan szakaszok is, amelyeknél még nem jutottunk el a sírok szintjéig, azaz nem tudtuk megállapítani, hogy milyen mértékben sérültek meg a sírok és a náluk korábbi vagy későbbi telepjelenségek.

Munkatársak: Gergely Katalin PhD hallgató; Bajkai Rozália, Blay Adrien, Kondé Zsófia, Kovacsóczy Bernadett, Pánczél-Bajnok Katalin, Varga Anna régészhallgatók.

SZÖKE BÉLA MIKLÓS – RITOÓK ÁGNES

389. Zirc, ciszterci apátság (MRT 4. k. 81/2. lh., KÖH 9874) (Veszprém megye) Á, Kk, Kú

2011. július 13. és augusztus 16. között ásatást végeztünk a középkori kolostorépület K-i szárnyánál és a középkori templom-épület K-i részénél. Célunk a 2007-ben feltárt és helyreállított K-i kolostorszárny környezetének tisztázása volt, a Hümpfner Tibor által 1912–13-ban végzett kutatások hitelesítésével. A munka során feltártuk a K-i kerengőt, a sekrestyét, a D-i keresztházat a két D-i mellékszentéllyel, valamint a négyzetet, a szerzetesi kórus és a főszentély D-i felét.

Az ásatáson 3 szelvényt nyitottunk. A 2011/I szelvényt a templom négyzete, a D-i keresztház É-i fele, a főszentély és D-i első mellékszentély felett; a 2011/II szelvényt a D-i második mellékszentély, a D-i keresztház D-i fele és a sekrestye helyén; a 2011/III szelvényt a K-i kerengőfolyosó, a D-i mellékhajó két K-i boltszakasza a szerzetesi kórus D-i felének területén.

A szentélyzáradék és a keresztház falainak csak a kiszedett alapozási árka került elő, a keresztház Ny-i falának és a kórusnak az alapozásai azonban fennmaradtak. A templom járószintje mindenhol nyom nélkül elpusztult.

A szentélyekben és a keresztházban nem találtunk sírokat utaló nyomokat. A DNy-i négyzetei pillér és a hosszház első D-i pillére között 2 sírgödört tártunk fel. A D-iben 1, az

É-abbiban 2 egymásra temetett csontváz feküdt. A D-i sírban koporsószőg és sűrűn egymás mellé helyezett, pálcá alakú rézveretekkel díszített öv került elő. E sírokkal egyvonalban a D-i hosszházfal mentén egy üres sírgödört találtunk. Ezt metszette egy Ny-abbra ásott sír, ami a hosszház falpillér-alapozásához igazodva kissé É-abbra helyezkedett el. Ez utóbbi sírgödörben is 2 egymásra temetett csontvázat tártunk fel.

A K-i kerengő területén végzett ásatás feltárta a kerengő D-i határfalát. A kerengőfal D-i sarka jó állapotban maradt meg. A kerengőfal É-i végét nem tudtuk pontosan megállapítani. A kerengőfal építési korát a fal habarcsából előkerült 2 db Zsigmond-*parvus* határozta meg. A kerengőfolyosó területén két 2007-es kutatóárkot tisztítottunk ki.

A kerengő területén több sír került elő. A 2007-ben nyitott É-ábbi kutatóárokban fóliával letakarva bennmaradt egy sírcsoport. Itt 5 sír került elő, 3 többé-kevésbé teljes, 2 töredékes állapotban. A legészakabbi (18/a) sírban rézrozztás bőrv és bőrtársoly maradványai kerültek elő. A 2007-es D-i kutatóárok-tól É-ra nagy méretű, kissé íves alaprajzú, mély, kora újkori beásást találtunk. D-i végében a sárga altalajba állított vaskapa került elő. A beásás 2 sírt is elpusztított, amelyeknek csak a koponyateteje maradt meg. A beásás feltehetően a kolostor 18. századi bontásakor keletkezett kincskereső gödör volt. A szelvényi D-i végének közelében egy nyitott színszerű épület 2 négyzetes téglapillérét tártuk fel. A megtalált alapozások valószínűleg ahhoz a kis kerti építményhez tartoztak, amelynek tetőzete még látható Hümpfner Tibor 20. század eleji fényképfelvételén a barokk kerítésfal mögött.

Összefoglalva 2011-es kutatásunk eredményeit, kimutathatjuk, hogy a Zirci apátsági templom szentélyfejének alaprajza nagyjából megegyezett a Hümpfner Tibor által feltételezett, hagyományos, keresztházas, 2-2 mellékszentélyes ciszterci templomtípusával. A templom és a kolostor azonban nem egyetlen építési szakaszban készült el. Elsőként a templom alapozása, és vele együtt a keresztház és a szentélyek felmenő falai készültek el. Az építkezés a szentélyekkel indult, ezt folyamatosan követte a D-i keresztház építése, amellyel egy időben már hozzákezdtek a K-i kolostorszárny munkálataihoz is. Az építés második szakaszában, de még a 13. században épültek meg a templom hosszházának felmenő falai a már kész alapozáson, a főhajó pillérsora a Ny-i négyzeti pillérekkel együtt, ill. a pillérek által tartott keresztház-, négyzet- és hosszházboltozat. Ebben az időben alakíthatták ki a D-i szerzetesi kaput és mellette a D-i keresztház Ny-i falához simuló *armáriumot* is, melyet később átépítettek, továbbá a K-i kolostorszárny emeleti *dormitóriumából* a templomba vezető lépcsőt. Ugyancsak ehhez az építési szakaszhoz tartozhat, vagy még későbbi a D-i keresztház tengelyében a templombelsőben álló ismeretlen funkciójú falpillér, ill. a kolostorudvar D-i zárófala. A 13–14. században a kolostornak bizonyosan nem volt kőfalú kerengője. A K-i kerengőfolyosó udvari fala egyértelműen Zsigmond király korából származik. A D-i mellékhajóból és a kerengőből előkerült, veretes övekkel eltemetett halottak arra vallanak, hogy a késő középkorban a templomban és a kerengőben egyaránt temetkeztek világi személyek.

A 18. században, közvetlenül a templom és a kolostor bontását követően épül fel a barokk hátsó kolostorkert kerítésfala, és egy hozzá kapcsolódó nyitott szín. A kerítés építéséhez nagy mennyiségben használták fel a templom bontott köveit.

BUZÁS GERGELY

390. Zsámbok, Hosszú-mezsgye (Szennyvíztelep) (MRT 11. k. 28/15. lh., KÖH 26536) (Pest megye) U, LT, Sza, A, H?, Á, Kú

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010 novembere és 2011 júliusa között szennyvíztisztító telep építését megelőző feltárást végzett a Vácszentlászló és Zsámbok határán fekvő Hosszú-mezsgye és a Hajta-patak DNY-i oldalán elterülő Kásá-tető határrészekben. 2010. november és december hónapokban 81 kutatóárok segítségével meghatároztuk a megelőző feltárást területét, majd 2011 januárjától júliusáig több mint 6 hektárnyi területet tártunk fel.

Az első szakaszban a Hajta-patak DNY-i oldalán elterülő sávra összpontosítottunk (Vácszentlászló 035 hrsz.). A próbafeltárási eredményeként jól megfigyelhető volt, hogy két nem összefüggő telep nyomait találtuk meg. A megelőző feltárást így a sáv ÉNy-i és DK-i sarkára irányult. A DK-i sarokban egy Árpád-kori telep részlete került elő. Jól megfigyelhető volt a település struktúrája: a patak párhuzamos és merőleges vízvezető árkok egymás mellett elhelyezkedő gazdasági egységeket különítettek el. Ezekben az egységekben házak, tárológödrök, kemencék és egy kút került elő. A terület patak felé eső részén a magas talajvízszint miatt több objektumot sem tudtunk teljesen feltárni. A kibontott objektumokban a korszakra jellemző gyorskorongolt fehér kerámiatöredékek, orsógombok, valamint állatsont és őrlőkövek kerültek elő.

A terület ÉNy-i szélén egy szarmata telep nyomait – több házat és tárológödröket, egy kemencebokrót és egy nagy méretű agyagnyerőgödört – találtuk meg. A leletanyagban a gyorskorongolt sötét házi kerámia mellett a kézzel formált fazekak töredékei, orsógombok is előfordultak.

A patak É-i oldalára eső (Vácszentlászló 037, Zsámbok 076/61 hrsz.), a terület patak párhuzamos részén a próbafeltárási eredményei alapján a teljes sávban lelőhelyet lokalizáltunk. Itt egy kelta és egy szarmata telep objektumait találtuk meg. Ezek eloszlása nem egységes, a szarmata korszakba sorolható jelenségek a sáv ÉNy-i felében jelentkeztek, így feltételezhetően összefüggnek a patak túlsó oldalán feltárt teleppel. A kelta és szarmata telepet jól elkülönítette a patak párhuzamosan futó kettős árokrendszer, amely csak a szarmata részen volt megfogható. A sáv közepétől DK-i irányban eltűntek a szarmata objektumok és megjelentek a kelta objektumok, amelyek a feltárást határáig folyamatosan jelentkeztek. Ezen a teleprészen csak nyomokban mutatkoztak a patakra merőleges és azzal párhuzamos árkok. Ezeken kívül a telepekre jellemző házak, külső kemencék, tárológödrök valamint több vörösre égett, négyzetes alakú gödör is előkerült. Ez utóbbiak funkciója bizonytalan, feltételezhetően ércpörkölő gödrök voltak, de fémmegmunkáló műhely nem került elő. A leletanyagra a gyorskorongolt, polírozott tálak, grafitos fazekak jellemzők.

Az objektumok között két sír is feltártunk. Az egyik egy erősen rongált kelta női sír volt lignit és bronz karpereccel. A másik a késő avar korszakba sorolható női sír, melyben a váz mellett pár dinnyemag alakú gyöngy és egy bronz fülbevalópár töredékei kerültek elő.

A szarmata és a kelta telep találkozásánál nem tudtunk pontos megfigyeléseket tenni, mivel oda a 17. században egy malom, valamint több feltételezhetően hozzá tartozó gazdasági épületet építettek. A gazdasági épületek alapját és falazatának egy részét, valamint a malom facölöpjeinek nagy részét is megtaláltuk, amikből kiderült, hogy az első építési fázisa az 1660-as évekre datálható.

A feltárt terület legintenzívebben települt része a Hosszú-mezsgye DK-i oldala és dombháta volt. Itt fokozatosan megszűntek a kelta jelenségek, megjelentek viszont egy középső neolitik és egy feltételezhetően 9–10. századi telep objektumai. A középső neolitik (zselizi kultúra) telepobjektumai (számos gödör, cölöpszerkezetes ház, körárok) a sáv K-i felén sűrűsödtek. A leletanyagban a kézzel formált, nagy méretű hombárok és tárolóedények töredékei dominálnak, de ezek mellett megjelenik a karcolt és festett finomkerámia is. A feltételezhetően a 9–10. századba sorolható telep objektumai a sáv középső felén és Ny-i oldalán jelentkeztek. A telepet házak (vált és kőpakolós kemencékkel) és tárológödrök alkották. A telep leletanyagban igen szegényes volt, kevés, gyenge minőségű, kézzel formált, levágott peremű fazéktöredék és kövek kerültek elő.

Az eddigiektől elkülönülve a terület É-i sarkában egy 13 síros temetőrészlet is feltártunk. A temető minden sírját kirabolták, de a bennük maradt mellékletek alapján (D alakú, lehajló tuskájú bronzcsat, kétoldalas csontfésűk, nyílhegyek, borostyán kardgomb) és a meglévő torzított koponyák alapján az 5. századba sorolhatók.

Összegezve: a Vácszentlászló 035, 037 hrsz.-ú és a Zsámbok 076/61 hrsz.-ú területeken végzett megelőző feltárást 61 321 m²-t érintett, ezen összesen 853 objektumot tártunk fel. A területen 3, egymástól független lelőhelyet lehet lokalizálni, a legnagyobb kiterjedésű a Vácszentlászló 037 hrsz.-ú és a Zsámbok 076/61 hrsz.-ú telkeken található, ami a korábban terepbejárások alapján ismert Zsámbok 15. lelőhellyel azonos. A feltárást két újabb lelőhelyre is fényt derített, amelyek a Vácszentlászló 035 hrsz.-ú terület ÉNy-i és DK-i részén találhatók.

Munkatársak: Patay Róbert régész, Liebhaber Réka, Márkus Balázs, Papi József, Szabó Emese, Szrnka Attila Várkonyi Diána technikusok.

FARKAS ZOLTÁN

Korszakmutató
Index of Periods

A mutatóban szereplő szám a lelőhely sorszámát jelöli.
Numerals in the index show the No. of archaeological site.

- ŐSKOR** 1, 14, 16, 21, 36, 39, 66, 67, 71, 82, 86, 87, 90, 98, 99, 102, 103, 109, 110, 117, 118, 120, 123, 124, 136, 139, 141, 146, 154, 164, 176, 179, 185, 189, 193, 195, 198, 201, 202, 209, 210, 211, 214, 215, 219, 220, 221, 225, 229, 242, 247, 249, 252, 253, 260, 264, 266, 270, 272, 288, 291, 298, 306, 307, 308, 320, 321, 346, 349, 367, 369, 373, 374, 379, 381, 384
- Őskőkör** 1, 69, 70, 103, 116, 127, 128, 141, 261, 265, 327, 384
- Újkőkör** 7, 16, 17, 19, 20, 26, 48, 52, 55, 56, 59, 63, 69, 77, 79, 82, 84, 88, 96, 99, 113, 114, 115, 116, 121, 124, 127, 135, 136, 138, 139, 143, 152, 163, 167, 173, 176, 179, 185, 187, 189, 202, 207, 210, 211, 213, 219, 222, 230, 246, 249, 251, 258, 264, 273, 284, 289, 307, 319, 322, 366, 376, 377
- alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája (AVK)** 51, 52, 83, 175, 203, 215, 258, 288, 297, 327, 380
- AVK tiszadobi csoport** 83, 88, 114, 124, 185, 327, 328
- bükki kultúra** 83, 88, 124, 327, 343, 364
- dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája (DVK)** 15, 48, 75, 108, 115, 139, 156, 174, 188, 262, 307, 321, 349
- Keszthely-csoport** 108
- kottafejes kerámia kultúrája** 48, 108
- Körös-Starčevo-kultúra** 16, 20, 23, 115, 179
- lengyeli kultúra** 12, 15, 17, 75, 115, 307, 383
- Sopot-Bicske-kultúra** 307
- szakálháti csoport** 319
- tiszai kultúra** 319
- zselizi kultúra** 41, 48, 108, 307, 390
- Rézkor** 3, 17, 24, 42, 48, 59, 77, 84, 115, 138, 144, 175, 176, 210, 213, 238, 249, 250, 258, 284, 324, 329, 361, 364, 376, 378
- badeni kultúra** 17, 20, 45, 75, 83, 88, 92, 115, 124, 136, 139, 143, 150, 160, 179, 192, 208, 215, 284, 307, 319, 349, 370
- Balaton-Lasinja-kultúra** 108, 231, 307, 356
- bodrogkeresztúri kultúra** 115, 384
- bolerázi kultúra** 15, 42, 311, 338
- lengyeli kultúra** 108, 188, 307, 383
- ludanicei csoport** 108
- tiszapolgári kultúra** 52, 115, 167, 179
- tűzdelt barázdás kerámia kultúrája** 15, 134
- Bronzkor** 7, 10, 12, 16, 23, 30, 34, 38, 41, 46, 47, 54, 59, 63, 67, 69, 73, 79, 83, 88, 89, 92, 96, 98, 104, 109, 115, 126, 127, 129, 130, 136, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 163, 165, 173, 179, 185, 187, 188, 189, 190, 200, 202, 209, 210, 211, 215, 219, 232, 246, 249, 251, 265, 272, 273, 274, 275, 283, 284, 285, 289, 307, 312, 318, 319, 326, 329, 330, 333, 335, 336, 351, 352, 356, 366, 368, 372, 375, 382, 385
- füzesabonyi kultúra** 358
- Gáta-Wieselburg-kultúra** 338
- Gáva-kultúra** 110, 115, 212, 245
- halomsíros kultúra** 77, 108, 115
- kisapostagi kultúra** 15, 107, 136, 139, 289, 307
- koszideri kor** 108
- Kyjatice-kultúra** 352
- Makó-kultúra** 19, 115
- mészbetétes edények népe kultúrája** 9, 17, 193, 307
- nagyrévi kultúra** 115
- Somogyvár-Vinkovci-kultúra** 139, 192, 307, 370
- Szaniszló-kultúra** 258
- urnamezős kultúra** 12, 15, 17, 42, 67, 108, 115, 136, 188, 241, 253, 307, 310, 370
- Vatya-kultúra** 73, 115, 160, 257
- Vaskor** 8, 16, 27, 48, 75, 77, 91, 105, 109, 146, 190, 262, 265, 289, 312, 336, 352
- Hallstatt-kultúra** 27, 42, 108, 335, 381
- La Tène-kor** 7, 12, 15, 16, 17, 27, 41, 42, 68, 75, 87, 96, 108, 115, 118, 139, 146, 156, 160, 182, 191, 192, 194, 198, 261, 274, 284, 285, 307, 329, 370, 378, 390
- szkíta-kor** 16, 32, 89, 108, 109, 146, 189, 219, 247, 335
- Vekerzug-kultúra** 284

RÓMAI KOR 8, 9, 15, 17, 21, 27, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 56, 64, 74, 75, 76, 78, 86, 104, 107, 108, 111, 118, 119, 139, 152, 153, 154, 156, 158, 168, 169, 170, 171, 184, 192, 193, 220, 229, 237, 240, 266, 271, 272, 274, 278, 281, 287, 300, 308, 309, 311, 323, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 349, 365, 378, 381, 382, 385, 387

germán (római/császári kori barbár, germán) 88, 297, 330

hun kor 156, 349, 361

szarmata (római/császári kori barbár; római kori barbár, szarmata; szarmata; szarmata kor) 4, 5, 7, 16, 19, 20, 23, 24, 50, 51, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 65, 77, 83, 89, 96, 100, 109, 110, 113, 114, 115, 120, 121, 146, 149, 150, 160, 163, 167, 173, 179, 197, 199, 200, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 226, 230, 232, 245, 247, 249, 252, 254, 258, 259, 265, 283, 284, 294, 298, 319, 351, 357, 360, 361, 367, 368, 373, 374, 376, 390

NÉPVÁNDORLÁSKOR 46, 54, 59, 82, 87, 89, 90, 108, 122, 125, 126, 209, 210, 242, 250, 251, 261, 307, 317, 346, 373, 375
avar/avar kor 5, 16, 17, 19, 48, 50, 59, 77, 94, 108, 109, 115, 139, 143, 149, 150, 164, 179, 180, 200, 226, 238, 289, 302, 318, 344, 349, 359, 363, 368, 374, 378, 390

germán, langobárd 108

Karoling-kor 9, 388

HONFOGLALÁSKOR 13, 49, 50, 149, 329, 355, 390

ÁRPÁD-KOR 4, 5, 6, 7, 8, 9, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 26, 27, 34, 37, 39, 41, 42, 49, 50, 52, 54, 55, 63, 65, 69, 77, 80, 81, 84, 85, 89, 90, 92, 95, 96, 100, 102, 109, 110, 115, 118, 127, 133, 135, 136, 139, 140, 145, 146, 147, 149, 151, 154, 161, 162, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 181, 183, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 195, 197, 198, 199, 205, 207, 208, 209, 210, 215, 217, 218, 224, 228, 230, 233, 243, 246, 248, 249, 250, 252, 256, 260, 262, 263, 266, 269, 270, 274, 275, 277, 278, 282, 283, 285, 289, 292, 293, 295, 296, 306, 307, 309, 314, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 330, 332, 334, 335, 343, 348, 349, 350, 353, 357, 361, 365, 371, 373, 374, 376, 377, 380, 382, 386, 388, 389, 390

KÖZÉPKOR 2, 3, 7, 11, 21, 31, 34, 42, 48, 54, 56, 57, 58, 67, 76, 78, 93, 97, 99, 101, 102, 108, 111, 131, 132, 135, 136, 137, 139, 142, 145, 146, 148, 155, 166, 172, 173, 177, 184, 185, 193, 202, 215, 219, 223, 225, 227, 234, 235, 237, 242, 244, 249, 250, 255, 261, 267, 270, 273, 276, 278, 279, 280, 283, 284, 288, 289, 291, 307, 309, 315, 316, 330, 333, 334, 335, 349, 353, 354, 357, 373, 379

Késő középkor 3, 7, 18, 20, 21, 23, 33, 34, 37, 53, 62, 69, 72, 81, 82, 95, 96, 99, 109, 115, 152, 155, 157, 160, 161, 163, 178, 181, 182, 186, 188, 191, 192, 196, 198, 202, 204, 205, 209, 210, 211, 217, 218, 221, 223, 224, 228, 233, 236, 252, 253, 256, 268, 274, 277, 278, 279, 286, 292, 293, 295, 301, 303, 305, 306, 307, 309, 313, 314, 317, 320, 327, 328, 330, 331, 332, 334, 340, 343, 348, 351, 353, 361, 362, 370, 382, 386, 388, 389

ÚJKOR 4, 7, 12, 16, 34, 54, 81, 82, 87, 89, 95, 104, 125, 126, 127, 146, 164, 173, 178, 179, 192, 204, 214, 223, 224, 232, 258, 276, 277, 278, 281, 283, 291, 304, 317, 320, 329, 331, 351, 357, 361, 373

Kora újkor 11, 16, 21, 27, 29, 33, 34, 36, 39, 58, 65, 67, 69, 72, 78, 80, 81, 96, 104, 106, 112, 126, 133, 149, 152, 155, 173, 178, 181, 182, 184, 186, 193, 196, 198, 199, 202, 208, 210, 216, 217, 221, 224, 232, 239, 268, 269, 270, 274, 277, 278, 286, 299, 304, 307, 309, 313, 317, 320, 327, 328, 331, 332, 335, 340, 343, 353, 361, 362, 370, 388, 389, 390

Török kor 3, 21, 28, 34, 35, 39, 80, 278, 280, 320, 387

ISMERETLEN KOR 4, 12, 15, 16, 25, 26, 27, 28, 31, 42, 48, 50, 82, 91, 109, 127, 144, 159, 163, 167, 176, 179, 190, 194, 195, 197, 199, 206, 209, 210, 242, 243, 245, 257, 267, 275, 281, 289, 325, 345, 346, 347, 349, 366, 368, 373, 377

Szerzői névmutató
Index of Authors

A mutatóban szereplő szám
a lelőhely sorszáma jelöli.
*Numerals in the index show
the No. of archaeological site.*

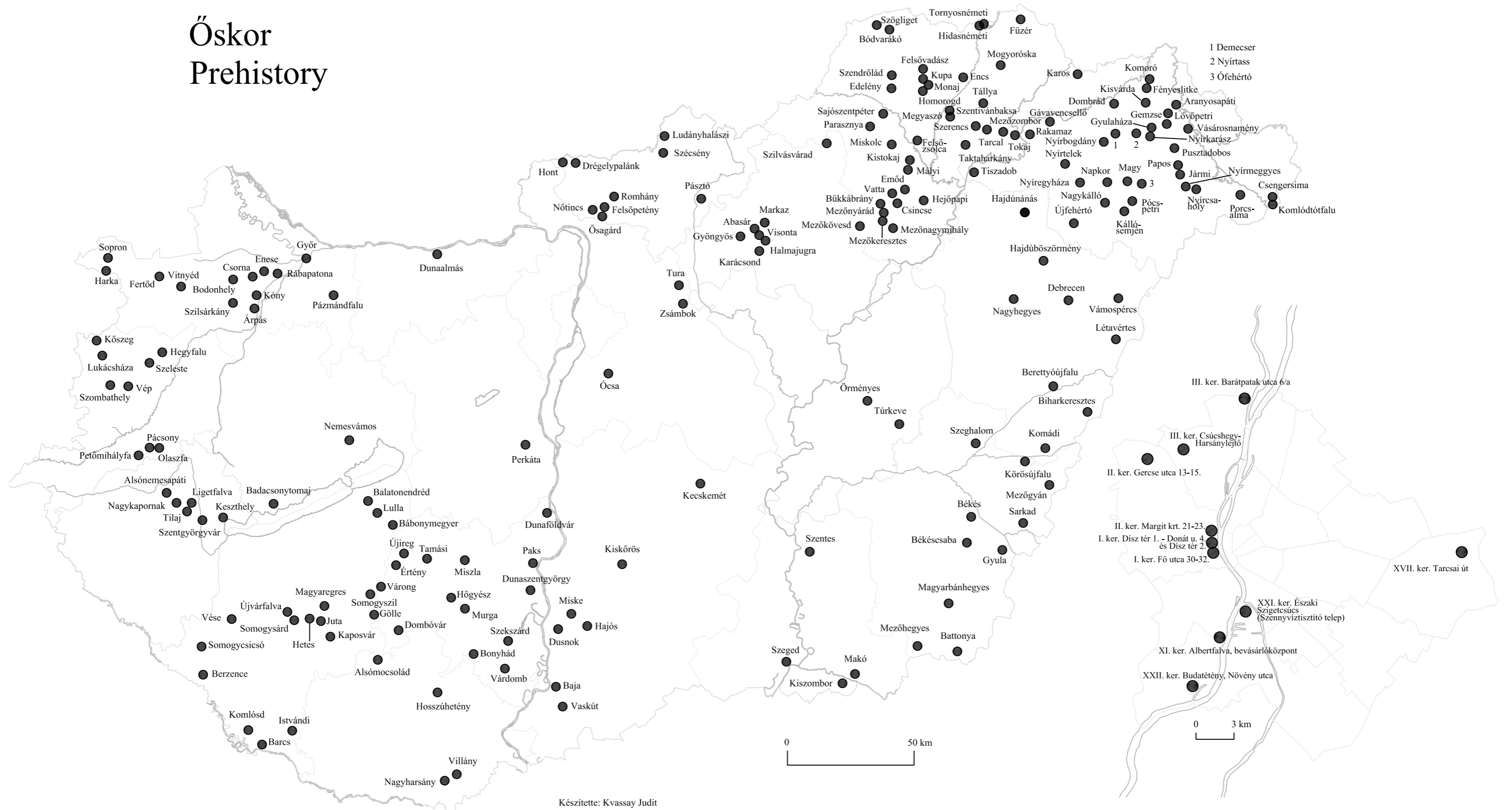
Anderkó Krisztián	44	Ilon Gábor	108
Balogh Csilla	324	Istvánovits Eszter	247, 252, 288
Barna Judit, P.	152	Jakab Attila	22, 68, 98, 164, 228, 232, 244, 251, 358
Bede Ádám	165, 196, 199, 325	Jankovics Norbert	29
Bencze Zoltán	39	Kalli András	51
Benda Judit	34, 36, 37	Kiss Csaba	380
Benedek András	6, 180, 197, 199, 371	Kiss Csaba Kálmán	92, 175
Benkhard Lilla, B	182	Kiss Péter	151, 338, 339, 341, 381
Berecz Barbara	143	Kiss Virág	38
Beszédes József	45	Knipl István	115
Béres Mária	65	Koós Judit	89, 124
Bíró Szilvia	8, 27, 56, 158, 287, 335	Koppány András	29
Bocsi Zsófia	113, 114, 167, 230	Kovaliczky Gergely	18, 64, 227, 229, 263, 383
Borbély Zsuzsanna	208	Kovács Katalin	273
Borhy László	8, 27, 171	Kovács Loránd Olivér	274
Boruzs Katalin	205, 378	Kováts István	80
Budai-Balogh Tibor	43	Körösői Zsolt	22, 194, 232
Buzás Gergely	277, 389	Kővári Klára	344
Csengeri Piroska	83, 88, 126, 185, 222, 233, 327, 328	Kulcsár Gabriella	257
Cséki Andrea	258, 285	Kulcsár Valéria	199
Csirke Orsolya	28, 240	Kustár Rozália	215, 373, 374
Czövek Attila	31	Lajkó Orsolya, F.	260, 317, 367
Dani János	19, 114	Larsson, Nicklas	147, 284
Duffy, Paul R.	23	Lassányi Gábor	41
Eke István	9	Láng Orsolya	40
Farkas Csilla	253, 266, 275	László János	71, 255
Farkas Zoltán	390	Lengyel György	214, 351
Fischl Klára, P.	122, 214, 346, 351	Liska András	195
Fülöp András	305	Lovász Emese	89, 140, 218
Füredi Ágnes	50	Lukács József	143, 144, 194, 264
Füzesi András	258	Magyar Károly	33
Fűköh Dániel	12	Majcher Tamás	269, 270
Gabrieli Gabriella	78, 91, 117, 159, 239, 309, 310, 311, 312, 385	Majerik Vera	284
Galkó József	83	Makoldi Miklós	172, 297, 322, 330, 361, 362
Gallina Zsolt	16, 179, 209	Medgyesi Pál	25
Gábor Olivér	74	Melis Eszter	106
Gál Viktor	96, 212, 294, 343	Merva Szabina	80
Gáti Csilla	279	Miskolczi Melinda	55, 79, 82, 120, 121, 202, 216, 243, 286, 360
Giber Mihály	221	Mladoniczki Réka	119, 337, 339, 340, 341, 342
Guba Szilvia	11, 87, 190, 242, 261, 291, 316, 333	Molnár Attila	8, 27
Gulyás Gyöngyi	16, 179, 195, 209	Molnár István	93, 138, 139, 192, 198, 306, 350, 382
Gutay Mónika	1, 103, 116, 141, 201, 384	Mordovin Maxim	69, 127, 331, 332
Gyucha Attila	23, 319	Mrenka Attila	191, 338, 342
Hajdú Melinda	32, 203, 207, 213, 219, 364	Nagy Andrea	176
Havas Zoltán	42	Nagy Erzsébet	303, 304
Héczey-Markó Ágnes	305	Nagy Marcella	118, 321
Honti Szilvia	193	Nagy Márta, L.	358
Hornok Péter	133, 151, 178, 181, 182, 299, 337	Németh András, K.	2, 14, 53, 57, 66, 86, 97, 101, 102, 111, 131, 132, 137, 142, 148, 166, 177, 220, 225, 234, 235, 236, 237, 308, 314, 315, 349, 354, 369, 379
		Németh Péter Gergely	123, 136
		Nyerges Anita	339

Nyékhelyi Dorottya, B.	34, 35	Toldi Zoltán	7, 54, 99, 110, 135, 173, 189, 238, 246, 249, 250, 251, 259, 283
Ottományi Katalin	100, 323	Tompa György	135, 238, 246, 250, 259, 283
Paluch Tibor	5, 199	Tóth Anikó	34, 49
Pap Ildikó Katalin	182, 299, 300	Tóth István Zsolt	129, 276, 278, 280, 281
Parditka Györgyi	23	Tóth János Attila	72, 76, 184
Parkinson, William A.	319	Tóth Krisztián	297
Patay Róbert	257	Tutkovics Eszter	51
Pesti Krisztina	84, 176	Türk Attila	324
Petkes Zsolt	12	Varga Máté	17, 193, 256, 307, 370
Pető Zsuzsa Eszter	233	Varga Sándor	4, 197, 200
Pintér-Nagy Katalin	199	Varga Zsuzsanna	285
Pintye Gábor	7, 54, 99, 110, 135, 173, 189, 194, 204, 238, 246, 248, 249, 250, 251, 259, 283, 357	Vályi Katalin	318
Polányi Tamás	257	Vándor László	81, 155
Polgár Péter	105, 107, 206, 289	Vári Anita	24, 95, 226
Prander Péter	267, 271, 302, 334	Virág Zsuzsanna, M.	48
Pusztai Tamás	52, 55, 353, 376	Vizi Márta	62, 320
Rainer Pál	112, 268, 301, 313	Wilhelm Gábor, Sz.	10, 77, 149, 160, 161, 183, 186, 363, 372
Rajna András	365	Zandler Krisztián	69, 70, 127, 128, 290, 332
Rácz Miklós	181	Zatykó Csilla	21
Rácz Tibor Ákos	50, 223, 345		
Redő Ferenc	387		
Regenye Judit	241		
Repiszky Tamás	282		
Ritoók Ágnes	388		
Rózsa Zoltán	254		
Schmidtmayer Richárd	255		
Scholtz Róbert	63, 144, 145, 146, 245, 368		
Simon László	51, 52, 55, 89, 207, 375, 376		
Simon Zoltán	221		
Simonyi Erika	85		
Sipos Carmen	12, 15, 134, 174, 192, 306		
Somogyi Krisztina	195		
Somogyvári Ágnes	94, 150, 162		
Straub Péter	153, 156		
Szabó Gábor, V.	272, 336, 352		
Szabó Géza	30, 67, 73, 75, 130, 262, 348, 378		
Szabó László, D.	20, 26, 58, 60, 61, 355		
Szalontai Csaba	46, 90, 122, 214, 247, 252, 288, 329, 346, 347, 351, 366		
Szarka József	196		
Szatmári Imre	109, 179, 195, 298		
Számadó Emese	168, 169, 170, 171		
Szelekovszky Márta	59, 187, 377		
Székely György, V.	13, 359		
Szolyák Péter	163, 265		
Szörényi Gábor András	125, 217, 292, 293, 295, 296		
Szőke Béla Miklós	388		
Takács Károly	104, 157, 224		
Teichner, Felix	8, 27		
Terei György	47		
Tokai Zita Mária	3, 154, 188, 231, 326, 356, 386		

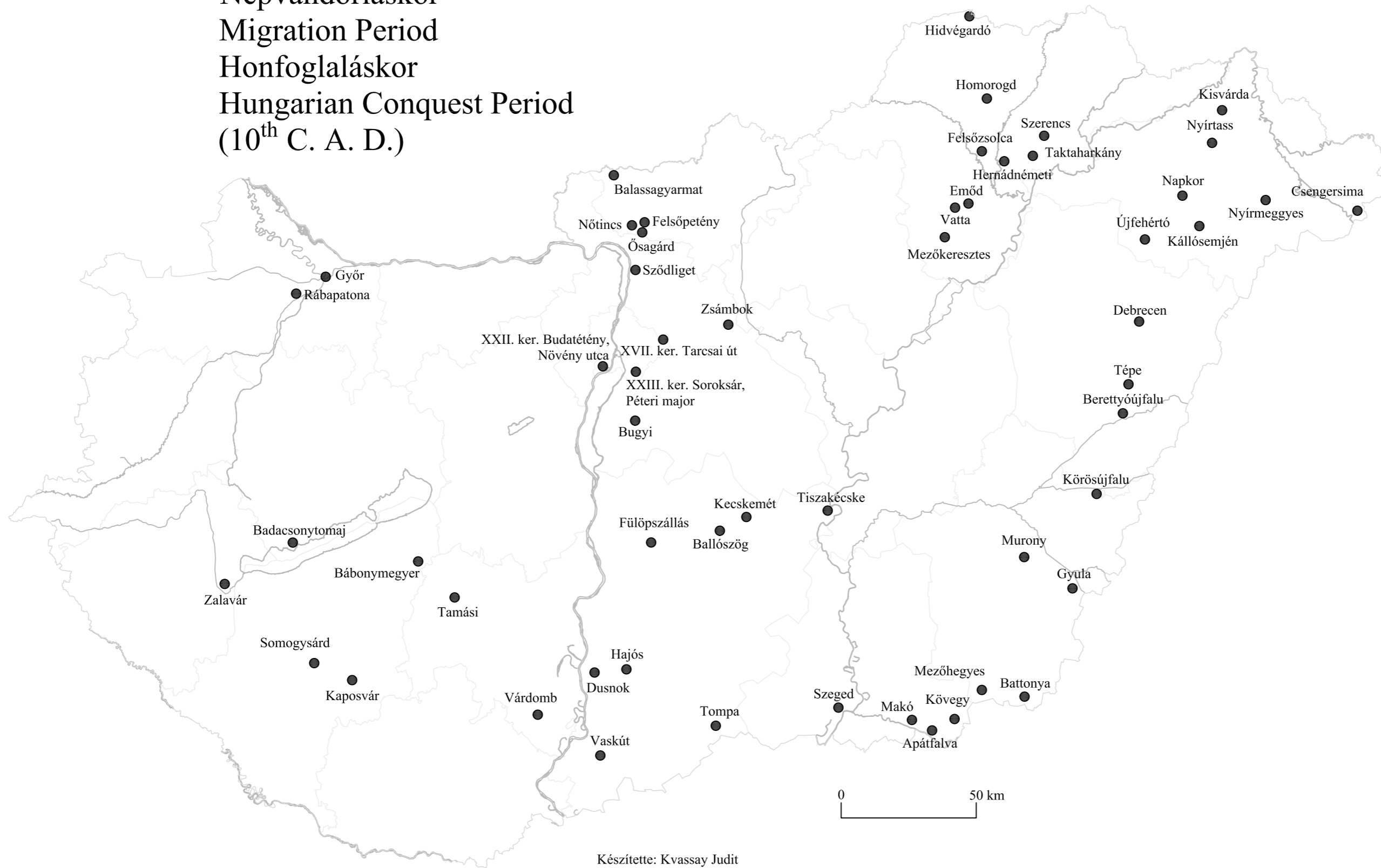
Térképek

Maps

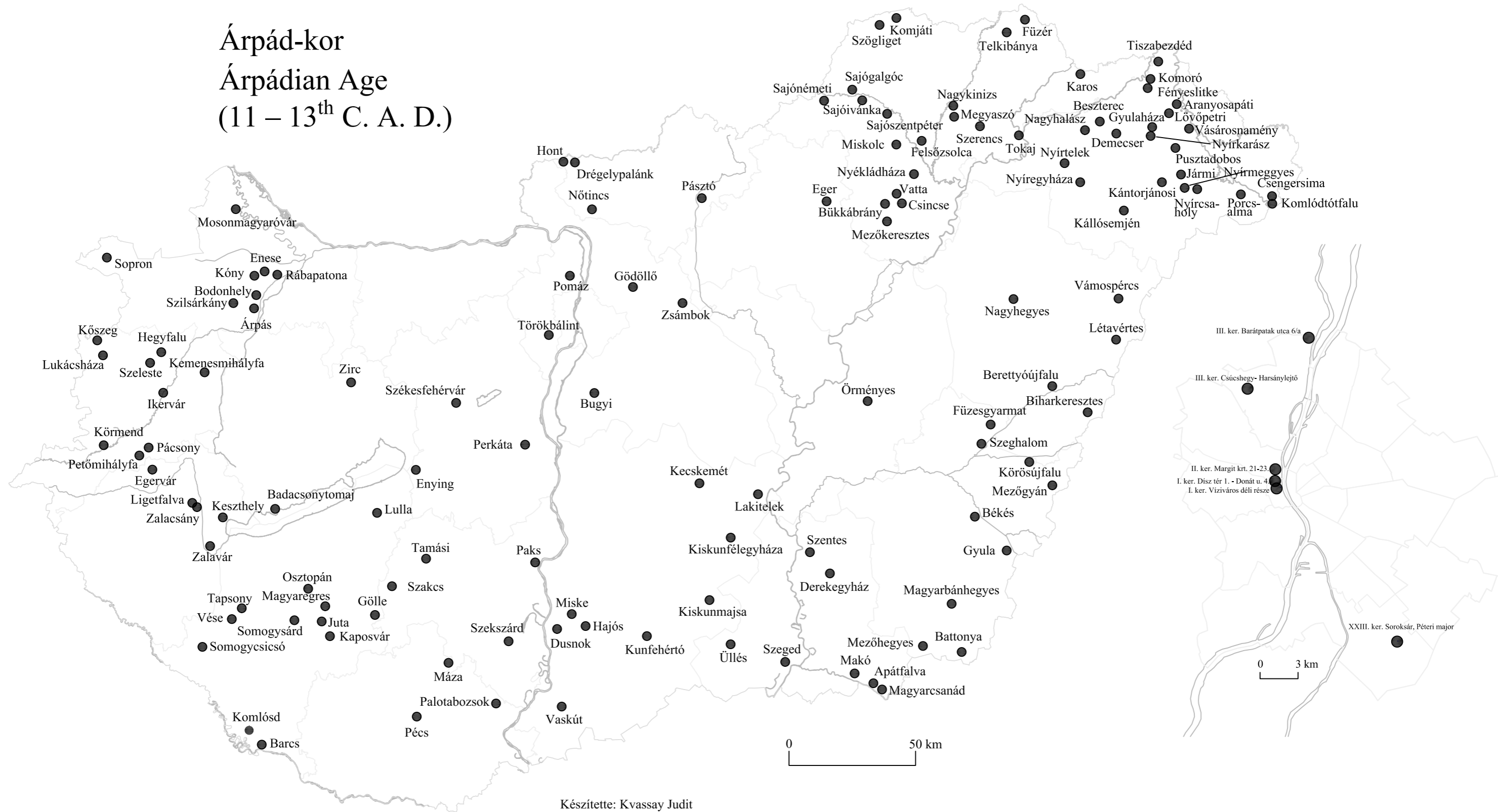
Őskor Prehistory

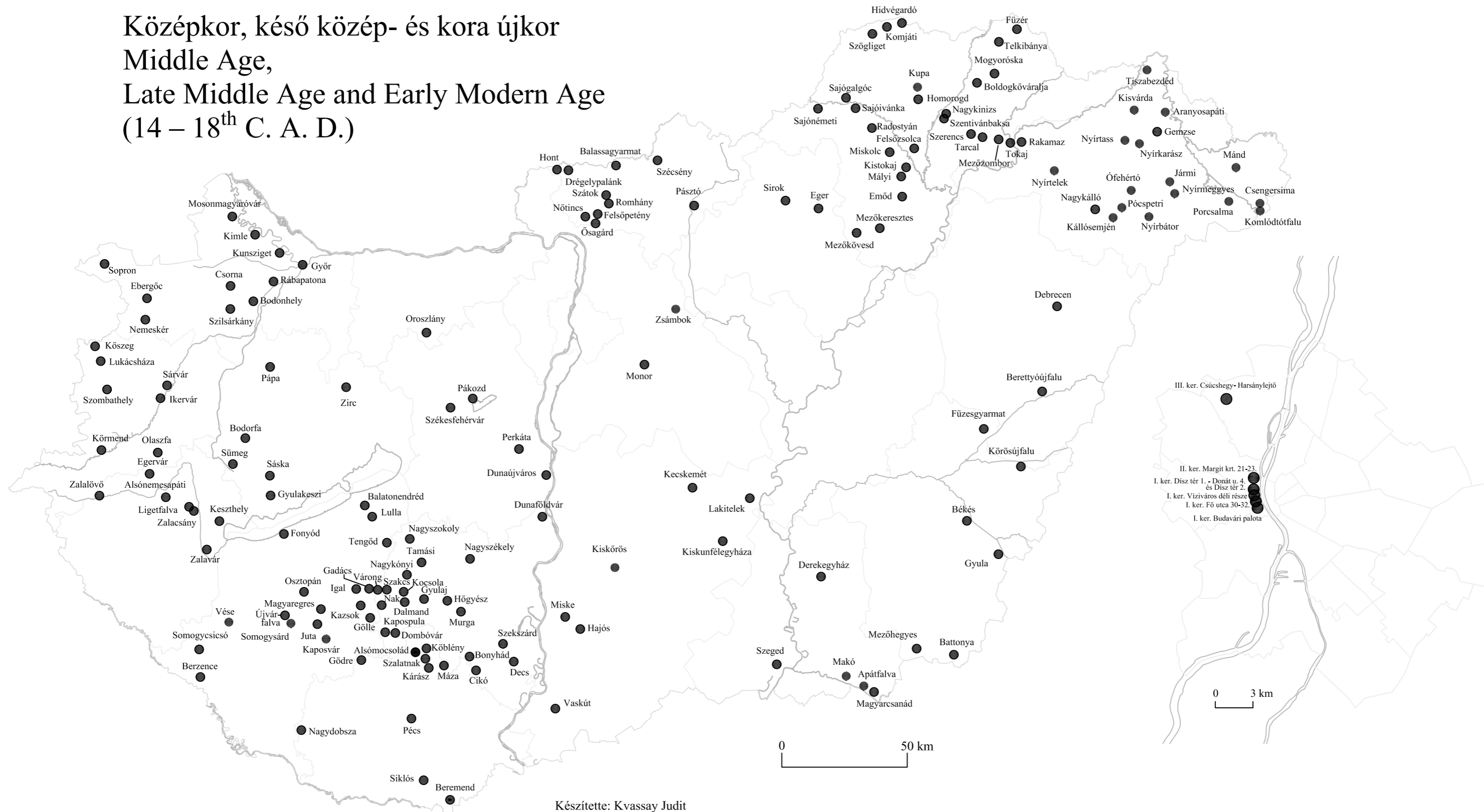
Népvándorláskor
Migration Period
Honfoglaláskor
Hungarian Conquest Period
(10th C. A. D.)

Árpád-kor Árpadian Age (11 – 13th C. A. D.)

Középkor, késő közép- és kora újkor
 Middle Age,
 Late Middle Age and Early Modern Age
 (14 – 18th C. A. D.)

INIAVE

KOMARO

PROMISOR

GISTYZER

MERITIT

ANNO OZZ

